

ELISABETA POP

ISTORII ȘI ISTERII TEATRALE

EDITURA NIGREDO

<https://biblioteca-digitala.ro>

ELISABETA POP
ISTORII ȘI ISTERII TEATRALE

ELISABETA POP

ISTORII ȘI ISTERII TEATRALE

**Editura NIGREDO
Arad, 2003**

*Lui Alexandru, Flaviu și Mibnea,
cu recunoștință și dragoste.*

**Această carte a apărut (și) cu sprijinul conducerii
Teatrului de Stat Oradea (Dl. director general Lucian Silaghi
și directorul artistic Mariana Presecan).**

AUTOINTERVIU

– *De ce ai scris această carte? Te rog argumentează, explică.*

– Nici nu știu dacă este de fapt o carte. În primul rînd am constatat că cei din jur nu prea știu ce face un secretar literar – într-un teatru. Las' că, într-o vreme, nu prea știau nici cei *din teatru* cam cu ce ar trebui să se ocupe secretarul literar. Ani de zile s-au dat „lupte grele“ pentru a pune la punct cît decît un statut al secretarului literar... deci, ar fi un semn al solidarității cu breasla mea... Apoi ar mai fi ceva: vechii mei prieteni Ion Vartic și Marta Petreu mi-au luat, acum cîțiva ani, scrisorile lui I. D. Sîrbu – și le-au publicat în cunoscutele lor *Dosare din Apostrof*. Au fost foarte bine primite – s-au reeditat pe urmă în volum, cu alte, numeroase scrisori. Succes enorm. Explicația? Se vede că oamenii au o dispoziție specială pentru secretele semenilor, pentru acea parte a vieții lor, care nu se vede sau se cunoaște mai puțin. Un mod de a privi prin gaura cheii...

Și ar mai fi un motiv: de-a lungul celor 30 de ani petrecuți (auzi, de parcă am ținut-o tot într-o petrecere!) în teatru – bîrrr... cînd au trecut? – am umplut toate sertarele, nu numai cu piese de teatru, ci și cu scrisori. Un sac, așa, mai mititel.

Trebuia, aveam suflet să le arunc? Nu. Le-am adus acasă, dar, cum bine știți, într-un apartament de bloc nu e loc destul... Să le duc în arhiva teatrului? Parcă nu-mi vine. „Prietenii știu de ce...“ Ei bine, atunci mi-a venit ideea să public cel puțin o parte din ele... (ar mai fi pentru un volum). La urma urmei să scrii și să citești scrisori (profesionale) îți ia ceva timp, (de telefoane ce să mai spun?). Cred că, din 30 de ani, doi i-am dedicat corespondenței. E ceva, nu? Din aceste scrisori se va vedea, sper, măcar în parte, că munca unui secretar literar nu este chiar o joacă... Asta în ce privește munca propriu-zisă, altminteri, colegii noștri, cei mai mulți, sînt autorii unor cărți serioase de critică, istorie teatrală, proză, poezie și desigur, teatru.

Și, nu în ultimul rînd aș observa, pe de o parte, că *teatrul*, mi-a prilejuit cunoașterea unor oameni minunați, din care cîțiva mi-au devenit prieteni pe viață. – Unul din aceștia, criticul Doina Modola, mi-a făcut mereu reproșuri că mă risipesc, mă uez excesiv în munca zilnică, în loc să scriu...

În final, dar nu în ultimul rînd, încerc, tîrziu, e drept, să le povestesc băieților mei (soțul a înțeles la timp), de unde pasiunea pentru teatru, de ce uneori i-am pus pe

planul al doilea sau i-am dus, cu sau fără dorința lor expresă, la teatru, implicându-i și pe ei în viața „mea” teatrală, fiindcă, o spun, fără rezerve, teatrul a ocupat mereu locul 1, alături și nu *după* familie.

De aceea le și dedic lor această carte, ca un fel de scuză, dar poate nici nu este o carte... cum spuneam...

– *Atunci ce e?*

– Păi, ia privește! E o lungă – poate cam prea lungă – taclă teatrală, și celor din teatru le plac la nebunie taclelele... la o cafea. Povești despre ce vrei și ce nu vrei. În fond e vorba despre viața de zi cu zi a secretarului literar. Cu telefoane, ședințe, tipografie, scrisori, întâlniri cu autorii, cu traducătorii, vizionări, premiere, redactarea afişelor și caietelor program, bibliotecă, lecturi, nervi, etc. Nu seamănă cu a nimănui. Am intenționat să păstrez în structura acestei... hai să-i spunem totuși cărți, „nebunia” și dinamismul specifice programului zilnic al secretarului literar. Toate, cum vezi, sînt foarte amestecate... Cu întâmplări vesele și triste. Ca la teatru, nu? De unde și titlul...

– *Despre „isterii” ce ai de spus?*

– Ei bine, isteriile, lucrurile amuzante sînt amestecate cu cele... serioase. A! și ar mai fi ceva: Sînt mai degrabă mici înțepături, nu atacuri grave... Sper să nu se supere cei vizați în scrisori.

– *Ești norocoasă: coperta cărții o semnează un artist de excepție – Onisim Colta.*

– O, da! Nimic nu e înîmplător. Personal ne cunoaștem de puțină vreme – altfel, ne știm demult. Sîntem arădeni, nu? Dar, ciudat, am sentimentul că ne-am cunoscut dintotdeauna. Sînt o veche admiratoare a afişelor festivaliere ale teatrului din Arad, semnate de domnia sa. Cele mai frumoase din România. Nu exagerez. Dialogul nostru teatral decurge firesc, drept care am îndrăznit să-l rog și a acceptat. Îi mulțumesc și pe această cale.

Și să nu uit! mai trebuie să le mulțumesc din toată inima prietenelor mele Baby I (Kondor Rozalia) pe care, din motive foarte serioase, am supranumit-o Extraterestră, Baby II (Voiticsek Ilona) și Voiticsek Árpád, care au „cules” și tehnoredactat cartea, fără să folosească verbele „a achita”, „a costa”, „a număra”.

Elisabeta Pop

Tînărul meu coleg, referentul literar Călin Dinulescu, m-a invitat să scriu și eu în caietul-program al spectacolului „Tache, Ianke și Cadîr”. „Poate un cuvînt de despărțire?”

Ceva de rămas bun? Dar, mă gîndesc, despre ce fel de despărțire va fi vorba aici? A, poate una birocratică, adică voi dispărea ca funcționar din biroul cu pricina, dar Doamne, cît urăsc birocrația și cît mă bucur că n-o să mai am în custodie hîrtii, hîrtii, hîrtii... Scap adică de lumea de hîrtie și rămîn în lumea adevărată, a scenei. Dar ce, parcă lumea scenei nu este și ea ficțiune și numai ficțiune? Ehe, asta s-o creadă cine vrea, eu una nu...

Așadar am plecat de o lună din teatru și nici n-am observat. Vin cu regularitate și-mi găsesc de lucru, ba cu una, ba cu alta... Acum nu-mi pot permite să chiulesc, le spun cunoscuților, că sînt o pensionară serioasă, nu-i așa?

Nici nu știu cum se spune corect: ieșit la pensie, adică scos din muncă sau intrat în pensie, cu alte cuvinte, libertate și odihnă...

Vorba vine „a pleca” din teatru. Că de fapt din teatru, odată intrat, nu mai poți pleca niciodată. De fapt, teatrul nu mai pleacă din tine, rămîne acolo, cuibărit pînă la moarte. La moartea ta, desigur, pentru că, spre disperarea tuturor guvernanților lumii, teatrul nu moare. De murit nu moare el, deși e ca o boală. O boală a naibii de ciudată, ceva ca sida sau cancerul. Adică netratabilă. Dar, dea bunul Dumnezeu să rămînă singura boală din lume, fără leac. Iar premiul Nobel să-l ia, laolaltă, ei, netratabilii, deopotrivă artiști împătimiti și spectatori incurabili...

Ei, artiștii, sarea și piperul acestei lumi tot mai ieșite din țîfîni, atît de curajoși sub luminile rampei și atît de speriați și îngrozitor de timizi cînd e vorba să-și ceară drepturile lor, în stradă... Fiindcă, veți fi de acord cu mine, locul lor este pe scenă și pe pînza ecranului. Acolo sînt minunați, dar la lumina crudă devin vulnerabili. Cu ei, lîngă ei, viața este frumoasă, vă asigur. Și mai ales nici o clipă plictisitoare. Și trece ca un vis. Ce dacă uneori visul devine coșmar? Cel puțin simți că trăiești, nu lîncezești.

Lumea în care te invită ei seară de seară să călătorești este cînd bună, cînd mizerabilă, urîță sau banală, dar ei, numai ei știu cum fac să-ți pară mereu frumoasă, adică de neatins. Ideală.

Treizeci de ani în lumea scenei (sau în preajma ei) este un dar, o infuzie continuă de tinerețe și de nou. În fond, o viață de om. S-ar putea ca aceea să fi fost viața mea cea adevărată, iar aceasta, așa-zis civilă, să fie doar o iluzie, cine știe?

Atunci despre ce plecare e vorba? Nu suport despărțirile. Uite, ies doar puțin pe-afară, să văd cum e timpul, cum sînt... vremurile. Mai plouă, mai ninge, se mai scriu comedii, publicul mai are nevoie de teatru? Asta e parcă din Marin Sorescu...

În fond, îmi spun, dacă e adevărat că nu se face primăvară cu o floare, nici toamnă nu se face cu o petală ruptă... Tuturor, deci, la revedere, pe mîine.

Cu dragoste,
Elisabeta Pop

Nu-mi vine, într-adevăr, să cred că au fost ani în care, nu știu cum, am rezistat să alerg de dimineața pînă seara, la bibliotecă, la tipografie, la obținut vize de la Direcția presei, de la Comitetul de Cultură, de la partidul nostru cel de toate zilele, comunist, adică... Apoi ședințele, nenumăratele ședințe, interminabilele ședințe de tot felul, de partid, de sindicat, de C.O.M. Și încă noi, cei din teatre le mai scurtam, le mai săream, le mai uitam, dar prin alte instituții, întreprinderi sau școli, ele înnebuneau pe cei care voiau mai ales să lucreze și mai puțin să „evolueze” pe cale ierarhico-politică.

O întrebare care mă urmărește uneori: cine oare din anturajul meu, dintre prietenii sau poate doar așa-zișii prieteni care veneau mereu în biroul nostru, colegi cu care mai stăteam la o șuetă, ne mai duceam la bufetul nostru, la o cafea, CINE dintre ei o fi fost informator? Ori poate Securitatea o fi instalat microfoane și nici nu mai era nevoie să însărcineze pe cineva cu urmărirea și... descoaserea noastră? Ori poate nici nu-i interesam în mod deosebit, poate ne cunoșteau destul din corespondență, din telefoanele în mod sigur ascultate? Cine poate să știe? Dar oare vom afla vreodată răspunsuri la toate aceste întrebări? Și nu va fi prea târziu cînd le vom fi aflat? Vor mai folosi ele oare la ceva, sau doar ne vor amări sufletele, la bătrînețe? Dar nici să murim, să plecăm definitiv din lumea aceasta cu atîtea îndoieli, cu atîtea presupuneri și bănuieli nu mi se pare un final... potrivit, ca să zic așa...

Vom trăi și vom vedea...

Iată, îmi apare limpede în fața ochilor o Doamnă înaltă, blondă, planturoasă (cu ochii de azi parcă-i zăresc trese pe umeri), o femeie încă frumoasă, al cărei nume nu mi l-am amintit ani de zile, dar, chiar dacă-l știu îl voi trece sub tăcere. Ce să fie cu ea? A apărut într-o bună zi la teatru, cu o piesă în mînă, spunîndu-mi că vine de la Cluj, că mă roagă să-i citesc piesa și să-i spun ce cred despre ea. Nu era nimic nou în gestul ei: primeam piese din toată țara, sertarele mele erau pline de piese, nu mai pridideam cu cititul și cu referatele, cu scrisorile de răspuns. Pînă cînd am învățat și eu lecția: după primele pagini simțeam că nu mai are rost să-mi pierd timpul, mai răsfoiam piesa, mai citeam cîteva pagini spre final și o trimiteam rapid autorului, cu un text din care reieșea că pe noi, teatrul nostru adică, nu ne interesa... Recunosc, mi-a fost foarte rușine de mine însămi la prima scrisoare de genul acesta, căreia îndrăznisem să-i dau drumul... dar uneori nu mai răzbeam.

De obicei și de cele mai multe ori, le citeam cu atenție, deși unele erau adevărate „capodopere” de ineptie, dar aveam un respect – pe care nu mi l-am pierdut nici azi, pentru munca oricui, pentru efortul de a se fi așezat la masa de scris și a fi gîndit, oricît de prost, asupra unui subiect, apoi mă gîndeam că omul acela a dactilografiat sau a plătit să i se dactilografieze piesa, a dus plicul la poștă, așteaptă cu înfrigurare

un răspuns de la niște profesioniști, o încurajare sau, dimpotrivă, o descurajare definitivă iar eu, nemernica, fușeresc, – așa spun ardelenii – textul, răslesc, răsfoiesc superficial piesa și o înapoiez însoțită de o adresă insipidă și indiferentă. Nu odată, după ce-mi făceam asemenea reproșuri, după ce visam urît, ce mai, aveam coșmaruri legate de autorii nedreptăți, reluam piesele, le citeam cu cea mai mare atenție, scriind lungi scrisori autorilor, spunându-le, cît mă pricepeam, ce nu mi se părea bine în piesele lor.

Cîte n-am pățit din cauza unor asemenea scrisori-referate!

În primul rînd îmi furau enorm de mult timp liber. Liber, vorba vine, pentru că, neputînd citi aproape nici un rînd în birou – unde intrau și ieșeau tot timpul actorii, regizorii, mă rog, colegii din teatru, de la cele două secții, sunau telefoanele și, indiferent cît încercam să mă ascund nu reușeam – deci neputînd citi în birou, căram (acesta era termenul nostru perfect pentru sacoșele mereu pline de texte – spre deosebire de sacoșele unor fete mai istețe din teatru care, în timpul serviciului își făceau cumpărăturile și aveau sacoșele pline cu „de-ale gurii”) textele acasă, pentru a le citi seara, noaptea... Uneori mă revoltam și, după două ore, pierdute cu lectura unei piesuțe fără nici o valoare, urlam: Mai bine dormeam, mai bine citeam și eu proză sau poezie, Dumnezeule, de unde mai răsar atîția dramaturgi? În al doilea rînd, conștiinciozitatea excesivă – aveam să învăț și de la colegii mei bătrîni și din propria-mi experiență – mi-a adus nu o dată neplăceri: autorii începători sau pur și simplu veleitari refăceau textele punct cu punct după „indicațiile” mele și-mi trimiteau piesa încă o dată. Înnebunitor, mai ales cînd, din politețe, nu-i spuneai omului că o poate rescrie pînă la sfîrșitul lumii... că tot proastă rămîne.

Mai erau apoi și autori care ne reclamau la Direcția Teatrelor, spunînd că nu-i luăm în seamă, că nu dorim să încurajăm dramaturgia românească. Urma o „drăgălașă” corespondență cu Ministerul, explicații, etc. Nu întotdeauna, pentru că, cel puțin eu, le-am trimis inspectorilor de specialitate (cu cei mai mulți ne-am înțeles foarte bine, erau oameni inteligenți, unii chiar rafinați, scriitori, profesori, traducători, critici) de cîteva ori piesele și referatele mele, spre a se convinge singuri că nu mi-am bătut joc de ei, că am încercat să-i iau în serios. În asemenea cazuri ei înșiși erau obligați să citească textele (unele chiar ineptii) și să dea un răspuns concret. Așa că prefereau și ei să nu le acorde prea mare credit acestor grafomani și să-i expedieze elegant. Știau ei cum.

Înainte de a vă povesti ce a fost cu ... doamna blondă (mai este una, nu-i așa, brună, din *Sonete*), vă voi spune doar că cel mai mare grafoman orădean, P.G. a scris cîteva piese pe care le-a tot plimbat pe la toate teatrele doar-doar o să i le joace cineva. Umorul lui – pentru că toate erau drame – era involuntar. De pildă, undeva, la indicațiile de autor recomanda regizorului să așeze soldații-personaje, după „niște tufe”, cu armele îndreptate spre... sală, spre spectatori. „FOOOOC!” striga comandantul.

În altă piesă personajul era un mic pantofar. L-am speriat că vor crede știm noi cine că face aluzie la Ceaușescu. Atunci ne-a povestit trecutul lui de ilegalist convins, ce mare comunist e el și cum a fost pus director al unei mari închisori din România. În altă piesă, „cutremurătoare, despre cutremurul din 77“, avea personaje, nici mai mult nici mai puțin decât pe Elena și Nicolae Ceaușescu. „Dar cine o să-ndrăznească să-i joace?“ – l-am întrebat. „Asta vi se pare o problemă?“ „Bineînțeles, dacă EA nu e destul de frumoasă, de tânără, de elegantă cum ar dori... tovarășa? Își poate pierde actrița pîinea, gîndiți-vă. Ca să nu mai vorbesc de actorul care... Păi cine ar îndrăzni să intre în scenă și să i se adreseze un alt personaj: „Bine ați venit, tovarășe Ceaușescu!“ Eu nu cred că există vreunul. Cît despre regizor, nici atîta. Am făcut o înțelegere: să-i trimită Doamnei Dina Cocea, pe care, se lăuda că o cunoaște de mult și s-o roage să-l sfătuiască ce să facă. Doamna era atunci președinta ATM, avea relații bune cu toate teatrele din București și din țară, așa că dumnealui spera să-i pună o vorbă bună la un director și să apuce să-și vadă piesele jucate. Sau măcar una dintre ele. Doamna Dina Cocea a făcut atunci unul din cele mai inspirate și mai pline de haz gesturi, pentru care i-au mulțumit toți secretarii literari din țară... În gînd, cel puțin, pentru că, deși ne-am întîlnit de nenumărate ori, nu-mi aduc aminte s-o fi făcut în fapt. Mereu uitam sau discutam despre altceva... Doamna i-a răspuns politicos la scrisoare, rugîndu-l să-i trimită un colet cu absolut toate exemplarele pe care le are, pentru a le putea oferi tuturor directorilor care veneau pe la ATM. Fericit, omul nostru a făcut un colet imens și le-a trimis. Doamne ajută, îmi spuneam, cel puțin o vreme am scăpat de vizitele respectivului domn care apărea cînd aveam mai multă treabă și se apuca să-mi povestească iar și iar subiectele pieselor lui, lăudîndu-le. Îmi era și milă și jenă să reped un om bătrîn, așa că uneori încercam să scap fugind pur și simplu din birou. Știu că nu mă onorează gestul, dar persoana era de tot plictisitoare și piesele lui absolut imposibile. Doamna Cocea bănuiesc – nici azi nu știu sigur, sper ca într-o zi să aflu – le-a dosit bine să nu se mai audă de ele. Și-a dat seama că textele erau maculatură curată, iar autorul un grafoman incurabil. Noi ziceam, rîzînd, că le-a dat foc... dar ce e sigur e că un an-doi am fost liniștiți.

Și acum să mă întorc la Doamna blondă. Ei bine, ea venea uneori – nu foarte des, să zicem cam la trei luni o dată – vreme de un an, cel mult un an și jumătate – și ținea morțiș să discutăm piesa ei, pagină cu pagină, replică de replică. Încercam să citim în birou, dar acolo era imposibil: oamenii din teatru obișnuiau să intre la secretariatul literar la orice oră, n-aveam orar, ca la alimentara – deși uneori îmi venea să urlu, că nu apucam să citesc sau să scriu două rînduri, că iar intra cineva. Pe de altă parte, nu mă înduram să-i reped pe colegii mei, unii îmi erau și buni amici – pentru că ei aveau o pauză de o jumătate de oră și voiau să-mi mai spună păsurile. Unii se informau tot timpul asupra noutăților, îmi cereau piese sau reviste, alții îmi puneau tot felul de întrebări despre piesa la care lucrau, alții aveau „chef de bîrfă“

– dacă birfă se poate numi „că de ce e distribuită mereu „numai aia“ și eu nu“ sau care ar fi totuși criteriile după care propunem piesele în repertoriu, sau de ce nu jucăm cutare piesă, că uite ce succes au „ăia de la teatrul cutare“. Așadar, în birou nu se putea lucra. I-am și spus, nu o dată, nu mai știu cărui director că atunci când nu mă găsește în birou să știe că lucrez, fac ceva util pentru teatru. Iar când mă găsește să știe că NU LUCREZ, doar mai rezolv câte ceva, dau telefoane – utile și ele – mă văd cu oamenii, vorbim și cam atât.

Doamnei blonde nu-i venea să creadă că biroul nostru – eram și două secții, ce-i drept, în aceeași încăpere și dacă nu veneau românii, veneau colegii maghiari, așa că era tot una – semăna atât de mult cu Gara de Nord, cum o prevenisem. Și atunci ea a găsit soluția: și-a luat hotel (era din Cluj) și m-a rugat s-o primesc acasă, de pe la ora cinci pînă măcar pe la șapte-opt. Acuma, imaginați-vă, iubiții mei cititori, cam cum arătam eu, cu doi copii mici – doi băieți plin de energie, dornici să răstoarne casa când veneau de la grădiniță – cu un soț care venea de la fabrică pe la trei și jumătate, mort de foame și de oboseală, cu o mamă sau, de la caz la caz, cu o femeie (sau cu mama mea) care avea grijă de casă și de copii și care abia aștepta să vin eu acasă, ca ea să se mai poată odihni puțin... Doamna blondă sosea cu o cutie mare de bomboane de ciocolată pe care băieții o înhățau imediat și aveam liniște un ceas, ne așezam la masa din sufragerie (de fapt aveam numai două camere, una era dormitorul, cealaltă sufrageria – unde dormea femeia sau bunica. Nimeni nu avea voie să mai intre acolo, ca să avem puțină liniște. Luam piesa, o forfecam, ea îmi povestea, pornind de la te miri ce replică, tot felul de întâmplări din viața ei, despre soțul care o înșela, despre copiii ei, mai mari decît ai mei, despre slujba ei de unde reușea să fugă uneori, despre pasiunea ei pentru teatru. La ora opt pleca, dar de cele mai multe ori o opream la cină: încropeam ceva și mîncam împreună cu toată familia. Ei i se impleau ochii de lacrimi văzîndu-ne atât de aiuriți și de veseli. Într-o zi, la a nu știu cîta vizită „de lucru“ – pentru că era foarte conștiincioasă, rescria totul, schimba, se sfătuia cu mine – mi-a mărturisit că are cancer, că nu știe cît mai are de trăit, dar nu crede că o va mai duce mult și s-o iert pentru graba ei, dar timpul o presează, pentru ea a început numărătoarea inversă. Da, chiar așa mi-a spus: „pentru mine, stimată Doamnă, a început numărătoarea inversă“.

Mi s-a făcut foarte milă de ea, nu știam cum aș putea s-o ajut, piesuța ei era dintre cele mai banale, n-aveam tupeul, chiar asta era, tupeu, să propun o lucrare așa de slăbuță, dar nici suflet n-aveam să-i spun, știind cît e de bolnavă, că și aici, la Violon d'Ingres, șansele ei sînt la fel de mici ca în ținuturile necunoscute ale trupurilor noastre în care, iată, se poate instala boala oricînd...

Și eu care intrasem la idee, tot auzind în stînga și-n dreapta cum se insinuează Securitatea în viețile noastre... Începusem s-o privesc cu suspiciune, îmi părea că vine cu un scop precis, să vadă totul, să știe cum trăim, cum gîndim, ce avem, care

e viața noastră. Mi se părea din ce în ce mai ciudat cum apare ea și, vrei nu vrei, te obligă s-o inviți acasă. Cenușă teatrală acasă! Dacă mă gândesc bine, eu trebuie să-i fiu în veci recunoscătoare soțului meu – care numai inginer „de duzină” nu era, ci a fost și este, spre onoarea lui, un autentic om de cultură, un tip sută la sută european (nu e frumos că-l laud, știu că n-o să-i facă nici o plăcere, dar n-am încotro, face cum se spune, parte „din peisaj” – pentru că nu mi-a reproșat decât arareori faptul că mutam de multe ori „teatrul acasă” (asta era expresia unei colege). Era răbdător cu oaspeții mei, cu amicii teatrali, cu conversații care nu-l prea interesau. Dar și el trebuie să-mi fie mie recunoscător (sic!) pentru că, datorită mie, a cunoscut câțiva oameni pe care i-a îndrăgit și care i-au devenit apropiați. Exigent, extrem de exigent cu oamenii și cu el însuși, a ales din mulții mei amici – doamne și domni, pentru că la noi n-a fost niciodată, dar absolut niciodată vorba de gelozie (actrițele „mele”, adică câteva din colegele mele, Mariana Neagu sau Mariana Vasile erau „amantele lui oficiale”, le ducea flori la premieră, iar ele îl sărutau languros, „ca-n filme”). La rîndul meu, aveam și eu „amanții” mei. Rîdeam și glumeam pe tema asta, spunînd că trebuie să fim în rînd cu lumea, nu-i așa... Dar era multă seriozitate în relațiile noastre, altminteri, nimeni nu m-a dezamăgit niciodată. Probabil cei însetați de birfe își imaginau tot felul de lucruri, de legături amoroase în lumea teatrului se poartă, ce-i drept și din acestea, dar noi am păstrat trainice legături de prietenie. Ele există și azi. Alla Tăutu sau Simona Constantinescu, Doina Ioja (ce tînără a plecat dintre noi!) îl curtau pe Sandu Pop cu o delicatețe care ar fi înduioșat pe orice bărbat. El, la rîndul lui, dovedea calități de cavalier, le făcea complimente, le ducea flori, le comenta interpretările (cel mai adesea pozitiv, știind cît de mult le place să audă laude. Dar, fete drăguțe, actrițele știau să primească și observații și păreri mai puțin plăcute... sau mai puțin flatante.

Nu mai știu, sau poate n-am știut niciodată ce este cu Doamna blondă, așa-zisa scriitoare de piese. O fi fost trimisă, n-o fi fost? O fi fost pur și simplu o doamnă cu veleități de dramaturg, bolnavă și necăjită, hotărîtă să facă, atunci cînd știa că nu mai are mult de trăit, numai și numai ce-i făcea plăcere? Nu știu, nu știu nici măcar dacă a mai trăit mulți ani sau a murit curînd... Nu știu și nici nu cred că mai are astăzi vreo importanță. Situația în sine însă mi se pare întru totul teatrală... cu surprizele și cu suspansul de rigoare...

De fapt mi se întîmpla adesea – să fie deformare profesională? – să descopăr în propria mea existență, sau în viața celor din jurul meu, situații ciudate, încîlcite, din care nu lipseau intrigile, punctele culminante, surprizele, deznodămintele uneori neașteptate. Și, nu de puține ori, construiam eu însămi situații posibile, evident, cît mai teatrale, pe temeiul „datelor” existente. Era un joc, amuzant, ce-i drept, un joc pe care-l jucam, nu fără o anume plăcere și, fără îndoială, folosindu-mi toată fantezia.

„Jocul“ continua în viața civilă, ca să zic așa: „scriam“ în gând mii de tot felul de, să le zic scenarii, de fapt „scriam“ în capul meu, mergînd, pe stradă sau stînd la cozi.

Așa se face că nu mă plictiseam niciodată, aveam tot timpul în minte o posibilă piesă de teatru. Bine că nu mi-a trecut prin cap niciodată să și scriu. Aș fi ajuns un al doilea P.G. ...

...

Uneori, cînd epuizez „subiectele“ din preajma mea, construiesc – îmi imaginez cîți fac asta – schimb finaluri la povești celebre, rescriu piese arhicunoscute, mă amuz inventînd alte și alte întîmplări pornind de la cele citite, găsind personaje noi. Am scris, vorba vine, un final, altul decît cel citit, la *Craii de curte veche*, la sugestia lui Doru Vartic, sugestie făcută public, de altfel și cu rezultate dintre cele mai palpabile... Dar, ciudat, deși mi se părea că am găsit ceva chiar imposibil de bănuț, cînd m-am așezat acasă, în fața colii albe de hîrtie, m-am trezit că nu mai știu nimic, nu-mi mai curgeau ideile ca atunci, pe drum sau pe tren... N-a ieșit nimic, am aruncat cît colo foaia și m-am resemnat, deși tare mi-ar fi plăcut să văd ce ochi ar face Doru cînd ar citi...

...

Îmi amintesc că George Banu povestea undeva cum, la Costinești, un italian, care lucra la Cinecitta cu Antonioni se specializase în „citirea“ sensurilor secrete ale gesturilor umane. Era un observator perspicace, văzuse multe la viața lui și înțelegea ca nimeni altul semnificația gestului care, pentru un necunoscător putea trece neobservat.

Văzînd-o, spune George Banu, pe Eliza Ploeanu (care a fost, la Oradea, în *Ciocîrlia* regizat de Radu Penciulescu, una dintre cele mai extraordinare – premiate – Ioane D'Arc) cum își aprindea o țigară le-a spus: „Femeia aceasta este elegantă... pe dinăuntru, în interiorul ei. Ei o cunoșteau și au început să rîdă: așa era, da, Lizica Ploeanu era o Doamnă de o mare eleganță interioară.

Cred că toți oamenii de teatru se joacă într-un fel sau altul, în toate momentele vieții lor. Face parte din viața lor, jocul. N-ar putea trăi altfel.

Doru Vartic se joacă de cînd îl știu. Mereu e pus pe șotii, pe glume, pe farse. Și totul e făcut cu o seriozitate, să-i zic, universitară. Stă la pîndă apoi, să vadă, să urmărească efectul glumelor asupra... victimei. E o bucurie ușor sadică, totuși o bucurie, ludicul fiind în fiecare cută a existenței, sarea și piperul, partea luminoasă a ei. Bucuria.

TREI ZILE (ȘI VESELE, ȘI TRISTE, DAR NEFANTEZISTE) DIN VIAȚA UNUI SECRETAR LITERAR, ÎNAINTE DE '89 ȘI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Luni, ora 9:

Înainte de ora 9, un bătrînel stă în fața biroului, în stradă. Se plimbă nerăbdător cu un dosar sub braț. Parcă-l știu de undeva. Mă vede, mă salută și-mi spune muștrător: vă aștept de la 7,30. Zic: Da' de unde veniți? De la gară – zice – vin tocmai din Cucuieți. Cum? N-ați auzit de Cucuieți? Vine pe undeva lîngă Caracal. E un sat, un cătun, un... „Am venit, spune, pentru teatrul scurt – se numește N. P. – să fiu sigur că piesa mea ajunge la juriu. Pofiiți!– Mi-o povestește și spun că încalcă Regulamentul. Ce-i pasă! Nu vrea ceai, deși dau să-i comand unul la *bufetul* de-alături. Nu vrea nimic. Vrea numai să-l las să-mi povestească: o mamă, o familie, o întîmplare, o poveste. Extraordinară, nu? NU! Am mai citit o sută pe puțin... Chiar? Nici n-a bătut-o la mașină, că n-are, acolo în cătunul lui, vreau să zic, nu are mașină de scris. Scrisul e mare, citeț, nu? Da! Îmi urează succes! Nu înainte de a-mi spune, cu amărăciune în glas, că nu mai activează în teatrul de amatori din comună. Trupa s-a dezmembrat. Ca toate celelalte, doamnă...

ora 10:

„– Și eu ce joc? – strigă la mine o actriță stimabilă și trecută bine de 50 de ani, intrînd în birou. N-am mai urcat pe scenă de 6 luni. Fir'ar să fie! Țasta-i program, asta e programare? Bine că vine Bălănuță să joace la Oradea! de ea aveți voi grijă!

– Dar liniștește-te, dragă, Bălănuță vine într-un spectacol de poezie, ne pregătim de mult s-o avem aici. Recită – fără suflor – toate *Scrisorile* lui Eminescu. Nu vine să-ți ia rolurile, liniștește-te!

– Și noi? Noi ce „recităm“? Că voi nu vă gîndiți ce jucăm!

– N-ai dreptate. Sau ai, dar... parțial. Numai că, vezi tu, draga mea, în loc de *Unchiul Vanea* repetăm, sîntem nevoiți să repetăm *Scandaloasa legătură dintre...* știi și tu cum îi cheamă. M.C. nu mai vine, în schimb vine X, pensionar, de altfel stimabil și el, dar, asta e! Îi spun că nu e vina mea, că nu poate sau nu vrea să mai vină, cum a promis, că regizorii cer bani mulți (cam cît ar primi în Vest), și conducerea nu-i are; bem împreună o cafea bună și pleacă, nu înainte de a-mi spune cu tristețe: – „Știi ce, nu mai întreb pe nimeni nimic, am vîrsta de pensie, o să-mi spună să mă pensioneze și eu nu vreau. Păi ce, cu pensia pe care ți-o dau ăștia, mori de foame în cel mult un an. Pa, te pup.

Ora 11:

I-am dat înfîlnire arhitectului privat L. Vine pentru pliantul cu spații neconvenționale de joc. Discutăm detalii cu directorul artistic. Totul e bine și frumos, omul este receptiv, deși tînăr, mare iubitor de teatru; cînd ajungem la bani, însă, directorul se

enervează brusc. Nu știe de unde să-i ia (lucrarea costă ceva!), nu e sigur că vor fi „băgați“ prea curînd în cont și de către cine.

Mult mai optimist, directorul economic ne asigură c-o să fie bine și mai ales cald. La vară.

Omul pleacă. E cam nedumerit și-mi pune (sau poate nu mie!) această întrebare: „Chiar vă interesează lucrarea asta? Că ce văd aici îmi pare tare ciudat...” Îl asigur că da. Mai bem o cafea (mică) și pleacă ceva mai liniștit...

Ora 11,30:

Telefenez la București. Vorbesc cu regizorul D., prieten bun cu noi. Îmi explică de ce nu poate primi, cu toate că îl onorează, să fie directorul artistic al festivalului. Un contract bun în străinătate – nu bun, ci excelent – exact în perioada respectivă. Sînt în joc dolari. Mulți dolari. Altminteri, țara nu are cine știe ce tradiție teatrală. Înțeleg, cifra în lei are atîtea zerouri, că ameteșc. Da' voi cît îmi dădeați? Parcă știu? – mă apăr. Oricum, mulți – îmi dau drumul, dacă tot nu vine. Muuuulți, da' cîți? Cîteva milioane – „Păi, pînă-n toamnă ce va mai însemna un milion?” Așa e.

• Între timp intră în birou regizorul care lucrează la *Scandaloasa*... Știi ce nu înțeleg eu? de ce țineți morțiș să scoateți o premieră, dacă nu aveți bani. Nici de rochii, nici de covor de scenă, nici baremi de aracet. Mereu așteptați să vină nu știu de unde?... Eu ca pensionar, îmi drămuiesc fiecare leuț din pensie, la voi nimeni nu face așa ceva.

• Încep să scriu o scrisoare. M. care trăiește în Olanda a scris o piesă și avem noi niște planuri... Scriu. „Draga mea”... Se aude un ciocănit în ușă. Colegul nostru V., actor, trecut de 80 de ani a venit să mă vadă, să-mi povestească ultima lui piesă. Mă roagă să ascult o „scenuță”. Ascult cu răbdare. Îmi dă apoi o scrisoare din Israel – e pentru mine, de la un coleg plecat: Radu Reisel.

În fine, se duce și el spre casă, discret, cum a venit. E ora mesei, se scuză. Cum? E aproape 1(13)? Ei, nu, dar pînă ajung eu acasă... Mă liniștesc. Continui scrisoarea. Scriu un singur cuvînt și... intră Dna profesoară M.R. cu o floare imensă pentru mine. Îi înapoiez caietul – pe care l-am citit aseară – cu un scenariu biblic pentru serbarea de Paști a elevilor. Mi l-a dat să mai „umblu” pe la replici... Pleacă. Mai scriu un cuvînt în scrisoare. Unul singur. Ușa se deschide larg. În prag apare ziaristul I. Jovial mă poartă la lansarea cărții lui de poezie. Promit să merg neapărat. Pleacă și el. Mai scriu un cuvînt. Colegul meu B. mă întreabă dacă îmi poate povesti cum a fost la festivalul... din Ungaria. Desigur, mă interesează chiar foarte mult. Vorbim. Adică el vorbește, eu ascult. Aflu lucruri interesante. Aud un titlu – îl rog să-mi povestească și piesa – n-o știu și aș dori s-o cunosc. Promite s-o traducem împreună. E bine. Dar cînd?

Au sosit de la Cluj, studenții Doamnei Sorana Coroamă Stanca. Oare cînd vom auzi de actorii Sergiu Marușca, Adrian Mateoc, Monalisa Basarab, Sorin Misirianțu,

Anca Similar, Eugen Titu, Ioan Isaiu, Frederic Slavici, Doina Șoproni? Deocamdată și-au dat licența... Azi joacă *D'ale carnavalului*. Tineri, flămânzi, gălăgioși. Intră în birou – dau telefoane, vorbesc tare. Mai bem o cafea. Îmi povestesc ce li s-a mai întâmplat. Sînt adorabili toți. Aleargă să-și facă deconturile.

Nu știam încă ceva: a doua zi, Doamnei Sorana i se *fură*, din camera de hotel, toți banii (colaborarea). Și nu s-a mai aflat niciodată nimic de ei. Sîntem în Texas.

Ora 14,30:

Sună telefonul. Din Cluj, prietenul I. V. îmi cere, pentru prestigioasa lui revistă, să povestesc ceva despre regretatul scriitor Ion D. Sîrbu – prieten vechi. Eventual să-i trimit și cîteva scrisori. Accept. Prea ușor, mi se pare. Oare nu mă „lustruiesc” pe mine scriind despre el? Mă voi gândi serios la asta. I-am spus da.

Ora 15,30:

Alerg spre casă, ca un fulg. Mi-e foame de mor. Sînt amețită. Trei cafele și nici o bucătică de pîine. Seara mă întorc la spectacol. O sală deprimantă. Elevii însoțiți de un singur profesor, vorbesc tare, se foiesc, ies, intră. Deși tineri, studenții de pe scenă le vin de hac. Opresc spectacolul. Duș rece. Se face liniște. Continuă.

Mă întorc cu un taxi. Seara tîrziu, acasă, termin scrisoarea. Mîine trebuie să plece spre Olanda.

A doua zi: ora 9

Avem o secretară... nouă! Nu știu nici cine, nici cînd au angajat-o. E foarte tînă, nu știe nimic despre munca (nu literară!) într-un secretariat și, în plus, vrea să dea la facultate, știe doar că salariul este foarte mic (chiar este!). „Să *stai* – spune – atîtea ore pentru așa puțini bani...” Îi explic cum să facă o corespondență – să multiplice un material la xerox. Ascultă atent – poate chiar vrea să învețe. Nu știe nimic despre teatru – nu are, nu găsește adresele revistelor ale teatrelor. Scriu eu adresele pe 38 de plicuri. Am obosit. Directorul nostru zice: „Nici de ea nu vă place!”

Aici nu e vorba să ne placă, spun, că n-o cerem de nevastă, ci să știe ceva. De ce ați angajat-o, nu să lucreze, ci să cîștige și ea un ban?

Întrebări inutile.

Ne vedem cu A. – contabila șefă. O rog să plătească abonamentele la editura X. pentru piese românești, să mai cumpărăm niște cărți. „Nu avem bani decît pentru salarii” – zice – acum, poate mai încolo... Întreb, firesc, de ce am suspendat spectacolul *Scaunele* de săptămîina trecută. Ea nu știe. Știe directorul economic. „Am închiriat sala la RENEL – pentru o ședință de sindicat. N-au terminat ședința, ne-au mai dat 300 de mii – și n-au vrut să plece. Ne-a convenit. Noi avem 80 de spectatori elevi cu 1000 și cei 10 invitați ai tăi...” Nu tac. Îi explic că nu numai de bani are nevoie teatrul. Zice: „Cu tine n-o scoate nimeni la capăt”.

Stai, îmi aduc aminte. Conducerea așa „mă vede”. Directorul mi-a spus odată că sînt „stat în stat”. Alții, mi-au spus că „nu stimez destul conducerea”. Au dreptate. N-o prea stimez, și nici nu sînt prea ascultătoare.

Bunăoară, am plecat la București, la festival, neînvoindu-mă. Am anunțat doar că plec. **Întrebarea e: ce face** o conducere ca să fie stimată?

Ora 11:

Citim cu colegii un text de Constantin Noica: *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*. Am lucrat la dramatizare cu Florian Chelu.

Începem serile de lectură de la Muzeul Țării Crișurilor. Directorul, Aurel Chiriac, le găzduiește cu generozitate.

Unii citesc excelent. Se vede că au citit și răscitit acasă. Alții, în schimb, mai și stîlesc unele nume proprii. Mă rog, nu toți citesc filosofie, nu sînt familiarizați cu nume ca Descartes, Koestler, Heidegger. Ce poți să faci? Se împlă și la case mai mari. În rest e bine.

Ora 13:

Primesc un fax de la Paris. Anca Visdei, scriitoare și actriță, ne anunță că e fericită că o jucăm la Oradea. Să fie într-un ceas bun! Îi jucăm piesa *Dona Juana*. O pune regizorul Emil Gaju.

Ora 13,30:

Colega I. de la secția maghiară îmi aduce aminte că i-am promis că merg să văd spectacolul lor de la foaiere. *Pește-n patru*. O comedie neagră.

Voi merge negreșit.

Sună telefonul. A murit mama unei colege. Mîine e înmormîntarea – ne invită plîngînd. E normal să ne ducem, nu?

Întră colegul V., cu „un text sub braț”. Punem *Godot*-ul, ce zici? Noi în' de noi?! Ei, de ce taci? Așa, ca exercițiu, e bine, zic, dar v-aș sfătui să vă căutați regizor, altfel ce iese? „Aveți ceva de propus?” N-avem. Pleacă abătut. „Nimic nu vă place. Dacă stăm, de ce stăm. Dacă vrem să lucrăm, și n-avem cu cine, de ce vrem să lucrăm”... Ce să-i mai explici că într-un Program serios asemenea ideii-fleacuri, nu-și au locul?

Sună iar telefonul. „Te rog să nu pleci – ajung în 30 de minute la tine. E ceva foarte important.” E regizorul S. Știu că n-o să ajung nici la 4 (16!) acasă, iar seara vreau să văd, trebuie să văd spectacolul colegilor unguri, *Pește-n patru*!

În fine, vine. Mă roagă să aflu un număr important (pentru el) de telefon. Nu reușesc.

Citesc în revista *Teatrul Azi*, articolul unui tînăr student. Are dreptate, orgoliile unor regizori (Cristoși?) vor alunga oare publicul din templu? Întrebările puse de el sînt tulburătoare.

Lasă revista, zice, ascultă! Îmi povestește un „spectacol Ghilgameș”. Interesant. Foarte.

Ora 15:

Poeta Ana Blandiana, buna mea prietenă, mă sună – va avea lansare de carte pe data de la Oradea. Ar putea să citească și actorii ceva? Cum să nu... Perfectăm

totul. „Hai să ne vedem mâine, zice, la o pizza. Sînt la Oradea“. Accept cu mare bucurie. Ținem foarte mult la ea și eu și soțul meu. Sîntem prieteni de zeci de ani.

Ora 19:

Văd Pește-n patru. Furtună. În foaier, înfrigurați, 30 de oameni, dar actorii joacă admirabil, convingător... Piesuța place. După spectacol, la cabina improvizată, fetele mă pun la încercare, le povestesc totul și se conving că am înțeles ungurește. Ida Bathó mă sărută și-mi mulțumește pentru articolul meu despre colegul nostru Kelemen Pista mort de 18 ani. (Cînd au trecut? E așa de viu și de prezent în amintirile noastre!) Ai avut curaj, îmi spune, te felicit! Să fii român și să scrii așa despre un ungur... Am simțit că ne iubești.

De ce nu v-aș iubi? – spun. Sînteți foarte serioși, vă vedeți de treabă, lucrați cu pasiune, nu mințiți, nu păcăliți, nu trișați. Plec. Taxi. Furtună. Acasă.

A! Nu i-am răspuns Fundației X. – pentru comenzi de carte – să nu uit! Și să dau telefon lui T. pentru piesă. Mîine! Ia să-mi notez eu pe un bilețel, să nu uit!

O POVESTE CU PRICOMIGDALE ȘI INCENDII

*Nu mă judecați după cele ce le-am făcut,
ci după cele ce le-am refuzat a le face ...*

I. D. Sîrbu

Cuvintele de mai sus se potrivesc cum nu se poate mai bine cu întreaga comportare în viața civilă, ca să zic așa, a scriitorului. Epitaf excelent, propus de el însuși. M-am gândit la aceasta, intens, după lectura revistei Apostrof; paginile „Dosarului I. D. Sîrbu” m-au interesat în cel mai înalt grad, le-am citit pe nerăsuflăte, le-am recitat, apoi, după ce mi-am exprimat, cam balcanic, entuziasmul, într-o convorbire telefonică cu Ion (Doru) Vartic, am promis să descriu două-trei momente ale unei prietenii care pe mine, neîndoielnic, m-a marcat.

Eram, în anii '70, cum s-ar zice, colegi, secretari literari pe la diferite teatre din țară. Ne-am cunoscut mai bine la celebrele reciclări, unde nu făceam decît să batem apa-n piuă, „ideologizînd”, sub „îndrumări” de tot felul, o muncă ce n-avea, har Domnului, nimic comun, la noi acasă, cu cele ce se „discutau” acolo.

Oricum, ne întâlneam mai ales cu profesioniști serioși, actori și regizori, profesori, cronicari, scriitori, ultima întâlnire finală cu politrucii, de obicei „de beștealeală”, contramandîndu-se, spre bucuria generală.

Încheiam aceste „agape culturale”, cum le numise un coleg, cu o petrecere la un restaurant de lux, unde ne cheltuiam, regește, sărmănele resurse financiare puse cu grijă deoparte, în cele două săptămîni de ședere în București.

Deh, „trecute vremi de domni, de doamne și domnițe...”

Trebuie să spun că atmosfera era de perfectă camaraderie – nimeni nu făcea curte nimănui, decît, poate, „în bășcălie”, glumele și farsele se țineau lanț, nopțile noastre de la celebrul cămin mizer de pe Dorobanți (era acolo un pod blocat, unde n-aveam voie s-ajungem – ehe, abia în '90 am aflat că în toate clădirile de pe Dorobanți, pe unde trecea convoiul mașinilor lui Ceaușescu, existau puncte de observație la mansarde, în poduri etc. Așa se și explică de ce eram sever controlați și legitimați de niște portărese gureșe și foarte vigilente, altminteri simpatice și gata oricînd de stat la taifas, ceea ce azi îmi spune multe...).

Dl. Sîrbu, colegul nostru, venea rar pe la „cursuri”. Era firesc, de vreme ce acolo se afla și dl. Andrei Băleanu, secretar literar și el, pentru care, în afară de un suveran dispreț, dl. Sîrbu nu avea nici un alt soi de sentimente. Îl ignora pur și simplu, dar nu și-a îngăduit niciodată să-l bîrfească, sau măcar să ne povestească episoadele cutremurătoare din viața lui, legate de acest personaj. (Mărturisesc, din solidaritate tîrzie cu Gary, de-acum încolo voi gîndi: „acest sinistru personaj“.)

Dl. Sîrbu a devenit foarte curînd, pentru un grup de prieteni, Gary. Ne-a impus să-i spunem așa. Uneori venea seara la noi în cameră și povesteam pînă tîrziu; eram tinere, vesele, mereu puse pe șotii și, zicea el, „sînteți niște fete autentice, gîndiți cu capul personal, nu veniți cu citate preparate de-acasă. Vă iubesc pe toate la fel”. Aprecia toate glumele noastre, toate veștile teatrale și poveștile pe care, firesc, le aduceam noi de prin teatre. Erau acolo Doina Popa și Mariana Voicu de la Timișoara, Georgeta (Pațai) Mărtioiu de la Constanța, Mona Onu de la Sibiu. Apoi, brusc, se plictisea și ne punea la punct: „Merde, hai, mai lăsați teatrul, povestiți-mi de voi, de bărbații voștri – că văd că toate sînteți foarte măritate – de copiii voștri!” Uneori venea din oraș, de la Casa Scriitorilor, ușor „abțiguit”, ne bătea în ușă și striga: „Copilelor, v-ați culcat? V-a adus Gary pricomigdale, primiți-l pentru 5 minute, că e pașnic și plin de intenții bune“.

Se așeza la masă și începea să ne povestească, noi ascultam, fermecate. Pe la unu-două noaptea, ne părăsea, spunînd ca un profesor ultraserios: „La culcare, copii, că voi, dimineață semnați condica, mergeți la Școală, or, eu voi încerca să dorm pînă la zece” (spunea așa, dar nu putea să doarmă, citea pînă spre dimineață).

Într-o noapte, stînd și citind în camera lui (prietena și „șefa noastră” doamna Rodica Dianu, craioveancă de-a lui, ținînd foarte mult la el, îi făcuse, normal, favoarea de a sta singur în cameră), a ațipit, țigara aprinsă a căzut pe pernă și a luat foc... Era cald, era vară, geamul era deschis și, cum zona era bine păzită, un milițian din stradă a văzut o flacără suspectă la etaj. A venit într-un suflet, l-a scos pe Gary din încăperea plină de fum, ne-am trezit și noi, speriate, l-am adus în camera noastră și, apoi, cu toatele, ne-am repezit, așa, cam adormite, să stingem focul – ardeau mocnit perna, pătura, salteaua. Cum nu erau găleți, noi căram apă cu cîmile și borcanele ce le aveam la îndemînă. Frumos a fost că una din colege, de felul ei pudică, a luat într-o mîină, ca să nu stea prea la vedere, propria ei lenjerie intimă aflată pe un scaun și în cealaltă cana cu apă. Alergînd să arunce apa, a trîntit pe un scaun din camera lui Gary tot ce avea în mîină, continuînd să ducă apă „la incendiu“.

După ce am sîrșit treaba (totul a durat cinci-zece minute) colega și prietena noastră s-a așezat obosită pe pat și ne-a spus, încet, să nu audă Gary, care ațipise pe un scaun: „Măi, să fie, n-aș fi crezut că Gary, om serios, se ține de prostii. Fusese o femeie la el – dar ce dracu? – care e din „alea”? Am văzut cu ochii mei un combinezon și un sutien pe scaun“... Nu ne venea să credem.

„Ai văzut, pe naiba“ – l-am apărât noi.

Peste câteva clipe, tot ea – privind scaunul gol de lângă patul ei – strigă: „Sînt ale mele, da' cum dracu' au ajuns acolo?“

Ei bine, am început să rîdem toate, în hohote, de nu ne mai puteam opri. Mișianul care se îndeletnicea cu procesul verbal, auzind rîsul nefiresc, la trei noaptea, a intrat, ne-a privit muștrător, și a ieșit supărat. . .

Gary nu pricepea nici el de ce rîdem cu așa o poftă nebună. Colega noastră, foarte serioasă, dar cu un dezvoltat simț al umorului, avînd un soț actor, și bărbat foarte bine, ne-a privit speriată: „Doar nu vă închipuiți că...“ Nici poveste. Ne explicam unele altora, rîzînd, cum s-au întîmplat toate.

„Liniște!“ a ridicat tonul Gary. „Ho, gaitelor, gîștelor din Capitoliu! Ho! Știți voi de la ce am scăpat?“

Și ne-a povestit (de-acuma era ora patru, ne-am făcut cafele și am renunțat la somn) cum au murit și bunicul, și tatăl lui (mineri), în foc! „Au ars“, ne-a spus. „Era să-mi urmez strămoșii. Voi m-ați salvat“. „Nu noi“, am zis, „pricepe că noi dormeam duse. Mișianul te-a salvat. Din partea noastră, am fi simțit focul cînd ajungea la noi“.

Povestea lui Gary, lungă, cu amănunte de tot felul, ne-a făcut să plîngem. „Hai, lăsați boceala de muieri proaste, vă stătea mai bine cînd rîdeați, atunci chiar mă bucuram că v-am jucat așa o comedie bună, tot n-aveți voi comedii în repertorii. . . Bine c-am salvat manuscrisul“, ne-a zis (avea în cameră un manuscris), „perini și pături se mai găsesc. Hai, eroinelor, diseară vă aduc pricomigdale de la bufetul Casei Scriitorilor. . . Și vom povesti“. Ne-a ținut apoi un spici, despre „uriașa foame de a povesti a românilor – popor foarte tînăr care. . .“

O altă întîmplare care trebuie povestită, spre a nu se pierde în uitare, este cea a premierei secției maghiare de la Teatrul de Stat din Oradea, cu piesa lui, „Arca bunei speranțe“.

Secția română îi jucase piesa cu mare succes, într-o stagiune anterioară. Noe era Dorel Urlăteanu, artist emerit. Excelentă, toată distribuția. Turneul la București (despre care avea să-și amintească în scrisori) a fost un triumf. Cronicile elogioase stau mărturie.

Spectacolul secției maghiare (în regia aceluiași Szombati Gille Ottó – angajat de fapt la secția română) a fost, de asemenea, foarte bun.

Gary a venit la premieră. La aplauzele care nu mai conteneau, cineva a avut ideea să-l urce pe scenă și pe autor. S-a făcut liniște. Și iată-l pe Gary, după ce l-a prezentat regizorul, spunînd: Kedves közönség (Iubiți spectatori). „Ce frumos“, mi-a șoptit un coleg, „uite, a învățat să spună câteva cuvinte în limba noastră“. Dar, stupoare (eu știam că el cunoaște bine și rusa, engleza, germana, maghiara). Gary a ținut un discurs, în limba maghiară, în care și-a exprimat bucuria de a se fi aflat în seara aceea

cu ei, acolo, la o premieră care îl onora. „Eu sînt – a spus – scriitor român cu limba de predare europeană”. I-a lăudat apoi, generos, pe toți actorii, pe regizor, pe scenograf și nu l-a uitat nici pe secretarul literar, i-a sărutat, le-a dat buchete imense de flori fetelor, băieților șampanie. Sala era în delir. Nimeni nu se aștepta ca un român, pe deasupra venind și din Oltenia, să vorbească o maghiară atît de cultă, de corectă...

A urmat o seară superbă, o petrecere în care, firește, vedeta a fost Gary.

Ultima scrisoare de la Gary, trimisă în luna mai 1989 (el avea să dispară în noiembrie), scrisă de mîină, cu litere mari, nerăbdătoare, trăda oboseală, și boală, și spaimă de necunoscut. Îmi scria acolo (ce păcat că nu mai am scrisoarea!) despre apropiata moarte (deși soțul meu îl încurajase, ținîndu-i o întregă „teorie” despre cifra mistică 69 pe care el de altfel o știa foarte bine!), ne povestea, din senin, autoironizîndu-se, cum se va duce lîngă Blaga, lîngă D.D.Roșca și Radu Stanca și va avea nespuse de frumoase colocvii cu acești aleși în spațiul interzis celor de rînd ...

Această scrisoare, primită înainte de a pleca în turneu la Cluj, se afla în poșeta mea. Iar poșeta, ei bine, poșeta a dispărut dintr-o cabină a Teatrului Național, în care nu se aflau decît oamenii noștri... Aveam actele, agenda și șapte lei... Un coleg glumeț a strigat în autobuz: „Ne ducem la Doina Cornea cu scrisori de adeziune...”

„Turnătorul” nostru a băgat la cap și s-a „orientat”. Cine, dacă nu secretarul literar este mai îndreptățit să „facă” scrisori... După o vreme, buletinul și carnetul A.T.M. mi s-au înapoiat la Miliția din Oradea.

O, dragul meu Gary, ce destin ciudat! Tu, care ai trecut prin atîtea percheziții și cenzuri, ai salvat atîtea manuscrise, iar eu, iată, n-am putut avea grijă de ultima ta scrisoare... Ea se află, desigur, în seifurile Securității. După revoluție am spus, s-audă cei pe care-i bănuiam: „Știu, acum știu cine și de ce mi-a furat poșeta la Cluj”. „Cine?” – au sărit, ca arse, vreo două persoane. – „Securistul nostru. Turnătorul teatrului. Am și aflat numele lui”. Nu-l aflasem, însă, din păcate. Numai Gary o fi dat de numele lui, acolo sus, în ceruri, de unde le vede pe toate. Și de unde, uneori, îmi mai trimite cîte un semn...

Craiova, 22 ianuarie 1980

Prea cuvioasă Vetuța,

Alaltăieri am avut o zi supraîncărcată „magic”; m-am gîndit intens la Liviu Rusu – și m-a sunat la telefon; m-am nimerit pe stradă în urma unui rahat-turnător, mi-am fixat privirea în vertebra sa cervicală, a alunecat și a căzut (l-am ridicat, se uita în ochii mei de parcă ne-am fi înfîlnit „dincolo”); mi-am dorit o carte, mi-a sosit la ușă (Nu mint! În ultima vreme, de cînd am trecut la acest regim ascet de viață

controlată „de sus“, funcțiile mele telepatice s-au întărit mult); pierdusem o cheie, m-am concentrat în timp ce eram întins, apoi ca la comandă, m-am ridicat și mi-am băgat mîna după divan, cheia era acolo (soția mea își scuipe în sîn, bate mătănii); primesc scrisoarea ta, visez, nu știu cum îmi aduc aminte că *Pragul Albastru* (în prima sa versiune) fusese tradus în englezește de Catinca Ralea, caut manuscrisul traducerii ei, îl citesc, mă înduioșez pînă la lacrimi – ... ca seara să primesc un telefon prin care un amic, într-o bizară asociație, îmi comunică trista veste că biata Catinca a murit subit...

Wohltemperiert, clasică mea educație rațională mă ajută să nu o iau razna; simt că mă mișc la hotarul unor taine, nu forțez nimic, mă bucur de strania coincidență a unor absurde probabilități, dar nu-mi forțez grația, nu e bine, am avut o tragică experiență magică în viață, îmi ajunge, nu mai umblu decît cu grijă, cu pudoare și sfială, la borcanele interzise.

Ți-am creionat această – pentru tine aiurită introducere – numai și numai pentru a justifica promptitudinea cu care execut dorința soțului tău (un inginer chimist care se interesează de Alchimie, este mai mult decît un Prometeu mîntuit, este o pasăre ce anunță zorii unei lumine: ce tot de la Răsărit ne vine, doar altfel) de a lua cunoștință de volumul *Histoire de la Magie* de Éliphas Lévi. Nu întîmplător am scris *Pragul Albastru*, nu întîmplător l-am citat pe acest savant, nu întîmplător ți l-am trimis ție, nu întîmplător soțul tău... Printr-o răsturnare de paralaxă, orice fir de nisip are dreptul să se considere centrul universului; și este centrul universului. Trăim într-un aer fizic supraîncărcat de unde herțiene, de pildă; de ce nu ne-am putea imagina și un alt aer plin de alte unde; 90% din celulele noastre nervoase servesc pentru altceva decît pentru ingineria multilateral nerentabilă, s-ar putea ca activitatea din somn să fie cea care ne construiește o lume viitoare... Nu? Soțul tău nu e încă o monadă transparentă, îl simt cu pete și obscur, dar are un zvicnet faustic, o sete de cunoaștere pe care o înobilează – și asta mă obligă; așa cum eu primesc la ușă orice carte pe care o doresc, el de ce să fie lipsit de acest tom foarte prețios?! *Am primit ordin să i-l trimit*, poftim, mă achit, aici nu încapă nici un fel de ezitare sau tînguială. Această carte e încărcată, are un destin și o forță a ei; nu spun care. Dar îmi fac datoria atrăgîndu-i atenția asupra următoarelor cumplite amănunte:

– Nu am dat-o la legat fiindcă o asemenea carte nu se dă în mîna oricui, ea nu suportă o ață și un clei streine. (A scăpat din două mari incendii ale teatrului, plus o teribilă epurare în 1946, ca să ajungă *la mine*, cel care mă consider proprietarul său magic.)

– Ea nu se lasă citită decît de cine vrea ea; are capacitatea de a se volatiliza din casa unui prost sau a unui spurcat; mi-a fost furată, am găsit-o întîmplător după înmormîntarea hoțului; în țară nu se mai găsesc decît trei exemplare, dar nu la biblioteci publice. *Traité de haute magie* și *Traité de magie noire*, pe care și le-a

însușit prima mea soție (care s-a măritat cu un ministru) au fost arse de ea; mi-a spus că îi săreau din raft, îi aduceau nenorociri (ministru a fost lovit de dambla, fiul ei a rămas mereu repetent).

– Mai țin să vă informez că – deși sînt un simplu ucenic vrăjitor – am, la o adică, puterea să transform orice inginer chimist fie într-o maimuță sau coropișniță, fie într-un poet patriotard, ceea ce e și mai rău. Asta în caz că mi se înstreinează cartea, sau nu e tratată cu respectul cuvenit.

– Nu spun pentru cît timp v-o împrumut; asta se va simți pe parcurs. Aprob multiplicarea ei (xerox), dacă puteți s-o dați la legat voi rămîne recunoscător.

– Regret că teribila mea bibliotecă de la Cluj (numai Enescu o cunoaște) s-a pierdut; era foarte bine pusă la punct și cu probleme de Alchimie. Studiam atunci „funcția epistemologică a metaforei” (teza mea de doctorat), era normal să ajung la nevoia de a-mi explica puterea oricărei formule. Eu am tradus pe Ernst Mach, eu am studiat pe Hans Vaihinger, pe Ernst Cassirer, fără voia mea am ajuns ... unde am ajuns. Spune-i soțului tău că orice pas făcut în direcția magiei *implică inițiere morală*, un minimum de introvertire și salt în gol.

Acum, știindu-te soția unui domn afit de ciudat, înțeleg de unde ți se trage armura de bunătate și entuziasm cu care ești dăruită. *Îi servești de oglindă*. Te rog să-i transmiți urările mele de bine. Roagă-l să aibă grijă de carte, să-mi scrie dacă mă consideră demn.

Al tău, Gary

Craiova, 28.I.1981

... quia absurdum, non credo!

Dragă Vetuțo,

sînt îngrijorat: pe data de 23 I 981 ți-am expediat recomandat (recipisa 1511) ca „imprimat” o carte hiper-prețioasă, Éliphas Lévi: *Histoire de la Magie*.

Nu mi-ai confirmat primirea (ți-am trimis-o pe adresa de acasă) – ar fi o catastrofă pierderea ei: și pentru mine, și *pentru cel ce mi-a deturnat-o*.

Te rog (îl rog și pe inginerul tău soț – fiindcă lui i-am trimis-o) să-mi scrieți dacă ați primit-o, s-o căutați la factorul care trebuie să v-o aducă acasă odată cu corespondența, sau la Poștă.

Eu păstrez recipisa ca să pot reclama (zeilor) nevinovata pieire.

Cu îngrijorare legitimă,
al vostru,
Ion D. Sîrbu

Craiova, 10 martie 1981

Dragii mei,

primit amabila voastră epistolă. Nu am acum „timp“ (citește, sînt „posedat“ de un înger leneș) să vă răspund. Despre preocupările de cercetare ale dlui Pop – revin cu o scrisoare, deși, anumite lucruri se vorbesc mai bine decît se scriu.

– Nu toți Valentinii sînt silvestri, nu tot ce e lăudat are și valoare, critica noastră dramatică nu pune, nu poate pune o singură problemă: cea a *caracterului* celui care iscălește.

– Vă trimit o carte mai mică. Împrumut.

– Nu mă tem că se va pierde Éliphas, e destul de inițiată ca să se apere de accidente.

– Mă bucură că sînteți frumoși și în grația lecturilor nobile.

Gary

Craiova, 7 aprilie 1982

Dragă Vetuța,

caut, de o oră, prenumele soțului tău; să mă ierte, în carnetele mele figurezi doar tu; iar scrisoarea lui (pe care nu am uitat-o) o am *ad actum*

– Dar, m-am gîndit la el: constant și fructuos. Nu i-am scris, după vizita ce mi-a făcut-o, eram confuz; nu am reușit să-i intuiesc lungimea de undă, eu sînt de vină.

– Vă răsplătesc trimițîndu-vă, *împrumut*, o carte pe care am cumpărat-o la Lyon (și am cumpărat-o gîndindu-mă și la voi). Cartea am lăsat-o la amicii mei de acolo, eu mai aveam mult de umblat (am fost în 7 țări, 17 orașe, 77 zile) – ei, avînd rude în Craiova, mi-au adus „bagajele“ acum, cu mașina lor.

– Vă trimit cartea în semn de dragoste și prietenie.

Sărbători fericite,

Gary

Crăciun 1982, Craiova

Dragii mei,

– arca, arcele sînt pe scufundate, să dea Dumnezeu în 1983 bani pentru reparații capitale, sau măcar pentru colaci de salvare (și Teatrului românesc)

– vouă, sănătate, pace în familie, bucurii și libertate,

Gary

Dragă Vetuța,

să nu crezi că te-am uitat: ilustrata trimisă de voi, de la Institutul de Înfrumusețare Rodica Dianu, am primit-o: te-am simțit ca fiind autoarea inițiativei. (Parcă îmi pare rău acum că am stins atunci focul: nu îmi plac lucrurile făcute pe jumătate.) Iată de ce îți scriu: trebuia să îți trimit – nu secretarei literare, ci prietenei mele, precum și alchimistului tău soț – un exemplar din volumul meu de teatru comentat *Arca Bunei Speranțe*: s-a înîmplat însă că sora mea, pe care contam să-mi cumpere la Petroșani 20 de exemplare, nu a putut să mă ajute: cartea mea nu a sosit în Valea Jiului (e normal: dacă e vorba de mineri, dacă eu am fost miner, dacă totul e mineresc în carte, e contraindicat să se vîndă la mineri. Ei citesc romane polițiste de Zincă et comp.) Aici la Craiova aș fi putut găsi (am și pus deoparte cîteva exemplare) dar, crede-mă, niciodată nu am fost *atît de sărac ca în luna asta decembrie-ianuarie...* Drumurile la București, micile atenții, m-au secăt. Soția mea mi-a zis o vorbă care circulă acum în București (grație amicului meu N. Carandino): „Bărbate, încă o carte ca asta și putem să ne vindem și televizorul...”

Deci: ai răbdare, la sfîrșitul lunii vei primi acasă un exemplar. Ce este al tău (în inima mea) e pus deoparte.

Acum, că am publicat *Pragul Albastru*, nu mă mai interesează să se joace. Am primit o ofertă de film: nu spun de unde, deocamdată nu am dat curs oficial acestei cereri. *Arca* se va juca la Berlin și Copenhaga.

Peste două luni îmi apare volumul de proză *Șoarecele B și alte povestiri*: să îl citești. Acela a fost scris de mine la 30 de ani, cînd eram de o mie de ori mai deștept, mai frumos și mai tragic decît sînt azi.

Am trecut definitiv la PROZĂ. Nu mai cadrează cu greutatea mea existențială, să fac anticameră la Fireescu, aici. Nu? Teatrul nostru, cum ți-am scris (sau i-am scris lui Doina Popa, ea este a doua secretară literară, ultima, pe care o mai iubesc) este: „cubleșit de iacobani, valentinat de silveștri și elvinat de beligani-bărăgani...” (Nu eu am inventat aceste calambururi: mi le-a spus Lovinescu, Horia, pe vremea cînd încă nu-i fugise nevasta. Pe care o felicit, nici eu nu aș putea trăi cu citadela asta sfărîmată.)

Te sărut, Doamnă, frumos (aici, secetă de iarnă cumplită)

Gary

P.S. Vetuța, am trimis: un exemplar protocol al pieselor mele la redacția *Familia*, nominalizînd colectiv dedicația. Te rog, de la Vasilisa (Vasilescu, n.n.) sau Chirilă, care sînt mai aproape de teatru, află dacă cineva va scrie măcar cîteva rînduri despre acest orfan volum din secolul XIX. Dacă da, anunță-mă să caut revista, noi sîntem pe alt continent, presa română vine greu, te rog!

Dragă Vetuța,

Ești teribil de drăguță, credeam că m-ai uitat, trăim într-o epocă în care, din păcate, e mult mai importantă pentru a vieții (și supravieții) *uitarea*, în locul memoriei. Eu însumi, zilnic, șterg de pe tabula vieții mele câteva deranjante amintiri: fericiți sînt acei dramaturgi care în deceniul patru reușesc să uite complet cam ce au scris ei în deceniul unu...

Deci ți-ai adus aminte de mine – deși te-ai mutat în casă nouă. Să vă dea Domnul Pace și împrumuturi, restul vine de la sine...

I-am trimis doamnei Dianu volumul meu, nu știu dacă l-a primit, adresa este cea pe care mi-o indici și tu. Desigur, fusesem atins (plăcut) de o ilustrată colectivă, am încercat să vă scriu, era inutil: o asemenea adunare „de înfrumusețare ideo” nu ține mult, după cursurile de cosmetică literară, sînteți repede trimise acasă, spre urîtenia și veșnicia bucătăriilor voastre teatrale...

Să nu cumva să îmi pui în repertoriu piesa *A doua față a medaliei*. E destul să-ți spun că titlul inițial era *A treia față a medaliei* (fiindcă așa a ajuns „a doua față” un titlu neliterar, corect i-aș fi spus „cealaltă față a medaliei”). Deci ea avea un titlu de senzație. Piesa avea trei părți: în actul unu soția află că soțul este escroc și că minte: în actul doi soțul dovedește că ea e proastă și că el e înțeles: și în actul trei publicul află că absolut toți mint și sînt escroci. (Lily Sinescu trăiește de fapt cu directorul Cruceru...) Ei bine, piesa a fost citită de un dumnezeu, (Dumitru Popescu zis Dumnezeu – N.n.), căruia i-a plăcut: a tăiat partea a treia și a scris titlul cel nou: a doua față... Colectivul din Craiova cunoaște dintr-o lectură versiunea originală, iar contractul de achiziție este pe titlul *A treia față*...

Piesa a fost publicată, mie îmi era lehamite...

Mi-ar fi lene (nu greu) să îți dau versiunea originală. Dar ea ar naște discuții... Așa că, eu îți zic așa: fă ce crezi, dar ar fi mai bine să mă rogi să îți dau o *piesă originală, de aceeași factură*.

Am scris pentru teatru la microfon un text după o nuvelă a mea din *Povestiri petrilene*. Piesa a plăcut mult, s-a dat de patru ori, se cheamă *Singurătatea mierlei, toamna*. Între timp eu m-am gândit mult la ea (nu îmi place să simt un text incomplet în sertar) să o transform în *piesă actuală, tare*. Ar trebui să adaug un act. Dar nu am timp, draga mea, îmi lipsesc din inventar exact 20 de ani, ce bine ar fi să pot scoate acum, de la un C.E.C. al Timpului, două decenii de tinerețe... Așa că am renunțat definitiv la a mai scrie Teatru, am trecut cu totul pe Proză, așa cred eu că e mai economic. Scriu un roman greu, dacă îl termin anul acesta, la anul îi adaug un volum de amintiri... Că am... Și, cu asta, consider opera mea terminată... Volumul de teatru comentat, volumul de comedii (ne jucate), volumul de nuvele ce

îmi iese în două săptămîni (*Soarele B și alte povestiri*, Ed. Cartea Românească) încep să conturez un profil: nu sînt cel mai bun, dar sînt singurul scriitor care, în 1982-'83, public cu *mîndrie* tot ce am scris... în anii obsedantului deceniu. Și așa, în mare sărăcie și umilință, scriem. Din ce în ce mai bine. Proză. Nouă... Într-o epocă în care există dramaturgi ce realizează 19 premiere pe stagiune, eu mă laud cu piese care, fiecare, au așteptat cîte 19 ani ca să fie reprezentate. Egalitate de șanse? Nu cred. După părerea mea există dramaturgi preferați, promovați, propulsați – și alții, subecvatoriali, care sînt suportați, ignorați, tolerați. Eu fac parte din cei din urmă... de aceea, piesele mele, fără voia lor, tot așteptînd și așteptînd, se transformă în pură literatură dramatică, în teatru de lectură, în poezie dramatică din sec. XIX.

Nu știu ce e cu Doina Popa, i-am scris, ea nu mi-a răspuns deloc, eu țin mult mai mult la voi, decît la repertoriul vostru, prietenia noastră nu are nimic comun cu serviciul vostru... (Iartă-mă, de cîte ori îl văd pe F. „așa cum arată de încovoiat și înfricoșat, mă duc la biserică și îi mulțumesc lui Dumnezeu că nu mai sînt secretar literar... Zău!)

La comanda Teatrului, pe vremuri, am scris și piese de serviciu: dar se vede că comanda mi se făcuse de formă, piesele, aprobate, achiziționate, nu s-au jucat niciodată. Le voi publica cîndva...

Dar fiindcă îmi ești ca o soră (mai ales că știu că vei citi nuvelele mele, care reprezintă nivelul inteligenței ce am avut-o în tinerețe), eu zic să-ți trimit cîteva comedii simple...

Aveți un plan, poate vă convine, publicul e total cretinizat din cauza hiperplictisului vieții și TV-ului, rîde exact la ce nu se scrie în ziare (dar dacă s-ar scrie, nu s-ar mai rîde...).

Acum citesc o chestie teribilă: în cabaretele englezești, din '33, se tot rîdea de tîmpenia lui Hitler. Cînd a început războiul cu el, Churchill a dat ordin să se înceteze cu rîsul acesta: „Acum trebuie să-l urîm: deci nu mai avem voie să rîdem de el; *rîsul e antidotul urii*...“.

Soțului tău spune-i că mă ocup mai nou cu... demonologia. Asta în zilele fără soț. În celelalte, studiez, urmăresc studiile altora, despre fenomenul care se cheamă E.S.P. (*extra sensorial perception*). E vorba de acele stranii și uluitoare coincidențe de tipul: „Vorbești de lup și lupul e la ușă“. Caut un citat: merg în oraș, întîlnesc o vagă cunoștință, are în mîini o carte, o desfac... și dau exact peste citatul căutat...

(Președintele E.S.P.-ului a fost marele filosof Koestler, care s-a sinucis mai zilele trecute. Era prieten cu toți marii savanți ai lumii, împreună cu ei ajunsese la convingerea că nimic nu e întîmplător în lume, orice act de probabilitate (statistică) e un act de destin, doar că are loc în alt sistem de referințe...)

Să nu rîzi, Vetuță dragă, de piesele mele, pe vremea cînd le-am scris, credeam sincer că între popor și cultură există un spațiu rezervat literaturii populare. *Ungurii*,

nemții au un întreg repertoriu de vodeviluri, se joacă și azi cu un succes enorm. Noi am sărit peste secolul XIX, am trecut direct de la *Chirița* la *Pasărea Shakespeare*, ceea ce nu e prea sănătos. Eu am scris vodevilul meu, toată lumea a fost jignită, de la mine se așteaptă numai piese istorice și filosofice. Minerii mei nu mai merg la teatru, lor li se joacă *Fii cumințe, Cristofor*...

Să îmi trimiți înapoi piesele, te rog mult, crede-mă, am necazuri cu manuscrisele rătăcite și pierdute definitiv. Aceste piese le păstrez pentru un proces mai târziu când, poate, voi fi acuzat că mi-am pierdut spiritul de clasă; va trebui să mă apăr...

Te rog să cumperi un exemplar al volumului meu, să-l fac cadou lui Radu Enescu, care, zicea cuiva, *ar vrea să scrie despre volumul meu, dar nu are nici un exemplar*. Exemplarul trimis de mine redacției a fost însușit de cineva care adună cărți, dar nu scrie despre ele. Dedicția pentru Enescu o păstrez pentru momentul când îl voi întâlni. L-am așteptat să vină la Cluj (simpozion Radu Stanca), nu a venit, se zice că ar fi foarte înșurat, foarte fericit, foarte Radu, deloc Enescu.

Vă sărut... și Dumnezeu cu mila.

Servus,

Gary

Craiova, 16 sept. 1983

Dragă Vetuța,

Îți scriu în mare grabă: azi i-am expediat amicului meu Szombati așa-zisul „cuvînt înainte“ al autorului pentru programul de sală al spectacolului în limba maghiară, al ARCEI.

Ca o bună și „veche“ prietenă ce îmi ești (soțul tău să mă ierte: nu i-am răspuns la o scrisoare, din cauză... Fiindcă ... Sînt prea... Nu sînt deloc... Mă ramolesc... Citesc prea mult, scriu altfel și altceva decît credeți voi... În genunchi cer iertare prozei și filosofiei pe care le-am trădat din cauza ispitei teatrului ... Dar nu mă mai las dus în ispită... Etc.) – deci, ca o veche și veșnic tînără colegă a mea, te voi ruga să îmi scrii, *sub formă de spionaj cinstit, cam ce crezi tu despre ce va fi ARCA mea la Oradea*.

Eu trăiesc într-o cochilie; *Arca* voastră, făcută de același regizor, mie, ca autor, și prietenilor mei, poeți și artiști (nici valentini și nici critici silveștri) lui Doinaș, Ion Horea, Carandino, Paleologu, Sergiu Al-George, Cotruș etc. ... spectacolul acela (dat la sala „Lucia Sturdza Bulandra“ – dacă bine îmi aduc aminte) a plăcut cel mai mult. Mai ales după porcăria pe care am pățit-o la „Comedia“, unde un tînăr și talentat homosexual voia să-mi schimbe sexul piesei: am și interzis această castrare – fiecare om avînd dreptul să-și apere atît capul, cît și contrariul acestuia...

Din cauza lui Enescu, cred eu, la *Familia* nu s-a scris nici un rînd despre cărțile mele. Nu e frumos: eu, aici, în acest teribil exil al meu, țin sus un steag de ardelean

cult, consecvent, occidental – luptînd cu răutatea șovină a juveților și gorobeților care încă nu au ajuns directori și miniștri... E dificil să fii român: dar să fii ardelean, la Craiova, e un fel de absurd ubuesc, patafizic și meta-literar...

Mîine plec la București (după trei luni amarnice: nepoata mea a căzut, la Filologie; asta e cea mai mare dramă în viața unui bunic) să văd ce mai e nou. Cine ne vine Trif? (Aluzie ironică la Gigi Trif, directorul Direcției Teatrelor din Consiliul Culturii și Educației Socialiste, n.n.). Se vorbește de Vasiliu (care e un băiat excepțional) (*regretatul prof. Mihai Vasiliu*, n.n.).

Te sărută,
Gary

Craiova, 29 oct. '983

Dragă Vetuța,

am primit fotografiile, sînt splendide, mersi, nu am știut de ce, la întoarcere, am fost salutat de diferiți „limbi-reper”: aceștia nu te salută decît dacă ai devenit „cineva” peste noapte. Am aflat apoi că la „Semnal” TV, duminică, s-a anunțat frumos premiera mea din Oradea; oltenii o consideră un act oltenesc de cucerire oltenească a Olteniei din nordul Transilvaniei (ungurii, se spune pe aici, sînt niște bieți olteni care, din cauza cailor, și-au pierdut limba... paternă).

Am vrut să-i trimit Maestrului Miske o telegramă de felicitare (o anexez); *Poșta noastră* – nu rîde – *era în inventar*. Ți-o trimit. Spune-i că-l admir și mai mult. Fac – probabil – cu Casa 3, un film cu mineri, regizor N. Mărgineanu, după piesa mea *Frunze care ard*; are ceea ce eu numesc „vis proletarian”, față de miner necăjit, o voi folosi neapărat. (Dacă, dacă...)

Aștept ca Szombati să-mi trimită două exemplare ale textului maghiar.

Am trimis 5 programe în Franța, Suedia, Danemarca, Germania, Ungaria.

Plec la Soră-mea (*ad patres*) de Ziua Morților; lumînări în cimitirul din Petrița.

P.S. În revista *Viața Românească*, în nr. patru, în nr.8, Regman scrie inteligent despre prozele mele. Salută-l pe directorul tău, a fost deosebit de drăguț cu mine... Dar nu din prima zi. Am citit *Cartea lui Ioviță* – e teribil – aveți două mituri biblice în repertoriu. Dar eu sînt un biet creștin cu frica lui D-zeu. Lui Everac i-e frică de Popescu (Dumnezeu); e o deosebire, nu?

Foarte important.

Dragă Vetuța, la plecare, în Cluj, Soră-mea (care te lubeste, are ochi; are și o casă-vilă în Petroșani) are în *custodie ultimele trei mătuși*: babe între 75–90 ani. Ultimele.

Caută chiloți groși, lungi, din aceia care pe vremea mea se chemau „moartea pasiunii“. Pentru aceste babe. Eu țin foarte mult la tînăra d-nă Enescu – ea este singura care, știind despre ce este vorba, *cînd îi va pica ceva sub mînă, mă va servi*.

Deci spune-i Marioarei (*Mariana, fosta soție a lui Radu Enescu* – n.n.), că 3–5 buc. chiloți pentru babe de 80 ani, groși și lungi – să mi-i cumpere ea, să mi-i expedieze contra ramburs, pe adresa următoare:

Irina Sîrbu

Str. Constructorul, Bloc I,

sc. II, ap. 6

2675 – Petroșani, Jud. Hunedoara

Va primi de la mine, *gratuit*, un flacon de parfum francez veritabil (refuzat de soția mea care zice: „dacă mă miroase șefii mei, vor crede că fur din gestiune“.)

Te sărută viziru' tău, Gary

Craiova, 30 III 1984

Dragă Vetuța, iubite domnule Pop,

Vă scriu „la grămadă“ – mulțumindu-vă pentru gîndul frumos de a-mi scrie. Uitarea nu e decît un sindrom al morții – oamenii uită, mor, sînt uitați; popoarele sînt uitate, pier, dar nu uită... Ciudat, eu simt că am reușit să înving frica de moarte; – acum, sub o formă perfidă, trăiesc constatînd la mine serioase simptome de pieire, de frică de a pieri, chiar înainte de moarte. De unde și modesta mea rugăciune: *mon bon Dieu, aide-moi a vivre jusqu'a ma mort*.

Nu mă mir de simplele coincidențe: e specialitatea noastră. În clipa în care îmi scria fratele Pop, eu am dat peste lucrarea sa de teoria cunoașterii: am citit-o cu un alt ochi, de parcă prima oară nici nu aș fi băgat-o de seamă. Voi veni cu ea la Oradea, e un lucru foarte serios, dacă Enescu nu ar ațît de Radu... mă cheamă, el ar fi foarte indicat să o judece, să o publice... În aceeași zi am cunoscut-o pe lectora de franceză din Craiova: venise Ambasada la teatru cu o franțuzoaică obscură și penibilă, monolog Cocteau... Eu făceam pe interpretul. Ea m-a invitat la Universitate, i-am spus să-mi dea cea mai nouă achiziție a bibliotecii (lectora este o femeie slabă și urîtă foc de circa 50 de ani: plină de Orient, a fost ani mulți lector în Thailanda, Burma, Iordania etc. etc. *O inițiată* – are o fiică ce își dă doctoratul în filosofie la Derrida)... Ea mi-a vorbit de Yourcenar – eu citisem nu demult *Memoriile lui Hadrian*, execrabil traduse. Mi-a dat un volum fantastic (azi noapte am citit pînă la ora trei), cel mai bun roman inițiat (viața unui alchimist Zénon, mijlocul sec.XVI), intitulat *L'Oeuvre au Noir*.

Frate Pop (ești Nicolae, sau cum te cheamă, iartă-mă, am uitat, doar numele de Vetuța e în evidența memoriei mele – *nici nu mai am memorie, am doar cîteva amintiri în curs de lichidare*), trebuie să citești cartea aceasta, voi vorbi cu ea, ți-o trimit, mi-o restitui cu grijă în timp util, ea nu e o carte de știință, *dar este scrisă*

de una din cele mai mari vrăjitoare ale secolului... (Primul capitol scris în 1934; romanul francez a fost terminat doar în 1968.)

Nu mai am legături cu streinătatea, pașaportul meu e în aer, nu cred că mai pup eu „aia a Finei“. Nu primesc nici o carte, cei care mă iubeau sau au pierit, sau *s-au dat la fund* (termen ambiguu, mai ales când e vorba de homosexuali).

Nici nu am interesul să plec acum, am o carte în Editură, un volum de comedii, trebuie să lupt să îl scot la lumină. Am impresia că literatura (și chiar limba și poporul nostru întreg) ca un mărfar gol, intră într-un lung și necunoscut tunel. Ce va fi la ieșire, dacă există o ieșire, nu știu: de aceea, ca un veteran soldat al Literelor, lupt să scot această ultimă carte – restul, ce am mai scris, poate să apară și după moartea (sau pieirea) mea.

Sînt chemat la București pe marți, la un fel de plenară a dramaturgiei: nu merg. Cred că se vor lua angajamente pentru 23 august...

Avem teatrul pe care îl merităm: în '57 am ridicat vocea pentru apărarea ideii de Literatură în teatrul românesc: am pățit ce am pățit. În '73, la Casa Scînteii, mi-am spus părerea despre educația politică făcută direct: nu am mai fost jucat pînă în '77 – și atunci cu o piesă comandă. Acum sînt bătrîn: aș dori să mă întorc la experiențele mele de vrăjitorie: dar, îmi place să spun că „nu am vocație“; odată am vrut, cu mari sacrificii, să transform pe cineva în șobolan, ca să constat că acest porc era de mult un simplu căcat... (Am adăugat mai tîrziu la acest experiment un adagio mai creștinesc, spunînd: „Orice căcat uscat are dreptul și chiar datoria de a-și scrie memoriile sale de trandafir...“).

Dragii mei, la Bacău mi s-a jucat o comedie, *Plautus și Fanfaronii*... Pînă acum a fost vizionat de opt înalte comisii ideologice: unul i-a scos un ochi, altul un coi, celălalt i-a tăiat o mînă etc. ... Alături de piesa mea e jucată hilarodia *Dragostea și revoluția*, o monstruozitate politică în care nu e nici dragoste, nici revoluție, doar cras și imbecil menuet între niște bieți activiști condamnați la onanie și visare...

De doamna Enescu ne e dor – îi sînt dator cu bani, dar nu achit numai ca să am motive să mă gîndesc la ea. Radu mi se pare a fi un perfect pieton aerian, un fericit vierme de mătase, ce se învâluie acum în pupă, fiind iubit și alintat...

Mă bate gîndul să scriu teatru absurd... Dar la noi absurdul se plimbă pe stradă... Aș începe așa: „Zece rinoceri pensionari stau și își beau așa-zisa cafea... Deodată, pe drum, gol-puşcă, trece alergînd... un OM...“ Asta e! Godot a sosit, Godot e bine mersi, Godot nici nu are de gînd să mai plece...

Servus,
Gary

P.S. Iată ultima descoperire filosofică a mea, ca scriitor român, contemporan: „ESTETICĂ = EST-Ethică“.

Stimată și iubită Familie Pop,

nu am felicitări, vă scriu cum pot, mulțumindu-vă pentru gând și memorie – dorindu-vă, din inimă, numai bucurii și sănătate, succese și bunăstare.

– sînt foarte deprimat (*circumdederunt me, genitus mortis*, cîntă catolicii; noi, ortodocșii, parcă o exprimăm mai poetic: „între-adevăr deșertăciune sînt toate și *viața aceasta e umbră și vis*“).

– mi-a murit prietena tinereților mele, Eta Boeriu.

– au murit și ultimii mei veri, mineri, din Petrila mea natală.

– volumul meu la editură, aici, în Craiova, se tot amîină; asist neputincios la pustiirea și putrezirea ideii de Teatru Național; cînd trec pe lângă mormanele clădirii, simt mirosul de hoit și șobolan.

– am vrut să-i scriu Marioarei Enescu (ei și nu soțului ei, *prea tînăr pentru mine și prietenii mei*) și să-i spunem că o iubim în continuare; Lizi, soția mea, 55 ani, a intrat de trei zile în pensie. (Va fi greu și pentru ea, obișnuită cu oamenii, și pentru mine, un înrăit al singurătății.)

– nu mai scriu Teatru, scriu Proză, mă simt mai liber, mai acasă.

– transmite, rogu-te, lui Gille Otto, și lui Miske László, salutul meu de frate și confrate.

– în primăvară vreau să plec în pelerinaj la Roma, sînt pregătit sufletește, numai bani și pașaport nu am.

– încă o dată vă sărut cu dragoste (îmi pare cumplit de rău că nu am copii), vă invidiez pentru că sînteți o familie, nu vă invidiez pentru griji.

vă asigur că nu vă uit și că sufletul
meu tot nord-ardelean rămîne,

La mulți ani,

Gary și Lizi

Craiova, 2 iunie 1985

Dragă Vetuța Pop,

Citesc de trei zile (serile), cu respirația tăiată (de bucurie) admirabila carte pe care mi-a trimis-o ingratul meu prieten Radu Enescu: *Ab urbe condita*.

Nu sînt iubitor de critică și eseistică literară: după ce i-am citit cartea despre Kafka nu am mai putut citi Kafka: după ce i-am citit considerațiile despre arhitectura americană, nu am mai răspuns invitației făcute de președintele USA de a veni să-i văd cartierele de blocuri ale oamenilor muncii de acolo... Dar acest volum de eseuri e

de-a dreptul fermecător: am ajuns la Cioran, deci aproape de sfârșitul cărții: țin să-i spun lui Radu că fiecare capitol a fost pentru mine o ocazie de a-mi reaminti niște orizonturi pierdute, niște peisaje spirituale pierdute. Considerațiile sale în legătură cu Imperiul la romani, studiul despre spanioli, ferestrele sufletului (rar, la vârsta noastră, o mai delicată și mai de amurg declarație de dragoste – spune-mi, pe aici se aude că Mariana ar fi fugit cu un macaronar sau un *parrucchierre* italian, e adevărat? are perfectă dreptate în legătură cu Heidegger și Jaspers (pagina despre Heidegger concurează, în claritate și precizie, cuvântul introductiv al lui Noica la traducerea lui Liiceanu!!!). Despre Cioran am citit chiar la început (eu nu am citit decât două din cărțile acestuia) dar am despre el aceeași părere: că este o victimă nevinovată a perfecțiunii stilului limbii franceze, care filosofează jucându-se!

Te rog, dragă Vetuța, să-l săruți pe Radu: regret că nu mai scriu și nici nu mă mai consider ucenic în ale filosofiei: ca să pot deveni literat (cît de cît) a trebuit să urmez sfatul unui amic: „Să consideri, cînd scrii teatru sau proză, filosofia, ca pe o maimuță răutăcioasă: să o ții în lanț, sub masă, să-i arunci din cînd în cînd cîte o alună: Ah! Altfel se substituie literaturii și falsifică totul. Ce sînt criticii și eseistii literari de astăzi decât niște filosofi travestiți, ce onanizează uitîndu-se în oglinda cuvîntului“. (Sergiu Al-George).

Sper că sînteți bine: eu plec într-o lungă călătorie, de trei luni, prin Germania, Italia. Dacă găsesc, cumpăr trei exemplare din cartea amicului meu Radu Enescu; vreau să mă laud cu ea pe la nemții ăștia care au ajuns „simpli copii din flori ai americanilor“.

Servus, vă sărută,
Gary

P.S. Uitasem de Șigaliu: de o lună îi căutam numele, Enescu mi l-a pus sub nas. (Sîntem în plin șigaliuvinism!)

Craiova, 20 iunie 1986

Dragă Vetuța,

- de căutat, caut o piesă pentru 1877,
- eu îți recomand să citești neapărat *Rapsodie hațegană* (sau *transilvană*?) jucată foarte slab, de Petroșani, în 1977
- e scrisă de un transilvan, doctor în probleme româno-maghiare,
- prof. Zamfirescu (oltean) o consideră mai bună decât *Iarna lupului [cenușiu]*
- nu cred că va jigni sensibilitatea fraților noștri unguri; adopt un punct de vedere de mare admirație față de sinteza Kendeffy
- îți trimit împrumut un exemplar (găsești la Casa de Creație Bihor, 50 exemplare în magazine); îl citești – apoi mi-l restitui.

Te sărută, bielobîl, Gary

Dragă Vetuța, am primit caietul tău despre *Amadeus*. Este strălucitor – un *adevărat capitol de enciclopedie*. Când te cheamă Amadeus și după 200 de ani ești favorizat.) Numele meu este *Dezideriu*, toată viața am fost un doritor, nu de puține ori numele acesta – în cazărmi sau pușcării – se scria, printr-o ironie transcendentală, „Derizoriu“. I-am povestit lui Blaga și el credea în acest *nomen est omen*. Gottlieb, Amadeus, Benvenuto, Michelangelo etc., nume predestinate unor glorii sigure. „Dar și D-voastră – i-am spus eu – aveți un nume extraordinar: Lucian Blaga, lumină binecuvîntată!“ ... „Așa este, mi-a zis, așa ar fi, dar, vezi tu, lumina mea e latină iar binecuvîntarea foarte slavonă!“

Vetuța – mi-e rușine, citește-mi hațegana mea kendeffiană (derivat din numele Kendeffi, celebra familie ardelenescă; referire la piesa *Rapsodie transilvană*, n.n.) pînă la capăt. Altfel nu pot să dorm. Lui Enescu spune-i la ureche: se poate trăi filosofic și fără femei. Interesează-te ce e cu zvonul *Simion* (referire la piesa *Simion cel Drept* – n.n.) la Baia Mare? Unica mea nepoată dă admitere la Litere – Cluj, eu fac vrăji, dar aici pînă și dracii sînt corupți.

Vă sărută
Gary

Craiova, 22 apr. 1987

Dragă Alexandru (și Vetuța) Pop,

– vă mulțumesc din inimă pentru carte (Al. Pop, *Spre chimia modernă*, Ed. Albatros, 1987, n.n.) și scrisoare: cum am deschis „*Spre Chimia de altădată*“, la pag. 63–64, am dat peste un citat ce m-a umplut de emoție și groază: „...nici altă sublimare, nici altă *destrămare* a noastră (s.n.), nici altă *putrefacție* decît a noastră (s.n.)“.

– am ajuns cu lectura pînă la Bazilius Valentinus. Mă bucur ca un copil că citesc în limba mea și într-o epocă *ca a noastră* o asemenea prolegomenă în filosofia culturii și științei (Știința nu o mai bag în Cultură [religie, filosofie, artă], ci o vîr în capitolul Civilizație [tehnologii, comerț, politică, războaie];

– Enescu mi-a scris (prima oară): mă anunță că „să fiu liniștit (eram!) *nu se mai însoară*“. E bine. E bine că scrie și împotriva lui E. Barbu, ar trebui să citească nițel *Caietele Principelui* să vadă cu cine are de-a face.

Mă bucur pentru *Lupul cenușiu*, mă bucur și pentru *Plautus*. Dar *țin* să vă spun, am fost nevoit (din cauza mizeriei Teatrului), să trec, cu arme, tristețe și încăpăținare, în cîmpul Prozei mari. Scriu romane. Grele. *Lupul și catedrala*, manuscris ca o

căramidă fierbinte, e dată la „Cartea Românească” din mână în mână, în sus, tot mai sus. Sînt mîndru să aflu că un redactor șef, *de frică* (Liviū Călin), citindu-mă, a avut un acces de nebunie: a strigat: „Să vină Lupul! Să vină Lupul!”

– Dușmanilor mei prieteni (și prietenilor mei dușmani) le declar: „Neputînd să scriu carte după carte, *sînt nevoit să scriu o operă. Postumă!*”

– Am gata 3 opuri grele.

– acum pierd vremea scriind un roman tot despre animale: *Ursul. Pentru copii și părinți*. Trebuie să cîștig niște bani, totul ni s-a stricat în casă, robinete, radio, tv-ul, tot. Pensia noastră (4500+1900) îmi ajunge să „procur” la negru cafeaua, carnea, ouăle, brînză. A fi diabetic e un lux. Ca să investesc îmi trebuiesc niște „drepturi de autor”.

– citesc „în sus”, încît să mă răs-gîndesc rusește, înjur americaneste, preacurvez franțuzește, mă simt vinovat și înfricat, nemțește. Mă pregătesc să scriu un op despre tactica și strategia răbdării, ca luptă, ca război de 30, 40, 50 de ani.

– la 70 de ani *voi mai scrie 3 comedii macabre* despre Istorie, D-zeu și iobăgie. Dacă nu mor!

Cu vechi dragoste, ca un frate, vă mulțumesc pentru carte (am trecut de versul *divin* de la pagina 64), pentru scrisoare. Vă iubesc: plata voastră va fi în ceruri,

Gary

P.S. Îl salut și îl compătimeșc pe directorul vostru. A fi director de teatru azi înseamnă a-ți începe stagiul de infern înainte de a muri, Teatrul Național, am zis, înseamnă 50 de vagoane de marmoră ce ascund un căcat și un contabil falit.

Craiova, 25 dec. 1987

Dragii mei Vetuța, Sandu și „flăcăii”,

– pentru flăcăi, vă invidiez, doi băieți frumoși fac mai mult decît zece cărți dubioase;

– mi-am început viața avînd dialoguri cu Tot, apoi cu Blaga, cu Cerul, cu Istoria etc. – acum dialoghez cu un frigider mut și gol;

– Craiova e undeva aproape de Antarctic; pe aici mistrețul cu 32 de măsele face încă ravagii la vînătorile princiare;

– vă doresc tot ce îmi doresc, vă doresc totuși mai multe decît îmi doresc, fiindcă voi sînteți mai buni și mai drepti;

– nu vă întreb ce mai scrieți, ce mai fierbeți în Athanorul vostru cultural, la Craiova nu mai sînt întrebate: „Ce mai faci, Gary?” ci, mai practic: „Ce mai taci, Gary?”

– tuturor A.B.F. (Ad[evăr] plus Bine plus Frumos) lumină și libertate, răbdare și lucidă perseverență.

La mulți ani, Gary și Lizi

Ultima scrisoare
Craiova, 7 iunie 1989

Dragii mei,

- enormă bucurie scrisoarea voastră
- după moartea mea *voi da voie fiilor voștri să mă numească unchiul lor*
- din cauza voastră am început să-l iubesc pe Radu Enescu (a! căruia telefon m-a bucurat)
- am slăbit enorm, am dureri *cumplete*, folosesc analgezice puternice (semimorfină), sînt mereu obosit și somnolent
- cer bunului Dumnezeu să mă elibereze cît mai repede (și mai ușor)
- nu pot răspunde la scrisori, mă clatin, cred că nici întreg la minte nu sînt
- singura mea certitudine nu e opera mea, ci faptul că am fost iubit de Lizi
- dar și operă postumă am – sper să vă întîlniți cu ea.

Vă mulțumesc , mai mult nu pot (cancerul nu e o boală, e iadul), îmi bîlbîi și rugăciunile.

Servus, Gary

Prin luna mai Gary ne-a scris o scrisoare deznădăjduită despre boala lui, dîndu-ne detalii despre evoluția ei. Avea și un umor amar, dar ne vestea și dorința plecării cît mai repede din lumea aceasta acolo, unde ar fi urmat să fie mai aproape de mulți din cei dragi lui, între care Lucian Blaga era pe primul loc. Scrisoarea, cum am povestit în prefața grupajului de *Scrisori publicate la Apostrof*, mi-a fost furată cu poșetă cu tot, într-un mod cel puțin ciudat, dintr-o cabină a Teatrului Național din Cluj, unde eram în turneu. Am crezut că aceea a fost ultima scrisoare. Dar iată că, scotocind prin cutiile cu scrisori, am dat de aceasta, care, cum se vede, e cu adevărat ultima. Boala îl măcina cumplit, mai avea de trăit foarte puțin.

I-o voi trimite imediat și lui Lizi, cu care ne-am împrietenit și ne scriem din cînd în cînd. O să-i facă plăcere să mai afle încă o dată, cît a iubit-o.

SCRISORI PUBLICE ÎN REVISTA *APOSTROF* ȘI ÎN VOLUMUL
SCRISORI CĂTRE BUNUL DUMNEZEU
(Biblioteca *Apostrof*, Cluj, 1998, ediție îngrijită de Ion Vartic)

Nu mai țin minte exact când s-a întâmplat ceea ce voi povesti acum, dar ce importanță are?

Ne aflam, ca de atâtea ori, convocați „de urgență” la Ministerul Culturii – directori și secretari literari, în celebra sală a coloanelor, oribila săloaie care avea un ecou sinistru, dar și avantajul că te puteai fofila pe după coloane, să fii prezent și, totuși, să nu fii acolo ...

Sala de marmoră, rece, neprietenoasă, de-a dreptul urâtă. Nici de data asta nu făceam excepție: adunați laolaltă, artiști și scriitori, discutam între noi, mâncam, beam cafele – poate nechezol! – glumeam și rîdeam. Ne trimiteam și bilețele, știu precis, corespondam de zor unii cu alții. Ne făceam unii altora epigrame, poezioare caraghioase. Erau acolo cîțiva poeți, erau artiști mari ca Amza Pellea, Radu Beligan. Erau Lovinescu, D. R. Popescu, Ion Băieșu... și, bineînțeles, I. D. Sîrbu.

În prezidiu, alături de Suzana Gîdea, Dumitru Popescu Dumnezeu – spaima tuturor, nici pe departe aducînd cu bunul Dumnezeu. Mai erau acolo cîteva cucoane cu cocuri și niște tovarăși sobri și încruntați, doar doar or băga spaima în noi.

Un aer de ură și dușmănie surdă plutea prin săliul de marmoră. Au început să ne prelucreze: ce caută în piesele de teatru puzderia de personaje negative? Aceasta era durerea lor cea mare. Și veneau cu exemple concrete, manifestîndu-și îngrijorarea că dispar modelele pozitive, dispar „eroii demni de urmat” și, iată, tinerii se întîlnesc, nu-i așa, cu negativi, hoți, trădători de țară, spioni etc. care, culmea, îi pot influența...

După ce Dumitru Popescu și-a ținut spiciul (!) privindu-ne din ce în ce mai urît, cîțiva scriitori și artiști au fost înscrîși automat la cuvînt. Tovarășa Gîdea a început să le încurce numele, spre hazul sălii. Lui Amza Pellea i-a spus Amza Săceanu, lui Lovinescu i-a spus Eugen. Jenat, Popescu Dumnezeu a preluat el ștafeta. Radu Beligan, Ion Băieșu, Horia Lovinescu și Amza Pellea s-au dat de ceasul morții să le explice celor de la prezidiu, cum stau lucrurile cu „negativii” din literatură și de pe scenă. În zadar au susținut ei lucruri de mult știute de toată lumea cum că personajele negative sînt sarea și piperul oricărei opere, că ele declanșează conflictul, că prin comparație cu cei buni sînt așa și pe dincolo, că dacă ei ar lipsi din opere sau de pe scenă, totul ar fi previzibil, nici o întorsătură și nici o surpriză n-ar mai avea loc, narațiunea sau acțiunea piesei ar decurge monoton și plicticos...

Despre RĂII din piese au vorbit extrem de convingător și Radu Beligan și Horia Lovinescu și Amza Pellea. Graseind, cu glasul lui inconfundabil, Beligan a dat exemple celebre din istoria teatrului, aducînd în discuție nume mari, pe Aristide Demetriade, pe Storin, pe Giugaru, pe Vraca ...

Lovinescu a vorbit despre cît de pasionantă este pentru un creator „fișa negativului” și incursiunea lui a adus în discuție personaje celebre din Dostoievski. „Lasă-mă pe

mine cu Dostoievski, tovarășe, l-a pus la punct tovarășa Gîdea, vino acasă, să vedem cum stăm noi aici...”

Amza, a povestit fermecător, întâmplări din viața unui cunoscut actor francez care a fost fericit cum, după un rol negativ jucat perfect, o spectatoare l-a scuipat, acesta fiind cel mai mare compliment ce i se putea aduce. Băieșu a dat exemple din comediile sale, încercînd să explice cîtă lumină aruncă asupra pozitivilor, eroi comuniști, cum s-a exprimat, vizibil bășcălios, scriitorul.

Cam plictisit de poziția ofensivă și destul de neînhibată a celor prezenți, Popescu Dumnezeu l-a invitat pe un ton agresiv, la tribună, pe „tovarășul I. D. Sîrbu, de la Craiova”. Săracul Gary, ne-a făcut semn cu ochiul și s-a dus, ca la tăiere... Las' că se descurcă el, a zis Ion Cocora, el, care nu putea lipsi și care vorbea într-una, cum îi era obiceiul. Cocorel, cum îi spunem noi, se pregătea să se amuze, cînd, deodată, auzim glasul tunător al lui Dumnezeu, care numai din ceruri nu venea: Ce faceți voi acolo la Craiova, ia spune tovarășe Sîrbu?!

Gary a început să vorbească frumos, așa cum știa el, convingător, cu citate, cu exemple. Juca scena omului devotat, a tovarășului care nu trăiește și nu respiră decît pentru ca documentele partidului și politica lui să se înfăptuiască punct cu punct în repertoriul și în activitatea Teatrului Național. Era o prefăcătorie formidabilă, bine jucată care o fi păcălit-o pe Suzănica, dar în nici un caz pe vulpoiul șiret și deloc tîmpit care era Popescu Dumnezeu. Toată sala se distra copios, vorbele de duh curgeau din gura lui Gary, ca mărgelele. A spus ceva despre negrul iadului, despre pozitivii care nu întotdeauna sînt îngeri și despre dracii și diavolii care uneori nu sînt chiar atît de negri cum ni se arată, sau cum îi vor unii. A adus vorba despre cele două fețe ale oricărei medalii, subiect pe care și el, cum ne spunea, l-a abordat într-o piesă care n-ar fi rău dacă ar vedea-o jucată... A dezvoltat tema conflictului, a tensiunii dramatice, a vorbit despre tentația răului, despre frumusețea luptei și a victoriei, cu cît este mai puternic și mai viclean dușmanul. Noi muream de rîs, dar el era foarte serios și, chiar grav. Popescu a sesizat ironia și cum nu agrea așa ceva, l-a privit cu un aer plictisit și l-a pus la punct. „Lasă, tovarășe Sîrbu, nu ne mai tot îmbăta dumneata pe noi aici cu apă rece, convingerea mea, după ce propuneți, este că nu prea citiți voi acolo, la Craiova. Nu vă omorîți, recunoaște și dumneata, chiar așa, ia spune-mi, ce mai faci dumneata în timpul liber?”

„Citesc *Scînteia* – a răspuns prompt Gary.” Sala a izbucnit în rîs, dar Dumnezeu a înghițit în sec, n-a mai avut ce zice. Învins de inteligența și de răspunsul lui Gary, (care cu o figură de iezuit privea spre Popescu mirat că oare de ce nu-l crede), i-a răspuns: „Așa? Bine faci că o citești, da' mai citește și cite o piesă nouă, că nu-ți strică.”

Gary a plecat de la tribună și, în pauză a fost pupat de toți amicii, dar el, glumeț ca întotdeauna, a strigat (Crai de Curte Veche!): Ho, nu vă mai înghesuiți toți la țucat,

lăsați-le pe fetele astea frumoase și tinere, nu vedeți cum se bat pe mine? Erau veșnicele glume ale lui Gary cu și despre femei. „Cînd vorbești tu despre femei, i-a zis Cocorel, alt Crai al lumii teatrale, sar... *Scînteii*“.

MINERII, GARY ȘI MĂ, GARII ...

După ce m-am mai liniștit puțin, adică prin 17, 18 iunie, deci după zilele acelea de coșmar, în care nu eram nicicum sigură dacă nu cumva visez și-mi venea să mă ciupecesc și să mă trezesc odată pentru Dumnezeu, în acele zile m-am gîndit la Gary, la regretatul Gary, adică la Ion D. Sîrbu, vechiul și bunul meu prieten. Mă rog, și coleg, dacă mă gîndesc că el a trecut prin teatrul craiovean numind anii aceia „aventurile unui... măgar“. Dar, de ce să nu recunoaștem, cîteodată îi plăceau și culisele teatrului, nu doar replica scrisă. „Lumea vie a teatrului, zicea, e mai atrăgătoare decît toate piesele lumii la un loc“.

Să adaug că mă aflam la o masă de botez într-o fermecătoare familie bihoreană și că, printre feluri de mîncare și pahare cu vin rece, oaspeții nu conteneau să comenteze: e bine sau nu e bine că „au venit minerii“... Unii credeau că nici nu se putea altfel (erau, desigur, chiar fără să știe, precum domnul Jourdain, fesenîști!), alții acuzau vehement măsura guvernamentală, iar alții susțineau sus și tare că „nu i-a chemat nimeni, dragă, au venit pentru că așa au simțit“. Eram pe punctul de a ne încăiera, cînd l-am auzit pe unul dintre preoți punînd scurt lucrurile la punct în cel mai liberal mod cu putință, acuzînd, pe un ton care nu admitea replică, „ideea“ necugetată de a-i instiga pe români contra românilor.

— Dar contra ungarilor a fost bine? — a întrebat o domnișoară frumușică, despre care știam că e jumi-juma“ adică tată român, mamă unguroaică!.

Întrebarea a rămas spînzurată între noi și, nu știu, poate mi s-a părut mie, dar unii dintre cei aflați la masă au plecat capetele, stînjiți.

Mi-am dat seama însă de autoritatea preotului: oamenii au continuat să-și spună părerile cu voce scăzută.

Eu continuam să mă gîndesc la Gary...

De ce mă gîndeam la Gary? Întîi și-ntîi, pentru că tocmai recitisem *Pragul albastru*. Apoi pentru că mi-am adus aminte cît de mîndru era cînd ne povestea de obîrșia lui minerească și cît de mare i-ar fi fost mîhnirea cînd ar fi aflat ce rușine i-au făcut ortacii lui... Rafinatul estet, fostul asistent al lui Blaga, vorbind cinci-șase limbi străine, se bucura ca un copil cînd povestea de moșii și părinții lui, care nu numai că au lucrat toată viața lor în mină, dar, dacă nu mă înșel, au și murit în ea, atît moșul, cît și tatăl lui.

Vorbea despre minerit ca despre una din cele mai frumoase meserii. Într-o împrejurare, ne-a ținut un spici scînteind de inteligență, despre scriitori și mineri, pornind de la verbul „a scormoni“. După care, spre surpriza totală a unguilor prezenți, a tradus totul, fără să se bîlbîie, în limba maghiară.

Scriitorul, pentru care minerii aveau o stimă nemărginită, mi-a povestit odată că unul din ei, fost coleg de școală primară, adresîndu-i-se șmecherește cu *Mă, Gari, mă* a fost aspru admonestat și pus la punct de ortaci: „Cum îți permiți tu, mă, să-i spui lui, care-i așa de învățat că tu nu-i ajungi nici la degetuțul lui cel mic, *mă*...? *Mă/gariule!*“

Undeva, în cartea lui, admirabilă, *Șoarecele B* (apărută la Cartea Românească, 1983), I. D. Sîrbu ne povestește o întîmplare care te urmărește multă vreme după lectură – dovadă că mi-a revenit rapid în minte „cînd cu minerii“.

Rugat să fie Moș Crăciun, prin '47, în sala unui club sărăcăcios dintr-o colonie minieră, Vasile Kerekes a apărut cu glugă roșie și barbă albă cu o traistă imensă plină cu daruri, după care a stins lumina și, cînd a aprins-o iar, în fața copiilor uimiți, a azvîrlit cît colo gluga, și-a smuls barba și li s-adresat astfel: „Dragi copii, după cum vedeți, nu se există Moș Crăciun. Eu sînt cutare, de la secția cutare... și vă aduc darurile oamenilor muncii. Trăiască sindicatul nostru liber!“

În sală s-a lăsat o tăcere de mormînt. Și, minerii știu ce-i acela un mormînt... Copiii au început să plîngă, să țipe speriați.

Dacă vă închipuiți cumva că Vasile a rămas nepedepsit, vă înșelați. Ortacii l-au bătut măr, cu toate că nu înțelegea ce au cu el. Era un om bun și blînd, avea și el trei copii... Ce-a făcut oare așa de rău?

În seara aceea, Gary s-a dus să-l caute, doar-doar o afla ce resorturi ascunse l-au împins să facă ce-a făcut, cine l-a sfătuit. L-a găsit la birt, băut, bătut și abătut. „Spune-le tu, că ești învățat, spune-le tu proștilor ăloră care mă înjură: se putea altfel? Se poate revoluție fără spaimă, fără lacrimi? Spune!“ Toată seara i-a plîns pe umăr. Și au băut toată seara, în tăcere și într-o nespus de tristă înțelegere.

Azi cred că știu ce i-a spus, printre altele, scriitorul, minerului. Cred că l-a întrebat, înainte de toate, DE CE? De ce a distrus iluzia că Moș Crăciun există și că aduce daruri? De ce a speriat copiii, el, tată de copii?

Mi-ar fi prins tare bine o convorbire cu Gary în acele zile de iunie. Aș fi dorit să-mi spună el cine erau mineri și cine nu, și să-mi explice el mie cum de mi-a fost dat să văd, în filmul dat de studenți noaptea (bravo, studenți!), la GAUDEAMUS, cum unul din mineri îl apăra pe „arestatul“ lui de ciomegele și bîtele altor ortaci, conducîndu-l spre mașină, probabil. Ce-o fi fost în capul lui? I-o fi fost milă, o fi avut și el copii studenți sau elevi?

Mi-ar fi spus desigur, cum un miner nici cînd e beat nu poate pune mîna pe ciocan să distrugă florile de mină...

Am înțeles și eu, ca toți sau ca majoritatea românilor, că bătașii au fost unii și aceiași cu bătașii de dinainte de 22 decembrie, au fost cei care, după șase luni de NEMUNCĂ, s-au pus serios și spornic pe treabă, întrecându-și norma... Am înțeles că ei, după ce și-or fi jucat rolul de teroriști, băteau de fapt cu sete pe cei din revoluție, pe cei rămași vii și treji. Minerii? Să fie ei aceiași cu cei din 1977?

Întrebați dac-ar mai veni să apere Puterea, guvernul și pe președinte, minerii au răspuns DA! De cine s-o apere?

– Să stea la ei acasă, să lucreze și să lase ordinea în seama cui e plătit pentru asta, rostește ritos preotul (am observat că gureșele dreptcredincioase s-au rușinat numai de fața bisericească).

– Bine, părinte, încerc eu marea cu degetul, dar Dv., prelații, unde ați fost în acele zile? Mă rog, nu mă refer acuma la Dv., că la Oradea e liniște, o liniște ca în operete... dar cei de la București, de ce n-au ieșit cu crucea în fața mulțimii, a haitei dezlănțuite? De ce, părinte? De teama bății? De ce nu mergeți să sfințiți și minele, dacă tot ați sfințit și sediile Poliției?

Părintele și-a plecat capul cu tristețe, iar eu, nu mai puțin jenată, am toastat cam așa:

– Ridic acest pahar pentru micuța Alexandrina, dulce și mică și frumoasă copilă, urîndu-i să nu-i mai ia nimeni niciodată bucuria întâlnirii cu Moș Crăciun...

CASA EVANTAI SAU EXTRAORDINARA CĂLĂTORIE A OMULUI SPRE SINE ÎNSUȘI

„Cine-i vînătorul și cine-i vînatul, domnilor?”
(Dostoievski)

La o lectură superficială și grăbită, ultima comedie a lui Marin Sorescu, *Casa evantai*, a părut celor mai mulți o întreprindere greoaie și prolixă, confuză, ermetică, cu excesive elemente de absurd, în orice caz o piesă ciudată, ca un fel de exercițiu de mîna sîngă al maestrului, o goană în jurul propriei încăperi a unui pentatlonist sau, mă rog, ca un moment de respiro al unui filosof; unora li s-a părut o comedioară vulgară, cu aluzii la sex ... altora o piesă îmbibată de erotism, altora chiar o piesă neinteresantă.

Pe mine piesa m-a trimis spre lecturile filosofice ale scriitorului, lecturi care au influențat, fără îndoială, în partea sa gravă, această comedie tragică. Parafrazăndu-l pe Marin Sorescu, aș îndrăzni să spun că piesa conține toate tipetele omului care trăiește nu țîpînd, dar absolut conștient de faptul că viața poate emite și sunete acute.

Întrebat odată ce ar dori să scrie, Marin Sorescu a răspuns: „o comedie la care să te prăpădești de rîs“. Cît privește tehnica teatrală, scriitorul și-a mărturisit intenția „de a sparge canoanele artificioase“, făcînd posibilă izbucnirea unor piese psihologice, vesele, sumbre, caraghioase, dilematice“, socotind, totuși, că cea mai serioasă contribuție a unui dramaturg în această etapă (și în toate etapele, credem noi) ar fi aceea de aduce pe scenă noi și importante idei“.

Un reputat critic a făcut remarca, absolut exactă, că teatrul unui poet nu poate fi altceva decît o metaforă sub forma unui monolog sau unui dialog.

Dorind să scrie o piesă despre relația dintre bărbat și femeie, o piesă legată de existența și avatarurile Cuplului, Marin Sorescu a scris, iată, un eseu dramatic despre om în căutarea frenetică a propriei identități, a propriului eu.

Cineva, poate dramaturgul însuși, observa, undeva, că, în setea lor nemărginită de a cunoaște personajele soresciene, călătoresc mult, au, adică, un dor nestăvilit de ducă, o febră, cum spun nemții, o patimă a călătoriei Reisefieber. Ei bine, personajele din *Casa evantai* pornesc și ele într-o lungă călătorie spre ele însele, cu scopul precis al investigării lumii pline de mister a adîncului sufletesc.

Personajele *Casei evantai* poartă aceleași nume (Vlad I, II, III, IV, Tînca I, II, III) fiind de fapt una și aceeași persoană în numeroase, posibile și, vai, uneori imposibile ipostaze. Recunoaștem în această meditație idei din lecturile filosofice ale scriitorului, din presocratici, Heraclit, Parmenide, urmați de Socrate, Platon, Kant, Hegel, Spinoza, Freud și, nu în ultimul rînd, recunoaștem o bună înrudire cu Dostoievski, Thomas Mann, Kafka, Mircea Eliade. Empedocle ne spune: „Uneori o ființă unică se formează din mai multe unități, alteori din unitate se formează o pluralitate. Dublă este producerea lucrurilor, dublă și dispariția lor“.

Casa evantai este o parabolă despre condiția precară a omului comun, a individului mediocru, deplorabil în conformismul său, incapabil de realizări plenare în plan intelectual și de relații morale durabile în plan social: o parabolă cu deschideri largi spre condiția omului modern, față în față cu o „irealitate imediată“. Realul, substanța reală, se proiectează în vis, visul dobîndește dimensiunile realității, iar aceasta devine o coșmarească proiecție a vieții interioare. Universul închis, lipsit de dimensiunea viitorului, de perspectivă, ca și de posibilitatea comunicării, devine cadrul propice, (chiar generator de...), al indivizilor dedublați, deci lipsiți de orice șanse pozitive.

În dorința sa nemărginită de a se cunoaște pînă în cele mai mici amănunte („mergem spre noi și noi descoperiri în jurul nostru“) și pentru că se dovedește monstruos de complicat, în dorința de a-și consuma plenar trecătoarea existență și de a se raporta într-un fel la sistemul cosmic, omul încearcă să se dedubleze („o ia razna de nu se vede om cu om“), risipindu-se, „făcîndu-se cioburi“ din care să se poată reconstitui eventual, cît de cît imaginea sa reală. („Dacă unul dedublat în contrarii este tăiat, contrariile devin cognoscibile“ – Heraclit.)

Vlad se caută cu înverșunare, se caută la propriu („mă caut pe mine însumi“, „în noi sînt mai multe individualități distincte“). În Vlăduleasa, Vlădescu și Ciovîrnache (cărora, pentru ușurarea înțelegerii, regizorul le-a spus simplu: Vlad I, II, III, IV) o mulțime de alter-egouri („e năpădit de alter-egouri ca peștera de ecouri“): un neliniștit inventator, un visător, un tată și un soț dezabuzat, dar mai ales un „tip care-i scapă“, un păcălitor, un glumeț, „toți orbecăind prin ființa sa“. „Omul cît trăiește, intuiește“ – („eu intuiesc, tu intuiești, el bîjbîie“). Dar Vlad știe că universul e multiplul lui Unu („totul e Unu nemișcat și mărginit“ -Parmenide). Cît privește lucrurile, ele se „deplasează, trecînd unul în locul celuilalt, fiind identice și totuși nefiind“ – Heraclit).

Dorind cu intensitate să se explice pe sine în toate planurile existenței sale – morale, materiale, spirituale, politice – el se regăsește firesc în toate aceste alter-egouri de care se izbește la tot pasul; încercările lui de a complica existența primitivă și simplistă a „platei“ sale neveste, „o pupăză bașoaldă și spanchie cu corp de dormeză“, se dovedesc zadarnice: ea este incapabilă să pornească de la cratiță direct în căutarea absolutului, incapabil de aspirații mai înalte. De unde eșecul unei căsnicii, de fapt al oricărei căsnicii „formată din mici atingeri abisale și mari distanțări astronomice“. Dar chiar „schimbată“ la propriu, Tinca este incapabilă de dedublare, ea ipostaziindu-se în proiecții ale soțului ei, care are nevoie de mai multe „nevastă-sa“ pentru un dialog cît de cît adecvat: ciudat, însă, că pentru acest dialog științific și cultural mintea lui Vlad nu proiectează Tinci mai bătrîne, deci mai înțelepte ci, dimpotrivă, Tincuțe „tot mai tinerele și tot mai drăguțe“. Unde, decît în lumea visului, se poate, prin urmare, desfășura în voie Vlad-„sucitul“ și întorsul pe dos“? Mijlocul de călătorie (chiar rampă de lansare spre Cosmos) spre cosmosul... cosmic sau cosmosul... casnic, devine în acest caz p a t u l, excelent instrument, cu funcții multiple, nu-i așa? – pentru că aici se plămădește viața, se săvîrșesc iubiri și trădări, se odihnesc trupuri obosite, aici se trăiește și se moare... dar aici se și visează. O călătorie cu patul, prin urmare, poate fi la fel de palpitantă ca aceea a lui Dante prin Infern.

„Omul este alcătuit din contrarii – ne învață Heraclit, armonia însemnînd unirea acestora (în pictură albul și negrul, în muzică îmbinarea sunetelor, în scris – a vocalelor și consoanelor, în natură – unirea femeii și a bărbatului). Această din urmă conexiune a concordantului cu discordantul devine incitantă pentru scriitori (Dürrenmatt sau Strindberg, au dat capodopere pe această temă). Marin Sorescu încearcă să explice „relațiile confuze dintre bărbat și femeie, alunecînd spre adîncirea trăirilor existențiale ale partenerilor ca individualități distincte într-un mediu dat.

Din legătura șubredă a lui Vlad cu o lume în care aparențele constituie baza, din neputința sa morală și mediocritatea sa intelectuală se nasc, prin dedublări elementare, un duium de indivizi: După cum vedeți / Totul este perfect, / Rotund ca o sferă / În interiorul căreia nu găsești/ Nici un colț, nici o linie frîntă / de care să te spînzuri“ (*Compunere*). Spre deosebire de Goliadkin, „Omul dedublat“ al lui Dostoievski, acest

Vlad – O m C o m u n și el – se descoperă în alter-egourile sale cu reală plăcere, sau cel puțin cu interes, în vreme ce micuțul, modestul Goliadkin are tot timpul neplăcuta și ciudata senzație că celălalt, maleficul, dornic să-l distrugă, intenționează să-și uzurpe ființa. O stare de neliniște, de dezorientare, de suspiciune, în orice caz o stare de excepție, le este comună celor doi d e m o n i , „îngeri cenușii”, fără conștiința sancțiunii viitoare“, capabili să strige „că totul e îngăduit!” Chicotelile rînjite ale celor doi (sau o sută) sînt de fapt reflexe desemnînd încercarea de negare a umilinței, încercări de revoltă împotriva neînțelegerii. Marin Sorescu adaugă personajului său acea necesară undă de umor, capabilă „să-ți taie cheful de absurd“. În măsura în care conștiința lui Vlad, atîta cîtă este, încearcă să țipe, să rupă zăgazurile, căufindu-se cu înfrigurare, personajul dobîndește aură tragică. Această scindare, această divizare monstruoasă a ființei sale, a conștiinței sale, această alarmantă lepădare de sine, materializată într-o aparent normală criză de personalitate, fie și în absența acesteia, conferă o notă tragică comediei soresciene. Dedublarea, rod al neputinței și consecință a disperării, devine, paradoxal, motivul comic și totodată tragic al piesei. Echerul devine simbolul spiritului dogmatic, indicînd cu indiferență repere cărora conștiințele refuză să li se supună. O anume stare de alertă, de panică, cuprinde personajele comediei, augmentînd sentimentul de solitudine în raport cu creșterea incertitudinilor; personajele se refugiază în vis, intră în spațiul fantastic unde totul este posibil, inocența lor, nevoia lor de a trăi în lumea iluziilor, absurdul existenței lor venind din confruntarea permanentă dintre spiritul care concepe lumea rațional și strivitoarea cantitate de absurd din realitate („În poverile muritorilor – spune Parmenide – nu este credință adevărată din pricina atingerii cu lucruri ce încearcă tot felul de schimbări, de suferinți și de nepotriviri“). Căutarea sensului pierdut, a ieșirii, a explicației devin în acest fel dramatice. „Comicul – spune un scriitor contemporan – fiind o instituție a absurdului, mi se pare mai disperant decît tragicul“. Jocurile de cuvinte, sloganurile încărcate de umor abundă: profesoara de armonie... strică căsnicia, croitoresele ajustează lumea, camera în oraș este necesară pentru... improvizaii, noi trăim pe un morman de roze și sîntem oameni de vază cînd avem, firește, o vază în mîină, o nevastă poate rămîne pe drumuri, sărmana, ca „a lui Onasis sau Agamemnon“, moartea e foarte dăunătoare organismului“ etc., etc.

Marin Sorescu realizează prin această comedie, intens subtilă și bogată în sensuri, o radiografie nu doar a omului comun, ci și a „bine rotunjitului adevăr“ despre noi înșine, în continuă și neobosită confruntare cu rînduiala... cosmică.

(Din caietul program al spectacolului *Casa evantai*, premieră absolută, stagiunea 1981/82. Regia și scenografia: Sergiu Savin.)

În seara de 21 noiembrie 1981, la Teatrul din Oradea era sărbătoare: ieșea, în sfârșit, în premieră absolută, o nouă piesă a lui Marin Sorescu.

Prestigiul său extraordinar, atât ca poet cât și ca dramaturg constituiau o garanție în plus în favoarea opțiunii noastre. Iar faptul că a acceptat bucuros să ieșim noi cu spectacolul în premieră absolută ne onora.

În etapa pregătitoare, consumată în cea mai mare parte prin scrisori și telefoane, atât directorul (Mircea Bradu), cât și regizorul, mai ales el (Sergiu Savin) și subsemnata, ca secretar literar, ne-am înțeles excelent cu autorul, care, plin de tact și înțelepciune, a acceptat propunerile noastre, uneori chiar cu entuziasm.

Repetițiile au durat destul de puțin, în raport cu dificultățile piesei. Savin semna decorul, costumele (ciudate, interesant croite, în culori epatante) și regia. Inspirat, a adăugat spectacolului un prolog și un epilog muzicale (cînta Nicolae Moranciu, pe versurile lui Mircea Dinescu). Prima vizionare a trecut cu bine, deși ne temeam că, neînțelegînd despre ce era vorba în piesă, ne vor șicana „să limpezim, să clarificăm etc.). E drept că cineva „important“ ne-a spus că i se pare „o prostie“, dar am avut noroc cu inspectorul de specialitate de la Cultură, care, băiat inteligent, poet și prieten cu noi (Viorel Horj), a apărut piesa cu argumente... lirice, recitînd pînă i-a năucit din Sorescu, pe care-l știa pe de rost.

Vizionarea a doua a fost mai dificilă, dar am trecut și de ea. Cei veniți de la centru țineau mult la Sorescu și încercau să apere spectacolul și să „explice“ cât mai... complicat acțiunea piesei. De altfel, spectacolul nostru a fost bun, chiar foarte bun: avea mister, era armonios, se juca perfect; actorii se mișcau în scenă ca în transă, amestecînd ingenios visul cu... irealitatea imediată.

Pentru cîrcotașii de la cea de a doua vizionare, noi ne-am pregătit tot felul de explicații... filosofice, psihologice, încercînd să evităm capcanele pe care le întindea uneori destul de transparent textul. Îmi aduc aminte că atât regizorul cât și eu am despicat firul în patru vorbind despre angoasele omului modern, despre sondarea, cu mijloace poetice a adîncului omenesc încărcat de mister, despre nevoia de autocunoaștere. Ne mai salva și faptul că tot ce nu convenea oficialilor noi spuneam că se petrece în vis. Am trecut așadar de furcile caudine, a venit seara premierei, succesul, prezența în sală a lui Marin Sorescu și a soției sale, aplauzele nesfîrșite, banchetul, florile, fotografiile de după... A fost cu adevărat o sărbătoare a orașului.

Actorii, toți, fără excepție, foarte buni, au fost încîntați de succes: Ion Mîinea, Ion Abrudan, Eugen Harizomenov, Eugen Țugulea, Marcel Popa, Alla Tăutu, Anca Miere Chirilă, Mariana Neagu, Aurora Leonte, Emil Sauciu.

În februarie '82 am întreprins un turneu (meritul era al directorului Mircea Bradu care a făcut rost de banii necesari) prin toate orașele importante din județele

limitrofe (Cluj, Arad, Timișoara, Satu Mare, Baia Mare). Noutatea consta în aceea că ne însoțeau, lucru mai puțin obișnuit, Marin Sorescu și soția sa, Doamna Virginia, și că, fiecare spectacol era urmat de discuții cu publicul. Anunțând acest lucru prin afișul teatral, am reușit să jucăm peste tot cu săli arhipline. De obicei discuțiile durau între treizeci de minute, o oră (la Cluj, studenții, numeroși, nu mai conteneau cu întrebările, încât ne-a prins miezul nopții în teatru și am rămas flămânzi).

Se știe că Marin Sorescu nu era un mare vorbitor, dar avea farmec și vorbea „dăștept“, cu o simplitate pe care de altfel o afișa în toată făptura lui, încât oamenii din preajma sa nu erau inhibați, i se adresau ca unei cunoștințe vechi.

La Arad, am avut un incident comic: un spectator din rîndul întîii s-a găsit să întrebe, senin, ce scop au discuțiile de după spectacole. Probabil că era curios, nimic altceva și voia să afle chiar de la noi ce e cu moda aceasta să stai de vorbă după spectacol cu artiștii, cu autorul, cu regizorul...

Lui Marin Sorescu i s-a părut impertinentă întrebarea, s-a înfuriat pe nenorocit și a plecat din scenă. Insistențele noastre de a se întoarce au fost zadarnice. Dus a fost. Spectatorii erau atît de supărați pe intrus, încît erau gata să-l linșeze.

La masa de seară, de fapt de noapte, l-am „împăcat“ pe Marin Sorescu, dar nu ușor. Am și glumit pe seama lui, spunîndu-i că „și-a luat jucăriile și a plecat“.

La întoarcerea de la Arad tot drumul actorii i-au cîntat cîntece vesele. Un actor – nu spun care, e secretul nostru – a scos o sticlă de vin din podgoriile arădene – pe care i-a oferit-o la plecare un spectator din Miniș (ce sticlă, că era chiar o damigeană!) și toată lumea a trebuit să „guste“. A fost un vin foarte bun. După o oră cînta întregul autobuz. Iată cine se aflau în el: actrițele Alla Tăutu, Anca Miere-Chirilă, Mariana Neagu, Aurora Leonte, domnii Mircea Bradu, Sergiu Savin, Ion Mîinea, Eugen Țugulea, Eugen Harizomenov, Marcel Popa, Ion Abrudan, Emil Sauciuc, Nicolae Moranciu (chitarist) și subsemnata.

P.S. 1. Ce vremuri frumoase! Dar cînd nu sînt frumoase vremurile în teatru?! Sau poate numai amintirile sînt frumoase?

P.S. 2. Într-un număr din 1998 al *României literare*, Doamna Sorescu a publicat fragmente dintr-un *Jurnal* al scriitorului. (În 1999 apar amănunte și în *Jurnalul* lui Marin Sorescu, publicat de soția sa, Doamna Virginia Sorescu.) Povestește și despre Oradea, și despre noi. Măgulitor. I-am plăcut. Dar, Doamne, nici nu bănuiam noi prin ce emoții a trecut și cum l-au hăituit cînd cu... transcendentalii... Și că tot ce ni s-a întîmplat nouă la Festivalul de la Brașov cu spectacolul *Casa evantai* n-a fost decît urmarea ... urmării lui...

Și iată că a urmat turneul la București, succesul a fost mare, apoi am fost invitați cu toții la Marin Sorescu acasă (ne-au dus cu mașinile mici, pe rînd, Mircea Diaconu și Virgil Ogășanu, finii poetului, parcă...) unde ne aștepta o masă încărcată de bunătăți.

Actorii și de fapt întreg personalul tehnic erau dezinvolti, mâncau și beau senini. Cel mai stînjnit (i-am și spus) părea însăși gazda noastră, care se plimba de colo-colo cu o farfurioară în mînă. La un moment dat m-a invitat – numai pe mine – în bibliotecă și mi-a arătat miile de cărți. Ce rai!

După București a urmat Festivalul de la Brașov. Era cu cîteva zile înainte de Paști, dar cui îi păsă pe vremea aceea de Sfintele Sărbători?

La Brașov ne aștepta, emoționat și cam speriat, Bibi (Constantin Bibicioiu), inspectorul de specialitate din Ministerul Culturii. Stătea cu textul în mînă și ne indica, regizorului, directorului și mie, ce să schimbăm și ce să scoatem. Urechile pudibonde ale Tamarei Dobrin, șefa cea mare, nu suportau cuvintele „curvă” sau „se culcă cu...”, nici tîrfă, buci, prostituată, nici femeie de consum...

Cînd au auzit actorii că se fac modificări în text s-au supărat și pe bună dreptate: știau că se vor încurca, se vor bîlbîi ș.a.m.d.

Au fost preveniți că toți activiștii din C.C. vor fi cu ochii pe noi, că Marin Sorescu este „vînat” pentru încurcăturile în care a intrat în legătură cu mișcarea transcendentală.

Spectacolul s-a jucat ceva mai crispat, e drept, dar publicului i-a plăcut. Mai puțin Tamarei Dobrin care, a doua zi (noi am plecat în noaptea aceea spre Oradea) a încercat să ne desființeze, căutînd cu lumînarea numai defectele spectacolului care, după părerea ei, n-avea nimic cu realitatea noastră românească și socialistă pe deasupra. Dar Tamara Dobrin nu era o femeie proastă, era numai oportunistă, ea știa foarte bine cam ce vrea să comunice Sorescu prin piesa lui. Individul era ridicat la rang însemnat, iar colectivitatea, atît de ridicată în slăvi de comuniști era lăsată la urmă. Cea care ne-a salvat a fost Doina Modola, critic serios și deloc inhibată de „tovarășă”, ea nelucrînd direct în teatru. Argumentînd serios fiecare afirmație, cu siguranță și profesionalism, ea a răsturnat pe rînd, a doborât chiar toate criticile venite ostentativ din partea forurilor politice. Am aflat chiar de la prietena mea, Doina Modola, cum a pus ea „la bătaie” texte și citate din Heidegger, din Jung, din Freud și chiar din Marx, cum s-a avîntat să vorbească despre adevăr, despre fericire, despre cuplu, despre nevoia de moralitate, despre vis și realitate, despre valoarea excepțională a piesei și a mesajului ei, despre curajul și meritele unui teatru din provincie de a „ataca” un text nou și plin de dificultate, sprijinind astfel dramaturgia originală. Etc., etc... A fost convingătoare, noi n-am luat nici un premiu însă, vorba celor de la Radio Erevan, ne-am bucurat că n-am „obținut” vreo sancțiune. Ceea ce ni se va întîmpla cîțiva ani mai tîrziu, dar aceasta e altă poveste...

Scrisoarea care însoțește articolul scris special pentru caietul program al spectacolului *Casa evantai*, de la Debrețin.

Dragă Vetuța,

Am întârziat puțin (puțin?) cu scrisoarea pentru că n-am știut ce să mai spun despre *Casă* (la a noastră personală, noi ne-am făcut fațada și Vigi toată vara a fost ocupată cu administrația). Citește ce-am scris astăzi. Cred că merge. Nu trebuie să le dăm prea multă filosofie, că ne-o iau înainte.

Am găsit și o poză.

Lui Mircea (Bradul) i-am scris să pupe fetele, ție îți scriu să pupi băieții de acasă.

Salutări și pe curînd

Marin

Alături erau „materialele“:

Teatrul de Stat din Oradea mi-a cerut o fotografie, un autograf și să-i dictez (pentru că timpul este presant) trei fraze despre public. Îmi vine mult mai ușor, desigur, să dictez, prin telefon, fotografia mea și autograful...

În ce privește publicul... Din egoism, mă refer mai întâi la publicul meu și în al doilea rînd la publicul minunatului teatru orădean, care mi-a jucat cu vervă *Casa evantai* (odată și de tot)... Și, pentru că m-a jucat, tot din egoism, iată, trebuie să mă gîndesc, mai întâi, la minunatul public al teatrului de pe malul Crișului, care este totodată – mi-am dat seama la timp – și publicul meu... Deci, în ce privește publicul, atît voi spune: N-avem noi (autorii) ațita teatru, cît public există în România, dornic de scene mari, sublime, forfotind de acțiune și adevăr, de intrigă și de iubire, de nodămînt (cuvîntul l-am găsit pe loc) și deznodămînt, dornic de lăsări și ridicări de cortină... Un public capabil să se emoționeze ca mine acum... Asta, firește, obligă... Cît despre mine, acum, și în funcție de spațiu, nu-mi rămîne decît să-mi dictez semnătura: Marin Sorescu.

NOI, MELCI GRĂBIȚI CU CASA (*EVANTAI*) ÎN SPINARE...

Casa evantai este casa pe care fiecare dintre noi o ducem în spinare, ca niște melci grăbiți și iubăreți ce sîntem. Evident, sugestia i-a venit autorului nu numai de la arhitectura modernă, unde fiecare locatar poate locui, prin confuzie, în toate apartamentele asemenea ale blocului său. Bloc care, la rîndu-i, nu se deosebește cu nimic de blocul vecin, care la rîndu-i... și așa mai departe. Problema e mai veche și depășește arhitectura. Ține de suflet și de firea umană. Este problema eternului feminin care a generat încă din prima zi eternul masculin. Dacă aș iubi jocurile de cuvinte, aș mai numi-o și Casa Eva-n trai, fiindcă e vorba de traiul Evei, în raiul său

izgonit, care a devenit un apartament tip de bloc. Și-al lui Adam trai, cu Eva, care deși e una, după cum se știe, e infinită (după cum iar se știe).

Am vrut să scriu o piesă de dragoste. O dragoste adevărată, mare, contemporană, de-a noastră, veridică. Și n-am scris-o. O să mă apuc de ea mai târziu (la bătrînețe). Făcîndu-mi cînstit autocritica și dînd vina și pe lipsa de modele, penuria de modele, am primit numeroase scrisori prin care perechi-perechi de fericiți mă chemau în sînul colectivului lor spre documentare. Nu m-a lăsat însă soția și, în ciuda elanului creator, n-am putut da curs invitațiilor atît de amabile. Așa că trebuie să vă mulțumiți cu această dramă ambiguă, mai veselă și mai tristă, lirică, sarcastică, a cuplului suplu. (Dar tot mai visez la marea piesă de dragoste, veridică pînă în pînzele albe, pe această idee absolută și absolut inedită: el și ea, eu și ea, noi doi fără restul și restul lumii, etc. Iubesc, dacă tot sîntem la capitolul declarații, nedesăvîrșirile din această piesă. Aspirația spre perfecțiune care există în individ, este silită mereu să se izbească de tavanul scund al realității și să se dea cu capul de pereții ratării. „N-am văzut oameni desăvîrșiți erotic“, îmi spunea un prieten. I-am răspuns indignat: „Du-te la mănăstire, Ofelia!“ Năzuința către împlinire este o permanență a sufletului uman. Psihologia ratării acestei năzuințe m-a interesat, în special.

Am spus toate acestea, pentru că m-am ferit să explic și să povestesc piesa. Să te ferească Dumnezeu de explicațiile autorilor (!) Vlad se încurcă după moda veche cu nevastă-sa, cam într-o doară, și nu mai scapă... trebuie să se îndrăgostească de ea... care e mereu alta... Drept care și el se transformă... în mai mulți Vlazi... Și așa trece viața... evantai.

Asta e piesa, pe scurt, care poate fi pusă în toate registrele, chiar și în registrul stării civile. A fost scrisă pentru niște perechi focoase de actori tineri, ca să-și facă mîna pe cele mai diverse trăiri și încurcături sufletești, chițibușuri și tertipuri ale dragostei, pe care nu le-am putut folosi în alte piese, din cauza penuriei de teatru, și-mi stăteau, jenant, în condei, ca niște pietricele în pantofi.

Am văzut-o jucată la Teatrul din Oradea (în regia lui Sergiu Savin), unde prietenul meu Mircea Bradu face adevărate minuni, deocamdată experimentale, ca toate minunile, cu un colectiv entuziast, care m-a molipsit și mi-a dat încredere în forța metaforei teatrale.

Salut pe această cale inimoșii actori de la Debrețin și-mi las cu toată încrederea... *c a s a* pe mîna lor. S-o mobilizeze cu arta și farmecul lor personal și să facă tot ce vor ști cu ea, cu cît mai mare folos și cît mai iute, căci chiriile aud că au crescut mai în toată lumea, în Japonia, pare-mi-se, punîndu-se impozit special și pe evantai.

Marin Sorescu

Prietenii de la Teatrul Csokonai din Debreșin, teatru care avea schimburi anuale de spectacole cu Oradea, ne-au rugat să le dăm o piesă bună, românească, dacă se poate a unui dramaturg de primă mână și, tot dacă se poate, cu un subiect accesibil publicului maghiar. M-a sunat secretara literară, regretata Nicola Haraszti, care îmi era o foarte bună și devotată prietenă. Cum vorbeam noi două ungurește, eu rupînd-o doar, ea neștiind nici o boabă românește, dar discutînd serios, o oră-două, a rămas pentru toți o enigmă. Dar vorbeam, înțelegeam fiecare tot ce spunea cealaltă, comunicam perfect. Ne făcea plăcere să ne vedem. Era o femeie din familia rară a Doamnelor autentice, o aristocrată, frumoasă, inteligentă, plină de tact și o secretară literară mereu prezentă în teatru; m-a rugat să-i recomand o piesă. Mi-a venit în minte Casa evantai. S-a tradus, dar cred că spectacolul nu s-a mai montat, nu știu din ce motive. Dacă totuși s-a jucat și nu știu eu, le cer scuze colegilor debreșineni. Eu una nu l-am văzut și nici nu mai știu nimic de el.

Recitîndu-l, îmi dau seama câtă ironie a încăput în comentariul lui Marin Sorescu și de ce, mai ales, s-a ferit să vorbească prea mult despre piesă. Una voia el să înțeleagă spectatorul și alta se prefăcea că a scris. Îl tulbura, mai ales, ne mărturisea, această uniformizare, tăvălugirea, dacă pot să spun așa, ne aflam toți într-un cazan, ca în iad. Cum încerca cineva să se ridice, jap, i se dădea la cap! Și încă multe alte chestiuni legate de individ, de personalitatea inconfundabilă a fiecăruia dintre noi... Nu mă mir că Tamara Dobrin, cerberul de la Minister, ne-a suspectat tot timpul de duplicitate...

MARIN SORESCU – „DUMINICA OAMENII N-AU PORECLE”

– un spectacol de Studio „bun de pus la rană” (cităm o spectatoare, care, după reprezentație, a plîns și ne-a rugat s-o lăsăm să stea cu noi puțin)

Ideea acestui frumos, emoționant spectacol de Studio ne-a venit, ca mai toate ideile bune, dintr-o pură întîmplare, la sfîrșitul lui '88.

În biroul secretariatului literar, într-o zi mohorîtă de sfîrșit de octombrie... Pepe (Petre Panait) s-a așezat cam abătut pe unul din fotoliile țepene, tari ca piatra, din birou (ce vreți, mobilă de scenă!) și a început să-mi povestească ceva din facultate... Precizez că fotoliile incomode aduse de la scenă, dintr-un spectacol scos de pe afiș, la început m-au deranjat, dar apoi mi-am dat seama că sînt foarte bune așa, pentru că oamenii nu pot sta mult și pleacă. Altfel actorii, regizorii, scenografi n-ar mai pleca de la mine și eu n-aș mai lucra nimic. Nici cafea nu fac în birou tot din acest motiv și nu din zgîrcenie. Dar... nechezolul din anii aceia îl puteam noi bea liniștiți și la cafeneaua teatrului...

Ajungem și la *A treia feapă* care, observă Petrică, (eu nu-i spun Pepe) „stă” cam de mulțor pe afiș. Pe birou dă cu ochii de LILIECI și, pe nepusă masă, îmi recită MINUNEA. O spune foarte bine. Rid în hohote. Îmi povestește cum a recitat-o la o seară SORESCU, la Clubul Arhitecților din București, când era student. I-a plăcut și lui Marin Sorescu, prezent atunci acolo, I-a felicitat și i-a scris ceva frumos pe pliantul respectiv. Atunci I-a și cunoscut personal pe marele poet, pe care îl iubește și îl stimează mult. Apoi mi-a mai recitat câteva poezii, unele lungi.

– De ce nu faci tu un spectacol SORESCU, măi Petrică, i-am zis. La câte știi, mai înveți câteva și Recitalul e gata.

– Crezi?

I-am povestit cum am făcut noi, cu Savin, în cadrul Teatrului de poezie spectacolul Sorescu, ZIDIREA DIN DRAGOSTE, cu colegii lui orădeni și cu invitați: Ion Caramitru și Virgil Ogășanu. A ascultat foarte atent.

Din clipa aceea n-am mai avut liniște. Zilnic venea să mai discutăm, să mai vorbim, să punem la cale spectacolul. Într-o zi gândurile noastre s-au limpezit și am început să lucrez scenariul. El I-a citit într-o primă formă, mi-a spus ce mai vrea și ce nu-i „sună bine”, am mai rescris și într-o bună zi am pus punct. Cu aprobările n-a fost greu, am spus peste tot, să se știe, că TOATE poeziile au fost publicate și n-am mai dat nici un text la cenzurat. Apoi regizorul Ioan Ieremia, din Timișoara, care lucra la noi MOARA DE PULBERE de D. R. Popescu a hotărât să-l asiste pe Panait în timpul său liber... De fapt, I-a „regizat” în toată regula...

L-am întrebat pe actor cum a fost în timpul repetițiilor...

– Învățînd eu poeziile, am intrat cu fiecare zi tot mai adînc în viața satului, în vatra satului Bulzești, mă rog, a satului oltenesc, care mi-e și cunoscut și drag... M-am apropiat încet-încet de oamenii evocați cu atîta drag și inteligență de Marin Sorescu: de cei pașnici și de cei cu arțag, de copiii satului văzuți de poet așa cum erau ei în timpuri nu prea îndepărtate, de femeile muncite, dar pline de viață, uneori chiar și de voie bună, de toți acei săteni isteți, făcînd haz de necaz, de bătrînii care te privesc pe sub pleoapele ușor lăsate, cu o ironie fină, de-abia ghicită, parcă nespunînd niciodată totul, tot ce gîndesc pînă la capăt, privind ei peste gardul lor de uluci, nu pînă-n vecini, ci parcă peste întreaga Europă, plini de importanță, vorbind, precum Moromete, despre toate evenimentele din lume, ca despre ceva ce se petrece în chiar ograda lor...

Nu i-a scăpat nimeni, așa este. Nebunii satului, oamenii de pripas, săracii cu duhul, încrezuții, mototolii, proștii satului, bolnavii, sănătoșii, leneșii, harnicii, putorii și gospodarii, viii și morții, toți își găsesc un loc al lor în poezia plină de seve, debordînd de umor și viață adevărată... O poezie cu un timbru unic, inimitabil...

Și dincolo de toți și de toate, chipul sfînt al mamei, al Mamei noastre, a tuturor, ca al unei Preciste, bune, calde, înțeleghătoare, duioase... Lumea aceasta pestriță se

înghesuie la poarta cimitirului, la LILIECI, acolo unde se mai poate mânca o varză bună cu carne, de pomana celor duși pe vecie. Nimic mai firesc, pentru ei raiul e cel din tinda bisericii, un rai cu pereții cam scorojiți, fiindcă li s-a dus vopseaua. Un rai în care se petrec toate minunile. Pentru că minuni sînt, Doamne, și nașterea unui prunc ce va fi botezat în sfînta biserică și cununia și înmormîntarea... Și încă ce minuni!

– Sper, nădăjduiesc să le pot... repovesti toate cu tot atîta umor, poftă de viață, voie bună și gravitate, cu poantele de rigoare, așa cum le-a SCRIS poetul. Am emoții. Și cînd mă gîndesc că mă va vedea chiar el... Lasă-mă, dragă, premiera bate la ușă și tu mă ții de vorbă...

Premiera a fost un triumf. Însă toți eram speriați: dacă n-o să fim lăsați să-l jucăm, unele versuri fiind date atît de „cu direcție”, încît ne dădeau tuturor fiori. Adresa era precisă... către ticăloși, către netrebnici, către dictatori, către analfabeții care ...

P.S. Lui Valentin Silvestru i-a plăcut mult spectacolul și a scris frumos despre el. Într-una din seri, Petrică a jucat „ca la premieră”. A avut un singur spectator: pe mama lui care venise din Oltenia și trebuia să plece a doua zi, acasă, la Craiova. (o parte din articolul publicat în caietul program al spectacolului, mai 1989)

D. R. POPESCU, PRECUM MONTAIGNE, BEA (LA BĂILE FELIX) APĂ MINERALĂ

– amintiri despre cenzura teatrală –

La Felix, ca peste tot, se bea și apă minerală. Dar se bea de toate: vin, vodcă, bere. Nu toți cei care vin aici sînt pacienți, unii sînt pur și simplu clienți. Să le fie de bine. Ce, e musai să fii bolnav, ca să te poți odihni fără să te deranjeze nimeni, să scrii, să citești, să dormi? de ce-ar trebui să te doară neapărat ficatul, șira spinării, rinichii sau alt organ, ca să te poți odihni în liniște?

Ideea – dacă găsiți vreo idee în balivernele de mai sus – este că la Felix se putea merge și pentru a putea crea în liniște și pace. În fond cui i-au stricat vreodată băile prelungite și masajele?

Dar să mă întorc la DEREUL care nu are nici o legătură cu poveștile de mai sus. De un an – asta prin 1980? – mă tot rugam de D. R. Popescu să scrie o piesă special pentru noi, pentru orădenii care „se dau mari” să joace piese în premieră absolută sau măcar „pe țară”. Știam că el este nu numai prietenul lui Mircea Bradu – directorul teatrului – și al lui Dumitru (Tuțu) Chirilă, și puțin și al meu – fiindcă întotdeauna a plutit între noi o undă sinceră de simpatie – dar, mai ales al Oradiei la care ținea mult, ca orice gojdist care se respectă. Mereu presat de timp, jucat mult pe scenele

țării, DEREUL, cum îi ziceam noi, mi-a promis, de față cu martori, că va scrie pentru noi o piesă și, după ce a stat puțin să se gîndească, mi-a spus zîmbind șăgalnic, așa cum numai el știe să zîmbească, albastru deschis, cum i-am spus odată: „Domnule Popescu, ce-i cu zîmbetul ăsta albastru deschis?” „Uite, îți promit solemn că scriu pentru voi o piesă și-ți spun și titlul *Domnul Montaigne bea ape minerale*.” „Ca titlu – zic – bun pentru Sovata”.

„Nu rîde, mi-a spus, că vreau să vin la Felix s-o scriu.”

Nu uitase succesul extraordinar al altor două piese ale lui, la Oradea, *Acești îngeri triști* și *Balconul* – amîndouă în regia lui Alexandru Colpacci.

Ca să-l oblig oarecum să se țină de promisiune, am anunțat titlul piesei în afișul de abonamente care se tipărea în luna iulie. Era un șiretlic care numai unui secretar literar – femeie i-ar fi putut trece prin cap. Cert este că eu trebuia să prezint repertoriul – doamne, ce calvar! – în două variante!, pentru Minister mai sumar, mai sintetic și mai cu dichis, pentru forurile locale – județeană de partid – detaliat, cu rezumate amănunțite, chiar dacă era vorba despre *Romeo și Julieta*.

Colegul Radu Bădilă, de la Cluj, mi-a spus cum se chinuia odată să povestească, în scris, în timp ce zbura cu avionul spre București, nu mai știu ce piesă de Shakespeare, parcă *Femeia îndărătnică*. S-o povestească, adică, amănunțit, coerent pe acte, nu așa cum îi venea lui bine. . . Cei care dădeau aprobarea nu aveau timp să citească piesele și doreau să știe amănunțit tot ce se întîmpla în ele.

Iar mă abat de la subiect. . .

Așadar, cînd am fost nevoită să povestesc piesa care nu mai sosea de la DERE, m-am apucat eu, poznașa, să povestesc o piesă nescrisă. Una despre Montaigne, firește. Și, cum nu știam foarte multe despre el, m-am apucat să caut și să citesc tot ce-am găsit tradus din și despre Montaigne. Am povestit cam încîlcit un subiect aflat în capul meu, explicînd în aiureala de referat că la D. R. Popescu, personajul, celebru, de altfel, este doar un pretext pentru dramaturg să vorbească despre răspunderea unui scriitor investit, temporar, cu funcții publice (Montaigne – primar). Și bîra bîra. . .

L-am sunat pe DERE și l-am prevenit de ce-i făcusem, obligîndu-l astfel să termine piesa pînă la închiderea stagiunii. A rîs de s-a prăpădit, dar eu l-am rugat, după ce și-a terminat partida de rîs, să mi-o dea la telefon pe Angela, soția lui – cu care m-am împrietenit –, ea fiind o ființă delicată și foarte prietenoasă – pe care am rugat-o insistent, să-l supravegheze să scrie piesa că, altfel mă vor da AIA afară din slujbă și rămîn pe drumuri.

I-am trimis și afișul de ABONAMENTE în care anunțasem premierele, doar doar s-o speria. Așa! DEREUL și spaima! A mai trecut o vreme. Partidul și Inspectoratul îmi cereau insistent piesa – erau curioși, cred și eu, după ce citiseră rezumatul meu „amănunțit”. . . Numai Viorel Horj, inspector la Cultură știa adevărul, dar el nu m-a

trădat niciodată. Ba uneori îl și semnam pe hîrțile care plecau la tipografie – el îmi dăduse coli albe gata ștampilate, ceea ce, trebuie să recunosc, însemna o mare încredere – și, pesemne că-i imitam bine semnătura, dacă n-a observat nimeni, niciodată.

„Tov.”-ul de la Partid era, din întâmplare, profesor cu diplomă, terminase facultatea „la zi”, nu la seral, ne era oarecum amic, n-am observat să fi vrut să ne facă vreun rău, dar era cam fricos și se temea de șefii cei mari, ca de dracu’... Ne presau toți să dăm piesa și piesa nu era nicăieri.

Am spus, la un moment dat că autorul ne-a dat o primă variantă de lucru, că așa se petrece totul cînd e vorba de premieră absolută și că secretariatul literar lucrează pe text cu autorul. Dar piesa continua să fie pe nicăieri...

Într-o bună zi m-a sunat Angela și mi-a spus că DEREUL vine peste cîteva zile la Băile Felix cu teancul de fișe de la *Montaigne*. Chiar așa a fost. DEREUL lucra de zor după ce-și făcea băile zilnice și tratamentul. Mircea Bradu îl vizita uneori, alteori venea el în oraș, ne vedeam, îl duceam să vadă trupa, spectacolele. Nu i-a scăpat nici un spectacol. Încă mai jucam, pe vremea aceea, de două și chiar de trei ori pe săptămîină la Felix – erau ca niște turnee prin țară, acele spectacole, văzute de oameni din toate colțurile țării (niciodată de-atunci n-am mai fost văzuți de suceveni și de craioveni, de harghitanii și de brașovenii – dar uite că s-a renunțat, de ce, nu știu – și la aceste deplasări). Tuțu Chirilă mi-a spus că l-a vizitat și că a scris mult din *Montaigne*-ul nostru. Sergiu Savin, căruia îi promisese că i-o va încredința, glumea cu el, în bine cunoscutu-i stil și-l „ruga” s-o amîne cît poate, că el are nu știu unde o colaborare...

DEREUL a plecat cu piesa la București s-o finalizeze. Între timp el sau Mircea, care păstra foarte greu un secret, au povestit nu știu cui ce am făcut eu cu rezumatul. Acel cineva a dus mai departe povestea și, am auzit că s-a relatat totul – ca argument împotriva cenzurii – la Europa Liberă. Eu n-am auzit știrea, fiindcă eu păzeam copiii să nu intre în dormitor, unde soțul meu asculta postul „periculos”, iar ei nu trebuiau să audă și să știe, că, isteți cum erau, riscam să povestească la școală...

Ca un făcut, nici soțul meu nu ascultase în seara aceea radioul. Peste o vreme, cînd m-am dus la București, intrînd în biroul inspectorilor de la Direcția Teatrelor, Theodor Mănescu (dramaturg și amic cu noi) a strigat: „Șase, vine Vetuța”. N-am înțeles și atunci mi-au spus ei de emisiunea de la Radio Europa Liberă. De-acuma, piesa era gata, eu le-am zis că nu știu de nimic, că totul era o farsă pusă la cale de cine știe ce șmecher și mi-am văzut de treabă.

Piesa a intrat pe filiera obișnuită, dar mă înșelam eu dacă-mi imaginam că cenzorii n-au fost cu ochii pe noi, după tot ce se auzise. Căutau cu lumînarea „capcana”, lucruri spuse în doi peri, metafore, subînțelesuri... Savin începuse repetițiile, dar după trei săptămîni ne-au scos-o din repertoriu, pe motiv că e plină de vulgarități și,

chiar obscenă. Ceea ce nu era deloc adevărat. Așa se face că orădenii, anunțați cu surle și trompete că vor vedea în premieră absolută o piesă de D. R. Popescu despre un personaj atât de interesant ca Montaigne, n-au mai văzut nici pînă în ziua de azi acel spectacol. Numai Dumnezeu știe că și piesele, ca și oamenii, au un destin al lor...

În cartea lui, *Galaxia Grama* (Ed. Cartea Românească, 1984) D. R. Popescu povestește într-o scrisoare către Ion Cocora – data 8 dec. 1979 – cum s-a apropiat de Montaigne. Am recunoscut, cu plăcere, frînturi, nu puține, din discuțiile pe care le-am purtat la Oradea, cu autorul, despre acest ilustru personaj. Pe cînd îi spuneam ce am citit și, mai ales ce am priceput eu din eseurile lui Montaigne și ce mai citisem despre el, scriitorul mi-a spus, fără urmă de ironie: „Păi, ești doctor în Montaigne“. Aiurea! Citisem extrem de puțin. Mi-am dat seama cînd mi-a spus cît i s-a tradus special pentru a-l cunoaște cum se cuvine. El recunoaște, în carte, că l-a fascinat Michel de Montaigne, atât prin viața, cît și prin opera sa. La 23 de ani a devenit magistrat, pe cale ilegală, cumpărîndu-și un titlu, a „bătut“ Europa călare, s-a îndrăgostit cînd nu mai era foarte tînăr, de o tinerică pariziancă, apoi, la 38 de ani s-a retras în turnul castelului său seniorial, rămînînd să mediteze cît mai avea de trăit, asupra vieții și morții...

A trăit destul de puțin, dacă ne gîndim că a murit la doar 59 de ani.

D. R. Popescu îl citează și îl interpretează cu subînțelesuri. Și nu fără trimiteri limpezi spre actualitate. „Parcă gîndurile, zice el, sînt cheia omului, nu faptele lui...“ „Cred că vorbea, din umbră, chiar președintele Uniunii Scriitorilor (sau încurc eu anii?) pentru că, iată ce citează el, cu vădită plăcere: „Cine nu vede că eu apucat-am pe o cale unde, neîncetat și fără strădanie, mă voi duce cît va fi hîrtie și cerneală pe lume? Nu pot ține condică despre faptele rele, soarta așezatu-le-a prea jos, eu însemn năzăririle mele“. A pus, cu alte cuvinte, deasupra vieții sale, scrisul său. Această întrebare sau constatare se vrea după propria-i mărturisire, chiar una dintre cheile de boltă ale piesei sale.

Două momente din viața lui Michel de Montaigne a „prins“ dramaturgul în piesa lui: șederea lui la Roma, în 1580 și ciuma din Bordeaux, 1585 (Montaigne a trăit între anii 1533–1592).

Interesîndu-l în mod special artistul în societate, responsabilitatea lui față de aceasta, dar și față de propria operă, piesa nu s-a vrut nici un moment o reconstituire a acelor vremi. „Ba noi, spune scriitorul – de unde se vede că cenzorilor cărților le scăpau ușor unele afirmații, ceea ce într-o piesă nu era posibil – ne-am luat libertatea să montăm unele fraze ale lui Montaigne nu în anii în care au fost gîndite sau scrise, ci acolo unde ni s-au părut mai potrivite, sau mai nepotrivite“. Și el continuă. „... nu ne-am dat în lături să transplantăm în trecut, uneori parodiindu-le,

niște comportări și obsesii și opinii contemporane, ca să îmbogățim deci, trecutul. Istoria trebuie trasă de păr spre noi, adusă în bucătăria noastră, dar nu strică să mai înfundăm în sacul ei și în labirintul ei și unele dintre jucăriile noastre contemporane”.

Ba, la un moment dat el chiar recunoaște, el DEREUL, că se ascunde după citate: „Eu spun – scrie Montaigne – în voie părerea mea despre lucruri, ba chiar și despre cele care îmi depășesc priceperea... Părerea ce o dau la iveală o dau ca o măsură a vederii mele, iar nu ca o măsură a lucrurilor”.

În finalul scrisorii D. R. Popescu mulțumește, galant – acest lucru tot de la Montaigne i se trage – tuturor celor care, crede el, l-au ajutat să termine piesa care, se vede, i-a făcut atîta bucurie scriind-o, încît nici nu l-a mai interesat prea mult dacă se joacă sau nu.

Iată cum scrie: „Trebuie să aduc mulțumiri Mariellei Seulescu pentru fenomenala traducere a *Eseurilor*, doamnei Alice Voinescu, care m-a ajutat să-l descifrez pe Domnul Montaigne, și de la care nu puține lucruri am luat în chirie, să-i mulțumesc doamnei Lidia Botte pentru monografia împrumutată (în manuscris), doamnei Maria Vodă Căpușan pentru traducerile pe care mi le-a desăvîrșit și pus pe masă, să mulțumesc cărților consultate și autorilor consultați (unii prin viu grai), să mulțumesc doamnei Vetuța Pop pentru că m-a bătut la cap cu telefoanele, să termin această lucrare, să mulțumesc deci tuturor celor care m-au făcut să scriu piesa și al cărui nume al tuturor voi mai găsi prilejul să-l mai citez și cu alte prilejuri – și să nu uit să-i mulțumesc domnului Montaigne, de care m-am apropiat cu securea ridicată și în fața căruia am rămas de-atunci în genunchi”.

Ceea ce nu înțeleg este de ce nu se mai apropie nici un regizor de piesă, astăzi nemaifiind obstrucții la capitolul „decolteuri” teatrale...

Aștept încă să văd spectacolul despre Domnul Montaigne înainte sau după ce își bea apele minerale...

TEODOR MAZILU ȘI INVITAȚIA LA ... FLORIO

Pe Teodor Mazilu l-am cunoscut personal prin anii '80, cînd a venit la Oradea. Noi am dorit – era la modă! – să punem în scenă piese în premieră absolută. În cazul pieselor românești și în premieră pe țară, pe cît era posibil, în cazul pieselor din dramaturgia străină. Nu era o întreprindere prea ușoară lupta pentru a impune un text nou, se ducea de multe ori pe mai multe planuri – și ideologic și financiar, „forurile” întrebîndu-ne adesea mai direct sau mai voalat de ce ne legăm la cap dacă nu ne doare. La drept vorbind era mult mai comod să propui o piesă aprobată gata, nu mai riscai să te întrebe toți cine e autorul, despre ce e vorba în piesă și de ce vrem

noi musai s-o punem la Oradea. Dar noi apucasem să comunicăm publicului, ca un fel de Program – cât se permitea atunci – că vom face explorări serioase în dramaturgia universală și națională, încercînd să venim cu piese noi.

Nu mai țin minte cum a fost cu piesa lui Mazilu, *Mobilă și durere*. E foarte posibil ca Mircea Cornișteanu s-o fi adus sau să i-o fi propus noi. Nu mai contează acum, premieră absolută fiind, se încadra perfect programului nostru. Nu eram la prima premieră de acest fel, rațiunea noastră fiind de fapt destul de simplă: nu puteai atrage ușor presa la premiere decît fie dacă veneai cu un text nou, fie dacă cel care semna montarea era un regizor care interesa presa de specialitate. La piese „fumate“, la regizori mai puțin cunoscuți nu se prea înghesuia nimeni, iar teatrul risca să bifeze doar, într-un perfect anonim, premieră după premieră... Nimic mai trist pentru actori, decît ca în seara premierei să nu se afle în sală nici un cronicar de la București, să nu se scrie nimic despre ei, despre artiști, în presa centrală. De parcă nici n-ar mai exista.

Teodor Mazilu a venit la Oradea să mai lucreze la text, în timpul repetițiilor, lucru mai rar, deși recomandabil, pentru că și dramaturgii erau oameni cu slujbă, nu trăiau din scris și nu prea puteau să-și permită să lipsească zile în șir de-acasă. Dar Mazilu nu lucra, sau nu mai lucra la ora aceea, mulțumindu-se cu puținul pe care-l cîștiga din scris. Oricine putea să-l publice sau să-i joace o piesă în premieră se declara fericit. Orădenii l-au așteptat pe Mazilu cu interes și nerăbdare. Unii, cu teamă. Actorii, poate, temîndu-se că el va opera prea multe modificări în text și ei vor trebui să învețe replici noi pînă în ziua premierei. Ceea ce, să recunoaștem, nu este prea plăcut.

Nimic din spaimile celor din teatru nu s-a adevărit. Mazilu a venit – se cunoștea bine cu Mircea Bradu, pe care-l socotea coleg, stătea de multe ori la el în birou – s-a dovedit pașnic, prietenos. Era ceea ce se numește un om simpatic. Mircea Cornișteanu îl tot ruga să stea lîngă el, la repetiție, dar el mai stătea, mai pleca. Cît stătea în sală comenta aproape tot timpul. Ba nu recunoștea că el ar fi scris ce se auzea de pe scenă, ba comenta apariția unei actrițe. Juca, de pildă, Cristina Șchiopu, tînără, frumoasă și talentată. Ei i-a schimbat o replică pe care n-o putea spune pentru că nu-i „venea“ pe gură. Mazilu s-a gîndit puțin și, în cîteva minute i-a reformulat-o cu haz și sunînd mult mai bine. Ne aflam în sală și l-am aplaudat. S-a bucurat ca un copil. De fapt el era un copil mare, căruia noi toți îi aduceam dimineața cîte ceva bun: cafea, dulciuri, chifle proaspete, prăjituri. O dată, actorul Sică Barosan (Nicolae), a început să-i vorbească în italiană – el, (Dumnezeu să-l ierte, a murit mult prea tînăr), se ținea adesea de glume și de tot felul de șotii – deci a început să-i vorbească, în fața fumoarului, dîndu-se italian. „Să vezi, zice, că nu mă recunoaște că sînt actor și-i joc în piesă“. El i-a răspuns într-o italiană la fel de aproximativă ca a actorului și a ieșit în stradă. A doua zi însă a avut surpriza, Sică, desigur, să-l audă pe Mazilu din sală

strigînd – dacă a striga înseamnă a vorbi cu un ton mai sus, el vorbind întotdeauna foarte încet: „Ma che fai, dottore...” și i-a atras atenția că a sărit cîteva replici. Sică a rămas înmărmurit, Mazilu îl recunoscuse foarte bine, el poza poate în absent, dar nu era deloc așa. Știa totul într-un fel ciudat, pe care l-am observat numai la oamenii foarte inteligenți: avea o ușurință și un firesc în tot ce spunea și nu încerca să te convingă, nici că el știa mai bine ca tine, nici că el are dreptate. Pe un ton moale, prietenos, el îți spunea părerea lui, dar te lăsa imediat să ți-o spui pe a ta. Dacă nu te putea convinge, încheia totul cu o glumă și te lăsa în pace. Doamne, cît mi-ar fi plăcut să-l văd cu ce ochi ar privi și cum ar scrie el despre guvernanții și oamenii politici de azi de la noi!

Cu Mircea Cornișteanu era bun prieten, aveau amîndoi un umor nebun și ar fi putut să scrie împreună cel puțin „una bucată comedie” de un haz irezistibil. N-au scris. Așa a fost să fie, dar colaborarea lor, cel puțin la Oradea, dacă a produs modificări minore la text, e sigur că a lăsat urme, amprente de neuitat în toți cei care au fost atunci martorii acele întâlniri. Liviu Rozorea venea întotdeauna mai repede la repetiție, ca să stea de vorbă cu „meșterul”. „Domle, mie să-mi spui Mazilu, nu meșter, i-a zis scurt, Meșter e Beligan...” Fire extrem de iscoditoare, Liviu îl toca mărunt cu întrebări despre personajul lui pe care de altfel l-a făcut foarte bine, cu un umor mai sec (el, ca om nu prea avea umor și acest lucru dădea foarte bine) de acel tip special, mazilian.

Cel mai tare ne distram, asistînd la repetiții, de felul cum rîdea Mazilu, cu un rîs proaspăt, de parcă atunci făcea pentru prima oară cunoștință cu textul rostit de pe scenă. Și deodată îl auzai ba spunînd „verifică, dragă, prostia asta n-am scris-o eu, a adăugat-o dactilografa”, ba zicea, satisfăcut, „îți place, vă place, le-am zis-o bine!”. Dar o dată am constatat că avea dreptate. Dactilografa noastră, Janeta, o femeie foarte drăguță, inteligentă și cu un umor debordant, avea obiceiul să mai schimbe ici-colo cîte o replică sau un cuvînt și, cînd „te prindeai” îți răspundea cu un aer candid „păi am schimbat, că nu suna bine, ascultă și tu...” A rămas de pomină o schimbare într-una din piesele lui Mircea Bradu – nu mai țin minte precis, dar cred că era vorba despre *Hotărîrea*. Mircea Bradu mai lucra la text, ea bătea pe acte, pe scene. Colpacci era regizorul spectacolului al cărui text „creștea” pe parcursul repetițiilor. Se „lucra”, cum se spune, paralel. La un anume moment nu se potriveau deloc niște replici din textul bătut la mașină cu cele din textul original, pe care Mircea Bradu îl avea în față. „De unde a apărut text nou?” – întreabă Mircea contrariat – „de unde, dacă nu de la dactilografa Janeta, că ea, dacă n-a fost la fața locului, sigur a citit despre un eveniment sau altul și ne contrazice. Spuneam asta pentru că Jani avea obiceiul să aducă argumente de tipul „eu știu mai bine ca voi, pentru că am fost acolo”. De unde și glumele noastre nesfîrșite, despre prezența ei la curtea lui Vlad Țepeș sau la castelul lui Menuorut. Altfel Janeta era o „fată de milioane”, fericită să ne facă săptămînal

cîte o mică bucurie: aducea dulciuri și flori sau cîte o sticlă de lichior de ciocolată sau vișină să ne servească pe toți. „Ce sărbătorești iar? — o întrebam. Ațiția ani de la logodnă, ațiția de la nașterea copilului adorat, ațiția de la căsătorie (frumos e că ea continua să-i sărbătorească și după ce se despărțise de soțul ei). Dar mă opresc, pentru că nu Janeta e subiectul acestor pagini, deși ea ar merita, cu prisosință cîteva pagini în cartea aceasta.

Ne aflam într-o zi, după repetiții, cu Mircea Cornișteanu și cu Teodor Mazilu la „Astoria“, locul de pierzanie de lîngă teatru, unde își dădeau întîlnire toți poeții, gazetarii și artiștii. Radu Enescu avea masa lui la care îi găseai adesea pe Ion Davideanu, Blaga Mihoc, Tuțu Chirilă — mai rar Miron Rațiu, Marin Chelu, Teo Crișan, Flori Maștei și mulți alții. La masa alăturată o brunetică frumoasă, cu un tip elegant alături, a cerut tare „un florio“. Mazilu a fost foarte atent la ce se petrecea la masa alăturată, el urmărea cu atenție oamenii, aceea i se părea probabil o Ortansă sau o Clementină, o urmărea discret... Cei doi beau o vodcă, iar eu încercam să termin un suc rău la gust, cum erau multe în anii aceia...

A doua zi cam pe la nouă și jumătate, mă aflam în birou la director, la Mircea Bradu, discutam despre afiș și program. Se apropia premiera și ne grăbeam să predăm materialele la vizat, la cenzurat, ca apoi să ajungă în tipografie. El intră și-mi spune scurt: „Vetuța, hai că avem treabă. Te invit la un florio...“ Eu încep să rîd și-i dau prompt replica: „Te pomenesci că toată noaptea n-ai dormit și v-ai gîndit tot la ce-o fi acela florio“. „Da' nu-i frumos, zice, alcool cu nume de floare?... Hai, fă-mi plăcerea să vii cu mine, că Bradu ăsta face ședințe, iar Mircea (Cornișteanu) repetă. „Eu nu pot merge, că sînt și eu un biet slujbaş, am zis cu un aer evident jucat, vedeți, sînt singură, n-am și eu un referent, eu scriu, eu corectez, eu fug la tipografie. Dar ce, eu sînt director, să pot pleca unde și cînd vreau? Luați-l pe Bradu, zic, el n-are nici o treabă concretă, se prefacă că ne controlează pe noi, subalternii“. Pe Mazilu l-au amuzat observațiile mele și a tot repetat de atunci „are dreptate Vetuța, ei lucrează și voi, directorii, vă prefaceți că-i conduceți“.

Nu m-am dus la cafenea, el a găsit pe cineva cu care să meargă, să nu stea singur și, la prînz, cînd a venit să-l ia pe Mircea Cornișteanu la masă, a intrat victorios în biroul meu și a pus pe masă un pahar mare cu un lichid roșietic, aromat: „Uite un florio, pentru oamenii muncii!“ Atunci am gustat și eu florio și multe zile — cîte a mai stat el la Oradea — ne-am salutat așa: „Bună, Florio!“

Într-o zi, am luat masa la noi acasă (nu știu cînd mai aveam timp să și gătesc cîte ceva), și pe cînd stăteam îndelung de vorbă, în fața ceștilor aburinde cu cafea, noi, soțul meu, Mircea Cornișteanu și bineînțeles Teodor Mazilu, unul din băieții noștri (amîndoi aveau mereu chef de glume și le plăcea să se joace cu artiștii. Au rămas de pomină jocurile lor cu Colpacci și cu Savin, cu Radu Vaida și cu Mircea Constantinescu; Mircea avea să-i devină naș de cununie lui Mihnea, fiul meu mai mic,

lucru la care nu se gîndea nimeni, pe vremea cînd Mircea cu Radu jucau în *Emigranții*, iar cei doi feciori ai mei erau „în spectacol“, copiii lui Mircea). Vine și spune tare: „e în hol un palton fără nasture, cine e neglijentul?“ „Eu – a sărit ca ars Mazilu. N-ai vrea să mi-l coși dumneata?“ „Cum să nu, dacă nu vă supărați, vi-l cos. Că pe mine m-a învățat bunica să cos și să cîrlesc“. „Numai pe mine să nu mă cîrpești“ – i-a răspuns cu un aer serios Mazilu. „Cum doriți – a răspuns și mai grav copilul, negîndindu-se la celălalt sens al cuvîntului.“ Numai să nu mai umblați așa...

I-am cusut nasturele de la palton și am continuat să discutăm despre ce se întîmplă în țară. Cam așa se petreceau lucrurile mereu: mai bîrfeam teatrul, mai comentam ce se întîmpla în vremea aceea la noi. Nu de puține ori, soțul meu, căruia îi plăceau atît bîrfele teatrale cît și nesfîrșitele lamentări, introducea, mereu în ecuație o necunoscută, legată de Univers, de arte în general. Asta spre mirarea celor care atunci îl cunoscuseră și credeau că inginerii habar n-au de filosofie sau de muzică și pictură... Făcea tuturor o impresie foarte bună (după mulți ani, Marin Sorescu a notat ceva despre aceasta în *Jurnalul* lui). Întîlnirile noastre cu Mazilu, nu multe, au fost deosebit de agreabile. Tot ce spunea el era cu miez, sintetizînd gînduri și păreri îndelung rumegate. Era o persoană foarte plăcută. Cînd te privea intens, cu ochii aceia jucăuși, îți lăsa impresia unui copil care a pus la cale o șotie. Și primul gînd era să te duci în hol să vezi dacă nu ți-a pus dulceață în șoșoni...

Din cîte îmi amintesc, de două sau de trei ori, la celebra cafenea Astoria, locul predilect al scriitorilor și artiștilor, discuțiile noastre cu Mircea Bradu, Mircea Cornișteanu – uneori și cu Cristina Șchiopu – cu Teodor Mazilu, debutau cu așezarea cuminte la masă, după care urmau dialoguri maziliene, în care Mircea Cornișteanu, cu memoria lui prodigioasă, excela. Comandam ceva, cafele, sucuri, vodcă pentru domni și numai ce-l auzai pe Mircea: „Nu mi-e teamă de bătrînețe, nu mi-e teamă de moarte, mi-e teamă de controlul financiar“. Sau: „De ce să nu vă înșele? De ce? Păi dacă nu erați acasă, ce vroiați să faceți în timpul acesta? Să croșeteze? Să citească o carte?“ „Gogule, striga patetic Cristina, intrînd automat în joc, Gogule, sînt dispusă la concesiile. Am sîni mici și duc o viață monotonă“. „Domnilor, săream și eu, eu care nu prea țineam minte replici, (nu mă pot lăuda cu o memorie grozavă), domnilor, sînteți oameni cu studii superioare și nu sînteți capabili să comiteți o intervenție“. Doamnele care serveau, ospătărițele, îi cunoșteau pe toți, că erau clienți vechi. Se amuzau și ele, trăgeau cu urechea, zîmbeau conspirativ. Unele dintre ele iubeau atît de mult teatrul, încît își trimiteau copiii la toate spectacolele, cît erau ele de serviciu. Fiica Doamnei Sala, Dana, a văzut atîtea spectacole, încît azi, profesoară de engleză, universitară serioasă, a rămas cu pasiunea pentru teatru. Și numai din „vina“ mamei ei – o doamnă foarte drăguță și prietenoasă.

Teodor Mazilu ne asculta amuzat, rîdea mînzește, nu adăuga niciodată nimic, ci continua să ne privească mustăcînd, așteptînd să vadă ce mai „coacem“. Noi mai și

inventam replici în genul „Mazilu“, dar el fie nu observa, fie ne lăsa să credem că și le recunoaște. „Cum ai spus, întreba, hai, repetă!“ „Asta eu am scris-o?“ Sau: „N-am scris eu așa ceva!“

Îi plăcea să ne asculte povestind tot felul de întâmplări din teatru și din viața actorilor.

Citind mai târziu „O simplă pasiune fizică“ ne-am dat seama că el făcea acolo, portretul unui coleg de-al nostru, așa cum i l-am descris noi.

„Eram – zice el – ceea ce se numește un actor „cu priză la public“. De cum intram pe scenă, sala era cuprinsă de o stare de neliniște, de o încordată așteptare, de parcă odată cu apariția mea totul urma să ia o întorsătură neobișnuită. Îmi plăcea încrederea aproape religioasă cu care eram așteptat – ca o solie din altă lume. Nici aplauzele nu mă stinghereau. Simțeam cum uneori spectatorii, în dragostea lor violentă, puțin nedreaptă poate, voiau să mă aplaude numai pe mine, și atunci, eliminau pe ceilalți interpreți și nu abandonau lupta pînă cînd nu rămîneam eu singur pe scenă. Socoteam că și merit această prețuire. Nu vreau să mă aventurez în aprecieri asupra talentului meu, dar meseria mi-o făceam bine. Conștiinciozitatea mea la repetiții era atît de mare, de feroce aproape, încît ajunsese să-i scandalizeze pe ceilalți actori. Ei vedeau în conștiinciozitatea mea nu pasiune, ci o metodă perfidă de a-i jigni și de a-i scoate din competiție. Cînd mă descopereau repetînd singur, noaptea, erau în stare să mă ucidă de furie“.

Am discutat cu Teodor Mazilu, nu o dată, în decursul săptămînii cît a asistat – dar mai mult n-a asistat – la repetițiile spectacolului cu piesa lui *Mobilă și durere* – în regia lui Mircea Cornișteanu – despre cele mai felurite chestiuni legate de tematica atît de „altfel“ a comediilor lui, de personajele – și ele imposibil de confundat cu ale altor dramaturgi „contemporani și-n viață“ cum le spuneam noi. De pildă, odată l-am bombardat cu întrebări despre așa zisa viață interioară a personajelor lui. Ne-a ținut, tuturor care s-a întîmplat să ne aflăm atunci acolo, un „spici“ care ar fi putut deveni un curs exemplar dedicat de Mazilu... lui Mazilu. Nu l-am înregistrat – ce păcat, atunci nu se găseau asemenea aparate pe toate drumurile, ca azi. (...)

De pildă, Mazilu avea păreri cu totul originale – ca de altfel în tot ce a scris – despre viața interioară. La întrebarea ce credem noi despre aceasta, ne-am repezit să spunem tot ce știam despre goana după înavuțire, despre setea de înavuțire a noilor, recentilor îmbogățiți, a noii burghezii născute, răsărite din chiar șefii comuniști. Știu că eu i-am dat cîteva exemple din orașul nostru, de activiști care o duceau foarte bine, aveau copii care învățau în State, își făcuseră vile, nevestele lor purtau haine – unicat, făcute chiar în străinătate, o snobime care frecventa teatrul și concertele, mai ales ca

să-și poată etala toaletele... Nu m-a privit nici suspicios, nici nu s-a uitat peste umăr, dacă nu ne aude cineva. Atunci, dacă-mi amintesc bine, era cu noi Cristina Șchiopu. Se anulasă o repetiție, se făceau probe de costume la bărbați, Mircea era ocupat la ateliere, iar noi, ca și altă dată, ne-am dus la cârciumă, ca Dom Mazilu să ia ceva „întăritor“. Mai era cu noi, da, actrița Kiss Ildikó, foarte interesată de o discuție liberă cu un scriitor atât de important ca Mazilu. Ea i-a și mărturisit că nu înțelege cum de ungurii nu-l joacă mai mult, dramaturgia lui nefiind cîtuși de puțin legată de un anume context, de o așa zisă realitate strictă, necum de vreo etnie anume... Dar tot ea a încercat să-i explice teama artiștilor de a nu putea „prinde“ exact nota, tonul specific dramaturgiei lui și, poate și teama traducătorilor de a nu înțelege absolut exact ce vrea să spună. Ambiguitatea, da, despre ea am continuat apoi să vorbim. Dar Mazilu a sărit ca ars. „Ce ambiguitate, fetelor, la mine nu găsiți voi așa ceva, nici dacă veți căuta cu lumînarea. La mine totul este precis, exact, limpede. Ambiguitate e în capul celor care citesc sau mă joacă, eventual. Tranșant era uneori, ce-i drept, dar ne-a spus-o cu o anume blîndețe, așa, ca să nu ne inhibe. Apoi ne-a explicat el cum își construiesc „acei inși“ viața interioară, dacă vor fi avînd una. „Cum să nu aibă?“ – a replicat el. „Au, au, au... La ei dorința de îmbogățire nu vizează doar bunuri materiale, ci se manifestă și în plan spiritual, oricît vi s-ar părea de ciudat sau de imposibil. Odată dobîndită averea, avînd deci un suport material solid, fără grija zilei de mîine, ei, ehei, nu sînt chiar atât de tîmpiți cum îi cred unii, caută, în puținele lecturi, în filme, în dramele vecinilor, mă rog, unde pot găsi cîte ceva, neliniști, disperări, angoase, chiar boli – psihice, neapărat psihice – imaginare, care să-i facă mai interesanți pentru cei din jur, să le trezească, dacă nu compasiunea, atunci sigur interesul. Avea dreptate. Aud ei că se citește *Istoria religiilor* a lui Mircea Eliade, ei bine, o caută cu limba scoasă, o găsesc, o răsfoiesc, nu pricep nimic din ea, dar o au acolo în bibliotecă. E la modă Țuțea, chit că habar n-au cine este și că el murea de foame la propriu, pe cînd ei se îmbuibau cu toate bunătățile. Se aude că vine Noica la Oradea, hop și ei, să-l invite la restaurant, să-i ofere o masă bogată, pentru ca apoi să se laude că au stat la masă cu el, cu filosoful... chit că... Aceste reflecții le-am adăugat eu, acum, după mai mulți ani, pe-atunci, la taclaua noastră nu vorbeam chiar așa... Atunci i-am povestit lui Teodor Mazilu cum o doamnă „bine“ din Oradea și-a cumpărat cărți cu metrul, ca să aibă și ea bibliotecă, așa cum a văzut la doctorul cutare sau la profesorul cutare... Și a asortat-o cu covorul, adică a legat cărțile în culorile covorului... Ațîta a rîs Mazilu de chestia asta, încît doamna care ne servea la masă a venit și ea, curioasă, să vadă de ce ne amuzăm așa de copios. Cristina a încercat apoi să-i „joace“ o asemenea țafă cu coc, imitînd-o pe una pe care o cunoșteam bine, prea bine, toți. O activistă. Frumoasa Cristina o imita excelent, dar nu putea, i-a replicat dramaturgul, să-i arate urîtenia interioară, dacă tot vorbeam noi de viață

interioară. Personajul ei, mazilian sută-n sută, era deja construit, se apropiiau generalele, dar tot mai cred că ea a mai găsit ceva să-i adauge, în urma acelei întâlniri. Mazilu ne-a mai spus apoi cum vede el lucrurile: „Stați să mai iau o sorbitură, a spus, a gustat puțin din paharul cu vodcă și a continuat: dacă tot au ei haine frumoase, sînt bine hrăniți, au cîini de rasă, pisici siameze, vine momentul să se îngrijească și de cultura lor, se „screm“ să învețe chiar și o limbă străină, dacă mai pot, își cumpără tablouri, cărți, discuri. „Ca moimele“, a rostit sentențios Ildikó dar și zîbind, adică, da, ca maimuțele, imitîndu-i pe cei care fac toate acestea din nevoia firească de a-și îmbogăți spiritul. „Da, a adăugat Mazilu, ei știu, știu foarte bine că un om modern, „în rînd cu lumea“, călătorește, vede, acumulează și în inimă și în minte, iar ei nu vor să rămînă „de căruță“. Aici a urmat o lungă explicare a expresiei rostite în grabă, pe care Ildikó n-o înțelesese. Explicațiile lui Mazilu au fost exacte, limpezi, corecte. Goana lor nebună de înavuțire în plan spiritual le ia, ne-a explicat Mazilu, acestor indivizi, mult mai mult timp și efort, pentru că respectivele chestiuni le sînt complet străine, departe de esența lor reală. „Cînd îi vezi ce efort depun pentru a-i convinge pe cei din jur și a se convinge pe ei înșiși că sînt mai buni decît par, ți se face milă. Ei scotocesc în bagajul altora cu tristeți autentice, cu metafizică, mă rog, cu sensibilitate și scot de-acolo ce și cît pot. Nu în adîncurile omului se află zonele întunecoase, tenebrele, cum spune Freud, ci mai la suprafață, în zonele epidermice ale conștiinței. În adîncurile omului nu se află întunericul, ci inteligența. Setea de avere, gelozia, ura, invidia, toate acestea sînt himere deșarte, iar dacă omul se eliberează de ele, îi rămîne inteligența, ca o salvare, fiindcă ea și numai ea îi va oferi adevărata posibilitate de afirmare. Dar hai să vorbim despre frumusețe – a rostit el pe silabe, privind-o fix în ochi pe Cristina. Apoi și-a mutat privirea spre Ildikó. „Așa, i-am spus, vedeți, aveți frumusețea în față, ce nevoie mai aveți să teoretizați, să vorbiți desprea ea?“

„Eu nu mă joc cu aceste cuvinte. Închin în onoarea frumoaselor, dar le spun, le aduc aminte, că s-ar cuveni să fie întotdeauna firești, naturale, adevărate, autentice, fiindcă doar așa vor fi frumoase cu adevărat. Frumusețea în absența adevărului „nu merge“... Viața nu poate și nu trebuie să fie înfrumusețată cu orice preț, ea e valoroasă oricum și oricum e un dar de mare preț, poetizarea ei cu orice preț e un semn al lășității, un refuz de a vedea, de a o vedea așa cum este. Nu-mi plac oamenii care aduc ploaie – a spus el, referindu-se la piesa americanului R. Nash – vin, aduc ploaia, stau o zi și apoi pleacă. În zadar așezi un buchet de roze peste un morman de mizerii și platitudini, că rozele se ofilesc și... mormanul rămîne...“

HUBAY MIKLÓS ȘI CELE TREI NOPTI ALE UNEI IUBIRI

Despre Hubay Miklós – scriitor, profesor universitar, într-o vreme chiar președintele Uniunii Scriitorilor din Ungaria, profesor la Florența, prieten bun cu numeroși orădeni, dintre care mulți actori, frate cu doamna Roșescu din Oradea mi s-a vorbit de multe ori și în diverse ocazii. Personal însă l-am cunoscut doar la premiera despre care vreau să scriu aici. Despre piesa lui Hubay mi-au vorbit prima dată câțiva colegi maghiari care au jucat înainte cu 25–27 de ani într-un spectacol cu piesa lui Hubay *Cele trei nopți ale unei iubiri*. Nu-l cunoșteam, dar auzind ce spun alții despre el, i-am făcut un portret de-a dreptul măgulitor: inteligent, vorbind câteva limbi, profesor în Italia, cult, generos (după mulți ani aveam să aflu cum a lăsat o sumă destul de mare de bani unui prieten grav bolnav), discret, blînd, tolerant și cosmopolit pe cît îi permitea poziția socială. În fine, un frate și un prieten plin de solicitudine.

S-ar putea ca tot ce știam despre el să fi contribuit la simpatia pe care i-o purtam. Dar a urmat o a doua revelație: un coleg și bun prieten, Fekete Attila, fost referent literar, mi-a citit/tradus piesa de care pur și simplu m-am îndrăgostit. Eram cucerită de noutatea situațiilor, de sensibilitatea fiecărei replici, de modul cum a construit, foarte original, piesa. Totul era imprevizibil, șocant pe alocuri, dar cuceritor. Lucrarea era modernă fără ostentație, ea, modernitatea venea firesc, de parcă era dictată de intrigă și de modul cum era ea condusă și cum erau construite personajele.

Prima traducere am făcut-o cu colegul și amicul Szombati Gille Otto prieten și el cu Hubay Miklós. Una de lucru, de cunoaștere. Apoi, el avînd de regizat urgent un spectacol, am reluat lucrul cu Fekete Attila. N-a fost deloc simplu. Atti a fost, dintotdeauna, un perfecționist și un rafinat al limbii. Traduceam greu, întîmpinînd numeroase dificultăți. Attila nu mă lăsa în pace, dacă nu-i convenea cuvîntul găsit, strîmba din nas, îmi spunea amănunțit despre ce era vorba în scena respectivă, făcea trimiteri la alte lucrări sau situații, la alți scriitori. A fost, acea etapă de lucru, o bună școală pentru mine, am învățat cîte ceva despre poezii unguri la care se făcea referire în piesă, despre pictori, despre viața intelectualilor unguri de la începutul secolului și din timpul războiului, despre cercurile literare, etc.

Colegul meu Nagy Béla, prietenii mei, actorii Bathó Ida, Márton Elisabeta, Kiss Ildikó, Varga Vilmos, Földesi László, Bányai Inczi și alții mi-au oferit cu generozitate tot felul de materiale în legătură cu autorul și cu piesa.

Poetul Viorel Horj, pe vremea aceea inspector la Comitetul de Cultură, a încercat, la rugămintea mea, să traducă versurile care se cîntau în spectacolul pe muzica excelentă a lui Ránki György. El a luat-o la început în joacă, dar pe parcurs, mi-a mărturisit că a petrecut ceasuri multe și plăcute cu personajele piesei, încercînd să găsească, în versuri, corespondențele cele mai potrivite cu ceea ce spuneau ele și, mai ales, să nu repete, dincolo de replici, prin cîntece, ideile exprimate și nici să nu-și

piardă fiorul și emoția. Versiunea sa n-a fost numai o traducere a versurilor, din limba maghiară, ci o prelucrare originală a acestora. Păcat numai că regizorul Dan Alecsandrescu a renunțat la cea mai mare parte din ele, ca de altfel și la cîntece. Socotea că-i ia prea mult timp să finalizeze în timpul promis, spectacolul.

Situațiile insolite ale piesei – de pildă scenele Judecării și ale Celor Trei Crai, eu una le socotesc niște capodopere – personajele, de un farmec extraordinar, relațiile absolut ciudate dintre personaje, toate acestea m-au convins că mă aflu în fața unui dramaturg cît se poate de interesant. Am căutat și am găsit – nu ușor – alte două piese. Mi le-a trimis – nu mai știu prin cine C. Olariu, traducătorul lor: *Ursitoarele* și *Ca și cum s-ar fi întîmplat* (*Visul cititorului de vise* – Freud, adică și scene palpitate din viața lui). Scrise cu mîină de maestru, mustind de idei generoase, aceste texte emanau o lumină ce venea deopotrivă din armonia și rotunjimea cuvîntului perfect cumpănit și din originalitatea construcției dramatice. N-aș zice că Hubay a fost un dramaturg norocos. Jucat puțin, înțeles poate și mai puțin, el era, cred, cum se întîmplă adesea cu scriitorii venind din culturile mici, cunoscut mai degrabă la Florența decît în Ungaria.

Pieseile lui trebuie citite pe îndelete și gustate ca vinul vechi, încet, fără grabă. Toți cei care le-au frunzărit ni le-au înapoiat fără un cuvînt de apreciere: am înțeles că de fapt ele le-au rămas departe de suflet... Cîțiva însă au citit, cel puțin această piesă, *Cele trei nopți ale unei iubiri* cu atenție și mi-au spus de la început cît le place. Ei au fost Mircea Bradu, directorul teatrului, Eugen Țugulea, Dan Alecsandrescu, actorii care urmau să joace în spectacol, Mariana Presecan, Cristina Șchiopu, Ion Mîinea, Daniel Vulcu, Ileana Iurciuc și alții. Îmi părea bine că încep să iubească piesa, fiindcă simțeam că, fără dragoste, în cazul acesta, chiar nimic nu e...

Regizorul Dan Alecsandrescu și-a asumat răspunderea unei viziuni deosebite de cele anterioare, în care o pondere însemnată o aveau cîntecele. Motiva prin încrederea deplină în ceea ce comunica piesa, în gravitatea subiectului, în forța personajelor, în stilul dramaturgului, în poezia piesei. Folosind poeziile unor autori celebri, talentatul Florian Chelu a compus o muzică bună, croind o atmosferă propice desfășurării secvențelor aproape cinematografice.

Subțiri, fragili, sensibili, Iulia și Balint au primit chipurile actorilor Mariana Presecan și Daniel Vulcu. Au fost amîndoi convingători și romantici, cum nu mi-i puteam imagina în viața lor civilă. Dar toți, fiecare în felul lui, au contribuit la nașterea unui spectacol, dacă nu un mare eveniment teatral, un spectacol bun. Un cuplu pitoresc au alcătuit Cristina Șchiopu și Ion Mîinea, au jucat cu umor regretații Nicolae Barosan, Marcel Segărceanu. Au construit personaje credibile Ileana Iurciuc, Mariana Vasile, Ion Abrudan, Emil Sauciuc, George Voinese, Laurian Jivan, Tiberiu Covaci, Dorin Presecan.

Decorul și costumele le-a semnat o bună prietenă de la Naționalul din Timișoara, Emilia Jivanov, Miliana, pentru prieteni, un scenograf de talie europeană.

La vizionare cineva, nu mai știu cine, a spus că nu l-a emoționat de mult o scenă ca aceea în care, electrizati de dragostea lor disperată, luminați de torța orașului în flăcări, cei doi îndrăgostiți numără minutele ultimelor trei nopți de dragoste, nopțile scurtei lor iubiri. O făceau cu disperarea și deznădejdea eternei perechi ce „n-a dansat decît o vară”. Drumul simbolic al Craiilor spre casa Poetului, spre inima Iuliei și, de ce nu, a lumii întregi, – ostile ororilor războiului și oricărei violențe – rămîne drumul Calvarului dinspre Apocalipsa războiului spre rîvnitul pămînt al Păcii și al Făgăduinței.

Spectacolul, cum spuneam, a fost bun. N-aș spune că s-a ridicat, totuși la înălțimea piesei.

Autorul, distinsul domn Hubay Miklós, prezent la premieră, a vorbit publicului, de pe scenă, adresîndu-ne mulțumiri tuturor celor care am făcut posibilă această premieră. Au mai venit la sărbătoarea noastră, Alexandru Balaci, Valentin Silvestru, Alexandru Andrițoiu, Radu Enescu. Și, desigur, nelipsitul nostru prieten Dumitru Chirilă.

Seara, după ce autorul a oferit flori și mici daruri actorilor, ne-am dus cu toții la restaurantul *Oradea*, unde, ca de obicei, gazdă bună ne-a fost, ca de obicei, Doamna Maricica Bondici. Oaspeții au fost bine primiți și ospătați, s-a băut un vin bun, s-a toastat pentru prietenie, pentru teatru, pentru poezie.

Viorel Horj ne-a recitat mai mult de 20 de minute din Leopardi, din Petőfi, din Ady Endre și din Pușkin. Dl. Hubay a întrebat dacă el chiar e inspector la Cultură, că, de obicei, pe-acolo nu toți sînt poeți sau scriitori...

S-a vorbit despre Florența și despre Budapesta, despre București și Oradea, despre teatru și despre poezie și despre călătorii de plăcere prin Italia. A fost o seară agreabilă. Îndemnați de Dna Maricica toți au scris în Cartea de impresii a restaurantului.

Vreau să mai spun ceva. Cu o jumătate de an înainte, cred, (1984, 1985?) am avut la închiderea ediției Săptămîinii teatrului scurt, o discuție destul de aprinsă cu Valentin Silvestru. Ce se întîmplase?

Îngăduitor, ca de obicei, Domnul Bradu, directorul nostru, dăduse voie unei funcționare să nu vină noaptea, la încheierea ediției, să bată la mașină procesul verbal al Juriului. Nu voia să meargă noaptea singură, taxiuri nu prea erau, etc. L-a trimis pe bărbatul ei, care, săracul, iar el nu prea știa să bată la mașină. Procesul verbal era plin de greșeli, iar Dl. Silvestru s-a supărat pe mine, ca secretară a Juriului. Un cronicar cam chefliu tocmai mă implora să-i fac rost de bani că și-i băuse pe cei de bilet și n-avea cu ce să se întoarcă la București, el îmi făcea morală. Eram obosită și eu și mi-am dat drumul spunîndu-i că, după toate eforturile asta e ce meritam din partea lui: observații și morală. Am trîntit ușa și am plecat. A doua zi nu m-am dus, ca de obicei, să-l conduc la avion. Plecase supărat. N-a mai venit la următoarele două

premiere, dar cînd l-am invitat la Hubay, cu care era prieten, a venit, mi-a strîns mîna și chiar m-a îmbrățișat: „Te felicit, mi-a spus, acesta e chiar un autentic act de cultură“. A și scris foarte bine de noi, atunci. Supărarea lui a ținut doar pînă la un interes teatral comun. Afîț.

NEVESTELE DRAMATURGILOR ...

DOAMNA MARIE-CLAIRE ȘTEFĂNESCU

Am început să ne scriem cu Doamna Marie-Claire(Cocuța) Ștefănescu în anul 1986, pe la început, cînd Doamna Zoe Anghel Stanca, regizoare, profesoară minunată și prietenă dragă, a revenit la Oradea, cu intenția să monteze o comedie. Că doar după comedii alergam noi, de ne ieșeau ochii din cap, convinși că, în vremurile tot mai grele pe care le trăiam, numai la spectacole cît de cît vesele mai aveam vreo șansă să aducem publicul în sala de teatru. Zis și făcut. Ne-am tot sfătuit noi amîndouă și am tot citit și recitit piese, comedii, melodrame, drame ușoare, răscolind bibliotecile, a teatrului (avem piese multe, am strîns ceva în toți anii aceștia), a mea, a prietenilor. În tot acest timp Doamna Zoe, veselă, „tinerească“ (așa i-a spus Mihnea, fiul meu mai mic, pe cînd avea patru-cinci ani: „Dv. tanti Zoe, nu sînteți tînăra, dar sînteți... tinerească – asta pentru că ea știa ca nimeni alta să se joace cu copiii, să discute cu ei foarte serios, să-i „ducă“ cu vorba), venea la noi, făceam ceva iute de mîncare, de obicei cartofi prăjiți, eventual aveam ceva gătit dinainte, apoi, cu două cafele mari în față, începeam să discutăm variante de repertoriu, potrivite cu ce se mai găsea pe afiș, posibilități de distribuție, titluri de interes pentru public. Doamna Zoe era unul din regizorii care au citit foarte mult la viața lor, ea a și tradus, a dramatizat, a adaptat piese... știa multe, era și este încă, mulțumesc lui Dumnezeu, o ființă foarte comunicativă cu care nu te-ai fi putut plictisi ani și ani... Povestea fermecător, o interesa totul, își amintea cum a lucrat înainte, vorbea despre fiecare student în parte, cum era el cînd a pășit pragul Facultății, cum a evoluat, din ce familie provenea, cu cine s-a căsătorit, dacă avea copii, ce juca, cum juca. Era, este o femeie formidabilă. Laurian Jivan (o vreme actor la Oradea, apoi la Timișoara) i-a fost student, o adora, avea imensă încredere în tot ce-i spunea. Ion Ruscuț – actor aici, la Oradea, a fost, de asemenea, studentul Doamnei. Cristina Șchiopu, o actriță extraordinară (astăzi trăiește în Olanda, corespondăm, vorbim la telefon), îi era, nu doar studentă dragă, ci și un fel de fină. Cu Laci, cum îi spunea ea simpaticului ei tată, – era și bună prietenă. Doamna Zoe tradusese din nou, nemulțumită de traducerea existentă – o piesă frumoasă, de O'Neill: *Tinerețea, bat-o vina!* bogată în roluri pentru tineri (dar și pentru bătrîni!) – „Nu era timp fizic pentru ea, cel puțin în momentul acela, 1986. Ne trebuia altceva. Și am găsit. Era vorba despre una din piesele care ne plăceau mult,

dar care, de ani și ani, a cam fost ocolită de regizorii convinși că umorul fin și nota românăsoasă nu mai sînt pe gustul publicului. Doamne, dar ce umor avea Doamna Zoe! Cum știa ea să ne facă să rîdem, povestind și rîzînd în hohote. A rămas de pomîină întîmplarea ei la Mare, într-un sat prăpădit unde se duceau, ea și familia și prietenii, în fiecare vară. Sat de lipoveni. Într-o zi fetița din vecini a venit la gazda lor în curte, privindu-i, ca de obicei, curioasă, pe „domnii de la București“, cum își iau cafeaua, cum se pregătesc să plece la plajă. Mai primeau și copiii vecinilor o bomboană, un biscuit, o ciocolată. Și cum stătea fetița așa, gură-cască, Doamna Zoe o întrebă, ca de obicei: „ce fac ai tăi, tata, mama, frații? Ce mai e pe la voi?“ „Azi e bine, toți e beți“. De atunci, de cîte ori vorbeam de cum ne merg treburile – care numai bine nu mergeau, răspundeam prompt: „e bine, toți e beți“. Cei care știam povestea, ne distram pe cînte, ceilalți ne priveau nedumeriți. Iar divagații, iar...

Am ajuns la *Vis de secătură*, prin urmare. Dar cum toate... visele mari, idealurile, nu-i așa, erau legate de Ceaușescu, a urmat o porție și mai mare de rîs. El era, adică... secătura! Doamne, cum vorbeam cu Doamna Zoe, deschis, fără opreliști, despre mizeria și imbecilitatea în care trăiam, noi, românii. Ce bășcălie putea ea să facă de „familia princiară“, cîtă încredere aveam unii în alții, că n-o să transpire nimic. Și nici n-a „transpirat“, ce-i drept. Socot că au fost mulți oameni de caracter în jurul nostru. Or fi fost și lichele, nu neg, dar nu chiar atît de aproape... Am avut noroc. Cineva, nu mai știu cine, de la Minister, de la Cultură, de la Partid (că acestea erau „forurili“ care ne dirijau) (ne-a sugerat să schimbăm titlul, să nu pară vreo aluzie...); cînd ni se dădeau asemenea sfaturi, cel care o făcea zîmbea cu un anume înțeles. Am găsit, tot rîzînd, cu Doamna Zoe, alt titlu: *Vis de dragoste*. Asta chiar că nu mai era periculos. Și, unde mai pui, era și mai atractiv! Mai rămînea să-i convină Doamnei Ștefănescu, soția autorului Mircea Ștefănescu. N-a fost nici o problemă. A preferat să jucăm piesa cu alt titlu, decît să n-o jucăm deloc. Femeie inteligentă, cu un umor special – și dumneaei și Doamna Mușatescu au conviețuit ani mulți cu soții lor, scriitori, oameni speciali, la care umorul era, cum spunea Mușatescu, „aperitivul și desertul“. Doamna Ștefănescu ne-a sprijinit mult, ne-a scris un articol frumos în caietul program, a venit la premieră. O soție „de milioane“, Marie-Claire Ștefănescu, semnînd Cocuța, cum se vede, familiar și prietenește.

Iată prima scrisoare datată:

20 febr. 1986

Stimată Doamnă Pop,

Telefonul Dumneavoastră mi-a făcut multă plăcere și, fiindcă spuneți că ne-am cunoscut la Casandra (e vorba de Studioul Casandra al Studenților de la Academia de Teatru și Film București, unde, cu ani în urmă ne-am cunoscut. Erau acolo dumneaei și soțul, dramaturgul Mircea Ștefănescu și Vicu Grama. (*Valeriu Grama, fost regizor*

la Oradea, atunci director al Studioului, prieten neprețuit al orădenilor, oaspeți nu o dată ai Studioului studentesc, unde eram primiți ca frații, Studio pe care Vicu îl conducea cu dragoste și pricepere, de câțiva ani buni și de care s-a despărțit nu de mult, ieșind la pensie. Dragă Vicule, nu-ți cunosc adresa de-acasă, dar tare aș fi vrut să-ți scriu, să te întreb cum te simți departe de teatru, fiindcă și pentru tine teatrul a fost chiar viața ta, și să-ți mulțumesc pentru toate serile de teatru pe care, cu nesfârșită bunăvoință ni le-ai oferit. Acolo i-am cunoscut și am schimbat gânduri despre teatru cu tînăra mea prietenă Rodica Negrea, cu regretatul Mache-Lache – Dinu Manolache, soțul ei, cu care, în pofida diferenței de vîrstă, m-am înțeles foarte bine –, cu Valeria Seciu, cu Mariana Mibuș, cu Silviu Stănculescu, cu Sandu Lazăr, cu Cătălin Naum, cu Victor Rebengiuc, cu Mircea Albulescu, cu Mihai Dimiu, cu Sanda Manu, cu Radu Beligan, cu Adrian Pintea, orădean de-al nostru. Și cu mulți, cu mulți alții. Acolo ne întâlneam și, la o cafea, puneam „țara” la cale cu draga mea Florica Ichim și cu Doamna Ileana Berlogea – una din profesoarele cele mai dăruite, o doamnă desăvîrșită, prietenoasă și amabilă cum rar ți-e dat să cunoști.

Cer scuze cititorului pentru paranteza aceasta super lungă, dar, nu uitați, așa a fost convenția – să nu vă supărați dacă încep să vorbesc despre una și ajung te miri unde. Așa am făcut toată viața, cu o indisciplină demnă de cea mai aspră pedeapsă și uite unde am ajuns. Înțelegeți, așadar...

Continuăm cu scrisoarea:

„M-ați convins să las de-o parte grijile și să-mi iau o mică vacanță pentru premiera pe care o pregătiți a acestei piese atât de iubită de soțul meu. Orice părinte cu mulți copii are preferatul său și *Vis de secătură* era copilul preferat al lui Mircea Ștefănescu.

După cum mi-ați cerut, vă trimit cîteva rînduri pentru program... (...)

Vă rog mult să-mi mai telefonați ca să mă țineți la curent cu mersul repetițiilor și să mă anunțați din vreme care va fi data premierei, ca să-mi pot aranja această escapadă, lăsînd altora îndatoririle mele familiale.

Urîndu-vă sănătate și numai bucurii, vă îmbrățișez,

Cocuța Ștefănescu

P.S. Cel mai sigur sînt acasă dimineața între orele 8–10,30.

Scrisoarea a II-a din 21 III 1986

Dragă Vetuța,

Din clipa în care ne-am îmbrățișat în fața Agenției, am avut impresia că ne cunoaștem dintotdeauna și de cînd am aflat din gura directorului că dumneata ai

recomandat piesa teatrului și am văzut cărțile soțului meu în biblioteca de acasă, mi-am dat seama că vom rămîne legate sufletește pentru totdeauna.

Totul a fost minunat și nu voi uita niciodată cele două zile petrecute împreună, bucuria care-ți lucea în ochi cînd se vorbea de succesul spectacolului. Mi-am dat seama ce muncă ai depus și mă bucur de excepționalul rezultat. Transmite-i, te rog, Vioarei (Bara, scenografa spectacolului) o caldă îmbrățișare pentru încîntătoarea ei tinerețe pe care a știut s-o transpună în scenografia *Visului de dragoste*.

Amintește-ți promisiunea făcută, ca atunci cînd vii în București să-ți faci timp și pentru mine sau, în limbaj modern, să mă planifici printre treburile urgente.

Afectuoase salutări de la Cocuța Ștefănescu

Și, pentru că... bunica Cocuța n-a putut scăpa de grijile familiei nici măcar o zi, ea a venit însoțită de o nepoțică dulce, Daita, fiica fiicei lor. Iată ce a adăugat ea, cu mînuța ei, la scrisoarea bunicii:

„Dragă Vetuța și Vioara,

Vreau la Oradea. Mi-a plăcut cu voi două. Vă sărută, Daita.”

22 XII 1986

Draga mea Vetuța,

Îmi pare rău că toată Oradea m-a uitat. Sper că la tine doar lipsa de timp te-a împiedicat să-mi răspunzi la ultima mea scrisoare. Felul cum m-ai primit și m-ai îmbrățișat mi s-a întipărit în minte ca una din cele mai dragi amintiri.

Vreau ca anul care vine să-ți aducă numai bucurii și împlinirea tuturor dorințelor. Îți urez un „La mulți ani fericiți” atît ție cît și soțului și fiului (unul din ei), pe care nu l-am cunoscut, dar i-am gustat umorul din biletul foarte spiritual pe care ți l-a lăsat în legătură cu consistența unei mămăliguțe.

M-aș bucura mult să primesc cîteva rînduri din partea ta, cu vești despre tine și despre *Visul* de care nu mai știu absolut-lut-lut nimic.

Te sărut cu drag,
Cocuța Ștefănescu

București, 22 II 1987

Ura! dragă Vetuța, ura!!!

Să trăiască oamenii muncii, dacă adunarea lor mi-a prilejuit primirea unei scrisori pline de vești, de tandrețe și de afecțiune.

(Aici sînt nevoită să fac iar o paranteză. Nu o dată, iată, mărturisesc aici, îi păcăleam perfect pe cei care mă vedeau la şedinţe – unele lungi, interminabile, plicticoase şi imbecile – de partid sau „ale oamenilor muncii” scriind de zor, credeau poate că notez conştiincioasă, ce se vorbea. Aş! Eu îmi făceam corespondenţa. Scriam de obicei scrisori, pentru că nu-mi mai ajungea timpul s-o fac nici la birou, nici acasă. Rămîneam uneori tare în urmă cu răspunsul sau chiar cu scrisul, mă rog, cu corespondenţa, încît ajunsesem să mă bucur de cîte-o şedinţă, în care, neconturbată, scriam... Păcălindu-mi şefii şi colegii. Cel mai rău o păţeam însă cînd eu eram cea care trebuia să scriu şi procesul-verbal. Uitam cu totul de registru, nu scriam nimic în el, pentru că pe foile lui erau paginile mele albe, pentru scrisori.)

„O sărut şi eu pe Vioara, pe talentata Vioara şi îi urez în continuare succese ca cele de care mi-ai povestit. De asemenea, căci văd că nu m-a uitat, pe doamna Zoe Stanca.

Ce bine că ai băieţi atît de buni, ai de ce să fii mîndră. Îi sărut cu drag. Pe domnul Bradu l-aş îmbrăţişa, dar pînă la îmbrăţişare sînt în aşteptarea răspunsului la scrisoarea mea. Deocamdată au trecut 10 luni. Ca să nu mai trebuiască să aştept încă o dată pe atît, mă rog lui Dumnezeu să aveţi o nouă adunare sau un C.O.M. în care să se poată izola un pic (explică-i tu cum) şi să-şi pună corespondenţa la zi.

Îmi pare nespus de rău că *Visul* n-a mers. Aşa sînt piesele, fiecare cu soarta ei şi publicul cu festele pe care ţi le joacă. Țin minte cum spunea Mircea că *Tache, Ianke şi Cadîr* a căzut la premieră şi piesa a avut succes, de abia după moartea lui Victor Ion Popa. Cu *Visul* văd că s-a întîmplat exact pe dos (a avut mare succes la premieră, n.n.). Sper că asta nu poate influenţa căldura şi admiraţia pe care le simţi faţă de teatrul lui Mircea (nu se poate spune că acest spectacol a căzut, dar nici nu a înregistrat o mare afluenţă de public. N-o puteam amăgi în nici un fel pe Doamna Ștefănescu, spunîndu-i că spectacolul se bucură de mare succes, fie şi numai pentru că urmau... tantiemele care, ar fi observat singură, nu erau prea mari).

Mi-ai face într-adevăr o mare plăcere să te ții de promisiune şi să vii, dar în special să găseşti timp şi pentru mine. Ştiu că vei fi ocupată... nici mie nu-mi ajunge ziua, cît e de lungă, să-mi pun treburile la punct. Dar cînd vreau şi pentru cine vreau, înghesui sau mai bine zis, sar peste obligaţiile nenumărate şi fac loc şi unei bucurii. Ce naiba! avem atît de puţine, că nu trebuie să renunţăm la nici una.

Tot ce mi-ai scris că ai auzit în privinţa... este aşa, numai că ridicat la pătrat, dacă nu chiar la cub.

Cu drag te sărut şi te aştept
Cocuţa

Draga mea Vetuța,

Cu ocazia sărbătorilor care se apropie îți doresc ție și celor dragi împlinirea dorințelor, sănătate și un an bun.

De asemenea, tuturor de-acolo, care își mai amintesc de mine, un gând bun, din tot sufletul.

Altfel, aici viața decurge cum știi. În plus zilele trecute am câștigat și ultimul proces... (...)

Între timp mi s-a schimbat și numărul de telefon, iată-l...

Te îmbrățișez cu mult drag și un „La mulți ani“ din partea Daitei și-a mea.

Cocuța

Prin anul 1998, cred, am participat la o întâlnire teatrală, la Sibiu, la Teatrul RADU STANCA. Între altele, s-au vizionat producții ale teatrului gazdă, au fost două sau trei dimineți dedicate discuțiilor pe teme teatrale, întâlniri, plăcute întâlniri cu critici și secretari literari din toată țara (una din teme era legată strict de munca în secretariatul literar). Doamna Claudia Dimiu, cercetător teatral, ne-a ținut un foarte frumos și cald discurs despre MIRCEA ȘTEFĂNESCU, la centenar. Al nașterii, se-nțelege.

Am povestit și eu despre premiera noastră cu *Visul*, despre relația noastră, a teatrului și a mea personală, cu dramaturgia lui Mircea Ștefănescu și despre devotamentul soției sale. O temă despre care n-ar fi lipsit de interes să scrie cineva. Doamna Dimiu – și Daria, fiica dumneaei și a lui Mihai Dimiu, a regretatului prieten al orădenilor și al meu – Daria este încă studentă la secția de critică a Academiei de Teatru – știe foarte multe lucruri despre Mircea Ștefănescu, i-a citit atent piesele, a scris foarte frumos despre ele. Ne-a făcut, tuturor, plăcere să vorbim despre destinul dramaturgului Mircea Ștefănescu, am putea spune ultimul mohican al interbelicilor...

* * *

Iată ce a scris în caietul program al spectacolului *Vis de dragoste* Doamna Marie-Claire Ștefănescu:

„La începutul verii lui '46 Sică Alexandrescu, în drum spre Predeal, s-a oprit la noi, la Sinaia, să ne invite pe a doua zi la masă. Soțul meu lucra la *Vis de secătură*. Pentru a fi sigur că-i dă lui piesa, Sică i-a luat textul din mașina de scris (ajunsese la actul al II-lea) și la Predeal i-a spus că nu i-l înapoiază dacă nu-i promite piesa. Soțul meu s-a ținut de cuvânt și cum a fost gata, i-a trimis-o la București printr-un cunoscut. În septembrie *Visul* a intrat în repetiții.

De fapt această piesă se trage din „Greva încornoraților“, anunțată cu douăzeci de ani înainte, ca o epopee comică, cu o introducere, trei acte, un interval de pomină și o încheiere, comedie începută și niciodată terminată.

Atmosfera de cartier mărginaș al unui București de prin anii 20, e înfățișată mai mult de personajele secundare: bragagiul, simigiul, simigioaica, țiganca, lampagiul, flașnetarul (simpla înșiruire a acestor profesii pitorești dispărute, îți dau emoții, n.n.). De aceea, aceste roluri nu trebuie considerate mici, succesul piesei datorându-se în egală măsură actorilor care le joacă, ca și interpreților celor cinci roluri principale.

Acum, privind în urmă, re trăiesc adânc emoționată, clipele în care soțul meu își visa eroii, își construia planul pieselor și mi le citea, fragment cu fragment. Prețuiesc viața care m-a răsfățat să văd terminate și realizate pe scenă atâtea piese create de el, alături de mine.

De aceea, pentru această nouă realizare, vreau să spun cu imensă recunoștință și în același timp cu bucurie, direcției și întregului colectiv al Teatrului din Oradea care s-a străduit să dea viață acestei piese cu iz de „altă dată“, cuvîntul pe care soțul meu l-a adresat spectatorilor lui: mulțumesc.“ Marie-Claire Ștefănescu.

DOAMNA KITTY MUȘATESCU

Pe doamna Kitty Mușatescu n-am cunoscut-o, cred, niciodată, personal. Adică nu-mi amintesc să ne fi întâlnit undeva, așa cum ne-am întâlnit cu familia dramaturgului Mircea Ștefănescu, la Studioul Casandra, de pildă, la un spectacol al studenților. Sau este posibil s-o fi văzut la vreun spectacol în București, la una din premierele la care am fi putut fi amîndouă. Nu știu de ce și nici de unde-mi vine o amintire foarte vie – sau poate inventată de fantezia mea care-mi joacă uneori feste – dar aș putea s-o descriu cu lux de amănunte, să spun chiar și ce culoare și ce croială are rochia pe care o purta...

Mi s-a mai întîmplat odată așa ceva și, cu toate că nu ne cunoscusem înainte, persoana respectivă a venit la întîlnire exact așa îmbrăcată, cum o „văzusem“ eu în închipuirea mea. Uneori mi-e teamă să vorbesc despre asemenea întîmplări. Deci să las...

Am tot vrut, dar, vai, n-am apucat niciodată – și uite, iarăși este prea tîrziu – s-o rog pe buna mea (nu spun prietenă, pentru că n-am fost chiar prietene) colegă, amică, regretată, vai, atît de regretată Cristina Dumitrescu – eminent critic dramatic, și nora scriitorului – s-o întrebe pe soacra ei, dacă a fost cumva la Teatrul Național la o anumită premieră, unde eu aș fi putut s-o văd. Se prea poate, pentru că fiul ei, soțul Cristinei este actor la Național...

În anul 1983, i-am scris Doamnei Mușatescu, pentru că voiam să știe că urma premiera comediei lui Tudor Mușatescu, *Titanic vals*. Iată ce mi-a răspuns:

Drăguță Domnișoară Pop (!),

Răspund la scrisoarea dumată și te rog să faci cunoscute direcției teatrului rîndurile mele.

Din toată inima, aș fi dorit să asist la premiera piesei *Titanic vals* și, mai ales, la frumoasa festivitate pe care Teatrul din Oradea o organizează pentru sărbătorirea celor 80 de ani de la nașterea lui Tudor Mușatescu.

Din păcate, sănătatea nu-mi permite să mă deplasez din București. Sînt, însă, sigură că teatrul orădean va realiza, cu strălucire, ceea ce și-a propus, datorită dragostei, priceperii și sensibilității remarcabilului director de scenă Ion Cojar.

Referitor la contribuția prietenului nostru Valentin Silvestru, sînt convinsă că aceasta va fi pe măsura prieteniei și a dragostei pe care i-a purtat-o soțul meu, în mod constant.

În ceea ce mă privește, nu pot spune mai multe acum despre personalitatea lui Tudor Mușatescu. Vizionîndu-i piesele, publicul de pe cuprinsul țării întregi, își va da cu siguranță seama că scriitorul și-a iubit țara și neamul, că s-a aplecat, cu deosebită înțelegere și duioșie, asupra omului în general, căruia, întotdeauna îi rezerva o șansă de a se îndrepta.

Tudor Mușatescu și-a iubit, ca nimeni altul, familia, despre care a afirmat undeva că este „doica de la care au supt toți copiii lumii”.

Repet, nu pot spune *acum* toate cîte s-ar cuveni să fie spuse ori scrise. De aceea, fiul nostru și cu mine lăsăm publicul să-l iubească precum îl iubim noi și să se bucure de verva lui scilpitoare și deșteaptă.

Mulțumindu-vă pentru gîndurile dumneavoastră bune,

cu drag,
Ecaterina Mușatescu

Și astăzi, cînd trec pe strada Cazzavillan, îmi aduc întotdeauna aminte că e strada lui Tudor Mușatescu. Da, o spun cu nostalgie, acolo, undeva, la nr. 33 a trăit unul dintre cei mai importanți dramaturgi români, autorul unor comedii strălucite, la care spectatorul rîdea, dar, la sfîrșit îi strălucea o lacrimă în colțul ochiului.

Monografia scenică TUDOR MUȘATESCU a fost, așa cum a sperat Doamna Mușatescu, o reușită. Ion Cojar, Valentin Silvestru, Mircea Bradu și nu mai puțin subsemnata, am făcut tot ce ne-a stat în putință ca manifestarea să se desfășoare la cel mai bun nivel.

Domnul Cojar a făcut la Oradea un *Titanic vals* foarte bun; tot el a gîndit un spectacol alcătuit din schițe de Tudor Mușatescu, sub genericul *Ale vieții vahuri*. Pe lîngă actorii orădeni, în acest spectacol tip modular intrau schițe și monologuri interpretate de mari actori din București. Au fost, atunci, la Oradea, Radu Beligan, Marin Moraru, Octavian Cotescu, Mihai Fotino, Corina Chiriac. Jucau alături de ei

talentații actori orădeni Cristina Șchiopu, Eugen Harizomenov, Simona Constantinescu, Nicolae Toma, Ion Abrudan, Ion Mîinea și alții – și erau buni și „ai noștri” – străduindu-se și reușind să fie la înălțimea „monștrilor sacri”. Mare lucru, competiția...

Cît privește „priza” la public, ce să mai vorbim?! Spectacolul s-a jucat de mai multe ori la sediu, apoi am făcut turnee la Cluj, la Arad, la Timișoara. Peste tot, casă închisă. Lumea era fericită să-i vadă pe acești inegalabili actori, fie și în compania orădenilor. Care, așa cum spuneam, s-au descurcat admirabil.

În *Titanic* jucau actori buni, chiar foarte buni: Nicolae Toma – un Spirache naiv, bonom, ușor de păcălit, Anca Miere-Chirilă – o Chiriachiță admirabilă, grasă, șireată, atentă la tot ce mișca în casa lui Spirache, Alla Tăutu, Cristina Șchiopu, Sică Barosan, Eugen Harizomenov, Mariana Neagu, Emil Sauciuc, Tiberiu Covaci... Un regizor de talia lui Ion Cojar, în același timp eminent profesor, nu i-a condus doar artistic, el le-a fost un adevărat prieten și dascăl. Colaborarea cu el a fost o adevărată școală pentru toți.

Colocviul, condus de Valentin Silvestru a fost dominat de amintirile celor care l-au cunoscut, l-au prețuit și l-au iubit: în primul rînd, Radu Beligan, apoi Valentin Silvestru, Mișu Fotino, Ion Cojar. Cei prezenți au fost de-a dreptul fermecați de bogăția și ineditul informațiilor despre Mușatescu și despre nenumăratele variante de spectacol ale pieselor sale, venite, nu-i așa, direct de la surse sigure.

Am intenționat să publicăm materialele acelui Seminar Mușatescu, dar nu s-au găsit bani pentru tipărire, așa că cele mai interesante articole vor fi incluse în *Monografia Teatrului din Oradea*, care, sperăm, va vedea odată și odată, lumina tiparului. (P.S. Între timp ea a apărut, iar cartea aceasta a trecut pa planul doi).

DIN CORESPONDENȚA CU...

SCRISORILE UNUI... TACLAGIU CĂTRE O... VORBĂREĂȚĂ

(alias ale lui Tudor Popescu către Vetuța Pop)

1979

Stimată Doamnă Elisabeta Pop,

E o plăcere să primești o scrisoare oficială-neoficială, scrisă de o vorbăreăță (mărturisire proprie) și citită de un taclagi (folosesc turcismul, fiind constănțean).

Se pare că m-ați descifrat destul de bine prin textele pe care, aflu, cu plăcere, le-ați citit. Și mă bucur că m-ați descifrat în așa fel, încît să „merit” o scrisoare ca aceea primită de mine. Și pe mine mă obosește tot ce este excesiv oficial, pentru simplul motiv că oficialul exclude, în mare parte, relația umană, pe care o prefer.

Îmi pare rău că Mazilu nu a găsit audiența care o merită. E un autor pe care îl prețuiesc. Explicațiile pe care le dai mi se par adevărate.

Mă bucură părerea despre „copiii minune“ din Piatra Neamț. Mi-au jucat pînă acum două piese și, amîndouă, valorificate scenic excelent. Au vrut să facă acest turneu și cu piesa mea „Cuibul“ (Paradisul), dar o anume hotărîre îi ține, cu acest spectacol, în perimetrul județului (desigur o hotărîre a serviciului de propagandă al Județenei de Partid, ca peste tot în România, în comunism, n.n.). Dacă ai ocazia, te rog să-l vezi, pentru că este, probabil, unul din cele mai bune spectacole ale anului (meritul exclusiv fiind al regizorului Val Paraschiv).

Cred că Angela Ioan se referă la rolul Mariei din „Cu fața la oameni“ care urmează să apară în revista Teatrul nr. 12, sub titlul „Nu ne naștem toți la aceeași vîrstă“. Titlul *Dulcei ipocrizii* (a bărbatului matur, n.n.) nu cred că mai poate fi schimbat, deoarece la București s-au făcut afișele și programul. Dar cred că e un titlu care cheamă spectatorul la teatru.

S-ar putea ca el să găsească ceva mai mult decît credea el la prima vedere, dar asta va fi cu ațit mai bine. Nu mă surprinde că ai optat pentru *Dulcea ipocrizie*... E bine să ne mai gîndim și la bietul nostru spectator, obositul, plictisitul, refulatul nostru spectator. Și apoi – mă feresc să dau procente – dar cred că foarte mulți se vor amuza în cunoștință de cauză.

Desigur, piesa nu este ațit de nevinovată cît pare în primul moment. În programul de-aici, făceam următoarea mărturisire: *Dulcea ipocrizie* nu este mai întîi o piesă a ipocriziei, așa cum ar lăsa să se înțeleagă, ci despre un anume fel de a concepe relațiile dintre noi. E de presupus că mania polițistă a mătușii Sibila are un cîmp mai larg de acțiune. E un tip social surprins în ipostază domestică“. (*Este foarte adevărat, Tudor Popescu nu putea spune, scrie, nici în programul de sală și nici în scrisoarea către mine, pe care nu mă cunoștea deloc, exact ce a vrut să „spună“ în comedie. În fond, această Sibilă era tipul clasic de informator de la bloc, cu toate ticurile și obiceiurile acestora: dormică să știe tot ce se întîmplă în casă, cine la cine vine și despre ce vorbesc, ce „învîrt“ ei, unde lucrează, cine le sînt prietenii, cu cine corespundează, care este părerea lor despre „politica partidului“, dacă au bani de unde îi au, dacă nu au, de ce nu au, ce vicii au, dacă citesc ce citesc, dacă au amanți sau amante și, eventual ar putea fi șantajati, dacă au rude în străinătate și sînt vizitați, dacă nu au de gînd să plece, să fugă în străinătate sau măcar dacă dețin valută, ș.a.m.d. Noi am „citit“ toate acestea, cu regizorul Mihai Lungeanu, în textul, doar aparent nevinovat – Tudor știa foarte bine să ascundă lucruri grave în bainele aparent nevinovate – ale comediei. Era și motivul pentru care optasem pentru piesă. Din păcate spectacolul nu s-a ridicat chiar la nivelul dorit, din motive care nu are rost acum să le definim. – n.n.)*

Dacă se va juca această piesă la Oradea, va trebui să vă trimit ultima formă. Mereu există o „ultimă formă“, deoarece obișnuiesc să adaug și să scot text în timpul repetițiilor. Uneori adaug replici de haz, care îmi vin ascultându-i pe actori. Spre exemplu, am adăugat de curînd, la carnețelul Sibilei, cînd zice „Cutare care n-a ieșit la muncă voluntară, cutare care a zis că are leafă mică etc., de fapt nu zice cutare, ci ăla la care a intrat aia, aia la care a intrat ăla, ăla la care a intrat ăla, completînd cu haz momentul. Și mai sînt.

Dar dacă nu se va juca? Dacă nu, rămînem cu plăcerea acestei corespondențe și cu speranța că, odată, cîndva... Nu sînt niciodată foarte grăbit. Puțin cam fatalist, cred că ceea ce trebuie să se întîmple, se va întîmpla cu certitudine (*despre aceasta am discutat de mai multe ori, în timp, după ce ne-am cunoscut personal și ne-am împrietenit. Împărtășeam această credință și mai cred și azi că „ne urmăm cărarea“, cu amendamentul că nu trebuie să stai cu mîinile în sîn să aștepti să se întîmple ce ți-e scris“,n.n.*).

Știi la ce lucrez acum? O piesă de care sînt îndrăgostit. Doi bătrîni (75 și 70 de ani), pe o plajă. Omul modern e obsedat de moarte. Cel puțin de la existențialiști încoace, de cînd filosofia a devenit accesibilă unui număr mai mare de oameni. În general ea fiind o știință a inițiaților (orgoliul licențiatului în filosofie, probabil). (*Într-adevăr, aveam să aflui, cred că și știam deja, din „notele bio-bibliografice“, Tudor Popescu terminase Filosofia, apoi trecuse și pe la Academia de teatru ... , n.n.*) Ei bine, eu cred că nu moartea, ci bătrînețea trebuie să ne sperie. Bătrînețea este „Iadul“ de care vorbim, Moartea, neexistînd decît individual, interesează individual, dar este „realizată“ de ceilalți. Bătrînețea e sub ochii tuturor, o trăim, o suportăm. S-ar putea ca aceste gînduri să fie primele semne de adolescență!

Bătrînii mei, izolați de o stîncă, dincolo de care se aude „lumea“, vor încerca efortul de a readuce tinerețea. Îți închipui ce plină de succes va fi această strădanie.

Cu deosebită stimă și prețuire,
Tudor Popescu

P.S. Gripa care mă ține în pat de cîteva zile a făcut să nu expediez imediat scrisoarea. Între timp, poșta mi-a adus două „cărți“ editate de teatrul din Oradea (de fapt caiete aniversare n.n.). Ca fost editor, timp de 11 ani, le pot aprecia din toate punctele de vedere. Toate felicitările pentru amîndouă aceste fapte de cultură care presupun o imensă muncă de strîns, selectat și valorificat materialul. Dar am mai constatat ceva – din fotografie – că, de fapt, sîntem vechi cunoștințe. În primul moment nu puteam lega numele de figura dumitale. Da, ne cunoaștem din ațîtea și ațîtea reuniuni. Eu n-am mai fost la Oradea de pe timpul cînd jucați *Tache, Ianke și Cadîr*, spectacol pe care l-am văzut cu plăcere, undeva într-un sat, într-o deplasare (*era în anii '60, dar eu nu venisem încă în teatru,n.n.*).

Le-am mai răsfoit între timp, excelente amîndouă. O treabă de redactor de carte, de autor și editor în același timp. Toate felicitările!

T.P.

Tudor nu-și prea data scrisorile. Uita s-o facă sau nu-l interesa. Aleg singură ordinea. Cel puțin cele trimise pînă ne-am cunoscut personal, ne-am împrietenit și ne-am spus pe nume, e clar că aparțin primei perioade. Cele cu Stimată" și cu dumneata. Apoi mi-a scris „Dragă" (nu chiar „măi dragă"... și ne-am tutuit)

1979, 1980?

Stimată Vetuța Pop,

M-am lungit, după cum vezi. Am revăzut și am scurtat, dar e încă mult. Numai un ochi din afară, obiectiv, mai poate face cîte ceva. Să fie ochiul dumitale acela.

Scoate și ceea ce are un caracter prea intim. M-a luat condeiul și am bătut cîmpii.

În eventualitatea că nu se poate recupera nimic, îți trimit și o „opinie" despre piesă, care poate salva totul. O poți folosi și ca interviu, dacă o „rupi" cu cîteva întrebări (*se vede că Tudor cunoștea bine lumea teatrului, graba sau emoția unora, indisciplina altora, uituceala la care te împingeau uneori să recurgi la tot felul de tertipuri, pentru a avea la timp materialele în caietele program, n.n.*).

Încă o dată, te rog să nu-l lași pe Mihai să se grăbească. Comedia se vrea dată repede la public, actorii sînt nerăbdători să audă confirmarea spectatorilor, dar numai graba înțeleaptă duce la victorie. Dacă ți se pare crud spectacolul, chemați-l pe Mihai după Bîrlad.

Te rog să nu faci programul mai interesant decît piesa. Sînt toate șansele, dacă mă gîndesc la programele pe care le-am văzut la voi. Să nu spună criticii „un spectacol cu un caiet-program extraordinar!"

Valerică Moiescu a citit *Înfernul blînd* (*e vorba de piesa cu cei doi bătrîni de care îmi scrisese Tudor și de care părea îndrăgostit. O piesă într-adevăr tulburătoare despre bătrînețe, n.n.*), i-a plăcut mult, mi-a spus că e o piesă „specială" și mi-a promis că i-o dă lui Forý (Etterle) s-o citească.

Zilele astea – mai ales nopțile – am revăzut iar *Concurs de frumusețe* și mi se pare că a ieșit foarte bine. Oare a cîta oară o revăd? Azi noapte mi-a mai trecut prin cap o scenă pentru Anatol, încă cel mai văduvit din piesă. Personajele nu au echilibrul din *Dulcea ipocrizie*, după mine, cea mai bine construită piesă a mea.

Te-am bătut destul la cap. Să-ți mai spun doar că nu stau prea bine cu sănătatea: mi s-a descoperit o insuficiență renală. Promit că e cazul să mă grăbesc, dacă vreau să-mi văd toate piesele jucate. Vorba lui Vulpescu: „Vine-o vreme, vine-o vamă...“ Să nu crezi că m-a pocnit pesimismul. Spun asta cu cea mai mare seninătate. Cu seninătatea Zamfirei din *Scaunul*.

Salută-l și pe Sir Conifer (Mircea Bradu, directorul teatrului). E un dulce. Dacă celebrii cronicari ai Oradiei – dar mai ales Chirilă – dau cu nasul pe la teatru, aruncă-le din partea mea un salut. Amîndoi e... băieți minunați.

Închei. Mă grăbesc să expediez acum dimineața plicul. După cîte mi-ai spus, premiera bate la ușă și nu mai e timp de pierdut pentru program.

Salutări soțului tău, îmbrățișează-ți copiii și în numele meu.

Cu drag,
Tudor

P.S.

Îți trimit și o pozna(!). Dacă îți trebuie, să nu duci lipsă. Nu doresc să o folosești neapărat. Sînt sincer.

martie 1980

Dragă Vetuța,

E duminică, mă învîrt prin casă cam fără rost (mi-e frică să mă apuc de piesa cu manechinele, deși am început de cîteva ori), și am simțit deodată nevoia să mai stau de vorbă cu un prieten și gîndul mi-a plecat spre tine. Aud în clipa asta, la radio (vorbește Rodica Țuțuianu, fosta mea colegă) – (*actrița Rodica Sanda Țuțuianu, de la Teatrul de Comedie – n.n.*). E 8 martie și, deși nu recunosc în sinea mea această zi insultătoare pentru voi, te îmbrățișez de ziua voastră. De fapt doream să fac asta de 1 Martie, cu voi toți. Ia scrisoarea mea și drept mărtisor.

Dragă Vetuța, îți mai arunc în cap o piesă de-a mea, aceea despre care ți-am vorbit și la care te-ai referit tu în scrisoarea anterioară. Au citit-o cei de la revista *Teatrul*, a ajuns pînă la corectură și, în ultimul moment (chiar în ziua cînd trebuia să meargă la tipar), am discutat serios cu prietenul meu Theodor Mănescu și – din motivele pe care o să le înțelegeți la lectură, am renunțat – am dat spre publicare altă piesă, *Casa nebunului* (*care era... casa și cine... Nebunul, mă și mir că, speriații de la cenzură au permis publicarea unei piese cu acest titlu. Mai tîrziu se speriau de titluri ale unor piese de mult celebre, ca Femeile savante sau îi speriam nume de personaje ca Frumoasa Elena – n.n.*) pe care el o consideră cea mai bună și cea mai teatrală dintre cîte mi-au publicat. Mie îmi place foarte mult, o să găsești în ea un gînd despre teatru și rolul lui în viața noastră și cea socială (finalul aruncă această lumină). Sînt chiar mîndru că am reușit să vorbesc într-o piesă aîft de „ciudată”, despre teatru, într-o acțiune la care te-ai aștepta să spună orice, numai asta nu. Ai s-o citești în revista „Teatrul” nr. 3, în jurul datei de 20–25 martie.

Dragă Vetuța, te rog să-mi scrii dacă, după opinia ta, se merita să edulcorez finalul. Sugestia a fost (*ah, mereu li se „sugera” – cenzorii? – dramaturgilor ce și cum să scrie, ce să schimbe... – n.n.*) să schimb textul din final (Stan), deoarece situația lui este prea asemănătoare cu a lui Hans. Am schimbat replica lui de la

pag. 73 (e scrisă cu cerneală), dar capătă valoare simbolică și era și mai gravă decât acel „A fost foarte bine“. Cît privește asemănarea... de ce mai scriu piese, dacă nu seamănă? În plan uman, aceeași constrângere duce la aceleași rezultate (*aici, e limpede, vorbește pe de o parte filosoful Popescu, pe de alta, cetățeanul, scriitorul-cetățean – n.n.*).

Mă tot gîndesc cum să schimb *Satana cel bun și drept* pe care o așteaptă Fătulescu, s-o monteze la Sibiu și Toca, aici, la... *Creangă*. Evident că nu cred că o văd vreodată pe scena unui teatru de copii (ar trebui să fie și de tineret), dar el a propus-o.

Ce mai fac? Aștept cu mare interes premiera cu *Infernul blînd* de la Pitești. Am fost la o repetiție, soția lui Radoslavescu e o mare actriță. Am făcut schimbări serioase în final. Tot mi se părea că nu e limpede ce vreau. Și am mai făcut o treabă bună: am mutat o bună parte a discuțiilor înainte de accident. E mai firesc să moară repede, după ce cade și să nu mai stea să filosofeze.

Înapoi la *Alin nebunul* – piesa cu manechinele. Ce-ai zice tu dacă în final (domnul știe cum o să ajung acolo), toate manechinele ar semăna cu el? (*Dumnezeule, aici e chiar Orwell?! – n.n.*) Le-ar remodela capetele ca să semene cu el? (*Nu știu dacă i-am scris lui Tudor, să-i amintesc de piesa Capete pătrate, capete țuguiate, dar aluzia mi se pare clară, nu-i așa? – n.n.*) Gîndul ăsta mă încălzește foarte tare, parcă, parcă ar fi ceva care ar limpezi totul. Uneori mi se pare chiar un gînd grozav. Sau tu mi l-ai sugerat? Nu știu de unde mi-a venit, dar m-am trezit într-o noapte cu el și mi-a luat somnul.

Am ajuns la concluzia că patru dintre manechine e bine să fie actori. E ispititoare piesa într-un singur personaj. Chiar eu am scris una, care nu mi se pare rea, cu o telefonistă în noaptea de Anul Nou, care intră în legătură cu diverși oameni triști și veseli, și unul pe moarte, pe care-l salvează, și unul singur, pe care-l cheamă la ea, ca să nu se sinucidă și el, și între ei se înfiripă un amor, deci mă ispitește piesa cu un actor, dar aș avea posibilități de ciocnire, parcă, dacă ar mai fi și alți vorbitori și mișcători prin casa aia. Tu ce zici? Sau se pierde „misterul“? Și la asta mă gîndesc. De aceea mi-e frică să mă apuc. Zic „să mă apuc“, deși, de cîteva ori am scris cîteva pagini, mereu începutul, cînd el urlînd, cînd el dormind (asta mă ispitește mai mult) și manechinele într-un cor dulce, îi cîntă un cîntec de leagăn. Dacă ai un cîntec de leagăn frumos (prefer literatura populară) te rog să mi-l trimiți. Eventual unul „cu miez“. Ce ar fi „cu miez“ în acest caz? Ceva cu „să fii blînd, bun“ etc., adică pe invers.

Ei, Vetuța, m-am mai răcorit! Am mai vorbit și noi. Lipsec plicul și ies pînă la poștă, că e frumos pe afară.

Vă sărut pe toți,
Tudor

Dragă Vetuța,

Că scrisoarea ta mi-a făcut mare plăcere, presupui. Am primit-o în urmă cu o jumătate de oră și am pus mâna pe toc. Din mai multe motive. Mai întâi pentru că, de mai mult timp tot vreau să-ți scriu, dar îmi pregătesc volumul de teatru pentru tipar (pe care ar trebui să-l predau la 1 septembrie), și am moșmondit în jurul lui. Al doilea motiv ar fi vestea pe care mi-a adus-o scrisoarea ta. Din ceea ce-mi scrii reiese că s-a făcut o nouă traducere a piesei, care s-a mai jucat într-un teatru de limbă maghiară din Cluj. Când mi-ai cerut textul, am crezut că este vorba despre o lectură de contact cu el, nici o clipă nu m-am gândit că teatrele maghiare (cîteva la număr) nu știu ce au în repertoriu. Desigur, nu este nici o nenorocire. Se pot juca foarte bine două traduceri. Cu atât mai mult cu cît cea de la Cluj este o formă veche (*e vorba despre piesa* Concurs de frumusețe *pe care a tradus-o, împreună cu altele, fostul meu coleg și bun prieten, Fekete Attila, remarcabil traducător și scriitor, și care s-a jucat, în final, la Oradea – n.n.*). Între timp am mai lucrat relativ mult asupra textului, după vechiul meu obicei. De altfel, urmează să apară un volum de teatru (colectiv, în limba maghiară și îngrijitorul ediției a cerut traducătorului de la Cluj să completeze traducerea la zi. Traducătorul de la Cluj este Fodor Gábor. În legătură cu titlul piesei, cred că ar trebui să fie același: *Szépségverseny*. „Comedia cîinilor“ trădează piesa, în sensul că spulberă surpriza. Te rog să transmiți această rugăminte a mea. Singura. (...)

Și acum, pentru că am terminat cu „businessurile“, să revenim la ale noastre. Dragă Vetuța, sînt bucuros că am terminat o piesă într-un act: *O întâmplare neplăcută*, care mi-a ieșit foarte bine. Toca și Țucu (*Alexandru Tocilescu și Victor Parhon – n.n.*) spun că-i una dintre cele mai bune pe care le-am scris. Are numai 22 de pagini, dar vreau s-o „cuplez“ cu o alta cam de aceeași dimensiune și să fac un spectacol.

Ce mai am să-ți spun? În momentul de față prelucrez *Băiatul cu floarea* pentru un musical (s-a și jucat, după cîte știu cu mare, mare succes – n.n.). A căzut pe capul meu Constanța Cîmpeanu și un tînăr compozitor de la Operetă. E o experiență interesantă. Pe cele mai vechi, pe care le știi (piesele, adică) le-am lăsat la dospit. Mă preocupă mai tare o piesă din lumea presei, locul în care „focalizează“ întreaga viață a societății. Am eu cîteva conflicte interioare (redacție) și cîteva exterioare, dar mai caut. Tu ce ai vrea să găsești într-o piesă cu ziariști? Evident, nu am de gînd să-l reeditez pe Mirodan (nu am nimic cu Mirodan, dimpotrivă, dar ca el nu s-ar mai putea scrie în anul de grație 1981. *Aveam mulți prieteni ziariști, redactori, știam ce coșmar trăiesc. Una gîndeau și alta scriau. Erau, totuși, cei de la cotidienele „de partid“ foarte bine plătiți, dar, o recunoșteau singuri, în momentele de sinceritate, se prostituau, pentru că vedeau care era adevărul despre lumea în care trăiam și, totuși scriau, aparent convinși, fie despre „realizări“ din industrie*

și agricultură, fie ridicînd osanale Cîntării României. Singurele materiale, ca să zic așa, cît de cît necontrafăcute, erau cele legate de teatru, de concerte, de muzeu, de carte. Ce să-i fi scris eu oare în legătură cu această dificilă întrebare? Ceea ce aș fi putut să aștept ar fi fost ADEVĂRUL, dar acesta nu putea fi rostit gol-goluț, pînă la capăt. – n.n.)

Se pare că Pussi (Colpacci) face o treabă bună la COMEDIA (regiza acolo un Mazilu, cred că Aștești nebuni fățarnici. I-a ieșit într-adevăr foarte bine. Apoi a urmat „fuga” în străinătate și a lui și a Vasilicăi Tastaman, una din interpretele excelente, cum, de altfel a fost și Stela Popescu. – n.n.) M-am bucura să scoată un spectacol fain.

Am refăcut Omul nu-i supus mașinii, acum se numește *Mafalda sau arta prezicerii pe termen scurt*. Cred că a ieșit o piesă foarte bună. Toca zice că e mai gravă chiar decît *Concursul*. A ajuns o piesă a destinului închise sub aparența ușoară a alegerii unui simplu șef de sector (*vai, iar șef de sector, sper că nu „suflete”, n.n.*)

M-am lăudat, te-am informat, am conversat, să pun punct, pentru că e aproape două noaptea.

Premiera de la secția maghiară o să fie un prilej să ne vedem și să mai stăm la taclale, în trei. Soțul tău pare și el un taclagiu (??) de nădejde.

Pînă atunci vă îmbrățișez pe amîndoi,
Tudor

3 oct.1980

Stimată Vetuța,

Mă întorc la starea de plăcere pe care mi-a procurat-o scrisoarea ta, deși a trecut cam mult timp de cînd am primit-o. Trebuie să-ți spun că o așteptam. „A început stagiunea și nu-mi scrie nimic!” După ce am primit-o, a năvălit viața peste mine și n-am mai avut răgazul să stăm și noi mai pe îndelete de vorbă. Mai întîi m-a amuzat. . . (..)

Eu sînt în „căldurile” celor două premiere din București. La Ploiești – absolută – cu *Nu ne naștem toți la aceeași vîrstă* a mers relativ pașnic. La Arad chiar foarte bine, jucîndu-se textul din revista *Teatrul*, fără nici o modificare și autoritățile m-au felicitat. La București tot refac și refac, ba o replică, ba schimb o virgulă, ba răsucesc un cuvînt, în ideea nobilă că totul trebuie bine particularizat: adică numai „acolo”, într-un anume loc precis, s-au petrecut asemenea întîmplări. E un fel de joc „hai să ne-ascundem după deget”. Poate necesar. *Infernul blind* a încăput pe mîna lui Radoslavescu, la Pitești. Trebuia să pună *Concursul*, dar, după ce l-a citit, a zis că, orice ar fi, el tot ridică pe scenă *Infernul* în care ar urma să joace soția lui rolul principal. Tocilescu mi-a spus că este o actriță excelentă, care s-ar putea bate, de la

egal la egal, cu oricare alta din țară, pentru acest rol. Deci, mai la primăvară, s-ar putea să-l văd.

Continui tot din teatru.

Pe 17 (dă, Doamne!) e fixată premiera *Concursului de frumusețe* la Comedia. Chiar acum, după ce voi semna scrisoarea ta, mă duc să văd un șnur și să mai punem câte ceva la punct pentru program. Tocilescu s-a întrecut pe el. Spectacolul este absolut minunat! Actorii joacă plini de vervă și cu mare poftă: Cornel Vulpe, Liliana Țicău, apoi (revelație pentru mine), o studentă prin anul III acum (de milioane), Candid Stoica, etc. Cornel Vulpe rău cât cuprinde (pe scenă, în viață adorabil), rînjește cu dinții lui lați, plimbîndu-și o privire în care numai un ochi e deschis, al doilea nu, un adevărat Ciclop.

Cel mai grozav spectacol pentru mine este însă, regizorul. Stau de-o parte și urmăresc ce se petrece pe scenă, pe figura lui. Haz mare! Toca e un regizor excelent, după mine fără egal, în comedie, în teatrul nostru actual.

Și la GIULEȘTI se lucrează intens. Cu Dinu Cernescu – deși colegi odinioară – nu m-am legat sufletește. Am aflat, prin terți, că se lucrează foarte serios și că sînt f.f. buni. Cred și eu: Corado Negreanu, Dorina Lazăr, Teofil Vîlcu. Corado i-a mărturisit lui Bursaci (cel care joacă același rol la Ploiești – *e vorba de actorul Andrei Bursaci, soțul Cristinei Tacoi, amîndoi au fost angajații teatrului orădean în anii 1957–1960 n.n.*) că n-a mai lucrat de șapte ani cu atîta poftă la un rol. Aștept un spectacol excelent. Dar și cel de la Ploiești, care vine luni, 6 oct. în București, nu este rău deloc. Chiar foarte bun, cu excepția a două roluri... rezolvate ceva mai modest. Excelent Bursaci. Am fost bucuros pentru Max (Maximilian) că i-a ieșit spectacolul. Max e un regizor care lucrează bine cu actorii... dar a fost împins pe o treaptă mai jos decît i se cuvine în ierarhia (ocultă) a regizorilor – așa cum sînt socotiți de critici.

Ultima informație!

Am terminat de curînd o comedie, *Vrăjitorul*, care i-a pus pe gînduri pe Findrihan și pe băieții de la Piatra. „Ăsta-i nebun, vrea să se joace așa ceva!?” A trecut pe la mine Roman (colegul tău de la Brașov) și m-a rugat să-i dau ceva. Hai, zic eu, să fac un sondaj, să mă conving dacă sînt chiar atît de nebun cum zic cei de la Piatra. Liniște deplină cinci zile, după care vine un telefon că secretarul cu propaganda a și aprobat textul, că teatrul, de asemenea, și să schimb ceva în final) o ușoară îndulcire și o rază de speranță (pentru că vor intra imediat în repetiții! Nu mai știi cine este mai nebun, dar să vedem ce zice Ministerul. După cum știi, Ministerul nu mai e de mult o sperietoare, Măciucă aprobînd tot ce se poate aproba. Continui să cred că el, acolo, este un noroc pentru teatrul nostru actual. Galațiul cochetează cu *Satana cel bun și drept*. (Acum mi se pare ciudat, pentru că au trecut mulți ani, dar, iată, așa lucram noi pe vremea aceea. Eram la cherecul unui – politruc. Depindeam de cultura lui, de înțelegerea și deschiderea lui. Dacă era un ins mai descuiat aveam

norocul nesperat să citească și, fie să nu observe, fie să se prefacă a nu observa tot felul de aluzii la timpurile pe care le trăiam, la dictatură, la sărăcie, la frică, la turnătoriile și abuzurile din jur. Într-adevăr, Dl. C-tin Măciucă nu ne-a făcut greutăți, încercînd, cu tact, să ne sară mereu în ajutor. La aceasta – pentru orădeni – au contribuit și simpatia pe care i-o purta lui Mircea Bradu, directorul teatrului – cînd a fost – și, poate, faptul că Oana, fiica lui, era și ea secretar literar și, cine știe, se simțea poate solidar cu breasla noastră! – n.n.)

Am uitat Clujul, *Omul nu-i supus mașinii*, premieră absolută, într-un spectacol bun, dar la care vizionarea locală mi-a ras epilogul, zice-se din motive de realizare scenică. Aiurea! Epilogul e foarte bun și poate ridica totul pe un alt plan de idei. Aștept un alt teatru care să joace piesa în întregime. Personajele și locul acțiunii sînt din *Paradis de ocazie*. Toți cred că *Omul nu-i supus mașinii* e mai bun decît *Paradisul*. Spectacolul de la Cluj e interesant și un rol făcut minunat de Ivașcu – cel care a fost cîndva la Arad. (*Actorul Gelu Ivașcu, fiul actriței de la Oradea, Doina Urlățeanu, bun prieten cu noi, un actor foarte bun, din păcate mort acum un an, în plină maturitate artistică – n.n.*)

Aștept să-mi vină în trimestrul IV șpalturile de la volumul de teatru din *Rampa*, în care sînt *Scaunul* și *Paradis de ocazie*.

Nu scriu, de fapt, nimic. Mă învîrtesc în jurul cîtorva idei. Aia cu trenul, de care ți-am vorbit. Mai e una, care mă tentează, deși vagă. Ți-o spun ca să te oblig să „iei atitudine” și să-mi răspunzi care e părerea ta. Adică, „aia” sau „aia” e mai faină.

Ar fi vorba despre un creator de manechine (sîc!), din acelea pe care le întîlnim prin vitrine, de regulă purtînd haine de prost gust. Dar acum, în acest atelier, sînt evident dezbrăcate. Sîntem, de fapt, în locuința-atelier a creatorului de modele, un tip spre 50 de ani. Aici se simte el bine. Numai aici, între modelele lui. Discută cu ele (au nume, profesii, etc. împrumutate de el), le face reproșuri de comportament, îi combină amoros, după cum i se pare lui că se potrivesc (vai, ce criterii!) sau, dimpotrivă, îi dojenește și îi desparte. E fericit – de ce crezi tu că e fericit acest creator de manechine? E fericit și nu mai vrea lumea de-afară, pentru că, aici, în interior, toți îl ascultă, fac întocmai ce dorește el, are puterea să decidă asupra lor, declară exact ce așteaptă el, într-un cuvînt, setea lui de a decide, de a dispune de destinele lor, e pe deplin satisfăcută. Mai mult, lor li se poate arăta în orice ipostază dorește el și ele îl admiră și-l ascultă, și-l aplaudă chiar. Se dezvăluie încet-încet că el refuză lumea din afară, pentru că acea lume nu-l tratează și nu-l ascultă, nu-i dă respectul pe care consideră el că-l merită. Aici e ascultat absolut. Și, dacă unii nu-i acordă importanța și ascultarea cuvenite, nu se sfiește să-i pedepsească (îi atîrnă de picioare, etc.) sau chiar să-i taie, bucată cu bucată, torturîndu-i cu mare satisfacție, medieval sau chinezește).

Le aplică și torturi morale și fizice. Când se supără pe toate, dintr-un motiv oarecare, le administrează un tratament de viață modernă, de la zgomote și fum și praf (zgomote pe bandă, toată nebunia modernă), pînă la muzica violentă, obligîndu-i să nu mai aibă nici un alt contact cu frumosul, decît acesta. Și, în plin vacarm, îi obligă, pe rînd, să recunoască ce fericiți și mulțumiți sînt. Că sînt mai fericiți decît manechinele pe care le-a făcut anul trecut sau acum zece ani. Că generația lor de manechine e cea mai fericită, pentru că are muzică, etc. — totul e modernizat, nu mai sînt primitive ca celelalte care nu aveau nici apă curentă, atelierul avea o fîntînă în curte, etc.

În atelier sosește un tip (o tipă, mai curînd) care vine să preia noul transport de manechine. Prezența ei (zic „ei” pentru că o ea trebuie să fie o ea care s-ar lega sufletește de el), tulbură manechinele, prin ceea ce spune (lucruri de bun simț despre viață, etc.) și îl îndeamnă pe el să iasă din atelier, să trăiască viața așa cum e. Speriat, o omoară. Refuză contactul cu lumea!

(Dumnezeule, dar numai cine n-ar vrea cu tot dinadinsul, n-ar înțelege unde „bate” textul. Păi nu eram, nu devenisem noi, în „România tuturor posibilităților”, în perioada „socialismului multilateral dezvoltat” o nație de manechine puse să facă totul la comandă, să nu iasă din rînd, să stea în turmă, fără vîrfuri, fără individualități, să muncească, să iubească, să sufere la comandă (Orwell, ce mai!) și să nu crîcnească, ba să mai și aplaude pe deasupra. Și, eventual, să laude cu nerușinare pe... șeful atelierului, care era clar, era întreaga Românie, iar șeful știm cine era... Cred că eu i-am scris ce-am înțeles din piesă și, cine știe, dacă ne era citită corespondența, și bănuiesc că nu le-a scăpat acest mic amănunt, vor fi priceput și cei de la Secu... ce gîndeam noi cu adevărat. Posibil. — n.n.)

Am uitat să-ți spun că, în afară de manechinele care i se cer profesional pentru vitrine, sau de acelea pe care i le-a cerut un artist „hiperrealist” și pe care le-a confecționat după schițele lui, și-a mai modelat cîteva figuri celebre: Napoleon, Hitler, Caesar etc., pe care îi domină. Se simte superior lor, discută cu ei, îi persiflează, le comentează acțiunile, greșelile, etc.

Cam pe-aici.

(Auzi, „cam pe-aici”. Păi o asemenea comedie transparentă, va da, eram sigură, multă bătaie de cap celor care-o propun și celor care, eventual vor s-o aprobe. Prezentările, referatele la asemenea piese trebuiau să fie adevărate capodopere, să ascundă cu pricepere, exact ce era important în ele. „Blestematul limbaj esopic” a fost, să recunoaștem, la mare cinste. — n.n.)

Ce mai face minunatul tău soț? Admirația pentru noblețea cu care îți ascultă „rafalele”, nu cunoaște limite. Vă îmbrățișez pe amîndoi.

Tudor Popescu

Sînt într-un punct mort. Nu știu dacă sînt nebun sau chiar am scris o piesă foarte frumoasă. Eu mă aflu, în clipa de față, în punctul de fierbere cînd nu mai poți să ai nici urmă de bun simț și poți să crezi despre tine orice. Fă-mi serviciul și dă-mi un brînci, la stînga sau la dreapta. Ai priceput, cred, că acest text este motivul întîrzierii răspunsului meu. Am ținut mult să ți-l trimit, mai ales că ai girat pentru el. După cum ai să constăți, e un text foarte trist și, sper, adevărat. Cred că m-au furat gîndurile cînd l-am scris. Am văzut copiii. Mă bucur, te felicit! Știam. Ai un foarte bun prieten – Paul Findrihan, de la Piatra Neamț – care mi-a vorbit foarte frumos despre dumneata. *(Cu Paul și cu Mircea Zabaria am avut mereu o relație de prietenie. Acum, dacă mă gîndesc bine am fost prieteni aproape toți colegii, dar cu unii comunicam mai ușor, ne scriam mai des, ne telefonam, schimbam texte, comentam, ne vedeam la festivaluri, bîrfeam. Cu Mircea și cu Paul rîdeam cu o poftă copilărească, ne distram copios în legătură cu teatrul, dar nu numai. Eram și cam de aceeași vîrstă – cu mici, neînsemnate diferențe – treceam prin experiențe profesionale aproape identice. Mircea îmi spune ba Fata moșului (el fiind mai tînăr!), ba nepoată. Ce dor îmi este de ei, de toți prietenii mei buni și serioși, inteligenți, plini de umor! Ce săracă am rămas fără ei! Unii au plecat din teatre sau din țară, alții s-au pensionat, alții s-au rătăcit în lumea asta, alții au părăsit-o pentru totdeauna, n.n.)* Îmi pare tare rău că te dezamăgesc (?) probabil, dar băiatul meu e la armată, lîngă Craiova. Barba mea albă ...

Valentin Silvestru mi-a citit cîteva chestiuni de mai mică întindere și a primit cu entuziasm vestea că doi sau trei actori vor să le pregătească pentru Oradea (Teatrul Scurt/. M-a invitat să zic și eu cîteva cuvinte despre gen, ceea ce face, probabil, să ne cunoaștem către sfîrșitul lunii următoare. Deși n-ar trebui să mărturisesc tocmai gazdei acest gînd, sperăm (eu și cei trei actori) să facem o figură frumoasă acolo. Contez pe text. Unul, cel puțin, de o tristețe fără margini. Tristețea are loc în festival? Dacă nu, o dăm pe rîs.

M-au bucurat părerile prietenilor mei, de la Oradea. Sînt, într-adevăr, prieteni. Și oameni de stimă. Încă un motiv să calc Oradea. Cîte?

Nu mai bat cîmpii! Acum o jumătate de oră am luat textul de la dactilografă – e nerevăzut, în cea mai mare parte – și mă grăbesc să-l expediez. Se vede graba din scris?

Eu, între 29.I. și 15.II sînt la Teatrul din Reșița. Mi-e rușine să-ți mărturisesc adevărul, dar n-am încotro (îmi pun în scenă *Dulcea ipocrizie*). Dacă, în acest interval de timp ai o părere despre acest text, scrie-mi acolo. Deschis. Tovărășește (!), „Băi, Tudore, ai făcut-o lată! Sau invers.

Cu deosebită stimă,
Tudor Popescu

De vreo lună de zile calc tot prin străchini și n-am avut răgazul să-ți răspund. Mai întâi pentru că eram sigur că vei veni la festival. Cei din Reșița nu au terminat piesuțele mele și au exclus prezența mea de-acolo. *(Cred că era vorba de Festivalul de la Pitești, legat tot de piesa într-un act și care se cam „întîlnea” cu cel de la teatrul nostru. – n.n.)*

În al doilea rînd, am dat-o-n bară cu piesa pe care-o pun în scenă. Am fugit – termenul nu e prea tare – pur și simplu am fugit, cînd mi-am dat seama că numai eu îi voiam. Mi-am luat inima-n dinți și am recunoscut eșecul. Nu mergea nimic. Îmi pare rău că fuga s-a produs chiar în timpul cînd a sosit aici prietena ta. Îți închipui în ce momente plăcute m-a cunoscut. Alt eșec. *(Ce bine că omul mai și uită. Eu chiar nu-mi aduc aminte despre ce prietenă o fi vorba, la ce teatru a avut succesul ăsta Tudor – bănuiesc doar – oricum, e frumos că recunoaște, spășit, că pentru a face regie îți trebuie, totuși, școala de regie... – n.n.)*

Am ajuns eu acasă, îmi oblojeam cu jecolan arsurile sufletești, mă obișnuisem cu catastrofa, înfruntam primele ironii prietenești (Virgil Munteanu, Tocilescu) – *(amîndoi, pentru cine nu i-a cunoscut, capabili de ironii usturătoare, altminteri prieteni de nădejde, profesioniști de clasă, inteligenți și jucăuși din cale-afară – n.n.)*, cărora le-am mărturisit deschis că am eșuat, cînd a sosit un plic de la Reșița, în care întreg colectivul de actori mă rugau să revin. Dă-i unui prost sentimental un deget și ... se urcă iar în tren, vine iar la Reșița și se încapățînează să ducă la bun sfîrșit treaba. E tocmai ceea ce fac în clipa de față. Se pare că „oamenii” mă iau ceva mai în serios decît prima dată – nu cred că din prea mare interes, da' să nu mai plece nebunu' – așa că, parcă ceva, ceva a început să se închege. Am chiar satisfacția să fac un rol bun cu o actriță corp ansamblu, fără institut și privită ca atare de colegi, dar care, mai docilă, mă ascultă și am impresia că toți s-au trezit că, în acest moment e cea mai bună.

Ar mai fi un drum lung pînă la ce doresc eu, dar vreo 50% o să fie la premieră! Îți mai scriu eu după aceea cum a fost...

Prietena ta, deși văzută fulger, lasă impresia unui om pe care-l dorești la drum cu tine. Păcat că, pentru un transilvănean, cred că i-am lăsat impresia unui țigan din Regat! Gestul meu cu fuga depășește, probabil, tot ce poate imagina bunul ei simț.

Îmi pare rău că n-am putut veni la Oradea. Eram atît de afanisit, că n-am fost în stare să fac efortul necesar a pleca din redacție acum, în ajunul alegerilor, cînd aveam treburi mai acute.

Am aflat de la Consiliu (Direcția Teatrelor – n.n.) că Oradea a propus în repertoriu *Dulcea ipocrizie...* și m-am gîndit că ți-a plăcut, cît de cît această piesă care mie îmi place chiar bine, dar pe care unii văd că n-o agreează, considerînd că eu trebuie să scriu doar satiră socială. De ce? *(Dar oare Dulcea ce este, că n-o fiu vreo nevinovată*

comedioară! – n.n.) Shakespeare (nici o apropiere, jur) a scris și *Doi tineri din Verona* și *Hamlet*. Zic eu! Și, mai ales, e de disprețuit metafora „Sibilla“ din *Dulcea ipocrizie?* (*Dar eu ce spuneam?* – n.n.)

Da' cum se zice în ghicitul cu cărți: „să dăm la spate trecutul“ și o să vedem cam ce ar urma să fie! Păi, în față, ar fi un fel de compartiment de tren, în care sînt șase personaje (*șase, chiar șase, ca la confratele Pirandello? Și poate în căutarea autorului?* – n.n.) Clasa I, deci, trei bărbați și trei femei, evident. Să vezi tu ce-mi umblă prin cap! Vagonul lor e atașat, din greșală, la o garnitură de tren care experimentează perpetuum mobile. E pornit și pornit rămîne! (Pricepi unde bat?) (*Să vedem dacă pricep.* – n.n.) Și începe călătoria. Trec prin stații, nu opresc. Dar vād! Unele le știi, altele,, nu. Mai sigur sînt că un oarecare Grobei (ce nume!), tip eminamente somatic (bea bine, mănîncă bine, are plăcerile la nivelul satisfacțiilor fizice, etc.), dar autoritar, limitat evident, și un oarecare (încă fără nume), dar tip eminamente intelectual, vor fi cei doi poli ai conflictului. E ușor de ghicit cine pune repede treburile la punct și ce stare are cel fără nume deocamdată, care trebuie să-l suporte. Mai e și un nenorocit de artist! Cu femeile nu mi-e prea clar, dar parcă Grobei ar fi mai plin de succese, cel puțin la două dintre ele.

Tot vag pricep că vor începe să se nască niște copii, care vor face viața imposibilă în compartiment (iar bat filosoficește) și care, cînd vor fi mai mărișori, ce să mai facă, în înghesuială, cu ăștia? Păi să le facă vînt pe geam? Și parcă a treia generație ar cam vrea să ridice o statuie primei, de fapt lui Grobei! Trenul merge mereu!

Cam pe-aci! Aștept să se așeze. Cînd s-o mai alege apa de untdelemn, îți mai spun eu!

Am auzit că pleacă de la voi Colpacci, la Tîrgu Mureș? De fapt am aflat că l-au buzunărit, că i-au umflat pașaportul și alte povești. Ca-n filme!

Ieri mi-am cumpărat un baston! De fapt nu l-am cumpărat pentru mine. Am vrut să-l fac cadou interpretului care are, de la teatru, un baston scurt. Dar după ce m-am prostit prin oraș cu bastonul, după ce mi s-a părut că mă prinde și rimează cu barba mea cam decolorată, nu m-am mai îndurat să i-l ofer. O fi ceva freudist?

Vancea a venit cam dezamăgit de la Oradea. Se aștepta să împuște ceva cu *Elefanții* lui. Eu n-am văzut spectacolul. Repetam în paralel.

Știi că joacă în el Adriana Trandafir, (*prietena mea, Adriana* – n.n.) o actriță excelentă, care, spre regretul meu, a refuzat să joace în piesa „de care mă ocup“. Nu i-am inspirat, probabil, nici o încredere. După aceea, mi-a transmis intenția de a reveni, dar îți închipui, că nu se mai putea! Aș fi jignit-o pe „fata“ corp ansamblu de care ți-am vorbit. Cred că din ambiție lucrez mai mult cu ea și doresc să iasă foarte bine. După cum vezi, am și eu meschinăriile mele! Dincolo de asta, Adriana este o actriță despre care vom mai auzi pentru că are, de la mama ei, foarte mult har.

E tînă ră, cam zăpăucă puțin, dar se va așeza. Și dacă va avea norocul s-o întîlnească un regizor bun, va face carieră mare! Nu știu ce impresie a lăsat, dar sper că foarte bună. (...)

V-am văzut caietul-program al festivalului! Fain de tot! Cel cu sîrmă. Aveți condiții! (Am prins un obicei tîmpit, îmi vine să pun semnul mirării după fiecare propoziție. E ca un tic verbal! Poftim, iar am pus!)

Ai dreptate cu finalul de la *Infernul blînd*. E mai dramatic să se termine pe „Norocosule!“! Dar eu terminasem pe idee. Ideea din ultimele două versuri.

Toca zice că am început să scriu piese în colaborare cu poezii (*bine că nu știe că te mai sfătuiești și cu secretarii literari, că ce-ar fi la gura lui... – n.n.*). Are poantă, grasul. Îmi place de el că e spiritual. Nu suportă la adresa lui nimic. Cea mai mică glumă îl înfurie.

De la rîndul de deasupra, pînă la ăsta, au trecut vreo trei zile. Nu ajung la poștă. Lucrez tare! Cred că azi noapte, pe la trei, am rezolvat, în sfîrșit, rolul Ivonei. E începutul acela de vreo 15 pagini, cu două personaje în scenă, dificil de rezolvat regizoral: ba ai prea multă mișcare, ba îi proptești în loc...

Acum vreo trei zile am rezolvat-o pe Otilia (dansatoarea) aici jucată de o tînă ră, cum ți-am mai scris.

Cred că, în sfîrșit, am spectacolul în mîină. Era și timpul.

Parcă se luminează. Sînt mulțumit că am rezolvat-o, în noaptea asta, pe Ivona. O să facă din Dinu un adevărat manechin de mode...

Nu mi-ai scris dacă a reușit Colpacci să citească *Infernul blînd*. M-ar bucura să-l intereseze. (*Nu l-a interesat, Pussi Colpacci ținea mult la Tudor Popescu, și, fiind foarte bun prieten cu Tocilescu – știa cît îl prețuiește acesta. Dar Colpacci avea proiectele lui, Cehov, Bulgakov, Mrožek și își urmărea cu atenție programul, neabătîndu-se de la el. – n.n.*)

Cu puțin înainte de a reveni la Reșița, Mihaela Tonitza, de la MIC, mi-a spus vorbe frumoase despre piesă. Ei și-au propus însă, un repertoriu de teatru politic, în sensul strict al noțiunii (*și al... națiunii, am adăuga noi, știind cîtă nevoie aveam de observații ... politice. Dar nu orice fel de politică se-nțelege. – n.n.*) Totuși, vrea să i-o dea lui Săraru (*Dinu, directorul Teatrului MIC, n.n.*) la lectură.

Dacă pot să mă smulg o zi de-aici, dau o fugă la Plenița. Mi-e cam dor de măgarul ăla de la armată. A fost făcut sergent (*e vorba de fiul lui Tudor, azi, după cîte știu, director la Editura Nemira – n.n.*)

Ce face generația secundă din familia ta? Îi ai la vîrsta cînd sînt încă foarte drăguți. Îți doresc să te bucuri de bucuriile lor.

Cu deosebită stimă,
Tudor Popescu

P.S. Dacă e adevărată chestiunea cu *Dulcea ipocrizie*, aş vrea să vă trimit textul din faza actuală, care a suferit unele modificări, mai ales în prima parte.

(*După cum se ştie, noi am pus în scenă Dulcea ipocrizie a bărbatului matur, în regia lui Mihai Lungeanu. Au urmat apoi Jolly Joker şi Zece hohote de râs – în regia lui Alexandru Darie, spectacole foarte bune, „cu probleme legate de cenzură, amîndouă, dar despre ele am mai scris şi voi mai scrie şi la alte capitole. – n.n.)*

Bucureşti, 11. XII. 1980

Dragă Vetuţa,

Într-o zi sau două voi continua scrisoarea pe care am început-o cu vreo două luni în urmă, imediat ce am primit rîndurile tale. Voi pune un P.S. şi voi continua, chiar cu stiloul pe care ai avut amabilitatea să mi-l trimiţi şi pentru care îţi mulţumesc foarte mult. Cred că aş fi terminat mai de mult, dar m-a furat viaţa (teatrală) şi nu am reuşit. Ultimele două luni au fost pline de peripeţii pe care nu le doresc nici neprietenilor mei. După cum zice Urechel (cel din *Concurs de frumuseţe*) mi-au făcut sistemul praştie. Poţi să omori muşte cu el şi, dacă nu se întîmplă asta, este pentru simplul motiv că, la anotimpul lui decembrie, nu se găsesc vietăţile amintite. Nu scăpai bine de COMEDIA, că mă luă de odihnit GIULEŞTIUL, după ce, în treacăt, mi-au oprit la Braşov *Jolly-Jokerul* (fost *Vrăjitorul*).

Nu mai ştiu dacă ţi l-am trimis. Dacă îmi amintesc precis că nu, îl voi ruga pe Tuţu (Dumitru Chirilă) să ţi-l aducă. Nu pentru o eventuală premieră ci aşa, ca să-l cunoşti. Şi pentru o opinie, că, evident, se mai poate „cizela“ pe ici, pe colo.

La Atena, după cîte am auzit, aţi avut timp frumos! Da' şi voi, naivi! Să vă duceţi să-i corupeţi pe greci! Era firesc să nu vă primească! Vorba ceea, şi Pomîrla are frumuseţile ei şi n-are rost să le căutăm aiurea. Că pofta vine mîncînd. De la greci vrei aramei, de la aramei vrei canaaneeni, de la canaaneeni vrei babilonieni şi din Ninive vrei Uruk şi Hamat şi Baalbek, şi Akabu şi Kara Tepe şi Arbailu şi... Recunoaşte că te-am impresionat. Al dracului, ce cult! Tocmai s-a nimerit să am pe lîngă mine *Scripta aramică* a lui Constantin Daniel, apărută de curînd în Biblioteca orientalis, pe care îmi arunc privirea înainte să adorm şi, ce mi-am zis, ia s-o dau eu gata cu puţină erudiţie, că doar sînt scrise toate pe harta de la pagina 37.

Dragă Vetuţa, scrisoarea ta, chiar sub forma comprimată pe care mi-a adus-o Tuţu, mi-a făcut, ca de obicei, o mare plăcere. La bucuria revederii cu el s-a adăugat şi succintul dialog cu tine. Bietul Tuţu, l-am angajat amîndoi pe post de Moş Crăciun. E sfătos, e înţelept, merge!

Îmi pare rău că soţul tău nu a dat de mine. Poate rîndul viitor. Pînă atunci, vă îmbrăţişez pe amîndoi.

Tudor Popescu

(Dacă-mi aduc bine aminte, prin Tuțu mi-a trimis Tudor niște mărgele foarte frumoase, de chiblimbar. Și probabil noi i-am trimis un stilou. Cine mai știe... – n.n.)

2 ian. 1981

Dragă Vetuța,

Și eu nebun, dar nici cu tine nu mi-e rușine! Păi bine, dom'le, să-mi vii cu sugestii care m-au făcut să iau totul de la cap! Mi-ai scris vreo două-trei chestii minunate, care mă obligă să încep altfel. Fii atentă! Mi se pare grozavă chestia cu inversarea: manechinele devin umane, el manechin (*eu, să fii sinceră, mă gândeam la Ceaușescu – uite, el chiar a devenit manechin. Dar poate că Tudor nici nu se gândea la el. – n.n.*)

La prima vedere n-o vedeam realizându-se decît cinematografic. Într-un film îl pot plimba de colo-colo. Eu, după cum știi, mă chinuiesc să rezolv totul într-un decor. O inversiune era și la mine: el doarme și „lumea” creată de el se comportă exact pe dos decît atunci cînd era el în stare de veghe. Lingușitorul devine opresiv, și își justifică atitudinea, etc. Există și un manechin pe care toate celelalte îl socotesc autoportretul meșterului. E protejatul lui. Îi seamănă. Poate că este chiar autoportretul lui. Cînd el doarme, manechinele îi batjocoresc copia. Pricepi? (*Ei, cum să nu pricep? – n.n.*) Îi adaugă chiar elemente pentru a semăna perfect. Și, în clipa asta povestea mea cred că se poate suprapune peste sugestia ta. El (el manechin) devine rigid și sacadat în mișcări, iar manechinele (lumea lui), eliberate de ochiul lui, devin normale, se mișcă normal, respiră, gîndesc (*ah, gîndesc, „noi muncim, nu gîndim” – n.n.*) au raporturi firești între ele. Și își bat joc de manechinul rigid (!) pe care îl manevrează ridicol, reproșîndu-i tocmai lipsa de maleabilitate (*Doamne, ce era în capul nostru, colaboram adică, la transformarea unui text în ceva periculos, plin de aluzii străvezii la Dictator și la clica ce-l înconjură... – n.n.*). Cam pe-aici. Vorba ta, regizoral, dar nu numai, s-ar produce o răsturnare cu mari posibilități în scenă. Un fel de noapte a adevărului, era în capul meu. Nu ți-am scris amănunte. În noaptea asta manechinele pun la cale chiar omorîrea (!!!) lui. Un obiect sau mai multe (vreo carte?) cad peste el (din întîmplare sau aruncate de manechine?), și totul pare să se termine rău, cînd apare femeia, iubita aceea care dorește cu adevărat să-l scoată în lume, în lumea adevărată. Și îl salvează. Ea e sinceră. Îl trezește. Și atunci el se răzbună pe ea (pentru că se străduiește să-l scoată din lumea lui) și o omoară. Pentru că așa omorîm noi tot ce e sincer și frumos! Pricepi unde aș vrea să bat? (*Pricep, dragă Tudor, „băteai” departe și azi mă bucur că n-ai pățit nimic pentru curajul tău. Cînd mă gîndesc că te-ar fi putut aresta, ca pe Gheorghe Ursu sau pe atîția alții, mă sperii. Îmi pare rău, totuși că n-am recitat aceste scrisori pînă mai puteam să le comentăm eventual împreună, în revista, revistele breslei noastre.*

Ar fi constituit sînt sigură, pentru mulți, o plăcută surpriză. Mai ales pentru cei care, azi, te citesc și te joacă tot mai puțin. – n.n.) Metafora femeii dure, în planul ideilor, mai sus decît planul sentimentelor.

În clipa de față, în capul meu e un haloimes (sau haloimăs, cum s-o fi scriind?) și aștept să se liniștească apele. De fapt, penița organizează de multe ori materialul. Scrii și cheștiile multe care plutesc în capul tău se organizează cum cere ideea sau situația din scenă.

Îți mulțumesc!

Vă îmbrățișez pe amîndoi,
Tudor

București, 21.I.1981

Dragă Vetuța,

Am pus data pe scrisoare, ca să vezi că mai întîi am așteptat să treacă 18-19, cînd spuneai că sosești în capitală. Nu cred că ți-a mai conspectat cineva scrisorile, dar eu m-am apucat s-o recitesc, să mă conving de promisiunea că vom mîncă împreună o tocană (*am mai mîncat una, excelentă, la bufetul de la Casa Sîntetii, la aceasta se referă el, n.n.*) Și să caut numărul de telefon. Dacă n-ai aterizat în București, te sun.

E ceva idei în scrisoarea ta. Prea multe. Voi muri ca măgarul lui Buridan, între paie și ntre fin, incapabil să mă hotărăsc. Oricum, să nu înțelegi că dacă-ți mai trece ceva prin cap, să nu-mi scrii. Dacă îți pun scrisorile cap la cas, am scris piesa! (*aiurea, nici nu putea fi vorba de așa ceva, doar că îmi făcea plăcere să-i „dau idei”, că doar nu mă costa nimic. Și-apoi era și printre puținii dramaturgi cărora le plăcea să se sfătuiască cu secretarii literari sau, mă rog, cu prietenii, alții nu-ți răspundeau nici la scrisori, n.n.*) Sugestia unei comedii *Patul* nu e rea deloc, dar, cum zici tu, mi-a luat-o altul înainte (*într-adevăr, citisem nu una, ci chiar două sau trei piese care aveau ca punct de plecare un pat și, desigur, un EL și o EA. Ofertant, ce-i drept, motivul, atît pentru comedie, cît și pentru dramă, n.n.*) Ehe, cîte se pot lega de obiectul ăsta! la urma urmei, dincolo de calitate (ba mai moale, ba mai tare), este un teritoriu comun al tuturor oamenilor. Nicăieri, ca în pat, oamenii nu au aceleași gesturi și obiceiuri comune. La masă îi deosebește calitatea mîncării, în pat, nimic. Sau, e locul comun (singurul) unde pîrlitul poate ironiza, surclasa, nobilul. Rege să fii și să te complexeze nea Vasile. Să proclamăm, deci: „*Patul este singurul teritoriu în care domnește democrația absolută*”.

Manechinele stă. pentru că îmi umblă capul pe la un fel de dramă, la care scriu, niciodată cu sufletul atît de îndoit. Nu am nici puterea să mă opresc. Chiar dacă iese prost, o las la dospit și, cine știe, cîndva, îi găsesc cheia. Sau o fi ceva de capul ei?! Nu știu nici de unde să încep să ți-o povestesc. Un ostaș tînăr, unul mai copt (comunist) și o fată (care s-a luat după ei dintr-un sat, unde rămăseseră ei cîteva zile), tînărul

fiind rănit ușor, pornesc după regiment. Fata, din amor fulger pentru tânăr. (Eh!) Dau de un neamț (Hans), pe care îl surprind sărutînd pătimaș, erotic, o statuie, un nud, în mijlocul unui sat. Cunoscutul nud, din oala căruia curgea o cișmea. (Grupul a ajuns în Cehoslovacia.) Hans îi face declarație de dragoste statuii, îi zice iubito, apoi, trezit poate și de rana pe care i-o face la gură asprimea pietrei, își amintește de infidelitatea ei și o împușcă, pînă la ultimul glonț. Ai înțeles că Hans, cînd e normal, cînd o ia razna. Și aici ar fi o idee, cînd e normal, e german, învățător, iubit de copii (cei trei au găsit într-un sat un copil pe care îl poartă în raniță, iar cînd o ia razna, devine hitlerist. Adică hitlerismul ar fi o boală a spiritului, dacă pricepi unde bat. Între ei, multe. Hans o iubește pe fată, fata care a plecat pe front după tânăr, îl iubește pe cel copt, în cele din urmă (de ce crezi tu că, de la un timp înapoi, țin partea, prin piese, celor copti?). Nu! Îmi dau seama că totul se descărnează, povestit! Îți trimit un exemplar, înainte de ultima formă.

Îți trimit *Jolly Joker*-ul de la Brașov. Unora le-a plăcut f.f. mult (Mira Iosif, după cîte am auzit). Altora, nu știu. Cred că starea de la premieră era de uimire. Adică, așa ceva, așa animal nu există. Silvestru mi-a spus: „Poporul ăsta dovedește o mare putere morală, dacă suportă asemenea critici“. Cam ce ai priceput tu, am priceput și eu. O fi de bine? O fi de rău? Poate scrie, că în discuția cu el, m-am dat „grande“ și n-am cerut să despici firul de păr în patru. Adică, am priceput! Și unele mîrîituri. (Regia, punîndu-i pe toți să vină cu o pungă de plastic, a apăsător, cam tare, pe o altă latură, decît pe cea dorită de mine. Latură prezentă, dar subsidiară. Piesa e realistă pînă la calchiere.

Îmi trece prin cap că scrisul, acum, după ce mi-ai trimis numărul tău de telefon, e un fel de perversitate, sau deformare profesională. Altfel aş pune mîna pe telefon și ți-aş spune toate astea. Nu „cu condeiu“ (*vai, ce bine că n-a făcut-o, astfel s-ar fi pierdut pentru totdeauna aceste mărturii legate de munca noastră – n.n.*)

Ce mai era de spus? M-a lăsat memoria de tot. Savarina! O să notez. A, da! Ai citit cronică lui Tușu (*Dumitru Chirilă – n.n.*) la *Concurs*? E una dintre cele mai deștepte și mai bune! Mi-a făcut reală plăcere lectura ei. Adică, am „lecturat-o“ cu interes.

Îmi scrii de Dan Alecsandrescu. Nu e dat mai mult pe dramă? O să-ți trimit, fără iluzii.

După cum vezi, în scrisoarea asta n-am folosit nici un apelativ jignitor (*nu mai țin minte despre ce putea fi vorba, dar era desigur o glumă – n.n.*) Era să-ți spun chiar și Doamnă! Pentru reabilitare. La sfîrșitul scrisorii mi-am pus în gînd să te dau gata. Mai am ceva de spus? Nu!

Uite că a venit sfîrșitul. E ora 1 noaptea. Așadar, atenție...

Stimată doamnă Elisabeta Pop, primește din partea mea cele mai sincere urări de sănătate, pentru anul în curs! De asemenea, profit de această scrisoare și urez soțului

dumneavoastră, domnul Pop, același lucru. Urările rămân valabile și pentru ceilalți membri ai familiei, inclusiv vietățile domestice dacă sînt socotite, din dragoste, membri ai familiei.

Vă îmbrățișez pe toți,
Tudor

București, 2 februarie 1984

Dragă Vetuța,

În sfîrșit reușesc să scriu. Am trecut printr-o perioadă mai nefastă și nu m-am concentrat pe nimic. Aceste cîteva rînduri ți le trimit din spital, unde am onoarea să mă aflu de cîțva timp. De aceea, dragă Vetuța, nu ți-am trimis textul dactilografiat. Sper, doresc din tot sufletul să nu fiu în spital în ziua premierei și să pot veni acolo. Și pentru tînărul regizor. Te rog să-mi comunici din timp. Dacă voi fi la odihnă, pe la Reghin, vin de acolo.

Cred că vă dați seama că, în condițiile de acum și în răvășeala prin care trec teatrele, nu ne mai este posibilă „microstagiunea” pe care mi-a propus-o cu atîta generozitate colegială Bradu.

O veni și timpul pentru ea. După cum știi, la *Giulești*, la *Vasilescu* (li s-a luat sala din București, acum cîteva zile) domnește o atmosferă grea. Cine ar mai face un turneu acum?

În orice caz, în sufletul meu el a și avut loc și vă sînt la fel de recunoscător ca și cînd ar fi decurs normal. Dacă nu mi-o mai crăpa vreo vînă (încă una), ne vom revedea în curînd.

Dragă Vetuța, te rog să-i transmiți lui Bradu că-l iubesc în continuare și nu voi uita niciodată tot ce a făcut și a încercat să facă pentru mine în aceste momente. Tu îți păstrezi în inima mea același loc stabil. Îmbrățișează-l pe soțul tău și odraslele tale, din partea mea, Ți-aș scrie mai multe, dar, te rog să mă crezi, nu am starea necesară. Dar, vorba înțeleptului, toate trece! Chiar și noi...

Cu drag,
Tudor

P.S. Dacă tu crezi că textul e prea lung, o ia razna spre sfîrșit și e altceva decît așteaptă spectatorul, ai deplina libertate să-l folosești așa cum crezi tu de cuviință.

Fotografiile ți le trimit pe amîndouă, dar cea care s-ar potrivi stării mele de acum ar fi cea cu ochii acoperiți și cu explicația „Tudor Popescu gîndind la viitoarea sa piesă”. De fapt... Dacă nu, ai și una fotogenică.

T.

Deși e ora 3 noaptea, mă așez la birou să-ți scriu. Cred că e lună plină și mă chinuiesc insomniile.

Am primit de la voi afișele și programele de la secția maghiară. Mi-au făcut plăcere. Abia aștept să văd spectacolul. Te rog să le transmiți mulțumirile mele. Aș îndrăzni prea mult dacă i-aș ruga să-mi trimită și mie un exemplar în limba maghiară? Un exemplar bun pentru xerox, pe care îl înapoiez într-o săptămână. Se pregătește, cred, un volum de teatru românesc în limba maghiară și mi-ar place să pun piesa asta.

Dragă Vetuța, îți trimit un teanc de „pastile”. Din 10-12 se poate face un spectacol de miniaturi. Se poate alege ceva și pentru Teatrul Scurt (*Zece bobote de rîs* – n.n.). Ele vor fi legate, în spectacol, de un text la care scriu pentru Teatrul de Comedie, de aici. Pretextul este un interviu care se ia unui director de teatru, cu toate necazurile lui. Cred că are haz. Evident, directorul „va juca” în 2–3 pastile.

Spectacolul nu va fi același de la un teatru la altul. Spre exemplu, *Comedia* a ales vreo 8 pastile, poate zece, ca să aibă în orice clipă, de schimb, în funcție de actorii disponibili. Deci, un spectacol elastic, la care eu fac modificări în comperaj, în funcție de pastilele pe care vrea să le joace teatrul respectiv. Te rog să-mi spui ce credeți că vă interesează pe voi. Dacă vă interesează. Mircea mi-a spus că da, peste normă... Nu mai e nevoie nici de aprobare centrală.

Mai te rog să-mi înapoiezi „pastilele” care nu te interesează. Stau rău cu xeroxul. Gîndesc eu că la înapoierea din Israel (în sfîrșit, mi-a ieșit pașaportul), vă fac o vizită. Dacă se prelungește plecarea, de data asta pentru că vreau eu, poate vin și pînă atunci.

Te rog să-i săruți pe ai tăi de acasă și să-i saluți pe cei din teatru. Îmi pare rău că nu v-a mai plăcut *Șarpele monetar*. Mircea, după ce a luptat pentru piesa asta, ca un adevărat coleg și prieten, o să piardă premiera absolută. Cred că Teatrul din Ploiești o cere în repertoriu. Pentru *Șarpe* cred că ar fi venit Toca acolo. Vă îmbrățișez pe toți,

Tudor.

(Pastilele, zece la număr, ne-au încîntat pe toți. Norocul nostru a fost că i-au plăcut și lui Ducu Darie. Doar că el, regizor tînăr, cu o minte ascuțită, a văzut în ele mult mai mult decît, se pare, se putea vedea, cu ochiul liber. Montarea lor devenise atît de „cu adresă”, încît la vizionare, tovarășa secretară cu propaganda a avut numeroase obiecții, sesizînd „unde bate” regizorul. A fost luptă mare, la ședința respectivă, a venit, ca „întărire” și Laurențiu Ulici, dar persoana respectivă n-a putut fi nici dusă de nas, nici intimidată. Unele recomandări ale ei erau de-a dreptul ilare, dar, vigilentă cît încape, a scos fără drept de apel două dintre cele mai emoționante schițe. Emoția se năștea – ce înseamnă talentul autentic (mă

refer la regizor)! – dintr-o suită de gesturi mici care, puse cap la cap dădeau imaginea unui TOT tulburător, reușind să ne arate pe noi, românii din acel an de grație, așa cum eram: înfometaji, înfricoșaji, lași... Într-una din schițe ea a recunoscut tipul ridiculizat al activistei de partid, în alta mizeria care ne invadase. Rareori mi-a fost dat să văd într-un spectacol mesaje mai limpezi și întrecând de zeci de ori litera textului. Tudor Popescu însuși, prezent la locul faptei, ca să zic așa, a fost uimit de-a dreptul de bătaia lungă a spectacolului. A recunoscut că nu gândise atât de departe... Noi ne-am cam bîlbîit, după cît îmi aduc aminte, neavînd exercițiul ascunderii în spatele argumentelor-mască. Eu așa le-am numit, știind cît de important era să găsești, ce mai, să ai pregătite argumente în vederea apărării spectacolului vizionat. De altfel, Ducu a știut cel mai bine să-și apere munca, povestind, fermecător, cu totul altceva decît se vedea pe scîndura scenei. Apărarea lui a fost, în sine, o capodoperă. Laurențiu Ulici a ținut un speech inteligent și plin de bun simț, dar complet inutil, „madam cenzura” ne suspecta de multă vreme, ne avea în colimator, așa că n-aveam nici o șansă să scăpăm de privirile ei ucigașe. Părea că toți complotăm împotriva țărișoarei comuniste, criticile fiind excesiv de aspre și nedrepte. Ducu, ce-i drept, nu se războia acolo cu lipsurile mărunte și cu haosul din comerțul socialist – acestea erau consecințe, doar-ci cu un SISTEM condus de perechea paranoică a dictatorului și a... odioasei lui soții...

Teatrele se aflau atunci în momente foarte grele (oare cînd s-au aflat în momente bune?), se autofinanțau, confecționînd în ateliere sicrie, și alte „minuni” ce n-aveau nici o legătură cu scena. Mizeria se întinsese peste tot, era o jale...

După scandalul cu Jolly Joker, după sancțiunile primite, venea un alt Tudor Popescu să ne pună pe toți pe jăratec. Dar ce mîndri eram, că, pînă la urmă spectacolul s-a putut juca totuși, chiar așa, ciuntit... A plăcut mult publicului, iar actorii îl jucau cu imensă plăcere, ca de altfel absolut toate spectacolele semmate de Ducu Darie. (n.n.)

Dragă Vetuța,

Îți trimit ție acest text, deși este pentru secția maghiară, dar am prilejul să mai stau de vorbă cu tine. Cît am fost la Oradea, aproape că nu te-am văzut, atît erai de ocupată. Nu vii și tu la reciclare, în București? Sper să fiu și eu pe acasă și să ne vedem. Ar fi o mare plăcere pentru mine să vii la noi într-o seară și să golim o sticlă de vin (asta pentru că mă lăudam că, fiind podgoreancă, avînd vie la Ghioroc-Arad, mă pricep la vinuri, n.n.).

Eu am mai terminat o piesă, am pus-o la răcit, ca s-o reiau peste un timp mai lucid. Aș fi vrut s-o citești și să discut cu tine despre ea. Are un titlu care îmi place, deși tu o să-l găsești și lung și sentimental: *Mi-am spus adio și-am plecat din mine*

(*chiar că nu-mi plăcea, n.n.*). O dramă. Poate chiar o tragedie. Cred că nu e rea. Dacă vine Paul Findrihan zilele astea pe la mine, o să văd ce crede și el. E o piesă în trei personaje și simt nevoia de a vorbi despre ea cu câțiva prieteni.

La festivalul vostru a fost bine. Toți au apreciat efortul vostru de a-l păstra. Mircea este încă un nebun frumos care mai crede că teatrul merită să lupte pentru el. De aceea „îl prețuim“. Îmi închipui că și tu ai muncit pe brînci. Dacă n-ar avea oameni ca tine în jurul lui, ce ar putea să facă? Scrie-mi și tu o scrisoare mai lungă. Îmi place să stau noaptea, după ce obosesc, și să te citesc. Poate că ne vedem mai mult vara asta.

Te rog să le spui celor de la secția maghiară, că acesta este textul piesei. Dacă vor zice da, voi trimite și ceea ce va face din el un musical fain, fără să coste prea mult, mai ales dacă voi avea lângă mine un compozitor bun.

Te îmbrățișez pe tine și pe toți ai tăi.

Tudor

București, 8 nov. 1985

Dragă Vetuța,

E duminică, am umblat toată dimineața prin hîrtii, m-am gîndit că astăzi împlinesc 55 de ani, că e o vîrstă, și am simțit nevoia să stau de vorbă cu un prieten. M-am apucat să-ți scriu.

Îți trimit ultima (?) formă a piesei *O dragoste nebună*... Am făcut destul de multe modificări de la forma pe care o aveți acolo. Îl rog foarte mult pe traducătorul de limba maghiară să facă confruntarea riguroasă și cît mai repede. Am nevoie de două exemplare traduse. Cineva îl cunoaște pe atașatul nostru cultural de la Budapesta și acesta i-a cerut oarecum urgent, să-i trimită niște texte. I-am promis piesa *O dragoste nebună* tradusă și mă tot întrebă cînd o primește. E și dînsul interesat să se joace piesa la Budapesta, nu? Dacă s-ar juca...

Ducu mi-a spus că n-a renunțat definitiv la *Domide contra Napoleon* sau *Domide contraatacă* sau *Napoleon la Austerlitz*, dar că o să-l intereseze ceva mai tîrziu (*nu l-a mai interesat, în schimb a făcut două succese incontestabile cu Jolly-Joker și Zece hohote de rîs – n.n.*) Piesa nu va mai avea probleme de aprobare, după premiera de la Timișoara (*în regia lui Ioan Ieremia, dacă nu mă înșel cumva – n.n.*).

Dragă Vetuța, voi fi iar, un timp, prin apropiere. Mă duc să pun la Baia Mare *Un suflet romantic*. Poate că o să dau o fugă și pînă la Oradea. Mai mult, dacă o să găsesc un loc, aș vrea să vin să fac niște băi la Felix. Ce mai face Bradu? Dacă s-a amînat *Napoleon* nu ar fi timpul să încerce iar cu *Șarpele monetar*? În varianta muzicală? Tenacitatea lui s-ar putea să dea rezultate. Cu sau fără *Napoleon*, cu sau fără *Șarpe*, te rog să-i transmiți gîndurile mele bune și prietenia mea.

Voi (cei de acasă) ce mai faceți? Acel om deosebit, care este soțul tău, ce mai face? Te rog să-l îmbrățișezi din partea mea. Mi-ar face plăcere să stăm mai mult de vorbă. Tu nu mai vii prin București? Nu vă mai convoacă pe la Consiliu?

În clipa când îți scriu, sînt chinuit de o drăcească durere de ficat, bilă sau altceva prin regiune. Toată noaptea nu am dormit. (*Bietul Tudor, noi glumeam și vorbeam despre toate pe un ton de cele mai multe ori șugubăț, neștiind că el avea o sănătate șubredă, n.n.*) Toată noaptea n-am dormit. Ca să uit, m-am apucat să-mi clasez hîrțiile.

Încă o dată, dragă Vetuța, te rog să-l convingi pe traducător să nu renunțe la confruntarea cu acest nou text.

Te îmbrățișez,
Tudor

UN FINLANDEZ LA ORADEA: TAUNO YLIRUUSI

Cînd amicul nostru Mircea Rădulescu, de la Direcția noastră de specialitate ne-a trimis piesa unui dramaturg finlandez, pe numele lui greu de scris și încă mai greu de pronunțat, nu știam că autorul ne va deveni un bun prieten. Și nu doar el, ci și simpatica lui soție, Inga, prietenoasă și caldă, „ca o italiancă” – așa i-a spus Alexandru Andrițoiu, după vreo două ceasuri de conversație la redacția revistei *Familia*. Și după cîteva păhăruțe de pălincă de Bihor.

O piesă, o comedie oarecare, tradusă de un șef, cum ar veni, pe linie ierarhică. Ce-i drept, cu un titlu atractiv: *Miraculoasa carieră*. Nici mai mult, nici mai puțin. Venind totuși dintr-un spațiu literar cam virgin pentru noi, românii... Nimic alta de făcut decît s-o citim și de abia după aceea să ne dăm părerea...

Lectura a fost agreabilă. Am rîs, am dat-o și altora s-o citească, îndemnîndu-i la lectură. Le-a plăcut unora, nu le-a plăcut altora. I-a căzut cu tronc lui Eugen Țugulea. N-o fi avînd el prea mult umor, dar are multă bunăvoință și îi place să lucreze. E harnic, ceea ce în teatru e o adevărată binecuvîntare. Pentru că, de ce să nu recunosc, mulți au făcut, teoretic spectacole, chiar foarte frumoase, dar pe unele n-am reușit să le vedem niciodată. Așadar, Eugen, s-a hotărît, cu un grup de actori liberi la acea dată, să pună în scenă o comedie. Îl avea pe Daniel Vulcu alături și el avea umor pentru doi... chiar pentru trei.

Am început repetițiile, totul decurgea normal. Eu, avînd adresa autorului de la traducător, n-am ce face și-i scriu. Și el chiar îmi răspunde. Îl țin la curent cu repetițiile, cu data premierei. Îmi răspunde prompt – nici nu știam că „merge” așa

de bine poșta dintre Finlanda și România – dar cu părere de rău că nu poate veni la premieră. Îi trimite după premieră afiș, fotografii, caiet program. Îmi mulțumește și îmi comunică, după mai multe luni, că vor să vină, împreună cu soția lui, la Băile Felix, despre care au aflat (ce bine că au aflat de băi, gândim, noi! – că fac bine la reumatismele de care nu duc nici ei lipsă... Noi nu mai jucăm spectacolul, dar îl reluăm pentru ei. Chiar îi asigur că vor putea lua drepturile de autor în lei – că în valută tot nu le-ar da nimeni – și vor putea folosi acești lei la Băi. Mare bucurie pe scriitor, uite, va împleni utilul cu plăcutul. E nerăbdător să ne cunoască, să vadă spectacolul de la Oradea. În sfârșit, ziua cea mare sosește. Familia Yliruusi, doamna Inga și domnul Tauno vin cu avionul, din Finlanda – de unde, aflăm, se fac câteva curse pe sezon special pentru Băile Felix. Mergem la Băile Felix să ne cunoaștem. Seara spectacolului. Spectacolul se joacă frumos, spectatorii reacționează prompt, se râde mult. Presa, anunțată din vreme, este și ea prezentă în sală. Autorul, împreună cu directorul teatrului, Mircea Bradu, se întrețin cu spectatorii după reprezentație. Au alături un traducător din engleză. Domnul Tauno Yliruusi ne vorbește puțin în finlandeză, apoi trece pe englezește.

După spectacol se întâlnește cu actorii, cu regizorul, cu noi, bem ceva, stăm de vorbă. Toți sîntem curioși să aflăm cît mai multe noutăți despre dramaturgia și teatrul finlandez, despre viața de zi cu zi din Finlanda. Cei doi, extrem de simpatici și de volubili, ne vorbesc despre orice. Nu mai sînt tineri, au peste 60 de ani, dar impresiile lor și tot ce ne povestesc au prospețime și răzbate din ele cultură și inteligență. Mai multe despre ei aveam să aflăm la o masă, un prînz românesc pus la cale de noi, în frumoasa vilă de pe deal a lui Mircea Bradu. Să vadă și ei, străinii, că nu sîntem niște sărăntoci. Ceilalți, care stăm cum stăm „la bloc“ nu prea avem cu ce ne lăuda...

Iată-ne în următoarea formație, la vilă: Liana Cozea, traducătoarea și prietena noastră (pe care ei au îndrăgit-o rapid), Tuțu Chirilă, doct cronicar dramatic, cu umorul lui special, cunoscînd teatrul orădean de la chiar înființarea secției române, din 1955, capabil să vorbească, așa molcom, dar cu miez, ore întregi, Eugen Țugulea, Mircea Bradu și eu.

Le-am pregătit tot felul de bunătăți, fripturi, salate, prăjituri, sarmale, Eugen le-a făcut pe loc o excelentă mămăliguță moldovenească. A fost o masă foarte bună, cu pîlincă (le-a plăcut, ei fiind obișnuiți cu băuturile tari, după cum ne-au spus), cu vinuri bune. Dar, mai ales, cu povești lungi care s-au sfîrșit abia pe înserat. I-am condus la Felix, urmînd ca în altă zi să-i plimbăm la Muzeul Țării Crișurilor – care i-a entuziasmat de-a dreptul, prin oraș, pur și simplu, cu o oprire de două ore la redacția revistei *Familia*, unde Alexandru Andrițoiu s-a întreținut cu ei, fermecîndu-i. Surprizele de-abia acum urmează. De cum au sosit la Oradea, ba chiar și cu cîțva timp înainte, noi am vorbit la Fondul Literar să li se trimită banii cuveniți la Oradea. Iată însă că leii noștri, săracii, leii noștri românești nu erau buni nici măcar în

România. Asta am aflat-o de la ei. Conducerea Băilor n-a vrut nici să audă ca un străin să-și achite cheltuielile, tratamentul, cazarea, masa, în lei. Dacă e străin, se cheamă că trebuie să plătească în valută. Scurt. Am încercat noi, în zadar, să obținem o hîrtie de la Fond că acei lei blestemați sînt obținuți din munca lui, în România, că el ne-a făcut de fapt nouă, românilor, o favoare, acceptînd să renunțe la drepturile lui de autor în valută, așa cum fac alți dramaturgi și a acceptat să primească lei. Mai mult, a venit în România, țara care-i datorează acești lei, să-i cheltuiască aici și, iată, birocrăția românească, recunoscută peste mări și țări îl oprește să facă acest lucru simplu ca bună ziua. Dar ce e simplu în țara asta, oare?

Recunosc, noi n-am fost în stare să-i explicăm ineptia legilor românești, am încercat, plimbîndu-ne prin pădurea din Băi, să nu ne înregistreze cine avea sarcina s-o facă, zic, am încercat să-i, să le explicăm că așa e la noi, dar poate sînt de vină niște funcționari cu mințile înguste. În fond știam că așa e la noi și că trebuie să tăcem, pentru că de fapt nici n-am fi avut, pe drept cuvînt, cui să ne plîngem. Inutil.

Au fost foarte dezamăgiți, ne-au cumpărat și nouă și lor cîteva mici suveniruri și cu asta basta. Bine că n-au fost bani mulți, dar dacă erau, mă întreb acum, ce-ar fi făcut oamenii aceia cu ei?

Singura lor nedumerire era: de ce nu sînt agreeți leii românești în România?

Am de la familia Yliruusi un șirag de mărgele foarte frumoase. M-am uitat atent la ele și ei au rîs și m-au întrebat dacă ghicesc din ce sînt făcute. Da, cu puțină fantezie, am ghicit: elastic, bucățele de lemn vopsit albastru închis, iar între bucățile de lemn, mici rosetele metalice argintii, de un efect extraordinar. Le port și azi și, după atîția ani, încă mai sînt admirate. Sper, împreună cu Liana Cozea, ca și lor să le fi plăcut la fel, micile noastre atenții, artizanate românești. După plecarea lor din Oradea am continuat să ne scriem și am putut astfel afla amănunte despre ce anume i-a impresionat mai mult în România. Din 1984, cînd au venit la Oradea și cînd ne-am scris mai des, ne-am împrietenit. Am aflat că el, Tauno era fiul unui mare gazetar și patron de ziar din Finlanda, că el însuși continua să scrie reportaje și eseuri. I-au apărut cîteva cărți în Finlanda, dar nu i s-a jucat încă nici o piesă sau i s-au montat doar la radio și la un Studio; și acolo e greu să ajungi pe scenă, are prioritate teatrul comercial, iar trupele particulare caută piese exclusiv pe gustul și pentru interesul publicului, chiar dacă uneori nu latura comercială predomină, ci latura experimentală. Inga știa și ea foarte multe lucruri despre poezia, proza, teatrul și filmul finlandez. Femeie cultă, citită, Inga îl completa delicat, permanent pe soțul ei, dovedind că are și umor. Mai sobru, la curent cu tot ce ținea de spațiul cultural finlandez, Tauno s-a molipsit de la noi, românii, devenind volubil. Ne-a mărturisit că pălinca de Bihor (a învățat să-i spună frumos pe nume) a avut o contribuție esențială la logoreea lui. Drept care, la plecare, familia Yliruusi a primit o glajă sau două de pălincă tare... Celor doi li s-au părut foarte buni actorii români, au avut multe cuvinte de admirație

pentru ei, mai ales pentru tinerii Daniel Vulcu și Tania Filip, cu care s-au întreținut mai mult. Știind să vorbească foarte bine englezește, Tania le-a vorbit mult despre actorie, despre școala de teatru din România, despre Studioul Casandra, despre cinematografia românească. În general, îi interesa totul despre starea culturii românești. Aveau și multe nedumeriri, dar, cu perspicacitatea, cu subtilitatea lor, au înțeles că unele subiecte, pentru noi sînt tabu și, zîmbind cu înțeles, stopau discuția.

Am continuat să corespundăm încă doi-trei ani, vorbindu-ne despre viața noastră, despre teatru. Ei ar fi dorit să repete vizita în România, dar nemaijucîndu-i nici o piesă, au renunțat. Am cochetat mult cu o altă piesă a lui *Lucian*, scrisă foarte bine, am ajuns chiar la stadiul propunerii la Minister. Aveam și regizor, dar, așa cum cred că am mai spus, și piesele au, exact ca oamenii, un destin al lor. Uneori o piesă nu ajunge pe scîndura scenei, cu toate eforturile pe care le fac toți cei care, vremelnice, răspund de programul repertorial al unui teatru: director artistic, secretar literar, regizori, actori – membri în consiliile artistice.

ORA DE... TEATRU GERMAN ȘI O SCRISOARE DE LA SIEGFRIED LENZ

Colega noastră – și de altfel bună amică, deși mai retrasă de felul ei, Aneta Dobre, (secretară literară la Teatrul Nottara) ne dădea mereu piese traduse de ea din limba germană. Era o traducătoare bună, serioasă, dar, ca mulți traducători, aproape toți oamenii care trăiau din salarii mici, fiind bugetari, era neîncredătoare că ai putea juca piesa, că o iei doar așa, s-o blochezi și s-o pui pe ea în situația de a plăti la nesfîrșit dactilografierea altor și altor exemplare pe care apoi secretari literari neglijenți sau pur și simplu indiferenți, le uită prin sertare. Unii, mai binevoitori, le împrumută, ce-i drept, actorilor, regizorilor sau scenografilor, dar arareori le mai văd înapoi. Oamenii din teatru au un fel foarte ciudat de a se raporta la piesele de teatru: cele care plac „se confiscă” (este expresia unui simpatic coleg), iar cele care nu plac se aruncă undeva într-un cotlon, de unde numai norocul le mai aduce de unde au plecat: în biblioteca teatrului, adică. Mi-a fost dat să văd – și chiar să primesc (ce-i drept, nu întotdeauna), după moartea vreunui actor, teancuri de piese – unele de urna cărora nu mai sperasem să dau. Sau prin plecarea definitivă din oraș, unii s-au îndurat să se despartă de textele teatrale și ce și-au zis, decît să le arunc, mai bine le dau teatrului...

Aneta, căci despre ea vorbeam, mi-a dat mereu piese bune traduse de ea, și pentru că, solidară cu ea, fiindu-mi colegă, căutam să-i multiplic – (nu ușor, dar directorii mei, nu m-au oprit niciodată, înțelegînd ce important este să FACI, să construiești o bibliotecă teatrală) traducerile și chiar să-i dau cînd puteam, un text-

două în plus. Același lucru îl făceam și cu Lia Crișan și Tudor Steriade, doi dintre cei mai dragi colegi ai mei, amîndoi secretari literari la Teatrul Bulandra. Am fost nu numai colegi, ci și buni prieteni și astfel am rămas pînă în ziua de azi. Ne vedem rar, dar cu cîtă dragoste ne povestim noutățile. Tudor mă întreabă de fiecare dată ce „mai fac flăcări tăi, Vetuța? Flaviu și Mihnea?” Și eu mă minunez de fiecare dată că nu le-a uitat numele, deși au trecut atîția ani...

De la Aneta am avut traducerea unei comedii foarte hazlii – pe care am jucat-o – o comedie de Rudi Strahl din Germania Democrată: „Procesul Adam și Eva”. Prin ea ne-a comunicat dramaturgul neamț că afișul spectacolului nostru se află pe peretele biroului său și că, judecînd după fotografia, spectacolul trebuie să fi fost foarte bun. Regizorul, Szombati Gille Otto, i-a lăsat pe actori să joace și să se joace liber. Le plăcea mult ce făceau acolo și Allei Tăutu și lui Ion Abrudan și lui Sică Barosan, iar spectacolul a fost simpatic.

Mi-a trimis apoi o piesă de Siegfried Lenz: „Era nevinovaților”. Mi s-a părut de la prima lectură, foarte potrivită pentru publicul nostru, în general, tînăr. Problematika, situațiile-limită în care erau puse personajele, intriga polițistă, totul pleda pentru includerea ei în repertoriul acelei stagiuni. Uneori însă destinul ingrat – de care am tot vorbit – face ca o piesă să alunece ușor din repertoriu, de nu știi a cui mîină a fost: a diavolului sau a bunului Dumnezeu cum spune un cunoscut dramaturg, pe care Ionescu îl numește „prostul proștilor”. Luați ostatici, cîțiva bărbați – șapte-opt – trebuiau să facă dovada curajului, a inteligenței și a prezenței de spirit. Ei bine, nu puțini își dovedeau, dimpotrivă, lașitățile, frica, dorința de a trăi cu orice preț, cu al compromisului, al oportunismului, al trădării. Personajele purtau nume generice, Inginerul, Studentul, Bancherul, Muncitorul, etc.

Am fost foarte aproape de includerea ei în repertoriu. Aveam actorii potriviți pentru toate rolurile, găsisem parcă și regizorul, dar... repetițiile n-au mai început. Cînd încă piesa se afla pe afișul de ABONAMENTE, adică o promisiune aproape fermă, i-am scris autorului, celebrului scriitor german, Siegfried Lenz. Îi citisem romanul *Ora de germană*, îl apreciam pentru sobrietatea și profunzimea lui, pentru poziția lui civică mereu corectă. I-am scris cam cînd urma să aibă loc premiera, știind că programul nemților nu poate fi schimbat de la o zi la alta, fiindcă un neamț serios (și care neamț nu e serios!), dar orice european cu care intram în contact ne prevenea că au programul făcut pe cel puțin un an. Chiar și colegii din Debrețin ne priveau ciudat cum improvizăm tot timpul și cum nu știm sigur ce vom face luna viitoare.

Spre surpriza mea, Lenz mi-a răspuns politicos la scrisoare, arătîndu-se încîntat că va avea o premieră în România, la Oradea. Urma să-i scriu în detaliu și el, la rîndul lui, să-mi trimită un frumos Cuvînt pentru caietul program. Din păcate, piesa nu s-a mai jucat și eu am fost nevoită să-i scriu dramaturgului tot felul de baliverne, ca argumente salvatoare ale prestigiului instituției, cum ar fi, bunăoară acela că ne-au

plecat din colectiv actorii distribuiți și nu voiam să compromitem spectacolul, înlocuindu-i cu alții... Așa am pierdut nu numai contactul cu un scriitor prestigios care, poate ar fi onorat orașul și teatrul nostru, venind la premieră, care ar fi păstrat, poate, în arhiva personală și în viitorul muzeu LENZ afișele, caietele și fotografiile spectacolului românesc, ci și șansa unui spectacol bun, solid, serios, de valoare artistică și civică.

Dar, vai, câte decepții de acest fel nu are un secretar literar în decursul anilor... Fiecare spectacol mort înainte de a se naște este o mare, o imensă înfrângere pentru secretarul literar și, cine știe, poate și pentru directorul artistic, atunci când și el – și nu sînt puține cazurile – se implică în procesul atît de complex și complicat al definitivării proiectelor. De fapt acum am fost nedreaptă și de tot subiectivă: directorii artistici se implică întotdeauna în realizarea proiectelor teatrale numai că unii, mai indiferenți, renunță ușor, fără regrete la o piesă sau alta, uitînd promisiunile făcute autorilor, dar, mai ales, trecînd peste iluziile acestora legate de posibila premieră, chiar peste iluziile actorilor care se și văd în rolurile în care nu o dată au fost distribuiți, pentru ca apoi să li se spună scurt, că piesa cutare nu se mai montează, înlocuindu-se cu alta. Motive, nu-i vorbă, se găsesc mai întotdeauna, dar cel mai adesea ele nu sînt cele reale. Pentru cine nu crede, voi spune că a fost posibil, în teatrul românesc, nu prea îndepărtat, ca o piesă extrem de serioasă, o dramă a cărei problematică solicita spectatorul, nelăsîndu-l să adoarmă în stal, punîndu-i probleme legate de existența lui, de valorile pentru care ar merita să trăiască, o asemenea piesă – și încă în premieră absolută – a fost înlocuită peste noapte cu alta, nici pe departe la fel de bună, pe motivul pueril că cealaltă nu ar avea destule roluri de femei. Adică actrițele n-ar avea, pasămite, ce juca...

Ei bine, atari slăbiciuni ale unei conduceri teatrale nu vor întîrzia să fie sancționate. Cînd? Aceasta este o altă problemă.

EXTRASE DIN ARTICOLUL LUI MILAN LUKES DESPRE SECRETARIATUL LITERAR, ȘI SECRETARUL LITERAR

... În ziua de azi, felul în care sînt văzuți de obicei secretarii literari creionează portretul unor persoane ce se ocupă, așadar, de partea literară a activității unui teatru și care nu au de a face cu o zonă a textualului ori, ca să nu greșim, cu una a intertextualului (cum orice activitate care ține de textual e, de fapt, intertextuală. Am putea lesne să înțelegem faptul că folosirea unui secretar literar care nu e abilitat pentru o astfel de activitate, nu are nici o calificare în acest sens și n-a avut nici ocazia să-și practice meseria efectiv, este și a fost dintotdeauna (dacă măcar a fost!) limitată.

Se poate susține că tocmai aceste aptitudini necesare secretarului literar îl pun pe acesta într-o poziție secundară, auxiliară prin definiție.

...

În anii '20, secretarul literar era un cetățean al lumii, mai degrabă decît un om de teatru; cu doxă, educat, spilkuit, el vorbea fluent două sau trei limbi străine, înfîi și-ntîi franceza (mai degrabă decît engleza) și citea în încă vreo șase. Bucurîndu-se de o memorie enciclopedică, în care era inclus și mersul trenurilor către Paris, Berlin și Viena, acești oameni ajutau să fie împlinită visata atmosferă prietenească, dar și scumpă, a unității culturale europene (ori iluzia acesteia?). Oricum, personajele respective nu erau numeroase, secretarii literari de o asemenea anvergură constituind un lux pe care teatrele mici (regionale) nu și-l puteau permite. Dar, începînd cu anii '30, peisajul european s-a schimbat: a fost o perioadă a divizărilor sociale și politice și, în cele din urmă, a frustrărilor. Teatrul modernist (de avangardă) al acelor ani arăta puțină înțelegere pentru gustul liberalismului și cosmopolitismului, iar regizorul începuse să fie șeful absolut.

Mai apoi, în timpul ocupației nazisto-fasciste a Europei, secretarul literar a învățat meșteșugul fofilării (vă amintiți de sfatul lui Brecht referitor la felul în care trebuie împrăștiat adevărul?), de fapt abilitatea de a alege și folosi piese vechi pentru a exprima noi sentimente și atitudini, care vizau un regim opresiv. A fost o experiență folositoare, în sensul că a putut fi aplicată și după izbucnirea războiului rece. Dar a trecut un timp pînă cînd acest fapt a fost conștientizat.

De acum înainte mă voi referi numai la experiența propriei mele țări (Cehia – n.n.). Sub regimul totalitar, secretariatul literar a luat proporții considerabile, el fiind instituționalizat pe scară largă și, treptat, chiar depășind granițele teatrului: dintr-o dată am avut de a face cu birouri de secretariat literar în incintele studiourilor de filme, radioului, televiziunii și chiar neașteptat, în alte numeroase instituții „culturale” care în fapt se ocupau de chestiuni administrative.

În teatrul anilor '50, necesitatea aflării unui secretar literar pe statele de plată era absolută, pentru companiile teatrale mai mari nefiind îndeajuns un singur post. Acestei meserii i s-a conferit o importanță și o responsabilitate uriașe: pe scurt, secretarul literar era răspunzător pentru orientarea „socialistă”, „revoluționară”, „populară” a noului teatru. De acest angajat depindea conturarea liniei „socialiste” în repertoriu cît și „justă” interpretare, marxistă a unor piese care, vai, n-aveau cum fi bîntuite de idei revoluționare.

Astfel, regizorul se afla în subordinea secretarului literar: treaba acestuia fiind dezvoltarea „indicațiilor dramaturgice” pe care secretarul le trasa succint afit în fața lui cît și a membrilor distribuției. Teoretic vorbind, era vorba de aceeași Mărie cu altă pălărie, ierarhizarea axîndu-se pe incontestabilul primat al literaturii în teatru și pe ipoteza că oricărei piese, veche sau nouă, îi poate fi găsită numai o singură semnificație

contemporană care, desigur, poate fi apoi interpretată cu înfime devieri. Această concepție a fost treptat supusă criticii, încă din anii regimului socialist, fiind astfel subminat dinlăuntru însuși conceptul de „dramaturgie socialistă”.

În anii '60 deja nu mai era nici o problemă pentru un secretar literar perspicace să împlinească orice proiect teatral, să argumenteze abil punerea în scenă a pieselor pe care le propunea (asigurându-se în prealabil dacă acestea nu constituie vreun tabu politic), înșelând astfel deja adormita vigilență a autorităților. Odată înfăptuit acest lucru, sau mai bine zis simultan, secretarul literar lucra împreună cu regizorul la un proiect totalmente diferit, în măsură a crea o punere în scenă plină de înțelesuri, pentru un public nerăbdător să-i recepteze mesajul nonconformist. Astfel, relația secretar literar-regizor s-a modificat substanțial: cel dinîi nemaifiind persoana ce impune o unică interpretare și semnificație a textului, ci aliatul regizorului, un analist în stare să pună în lumină înțelesurile ascunse pe care le poate furniza o piesă, făcînd în acest sens propuneri și consiliind, participînd la repetiții, punînd în discuție intențiile regizorului.

Mutîndu-și „garnizoana” din birourile administrative pe scenă, secretarul literar a realizat cîteva lucruri: în primul rînd, fiind de partea regizorului, uneori în chip de-a dreptul conspirativ, el și-a slăbit legăturile și obligațiile de natură instituțională, desigur, în dauna pretensei supremații trecute. În al doilea rînd, făcînd această mutare, și-a declarat implicit loialitatea pentru teatru, pentru scenă, partea literară rămînînd, totuși, ceva important, însă secundar. Astfel, în anii '60, secretarul literar a reușit să iasă din umbră. De cele mai multe ori, el dramatiza proze de ficțiune ori adapta piese de Shakespeare ori Cehov într-un fel afit de radical, încît ar fi fost de neconceput cu un deceniu mai înainte. Alteori cuteza să regizeze el însuși, căutînd sfatul unui alt secretar literar. În fine, se înîmplă, în noile teatre experimentale, ca secretarul literar să apară pe scenă și ca actor, de obicei într-un rol scris de el însuși. Dar în curînd și-a dat seama că se află la o răscruce, că nu e sigur de propria sa identitate.

...

Azi, întreg conceptul de teatru ceh e la o răspîntie. Unii sînt de părere că dificultățile cu care se confruntă arta și în special teatrul se datorează numai tranziției spre economia de piață. Trebuie să recunoaștem un lucru fundamental în ceea ce privește teatrul ceh: în 1989, o întreagă perioadă benefică ajunsese pe ultimii metri. Astfel, aproape peste noapte, teatrul ceh s-a trezit aruncat în *la condition postmoderne*. Abia începea să învețe înotul în ape tulburi.

Acum, pentru companiile teatrale regionale, care trebuie să fie rentabile, angajarea unui secretar literar este mai necesară ca oricînd: cine altul ar putea sătura balaurul, umblînd pe la agenții, pregătind programul, avînd grijă de publicitate și, într-o lume nouă, veghind la creșterea veniturilor? Dar, în această postură, secretarul literar devine mai degrabă un fel de băiat bun la toate, nemaifiind în stare să-și îndeplinească

îndatoririle specifice, de secretar *literar* – mi-ați putea obiecta. Și aveți dreptate: un astfel de „secretar literar” poate fi oricând înlocuit de un manager avînd calități de factotum. Secretariatul literar, ca meserie, ca funcție într-un teatru ar putea foarte bine să dispară, cel puțin pentru o vreme. Și, odată ce secretarul se va trezi afară, cu greu va mai face drumul înapoi.

În viitor, s-ar putea să avem de a face cu mai puțini secretari literari în teatre și cu mai mulți „în stradă” – așa cum, cel mai probabil, va fi cazul și cu regizorii (și, evident, actorii). Viitorul secretar literar va fi mai flexibil, va beneficia de o mai mare mobilitate a capacităților sale profesionale, trebuind să nu se cantoneze într-o singură treabă. Astfel, această profesie va fi mai puțin instituționalizată și mai mult „personalizată”, în sensul că ne putem deja imagina o divizare rațională a muncii între secretarul literar-gazdă și alți secretari literari, angajați temporar de teatru pentru o anumită producție. În cele din urmă, *interpretarea* piesei de teatru este cea care vădește creativitatea secretarilor literari. A sparge granițele unui text și a-i umple golurile este, de fapt, exact ceea ce trebuie. Și, în același timp, exact rolul unui secretar literar.

Milan Lukes

Traducerea de Andrei Covaci

Suplimentul L.A.I. din 25 aprilie 1994.

ECOU LA ARTICOLUL SEMNAT DE MILAN LUKES ÎN SUPPLEMENTUL „COTIDIANULUI”, L.A.I./25 APRILIE 1994

Doar a opinie despre

„Declinul secretariatului sau al secretarului literar?”

„Fericit om secretarul (literar), el oricum iese bine: dacă păcatul îi reușește, e bine, are voluptatea, dacă nu e bine, are virtutea” Constantin Noica.

Incitant, plin de interes articolul lui Milan Lukes despre oportunitatea secretarului literar. Cel puțin pentru cei vizați... Dar, din păcate, vorbind despre Cehia, nu despre România; or cehii și slovaci, se știe, gîndese teatrul, în destule privințe, mult diferit de români.

Chiar dacă nu se acceptă cu ușurință că teatrul e (și) literatură – sau probabil tocmai de aceea – practicienii teatrali au atras spre culisele scenei și oamenii de litere. Să ne-nțelegem, nu mulți, unul, doi... deci o minoritate, pentru ca ei să fie consultați; părerea lor să fie auzită, dar să nu se impună cu orice preț.

Desigur, la început, secretarul literar a lipsit o bună bucată de vreme din teatru. Directorul de scenă colabora direct cu autorul, cu traducătorul sau adaptatorul, uneori

fiind el însuși și... și – să ne gândim la V. I. Popa, de pildă; piesa intra în repetiții și devenea spectacol dacă îi plăcea în primul rând regizorului. După care era luat în primire de cronicari și, ceea ce era cu adevărat important, ei bine, sala trebuia să fie luată cu asalt de public.

Alegerea pieselor străine se făcea mai cu seamă după ecoul succeselor lor pe scenele franțuzești, germane sau chiar americane. Ele erau adesea adaptate, cosmetizate, uneori devenind de nerecunoscut față de original.

Dramaturgia națională intra în repertorii când pe ușa din față a teatrelor, când pe cea din dos, nu întotdeauna funcționând perfect criteriul valoric. Regizorii erau primii interesați să-i cunoască pe autori, să le citească și să le reprezinte piesele, apoi urmau actorii (uneori drumul era invers), și ei erau preocupați mai puțin de valoarea piesei sau de renumele autorului, cât de întinderea rolului... Să ne amintim de prietenia lui Sică Alexandrescu cu Mircea Ștefănescu și cu Tudor Mușatescu sau cu Baranga, continuând cu amicitia rodnică a lui Tudor Popescu cu Alexandru Tocilescu sau Alexandru Darie cu Tudor Popescu, Nicolae Scarlat cu Matei Vișniec ș.a. O tradiție fermecătoare, să recunoaștem: prietenia profesională a regizorului cu autorul...

Apariția secretarului literar – persoană intermediară și de cele mai multe ori incomodă, între dramaturg și trupă (regizor-actor-scenograf) se datorează, probabil, volumului excesiv de muncă legat mai ales de abundența lecturilor (se știe, nu e nici un secret, practicienii teatrali, cu excepții firește, nu sunt *mari* cititori!) și sporirea tipăriturilor. Este clar că regizorul nu mai putea face față singur...

El – recrutat la început dintre cronicari sau gazetari fără slujbe, din literați sau dascăli fără catedre sau pur și simplu din literați pasionați de teatru, devine, încet-încet, din consilier, „om bun la toate” – asta și pentru că, probabil, nu refuza nici una din îndatoriri. Or, în teatru sînt o sumedenie de lucruri (au rămas până azi) care ar trebui să fie făcute, dar nu cad în sarcina nimănui. Așa se face că secretarul literar a ajuns o persoană fără de care nu se mai putea concepe munca în teatru: el se îngrijea de piese, de texte, de distribuții, de presă, de reclamă, de protocol, de flori, de oaspeți, de bilete de tren, de cazare, de...

Directorul unei trupe modeste, particulare, rezolva, pe vremuri, totul, simplificând. Nu-și îngăduia să-și încarce schema sărăcăciosului buget cu un salariu în plus. Cu timpul, însă, „moftul” acesta era tot mai necesar. Piesele deveneau mai dificil de descifrat, exegezele se înmulțeau, rațiuni de ordin estetic impuneau consultarea specialiștilor...

Cine n-a citit despre extraordinarele „întâlniri” teatrale cu Ion Marin Sadoveanu, Jenny și Haig Acterian, Marietta Sadova, Alice Voinescu, Dan și Emil Botta, Tudor Vianu, Sică Alexandrescu, Sadoveanu și Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Radu Beligan, Radu Stanca și, mai aproape de noi, Blaga, Constantin Noica, Mircea Eliade, Eugen Ionescu? Amicitia lor cu actorii și cu actrițele e binecunoscută.

Cu certitudine că se simțea tot mai acut nevoia aprofundării teoretice a conceptelor scenice. Așa s-a născut, de plidă, dincolo de prezența cronicilor de spectacol, ciclul de conferințe (14 la număr!) experimentale ale lui Ion Marin Sadoveanu – 1932/33. Dintr-o bogată activitate scenică a unor talentați actori, el a știut să extragă și să sintetizeze valoroase concepte teoretice în stare să exprime puncte de vedere originale remarcabile, asupra complicatului și complexului proces al creației spectaculare. Teoreticienii, câți erau, încercau să vorbească în termeni proprii, specifici esteticii teatrale, despre spectaculoasele – uneori seismicele – schimbări din teatrul modern.

După '44 (în anii '50), luând modelul sovietic, teatrele de stat nou înființate aveau în schemele maimușărite după cele sovietice, posturi artistice și tehnice – pe activități specifice – pentru care la noi nu se află nici azi școli de specializare, cum ar fi sufleri, regizori tehnici, recuziteri, luminiști, sonorizatori și altele.

Secretarul literar era și el printre ei, dobândind un statut ferm.

O secretară literară ne-a povestit o întâmplare nostimă: Lucia Sturdza Bulandra a angajat, conform cu „descrierea postului” din schemă, ca secretar literar o personalitate a vieții literare. Care însă nu prea dădea pe la teatru.

Așa azi, așa mâine, „maestrul” nu era de găsit. „E acasă, gândește, scrie, nu pierde vremea în teatru”, i se răspundea. „Bine, bine”, s-a enervat ea într-o bună zi, „să stea acasă dacă așa crede, dar haideti să angajăm pe cineva care să și lucreze.” Și a angajat-o pe Lia Crișan.

La început, e drept, secretarul literar ar fi trebuit să fie ceva între ideolog și cenzor dar foarte curând el a trecut cu arme și bagaje de partea creatorilor, devenind avocatul, apărătorul, confesorul și prietenul artiștilor. Căruia i se poate povesti orice, cu condiția să păstreze discret... secretele; care are timp și să asculte, și să sfătuiască și să informeze. Să scrie, să traducă... Un filolog sau un teatrolog. Bun de gură, sănătos, prost în nici un caz, nici prea moale, dar nici dur, cu memorie și picioare bune. Nu supărăcios, nu ranchiunos. Să uite jignirile, să țină minte promisiunile. Ce mai! aproape un om perfect. Curajos, când își spune opiniile, dar nevoit adesea să și laude... Complice cu regizorul, dar și prieten cu actorii... Și întotdeauna incomod, cum spuneam, când face cunoscut, limpede și fără menajamente, ce gândește.

În anii „tiraniei odioase”, în multe teatre, secretarul literar a fost persoana de maximă încredere a creatorilor, angajându-se cu inteligență și tact să ocrotească spectacolul, protejându-l, „acoperindu-l”, mințind și mistificând subtextele periculoase, subînțelesurile; fiind uneori un excelent tampon între cenzori și creatori, solidarizându-se cu cei care, în așteptarea schimbărilor esențiale, acceptau comunicarea în limbaj esopic, parabola ținând locul mitralierei. Minciuna deșănțată comunistă, lașitatea, disperarea, frica paralizantă, deznădejdea l-au marcat și pe el, ca pe oricare din slujitorii scenei.

O pleiadă de oameni inteligenți, culti, plini de finețe sufletească, generoși, având mult umor, au onorat breasla, de-a lungul unui șir lung de ani: traducători rafinați, scriitori, poeți, critici sau pur și simplu, nici mai mult nici mai puțin decât secretari literari: Radu Nichita, Polixenia Karambi, Ion D. Sârbu, B. Elvin, Dinu Kivu, Lia Crișan, Carol Isac, Tudor Steriade, Angela Ioan, Zeno Fodor, Kötő József, I. Kanner, Dim. Roman, Nic. Reiter, Aneta Dobre, Kelemen Istvan, Mircea Filip, Victor Leahu, Doina Popa, Mariana Coruțiu Voicu, Koczka Gyuri, Florica Ichim, Doina Papp, Dumitru Velea, Iustin Ceuca, Stanca Ponta, Stelian Vasilescu, Rica Revent, Mona Onu, Mircea Zaharia, Paul Findrihan, Fekete Attila, Adriana Popescu, Liviu Dorneanu ș.a.

De la ei, colegii mei mai tineri au învățat cum să citească printre rândurile unei piese, cum să alcătuiască un repertoriu sau cum să se documenteze pentru un bun caiet program, ce să observe la un spectacol, cum să reacționeze la nevricalele actrițelor, la ipocrizii – și câte altele...

M-au onorat cu prietenia lor și sper să apuc să scriu într-o zi despre aceasta; sute de scrisori îmi stau mărturie.

Despre obligațiile de cercetător-sociolog ale secretarului literar nu-mi place să vorbesc – specialiștii susțin că orice încercare nefondată științific a acestuia, de a sonda și cunoaște gustul publicului, este sortită eșecului. Chiar dacă anchetele, așa-zisele anchete n-au prea dat rezultate, eșantioanele de public au fost, oricum, testate, în nenumăratele ocazii în care secretarul literar are prilejul să se întâlnească cu „eșantioane” de studenți, elevi, soldați (înainte, și cu muncitori), funcționari, profesori.

O anumită idee despre ce ar dori și ce i-ar interesa își poate face – doar că el, secretarul literar luptă azi pentru ridicarea cercetării pe treapta de sus a profesionalismului, încredinșând studierea publicului specialiștilor, iar el folosind în munca lui doar concluziile acestora.

Cu informația la zi (neinteresînd prea mult când și ce citește!, cum se informează), secretarul literar are obligația să caute continuu, obsedant, noutăți în materie de teatru original și traduceri.

Și, cum banii au fost și au rămas puțini, iar perioada de tranziție, e lungă, secretarul literar face eforturi greu de imaginat să dobândească știri, noutăți.

Tot el are obligația să obțină de la autori (îl privește cum) dreptul oficial de a fi reprezentat, urmărind cum se fac plățile, la timp și corect. Români fiind însă (și „pirati”, multă vreme), ne sustragem de la plăți, atrăgându-ne disprețul și furia „moștenitorilor”. Corespondența cu scriitorii și traducătorii are însă și o parte bună. Îți faci numeroși prieteni și cunoști, oricum niște oameni de calitate.

O bună, eficientă publicitate, organizarea conferințelor de presă, medierea spectacolelor, condusă cu pricepere (uneori tot de secretarul literar) are un efect

surprinzător, contribuind la o creștere simțitoare a audienței spectacolului la public. Desigur, e un efort în plus, dar el merită făcut.

În anii din urmă, secretarul literar mai reușește, eventual, să-și pună în valoare priceperea managerială, căutând sponsori, alcătuind Proiecte de Programe, folosind cât mai eficient banii obținuți.

Poate conduce, este chiar de dorit, un cenaclu de dramaturgie cu puțini sorți de izbândă, dar poate încerca. Poate propune debuturi... Poate alcătui scenarii pentru Teatrul de poezie, cu actorii trupeii sale sau cu actori invitați.

...

Ce-ar mai putea face secretarul literar?

- să cumpere (și să le citească) diverse cărți pentm biblioteca teatrului.
- să pună bine la păstrare documentația teatrală (afișe, fotografii, programe, casete).
- să țină în ordine fișele spectacolelor și fișele artistice ale actorilor.
- să se documenteze asupra autorilor și pieselor, să discute cu actorii, cu regizorul, cu scenograful la repetiții.
- să primească și să trimită scrisori, să le răspundă încurajându-i sau descurajându-i...
- să citească atent piesele autorilor necunoscuți (mulți).
- să scrie monografia teatrului și să deschidă un muzeu teatral.
- să scrie eseuri teatrale (sau orice!), să colaboreze la reviste sau să scrie cărți...

„Nu ne mai iubești“ – îmi strigă, cu disperare, o actriță. Deci: – Să continue să-i iubească pe actori chiar atunci când ei îl jignesc sau nu-i prețuiesc munca. Să-i laude. Da, mai ales să-i laude, iar când nu are motive, să-i ocolească. Și să continue să caute argumente pentru o nețărmurită admirație.

- Să nu se împrietenească prea tare cu nici un actor (din teatrul lui) spre a nu trezi fără motiv gelozia celorlalți. Deci să păstreze... echidistanța.
- Să nu fie supărațios și nici ranchiunos, să uite ce e rău, repede.
- Să facă cum poate ca actorul să nu intre nervos și supărat în scenă.
- Să nu se amestece în măruntele și interminabilele bârfe teatrale, oricum nimeni nu le va pune punct niciodată.
- Să vorbească (și mai ales să scrie) despre teatrul lui, (indiferent cum ar fi), cu dragoste și înțelegere, cu sensibilitate și, dacă se poate, cu inteligență și pricepere.
- Să nu-i iubească excesiv pe actori, pentru că nici ei nu sunt, în egoismul lor, capabili de dragoste sinceră, dar ei se prefac mai bine, aceasta le e meseria!
- Să fie modest și simpatic, vesel, spiritual, să n-aibă prea multe probleme (și nici complexe) personale. Să rămână tânăr, deci, să continue să învețe neconținut și să nu-și piardă entuziasmul, nici curiozitatea.

– Să nu aștepte nici laude, nici bani, nici diplome, nici măririi. Nici vreo recunoaștere a meritelor sale.

– Să tacă, să plece și să moară la timp. Fără foc bengal și tremolo la orchestră.

Elisabeta Pop

secretar literar Teatrul de Stat Oradea
(Cotidianul L.A.I. – 5 septembrie 1994)

FERICITUL VIOREL... ȘI AL SĂU „VALS DE LA MIEZUL NOPTII”

Un dramaturg se confesează divulgând mecanismul grobian al anulării spirituale, autoritarismul primitiv care jinduia să niveleze toate spiritele, toate conștiințele și penibilul simplism al gândirii de tip tovărășesc. Toate acestea sînt acuzate „abia” azi, după ce, deja, au fost condamnate la dispariție. Au fost condamnate, dar sentința pronunțată nu s-a executat. Pe cine să execute cînd ticuțe crețe stau ascunse în cutele propriilor noastre conștiințe îndelung dresate pentru a rămîne, definitiv, prizoniere în menajeria comunistă?

CU NICOLETA TOIA, CA ÎNTR-UN FILM SOVIETIC...

Dacă aș fi scris aceste rînduri acum zece ani, poate eram încrîncenată și nu m-aș fi putut detașa în nici un fel de scena pe care azi mi-o amintesc puțin altfel și care, sper să nu-și piardă haloul de umor pe care, azi, îl descopăr fără nici un efort.

Vizionarea spectacolului *Valsul de la miezul nopții* – acest spectacol pe care destinul a hotărît să-l jucăm chiar în seara de 16 decembrie 1989, cînd la Timișoara a început „*să se tragă*” – avusese loc în condițiile pe care le povestește Viorel Cacoveanu, autorul piesei.

O întîmplare pe care nici Viorel n-o știe, o s-o povestesc aici, pentru pitorescul ei. Și pentru a mai adăuga o pagină, fie și astfel, *Dosarului deschis* – ce inițiativă bună! – de revista *Teatrul Azi* sub genericul *Procese spectacolelor*. Cu alte cuvinte, multe numere, la rînd, redactorii revistei au adus în fața noastră, în '90, relatări diverse, aparținînd creatorilor celor mai diverși: regizori, actori, scenografi, dramaturgi, secretari literari, cronicari, istorici de teatru, etc. – despre destinul unor spectacole „cu probleme”, adică spectacole vizionate de mai multe ori, cenzurate și, nu o dată, scoase cu brutalitate de pe afiș.

Vizionarea despre care scrie Viorel Cacoveanu, în calitatea lui de autor, s-a desfășurat în condiții... să le spun dramatice. Secretara cu propaganda – n-o mai numesc, ce

rost are, a fost, cred, zeloasă mai mult decât era necesar (mai ales că era de față și o „tovarășă“ din Minister), cam fără umor și, de asta sînt convinsă azi, oportunistă numai și numai ca să-și apere privilegiile care nu erau puține, și nu chiar din convingerea că apără cu adevărat „valorile“ comuniste. Ar fi și mai sinistru, dacă n-ar fi așa. Prefer să accept varianta cealaltă – activiști mai mărunți, și poate mai cumsecade – dar cam speriați de „autoritatea tovarășei“ au făcut harcea-parcea spectacolul; dar ea, din ce în ce mai nervoasă, ne-a acuzat de tot felul de imixtiuni în text sau, și mai rău, de denaturarea sensurilor piesei. Din nou m-a privit cu dușmănie – deși uneori părea că are și o oarecare simpatie pentru mine – și m-a întrebat cu arțag, de unde tot scot piesele astea pline de confuzii. I-am răspuns că piesa s-a mai jucat, nu e deloc confuză, a constituit obiectul altor spectacole bune, bine primite de public și apreciate de critici. Și că nici spectacolul nostru nu face excepție, dar el trebuie înțeles EXACT cum spune autorul, (care a explicat și el pe larg „tehnica“ structurii dramatice, sensibile) nu spunînd că în America e rău, că nu aceasta este problema, ci că acolo, mai ales acolo, departe, simți cu adevărat ce înseamnă dragostea de țară, patriotismul autentic. Și că americanii – în speță această Doamnă mătușă – venită de acolo, plecată de mulți ani din țară, are dreptul să vadă lucrurile luîndu-și distanța necesară. Ea nu face decât să pună la încercare trăinicia sentimentelor sincere ale rudelor și prietenilor ei români. Noi eram convinși că, în anul de grație 1989 nu mai putem vorbi „în lozinci“ despre aceste lucruri.

Dar a venit și ziua vizionării și invitații, vorba vine, cei pe care eram obligați să-i invităm, au găsit, pe rînd, o sumedenie de „cîrlige“ sau „sopîrle“, întrebîndu-ne, replică de replică, „ce-ați vrut să spuneți cu replica aceea... dar cu cealaltă?“. Nervoasă că noi, și, mai ales Nicoleta Toia nu ducea lipsă nici de argumente, nici de curaj, tonul cu care vorbeam toți, în frunte cu Viorel Cacoveanu – de felul lui un ardelean pașnic, cu vorba domoală a omului calm, împăciuitor, menit nu să incite, să enerveze, ci să explice calm și moderat ce și cum, ce vrea să spună autorul, regia și... „Și ce să înțeleagă publicul?“ a întrebat din ce în ce mai nervoasă, tovarășa. „Ce, ne credeți proști, noi nu sîntem în stare să înțelegem o piesă?“ Ei bine, la asemenea grad de nervozitate nu prea mai funcționau explicațiile noastre, de departe false, făcute, confecționate, căutate cu lumînarea. Adevărul este că noi, toți, simțeam instinctiv că e ora în care publicului îi trebuiau și niscai adevăruri, fie ele și așa, mai mărunțele, pe lângă miile de minciuni ce i se serveau zilnic, prin presă, prin media (sărmana media, ziarul Scînteia sau televiziunea cu cele două ore de transmisie strict propagandistică, de la tv). Dar ceea ce nu știam noi la ora aceea, se pare că era o anume spaimă a conducerii superioare de partid, probabil de posibile schimbări în Europa de est, de care noi habar n-aveam, poate chiar aveau obligația să fie cu ochii pe noi, cei care au mai comis „fraude“ cînd cu *Jolly Joker* și cu *Zece bobote de rîs*. Acum, părea să spună privirea ei albastră ca oțetul (sau ca... oțetul) „n-o să vă mai meargă să ne duceți de nas pe toți, că doar n-om fi chiar așa de lipsiți de vigilență“.

Vizionarea (la discuțiile din biroul directorial nu au fost admiși nici secretarul literar și nici secretarul de partid, discuțiile s-au purtat înainte de a începe „scărmănarea” spectacolului) s-a terminat cu oprirea „pe moment” a spectacolului, rămânând să scoatem absolut tot ce ni se propusese și chiar mai mult, amenințându-ne că se bazează pe simțul nostru civic, pe cel politic și nu mai știu pe care...

Ne-am despărțit ca opăriți. Eugen Țugulea, secretarul de partid, ținea ca întotdeauna cu teatrul, nu trăda, dar era și el puțin derutat. Cu el nu puteai să faci pe prostul, dar o anume franchețe ne obliga să discutăm deschis. El înțelegea foarte bine ce voia să spună piesa și cu atât mai mult spectacolul Nicoletei, dar, tacit, ne prefăceam toți că dracul nu e atât de negru pe cât îl văd – ba îl mai și vopsesc ăștia, vizionariștii de serviciu... Nimic mai greu decât să ne lase pe noi să decidem.

Așa se face că în duminica aceea de după vizionarea de simbătă, Nicoleta a venit la noi acasă și ne-am așezat la lucru. Citeam cu voce tare și ne tot munceam ce să înlocuim cu ce, ce să nu mai pară atât de aluziv. Viorel a plecat la Cluj, fără speranța de a-și mai vedea premiera. Era necăjit, bolnav, obosit. După vreo două ore în care ne tot băteam capul noi – în bucătărie fierbea ceva de mâncare, băieții mei erau la Timișoara, la facultate –, Sandu Pop a pus pe masă o sticlă de vodcă, el, dușmanul alcoolului(!), și ne-a spus: „fetelor, trageți o dușcă, poate vă inspiră să rescrieți piesa lui Cacoveanu. Păi voi nu vedeți ce faceți? Scrieți altă piesă și, cine știe? Dar asta mi se pare o prostie, dacă nu e o farsă”.

I-am explicat că luni de dimineață Nicoleta hotărâse să se ducă, la prima oră, acasă la tovarășa, la ușă, să sune și să-i explice scurt ce modificări s-au făcut la text și cum va schimba acesteia spectacolul, mesajul și așa mai departe. Voiam să propunem VORBE diferite pentru multe situații, să mai atenuăm din sinceritatea bătrînei americance, ea, care, fără frică, spunea ce vede în România și la români. Problema nu era de fapt cum sună o replică sau alta, ne-am dat seama că Simona Constantinescu, fată deșteaptă, le dădea cu convingere și cu un fel de, scuzați, sictir, încît vorbele ei căpătau altă greutate, ei nepăsându-i cîtuși de puțin cine și ce funcții aveau cei cu care vorbea. Mă refer la personajul ei. Era foarte comic: noi ne chinuiam să schimbăm sau să îndulcim cuvinte, să le mai îmblinzim, dar hiba era în întreaga atmosferă pe care n-aveam cum s-o mai schimbăm.

Noi mai sorbeam câte o gură din păhăruțele de vodcă, mai smîngăleam o replică, mai rîdeam una, apoi deveneam serioase. Cum stăteam noi așa, la masa plină cu hîrtoage, cu paharele de vodcă, începusem să ne înfierbîntăm, cred că ni se urca vodca la cap și aveam și idei... Începeam să devenim curajoase, să-i drăcuim pe toți, cu partidul lor cu tot. Aici, în acest punct, am realizat aproape în același timp, că semănăm al dracului cu două actrițe sovietice care beau de necaz, care plîng și rîd, de nu știu unde se termină nenorocirea și unde începe fericirea. A fost un moment de tot hazul, l-am luminat noi din toate părțile, după care am pus punct și ne-am

așezat temeinic la masa de prînz. Am compus chiar și un text explicativ, am închis totul într-un plic și...

A doua zi Nicoleta a venit tare plouată la teatru, tovarășa – căreia, culmea, noi dintotdeauna, și fără să ne oprească, i-am spus Doamnă – n-a primit-o, spunîndu-i că are treburi mai importante decît să citească textele noastre, dar că, la vizionarea următoare, să fim bine pregătiți...

Cum le-am bălmăjit noi, ce-am făcut, toți s-au străduit să rostească alb, fără urmă de intenție de a sublinia vreo idee, cert e că spectacolul a primit viza, a ieșit în premieră. Uneori, am această senzație, chiar și ei, activiștii, se săturaseră să ne tot muștruluiască și mai căutau să ne ocolească trimițînd pe altcineva în locul lor sau „negăsind timp“ să vină la premiere.

*

Spectacolul la a nu știu cîta reprezentație, a avut norocul-ghinion (?) să se joace exact în seara în care unii dintre noi – nu spun cine – ascultau în birourile vecine Europa Liberă, ca să afle că „se trage“ la Timișoara. A fost o seară în care emoția ne-a copleșit pe toți, ne-am dus acasă răvășiți, neștiind ce ne așteaptă. Amintirea acelei zile în care noi doream să salvăm un spectacol printr-un gest de oportunism de fapt, nu-mi iese din minte...

Și azi mă întreb dacă am făcut bine sau s-ar fi cuvenit să facem cu totul altceva...

P.S. Nu o dată ne-am amintit, cu Nicoleta, de vizionarea „Valsului“. Acum, că nici ea nu mai este, încă un dialog devine monolog. Trist. Foarte trist.

CÎND ÎNNEBUNESC ACTORII

Că nu sînt ca toți ceilalți, e un lucru prea bine cunoscut, un loc comun. Cînd toată lumea – românească, mai ales – visează la locuri de muncă ușoare și la salarii mari, după cum bine au învățat la școala mică (la care și rămîn cam prea mulți dintre ei), adică „efort minim și randament maxim“, la pensii grase și ani mulți, să le folosească spornic, actorii, dragii de ei, cerșesc rolurile cele mai mari și mai grele, știind că a face bine un rol este egal cu a trage la galere. Nu de salariu vorbesc ei înainte de toate, nu de bani, cu toate că din materia asta vulgară, la drept vorbind, se trăiește, se cumpără cafeaua, licoare fără de care nici un artist care se respectă – și-l lasă, la propriu, inima – nu-și poate ridica pleoapele cînd soarele e deja la fereastra lui... Și uneori, vai și țigara sau pipa, obiecte care, dacă nu fac bine, poartă în el, fără îndoială, divină inspirație. Cît despre alcool...

Actorii, că despre ei vorbim noi acum, adesea robii unei munci istovitoare în timpul căreia memoria, folosită îndelung și pe texte care, din străine ce le erau, devin familiare, într-atît chiar de familiare, încît au impresia uneori că și ei sînt un pic

Shakespeare, un pic Cehov, un pic Shaw... se răzbună. Tot ei se zbat să-și modeleze, uneori să-și chinuie trupurile, spre a nu ieși din tiparele „indicate de autor“. Pentru ei cuvintele dobândesc valoare infinit mai mare decât pentru noi, ceilalți, muritorii de rînd. Ați auzit oare de un artist care a murit pe scenă – dar ce spun eu unul, au fost zeci, chiar dacă nu-i știm noi! – rotunjind o replică, rostind un cuvînt care nu era al lui... de altul care a înnebunit tot așteptîndu-l pe Hamlet care n-a mai venit? Și el călătorea printre oamenii străini de teatru, rostind monologul care poate, nu-i așa, i-ar fi adus notorietatea și, sigur, fericirea. Ce bine i-a cunoscut Carl Sandburg cînd a scris despre ei *Toți vor să joace HAMLET*... Dar de actrița care joacă, în gînd, la 80 de ani toate Julietele și toate fecioarele teatrului lumii, ați auzit?

Nu cunosc în viața pămîntească nici un actor care să se fi plîns unei instanțe că i s-a dat prea mult de lucru, că *nu mai poate* și vrea ceasuri și ani de odihnă. A, da, se mai plîng uneori, dar priviți-i cu atenție, chiar atunci joacă. Ei bine, da, JOACĂ rolul actorului obosit și uzat, excedat de muncă, de concentrare, de... În fond nimeni, niciodată n-a văzut oameni mai fericiți ca actorii care joacă mult. Atît de mult, că n-au timp să vorbească decît despre fericirea de a fi mereu pe scenă și, neapărat despre dificultățile insurmontabile ale rolurilor lor, despre genialitatea regizorului, delicatețea colegilor – chiar dacă fac figurație, despre bunăvoința tehnicienilor, și, nu în ultimul rînd despre frumusețea unică a piesei în care i-a ajutat Dumnezeu să fie distribuiți. Sau, dimpotrivă, cu o privire mai abătută ca la moartea părinților, își vor povesti, rugîndu-te (ești a zecea persoană) să păstrezi discreția, că nu vrea să-și ridice în cap toată instituția, despre ingratitudea tehnicienilor, despre enormele „hibe“ ale piesei, despre precara pregătire a regizorului, „complet în afară, crede-mă“, „habar n-are ce vrea să facă“, „ce face azi, strică mîine“, despre lipsa de respect a tinerilor colegi și ifosele de neimaginat ale celor care au roluri mici. Sau ale celor care pur și simplu au refuzat rolurile, pretextînd boli imaginare.

Fericiți cînd aud aplauzele, actorii se îmbată în fiecare seară, deși arareori le ajung banii să tragă, cum se spune, o beție ca lumea. Nu e nevoie. Merg spre casele lor, îmbătați de sunetul aplauzelor, la miezul nopții, singuri și din ce în ce mai triști. Nimeni, dacă n-a jucat pe scîndura scenei nu poate înțelege de unde, din ce întunecate colțuri ale universului, le vine tristețea aceasta sfișietoare, de parcă le-ar fi murit cineva drag. Dar poate chiar asta este: moare, cu fiecare spectacol, aidoma unui om viu, personajul autorului, acel alter ego al lui, umbra pe care o duce neîncetat cu el peste tot, de la prima lectură, pînă la ultima cădere de cortină și mult după aceea. Mult. Cunosc actori care duc povara destinelor a zeci de personaje jucate ani la rînd, uneori toată viața, continuînd să le urmărească închipuie traiectorii, cu tot ce ține de un destin omenesc – bucurii, suferințe, dezamăgiri, confuzii... Nu cred că e un lucru simplu să duci asemenea poveri. S-ar putea ca, tot fiind azi cineva, mîine altcineva, să intri pe nesimțite în structuri umane străine personalității tale, ceea ce face uneori

greu, dacă nu imposibil de explicat supărări fără motiv, angoase, capricii, chiar disperări. Nu e simplu să te desparți de cei mai intimi prieteni – avînd uneori defecte pe care le detești – prieteni care sînt personajele tale.

Lumea magică a scenei, miracolul de a te putea afla în fiecare seară în lumi îndepărtate de cea în care trăiești, în preajma unor oameni greu de găsit în blocul vecin, de a putea gîndi cu gînduri care n-au fost niciodată ale tale, dar, cu timpul ajungi să crezi că sînt, îți schimbă în mod cert destinul... Viața, care niciodată nu mai e doar a ta.

Actorii adevărați – de parcă am ști, am putea ști vreodată care, cum sînt aceia! – sînt măcinați de o unică ambiție: aceea de a fi cît mai mult pe scenă. Cînd veți auzi un actor sau o actriță că spune cu năduf: „uf, înnebunesc dacă nu joc în stagiunea asta, că în cea care a trecut am jucat foarte puțin“, să-i credeți, să-i luați în serios și, mai ales, dacă trăiți în preajma lor și aveți posibilitatea, să faceți tot ce vă stă în putință să joace. Să joace. Să joace. Atît.

„NOI NU TRĂIM NICI O BUCURIE PÎNĂ LA CAPĂT“

Un interviu cu actrița Valeria Seciu

– *Stimată Valeria Seciu, întîi de toate vreau să-ți mulțumesc pentru că ai acceptat să-mi dai acest interviu pentru revista UNU care apare la Oradea (sperăm să-i porți noroc!). Colaborarea ta ne onorează și, sîntem siguri, convorbirea cu tine va face mare plăcere cititorilor revistei, care sînt, de bună seamă, și fanii tăi... Întrebarea cu care aș dori să încep acest interviu este: E greu să fii vedetă, în general și în această așa-numită etapă de tranziție, în special?*

– Nu știu dacă e greu. Mai degrabă e complicat, e special. Să mă explic: dacă judeci lucrurile dinspre partea de jos, să zic așa, a tranziției, cea a cotidianului cu tot ce ține de uzura zilnică, atunci da, e dificil orice demers, dar dacă privești tranziția dinspre partea ei cea mai importantă, a schimbării, atunci ea este, pentru orice artist, nu numai pentru mine, ca o provocare, ceva care se naște sub ochii tăi și, ca orice VIU, e teribil de interesant, pentru că presupune efort, efort de integrare, de restructurare.

– *Care sînt bucuriile și care dificultățile vieții de vedetă, fiindcă orice s-ar spune ești o vedetă, adică o mare actriță, una din cele mai importante din România?*

– La noi, mă refer la actori, dar e posibil ca acest lucru să se petreacă cu artiștii în general, se produc niște transferuri, eu zic, firești. Noi nu trăim bucuriile pînă la capăt, poate și pentru că ele vin dintr-un prea lung șir de eforturi, de trudă. În același timp însă, dificultățile devin pentru noi niște motorașe capabile să dinamizeze, devenind,

paradoxal, elemente de progres măcar, dacă nu de fericire... Așadar, vezi ce amestecate sînt pentru noi reușitele cu eșecurile, bucuriile cu amărăciunile? Nimic nu e simplu, de fapt...

– *Nimic nu e simplu, ai dreptate, dar vezi, te privesc adeseori de aproape și de multe ori din stal și mă tot minunez ce tînără ești! Cum faci de rămii mereu atît de tînără?*

– Îți mulțumesc că spui asta. Chiar crezi că mai sînt tînără? Te întreb pentru că eu nu mă gîndesc cîtuși de puțin la asta. Viața e mereu alături de arta noastră, așa încît ne uităm la noi ca la niște personaje. Totul la noi ține atît de mult de profesie, încît nu ne mai gîndim la viața noastră. Sau ne gîndim foarte puțin. Un actor folosește întîmplările și evenimentele din viața sa pentru arta sa.

Oricum, simți că tinerețea trece încet-încet, dar, ca orice lucru care presupun că e într-un fel, și ea, tinerețea, se dovedește a fi de fapt cu totul altfel decît mi-am imaginat. E un drum la care mă uit și eu cu multă și neprefăcută curiozitate. Dacă am regrete? Nu cred. Tinerețea mea a fost destul de dură, chiar tragică, marcată de privațiunile pe care le cunoști, noi fiind de aceeași vîrstă. Vremuri grele de după război, foamete, frig, privațiuni de tot felul. Și, mai ales, lipsa oricărei perspective. Și apoi, teroarea... Dar, așa cum ți-am spus, toate acele pierderi, au devenit într-un fel cîștiguri, deci nu mă plîng. Și nici n-aș putea spune că regret tinerețea. Tinerețea ca stare biologică cel puțin. Nu.

– *Răspunzi foarte sigură pe tine, precum Edith Piaf: NU, eu nu regret nimic.*

– O, da, ce mare artistă a fost Edith Piaf... Încerc să-mi croiesc și eu, în acest hățis al vieții, niște cărări și reușesc. Uite, eu cînd am intrat la Facultatea de teatru eram ceva mai mare decît colegii mei. Cu patru ani, ani pe care eu i-am folosit, doi încercînd să învăț istorie, doi dedicîndu-i căutărilor... Așadar, mă aflu la capătul unui drum, cu experiență de viață în plus. Și viața a fost aspră cu mine.

– *Un avantaj, aș zice, pentru viitoarea actriță...*

– Așa e. Cu timpul însă, viața mea s-a mai îndulcit, s-a mai încălzit, chiar dacă ea a rămas pînă azi o cursă continuă cu mine însămi.

– *Cine ți-a fost maestru în facultate?*

– Profesorul Pop Marțian, un pedagog eminent. Șansa noastră însă și a mea a fost Octav, Octavian Cotescu, viitorul meu soț. Atunci el era tînăr asistent, avea doar 28 de ani, dar, era deja actor cunoscut, juca la cel mai important teatru din București, la BULÂNDRA. Pe vremea cînd Doamna Bulandra juca încă și ea, Octav a devenit pentru noi un model. Îl priveam cu admirație. Era inteligent și bun, avea o vitalitate formidabilă, avea umor. În același timp lucra enorm, cu disciplină și patimă... El a fost cel de la care noi am învățat ce este teatrul... Îi vom fi mereu recunoscători pentru aceasta.

– *Colegi de promoție? Cine ți-au fost colegi?*

– Am fost ceea ce se cheamă o promoție bună. Ovidiu Iuliu Moldovan, Mariana Mihut, Ion Caramitru... O generație însetată să știe, să cunoască, să facă teatru aici, la fel sau mai bine decât în orice țară din Europa. Sau de aiurea. Ambiție, cultură, prestigiu, seriozitate – iată câteva atribute... Toți eram copii născuți după război, familiile noastre avuseseră de suferit de pe urma instalării agresive a comunismului și mai știam, cel puțin din relatările părinților și bunicilor, cum a fost ÎNAINTE...

– *Ai un fiu, Alexandru Cotescu. Care este relația mamă-fiu?*

– Bună, foarte bună. A fost un timp când el era mic, iar noi nu puteam, nu-i așa, să stăm serile cu el, să-i spunem povești. Noi aveam spectacole. Jucam. Îmi amintesc cu plăcere și cu oarecare nostalgie de serbările școlare, de așa-zisele sedințe cu părinții... Chiar și azi, când Alexandru este un adult, îmi pare rău că nu avem cum să petrecem mai mult timp împreună... Dar lucrul cel mai important e că ne înțelegem... Și, crede-mă, e foarte reconfortant să simți alături, lângă umărul tău, umărul fiului tău... Tu știi acest lucru, pentru că și tu ai doi feciori...

– *Așa este, ai perfectă dreptate. Uneori e plăcut să vezi cum încearcă ei să te ajute pe tine, mama... Aș dori să te întreb dacă te atașezi de personajele pe care le joci.*

– Cu rolurile mele, eu cel puțin, am o relație stranie. Am impresia, de fiecare dată, că ele preced ceva din viața mea. Că ating un punct acut al vieții mele personale. Cu alte cuvinte, am observat că rolurile mele se aflau undeva, pe traseul propriei mele vieți, iar eu veneam, în chipul cel mai firesc să le preiau, ca o continuare a întâmplărilor din propria mea viață.

– *Mă gândesc la rolurile tale din Pescărușul, din Maestrul și Margareta, la Dama cu camelii, la Ersilia Drei din Să-i îmbrăcăm pe cei goi, de Pirandello...*

– Exact. Când jucam rolul Ersiliei treceam printr-un impas existențial. Citeam mult Montaigne, eram într-o stare de continuă neliniște... Viața mea devenise o cursă, o căutare continuă, al cărei preț era... chiar viața mea. Deloc ușoară, deloc simplă, plină de asperități, dureroasă. Ei bine, rolul acela a venit exact atunci, nici o clipă mai târziu... Iar eu continuam să joc, seară de seară, prelungind, pe scenă, propriul meu destin. Să nu-ți închipui cumva că acestea sînt simple povești, speculații, nu.

– *Interesante și cu totul originale aceste legături invizibile cu personajele tale. Și, cu toate că, uneori, oamenii simplifică spunînd „uite, nu joacă, ci chiar trăiește, e ea sau e el"... cu toate acestea, zic, în fiecare dintre creațiile tale, artisticul, desăvîrșirea erau acolo... Parcă te aud cum rosteai replicile Ersiliei din finalul spectacolului, iar niște doamne plîngeau în bobote lângă mine. Tipătul tău înăbușit venea parcă din măruntaiele tale tale, era smuls chiar din sufletul tău răvășit, sfîșiat de durere și de moarte. Spuneai ceva de genul: „Dacă n-aș fi făcut-o, nu m-ași fi crezut... Că n-am mințit ca să trăiesc, ci ca să mor... Am vrut să-mi fac*

o rochie frumoasă pentru moarte... N-am putut. Lăsați-mă să mor în tăcere, goală... " iar de la Dama cu camelii, țin minte, era în toiul iernii, în sală era un ger cumplit, noi stăteam la Teatrul Mic, îmbrăcați cu paltoane și mănuși, iar tu apăreai într-o rochie subțire, de voal, tremurai toată... Spectatorilor le era de două ori milă de tine: de biata ta soartă, ca personaj, și de frigul pe care îl îndura Valeria Seciu... Numai Dumnezeu v-a ferit în toți anii aceia să nu vă îmbolnăviți.

– O, ne-am mai și îmbolnăvit, desigur, dar bine că acest coșmar a trecut...

– *Ai vreun rol care te urmărește și pe care n-ai reușit să-l joci? Știi, mă gîndeam odată, dacă n-ar fi interesant și pentru actori și pentru public să-și vadă actorii preferați în rolurile rîvnite de ei, indiferent de vîrsta pe care o au. Un fel de „trenuri pierdute“...*

– Da, poate fi interesant. Personal nu am regretul de a nu fi jucat un rol sau altul. Știu eu, poate Blanche din *Tramvaiul numit dorință* a lui Tennessee Williams. Cineva chiar mi-a propus să-l fac acum. Nu ți se pare că nu mai am vîrsta pentru el?

– *Nu, deloc. Chiar cred că poți fi o Blanche foarte credibilă. Ai sensibilitatea aceea excesivă, temerile, confuzia existențială pe care le poți aduce personajului, o temere, o frică aparentă de necunoscut, dar și dorința de a depăși toate acestea... Da, eu chiar cred că ai fi o Blanche de neuitat... Te întreb, inutil, care este regizorul tău preferat și de ce. Răspunsul cred că vine sigur: Cătălina Buzoianu, așa-i?*

– Da, așa este. Pentru mine, și nu numai pentru mine, ea contează ca un mare regizor. Ea știe ce mă interesează pe mine despre viață, despre dragoste, moarte, artă... Pentru ea cultura nu este ceva sec, livresc, uscat, ci un fel de filtru plin de VIU, de viață, de seve. Ea te obligă să faci efortul să te cunoști, să fii tu însuși, sîrîndu-ți, cu rafinate și subtile mijloace, creativitatea. Și asta cu riscul, uneori, de a te expune, de a scormoni dureros în tine...

– *Cred că ai caracterizat-o cum nu se poate mai frumos și mai exact pe Cătălina Buzoianu. Aș dori să te mai întreb ceva ce bănuiesc că interesează publicul, cititorii și spectatorii. Cum ți-a venit ideea înființării Teatrului LEVANT, într-un timp al disperării, cînd unii se gîndeau probabil la clipa desființării lor, a instituțiilor teatrale?*

– Am să-ți mărturisesc ceva: atunci cînd, după moartea lui Octav, am făcut spectacolul ARTA IUBIRII...

– *Care, iartă-mă că te întrerup, era un fel de omagiu pe care îl aduceai deopotrivă omului iubit și artei teatrale. Acest lucru mi s-a părut extraordinar (spectacolul a fost distins cu Marele Premiu la Săptămîna teatrului scurt de la Oradea).*

– Ați produs cîteva spectacole admirabile, lăudate de critici și căutate de public. Aș aminti dintre ele Ultima noapte a lui Socrate sau Pelicanul, admirabilul spectacol al aceleiași Cătălina Buzoianu. O capodoperă. Ce a urmat?

– Am avut o premieră cu o piesă românească: *Doamna Bovary sînt ceilalți* de Horia Gîrbea. A pus-o în scenă un regizor tînăr din Germania, Wiedmann Carsten, un tînăr talentat. A cîștigat o bursă la Paris, a lucrat frumos cu cei patru actori români...

– *Teatrul are bani?*

– Nu prea, ca toată lumea, dar nu stăm să ne plîngem. Am mare noroc cu Ion Caramitru, cu Pino, care, așa cum știi, oferă din partea UNITERului sprijin Programelor pe care conducerea le găsește interesante.

– *Iar ca ministru, sperăm să faci mult bine breslei noastre, atît de nedrept vitregite de guvernul trecut. El știe, cunoaște foarte bine problemele – deloc simple – ale teatrului românesc, ale breslei, căreia îi lipsește încă un statut limpede.*

– Nu am nici o îndoială că va face mult bine Culturii în general, pentru că el cunoaște bine, așa dinăuntru, problemele instituțiilor de cultură profesioniste și va ști să ia cele mai bune hotărîri. Și, să mai știi, nu cu falsă îngăduință. El ne va da semnale precise despre cine trebuie să trăiască și cine să moară. Mă refer, firește, la instituțiile teatrale, unele, de mulți ani în agonie. Pînă acum, cultura din România a fost privită de Putere, dacă nu cu ostilitate, în orice caz cu indiferență și ca un fel de teritoriu tabu, la care, dacă nu ai acces nu prezintă nici un interes...

– *Cu toate că s-au convins pînă și cei mai indiferenți că adevărații ambasadori ai României au fost artiștii... Aș vrea să ne oprim puțin la POEZIE, la relația ta cu poezia, știut fiind că faci parte din grupul foarte restrîns al celor cu adevărat aleși care știu să rostească poezia...*

– Cu poezia eu am o relație specială. Mi-a fost mereu de ajutor. Am mereu lîngă mine o carte de poezie. Cînd citești poezie e ca și cînd te rogi, în intimitate. Simți că te cureți, te vindecă. E un sentiment extraordinar, unic. Un sîmbure de poezie găsești, dacă ai ochi să vezi, pretutindeni, în jurul tău: într-un gest, într-o privire, într-un surîs. Știu că sună cumva ciudat, ca anostele vorbe ale unui șlagăr la modă, dar, crede-mă, chiar așa este. Cîteodată uit asta și atunci deschid iarăși cartea de poezie.

– *Prezența ta la prima ediție a unui Festival Internațional de Poezie, cel de la Oradea, organizat de poetul Ioan Tepelea, a constituit un moment de sărbătoare, de cinstire a poeziei. Toată lumea prezintă a observat cu cîtă admirație te privea, de pildă, poetul Arthur Houlot, în timp ce-i rosteai frumoasele-i poezii, aș zice că te contempla...*

– Crezi?

– *Sînt convinsă. Tu ai un fel aparte de a rosti versurile. Transfigurată, le înnobilezi, le umpli de emoție, în fine, le încarci cu sensuri noi, poate nebănuite nici de autorii lor...*

– O, nu spui prea mult?

– *Actorilor le plac laudele, știu prea bine, dar tu chiar le meriți. Să te mai întreb ceva. Ai prieteni, Vali?*

– Prieteni? Am. Știi cum e cu prietenii. Ai și nu ai. Recunosc, am câțiva prieteni, nu mulți, pe care pot conta oricând și ei pe mine la fel. Ne vedem uneori grăbiți, regretând veșnic, nu-i așa, că nu avem mai mult timp unii pentru alții. Dar ne bucurăm de succese, ne întristăm adeseori și, nu de puține ori știm și să tăcem împreună. Timpul e necruțător cu noi, ne cerne, nu vezi?

– *Cum să nu văd? În acest an care a trecut au plecat, iată, în eternitate, Valentin Silvestru, Marin Sorescu, Teohar Mibadaș, Ileana Predescu. Sint zguduită de aceste nefericite întâmplări.*

O ultimă întrebare: ce repeși?

– Repet la Nottara, în regia lui Alexandru Dabija, *Lungul drum al zilei către noapte*, de O'Neill.

– *Piesa e formidabilă, regizorul remarcabil. De-abia aștept să văd spectacolul. Mult, mult succes!*

„LA O CAFEA“ CU VAL BUTNARU ȘI MIHAI FUSU

În teatre, toți se duc, una două „la o cafea“. „Vii la o cafea?“ – auzi. „Hai la o cafea“. „Te fac o cafea?“ – ton mai șmecheresc. În fond, cafeaua, de altfel bună și necesară licoare, după nopțile cam scurte uneori ale artiștilor, este, cel mai adesea, pretextul unei conversații cu un coleg, cu un prieten sau chiar cu un dușman, atunci când amîndoi aleg cafeaua ca licoare-argument, fie să mai îndulcească, fie să amărasească definitiv relațiile șubrede.

Nimănui nu face mai bine ca teatraliștilor „taclaua la o cafea“. „Bîrfa neagră“, cum a numit-o un mare actor...

Așadar, la o cafea, la barul Teatrului de Nord.

Unde: la Satu Mare, la Festivalul TEATRU-IMAGINE

Cînd: cîndva prin anul 1994, 95, 96?

Interlocutori și băutori de cafea: Val Butnaru, dramaturg, atunci director al Teatrului EUGÈNE IONESCO din Chișinău – Basarabia, actorul–regizor Mihai Fusu. Și subsemnata, cum ar veni Reporterul improvizat.

Mai trag cu urechea: actori din Satu Mare și din Chișinău, cronicari plictisiți, gazetari locali invidioși pe mine că i-am „prins“ pe cei doi importanți oameni de teatru. Vipuri, adică. Auzi, vipuri!

Rep.: Stimate Domnule Butnaru am urmărit aseară cu maxim interes spectacolul Teatrului Eugène Ionesco din Chișinău. Recunosc, spectacolul m-a interesat, chiar dacă am și unele rezerve. Ce mă impresionează plăcut la trupa Dvs., este căutarea continuă, refuzul rutinei, al căilor umblate, dorința de a-și îmbroscăta mereu mijloacele de expresie, de a cunoaște, de a ști mai mult, cît mai mult din tainele

acestei profesii care pentru artiștii trupei este chiar o vocație... De fapt voiam să vă întreb simplu: ce mai e nou la Chișinău?

V.B.: Ehe, multe. Dacă ne referim însă numai la teatru, lucrurile stau cam așa: teatrul nostru continuă să fie catalogat ca un teatru de elită. Asta pentru că ne încăpăținăm să nu jucăm orice, numai și numai să vină publicul. Ținem la profilul nostru și ne urmărim cu seriozitate programul.

Rep.: Ce înseamnă aceasta?

V.B.: În primul rînd grija față de trupă, de configurația ei, de formarea, de menținerea și de consolidarea ei. Apoi sediul. În fine, am primit un sediu, avem condiții normale de lucru. Apoi subvențiile care, chiar așa puține, există. Un buget precar, dar sigur. Ministerul ne dă bani. Din păcate funcționarii din Minister au, privitor la teatru, o mentalitate, o optică, care seamănă foarte mult cu cea dinainte de... dezgheț. Ciudat este că unii sînt chiar specialiști și ar fi fost normal să contribuie la schimbarea radicală a modului de funcționare a structurilor din spațiul nostru teatral. Ceea ce nu se întîmplă.

Rep.: Cam așa se petrec lucrurile și la noi, din păcate. Parcă am urma punct cu punct indicațiile unui scenariu. Nu știm cine NU vrea să se schimbe în bine lucrurile în teatru. Schimbările importante, esențiale, întîrzie.

V.B.: De pildă, ca să vă dau un exemplu, „forurile” noastre se miră și se întreabă la ce bun acest turneu al nostru în România. Cînd ele, forurile, ar trebui să fie primele care să se bucure de ieșirile noastre în lume, nu?

Rep.: Chiar așa. Nu sînt puțini funcționarii teatrali care iau salarii mari în raport cu ceilalți lucrători bugetari din Cultură, dar au devenit comozi, ca și cînd i-ar deranja tocmai cei care VOR cu adevărat ceva. La urma urmei, după judecata lor, ce să căutați voi într-un lung turneu? O lună, pare-mi-se... Nu erați mai avantajați să stați acasă, să jucați la sediu, cît se poate, să vă luați salariile... Știți ce nu pricep eu deloc? Cum unii conducători de teatre pot spune senini că nu e nimic de făcut, că nu sînt bani nici pentru decor, nici pentru costume, nici pentru colaboratori – un regizor, de pildă, – pentru că „avem bani doar pentru salarii”. Bine, bine, întreb eu, dar dacă nu faceți producție pentru ce să luați salarii? Ce rost are să punem salariile înaintea muncii care le-ar justifica?

V.B. Noi, dimpotrivă, dorim să muncim cît mai mult, să jucăm. Am plecat la patru festivaluri cu trei spectacole: *Regele moare* de Eugène Ionesco, patronul nostru, la Brașov, de unde, iată, ne-a ajuns din urmă vestea că avem premiul pentru interpretare masculină: Petru Vutcărau, actor și regizor al acestui spectacol. La Oradea, la Festivalul de teatru scurt am dus *Cea mai frumoasă după-amiază a anului* de John Guare și, aici, la Satu Mare am adus *Pescărușul*, iar de aici plecăm la Piatra Neamț. Pentru noi, deși ne este greu, ca oameni, să fim 30 de zile pe drumuri, în plan artistic este o experiență extraordinară. Contactele cu oamenii de teatru din România, cu țara propriu-zisă, sînt neprețuite.

Rep.: Să revenim la Program...

V.B.: Noi am fost marcați, e limpede, de spectacolul *Așteptându-l pe Godot*, pe care l-am jucat mult și la noi și în România.

Rep.: O, da, ați fost cu el și la Oradea. Eu l-am văzut și la București. Un spectacol într-adevăr extraordinar. Strălucitor. Păcat că, la ora aceea orădenii, necunoscându-l, nu au venit în număr prea mare la spectacol. A fost un reper...

V.B. Este exact cum l-am socotit și noi. Un important punct de pornire. Vom încerca să facem o integrală Eugene Ionesco. În această stagiune am montat *Jacques și supunerea* și *Viitorul e în ou*. Am colaborat cu un invitat din America, bun prieten al teatrului nostru, regizorul și profesorul Moshe Yassur. Întâlnirea cu el a fost benefică. Încercăm să ne apropiem și alte stiluri teatrale, să învățăm mereu.

Rep.: Aveți un public constant la Chișinău?

V.B.: Avem. Dar e foarte important ce-i vom oferi. La spectacolele ionesciene, de pildă, l-am atras prin impactul cu realitatea curentă. Cu alte cuvinte prin ce s-a raportat el, spectatorul, la ce a văzut pe scenă. Acum vom monta o comedie. Va constitui o încercare de a convinge publicul că genul acesta este, poate fi destinat deopotrivă creierului și nu doar burții. Râzi, râzi, dar nu oricum și de orice... Ne gândim la un Alecsandri... Explorarea comicalului în starea sa absolută.

Rep.: Interesant cum de v-ați gândit la Alecsandri. Poate la Chirițe? O, da..., dacă mă gândesc bine, e o alegere excepțională (s-a și dovedit – n.n.) Alte proiecte?

V.B.: Avem o invitație în Finlanda și apoi, din nou în Egipt... Și, neapărat ne vom continua căutările în domeniul esteticii teatrale. Vom îmbina căutările noastre cu vivisecția acestui timp în care ne e dat să trăim.

Rep.: Dar dramaturgul Val Butnaru ce noutăți are?

V.B.: Ați văzut anul trecut și Dvs., aici, în România, spectacolul cu piesa mea *Iosif și amanta sa*... Continuu să scriu...

Rep.: Am văzut, e adevărat, spectacolul, dar n-am citit piesa, așa că nu știu dacă regizorul nu a interpretat și nu a mai modificat textul Dvs. O să ne spună chiar el, prietenul meu, Mihai Fusu, aici de față...

V.B.: Nu cred despre piesele mele că ar fi geniale. Cred că au o valoare medie. Au nevoie, prin urmare, pentru a se produce evenimentul, de un regizor bun, inteligent și cu fantezie. Mihai Fusu – n-o spun pentru că e aici și el știe asta – a aureolat piesa mea prin propunerea lui, ca fiecare rol să fie jucat și de o femeie și de un bărbat.

Rep.: Și care, ca orice noutate, ca orice lucru original, a șocat. Unora li s-a părut chiar „o trăznaie”. Oricum, ea s-a dovedit o experiență insolită, mai mult, un prilej de incursiuni profunde în lumea noastră interioară... O propunere curajoasă.

V.B.: Mie personal nu-mi plac piesele cu fabulă. Sînt dușmanul declarat al poveștilor. A, meditațiile pe o temă sînt altceva... Și nici nu cred în imbecilul slogan „Arta îl face

pe om mai frumos, mai bun“. Nu. Poate îl pune pe drumuri, asta da... Dar să revin. Am scris douăsprezece piese. Nu le trimit niciodată nimănui, dacă nu mi se cer. Mi s-au jucat câteva – în spectacole mai bune sau mai rele... În rest, să nu ne pierdem nădejdea că va fi mai bine...

Rep.: Ce să spun? Cunoscut oameni de teatru – și nu puțini – care spun sus și tare că le place, le trebuie – și spectatorilor, spun ei – o poveste clară, cu cap și coadă, că, nu-i așa, cu ce să plece ei acasă, cu o poveste, etc. Și e bine așa. Ce-ar fi dacă toată lumea ar gândi la fel?

Oricum, vă mulțumesc, Domnule Val Butnaru, pentru această întâlnire „la o cafea“, utilă, cred, pentru amândoi. Întâlnirea, nu? Dar și cafeaua ...

Și, încă de pe acum, vă adresez rugămintea să-mi trimiteți la Oradea, în cazul în care nu le aveți aici, câteva din piesele Dvs. spre a lua și eu cunoștință de ele. Vă mulțumesc anticipat și vă promit că o să le citesc și că vă scriu...

Rep. Stimată, dragă Mihai Fusu, cu tine sînt bună prietenă, așa că n-o să ne prefacem, ne tutuim de la început.

Ne-am cunoscut acum cîțiva ani. Îți aduci aminte? Mariana Cernicova Bucă, ziarist-gazetar din Timișoara, fiica prietenilor mei, profesorii Galina Cernicova și Marin Bucă, v-a trimis la noi. V-ați oprit, în drum spre Franța, tu, soția ta Corina și prietenii voștri, pictorii Alina Cocieru și Ștefan Beiu. Ați sosit seara tîrziu, noi nu ne cunoșteam, dar, cum prietenii prietenilor noștri sînt prietenii noștri, v-am primit ca atare... În plus, dacă erați actori, lucrurile se schimbau în și mai bine, nu-i așa... Am stat de vorbă, toți șase, pînă pe la două noaptea. Doamne, cîte aveam să ne spunem. Știam atît de puțin unii despre alții. Vorbesc de românii de dincolo și de dincoace...

Ați pornit dis de dimineată spre Paris și nu ne-am mai revăzut decît la București, după un an... Ați venit cu Godot..., ați fost revelația festivalului. Revederea ne-a produs o mare bucurie. Atunci l-am cunoscut și pe Petru Vutcărau. Un spectacol extraordinar...

Iartă-mi această lungă introducere, dar simțeam nevoia să evoc prima noastră întâlnire...

M.F.: Da, dragă Vetuța, în seara aceea, cînd am sosit la Oradea, nu bănuiam, nici eu, nici Corina, că vom găsi în casa voastră atîta ospitalitate, iar în Alexandru și în tine doi buni prieteni. V-am pomenit mereu în timpul călătoriei noastre. Cît privește Godot al nostru, da, a fost un mare succes, o mare bucurie să vedem că are așa o „priză“ la publicul de pretutindeni. L-am jucat în franceză, în rusă, în română, în engleză.

Rep.: Cred că l-ați jucat în limba universală a teatrului. Și dacă l-ați fi jucat în chineză, oamenii tot ar fi priceput mesajul spectacolului; cutremurător, acest mesaj. Un strigăt de libertate, o dorință de comunicare, o nevoie de certitudine,

de speranță... (Peste câțiva ani, prietena noastră, poeta Irina Nechit va scrie despre acest spectacol și despre altele o carte excepțională: Godot eliberatorul – n.n.) Dar tu, tu unde ai dispărut, Mihai, o vreme?

M.F.: N-am dispărut, am lucrat în presă. Am fost ziarist, la Parlament. Dar foarte curînd, dezamăgit...

Rep.: Și tu?

M.F.: Și eu... m-am refugiat din nou la prima mea dragoste, Scena...

Rep.: Cum ai ajuns să propui Pescărușul?

M.F.: Pînă acum teatrul nostru a lucrat, ca să zic așa, numai cu dramaturgie contemporană, cu Beckett, Ionescu, Butnaru. Am înțeles, la revenirea mea în teatru, că actorii trupei noastre au atins un anume nivel profesional, dar că ființa lor umană și artistică tînjește după teatrul de factură realistă...

Rep.: Vrei să spui cumva, după teatrul-capodoperă al lui Cehov?

M.F.: Fie și cum spui tu. Eu am socotit că Cehov răspunde întocmai acestui deziderat, fiind un clasic – de geniu, cum zici tu și așa este – dar unul ce se află la începutul dramaturgiei moderne, la intersecția teatrului evenimentului cu cel existențialist, așa cum îl înțelegem noi în sec.XX.

Rep.: Am înțeles din lectura ta și că pui preț pe „poveste”, cum ar zice Val Butnaru și că nu pui. L-ai citit pe Cehov printr-o prismă existențială, expresionistă, psihanalitică. L-am „găsit” și pe Freud acolo, dacă nu te superi. Mă gîndesc la scenele în care Mașa nu-și poate ascunde sub nici o formă tulburătoarea dragoste, mă gîndesc la Treplev, Dumnezeule, ce jar în trupul lui firav, la pianul acela transparent ridicat pe verticală. Ce de semne trimiți spre sală...

M.F.: *Pescărușul* e o piesă în care am găsit numeroase tangențe cu propria mea viață. De aceea este un spectacol în care viața eroului, a artistului, ca de altfel, a tuturor personajelor seamănă foarte mult cu viața noastră, a oamenilor din jurul nostru. Cel puțin aceasta a fost intenția mea. Eu am mai propus teatrului încă două titluri, dar, cînd i-am spus lui Val ideea mea cu *Pescărușul*, el a strigat Evrika!

Rep.: E dificil să găsești, să ai toți actorii potriviți pentru Cehov, într-o singură trupă...

M.F.: Ai dreptate. De aceea am și făcut o variantă de spectacol, încercînd să nu trădăm, prin lectura noastră, spiritul cehovian. Și nici litera pe cît ne-a stat în putință. Pe alocuri, totuși Cehov este depășit, să nu uităm că el a scris aceste piese la începutul secolului. Spectatorul acestui timp știe de-acum foarte multe lucruri care trimit direct la idee, la esențe. Aș zice că noi am făcut o lectură Cehov prin Beckett.

Rep.: Da, interesant. Asta și explică multe. Și chiar este o propunere viabilă. Propunerea ta, incitantă, ai văzut, a fost primită foarte bine de toți actorii, oameni de teatru, public.

Despre Iosif și frații săi vom vorbi pe larg la următoarea noastră întâlnire, care sper să nu fie atât de îndepărtată. Acum ne grăbim la masă, apoi la primul spectacol al zilei de azi. Să vedem cum va fi...

Ție îți doresc, dragă Mihai, aceeași vie curiozitate, aceeași ardere fără răgaz, aceeași tensiune și dorință de a fi mereu în inimă, în centrul noutăților teatrale. Îți mulțumesc.

Mihai Fusu îmi scrie, exact la 23 august 1990:

Dragă Doamnă Vetuța Pop,

Întors de la Paris, am adus pe lângă emoții și impresii, și un car de lucru. Am reușit să mă văd cu Eugen Ionescu, cu Paul Goma și acum sînt solicitat la niște reviste, pentru a împărtăși cu toată lumea cele trăite acolo. Cu Paul Goma, pe lângă un interviu imens de trei ore... am reușit să stabilesc niște legături mai strînse – e vorba de publicarea la Chișinău a amintirilor din Basarabia, „Din Calidor“, care sper să ajungă și la dv. în toamnă sau mai degrabă în iarnă.

Cred că prin asta îmi explic amînarea scrisorii acesteia la niște oameni deveniți atât de dragi mie. Bunătatea și grija cu care ne-ați găzduit ne-au fost de bun augur pentru întreaga noastră călătorie. Am întîlnit niște oameni extraordinari și la următorul nostru popas în Cehoslovacia. E acolo un pictor din Basarabia. Am rămas adînc impresionat și de ospitalitatea prietenilor noștri nemți. Iar în Franța, am fost ținuți mai bine decît acasă. La întoarcerea noastră prin Germania și Cehoslovacia, neîntrînd în Ungaria și România, am poposit la Asociația românilor din Nürenberg, „Pro Patria“, unde iarăși am fost oaspeți bineveniți.

Vă mulțumesc din suflet și mulțumesc soartei care îmi trimite în cale numai oameni buni.

Am primit un mesaj și o piesă de la dl. Avrigeanu (*actorul și dramaturgul Valentin Avrigeanu, din Oradea, n.n.*) și i-am scris, promiîndu-i că-l voi ajuta să ajungă pe o scenă de la noi. Chiar la Teatrul pentru tineret și copii *Luceafărul*.

Calde salutări colegilor dv. pentru întrevvedere ce ne-au prilejuit-o în timpul vizitei la teatru.

Mulțumim pentru primire și „stăpînului“ casei, dlui Alexandru.

Cele mai sincere mulțumiri și salutări Mașei Cernicova, iar dacă veți avea timp să-mi scrieți, vă rog să-mi trimiteți adresa ei din Timișoara.

Cu respect, Mihai Fusu

P.S. Am continuat și continuăm să ne mai scriem și să ne vedem, la festivaluri, la București sau la Oradea, la Cluj sau la Galați. Acceptat – nu ușor, fiind mai tînăr – să ne tutuim.

De vorbă cu Petru Vutcărau, actor și regizor, director al Teatrului
Eugène Ionesco din Chișinău

– *Bine ai venit la Oradea, dragă Petru Vutcărau!*

– Bine te-am găsit, dragă Vetuța Pop și bine sper să-i găsesc și pe ceilalți prieteni orădeni. Și nu mai puțin pe spectatorii noștri. De fapt, abia am plecat de la voi...

– *Și încă nu oricum, ci încununat cu lauri. La actuala ediție a Săptămânii Teatrului Scurt ai primit Marele premiu și Premiul special pentru admirabilul tău spectacol VOCI ÎN LUMINA ORBITOARE de Matei Vișniec. Voi reveni în cursul acestui interviu cu întrebări referitoare la Vișniec. Dar până atunci aș începe prin a-ți mulțumi că ai acceptat să-mi dai acest interviu pentru revista UNU. Iată cu ce aș dori să încep: CE înseamnă pentru tine TEATRUL?*

– Ca să fiu scurt am să-ți răspund așa: teatrul pentru mine înseamnă TOTUL.

– *Dar directoratul?*

– Ei, știi la fel de bine ca mine, că directoratul înseamnă cu mult mai puțin. E un moment cu totul pasager în viața mea de artist, care sper că se va sfârși curînd directoratul, înțelegi, pentru că această, hai să-i zic, îndatorire, îmi fură inimaginabil de mult din viața artistică. Și nu e bine.

– *Pentru care te-ai pregătit și pentru care, fără îndoială, ai vocație...*

– Și simt cum, încetul cu încetul, directoratul încearcă să domine artisticul și acest lucru mi se pare extrem de periculos.

– *Fîndcă, oricît îți place sau nu, conduci Teatrul Eugène Ionesco, un teatru, pe cît de tînăr, pe aît de prestigios, te-aș ruga să ne spui care este, în mare, programul tău, al vostru...*

– Întregul nostru program este axat pe ediția a XI-a a Festivalului internațional de teatru, bienal, organizat de teatrul nostru, la Chișinău. Este un festival tematic. Această ediție are ca temă MITOLOGIE ȘI RITUAL. Lucrăm la un proiect de spectacol după balada *Meșterul Manole*. Proiect foarte ambițios, din multe puncte de vedere. În primul rînd pentru că spectacolul va fi construit în jurul unui instrument.

– *Adică???*

– Adică în jurul unui ȚAMBAL.

– *De ce țambal?*

– Întrebarea ta mi se pare firească. Am să-ți răspund la fel de firesc că e vorba de îmbinarea, de înfîlnirea a două gînduri. Unul ar fi acela de a construi spectacolul după o baladă și nu după o piesă de teatru propriu-zisă. Al doilea motiv ar fi că am cunoscut un foarte talentat țambalagi, un moldovean din Basarabia plecat de mai mulți ani la Viena, emigrat, cu alte cuvinte înstrăinat. Ei, el a venit cu propunerea să

facă un spectacol pentru țambal – reține, sună ca un concert! – și actori dramatici. Am combinat cele două idei și mi-a plăcut. Mi-a plăcut chiar foarte mult. Socotesc, eu cel puțin, că țambalul este un instrument popular care pentru noi, românii, înseamnă ceva. Este parcă o metaforă, caracterizează, personalizează lumea noastră spirituală. Proiectul mi s-a părut foarte interesant. Și iată-ne în față cu un program care, nu numai că prinde pe zi ce trece un contur tot mai clar, mai limpede, ci se îmbogățește, continuu, așa cum se petrec lucrurile mai întotdeauna când te gîndești cu intensitate la ele. Spectacolul va avea loc într-o sală de circ din Chișinău. El presupune mișcare, un dinamism special.

– *Cu alte cuvinte, multe ore de mișcare scenică zilnic. Dar ce vă pasă, aveți la teatru un om extraordinar, pe doamna Angela Doni, talentată și pasionată coregrafă, premiată la recentul festival orădean. Dar hai să ne întoarcem la programul Teatrului Ionesco...*

– Da. Acum lucrează la noi un student în anul de regie terminal, Corneliu Păvăloi. El face spectacolul cu piesa lui Carlo Gozzi, *Dragostea celor trei portocale*.

Și, cum se apropie un moment important în viața Republicii Moldova, teatrul nostru va avea un cuvînt de spus, o atitudine. Încercăm să ne-o exprimăm fie prin *Scrisoarea pierdută* a neprețuitului Caragiale, fie printr-un spectacol cu o piesă de Vișniec, *Văzătorule, nu fi un melc*.

– *Îmi imaginez cu vor fi luate sălile cu asalt. Publicul va învăța ceva de la voi...*

– Sperăm.

– *Ce înseamnă să conduci astăzi un teatru din Basarabia?*

– Înseamnă să lupți cu morile de vînt. Să lupți în primul rînd cu propria ta capacitate de a rezista, cu slăbiciunile tale, să nu renunți cu nici un chip la o idee, atunci cînd crezi în ea, să lupți, da, să lupți împotriva celor ce creează toate premisele pentru ca teatrul să dispară. Să fii tenace și încăpățînat în efortul de a demonstra că TEATRUL este peste cei ce ne conduc azi și oricînd și care încearcă, și o fac cu mijloace dintre cele mai diabolice, să-i minimizeze importanța.

Un director e obligat astăzi de împrejurări să găsească multiple soluții de menținere a stabilității trupei, în condiții materiale precare, și nu doar stabilitatea fizică, ci mai ales nivelul artistic.

A monta astăzi o piesă la noi echivalează, nu exagerez, cu un act de eroism, presupune surmontarea unor imense dificultăți, în primul rînd de ordin material-financiar. Cenzura cea mai oribilă.

– *S-ar putea să greșesc, dar nu cumva sesizezi și tu la voi, acolo sus, în Ministerul Culturii, o anume antipatie, o indiferență răuprevestitoare?*

– Nu. O să rîzi, dar am ajuns să-i compătimesc pe funcționarii din Ministerul nostru. E o neputință care pur și simplu trezește mila. Ei caută soluții, știu asta, caută

variante de ieșire din criza aceasta prelungită, dar nu găsesc. Să știi că nu sînt indiferenți, sînt numai neputincioși.

– *Interesant punct de vedere. Dar publicul, el cum simte, ce crede el despre acest moment al teatrului, al culturii în general? Vine la spectacole, vă susține?*

– Da, publicul este alături de noi, cu toate că și el este alcătuit din oameni necăjiți, din intelectuali, țărani și muncitori copleșiți de griji, de lipsuri, de probleme existențiale, mult mai importante, nu-i așa, decît cele spirituale, dar vine. Sălile noastre sînt mereu pline.

– *Ce capacitate are o sală la voi?*

– Ei, e bine că nu avem o sală mare. 120 de locuri, dar mereu ocupate, lăsîndu-ți sentimentul că oamenii sînt mereu interesați de munca ta. Un sentiment tonic, nu? Și noi îi sîntem recunoscători publicului că vine.

Chestiunea este cum vitalizăm noi acest organism gata să sucumbe... Cînd sînt pe scenă însă, și văd sala mereu plină, îmi spun că, în pofida tuturor neajunsurilor, Teatrul nu poate fi ucis. El trăiește, există, chiar și în cele mai sinistre condiții. Se vor găsi mereu, nu ca o obligație, ci ca o necesitate, un actor care să joace și doi spectatori care să-i aplaude. Acesta este Teatrul. Și trebuie să fii orb, să nu vezi această forță fantastică a teatrului.

– *Dar actorul basarabean? Cum trăiește el, care sînt satisfacțiile lui, care necazurile? Cum arată o zi de muncă și de viață a unui actor de la voi? Este el un om de atitudine, social? Sînt actorii voștri organizați, fac, de pildă, greve?*

– Nu, greve nu fac, n-ar avea nici un rost, că nu impresionează pe nimeni. Sîntem puțini și dacă n-am juca, nu cred că ar deranja Puterea, dimpotrivă. Actorul moldovean nu este ancorat în civic, în politic, prea mult. Din păcate. Și nici organizați nu sîntem, decît în uniuni profesionale. Dar asta nu înseamnă că nu simțim toți ca unul. Și nici nu înseamnă că ne mulțumește ce avem: sărăcie și indiferență. Dar lupta noastră este una artistică – vrem să dovedim cu fiecare spectacol, cu fiecare nouă premieră, că sîntem foarte buni și nu putem fi dați la o parte cu ușurință.

– *Mă bucur că spui asta, deoarece eu simt că actorii noștri, din România, se dau bătăuți într-un fel. Cedează. Mai ales aici, la Oradea. Fac din ce în ce mai puțin, sînt tot mai copleșiți de nevoile materiale, care nu sînt puține nici ele, și uită chiar esențialul: lupta pentru performanță, menținerea, ridicarea continuă a stachetei profesionale, artistice. E foarte periculos să lași o colectivitate ultrasensibilă ca aceasta, să decadă, să se degradeze, ca să poți spune apoi cu semănătate că „nu mai e nimic de făcut”. Păi după asta nici nu va fi greu să te desființeze. Mi se pare că întrezăresc aici un scenariu subtil, diabolic. Să nu crezi cumva că sufăr și eu de boala românilor, de scenarită. E o concluzie care-mi vine din realitatea imediată și nicidecum din fantezia mea...*

Dar rămăsesem la programul zilnic al actorului, la voi.

– Da. Un director bun, cred eu, trebuie, pe lângă alte nenumărate griji, să știe să umple timpul actorului. Actorul nu trebuie să aibă timp liber. Pare o absurditate, dar tu care ai trăit atîția ani în teatru știi că nu e. Actorul, este foarte important, trebuie să se mențină mereu în formă, artistic vorbind. Programul lui de lucru nu este unul ușor: zilnic de la ora 9 ei fac mișcare, sub stricta supraveghere a coregrafei. Repetițiile încep la ora zece și durează pînă la ora 14 cu o pauză de o oră pentru masa de prînz. Seara avem fie spectacol, fie repetiție. Deci stăm, în teatru de dimineața pînă seara. Și asta în fiecare zi, cu excepția zilei libere.

– Ce faceți cu copiii voștri, cu nevestele care nu sînt toate actrițe, cu soții. Cum vă descurcați?

– Bine. Excelent. Partenerii noștri înțeleg că noi nu putem trăi altfel...

– Tu cel puțin ai o soție actriță: pe Alla, care este la fel de pasionată de profesia ei, ca tine.

– Da, dar băiatul nostru, Laurențiu, stă cu noi în teatru cît e ziua... Toți copiii noștri s-au obișnuit să stea la teatru, acolo se joacă, se uită la casete, urmăresc spectacolele noastre. Ei se joacă întotdeauna de-a teatrul. Fac spectacole, copiindu-ne pe noi, ba adesea întrecîndu-ne. Jucăm noi, să zicem, CHIRIȚA, o joacă și ei, cu replici, cu scene întregi, așa cum le văd ei. Uneori e foarte interesant și amuzant.

– Asta mi se pare extraordinar. Voi îi pregătiți acolo, fără să vă dați seama, pentru meserie. O mică pepinieră... Și, crede-mă, odată inoculat microbul, gata, s-a zis, nici că vor mai accepta să facă altă profesie. (De fapt, i-am văzut pe acești copii de actori din Chișinău, în tabără la Bratca – invitați prin Fundația noastră Academia Civică, filiala orădeană. Au jucat pentru noi, pentru cei prezenți acolo (ne-am dus să-i vizităm): Dumitru Chirilă, Florian Chelu, Ileana Iurciuc, scene din „Chirița”. Au fost grozavi, fermecători.)

– Mă bucur. Dar noi nu-i privim cu îngrijorare, ci cu imensă dragoste. Dintotdeauna copiii actorilor, cei mai mulți, au îmbrățișat profesia părinților.

– Un sociolog ar putea studia eventual de ce se petrec lucrurile astfel... Nu ar fi deloc lipsit de interes. De ce se lasă cucerii ei, copiii adică, de teatru, deși știi și văd că viața nu e cîtuși de puțin ușoară, iar de bani ce să mai vorbim... Dar mai bine spune-ne, te rog, cîte ceva despre rolurile tale cele mai dragi. Cît te-au urmărit personajele pe care le-ai jucat?

– Oho! Ele au ajuns să-mi fie atît de aproape, încît au devenit parte componentă a vieții mele, a eului meu. Tu știi cam ce am jucat: Estragon din „Așteptîndu-l pe Godot”, Regele Beranger din „Regele moare” de Eugen Ionescu, Domnul Smith din „Cîntăreața cheală”, Alberto Steliano din piesa lui Eduardo de Filippo. „Familia mea”. După cum vezi, n-am jucat multe roluri...

– *Dar ai jucat în spectacole foarte bune. Aproape cu toate aceste spectacole ai venit ca interpret (și cu altele, la care ai semnat regia) la festivaluri teatrale din România și de fiecare dată ai plecat cu premii...*

Iată, aș vrea să vorbim puțin despre spectacolul „Hei, oameni buni” de Saroyan. Acest spectacol a luat un premiu foarte important în '91, la ediția a VIII-a a Săptămânii Teatrului Scurt: premiul de interpretare feminină l-a luat ELVIRA PLATON. Peste puțin timp ea a venit în România, s-a mutat definitiv la Oradea, s-a căsătorit aici, cu un artist, cu un muzician, cum bine știi, cu dirijorul Romeo Rîmbu are un cămin, un băiețel adorabil, Remus (între timp a mai născut și o fetiță, Renata; – n.n.) Destinul face ca tu acum să reiei, să poți relua acest spectacol la Oradea. Va fi o copie xerox a aceluia spectacol?

– A fost primul meu spectacol ca regizor. L-am iubit foarte mult. Toți am iubit acest spectacol. Ai auzit și tu, acum o oră, cum povestea Elvira de el, de noi... El s-a jucat de vreo 15 ori, s-a dat și la TV pe programul II. Nu, nu va fi o copie xerox. Nici n-ar putea fi, după cîțiva ani ne schimbăm cu toții, evoluăm. Povestea de dragoste a celor doi tineri este foarte frumoasă și mai frumoasă încă dorința lor de a rămîne oameni, de a rămîne puri într-o lume maculată, crudă, perfidă. Și este tragică; nici n-are cum să fie altfel, într-o lume în care legile junglei ucid puritatea sufletească, o înnăbușă. E o piesă care continuă să dea spectatorului de gîndit.

– *Cum îți alegi piesele, Petru?*

– Aș putea spune că ele mă aleg pe mine și nu eu pe ele. Ca într-o dragoste, venim unul în întîmpinarea celuilalt, dacă nu „ne aprindem” amîndoi, totul e inutil, mariajul nu se face... Nu caut ostentativ premiera absolută sau originalitatea cu orice preț. Piesa trebuie să-mi trezească prin ceva interesul, să mă emoționeze, să coincidă măcar tangențial cu problemele publicului, ale spectatorilor noștri, cu alte cuvinte ale semenilor noștri. Ale noastre, deci...

– *Jucați piese de Eugen Ionescu (ați dat și numele celebrului scriitor teatrului vostru), iată, acum un Matei Vișniec. Doi scriitori români de excepție stabiliți în Franța. E o coincidență?*

– O coincidență interesantă și semnificativă.

– *Să fie oare un semn de solidaritate cu exilații, cu marii, iluștrii noștri exilați?*

– În ce-l privește pe Eugen Ionescu lucrurile sînt clare: orice teatru serios își face un titlu de glorie din montarea în bune condițiuni a unei piese de Ionescu. În ce-l privește pe Vișniec, lucrurile nu stau tocmai așa. Primul spectacol pe care l-am pus și pe care voi l-ați premiat la Oradea recent („Voci în lumina orbitoare”) s-a născut dintr-un sentiment, hai să-i zic polemic... Nu mi-a plăcut ce-am văzut, vorbesc de spectacole cu piesele lui și, în loc să le birfesc, m-am apucat să fac eu altfel... Mie lectura oricărei piese îmi provoacă în primul rînd emoții, apoi, ca într-un lanț, imagini

teatrale. Totul se petrece ca atunci cînd arunci o piatră în apă și se fac cercuri, multe cercuri...

– *În ce relații te găsești cu familia lui Eugen Ionescu, știut fiind faptul că fiica lui, Marie France, a interzis să se joace piesele sale în România sau, oricum, urmărește atent cine ce joacă...? Sau nu e decît un zvon?*

– Eu l-am cunoscut personal pe Eugen Ionescu. Am vorbit însă la telefon și știu că ar fi dorit tare mult să vină la Chișinău. A fost fericit, după cum ne-a mărturisit, că un teatru tînăr din Basarabia poartă numele lui. Avem toată libertatea să jucăm oricare dintre piesele lui, continuăm să-l studiem cu venerație, să-l jucăm...

– *Întrebarea pe care aș dori să ți-o spun în finalul acestei convorbiri este „Bine, bine, cu țambalul știm acum ce este, dar cu violoncelul, ce facem”, Petru Vutcărau?*

– Da, aceasta este întrebarea. Și totodată titlul piesei lui Matei Vișniec pe care o montez acum la Oradea. Aș vrea să-ți răspund că am găsit în piesa lui Vișniec situații identice cu cele în care ne aflăm, noi, artiștii, atît cei din România, cît și cei din Basarabia. Artistul sîngerează, este lovit, se fac presiuni asupra lui, dar el continuă să cînte, deranjînd, exasperînd mediocritatea. Unul din acești mediocri este și bărbatul cu ziarul, din această piesă. Ei sînt de fapt consumatorii acestei lumi, pe cînd artiștii sînt creatorii. Ei se consumă pe ei înșiși în procesul creației, ard... restul e demagogie...

– *Și cu toate astea se dă, se lovește în violoncel și, mai rău, în cel care cîntă...*

– Așa e. Eu cred că atîta timp cît se va mai găsi fie și un singur om care să lovească în violoncel, nimic nu se va putea schimba în bine în lumea aceasta. Rămîne numai violoncelul la care nimeni nu va mai cînta...

Oradea, 16 nov. 1995

(Rev. UNU)

IRINA NECHIT FAȚĂ-N FAȚĂ CU TEATRUL ȘI CU PERESTROIKA

În lumea teatrală Irina Nechit este cunoscută și ca poetă, dar, și ca om de teatru, cronicar și, cred, într-o vreme chiar secretar literar, în fine, observator perspicace, inteligent și sensibil al vieții teatrale din Republica Moldova și de la noi.

Aparent fragilă, delicată, chiar timidă, Irina Nechit se dovedește, cînd o cunoști mai bine, o femeie fermă, sigură pe ea și pe ceea ce știe – și știe multă carte –, pe intuițiile, pe gustul ei. Este un om pe care te poți oricînd bizui, o inimă caldă în care îți poți, o clipă, oglindi tristețile sau oboseala pricinuită de stresul acestei lumi agitate.

Chiar dacă și-a intitulat una dintre cărțile ei de poezie *Cartea rece*, ești îndreptățit să constăți, la capătul lecturii ei, că sentimentele etalate între copertile cărții sînt puternice și fierbinți.

Godot Eliberatorul (Ed. Cartier, Chișinău, 1999) este o carte despre teatrul ultimilor ani, un periplu prin spațiul teatral basarabean. Pentru cine dorește să cunoască istoria teatrului după 1985, deci după declanșarea *Perestroikăi*, cartea Irinei Nechit este un instrument absolut indispensabil. Este analiza pătrunzătoare, concentrată, competentă, a unei etape de o indiscutabilă importanță. Fără să intre în amănunte insignifiante, autoarea aduce în sprijinul argumentării unor fenomene teatrale condițiile social-istorice și economice din Moldova fostă sovietică. Idealurile naționale îndelung și aprig înăbușite ale basarabenilor, lupta lor pentru independență, pentru suveranitate, pentru recunoașterea limbii române ca limbă de stat nu și-au găsit rezolvarea promptă, multe dintre ele rămânând încă iluzii. Seismele sociale nu puteau să nu-și pună amprenta și pe fenomenul artistic. Teatrele vechi, foarte bune la vremea și în felul lor, dar funcționând după principii sovietice, comuniste, se desființau, iar altele, noi, se înfiripau anevoie. Consolidarea lor a fost împiedicată în principal de lipsa bugetelor slabe, inconsistente în perioada binecunoscută și la noi a lungii, interminabilei tranziții. Din cele 13 teatre (cu noroc, fără noroc?), în stagiunea 1998/1999 doar 7 au reușit să-și deschidă stagiunea. Austeritatea, cum se vede, nu priește în nici un fel artei.

Irina Nechit observă, nu fără satisfacție, că dorința cea mai acută a creatorilor basarabeni a fost cea a reformării teatrului sub aspect valoric, preocuparea de a conecta rapid (avînd atuul prestigioasei școli teatrale ruse) la dimensiunea europeană și, de ce nu, universală a teatrului. În același timp, creatorii postmoderni au reușit să promoveze o estetică teatrală aparent elitistă, în fond antrenînd publicul în dificilul proces al gîndirii active, al asumării responsabile și al implicării directe în social și politic. Cu alte cuvinte, o certă educație civică prin intermediul spectacolului teatral.

Autoarea salută începutul făcut de proaspeții absolvenți ai Școlii de teatru *Șciukin* din Moscova, tineri moldoveni din care va răsări cea mai interesantă și prestigioasă mișcare teatrală de după 1990. Personaj tabu în imperiul dictaturii, *Godot* e primit cu ovații și flori, ca un adevărat Eliberator, la Chișinău. *Așteptîndu-l pe Godot*, spectacol făcut la Moscova, avea să revoluționeze arta scenică – și nu numai la Chișinău, ci peste tot unde s-a jucat în trei limbi (română, franceză, rusă). Numeroase premii vor răsplăti atît jocul impecabil cît și acuta rezonanță politică a spectacolului (regie și interpretare Petru Vutcărău și Mihai Fusu). Așadar GODOT ca o metaforă, absurdul existenței ca stare de fapt. O lume în agonie (comunismul) dar rezistentă ca virusul SIDA și, peste toate, zădărnicia și disparerea așteptării.

Cunoscîndu-le foarte bine, Irina Nechit oferă scurte, sintetice caracterizări ale fiecărui teatru, ale fiecărui creator important, regizor sau actor. Cititorul află amănunte despre toate spectacolele mai însemnate. Aflăm, bunăoară, nu fără emoție, că magistralul spectacol al lui Petru Vutcărău, *Regele moare*, (cu el în rolul principal) s-a jucat, printr-o stranie coincidență, în chiar seara de 28 martie 1994, cînd a murit Eugène Ionesco. Nu poți să nu fii de acord cu autoarea cînd afirmă că spectacolele

lui Vutcărau, de exemplu, „sînt bazate pe-o tensiune paroxistică, cu impact extraordinar asupra spectatorului“, că Sandu Vasilache este, prin excelență, „creator de imagini, necontaminat de tipare“, că Ion Ungureanu a dovedit, în perioade grele, curaj civic și profesional, anticipînd lupta pentru eliberare națională, că Mihai Fusu „îmbină fericit formula teatrului clasic cu modernitatea“ etc, etc. Sînt puse într-o balanță corectă piesele din repertorii, analizîndu-se deschis și fără patimă cauzele unor eșecuri de proiecte teatrale.

Un capitol aparte și de mare interes pentru cititor îl constituie interviurile adunate sub titlul *Întrebări de la parter*. Sînt întrebări incomode uneori, îndelung pregătite ori spontane, rapide, sugerate de răspunsul anterior al interlocutorului. Pot fi reținute, cu folos, pasaje semnificative pentru profilul artistic al interviuatului: „Arta este o sinteză ideală între filosofie și revelația religioasă“ (Matei Vișniec), „Cred foarte mult în spațiul cosmic, în energia supremă“ (Cătălina Buzoianu), „Mediul actoricesc e contaminat de bîrfă, de ipocrizie“ (Sandu Cozub), „Ferice de trupa care are actori buni, ei constituie cea mai umană, mai sănătoasă, mai frumoasă armă a teatrului“ (Mihai Fusu), „Cine își pune problema morții, acela se întoarce cu fața spre Dumnezeu“ (Petru Vutcărau) ș.a.

Irina Nechit e oarecum pesimistă în privința posibilității schimbării rapide a condițiilor materiale în stare să aducă progresul artelor scenice, dar e încrezătoare în capacitatea creatorilor de a continua lupta pentru supraviețuire și pentru creșterea continuă a valorii, de a descoperi acele formule, dacă nu magice, cel puțin apte să pună în valoare expresivul potențial artistic al actorilor români basarabeni.

(*Familia*, iunie 2000)

ION LUCIAN: „AM SENZAȚIA CĂ AM RĂMAS TÎNĂR, CA ȘI MINUNATUL MEU PUBLIC“

– *Stimate Domnule Ion Lucian, sînteți colaboratorul Teatrului de Stat Oradea, în dubla calitate de autor și regizor al spectacolului Snoave cu măști. Isprăvile lui Păcală au cucerit, ca să zic așa, lumea. Cînd și în ce fel – vă rugăm pe Dv. să povestiți acum spectatorilor orădeni – v-ați întîlnit cu îndrăgitul personaj?*

– În anul 1970, cu ocazia Bienalei de teatru din Veneția, Centrul american ASSITEJ a invitat Teatrul *Ion Creangă*, al cărui director eram atunci, la un Festival internațional care urma să aibă loc la Montreal și Albany – New York, în 1972. „Ne-ar interesa ceva specific românesc“ – mi-au declarat organizatorii, ceea ce mi s-a părut foarte normal pentru o confruntare internațională.

Avînd la dispoziție un timp de pregătire de aproape doi ani, m-am gîndit să creăm un spectacol cu totul nou, începînd chiar de la text. „Specific românesc“? ce poate fi

mai reprezentativ decât „jocul laic de măști“, care are o tradiție în țara noastră de peste 16 secole? Iată elementul de bază de la care am pornit. Ce erou mai „de-al nostru“... ca Păcală? Un erou cu adevărat popular, simbol al spiritului acid al românului, justițiar prin umor, neastîmpărat dușman al viciilor umane. Pentru a nu umbla pe cărări bătătorite, am imaginat noi năzdrăvăanii ale eroului, într-o canava teatrală întretesută cu vechi obiceiuri folclorice de naștere, nuntă și moarte, în toată autenticitatea și poezia lor inegalabilă. Și, toate, pe un fundal de dans și cîntec popular, tezaur invidiat de toate popoarele, pentru varietatea, virtuozitatea și mai ales pentru „bucuria de a trăi“ pe care o degajă.

Am scris această piesă din dragoste pentru tot ceea ce ne aparține peste timp și spații: oameni, tradiție, spirit, cultură națională... Și cu speranța de a ne face iubiți și de alții. Reacțiile au fost tumultuoase și neprevăzute.

Tumultuoase – pentru că mulțumirile publicului au fost manifestate prin tunete de aplauze și declarații de prețuire emoționante. Neprevăzute, din păcate, pentru că am mai înfîlnit indiferență, rezerve și ostilități ascunse cu snobism sub explicația „saturației de folclor“.

Neașteptate, din fericire, pentru promptitudinea cu care Păcală a fost acceptat și iubit pe toate meridianele...

Pentru că *Snoavele cu măști* și-au cucerit prietenii temeinice în continentul american (două luni de turnee în Canada, Statele Unite și Cuba), în Europa (o stagiune de 45 de zile la Paris, Bienala din Veneția, un micro-turneu în Franța, un altul în Belgia) și chiar în Arhipelagul nipon (prima trupă românească de teatru care a jucat în Japonia timp de 75 de zile în 42 de orașe!). Mai mult decât atîta: un teatru normand din Caen a montat spectacolul, dovedind că și niște francezi pot interpreta cu autenticitate un text ce se dorea specific românesc!

Toate aceste „isprăvi“ au fost realizate datorită talentului și dăruirii creatoare a Teatrelor *Ion Creangă*, *Municipal* din Ploiești, *Tony Bulandra* din Tîrgoviște și *Popular* din Buzău.

Pentru această călătorie a spiritului românesc prin lume sînt fericit că am scris *Snoave cu măști*. Și sînt emoționat pentru această nouă înfîlnire, cu publicul bihorean.

– *Vorbiți-ne, vă rog, și despre actorul Ion Lucian. Sînteți prezent mereu, fie în spectacolele de varietăți tv, în Albumele duminicale, în spectacolele de teatru tv, publicul vă cunoaște și vă... recunoaște! Și negreșit, vă apreciază, vă iubește și vă admiră. În ultimul timp, turneele bucureștene s-au rărit... simțitor. Totuși, Teatrul de Comedie a ajuns la Oradea, oferind iubitorilor de teatru posibilitatea vizionării unui spectacol de neuitat: Trei surori de Cehov. Ați creat – ce spun eu ați creat –, ați fost un Kulîghin extraordinar. Apoi, ați oferit spectatorilor dv. bucuria de a vă înfîlni într-un spectacol al cărui creator total a fost... Ion Lucian (Opus 1... singur). Acum sînteți protagonistul remarcabil al spectacolului Turnul*

de fildeș *de Rozov*. *N-o spunem numai noi, cei care v-am urmărit cu interes și cu simpatie, o spun și cei mai pretențioși cronicari dramatici.*

Mi se pare binevenită întrebarea: dintre rolurile interpretate în vremea din urmă, care v-au adus cele mai multe satisfacții? Și, în general, ce ne puteți spune despre această, să-i zic, a doua vîrstă profesională a actorului Ion Lucian?

— Aș prefera formula „a doua tinerețe profesională“! Poate pentru că de peste două decenii mă preocupă teatrul pentru tinerele generații, am senzația că am rămas tînăr ca și minunatul meu public.

Mulți mi-au reproșat că mi-am „sacrificat“ oarecum cariera actricească pentru a mă „irosi“ ca autor, regizor sau interpret în teatrul pentru cei mici și cei tineri. Poate, într-o oarecare măsură, au dreptate! Dar numai în parte, pentru că, dacă frecvența marilor roluri pentru teatru a scăzut, în schimb satisfacția de a fi oferit tinerelor generații bucurii artistice este imensă, cu o mare investiție pentru viitor. Și dragostea, și recunoștința pe care mi-o mărturisesc ochii calzi ai micilor mei admiratori, îmi încălzesc inima cu dogoarea tinereții lor.

Ați enumerat în întrebarea dv. aproape tot ceea ce am jucat în ultima vreme, în orice caz, tot ceea ce socotesc demn de a fi fost jucat la maturitatea artistică a unui actor. Căci, în detrimentul cantității, prefer să acumulez acele creații în care am ceva de spus, în care am putut aduce ceva nou și interesant. De aceea l-am iubit pe Kulîghin din *Trei surori*: pentru că mi-a permis să-l interpretez într-o concepție cu totul nouă, care i-a uluit și apoi entuziasmat chiar și pe specialiștii în literatura cehoviană. De aceea îl ador pe Sudakov din *Turnul de fildeș*: pentru că în timpul scenic al unui spectacol am posibilitatea să parcurg o viață de om, care se destramă treptat. De la statuie la pulbere. De aceea îmi iubesc rolurile din *Snoave cu măști*: pentru că mă pot depersonaliza și recompune în diferite ipostaze și caractere. Din același motiv îmi iubesc spectacolul *Opus 1... singur!*, pentru că în cele peste 30 de personaje pe care le-am creat, am cuprins o lume contemporană, care se dorește uneori scuturată critic pentru a se dezbara, prin umor, de neîmpliniri.

Mi se poate reproșa deci cantitatea, dar nu dorința responsabilă de a aduce mereu ceva interesant. Fiindcă vine... vîrsta artistică... în care nu mai ai voie să fredonezi refrene, ci să ataci cu autoritate marile partituri!

— *Cum ați lucrat cu artiștii de la Teatrul din Oradea? N-a fost „trădat“ autorul (cel puțin unul din ei?). Și ce are de spus ... regizorul?*

— Cu colegii de la Oradea am lucrat admirabil și-mi voi păstra un loc fierbinte în inimă, pentru ei!

Culoarea dominantă a colaborării a fost albul imaculat... de la albul tîmplelor celor cu experiență, la „albul ghiocelor“ din cea mai recentă promoție de actori.

Pe toți i-a unit, în afara incontestabilelor lor calități, dragostea pentru piesă (care m-a emoționat!), dăruirea în efort și n-a fost ușor! și spiritul de echipă.

O „trădare“ tot există! Spectatorilor le vor fi „trădate“ toate sensurile piesei, dar pentru această trădare nu putem fi decât fericiți.

– *Așa să fie!*

A consemnat E. P.

(din caietul-program al spectacolului *Snoave cu măști* de Ion Lucian și Virgil Puicea; premiera: 4 oct. 1981; regia: Ion Lucian; scenografia: Maria Hăteganu).

P.S. Reîntâlnirea cu Paula și Ion Lucian, în 2002, la Festivalul Comediei de la Galați, ne-a prilejuit plăcute ceasuri de taclele teatrale.

PUȚINĂ ISTORIE (TEATRALĂ)... NU STRICĂ

Îmi scrie AUREL BUTEANU, din Timișoara
(autorul unei *Istории a teatrului din Ardeal*)

Timișoara, 18 mai 1973

Dragă tov. Pop,

Cu poșta de azi îți expediez *Meteorul* (de Dürrenmatt, în traducerea lui, text pe care i-l cerusem, n.n.).

Referitor la materialul pe care mi-l ceri pentru expoziție (îți recomand cartea lui Șt. Mărcuș *Thalia Română*, 2, Ștefan Mărcuș *Muzica și teatrul*, Oradea, 1936, 3, Ștefan Mărcuș *Problema teatrului românesc*, Arad, 1912.

Iar despre Hallasy Kornelia: este de origine română (Tatăl ei schimbându-și numele din Corbul Bogdan, în 1832, în Hollosy, așa că ea e Hollosy Kornelia).

S.d.m. (*Sărutări de mâini*, n.n.)

Aurel Buteanu

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA

– o viziune posibilă pentru un alt fel de spectacol –

La Săptămîna Teatrului Scurt de la Oradea din anul 1978 spectacolul cu acest „cel mai vechi text de teatru românesc“ cunoscut, a fost distins cu Marele Premiu, într-o unanimitate greu de atins în alte împrejurări. Interpreți: actorii teatrului gazdă. Regizor: profesorul Ion Olteanu. Scenograf: Tatiana Manolescu-Uleu.

Printre spectatori, cel mai emoționat: prof. Lucian Drimba, care a publicat și cel mai documentat și serios studiu, de fapt o carte, despre acest text. O analiză atentă, fără cusur.

Aplauzele au durat 20 de minute, întrecând orice așteptări. Emoția a cuprins întreaga asistență care aplauda în delir, cu lacrimi în ochi. Vă veți întreba desigur, ce-i putea anima într-atîta pe cei din sală, asistînd la un spectacol, la urma urmelor, cu o „piesuță“, o „bagatelă“, un „flecusteț“ fără pretenții literare, cum a fost numit de-a lungul timpului. Să fi fost pur și simplu entuziasm patriotic? Nici gînd. Spectacolul a fost încîntător, sobru, emoționant. Totul, decorul, costumele, jocul actorilor, mesajul – totul impecabil. Și doi dintre vecinii mei din lojă, domnii profesori Ion Zamfirescu și Lucian Drimba mi-au mărturisit, emoționați, că, deși cunoșteau textul bine (mai ales Domnul Drimba, care a lucrat atît de amănunțit pe el) nu și-ar fi putut imagina că poate prilejui un spectacol de o asemenea factură.

De fapt ce se întîmplase? Distinsul regizor și profesor Ion Olteanu, a fost invitat destul de tîrziu să monteze acest text la Oradea. Cînd a venit și a văzut despre ce este vorba, primul său gînd a fost să renunțe și să plece. Se speria: răspunderea i se părea prea mare, iar timpul prea scurt.

După două ore de discuții aprinse în trei (dumnealui, Tatiana Uleu și cu mine) Domnul Olteanu a acceptat să se apuce de lucru. Nici astăzi nu mai știu cu ce argumente l-am convins. După două zile a și început intens lucrul. Întîi de toate și-a alcătuit textul de spectacol, tăind tot ce i se părea pueril și în plus. A optat pentru varianta tragică. El a ales acele părți din text care vorbeau despre condiția românului asuprit în imperiul marilor puteri. Probabil originile sale transilvane își spuneau cuvîntul... Îl emoționau în text replicile care vorbeau despre românul sărman și nesigur pe ziua lui de azi și de mîine, pus mereu pe fugă, temător și speriat. A românului cu mintea pururi trează și cu toate simțurile ascuțite la maximum, spre a ghici cu un ceas mai devreme „mișcarea“ dușmanului și, eventual, a o evita.

Regizorul s-a dovedit nu numai un român de excepție, ci și un regizor de mare rafinament; înțelegerea superioară și profundă a lumii și rosturilor omului în univers, a subtilităților acestui text aparent minor fiindu-i sprijin în demersul înnobilării replicilor care oricui, la o lectură obișnuită, îi puteau părea de-a dreptul banale și neimportante. Școala rigorii nemțești (Ion Olteanu a fost elevul lui Reinhardt!) și-a spus cuvîntul: spectacolul era impecabil organizat, actorii fiind îndrumați cu maximă exigență. Totul era marcat de sobrietate și, paradoxal, emoția venea din îngemănarea incredibilă a unei autentice discipline teatrale cu mijloace artistice capabile să emoționeze pînă la lacrimi.

De fapt Ion Olteanu știa exact ce anume vrea să comunice prin acest spectacol de o limpezime exemplară. Seri la rînd, cînd ne vedeam la noi acasă, spre a discuta cum merg repetițiile, Domnul Olteanu ne întreba – pe mine și pe soțul meu –, cu glas scăzut, privindu-ne în ochi: „Spuneți, dragă Vetuța, spune, domnule inginer, cumu-i bine dară?“ Era, știam finalul replicii esențiale care-i dăduse cheia întregului spectacol. După care ar urma invariabil întrebarea-replică din *Occisio*: „Nici nu-i

bună casa cu două uși, nici nu-i bună cu una... că deacă te strîmtoresc n-ai încătrău să te spăsești: nu-i bună cu două, că văzurăți cum năpădiră turcii de pă una pă Grigore și îl sugrumară. Da' cumu-i bine dară? Îi bine să lăcuiască omul în șura cu patru guri, ca viind frica să poată da în toate laturile?"

Această replică îl obseda pe profesor. Îi răspundea în toate felurile, divagînd, răspunzînd prin mici și pline de consistență eseuri, adevărate dizertații în care se întâlneau temeinic argumentate motive politice, istorice, psihologice, sociologice, filologice și filosofice. De pe poziția de bun român, dar nici o clipă a unui naționalist înverșunat. Dimpotrivă, o mare blîndețe și bunătate, înțelegere, toleranță și tandrețe răzbăteau din vorbele lui.

Acestor replici li se adăugau alte cîteva pe care le considera esențiale, din Prolog. Acolo se comunica rece, fără patimă, cum a fost ucis Voievodul Grigorie Ghica al Moldovei, plătind cu viața ambiția sa de a „sta lîngă credință și neamului mîntuintă“. Sau o altă tulburătoare mărturie despre neamul nostru care „îrziu toți ne-am sculat“ și, deși cam „fără gînd ne-am apucat“, n-am dormit de tot ci am și lucrat“. Domnul Olteanu ne-a adus aminte că vechea înțelepciune românească spune că românul a avut mereu nevoie de două săbii în foc și aceasta spune multe despre noi. Și explica nu puține din gesturile românilor.

Peste ani, Alexandru Tocilescu, acest regizor extraordinar de talentat, „citea“ textul într-o cu totul altă cheie. Sala a fost (tot la Oradea și tot la Festivalul de teatru scurt) de-a dreptul electrizată. Mulți nu recunoșteau piesa, ci erau pur și simplu răvășiți de acuitatea mesajului patriotic – dar nici o clipă patriotard – al spectacolului Teatrului *Bulandra*, mesaj de intensă actualitate și ascuns cu mîna de maestru în faldurile istoriei îndepărtate și salvat astfel de odioasa cenzură. Aluziile erau clare, erau vizate pe rînd dictatura, comunismul, rușii, mizeria materială și morală a națiunii noastre. Spectacolul lui Toca a fost, pe bună dreptate, la rîndul lui, răsplătit cu cel mai important premiu al Festivalului, în anii terorii ceaușiste.

Aceste două spectacole de înaltă ținută artistică și de certă valoare morală, etică și civică mă îndreptățesc să revăd textul-pretext expedit cu atîta ușurință de unii cercetători la capitolul „ciudățeniei literare“. Și, de ce nu, să-l citesc cu alți ochi și chiar să propun un posibil scenariu de spectacol, respectînd cu strictețe textul și dispunerea sa, structura sa. Noutatea propunerii mele constă în schimbarea opticii asupra nașterii sale, a scopului pentru care a fost conceput și, nu în ultimul rînd, argumentării structurii și dispunerii sale.

Se bănuiește că textul a fost scris la Blaj. El a fost destinat reprezentării în cadrul serbărilor școlare. Eu cred chiar că cel care l-a copiat sau l-a transcris este chiar regizorul spectacolului sau, dacă acest nume este prea pretențios atunci să-i spunem conducătorul spectacolului: posibil, cum vom vedea, un dascăl, un bibliotecar, un pedagog. Interpreți: elevii școlii, ai gimnaziului din Blaj. Avansează chiar ipoteza că acest

text, în forma care ne-a parvenit este o transcriere din amintire sau cu ajutorul interpreților a textului d e j a prezentat sub o formă de spectacol teatral. Mă bazez, cum se spune, pe însemnările din paranteze, pe didascalii, pe corecturile făcute de mîna copistului-regizor și chiar pe absența unui cîntec despre care se pare că putem spune că s-a cîntat la reprezentație, dar cel care a copiat textul nu l-a mai transcris: fie pentru că nu și l-a mai amintit, fie pentru că nu știa destul de bine nemțește.

Mai întîi să observăm, așa cum au afirmat și cei dinaintea noastră – cercetători, istorici foarte serioși cu toții -, că ideea de la care a plecat textul propus spre reprezentare cuprinde, pe de o parte, evocarea unui eveniment istoric, pe de alta, momentul istoric – fie el și tragic -, trebuia secondat de unul vesel, potrivit carnavalului sau serbărilor școlare, care nu erau în nici un caz prilej de întristare, ci dimpotrivă.

De altfel, specific acestor texte dialogate – să le numim scenarii – destinate reprezentării, cum spuneam, era să conțină și un eveniment, o relatare istorică – uneori, cum este și în cazul piesei *Occisio* chiar una de dată recentă – aceste întîmplări constituind o sursă de inspirație pentru autori. Istorici demni de încredere semnalează că și războiul de 30 de ani a constituit sursa de inspirație pentru un text de spectacol intitulat *Germania devastată și iubitoare de pace* semnat de un anume Johann Rist. Sau, alt exemplu: la doar 13 ani de la invazia turcilor (1660) școlarii nemți jucau o piesă intitulată agresiv *Transilvania care a fost pedepsită de Dumnezeu cu dușmanii care au jefuit-o și au prădat-o*. Nici nu știi ce să crezi: e o exclamație de bucurie răutăcioasă sau afirmarea unei sincere păreri de rău. Sînt semnale că asemenea texte s-au reprezentat în sec. al XVII-lea la Carei, Sighet, Timișoara, Bistrița, Caransebeș, Orăștie etc. Schemele după care se alcătuiau asemenea texte-scenarii erau oarecum clasice, probabil impuse de mai marii școlilor. Subiectul se axa pe trei părți: a) partea religio-istorică; b) partea conținînd dialogurile comice cu efect de destindere; c) elementele coregrafice și muzicale absolut obligatorii „să placă și auzului și văzului”.

Personal, presupun că acest text (*Occisio Gregorii*) a fost alcătuit de un cleric inteligent și sensibil la evenimentul istoric recent petrecut în Moldova și anume, uciderea mișelească a Domnului Grigorie Ghica Vodă (vom vedea îndată în ce împrejurări), ajutat de un grup nu prea mare de școlari isteți și puși pe glume și șotii. Avem, cred, de-a face cu un text al cărui autor nu pare a fi un singur om (nici Samuil Vulcan, nici Ion Budai Deleanu), ci un autor colectiv. Nu am suficiente date să demonstrez acest lucru, dar nici onorații cercetători n-au avut suficiente date și argumente să mă convingă pe mine.

Însuși Grigore Maior, viitorul episcop (a fost chiar episcop în anul scrierii piesei) fusese înainte „învățător de limbi la Blaj, apoi și de științe și, în același timp și bibliotecar, într-o vreme cînd de carte – (obiect rar și foarte stimat) se preocupau exclusiv marii învățați. În această ultimă calitate s-ar fi putut îngriji în liniște nu doar de hrana propriu-zisă a școlarilor (în vremea sa țipăul – pîinea gratuită oferită prin

tradiție elevilor – era cu strictețe respectat), ci, de ce nu, și de cea spirituală, aceasta însemnând prezența la liturghii și orele de rugăciuni, respectarea datinilor și a postului, lecturile bisericești dar și cele laice, muzica, spectacolele teatrale chiar așa rudimentare cum erau ele, micile distracții nevinovate, serbările, carnavalurile.

Textul este socotit minor și pentru că el conține numeroase greșeli și chiar prostioare, vulgarități și destule vorbe fără nici un înțeles. Micul text conține și replici în mai multe limbi: latină, maghiară, română, țigănească, turcească, germană, franceză. Este limpede că ele sînt transcrise greșit nu pentru că cei care le-au transcris n-ar fi știut cum se scriu corect, ci, pentru că din aceste greșeli scoteau ei hazul scenei. Dacă ar fi scris și ar fi pronunțat corect n-ar fi avut chiar nici un haz, cum vom vedea pe parcurs. Elevul care a transcris textul a mai tras cînd și cînd chiulul, uitînd să traducă sau să copieze textul integral, cum e cazul cu acel Cantio germanica, cîntec care lipsește din acest text, dar nu e sigur că a lipsit din reprezentații. Putem presupune că el a fost cîntat de actorul-interpret-școlar, eventual un tînr cu glas subțire (interpretul rolului soției Domnitorului), iar cel care a copiat, a transcris textul, îl pomeneste fără să-l prezinte, fie, cum spuneam, pentru că nu știa bine nemțește sau nu-și mai amintea cuvintele, versurile, fie pentru că îi era pur și simplu lene să-l transcrie, sperînd că o să și-l copieze viitorul interpret. Nu mi se pare hazardată o asemenea presupunere, întrucît se știe, interpreții își copiau de obicei singuri rolurile, improvizînd adesea în marginea textului, așa încît textul-scenariu nu era aproape niciodată identic cu cel rostit în reprezentații. Mai putem avansa și poziția regizorului care, ușor iritat, scrie pentru soldat replica: „Pentru Nemție au pierit și bărbatul tău, și tu cînti nemțește. Doară gîndești că-i scăpa ca fecioru tău?” Cel care a copiat textul, din memorie sau de pe alt text mai adăuga sau mai tăia cîte un cuvînt, socotind probabil că intervențiile sale vor folosi viitorilor interpreți. S-ar putea ca textul, scris probabil la Blaj să fi fost adus chiar în acest scop la Oradea, spre a fi jucat, pentru că el a fost găsit, cum se știe, aici, în Biblioteca Episcopiei Greco-Catolice. O să revenim asupra acestei chestiuni.

Astăzi, datorită seriozității cercetătorilor, se știe că textul *Occisio* a fost compus fără îndoială între anii 1778-1780, cel mai probabil în 1778-1779, pentru că în Prolog se spune limpede că uciderea Domnitorului Ghica „s-au întîmplat acum tocma nu de mult“, ori, știm că el a fost ucis în 1777. Dar textul nu putea fi scris după 1780, în nici un caz, pentru că, în finalul său se fac urări, se strigă „să trăiască Maria Tereza, Iosif și Grigorie Maior,“ și, după cum știm, împărăteasa și-a încheiat domnia în anul 1780, anul morții sale.

Vom pleca în demersul nostru – care poate fi, de ce nu, oricînd contrazis – de la observația că, viața românilor în Transilvania supusă habsburgilor, nu a fost deloc ușoară, liniștea și lipsa drepturilor, nerecunoașterea lor ca națiune provocîndu-le mari nemulțumiri. Și că toate acestea era normal să se oglindească și în manifestările artistice sau în creația literară, chiar așa, în starea lor puerilă, naivă, specifică

Începuturilor. Unirea cu Roma, în pofida unor rezerve greu de explicat, a avut partea ei exemplară: tineri români plecați la învățătură la Viena și la Roma, odată întorși acasă au prins curaj și au încercat să discute de pe poziții mai confortabile cu mai marii Imperiului. Și să pretindă libertății și recunoașterea unor drepturi, de care românii fuseseră privați. Este și motivul pentru care „citim“, sub acest semn, textul „piesuței“ pe care o socotim un pretext pur și simplu pentru comunicarea cifrată a unui mesaj cel puțin încurajator pentru românii trăitori pe aceste meleaguri. Nu există nici o altă rațiune a opțiunii autorilor textului pentru a c e l tragic eveniment din Moldova, și vom vedea îndată de ce.

Legăturile Ardealului cu Moldova erau strînse, după cum o atestă documentele vremii. Dacă ne gîndim că unii dascăli sau pedagogi de la Blaj veneau tocmai de la Iași, acest lucru explică multe. Însuși regizorul acestui text-scenariu a fost, după cum avem mărturii precise, Neagu Orbul (Bazilius Orbul, Neagoe Vasile) la 1761 dascăl la Blaj și venea de la Broșteni. Orb de mic copil, dar deosebit de inteligent și dotat, cu preocupări dintre cele mai diverse, atît în plan școlar, cît și artistic (Athanasie Rednic îl numește într-o scrisoare-document – din care vom cita, fiind extrem de importantă – „conducător“, el însoțea comedianții (și-i îndruma, credem noi, împreună cu dascălul de latină Zaharia). Asta se petrecea în 1756, deci cu 20 de ani în urmă. Așa se explică sensibilitatea sa la tragicul eveniment petrecut în Moldova și referirile la asupririle românilor, venite din partea Marilor Puteri, nefiind deloc întâmplătoare. Domnul care s-a împotrivit a fost ucis mișelește. El a plătit cu viața îndrăzneala de a protesta împotriva răpirii Bucovinei. În urma războaielor, prin pacea de la Passarovitz, cum se știe, Austria a dobîndit pentru ani buni ținuturile Banatului, ale Olteniei și o parte din Serbia.

În 1768 războiul turco-rus a însemnat pentru români ani de ocupație turcească. În urma păcii de la Kuciuk-Kainargi, la 1774, prin înșelăciune, falsificînd pur și simplu hărțile, Austria ocupa o parte din Moldova (în 1775), și anume cea numită de ea Bucovina. Rusiei și Turciei le păsa prea puțin de acest amănunt, altele fiind rațiunile împăcărilor și neînțelegerilor lor. Grigorie Vodă al Moldovei protestează vehement la turci, Austria nu se lasă (și altul era ecoul unei puteri de anvergura Austriei, nu-i așa?) acuzîndu-l pe Vodă că ar complota cu rușii. Iritați la culme, turcii trimit la Iași un capugiu și-l lichidează pe Grigorie Ghica, fără nici o altă investigație, scăpînd astfel de un opozant ce deranja.

Să nu uităm că între anii 1711-1812, deci vreme de un secol, între Turcia, Rusia și Austria au avut loc nu mai puțin de șase războaie a căror durată se cifrează la impresionanta cifră de 23 de ani și că multe din aceste războaie s-au dat pe teritoriile Țării Românești și Moldovei. Și în tot acest timp conducătorii celor două țări cer mereu respectarea drepturilor politice și dreptul la neatîrnare pentru supușii lor. Cu ce preț și cu ce rezultate se vede. Iată de ce credem că, dincolo de presupunerile

avansate privind structura unor texte-scenarii destinate spectacolelor școlare, trecerea atât de comentată de la tonul solemn la cel glumeț-derizoriu, ruperea mesajului eroic, aparenta rupere au fost bine gândite, premeditate, cu scopul precis de a comunica românilor ardeleni mesajul mobilizator adresat lor: acela de a nu înceta lupta pentru dobândirea drepturilor naționale și recunoașterea lor ca națiune distinctă de celelalte trei. Unde, dacă nu într-un spectacol vesel, glumeț și aparent fără probleme se putea ascunde mai bine și cu mai mult folos acest nobil și generos mesaj? Un spectacol de tip modular, în care scenele dramatice, de obicei „cu cheie” alternau cu cele vesele, comice, ușor vulgare pe alocuri, permitea excelent comunicarea de care aminteam. În fond amestecul acesta era dictat de tradiție, structura acestor texte, aparent contradictorii și cu numeroase imixtiuni-divagații, uneori dificil de urmărit făcând chiar deliciul publicului tânăr, dornic de veselie și bucurii, după ore multe de studiu greoi și contacte stricte cu școala și biserica – instituții sobre și reci. Și apoi e în firea românilor să nu se lase copleșiți de necazuri, să caute mereu stările bune, de echilibru, de seninătate, de bucurie.

Dacă ne gândim că, respectând structura tradițională, românii inventivi și oprimați au găsit mai ușor calea spre inimile semenilor, nu ne mai îndoim că scopul acestor reprezentații nu era cîtuși de puțin gratuit. Ei evitau astfel posibilele primejdii ale foarte vigilenților stăpînitori, povestind cu tîlc sau atunci cînd se îndepărtau paznicii și cenzorii de tot felul (dascăli, pedagogi, clerici, directori de școli, jandarmi) acele pasaje care se dovedeau fie prea vulgare, fie cu sensuri primejdioase. Registrul comunicării se schimbă așadar și în funcție de aparițiile nedorite în spațiul de joc și comunicare. „Noi știm că avem mulți dușmani, care pot ușor să ne denunțe arătîndu-le (jocurile de teatru) ca semne ale vreunei viitoare răzvrătiri...” (Athanasie Rednic).

Acesta este motivul pentru care propunem scenariul unui spectacol gândit pe asemenea coordonate. Un spectacol pornind de la text, netrădîndu-l nici un moment, dar închipuind acel moment, deci transferînd totul în timp spre a putea urmări gradul de receptivitate în condițiile respective. Spectatorul va avea și surpriza unor ecouri nefavorabile românilor, consemnate în ultimii ani cu un curaj demn de semnalat și cu o seninătate ce spune multe despre maturizarea noastră ca națiune. Ar fi acestea legate de superficialitatea noastră, de lene, de trădare mai ales, duplicitatea și infidelitatea nefiindu-ne străine. E bine să vorbim și despre ele, pentru că românii sînt inteligenți, au spirit creator, o fantezie bogată și o bună parte din scăderile amintite se datorează, paradoxal, tocmai virtuților, nu puține cu care sînt înzestrați. În definitiv, imperfecțiunile se mai pot corecta.

Propunem așadar, ca spectacolul să se înfripe în stradă, să înceapă (eventual să și continue în acel spațiu) în fața școlii, într-o piață, cu adunarea școlarilor, trupa tînără de comedianți, veseli, puși pe glume și șotii. Își fac mici farse, se fugăresc (un fel de încălzire înainte de începerea spectacolului) își aranjează costumele, se ajută

reciproc. Nota dominantă a momentului e de veselie – este limpede că „artiștii” s-au recrutat dintre școlarii inteligenți, spontani, capabili să improvizeze. Că este așa, ne-o dovedesc amănuntele cuprinse în scrisoarea-document semnată de Athanasie Rednic despre care am mai amintit. Este vorba de Scrisoarea-raport a canonicului Athanasie Rednic, din 11 ianuarie 1756 adresată episcopului Petru Pavel Aaron. Reiese din raport că școlarii luau, pentru spectacole, cu împrumut, „haine de la unul și de la altul, un sceptru era împodobit cu sticle de la un candelabru cumpărat de la Sibiu. Oamenii vorbesc despre acest spectacol extraordinar al lor... poporul îi privea cu cea mai mare admirație pretutindeni”. La un semnal scurt (un clopot, ceva) în decorul pieței cu lume adunată în jur, gură-cască, dar și oameni veniți special la reprezentație, școlarii-artiști se regroupează și spectacolul începe. Cel care rostește Prologul iese în față, ceilalți, după necesități, rămân în spate sau ies spre a se putea desfășura scenele următoare. După consumarea Prologului trupa – alcătuită, după socoteala noastră aproximativ din 30 de tineri comedianți – exclusiv băieți, dintre ei, cei potriviți jucînd și rolurile femeilor: Neaga, Horholina, Soția voievodului, Marișka, fetele care-l însoțesc pe Bachus, (pot juca, desigur, și fete, dar o reproducere cît mai fidelă a reprezentației din sec. XVIII presupune prezența exclusiv a băieților) –, fie intră în sala de clasă improvizată pentru spectacol, atrăgînd publicul curios din piață, fie continuă spectacolul acolo, în stradă.

În scena I facem cunoștință cu Vodă Grigorie Ghica, Domnul Moldovei. Alături de el se află cei doi sfinici Vasile și Simion. Cel care rostise Prologul a prevenit și a pregătit spectatorii despre ce ar urma să povestească spectacolul.

În Prolog (Preambulul) interpreții comunică doar partea tragică a textului – nici un fel de aluzie la veselie, la motivele hazlii ale reprezentației. Așadar:

*Acum tocma nu de demult,
Lucru groaznic, de temut,
În Moldova s-au tîmplat
perire ca de-împărat;
Locu-i vestit și orași,
Să numește, să știți, Iași.
Cu primejde și ostași.*

*Ghica voievod Grigorie,
Domn în mare dregătorie,
Vrînd a sta lîngă credință,
Și neamului mîntuînță,
Cu vicleșug s-au chiebat,
Tirănește s-au tăiat,
de bașa turcesc legat.*

*O, amară prăpădire,
Însuși merge la perire!
Ca argintul l-au zăbovit
Și cu capul s-au plătit:
Că turcii îl năpădiră,
Măcar că doi ei căzură,
Și viața îi luară.*

*Care până vom arăta,
Faceți bine a asculta
Și de-om greși, a ierta,
Toate bine a îndrepta.
Că târziu toți ne-am sculat,
Fără gând ne-am apucat:
Iată, dară, am și lucrat.*

Credem că Prologul poate fi rostit în timp ce actorii-interpreți (școlarii) pregătesc decorul minim pentru scena I (o masă, un tron). În scenă intră Grigorie Ghica Vodă, cei doi consilieri (sfetnici) și secretarul care stă în picioare, așteptând porunci. Vodă le explică sfetnicilor care ar fi menirea Domnului pus de „Dumnezeu în scaunul de dregătorie”, anume a domni cu cinste și a „cîrmui bine țara, dăruindu-l cu înțelepciune să privegheze la întemeierea credinții și a neamului românesc scutintă”. El îi sfătuiește să ignore poruncile „turcescului împărat”, a sultanului Soliman (de fapt era vorba de Abdul Hamid) și să se unească „pă supt ascuns” cu Austria nemțească și Rusia muscălească, cele două „mari împărății vecine”. Altă „spasanie” (în limba rusă spasiti = a salva) nu este și nici „a plini multă vreme” (adică a pierde vremea) n-ar fi bine. Cei doi sfetnici se arată înțelegători și îl aprobă pe Vodă. În fapt ei îl vor trăda curînd, dovedindu-se lași și trădători.

Și, în timp ce ei scriu sau primesc numai scrisorile ce conțin teribilul secret al Domnului moldovean, presupunem că în spațiul de joc apar cenzorii, oamenii de ordine, poate chiar cunoscuții jandarmi călare, cu pana de cocoș la pălărie. Pericol deci. Registrul se schimbă brusc, actorii improvizează, se amuză, limbajul esopic ia locul celui dinainte, aluziile și ambiguitățile revin. Grigorie Vodă vorbește de acuma ca un școlar, cu vorbele unuia care improvizează. Vorbește cam alandala cu secretarul, îl concediază cum ai da afară o slujnică proastă și leneșă, strigîndu-i că e „cap mare de paie”, „fîpă (aruncă) hainele jos și te du la porci”, îi spune. Cu alte cuvinte, îl degradează, umilindu-l. Apare apoi un țigan care face pe ghicitorul-astrolog, folosind un ciur și o ceapă – obiecte care, se vede, erau la îndemîna școlarilor-artiști. În contrast clar cu ce s-a rostit înainte și ce va urma să se îndepline, țiganul prezice, ca o ironie, un viitor prosper. Totul pare bine și frumos, nimic nu tulbură serbarea.

Audierea noului „secretarius” e plină de haz. Publicul e îndemnat să ridă, risipind orice îndoială că ne-am putea afla în preajma vreunui text-capcană. Un comic gros reiese din folosirea voit greșită a cuvintelor în toate limbile: latină, franceză, rusă, turcă, maghiară, țigănească, nemțească, etc. Ciudat, numai românește nu trebuie să știe, obligatoriu, candidatul la post. E aici o aluzie clară la administrația austro-ungară care îi ignora și pe români, și limba lor. Aceasta era desigur o ironie. Candidatul e cap prostuț, iar Domnul comentează bagajul de tot precar al cunoștințelor candidatului, asigurându-i pe ascultători că lucrul cel mai important, chiar mai important decât știința este credința. Cu alte cuvinte îi cere, sub jurământ, credință. Jurământul este și el un fel de poezie culeasă de interpreți sau de dascăl de prin satele Transilvaniei. Se jură, așadar, „pă nouă țări, pă trei mîncări, pă coada măgarului, pă cîrciuma pădurii, pă marțolea cu fasolea” și alte asemenea prostioare din jocurile de copii. Se vede limpede că, printre versurile „jurământului”, îmbiați de rimă, școlarii se distrau insultându-se într-o veselie: după expresia „pă picioare de porc” interpretul vîră „ce ești”; pentru rima „cu șold cu tot” el găsește rapid „perea-i cu tot”, pentru „vultur” spune repede, poate să nu se audă bine, „scobiț-ar în cur”. Auzind de-a ce se joacă și cam ce spun școlarii, paznicii-cerberi se îndepărtează inspectînd și alte locuri din urbe. Cu alte cuvinte, îi lasă în pace pe elevi să-și desfășoare în liniște programul „nevinovat”.

Ei se îndepărtează de locul acțiunii, dar se întorc iar, poate din simplă curiozitate. În acest moment artiștii comedianți continuă să improvizeze și „pun de-o șezătoare”. În așteptarea pețitorilor pentru Neaga, mama ei, Horholina (numele vine probabil de la vreo poreclă pentru femeile grase care-și dau aere și care de obicei conduc casa) cîntă un cîntec din folclorul ardelean. Gazda, Pipirig Istoc, este luat mai în glumă, mai în serios peste picior, reproșîndu-i-se că stă „tot cu pipa în dinți cam nepăsător și nu prea deștept”. Starostele care vine în pețit trage de timp, o ia de la Adam și Eva, continuă cu Biblia (ceea ce place foarte mult păzitorilor) și încheie cu „tocmeala”. Dar iată că Gazda, deși stă sub papucul Horholinei se dovedește un om cu bun simț și deloc prost. „Noi așe împodobit vorbi nu știm că sîntem mai încoace cu vreo 2–3 zile decît Adam; nici după coada cînelui n-am alergat, nici după vorba înfrumusețată nu mi-am bătut iasta săcure”.

Întrebați de unde vin, pețitorii răspund prin gura Starostelui, tot ca într-o joacă de copii (joacă ce va continua pînă la sfîrșitul spectacolului, cum vom vedea) că vine de la Curitău (Curitău este un sat din Ardeal) unde e cea mai aleasă fată (piele fină, cordovan). Regizorul sau cel care a condus repetițiile taie peste cuvintele „noi sîntem” și scrie „acesta”, referindu-se la pețitorul Bucur. Spune apoi despre el că este nemiș (de viță, adică) după care, batjocoritor sau numai glumeț adaugă că are loc și după casă „unde pentru treabă să iasă”, cu alte cuvinte are closet, este adică destul de

civilizat. Se știe foarte bine că, din ordinul strict al administrației austro-ungare, gospodarii satelor ardelenesti, români și unguri, slovaci sau nemți erau obligați și urmăriți consecvent, să-și construiască closete în curțile proprii, încetînd să mai utilizeze grădinile și coclaurile. Sublinierea este importantă pentru că ne întărește presupunerea că unii dintre școlari – de fapt cei mai mulți – veneau de la țară, fiind buni cunoscători ai universului rural transilvan. După cum ni se descrie „averea pretendentului” înțelegem că e cam săracuț. Glumeți, „artiștii” (și ei copii săraci) înlocuiesc vorbele – cînd ar trebui să dea cifre privind pămînturile, casele și vitele (averea) cu accese de tuse cam suspectă – „cohocoho” și aceasta devine, iată, o puerilă și școlărească indicație de joc. Observația că cel ce răspunde „înmulțește vorba cu 3-4 părți” întărește ideea că pețitorul e cam lăudăros, că e săracuț dar i-ar conveni s-o ia pe Neaga de nevastă, fiindcă ea e ceva mai înstărită. Și, pentru ca joaca, așa, copilărească, să fie perfectă, ce credeți că face pețitorul cam necopt la minte cum văzurăm că este? Nici mai mult, nici mai puțin, el scuipă de la masă spre ușă, ca să-și arate „viteșugul”. Desigur că și aceasta face parte din arsenalul precar al școlarilor, jocul de-a „cine scuipă mai departe” nefiind străin nici azi elevilor mai puțin educați.

Probabil că Neaga era cam trecută și nici prea frumoasă n-o fi fost, iar de deșteaptă nici ațita, de vreme ce pețitorul se teme – și o spune cu glas tare – că i-o „știmbă” careva în tîrg cu o vacă. La care, îmbufnată, Neaga dă o replică pe măsură: „vorbești cu curu”. Acesta este momentul în care, văzîndu-i puși pe șotii și pe joacă, cenzorii-paznici se îndepărtează, se duc, de pildă, să mănînce un gulaș și să bea o bere rece. Odată îndepărtați de la locul acțiunii, comedianții noștri, cu ochii pe ei, readuc în scenă povestea tragică. Artiștii noștri se îmbracă rapid în costume modeste de turci, trag pe ei cămeși largi de mătase colorată și, într-o secundă, pun o semilună pe spătarul tronului domnesc, închipuind cu mijloace simple, chiar rudimentare, Curtea Sultanului. Ei pot fi chiar cei doi interpreți prezenți în scena pețitului: tatăl Neagăi și Staroste.

La palatul turcesc își fac apariția cei doi soli trimiși de Grigorie Ghica. Planul acestuia de a se rupe de turci este dezvăluit de Vasile. Cu alte cuvinte, solul moldovean își trădează stăpînul. Auzind de plănuita alianță a moldovenilor cu Austria și Rusia, Împăratul se prefacă că s-ar îndoii, dar cei doi soli intriganți și duplicitari îi arată documentele, scrisorile adică, spre a risipi orice urmă de îndoială. Auzind mai marele turcilor că Domnul moldovean dorește să scape „de jugul vicleanului sultan” hotărâște să nu mai piardă vremea și să trimită grabnic un vizir, un om de încredere să-l ucidă pe Grigorie Vodă.

„Urîtu-m-am a mai purta jugul vicleanului sultan Soliman turc” – sună scrisoarea, iar interpretul intonează cum se cuvine și face pauză unde trebuie. – „Ție mă supui – continuă – și daruri din afară îți trimit, o sută de pungi de bani...”

și haine scumpe, etc. etc.” *Acest etc.* înseamnă că interpretul poate completa cu ce știe și ce-i place.

Văzînd mișcare, foială pe scenă, paznicii revin, bine dispuși, veseli. Vigilenți, școlarii, la un semn, îi scot din scenă pe turcii reprezentînd Curtea lui Soliman și împing în față doi țigănuși, actorii interpreți neavînd de făcut alta decît să-și întoarcă pe dos surtucurile și să-și dea repede pe față cu cremă neagră de ghete, spre a-i întruchipa pe țiganii care joacă un joc țigănesc, pe o muzică specifică. În centrul scenei ei aduc un stup, o ladă de la stupi găsind cu ușurință în orice grădină. Ce să însemne dansul în jurul stupului, pe care-l bat cu bîtele, încercînd să-l distrugă? „Uitați, par ei a ne spune nouă și acelor spectatori dispuși să-i asculte, cu cîtă ușurință și nesăbuiță se distruge o comunitate, un popor (de albine!), lipsit de apărare!”

Văzînd că paznicii nu se urnesc, unul dintre școlarii-intepreți, poate, de ce nu, să rostească hîtru un Psalm al lui David, cum ar fi de pildă, psalmul 140, care sună cu tîlc, astfel: „Pune Doamne, pază gurii mele și ușa de îngrădire în jurul buzelor mele”. Sau pur și simplu să anunțe: urmează Psalmul 140, deci, să ne ținem, prudenți, gurile. Imaginîndu-și că mai și citesc din Biblie, paza se îndepărtează iar.

În acest moment, interpreții continuă povestea lui Vodă. Sultanul le spune solilor trădători că-l va omorî pe Vodă cînd se va duce „la preumblare în pădure”, dar Vasile, plin de grijă pentru reușita deplină a trădării, îl sfătuiește să vină la Iași și să se prefacă „beteag” și de l-o vizita Vodă „să năpădească cătanele” și să-l ucidă. Frumoasă povață dă un român dușmanului turc pentru prinderea și uciderea altui român. Trădarea aceasta oribilă ne amintește între altele de numeroasele acte trădătoare petrecute de-a lungul istoriei noastre. Toate au avut la bază lăcomia, corupția, intrigile, setea de putere și averi. „Nevrednica purtare” a boierului Ieremia Golia a dus la trădarea lui Ion Vodă cel Cumplit, banii de Craiova l-au trădat pe Mihai Viteazul, boierii i-au trădat pe rînd, pe Alexandru II și pe Petru Șchiopul (doi frați) ce domneau în Moldova și Țara Românească, deși numai Dumnezeu poate ști ce-ar fi dat colaborarea, cooperarea și lupta comună, în locul trădării odioase. Mircea, fiul Chiajnei a fost și el trădat, Alexandru Lăpușeanu la fel, Ștefan cel Mare nu mai puțin. „Isprăvile boierilor, avea să scrie Elias Regnard — de o sută cincizeci de ani încoace nu sînt scrise decît în arhivele de la Petersburg și de la Fanar”. Pîrile, cu alte cuvinte, trădările acestea excesiv de numeroase se pot explica în parte și prin aceea că boierii, se știe, nu erau, mai toți români (cuvîntul *rumânie* fiind egal cu *robie*), ei erau greci, bulgari, sîrbi, oameni aciuai în Țările Românești cu gînd clar de căpătuială rapidă. Înrudirea cu românii mai înstăriți se făcea de obicei prin căsătorii puse la cale cu mare grijă. Turcii începuseră și ei să se scîrbească de atîtea comploturi, intrigi și trădări și au luat de mai multe ori hotărîrea să facă țările pašalicuri, spre a scăpa de numeroasele pîri și veșnicele reclamații.

Dar să revenim.

În scena următoare, lucrurile se petrec întocmai cum o sugerase trădătorul Vasile. Grigorie se preumblă prin pădure, dar se întoarce la curte, unde îl așteaptă scrisoarea turcului. Scrisoarea viclean ticluită din partea Sultanului pare a-i întări domnia. Salutul pașei sună însă amenințător: „să ne întâlnim bucuros și să ne despărțim singeros“.

Publicul a fost pregătit, știe ce urmează. Urmează scena cu prefăcuta boală a trimisului turcesc. Comedianții costumați în soldați aduc rapid în scenă un pat pe care interpretul Pașei se așează prefăcându-se bolnav. Aici ne imaginăm gemetele și văicărerile prefăcute ale trimisului... Scena se îmbogățește cu apariția neprevăzută a medicului moldovean trimis de Domn să-l vadă pe înaltul oaspete. Acesta îi ia „pulzușul“ (pulsul) și vede că turcul e sănătos tun. Scena aceasta are și puțin umor, pentru că elevii vor fi mimat probabil tot copilărește „controlul“ medical. Consultul. Văzînd că nu-l poate păcăli pe doctor, Pașa îl amenință că-l va ucide dacă nu-i va spune Domnului Grigorie cum că e grav bolnav, că e pe moarte și îl poștește la el. Acum urmează a doua trădare a românilor: în loc să-l prevină pe Domn, să-l salveze în ultima clipă, ajutîndu-l să fugă, medicul consimte să facă jocul turcului.

În scena următoare Ghica vine în vizită, ostașii tăbară pe el și pînă să priceapă el despre ce e vorba îl înconjoară și-l sugrumă. Încercările lui de a se apăra sînt inutile, el strigă, dar în zadar. Venise neînarmat la turcul bolnav, pentru că, nu-i așa, la bolnavi nu se merge, cum spune singur, cu arme la tine, să-i sperii.

Scena a fost — și poate să mai fie! — jucată cu emoție intensă și cu mare sobrietate. Aici nu e nimic de rîs, nici prilej de joacă și giumbușlucuri. Scena următoare ni s-ar părea logic tuturor că ar trebui să fie una de „cruntă răzbunare“ a moldovenilor. Ar urma firesc uciderea Pașei acolo pe loc. Ași! Scena următoare e tragi-comică: boierii se înghesuie care mai de care să intre în grațiile turcului, se autopropun pentru locul încă nerăcit bine al tronului Moldovei. Nici un fel de comentarii, necum regrete. Paznicii-cenzori, „veghetorii“, se apropie de scenuță, auzind ei tînguielele boierilor trădători. Vigilent, unul dintre interpreți le face semnul bine cunoscut, consemnul obișnuit în asemenea situații. Schimbare rapidă de registru. Intră în scenă unul dintre artiștii trupei îmbrăcat în haine femeiești. El întruchipează pe soția Voievodului. Se tînguește în ungurește, nu întîmplător. Vaietele și plînsetele sînt grăitoare, iar bocetul nu este altceva decît obișnuitul cîntec, rostit cu asemenea prilejuri în satele din Ardeal, atît de către femeile maghiare, cît și de cele române. Cîntecul vorbește despre singurătatea văduvei (ce importanță mai are rangul în fața sicriului?), despre durerea nesfîrșită de a-și fi pierdut soțul, plecat pentru totdeauna din această viață. Turcii sînt blestemați cu vorbe deloc regești, sînt numiți draci și bine ar fi, zice „să cadă“ cerul peste ei. Nu punem mîna în foc că acest blestem nu se adresa tuturor celor care-i asupreau în vremea aceea în Ardeal — și cei mai împilați erau românii și țiganii, două nații fără nici o legătură între ele, dar asociate adesea, spre a-i umili pe români. Sînt

lucruri cunoscute din istorie și nu credem că mai este cazul să le reafirmăm în binecunoscutul stil extremist, necum să punem patimă în comentarea lor. Așa a fost și gata. Textul însă era rostit în ungurește nu întâmplător: trebuia să înțeleagă fiecare ce și cât poate.

Jandarmii aud cîntec unguresc, vin, trag cu urechea, nu-i amuză, cred că e vreun bocet din folclor, dar e trist și nu le place. Dau să se îndepărteze. Tinerii aduc în scenă o tribună de la care cineva o să vorbească. Atunci jandarmii devin foarte atenți: ce va urma? Doar nu se apucă acum nebunaticii ăștia să țină discursuri?! orice discurs fiind urmărit și întrerupt dacă deranja pe cei de la putere.

Observînd că nu se dau duși, școlarii improvizează pe loc o scenă comică, derutantă. Apare un băiat (cel cu surtucul întors pe dos) și rostește de la tribună, solemn, *Tatăl nostru* pe țigănește. Lumea rîde în hohote și jandarmii se liniștesc. Rîd și ei, își aprind pipele, își aranjează tacticos hainele, își răsucesc cu grijă mustățile și se duc mai încolo să fumeze. În fond, își zic, lasă-i pe „prunci” să se distreze, că doar e farșang, e carnaval.

Văzîndu-i plecați, același interpret, se vede ca unul dintre cei mai buni din trupă, aruncă în spatele scenei haina zdrențăroasă și, solemn, cu glas schimbat, dar fără cea mai mică pauză, rostește cu emoție acel monolog cutremurător de care am vorbit la început:

„Nici nu-i bună casa cu două intrări (în text școlarul sau dascălul a scris, în grabă, cu cifre, nu cu litere), nici nu-i bună cu una. Nu-i bună cu una, că dacă te strîmtoresc, n-ai încătrău să te spășești; nu-i bună cu două, că văzurăți cum năpădiră turcii de pă una pă Grigorie și îl sugrumară. Da cumu-i bine dară? Îi bine să lăcuiască omul în șură cu patru guri, ca viind frica să poată da în toate lăturile. Vedeți, eu deacă-s om înțelept și cu pielm în cap, adică mintos, ce (aici o pată de cerneală, în text, acoperă două cuvinte) mi-am căutat, că, de va veni cineva dintr-acoace (isteț, interpretul arată spre locul unde au plecat jandarmii – asistența rîde cu înțeles), să fac fișt încoace, să mă îmbrac cu ușe pă dincătrău oi vrea”. Și, pentru că nu apucase să-și dezbrace costumul de țigan și să-și șteargă obrazul cănit, lucrurile precipitîndu-se, cum am văzut, comedianțul nostru, raisonneurul de fapt, improvizează ceva pe la mijlocul monologului, legat de condiția sa de țigan: „Vedeți, eu cumu-s de fericit deacă îmi trage cu aripile răcoare neagra cioară...” Apoi explică împrejurările morții lui Vodă și încheie spunînd publicului: „Mai multe nu vă spui, că îi lungă vreme și scurt fărșangul.

Mi se pare extraordinară expresia „să mă îmbrac cu ușa”. Este de o plasticitate dramatică, încît te întrebă firesc în două-trei locuri dacă nu e o mîină de mare maestru. Sigur aici a colaborat cu școlarii acel personaj straniu, dascălul orb, inteligent, sensibil, preocupat sincer de destinul românilor din Ardealul supus Imperiului. Nu comentăm acum, după două sute de ani faptul istoric, ni se pare mult mai interesant să urmărim

o părțică, fie ea și minusculă, din lupta românilor pentru păstrarea limbii, a datinilor, pentru libertate. În același timp, în textul acesta aparent un flecușet, se vorbește limpede și despre lucruri care nu ne plac și nici nu ne onorează: trădări, intrigi, comploturi, duplicitate. Dar ăștia sîntem și trebuie să ne privim cu curaj în oglindă, încetînd să ne idealizăm, să ne vedem așa cum am fost și ce a mai rămas din virtuțile și viciile noastre. Un lucru e cert: talentul incontestabil artistic a fost și a rămas. Și atunci, ca și astăzi, iată, cu argumente: teatrul are un rol social și civic bine determinat, mesajul său fiind penetrant și cu efecte precise. În plus, ne face plăcere să consemnăm aici observațiile unor străini, scriitori sau observatori ai vieții culturale din Ardeal (și nu numai). Există mărturii certe despre talentul artistic de netăgăduit al românilor, al amatorilor și mai tîrziu al artiștilor profesioniști care, cu talent și dăruire, au dat viață unor texte adesea minore, pe care le-au însușit cu pricepere și evident spirit creator. „... este lucru adevărat că aceasta este o mare noutate (cităm din scrisoarea lui Rednic) care nici nu este practică de alte neamuri și este... un lucru demn de laudă“.

Dar să revenim. Paznicii se întorc și școlarii schimbă din nou registrul. Iată-i cîntînd aiurea ceva cu totul improvizat, într-o țigănească aproximativă. Dar ce contează, tot nu pricepe nimeni nimic, publicul de față se distrează și „gata“, cum spune un personaj. Se scoate amvonul-tribună. Intră un cioban. Costumul lui e simplu, o haină de blană ceva mai mare, întoarsă pe dos. Din versurile pe care le rostește reiese că el nu e altul decît fostul secretar al lui Vodă, cel pe care Domnul supărat l-a trimis la porci, socotindu-l nevrednic pentru înaltul post de la Curte. El declară că e fericit lîngă oițele sale și deplînge moartea groaznică a Domnitorului, căruia nu-i poartă cătuși de puțin pică, dimpotrivă l-a iertat, ba îi este chiar recunoscător, pentru că la oi viața lui e mai sănătoasă și mai liniștită.

*„Cîinele ne ocrotește,
Și-l alungă pe dușman,
Și cioban și oi să doarmă
Fără teamă de cei răi.“*

.....
*„Dumnezeu cel bun mă iubește
Și viața mea e fericită“.*

Vodă credea poate că-l jignește trimițîndu-l la porci (să observăm că aceasta este o expresie tipică pentru dascălii din vremea aceea care-i amenințau pe copiii veniți de la țară, de prin satele românești, cu trimisul acasă, să păzească vacile și porcii, dacă nu se țin serios de învățătură și nu se comportă bine), dar, iată, se dovedește că a rămas un om bun, ba chiar își caută „niște împodobite cuvinte“ să-l plîngă cum se cuvine pe cel ucis mișelește, pentru că a visat să scape de asuprirea străină. O

învățătură se putea ușor desprinde din această scenă aparent simplută și poate neimportantă și anume că Domnul nu și-a cunoscut prea bine supușii: pe cei trădători și lași i-a încălzit la piept, ținându-i aproape, iar pe cei cu adevărat credincioși și fideli, cinstiți și buni i-a trimis la porci, alungându-i de la curte. Procedee destul de obișnuite oricând și pretutindeni. „Ci așe, văzurăți, muri cel sănătos și rămasă cel betegos“.

În aceste momente artiștii-școlari se amuză copios pe socoteala slujbașilor poliției, a jandarmilor, care, se vede, nicidecum n-au fost recrutați dintre cei mai inteligenți cetățeni ai unei nații. Ciobanul începe să cînte la început românește, apoi, văzînd că paznicii nu se mișcă, o ia pe ungurește, spre a se amuza, ca să nu mai priceapă chiar nimic, o ia pe latinește. La capitolul cultură se vede că nu stăteau nici ei prea strălucit, așa că pleacă plicitisiți, urmărind de pildă, două-trei codane care se învîrteau pe acolo, rîzînd și făcîndu-le semne încurajatoare. E doar o posibilitate, mai sînt și altele, nu puține, ce țin de fantezia regizorului spectacolului.

În scena următoare intră din nou în joc soția Voievodului, știind că publicul interesat, nu cel întîmplător, așteaptă un final al poveștii despre moartea lui Grigorie. Un deznodămînt al firului istoric al reprezentației. Acum, fie că, așa cum am observat, copistul textului nu știa nemțește, fie că nu-și mai amintea cuvintele cîntecului în limba germană, textul lipsește din piesă. Lucian Drimba crede că textul cîntecului nu a fost scris. Eu cred că a fost rostit în reprezentația care s-a dat, doar în textul rămas de pe urma spectacolului lipsește. Mai putem presupune că regizorul a recomandat interpreților să cînte fiecare ce știe mai bine în limba germană. Altfel, replica următoare, foarte importantă, nu și-ar afla rostul. Legînd-o pe Soția Domnitorului, soldatul îi spune cu ură și dispreț: „Pentru nemți a pierit bărbatul tău și tu cînti nemțește?“ E clar că la aceste replici spuse mai printre dinți, mai pe ascuns, paznicii n-au avut acces. Înțelesul e mult mai larg, și-i lăsăm privitorului plăcerea să-l descopere.

Auzind ceva totuși la adresa neamțului, jandarmul, unul dintre ei, se întoarce și se apropie de scenă. Brusc, comedianții încep un cîntec vesel, îndrăcit, închinat lui Bachus. Și cîntă într-o mare veselie în ungurește și românește. Marișka e strigată să aducă vin. Intră șase copii (ei pot fi frații mai mici ai artiștilor, dornici să fie și ei utili în spectacol. Copiii aduc pocalele cu vin în scenă. Jandarmii se apropie și unul ia, mai în joacă, mai în serios, un pocal și gustă din el. Se teme desigur să nu bea chiar vin „școlerii-artiști“ și să iasă cine știe ce dandana. Dar el scuipă cu mare scîrbă: e apă chioară în pocale, nu e nici un pericol. Se rîde și mai cu poftă cînd în scenă intră costumați cu ce s-a găsit prin casele cunoscutilor, cum am mai văzut, un drac și însuși Iuda. Comedianții se prefac și ei că beau pocalele pînă la fund și chiar par că s-au îmbătat puțin. Drept care își permit să rostească un Testament al lui Bachus cam deșăntat pentru niște școlari, dar acceptat în împrejurările carnavalești. Ei profită și de faptul că jandarmii, liniștiți în privința posibilului scandal, s-au tras la o parte și joacă, să spunem, cărți. Din cînd în cînd aruncă priviri spre scenă, dar fără îngrijorare.

Uitînd că școala le impunea o mare sobrietate în fața chestiunilor legate de biserică, școlarii își permit și mici glumițe de genul: „Nu mă uit la Dumnezeu, că dracu-i firtatu-mieu“. Numai o scenă cu bețivani îngăduia asemenea expresii. Primul cîntec este în limba maghiară, îl dăm fragmentar în traducere proprie, dar ar fi interesant să-l cînte interpreții și în limba maghiară.

„Sărbătoarea lui Bachus a venit

Cîrnați gustoși s-au prăjit

Fiertu-i sîngeretele

Bucuroși flăcăii – fetele.

Să mîncăm pîn-om crăpa

Să bem pîn-ne-om îneca.“

Apoi în românește, cu destule expresii tipic rural-ardeleneste:

„Batăr (chiar dacă) dracu razi-me-ș

Cu noi gardu' îngrădească-ș

Eu nici pic nu-mi bănuiesc (nu regret)

Numai să beau pînă trăiesc“.

Apoi iar ungurește:

„Mariška, mai adă vin

Nu vezi, pocalu' nu-i plin...“

Cerberii mai lasă jocul de cărți și revin. Atunci, ca o salvare, isteții comedianți propun un fel de toast în sănătatea și onoarea mai marilor zilei. Ei strigă „Vivat Terezia (Împărăteasă), Iosephus (Franz Iozef) et Grigorius Maior (Episcopul)! Le place desigur că pot striga fără nici o teamă numele lui Grigorie, același cu al domnitorului ucis. El nu mai poate trăi, firește, dar idealurile sale pot fi continuate și, mai ales, el poate fi cinstit cum se cuvine.

Cineva îi strigă pe jandarmi, aceștia se îndepărtează și școlarii continuă cu testamentul lui Bachus (Dumnezeul băutorilor ce pare că vine „din tău“, e mai degrabă diavolul. Acolo, în iadul cel vesel Iuda stă spînzurat, de fapt atîrnă caraghios, iar trădătorii – sfetnicii și medicul – sînt răpiți de o forță demonică, o lumină puternică sau așa ceva. Și dacă sînt săraci, ce-ar putea oferi ei semenilor? Se lasă pe ei înșiși, trupurile cu părțile bune și cu cele scîrnave suflete...). Testamentul scris pe pielea polobocului cu vin, e vesel, plin de fantezie și... apetisant. Conține, adică, toate felurile de mîncare după care burțile lor înfometate de elevi interni jinduiau. Acestor doleanțe li se adaugă și unele versuri mai deocheate pe care și le aminteau școlarii de la ei din satele de pe unde erau. Versuri ce se rosteau la clacă, la balurile sătești sau în alte multe împrejurări cum ar fi nunțile, petrecerile, botezurile etc. Se pomeneste despre cîrnați și vin pelin, apoi se citesc, în hohotul de rîs al asistenței cele o mie de legi impuse bărbatului. Nu sînt ele o mie, dar ca să impresioneze se spune că ar fi o mie.

„Legile vesele, lumești „de pe la dracu luate și ele“ sînt un fel de îndrumător pentru petreceri (farșang), care, bine-ar fi să țină 12 luni dintr-un an. Dracilor păcătoși le place vinul, iubesc femeile, petrecerile. Celor care se însurau în post le prevede grabnică despărțire, iar celor neînsurați le recomandă să mai aștepte, „că n-au intrat zilele-n pod““. Ce te faci însă dacă foalele (burta) sînt chiar sufletul lui, pentru că de ele, de foale, mereu s-a îngrijii să le înestuleze. Din rînză-brînză, din mărunțai – tăiețai. Măduha e pentru sapon (săpun), iar picioarele, să le ducă cioarăle..., părul îl lasă celor cu chelie (copoși), iar mintea bogată se vede că poate s-o-mpartă la doi gemeni. Și, ceva mai poetic, gura și gîtlejul, de unde au ieșit afită frumoase și vesele cîntări, cui le-ar putea lăsa dacă nu „fetelor în șezători“. Apare mereu expresia ardelenescă „fătul meu“. Una, de pildă, încurajează polemica, cearta chiar, ca izvor al progresului. Dacă nu-i bine cu nime a te sfădi, cum dracului te vei împotrivi?“ – deci autorilor și interpreților nu le era străină ideea de împotrivire – sau ca să întărească seriozitatea demersului: „Așa să credeți mie, că aceste toate-s adevărate tot de pe la dracu luate“.

Muzica intervine, artiștii revin la aplauze și mulțumesc publicului binevoitor și entuziast. Și poate rămas puțin pe gînduri de cele aflate în paralel cu distracția. Lumea e veselă, carnavalul continuă, măștile trec, unii se descoperă, se hîrjonesc. Cineva aduce flori și le împarte interpreților. O fată vinde langoșe, un vînzător oferă bomboane pe băț, turte dulci cu oglinjoare etc.

Pe acest fond de bucurie și veselie se aud deodată, clopotele bisericii din apropiere. Scurtă pauză. E ca un moment de trezire la realitate. școlarii se încolonează și, disciplinați, se îndreaptă mai triști și cam fără chef spre internat sau spre liturghia obligatorie... Ceasul libertății totale a luat sfîrșit. O nouă etapă de muncă și învățătură, de rugăciune, începe. Carnavalul se termină. Luminile se sting, muzicile se aud tot mai departe...

E un punct de vedere, o sugestie de spectacol, dacă vrei, o joacă. Posibilă. La care se pot adăuga toate ideile și fantezia regizorului.

N.a.

Textul nu apare aici în întregime, întrucît a fost publicat și, în general, e cunoscut. Cei interesați îl pot procura, bănuim, de la orice bibliotecă.

TEATRUL, FILMUL ȘI MUZICA ÎN VIAȚA DE ZI CU ZI A SCRITORULUI MIRCEA ZACIU

(...firește, așa cum se reflectă ele în JURNAL, vol. 1–4, Ed. Dacia, Cluj, 1995/98)

Oricine a citit vreun eseu sau studiu critic semnat de Mircea Zăciu, ca să nu mai vorbesc de studenții sau foștii studenți, cred că ar fi avut curiozitatea să citească *Jurnalul* profesorului, spre a încerca să afle mai multe despre el, despre preocupările și gusturile lui. Un universitar cu atâtea preocupări, scriind mult, având ore de predare, ocupându-se de o lucrare monumentală ca *Dicționarul scriitorilor români*, prins apoi în tot felul de comisii, de jurii, prezent la cene, etc., își face automat curioși cititorii și auditoriul: oare cum trăiește zi de zi un astfel de om?

Pe alte meleaguri, un universitar-scriitor ca Jacques Perrin, de pildă, fermecător călător pe... insula altuia, o universitară scriitoare și filosof (ca să nu spun, nu-i așa, filosofă!) ca Iris Murdoch sau de ce nu, profesorul-scriitor Umberto Eco – este ca să-i numesc în treacăt doar pe câțiva dintre cei mai cunoscuți, au înfirmat de-acuma ideea că un profesor este o persoană ultra sobră, scorțoasă, scrobită, în orice caz un om cam sec și cam plicticos, didacticist nu în sens prea măgulitor.

Mircea Zăciu contrazice și el cu brio posibila imagine, rutina și inevitabila... rugină fiindu-i complet străine.

Eu una nu i-am fost studentă, l-am cunoscut nu doar ca iubitor de teatru, împătimit chiar, nelipsit de la premierele teatrale ale clujenilor și, de câte ori putea, de la turneele orădenilor la Cluj, ci chiar ca autor dramatic, fiind unul din cei doi autori ai unui volum de teatru – al doilea autor fiind Vasile Rebreanu. Din acest volum Teatrul din Oradea a jucat, în regia lui Sergiu Savin, piesa *Singurătatea trăgătorului la Țintă*, un spectacol bun, la premiera căruia n-au lipsit cei doi autori. Aveam avantajul că pe mine una nu mă inhiba cătuși de puțin persoana domnului profesor, cum, am observat, se întâmpla cu unii dintre foștii lui studenți. Mi-a fost dat să văd cum unii dintre aceștia, acum profesori și oameni în toată firea, stăteau încurcați în fața lui, ca niște elevi prinși că au copiat sau au fițuici în buzunar.

Că n-am putut înțelege cum au scris cei doi piesele, fiind și foarte diferiți ca persoane, asta e altă poveste...

Știa foarte multe lucruri despre artiști, văzuse aproape toate spectacolele importante din capitală, pe mulți actori și regizori îi cunoștea personal și îi iubea, iubea teatrul, țin minte că acest lucru m-a făcut să-l îndrăgesc din prima clipă și să observ că-i „de-al nostru“.

Nefiind zgîrciți ca alți dramaturgi – știm noi cine, persoane importante, dar nu dăm nume – cei doi autori ne-au invitat pe toți după premieră la restaurant. Acolo am stat mai mult de vorbă. Țin minte că, rugîndu-mă să trimit pe cineva după flori,

a numărat femeile din distribuție (nu erau decît două, cred) a făcut imprudența să mă numere și pe mine. Am sărit ca arsă. „Da’ ce, eu sînt femeie? – am strigat indignată. Eu sînt secretar literar, florile sînt pentru actrițe, ele... Au rîs amîndoi toată seara pe tema asta.

Începînd să citesc *Jurnalul* (exemplarul meu atunci circulă prin toată Oradea, cine știe cîți l-or fi citit! Încă nu s-a întors acasă) am fost curioasă – de data asta, recunosc, ca toate femeile – cam ce scrie domnul Zaciuc despre Oradea, unde și-a petrecut copilăria și adolescența și ce scrie despre teatru. În rest, bănuiam că vor fi destule lucruri care mă interesau mai puțin. Știam că avea bune sentimente pentru un vechi prieten al meu, Ion Vartic, nu-mi era de tot străină zbaterea lui pentru tipărirea *Dicționarului scriitorilor români*, așa că, gîndeam, aveam ce să citesc.

Cît despre relația cu DEREUL (D.R.Popescu) m-a surprins și nu tocmai plăcut, pentru că nu știam mai nimic despre ea. Culisele lumii literare, îmi erau mai puțin cunoscute. Aflam ba de unul ba de altul, de la redactorii revistei *Familia*, mai ales de la Radu Enescu. „Marile manevre“ din breasla scriitoricească, birfele, numeroasele nedreptăți, insolența activiștilor, a cenzorilor, obtuzitatea și uneori prostia sau incultura lor, violența editorilor, spaimile scriitorilor, mîncătoria din sînul breslei, toate acestea, la care se adaugă disperarea celor care nu mai văd nici o ieșire, nici peste hotare, dar nici din situația în care se afla România, totala rupere de lumea civilizată, europeană, toate acestea sînt prinse bine în *Jurnal*. N-am de unde să știu, dar făcînd legătura cu ce se întîmplă în teatru, bănuiesc, azi, că o mare parte din RĂUL românesc se datora lipsei de solidaritate din interiorul breslei. Fiindcă ce ni se întîmpla nouă, nu li se întîmpla, de pildă ungurilor sau cehilor, în aceleași condiții imposibile, de viață comunistă.

Dar pe mine mă interesa mai ales TEATRUL.

Așadar...

În luna martie, într-o zi destul de friguroasă, stînd la coadă, la una din obișnuitele noastre cozi, Mircea Zaciuc relatează o discuție dintre un El și o Ea, ceva ridicol, el fiind un fel de Conu Leonida, ea Coana Efimița. Așadar personajele caragialești erau acolo, semn că...

Asta se întîmpla în anul 1979 (vol.I).

În 1980, pe 17 aprilie, Mircea Zaciuc consemnează scurt, vizionarea la TV a spectacolului *Unchiul Vanea*. Notează distribuția strălucită – George Constantin, Gina Patrichi – și nu uită, apreciind desigur spectacolul, să noteze o replică ce i-a mers la inimă: „Prezentul e monstruos prin stupiditatea lui“.

Pe 12 decembrie, aflîndu-se la București (unde mergea destul de des, fiind membru în Consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor) vede, la Teatrul MIC spectacolul *Maestrul și Margareta*. Notează că spectacolul „e extraordinar“. Ca un rafinat cunoscător, el apreciază, în primul rînd regia spectacolului – Cătălina Buzoianu –, apoi „performanțele actricești“.

Pomenește, nici nu se putea altfel, numele celor doi mari actori, Ștefan Iordache și Valeria Seciu. Spectacolul i-a produs un sentiment copleșitor și i-a prilejuit și o plăcută întâlnire cu Ana Blandiana și soțul ei, Romulus Rusan, vechi prieteni. Ai lui și ai mei.

Îl urmărește, ciudat, scena răstignirii din spectacol și, nu mai puțin, replicile, rostite cu adresă, insinuant, cu remarcabil talent, despre lășitate și trădare de sine.

În 1981, ianuarie 20, comentînd capitolul dedicat teatrului din *Istoria literaturii române* a lui G.Călinescu și în *Panorama* lui Al.Piru el adaugă, ca un veritabil cunoscător, observații pertinente legate de vitalitatea teatrului ca spectacol, aducînd în discuție nume de referință din lumea scenei românești: Soare Z. Soare, Nicolae Brancimir, George Vraca, Ion Iancovescu ș.a.

În 1982, 4 mai, găsim în *Jurnal* o notiță plină de amărăciune legată de un spectacol trist, provincial: *Macbeth*, la Naționalul din Cluj. Îl numește, pur și simplu, „o suferință”. Plastic. O Lady Macbeth „ca o țată”, nici un strop de emoție autentică sau măcar... estetică, la tot pasul lucruri văzute și răvăzute, clișee... Cît despre final, vorba autorului, să nu ne amăgim, „după rău, vine mai răul”.

Pe 5 martie, la București, el vede spectacolul *Interviu*, la Teatrul *Bulandra*. Chiar dacă, fiind probabil grăbit, uită să noteze numele regizoarei (și ea este Cătălina Buzoianu!) spectacolul i se pare „bine strunit” deci tot regia îi atrage atenția. Cînd scrie însă că textul Ecaterinei Oproiu este „spumă”, nu știi dacă este un compliment sau o ironie. Le admiră însă sincer pe actrițe și chiar are de ce. Cine a văzut spectacolul nu poate decît să-i dea dreptate. Lui i-a plăcut mai ales Gina Patrichi și pe alocuri Tamara Buciuceanu. Nu înțeleg de ce nu scrie nimic despre Draga Olteanu, Octavian Cotescu, Mariana Mihuț – toți buni. Excelenți chiar.

A doua zi, la Foarte MIC vede *Mîrșiala*. Nu-i place nici piesa lui Paul Cornel Chitic, nici spectacolul. Singurul actor care l-a convins este Gheorghe Visu.

Pe 22 martie notează, nu fără bucurie, că i-a sosit prin poștă *Dicționarul... Dictionnaire de Théâtre* al lui Pavis. I l-a trimis prietenul Povl.

Prin octombrie 1982 (*Jurnal*, vol.II) Mircea Zăciu consemnează, fără comentarii, dar nu fără îngrijorare, ținînd seama de context, interzicerea unui spectacol al Teatrului *Nottara*, după o vizionare furtunoasă cu activiștii de partid și, bineînțeles, cu politrucii din Ministerul Culturii. Piesa lui Adrian Dohotaru se „bucură”, din partea Tamarei Dobrin, de atributul „o mîrșăvie”, iar spectacolul (regia: Nicolae Scarlat) probabil o dublă mîrșăvie, judecînd după vehemența cu care a fost „analizat” de cenzori.

Pe 11 noiembrie autorul notează cu vădită satisfacție, socotindu-se norocos de a fi apucat să vadă spectacolul de la *Bulandra*, *Barbul Văcărescul*, *vînzătorul țării*, un coupé cu *Occisio Gregorii*, în regia lui Alexandru Tocilescu. Lui i se pare bun (noi credem că a fost un spectacol excepțional), cu aluzii parșive la actualitatea românească. Se vorbește despre biruri și datorii pe spinarea poporului, despre sărăcie și trădători

nemernici, cu aluzii clare la timpul prezent. Blestemul final i s-a părut, ca nouă tuturor, de altfel, impresionant. Și „clopotul care bătea – și toaca, oarecum ca un avertisment“. Pentru cine anume, Toca știa foarte bine.

De altfel spectacolul a entuziasmat în acel an și Juriul *Săptămânii Teatrului Scurt* de la Oradea, care l-a distins cu Marele premiu. Mircea Zăciu a sesizat și el reacția promptă a publicului.

Între 18-20 noiembrie scriitorul este invitat de regizorul clujean Mihai Măniuțiu la spectacolul *Uși închise* de la *Bulandra*. S-ar putea ca nici piesa lui Sartre și nici spectacolul să nu-i fi plăcut în mod special, dar, ținând la Mihai și apreciindu-l, nu-l critică. Cel puțin în *Jurnal*. Actorii însă i se par formidabili și nici nu se putea altfel!; e vorba de marii actori Irina Petrescu și Marcel Iureș și de Mirela Gorea. Despre talentul Mirelei are un cuvânt de laudă în plus, mai ales că n-o mai văzuse pînă atunci.

În 1983, prin ianuarie aflăm, din paginile *Jurnalului*, cu cîtă dificultate a obținut bilete la spectacolul *Amadeus*, cu Radu Beligan, de la Teatrul Giulești (ODEON). După spectacol uită sau pur și simplu nu dorește să-și comunice impresiile.

Avînd treburi la București, pe 22 ianuarie vede spectacolul de la MIC, *Ca frunza dudului din rai*. Era firesc să vadă ce-au făcut bucureștenii din piesa lui D.R.Popescu, pe care nu-l iubea prea tare. Chiar așa și spune, că piesa e un „text de doi bani“ (într-un substanțial eseu Marian Popescu e de altă părere, el spune că piesa „ilustrează înțîlnirea inepuizabilei vitalități cu problematicul intelectual“.) Despre jocul Leopoldinei Bălănuță spune că „atinge perfecțiunea“.

Dacă ne gîndim ce avea să facă ea din alt rol, în spectacolul *O batistă în Dunăre*, ar trebui să ne întrebăm CE anume o atrăgea pe Doamna Poldi la personajele lui DERE... de îi ieșeau perfect.

Mircea Zăciu crede că piesa abundă în grosolănii, anecdote vechi și poante răsuflete. E posibil ca unul din panseurile unui personaj să-i fi plăcut, dar nu recunoaște: „Noi nu trăim sub vremi, ci sub porci“. Eu una am reținut, nu fără plăcere, această replică. Din piesă, din spectacol?

Între 6-11 iunie, aflîndu-se din nou la București, Mircea Zăciu are prilej să vadă, la Teatrul MIC spectacolul *Richard al II-lea*. Despre Ștefan Iordache scrie că e quasi genial (de ce nu chiar genial), spectacolul lui Silviu Purcărete pîrîndu-i-se a avea un „ritm de ceas elvețian“.

Peste puțină vreme avea să-i vadă, plimbîndu-se braț la braț, la Herăstrău, pe Leopoldina Bălănuță cu soțul ei, Mitică Popescu. Trecătorii, observă profesorul, îi priveau cu o anume sîfială și cu admirație, așa cum sînt privite, de obicei, vedetele. Oamenilor nu le vine să creadă că, în viața civilă și marii artiști sînt oameni ca toți oamenii.

În ziua de 17 octombrie, scrie câte ceva despre modul cum decurg repetițiile lui Mihai Măniuțiu la spectacolul Naționalului clujean cu piesa lui Lucian Blaga, *Tulburarea apelor*. În rolul Nonei, o minunată actriță: Irina Petrescu. Cu câțva timp în urmă, secretarul literar Iustin (Doru) Ceuca îi solicitase un material legat de Blaga și de această piesă, pentru caietul program. Dulea, de la Minister, spaima teatrelor din România, vine la Cluj, strîmbă din nas la spectacol, îi întreabă, arogant, ce caută o piesă religioasă în repertoriu și, cît ai clipi, interzice categoric spectacolul, întorcîndu-se cu avionul, în aceeași seară la București. Fără comentarii. Sau, de ce nu, așa se petreceau lucrurile mereu în teatrele noastre: eram cu toții la cheremul chefului și „bunăvoinței” unui politruc sau unui cenzor „de sus”.

La Cluj vor urma sancțiuni pe linie administrativă pentru scriitorul Constantin Cubleşan, directorul de atunci al Naționalului din Cluj.

Aici fac o paranteză. Se nimerise să mă aflu tocmai în prețuia plecării lui Dulea la Cluj, în biroul inspectorilor de la Direcția Teatrelor din Minister. Toți se agitau, după bunul obicei, să-i caute un volum de teatru Blaga. Trimisese o secretară după el și ei căutau și nu găseau...

Cineva, se zice, încercase o stratagemă: imposibil să n-o aveți acasă, unde cu siguranță aveți *Opere complete Blaga*. Figura n-a ținut însă, el replicînd tăios că vrea s-o citească atunci, la birou. Acest fel al subalternilor de a tremura de frică în fața stăpînilor mi-a produs greață de cînd mă știu. Nu mai țin minte cum au rezolvat chestiunea, probabil cineva s-o fi dus la o bibliotecă să-i aducă volumul... cert este că totul a fost inutil, nimeni n-a putut salva spectacolul de la moartea la care a fost condamnat. Gurile rele spun că a citit – vorba vine! – piesa în avion și nu i-a plăcut, ba chiar l-a enervat și că s-ar fi dus hotărît să nu dea drumul spectacolului. Ce-i păsa lui de efortul atîtor oameni, de banii cheltuiți cu decorul și costumele? Iar de Blaga nu-i păsa, se vede, nici atît.

Între timp dispare, destul de pe neașteptate, Romulus Guga. Prilej pentru Domnul Zăciu să noteze cîteva impresii despre piesa lui, *Evul Mediu întîmplător*, ale cărei ambiguități bine strecurate deveneau încercări mai mult sau mai puțin transparente de a se opune sistemelor totalitare. El notează și cîteva din manevrele unora – așa cum aflase și el – de a pune mîna pe conducerea revistei *Vatra* din Tîrgu Mureș.

Între 11-18 noiembrie 1983 el a reușit să vadă la București, tot la MIC (de altfel un teatru care-i place) spectacolul *Ivona, principesa Burgundiei* de Witold Gombrowicz. Regizoarea e din nou uitată, scenograful la fel (acesta chiar lipsea de pe afiș și din caietul program, fiind vorba de talentata Marie-Jeanne Lecca – scenografă care plecase la Londra și, spre binele ei, nu se mai întorsese. Spun asta pentru că Marie-Jeanne mi-e una din cele mai bune prietene și știu că a făcut, acolo în Anglia, o carieră de invidiat, semnînd decoruri și costume la spectacole de operă importante; și nu numai la Londra, ci în toată lumea (Germania, S.U.A.). Corespondența cu ea este una din bucuriile mele.

Pe actori însă nu-i uită. Nici n-ar putea, fiind vorba de mari actori ca Leopoldina Bălănuță, Mitică Popescu, Dan Condurache, Rodica Negrea (pe ea chiar o compătimește, auzind de la cine oare? că a făcut cistită, stînd așa de mult dezbrăcată pe scenă). Interpretarea Leopoldinei Bălănuță i se pare, ca întotdeauna, excepțională, iar aluziile la ceea ce trăiam cu toții, prețioase și de mare efect, cu ecou prompt în public.

În 1984 (*Jurnal*, vol. III), la începutul lui ianuarie, Mircea Zăciu consemnează o frază din Cocteau care-i spune, la ora aceea, multe: „odinioară era în jurul unui artist o conspirație a tăcerii, astăzi e una... zgomotoasă”.

Între 21-26 iunie, se vede la București cu actrița și poeta Ioana Crăciunescu. Ea îi comunică, ușor ironic, știind că nu-i va face nici o plăcere, numele noului ei director, de la Teatrul *Nottara*: nimeni altul decît Ion Brad. Un om cu care s-a răfuit mult Mircea Zăciu, punîndu-i în cîrcă toate relele în legătură cu frînarea apariției *Dicționarului*... Si non e vero... cum scrie uneori scriitorul...

Împreună cu Ioana, cu Dana Dumitriu, cu Daniela Crăsnaru și cu Niki (Nicolae Manolescu), toți buni prieteni, se duc pentru un scurt week-end la Bulbucata, la o casă de vacanță. Acela era satul lui Nichifor Crainic, iar în casa unde stau ei și-a scris și Petre Stoica multe din poemele sale. Aici s-au simțit bine, au putut discuta în voie – îmi imaginez, mai puțin timorați de microfoanele cu care erau împînzite toate birourile și, cine știe, poate și casele lor! – s-au plimbat prin pădure. O mică și afît de binevenită escapadă în natură!

Pe 7 ianuarie 1986, acasă la G(usti, Augustin Buzura), îl ascultă pe actorul Georgescu de la Brașov, cu un monolog din proza acestuia, monolog cu care obținuse un premiu recent la Festivalul de teatru de la Costinești. I se pare că uneori încearcă să îl imite pe Toma Caragiu și pe Ion Caramitru. Probabil plusează, din cauza emoției. La început actorul nu-i spune mare lucru, dar pînă la sfîrșitul serii îi cîștigă simpatia.

Ioana Crăciunescu îl înștiințează, pe 29 ianuarie, că se mărită cu fiul mai mic al lui S. Nu știu cum îl cheamă. Pe ea o amuză (?) că va deveni, nu nevasta lui X, ci cumnata lui Dorin T(udoran?)

Înțelegem că au discutat îndelung despre actori, despre teatru. Se va înfilni apoi cu Stelian Tănase și vor discuta despre cartea lui care tocmai a fost oprită...

Pe data de 28 sau 29 aprilie notează că l-a însoțit, cu plăcere pe Doru (Ion) Vartic și trupa lui de teatru la Sibiu. Trupa studențească. Între interpreți se află și Ghiuri Pascu, talentat și mereu jovial. Au jucat la Casa Armatei. Nu înțelege de ce s-au vîndut doar 60 de bilete. Spectacolul studenților i s-a părut bun, chiar foarte bun.

În ziua de 7 noiembrie, venind spre casă cu Doru Vartic, află – și faptul îl bucură – că vrea să pună din nou în scenă cu studenții, *Cîntăreața cheală*, pe care o mai pusese cu enorm succes, înainte cu cîțiva ani.

Pasiunea lui Ion Vartic – pentru prieteni, Doru – e contaminantă. Cred că profesorul ține la el și din această cauză și poate și pentru nestăvilita lui poftă de joacă, pentru spiritul său ludic nealterat de trecerea timpului. Sper să nu greșesc.

Pe 11 ianuarie 1985 scriitorul vede la Naționalul din București spectacolul cu piesa lui Catrinel Oproiu *Cerul înstelat deasupra noastră*. Textul i se pare „mizerabil”, nu pricepe ce statut au exact personajele, iar morala lor i se pare... „curat murdară”. În sală, observă, e multă snobime. Tot mai bine, decât o sală goală, nu?

E foarte curios să vadă spectacolul de la MIC, cu Valeria Seciu și Ștefan Iordache, poate ei vor fi reușind, crede, să „salveze ceva din asemenea galimatias”.

Urmează – cel puțin în *Jurnal* – o lungă tăcere pe teme teatrale. Să se fi îndepărtat el o vreme de lumea teatrului, a filmului? Nu știm. Să fi obosit?

În fine, iată, pe 12-13 octombrie, notează, vizibil agasat, că se interzice reprezentarea la Cluj a piesei lui Liviu Rebreanu, *Plicul*. La centenar! Grav este că s-a interzis în patru teatre din țară reprezentarea ei, deci piesa era de vină. Și desigur, aniversatul. Ce-aveau cu el? Ce nu le convenea? Până când oare aveau să decidă toți nechemății ce și când trebuie să se scrie, să se editeze și să se joace în țara asta? Simți cum aceste întrebări clocotesc în autorul *Jurnalului*, chiar și atunci când, poate din prudență, poate din grabă sau pur și simplu de scîrbă, nu le mai pune.

În seara de 7 noiembrie vede la Naționalul din Cluj un spectacol al Teatrului din Oradea (nu prea uităm să-l invit din timp, îmi făcea plăcere să-l revăd, de fiecare dată – și foarte rar nu venea) cu o piesă polițistă. Era vorba de piesa lui Robert Thomas *Capcană pentru un om singur*. Fiindcă îi place teatrul orădean, actorii săi, s-a dus să-l vadă, chiar dacă genul e... minor. Regizorul fiind Sergiu Savin – cel care pusese în scenă piesa lor, a domniei sale și a lui Vasile Rebreanu, de care am pomenit, interesul era și mai mare. Spectacolul îi place. Scrie că e „bine jucată”, în orice caz „peste nivelul Naționalului clujean”.

Prilej să noteze că Vișan (Dorel), doar actor la ora aceea, nu și director, se plînge că teatrul „nu merge” cum ar trebui și că directorului (Titu Culeșan) nu-i prea stă mintea la suferințele teatrului, pentru că tot vrea să plece. (Între timp Dorel Vișan a ajuns director, iar Titu Culeșan secretar literar.)

Pe 25 mai notează că spectacolul lui Vartic cu studenții e „încîntător”. Succes mare, ca de obicei. Profesorul mai notează că știe de la Vartic ce succes au avut și încă în trei reprezentații la Oradea. Aici fac obligatoriu o paranteză, pentru că, de organizarea spectacolelor de la Oradea m-am ocupat eu și povestea are hazul ei, deci merită, cred, să fie povestită.

Doru Vartic are la Oradea mulți prieteni. Printre ei îmi place să mă număr, de mulți ani. Poetul Ioan Țepelea este și el unul dintre amicii lui. Fiind și directorul Casei Armatei el i-a fost de mare sprijin pe vremea cînd, „cătană bătrînă”, Doru își făcea obligatoriul și mult amînatul stagiul militar la Oradea. De fapt „armată” e un fel de-a zice. Țepelea obținuse această favoare pentru Doru, să stea pe la Casa Armatei, să mai scrie și să se plimbe. Nu cred să fi făcut instrucție, nici măcar o oră. Dar, cum ar spune a fost președinte al tuturor românilor, nu aceasta este problema. Cu ajutorul

lui Țepelea și a unui sau doi soldați de la el, am reușit să organizăm, în numai trei zile reprezentării la Oradea, în trei locuri diferite: vreau să spun că în aceeași zi trupa studențească a jucat la două licee și la Casa Armatei, seara. Ca la cinematograful. Nu mi-a fost prea greu, întrucât lucram la teatru și eram prietenă cu mulți profesori din oraș. Soldații ne cărau geamantanele cu costume și cele câteva elemente de decor și recuzită, de la un spațiu de joc la altul. A fost o demență. Ne țiram cu ele pe jos, prin oraș, rîzînd în hohote de nebunia noastră, dar cum ajungeam la „noua scenă” ne adaptam rapid și tinerii, cu un entuziasm pe care nu l-am mai întîlnit la nimeni niciodată de atunci, se îmbrăcau, se machiau și începeau să joace în draci, spre hazul și bucuria elevilor, care nu-i mai lăsau să plece de pe scenă. Dar noi aveam timpul drămuț, mai aveam săli vîndute, public care ne aștepta.

Vindusem peste 200 de bilete, banii nu erau cine știe cîți, dar pentru ei însemnau ceva, era munca lor și nu le venea să creadă că se poate și așa. Ultima reprezentație a fost la Casa Armatei, seara, a fost foarte bine, le ieșise sufletul de oboseală, dar niciodată n-am văzut oameni mai fericiți. Printre studenți era și Ghiuri Pascu. El avea un haz aparte, publicul rîdea în hohote. Să nu mă întrebați ce piesă sau piese erau – un colaj din primii dramaturgi, parcă. Dar ce contează, mi-au rămas vii numai impresiile. Ioan Țepelea le-a oferit tinerilor și epuizaților artiști o cină, pe terasa de la Casa Armatei. Doru Vartic i-a așezat în șir, la intrare, ca atunci cînd intru eu, să mă sărute fiecare și să mă aplaude. M-a emoționat mult gestul lor, i-am îmbrățișat și eu și apoi, cît am mîncat, au povestit tot felul de impresii și „fierbinți cestiuni” teatrale.

Doru Vartic le-a spus atunci ce înseamnă un secretar literar și cam ce făceam eu la teatru. M-a lăudat peste măsură, iar eu o tot treceam pe glumă, neobișnuită să fiu lăudată.

A fost o seară superbă. Copiii s-au întors cred, în noaptea aceea la Cluj, obosiți, dar sînt siguri, fericiți. Au făcut norma pe trei săptămîni, într-o singură zi! Dar ce zi!

În drum spre casă m-am tot gîndit ce le-o fi spunînd Doru și cum o fi lucrat cu ei de a reușit să aibă o asemenea trupă...

La 24 octombrie, la București, la hotelul cu același nume, Mircea Zăciu se întîlnește cu Nicolae Carandino. Din motive lesne de înțeles (Domnul Carandino, a fost mulți ani deținut politic, mai era poate urmărit, cine putea ști!) nu-i povestește nici măcar *Jurnalului* ce-au vorbit. Îmi imaginez însă o conversație plină de farmec, Domnul Carandino, pe care noi, oamenii de și din teatre, l-am cunoscut puțin, nu mult, dar oricum l-am ascultat vorbind de câteva ori – știam cît farmec și ce amintiri neprețuite din lumea politică și teatrală interbelică avea! Era o adevărată mină de aur. Ceea ce notează, totuși, Domnul Zăciu, este relatarea unui incident neplăcut care i s-a întîmplat lui Carandino, și anume, el se plînge că un anume domn Rațiu (Ion?) ar fi mințit pur și simplu la Radio (Europa Liberă?) că el, Coposu Puiu, toți PNȚCD-iști, ar fi semnat

un Memoriu prin care își exprimau adevăratele sentimente față de revoluția maghiară din '56. Ceea ce pur și simplu nu era adevărat.

Ioana Crăciunescu îl invită pe data de 13 noiembrie la un party la București. Sensibil, Mircea Zăciu observă că actrița afișează o anume tristețe, sau, cine știe, pozează puțin, atât cât îi șade bine unei poete, unei actrițe, unei femei...

Nu știm dacă a onorat sau nu invitația.

În 1987 (vol. IV), în martie, hotărât să citească numai ce-i face plăcere, are în față superba *Carte cu jucării* a lui Arghezi. Bun prilej să-și amintească de Doamna Lucia Dem.Bălăcescu, ilustratoarea cărții, pe care a cunoscut-o prin anii '70.

Citind, se gîndește că n-ar fi rău să-i sugereze lui Doru Vartic scurttissima piesă arghezieană *Negușătorul de ochelari*, plină de haz, ionesciană avant la date, exploatînd absurdul limbajului și anunșindu-l pe celebrul nostru compatriot de la Paris.

Crede că „micul Pascu, talent multilateral, ar scoate efecte fără greș în rolul Clientului“.

Pe 21 martie îi propune lui Vartic să facă spectacolul – ca un bun consilier teatral – la 20 de ani de la moartea lui Arghezi. „Un spectacol în genul absurd, anticipînd comedia ionesciană a limbajului“. Coincidența face ca în emisiunea de seară, la radio, să asculte fragmente din *Sărbătorirea* lui Eugen Ionescu, la 30 de ani de la premiera la *Huchette*, a celor două spectacole ce se joacă neîntrerupt: *Lección* și *Cîntăreața cheală*. Eugene Ionesco nu suflă un cuvîntel – notează autorul – despre ascendența românească a acestor scrieri ale sale: Caragiale, Arghezi, Urmuz.

La 3 aprilie are prilejul să comenteze o cronică defavorabilă la spectacolul *Astă-seară se improvizează* de Pirandello, spectacol regizat de Lucian Pintilie (pentru Mircea Zăciu, Pinți) la Paris. Cronică, apărută într-o revistă franțuzească, îi dă autorului prilejul să-și amintească de spectacolul de la Oradea. Iată ce scrie el: „O echipă tînără, mobilă, inventivă, condusă, crede el, greșind, de Sergiu Savin (cărui, se vede, îi poartă simpatie). de fapt spectacolul, unul dintre cele mai bune din țară la ora aceea, era semnat de Alexandru Colpacci. N-are importanță, important este că i-a plăcut spectacolul nostru și că, își imaginează că unele idei le-a dus Pintilie chiar de aici, la Paris. Ce nu-i trece deloc prin minte este că s-ar putea să fi fost amîndoi influențați, eventual, de o terță sursă... Faptul că Pintilie ar fi putut vedea spectacolul orădenilor la București nu e un argument destul de convingător. Pintilie, un regizor atît de important nu prea cred eu că ar fi în stare de așa ceva...“

Cu nerăbdarea pasionatului autentic de teatru și nu a snobului care dorește mai degrabă să fie el văzut la teatru decît să vadă el ceva cu adevărat, Mircea Zăciu așteaptă – cum reiese din *Jurnal* – seara de 6 aprilie, cînd, în fine, apucă să vadă, la Municipal, spectacolul atît de lăudat și apreciat de specialiști, *Dimineața pierdută*. Scriitorul era interesat atît de piesa Gabrielei Adameșteanu, cît și de spectacolul Cătălinei Buzoianu. Dar, chiar ciudat, iarăși uită să-i spună numele, sau pur și simplu nu vrea

să vorbească în mod expres de regie, deși toate meritele de care vorbește ei i se datorează. Auzise sau citise despre interpretarea convingătoare a Tamarei Buciuceanu în rolul principal (Vica) și acum, iată, se arată neplăcut surprins s-o vadă pe dublura ei. Îl „irită” mai ales modul în care actrița se străduiește s-o imite pe Tamara, crede el. Bănuiesc că ar fi fost mai îngăduitor cu ea, dacă ar fi încercat să vadă personajul din alte unghiuri. Sau, eventual dacă ar fi putut să le compare. Intelectualul subțire și cultivat este neplăcut surprins de faptul că nu găsește un caiet de sală, prin urmare pleacă de la spectacol fără nici o informație. I se pare excelentă Gina Patrichi (a fost, cu adevărat extraordinară!), crede că Rebengiuc, în rolul profesorului Mironescu n-a fost distribuit prea fericit, cu toate că el este un actor plin de talent. Reține figura cam palidă și obosită a Torei Vasilescu de care auzise că ar fi bolnavă. Spectacolul, cu numeroase trimiteri spre actualitate, i se pare, totuși, inegal. Mie una, mi s-a părut o capodoperă.

A doua zi, continuînd, probabil, să se gîndească la spectacol, se întreabă și se miră cum de „i s-a dat drumul”. A aflat că, fiind – teatrul – în „parohia” Tamarei Dobrin, Dulea nu s-a amestecat. Mai notează părerea unui cunoscut despre jocul cam sarjat al Tamarei Buciuceanu, pe care el n-o văzuse. De fapt Tamara a fost extraordinară.

În seara de 18 mai se duce să vadă spectacolul *Coriolan* la MIC. Spectacolul, în regia lui Dinu Cernescu (acum nu uită să pomenească numele regizorului) i se pare mediocru, lipsit de fior și de măreție. Iar regia i se pare timidă. Dan Condurache face un rol slab, crede el, mai buni pîrîndu-i-se Leopoldina Bălănuță și Gheorghe Visu.

Cît privește publicul, acesta, cel puțin în seara respectivă, i s-a părut a fi „rău” și „lipsit de educație”. Au fost, probabil, spectatori, cum se spune, „organizați”. Aduși, adică, cu grupul.

După cîteva zile, Mircea Zăciu notează cu amărăciune, că, la Teatrul Mic a cumpărat caietul program gen ziar, *Spectator* și a constatat cu neplăcută surprindere că articolul solicitat lui de către Dinu Săraru pentru caietul program – n-a apărut. În schimb sînt publicați Ana Blandiana și Dereul (D. R. Popescu) – observă, puțin cam răutăcios parcă, autorul. Ce, n-ar fi avut loc toți trei în paginile programului?

Indispus, Mircea Zăciu reproduce integral în *Jurnal*, articolul trimis lui Săraru (pe atunci directorul – foarte bun de altfel – al Teatrului Mic). Ne permitem să-l transcriem și noi aici, pentru că merită.

„Ce înseamnă pentru mine Teatrul Mic? este pur și simplu Teatrul. Nu doar ortografic, cu majuscule, dar în semnificația lui adîncă, artistică și existențială, Arta și Viața, fiind împletite sublim pe scena lui.

Copil, într-un oraș nordic al țării (Oradea, n.n.) venirea unei trupe de „teatraliști” (cum se spune) bucureșteni, era un eveniment atît de răscolitor, încît seara de spectacol se transforma într-o ceremonie magică, încă din orele pregătirii febrile a tensiunii, neastîmpărului și agitației interioare ce punea în discuție comunicarea cu feericul, cu

ficțiunea, cu acei oameni fantastici care sînt Actorii și care, știam de atunci, nu-s decît semizeii din vremea noastră. Sentiment năucitor, rețrăit doar la teatrul MIC în ultimii ani, în ovațiile ce încheiau fantasticele apariții ale Valeriei Seciu, Olgăi Tudorache, Rodică Negrea (autorul transcrie greșit Neagoe), Monică Ghiuță, ale lui Ștefan Iordache, Mitică Popescu, Gheorghe Visu, Dan Condurache și ale altora, pînă la cei mai tineri sau episodici.

De la *Richard al II-lea*, *Maestrul și Margareta*, *Fluturi, fluturi*, *Mitică Popescu*, *Niște țărani*, *Ivona, principesa Burgundiei*, *Să-i îmbrăcăm pe cei goi*, *Doamna cu camelii*, la „atelierul“ de inspirație liliputană (argheziană) de la Teatrul Foarte Mic, scena (scenele) se confundă aici cu jocul de mistere din fața Catedralelor evului nostru frate. Oameni ai altui veac de mijloc (deși cu alte „mijloace“) avem nevoie de acest mister al Teatrului, în care Actor și Spectator se mistuie cu o voluptate ce-i unește într-o singură flacără. Teatrul MIC, nume ce sună a dezmiardare, a dragoste, de fapt un mare Teatru, condus timp de un deceniu, iată de împătimitul Dinu Săraru, cu regizorii săi extraordinari, cu actorii lui fără pereche (orice teatru din lume i-ar invidia), cu echipa lui deci întreagă, înseamnă pentru mine miracolul accesibil din care prind puteri sufletești, ori de cîte ori aștept aici, cu respirația tăiată, ridicarea cortinei“.

Foarte frumos. Sînt convinsă că pentru Mircea Zăciu teatrul era un loc magic din care, în toți acești ani și-a făcut prilejuri de bucurie sufletească, nevoia de teatru la domnia sa nefiind nicidecum un moft. Dar de ce, dacă l-a lăudat atîta pe Dinu Săraru – și nu fără temei, teatrul condus de el era unul din cele mai bune – nu-i găsește nici o scuză, pentru că nu l-a publicat, făcîndu-l pur și simplu mincinos? Poate i s-or fi părut prea transparente aluziile profesorului la Evul Mediu contemporan, cine știe?

În 1988, la 9 martie, tot la București, Mircea Zăciu urmărește spectacolul *Uriașii munților* de Pirandello, la Bulandra. Spectacolul i-a plăcut. Numele Cătălinei Buzoianu nu mai poate fi ocolit și nici uitat. Regia i s-a părut „admirabilă“, despre actori are iarăși cuvinte de laudă, fiind foarte atent la nuanțe. Ion Caramitru, Mariana Buruiană, Marcel Iureș. În rolul Cotrone, Caramitru i se pare „magistral“, spectacolul, cu acele ambiguități și sensuri aluzive, îi apare ca unul foarte elaborat. Partitura lui Caramitru e ofertantă, dar, ce-i drept, actorul, inteligent și subtil, știe să transmită... subtextul: Sîntem, domnilor, cu toții, victimele unei erori, dar să nu ne pierdem cu firea“. Trebuia să-i vezi privirea cînd rostea această replică, adaug eu.

Autorul reține și replica despre „uriașii nătingi, sensibili la lingușiri“.

După nici zece zile, Mircea Zăciu dă samă *Jurnalului* său – ca unui prieten drag, de faptul că n-a uitat încă spectacolul, ba chiar că a reușit să-și procure piesa, s-o citească. I-a plăcut, și transcrie cîteva replici „extraordnare“. Cere de la prieteni cărți de Pirandello. Iată un exemplu clasic, dacă pot spune astfel, de faptul că un spectacol

bun te trimite mai departe, spre bibliotecă, obligându-te aproape, să afli mai multe despre autor și piesă.

Mircea Zăciu, universitar cu o cultură solidă, îl citise pe Pirandello dar, iată, voia să știe mai multe despre el, voia să afle și CE s-a scris despre acest scriitor genial.

La 1 aprilie – ce coincidență! – la ședința de catedră, de la facultate, el vorbește despre spectacolul lui Doru Vartic cu studenții lui. Studentul Ghiuri Pascu – viitoarea vedetă a *Divertis*-ului – a prezentat monologul *1 Aprilie*. Profesorul este puțin decepționat că, studentul, de altfel un bun comediant, a cam tras chiulul, nu prea și-a învățat textul, rezultatul fiind mediocru. Se mai întâmplă.

În fine, în anul de grație 1989, în februarie, Mircea Zăciu citește *Pornografia* lui Gombrowicz (probabil în franceză). E fascinat de stilul acestui mare scriitor: sec, ironic, distant, cât și de precizia lui de bisturiu. I se pare un bun scenariu de film.

În 11 februarie consemnează impresiile despre spectacolul clujean *Doi pe o bancă* de Al.Ghelman. Cu Melania Ursu și Dorel Vișan. Jocul lor, crede Mircea Zăciu, a fost corect și onorabil, pe cât s-a putut. Nu-i laudă. Observă că piesa are destule „cîrlige și cabotinisme” – cabotinismele aparțin probabil interpreților. Când se vorbea despre aprovizionare, ciupeli, învîrteli, mită, furturi, corupție, lumea explodează în aplauze, recunoscînd lumea în care trăim. Azi putem spune, lumea comunistă care ne-a adus tuturor, lenea, chiulul, lipsa de respect pentru proprietate, corupția, mizeria... Începuse dezghețul perestroikăi și oamenii simțeau oarecare schimbări în mentalitatea „vecinilor de la răsărit”...

Scriitorul Mircea Zăciu, de data asta, e trist. Publicul i se pare necunoscut. Poate nu era seara premierei? Nu știm, dar simțim un fel de teamă în observația sa. Nu i-a văzut, în seara aceea pe obișnuții teatrului și acest lucru îi dă o stare de neliniște.

Nu scapă prilejul să strecoare și o mică răutate la adresa actorului Dorel Vișan, spunînd că, de cînd a avut succes cu rolul principal în filmul *Iacob* al lui Danieliuc „se vede și un mare actor”. Succesele de mai tîrziu în film și în teatru ale lui Dorel, pe deplin meritate, l-or fi făcînd să-și schimbe impresia nedreaptă?

N-aș vrea să uit să-mi notez și eu ceva ce mi-a plăcut foarte mult din notițele domnului Zăciu. Ceva despre bunul meu prieten Doru Vartic. Mărturisind că lui nu-i plac basmele, Domnul Zăciu scrie, cu vădită simpatie, de frate mai mare, parcă: „Doru e un mare cititor de povești, cumpără tot ce apare, avînd o... doză de infantilism. De unde și pasiunea lui pentru tot ce e ludic”.

Recunosc chiar această față jucăușă, această nevoie continuă de a face farse amicilor, de a pune viața, altfel teribil de anostă, în ecuații ludice, zic chiar această față a lui mi-a fost, de la început, simpatică. Cînd l-am cunoscut, nu mai știu exact cum, dar sigur, la unul din spectacolele lui cu studenții, la Cluj (mai apoi el mă invita mereu acolo, să-i văd „producțiile” – descoperind noi nu numai prieteni comuni, ca Zoe Anghel Stanca sau Sorana Coroamă Stanca, ci chiar rude comune, ca actrița

Dorina-Dotty (Ghibu) Stanca, soția lui Radu Stanca (ea fiind sora chirurgului Mircea Ghibu, soțul cumnatei mele, dr. Lucia Ghibu. Complicat, nu?) Am rămas deci la... „cînd l-am, cunoscut, mi s-a părut rezervat, sobru. După cinci minute însă, cu glas stins, foarte serios, mi-a spus ceva ce nu avea nici o legătură cu scorțoșenia universitară. Am rîs, am văzut că are o privire foarte jucăușă și că e mereu pus pe șotii. Mai apoi cînd îmi scria, rar, semna ba Ecaterina Oproiu, ba Paul Everac sau chiar Mata Hari, sperînd să mă sperie că-mi scriu autorii... De fapt ei chiar îmi scriau, le cunoșteam scrisul bine, deci surprize nu prea erau. Cînd i-am spus, s-a gîndit un pic, după care mi-a spus : „Dar Mata Hari, scrisoarea de la ea a ajuns la tine?“ Bineînțeles, i-am răspuns prompt, i-am și răspuns, n-ai primit-o? O dată, țin minte, la noi acasă, cu el și cu soțul meu, am rîs cu lacrimi de una din poveștile lui cu ... inspecțiile speciale. El fusese undeva în județ, la o inspecție specială (despre care vorbește mult și Mircea Zăciu în *Jurnalul* său) și, cum s-au întors la Oradea cu mașina unui inspector local, sau a Inspectorului de-aici, acela a scos din portbagaj toate pachetele puse cu grijă pentru el de către profesorul examinat, sau... inspectat pentru grad – după obiceiul pămîntului – luînd de acolo și umbrela plus două discuri cu muzică simfonică pe care și le cumpărase Vartic din Oradea. Acum umbla să-și recupereze lucrurile personale înșfăcate de lacomul domn inspector. Rîdeam noi, rîdeam, dar faptul în sine era de o tristețe...

Azi, împreună cu Marta Petreu, se mai joacă „dăștept“ la *Apostrof*, spre deliciul meu și al cititorilor, desigur (revista e excelentă, foarte apreciată de cititori. Valeria Seciu mi-a spus, nu o dată, ce mult îi place, cu cîtă bucurie o așteaptă). Cînd mă antrenează în jocurile lor, mă prind și eu bucuroasă, semn că n-am îmbătrînit încă. Dar să mă întorc la *Jurnalul* lui Mircea Zăciu.

Cunoscător rafinat în domeniu și, pe cît îi permitea bugetul firav de dascăl universitar, colecționar pasionat de artă, Mircea Zăciu era adesea prezent – uneori și prezentator – la vernisaje, muzee, săli de expoziții, colecții particulare. Îl descoperim prieten cu Ion Vlasiu, artist plastic și scriitor de talent indiscutabil. Întîlnirea cu el, consemnată în *Jurnal*, este foarte plăcută. Artistul îl invită la casa lui de la țară, undeva prin Bistrița Năsăud.

Concertele ocupă – firesc – și ele un loc important în viața profesorului Zăciu. Ascultă muzică bună, cunoaște... Ateneul, sala Radio, Filarmonica, atît cea clujeană cît și cea bucureșteană, sala Operei, toate sînt locuri frecventate de el. Aprecierile sale, chiar atunci cînd sînt sumare, se dovedesc corecte, entuziasmul, ponderat este al cunoscătorului rafinat, nu al diletantului. Muzica îi face întotdeauna bine, e ca o baie purificatoare. Îl preocupă întotdeauna calitatea, valoarea partiturilor, a creațiilor, dar și valoarea soliștilor și a orchestrei. La Ateneu, de pildă, o dată, la un concert dirijat de Brediceanu comentează totul. Îi plac Mussorgski, Ceaikovski, Mahler. Nu uită să privească și... sala. Uneori observă că e și multă snobime care vine acolo ca să fie

văzută, nu să asculte muzică bună... Concertele sînt uneori și un prilej să-și întâlnească prieteni și cunoscuți. Într-o seară îi întâlnește pe Ana Blandiana și Romi (Romulus Rusan). În pauze mai schimbă o vorbă, „mai bîrfesc“.

Cînd citește *Memoriile* lui Șostakovici, meditează, cu o notă de certă gravitate, la relația contra naturii a dictatorilor, cu arta și cu artiștii. Se întrebă: oare ce muzică i-o fi plăcînd lui Hitler? Dar lui Stalin oare ce îi spunea muzica lui Beethoven sau Wagner?

Surprinde, la lectura *Jurnalului* interesul constant al scriitorului pentru filmul bun. E limpede că, citindu-i observațiile subtile și dense, trimiterile, legăturile, ai în față nu un universitar tip șoarece de bibliotecă, bun cunoscător doar al materiei pe care o predă, ci un om care trece de la livresc la viață, de la bibliotecă la realitatea... imediată. Mircea Zăciu ni se arată un om de lume, curios, interesat de tot ce petrece cu el și semenii lui în lumea înconjurătoare, cu informația la zi în multe domenii, nu doar, fatalmente, exclusiv în literatură, cum se mai întîmplă cu unii universitari. Îi place să se îmbrace bine, frumos, cu gust, nu pune pe el otova haine, cămăși și cravate, nu-i sînt indiferente privirile femeilor, apreciază cum se cuvine o masă bună, cu feluri rafinate, o conversație cu oameni de același nivel cultural – disprețuindu-i pe proști, pe insistenți, pe pisălogi – comentează, uneori cu umor – alteori chiar cu nedorită răutate – obiceiuri ale semenilor, vicii, scăpări. Rar, este chiar arrogant. Cu familia este mereu înțelegător, binevoitor, tandru. Cu iubitele discret din cale afară, dar plin de gingășie abia ghicită. Îl supără nerecunoștința, prostia, imbecilitatea unora, îl scîrbesc lașitățile... E cînd intolerant, crud uneori, bîntuit de un ciudat și de neînțeles pentru inteligența și cultura lui – complex de superioritate. Alteori este milos cu cei sărmani și năpăstuiți. Cîteodată îl surprinzi chiar în stări ce denotă chiar complexe de inferioritate. Deși nu e cazul, nu-i așa...

În fond profesorul își cunoaște foarte bine capacitatea și valoarea, știe exact care îi sînt meritele și locul în societate, dar nu uită nici de îndatoriri, ca un bun ardelean ce este.

Uneori se arată curajos, vorbește fără teamă, deschis, despre toate relele din jur, dar alteori e capabil să lupte cu impostura și ticăloșia pe care le vede, cu toată acea șleahță de nemernici care împiedicau afirmarea valorilor autentice. Familia și prietenii sînt două oaze permanente în care găsește certitudini, liniște, echilibrul de care are nevoie spre a supraviețui. Ori de cîte ori se simte trădat, părăsit, înșelat, se retrage, rănît, în bîrlog. Unde poate suferi fără să se vadă...

Dar să ne mai întoarcem puțin la film.

Mircea Zăciu iubește filmul. Adesea se duce la cinematograful, parcă voinde să fugă un ceas-două din lumea reală. Să fie nevoia de vis, de iluzie, de evadare? Uneori se duce la prieteni să vadă filme pe casete. Iată-l, pe 9 martie 19...9, însemnînd în

Jurnal impresii despre filmul lui Mircea Veroiu, *Oglinzi paralele*. Deși îl socotesc pe regizor „un bun cineast”, filmul i se pare o „catastrofă”. Actorii, ca mai întotdeauna, cei buni, îl fascinează și îl conving. Exceptional i se pare Ovidiu Iuliu Moldovan. Buni, Fory Etterle, George Constantin. Autorul e urmărit de o senzație ciudată, de falsitate. În luna mai, aflându-se la Sibiu, se bucură să-l reîntâlnească pe Ovidiu Iuliu Moldovan, aflat acolo la filmări (*Castelul din Carpați*, după Jules Verne).

În octombrie 1984 – anul orwellian, să nu uităm! – Mircea Zaciuc notează în *Jurnal* impresii despre filmul *Glissando* – un film despre nebunia contagioasă a Istoriei. De fapt totul alunecă spre... isterie. „Eternii învinși”. Foarte bun, impresionant, i se pare – și chiar așa este – Ștefan Iordache. Autorul *Jurnalului* întrezărește ici colo amprenta celebrilor maeștri Fellini, Bergman, Forman...

În octombrie notează, indignat, că ar fi auzit că s-ar fi scos de pe afiș, fiind socotit, probabil, periculos, filmul lui Dan Pița *Pas în doi*. În 11 decembrie vede, pe video, un film plicticos semnat de Herzog: „Aquirre, mîna lui Dumnezeu”. Reține figura de-a dreptul „fioroasă” a lui Klaus Kinski – altfel actor foarte bun.

În seara de 2 februarie urmărește filmul sovietic – tot un efect al „dezghețului” – *Gară pentru doi*, mult lăudat. Mircea Zaciuc e de părere că e un film „parșiv, fals curajos”. Gulagul siberian, pe care are voie să ni-l arate regizorul este curat, oamenii se comportă omenește, deși se știe ce condiții inumane de muncă și de viață erau acolo. El îl numește Hollywood sovietic, dar actrița i se pare, ca și nouă, de altfel, excepțională. Actorii, din nou, actorii...

În iunie (18) scrie, impresionat, de vestea auzită, că Tarkovski, marele Tarkovski are cancer pulmonar inoperabil. Ultimul său film, *Sacrificatio*, cîntecul său de lebedă, a fost prezentat la Cannes. Avea să moară pe 28 decembrie 1986, la Neuilly-sur-Seine.

În 27 noiembrie, regizorul Nicolae Mărgineanu (fiul unui eminent profesor universitar clujean, mort după ani grei de temniță comunistă), îl invită la premiera filmului său *Pădureanca*. Desigur, între timp el mai vede numeroase filme și casete, dar nu le consideră destul de importante ca să le comenteze în *Jurnal*.

În 1988, prin luna februarie, mărturisește că a văzut filmul *Moarte la Veneția* și nu i-a plăcut. Recitește, conștiincios, ca un ardelean temeinic, proza lui Thomas Mann și-l amendează, argumentat, pe Visconti. Discutabil, dar argumentat. Îl obsedează o frază din film sau din proză: „Mai există oare pe lume un alt fel de eroism decît cel al slăbiciunii?”

În 27 martie 1989, cînd tuturor ne ajungea cuțitul la os și eram cuprinși de disperare, descurajați și tot fără speranță, aflăm din *Jurnal* că Radu Gabrea a făcut filmul *O făclie de Paște*. Cunoșcînd proza, baza scenariului, adică, Mircea Zaciuc se întreabă oare ce dificultăți va fi întâmpinat regizorul în fața cenzurii. Uneori, de-a lungul *Jurnalului*, ești surprins să constăți ce des are el chef să mai fugă din realitate, să mai vadă un film, ce repede acceptă o invitație la un film și cît de curios este să

vadă un film celebru sau măcar bun, bine făcut. Deși este un om ultraocupat și are o mulțime de treburi pe cap. de fapt, citind *Jurnalul* îți dai seama că Profesorul își drămuiește foarte bine timpul, scrie, citește, face vizite, se întâlnește cu prieteni și cu dușmani, când n-are încotro, scrie și primește scrisori, dă telefoane, face călătorii, vede spectacole, ascultă muzică, ține cursuri, încât uneori ai impresia că ziua lui de lucru are 36 de ore, nu 13-14... Și-i mai ajunge timpul și să consemneze în *Jurnal* aproape tot ce-a făcut. Poate e insomnie, gîndesc, poate doarme trei-patru ore pe noapte și-i ajunge. În rest, umple timpul cu folos. Iar cuvintele lui, pe acest fond de surescitare nervoasă, de tensiune, de febrilă așteptare a unei schimbări majore, se înșiră ca măgelele pe ață, ori defilînd trist și elegant, ca majoretele la paradă. Sînt frumoase, cuviincioase, limpezi și convingătoare, întotdeauna la locul lor, cuvintele domnului profesor, chiar și atunci cînd ascund noțiuni sau relații tulburi sau mai puțin plăcute.

Bîntuit de angoase, de spaima care-i dau tîrcoale, uneori pîrînd a fi de sorginte livrescă, de cele mai multe ori însă pornind de la întîmplări concrete, din „realitatea imediată”, Mircea Zăciu se salvează din cînd în cînd, transcriind amuzat și rîzînd în hohote, glume auzite de la colegi, de la prieteni sau de la studenți mai curajoși. Poate le transcrie să nu le uite, poate vrea să rămînă, cine știe?

De altfel, mereu agreează compania tinerilor, ei îi dau optimism, îl mai înviorază. Să transcriem și noi cîteva, să ne veselim împreună.

Porecla lui Ceaușescu: Mamoș Vodă cel Cumplit

Lozincă: Nici un spermatozoid fără sarcini de partid.

Femeile

Americanca:

Are la dreapta bărbatul,

la stînga amantul,

la spate, averea,

în față, puterea.

Românca:

La dreapta, soțul de-o viață

La stînga, sacoșa de piață,

În spate decretul,

În față regretul.

Un președinte de Sfat Popular, la o comună, se întâlnește pe drum cu o activistă de la Centru, ambii în mașini, unul ieșea din sat, altul mergea către el. Opresc mașinile.

Ea: Unde mergi?

El: Păi, mă duceam să văd scroafele la fermă, dar acumă dacă ați venit dv. nu mai merg.

Există totuși ceva în *Jurnal* – de altfel o lectură pasionantă – care nu mi-a plăcut. Acestea ar fi micile indiscreții pe care, dacă nu le aflam, eu una mă simțeam mai bine. Dacă cineva îți încredințează un secret e recomandabil să nu-l spui mai departe. Sau, dacă știi ceva ce nu se cuvine a fi divulgat, nu văd de ce ar trebui s-o faci... Așa se întâmplă cu o doamnă MS, parcă. Ea a făcut un copil cu cineva și a dorit să țină secret numele tatălui – acesta fiind dreptul ei. Poate a avut chiar o înțelegere cu bărbatul respectiv. Mi se pare o lipsă de discreție să dai în vileag fără a avea acordul doamnei, numele acestui bărbat. Nimeni nu are dreptul să facă publică o relație care se dorea secretă.

Mai descopăr o mică și gratuită răutate la adresa poetei D. U. care s-a trezit singură între bărbați, la un colocviu al scriitorilor, la Sibiu. El o numește Madame Recamier, observînd că se află în atenția sporită a bărbaților, numai pentru că nu are concurențe. Observația, răutăcioasă, nu este în nici un caz a unui cavalier.

Ar mai fi apoi refuzul de a urca la Păltiniș, la Noica. Dacă nu-i prea purta mare simpatie, acesta nu era un motiv să nu se ducă. Or, poate strugurii erau acri, prea acri? Ar fi învățat, eventual, de la filosof, lecția umilinței, a toleranței, a îngăduinței, a iubirii dezinteresate pentru semenii.

Personal aș fi scos din *Jurnal* paginile cam jenante despre căsnicia Mariei Mailat cu Dan Culcer, la Paris. Pe cine interesează oare?

Pe de o parte o acuză pe Mira Iosif de proletcultism, observînd că acum trăiește în Belgia și se ocupă de traduceri și de teatru. Pe de altă parte o felicită pe Maria Banuș pentru primirea premiului Herder. Nu operează cu aceleași măsuri: cine a cunoscut-o pe Mira Iosif, – mie îmi este chiar prietenă – știe precis că ea nu a putut greși în plan politic mai mult decît Maria Banuș. N-avea cum. Stau mărturie pentru oricine cronicile ei la spectacole, scrise bine, inteligent, argumentat, fără lingușiri și laude la adresa puterii comuniste.

Uneori descoperi la autorul *Jurnalului* neplăcute accese de cruzime. Ce vină au oamenii că îmbătrînesc? Despre cutare babă scrie că e sclerozată, caraghioasă și mereu îndrăgostită (de el, firește). Ar putea-o trata cu umor și cu elegantă compasiune... nu cu dispreț.

Despre un profesor bătrîn ne spune că e „tot mai bătrîn și mai zaharisit“ și probabil chiar așa este, dar, vai cum o spune, nici milă, nici simpatie nu are pentru bietul bătrîn. Altui bătrîn „ramolit“, nu-i primește cărțile pe care acesta vrea să i le ofere, spunîndu-i, de la obraz, că oricum, le aruncă la coș. De unde atîta cruzime, specifică de obicei adolescenților?

Sau, iată un părinte îndurerat îi încredințează un mare secret: fiica lui suferă de schizofrenie și este nevoită să lucreze undeva, ca femeie de serviciu (tatăl fiind profesor). De ce mi se pare că nu tratează cu compasiune, ci cu ironie acest fapt zguduitoare?

Dar fiecare scrie ce vrea. Poate totuși, dacă ar fi revăzut unele pagini mai atent, ar mai fi scos câte ceva... Nu ne erijăm noi în cenzorii Profesorului! („Liniște, vă rog! Cenzorul tocmai scrie ceva despre cuvîntul „libertate“ – citat de Mircea Zăciu dintr-un poet polonez.)

Încheiem și noi cu o glumă de la Radio Erevan, adaptată.

„E adevărat că Profesorul... a făcut și a scris...?”

Radio Erevan răspunde: „E adevărat, dar noi nu pentru asta îl iubim...”

AVENTURI CU *MARIA TÂNASE* – ADRIANA TRANDAFIR

O văzusem pe Adriana Trandafir în mai multe spectacole, o știam bine, dar personal nu ne cunoșteam. Știam că i-a ieșit foarte bine spectacolul în care povestea și cînta... viața Mariei Tănase. Am văzut cîteva secvențe la televizor și am rămas impresionată, atît de asemănarea fizică – sau poate așa mi s-a părut mie? – cu marea artistă, cît și ceva mult mai profund, o asemănare cumva a sufletelor. Era o senzație ciudată, de parcă ea, Adriana, ar fi fost o reîncarnare a Mariei noastre...

Un gînd mi-a și încolțit în minte: ce-ar fi să încerc să organizez o întîlnire cu ea, undeva într-un spațiu neconvențional, de pildă la Restaurantul „Oradea”, la amica noastră, a teatraliștilor, la Doamna Bondici, căreia noi îi spunem, ca tot orașul, Maricica.

Iată de ce, cînd, aflîndu-mă la o ședință mai lungă, de alegeri cred, a UNITER-ului care avea loc la Teatrul Național, am dat cu ochii de Adriana, am abordat-o în cel mai firesc mod. Cred totuși că ea, mult mai tînără ca mine, mă ținea minte de la Oradea, de la una din edițiile Săptămînii teatrului scurt, cînd a jucat la noi, ea fiind atunci angajata Teatrului din Reșița. I-am spus cine sînt, a răspuns rapid „dar te cunosc”, eu i-am zis Adriana, ea mi s-a adresat cu Veuța și gata, prietenia s-a și înfiripat. I-am spus pe scurt ce-aș vrea să facem, ea a zis „O.K., ținem legătura”, ideea ta îmi place.

Am ajuns la Oradea, am purces la tatonarea terenului, toți mi-au spus că riscul e mare, eu am răspuns întocmai ca evreul că „cine nu riscă nu cîștigă” și am început să caut sponsori. N-a fost ușor, era prin 94, cred, oamenii erau destul de prudenți cînd era vorba de dat bani.

Promisiuni aveam, dar, cum sîntem noi, românii, ne cam purtăm unii pe alții cu vorba, amînăm, tergiversăm, încercăm uneori chiar să dăm înapoi... Așa am pățit și eu, cum se va vedea...

Eu însă n-am vrut să renunț, dimpotrivă, m-am aruncat cu capul înainte și cu toate că vedeam bine că e și ceva aventură în demersul meu, am mers înainte. Adriana a venit, restaurantul ne-a fost pus la dispoziție cu toată generozitatea gazdei, anunțurile au fost făcute în presă, din vreme, lumea bună, posibili sponsori invitați. Mizam și pe CUTIA de la intrare, în care speram să strângem banii, nu foarte mulți, de care aveam nevoie să o scoatem onorabil la capăt.

Cineva, nu mai știu cine, poate chiar Adriana, a avut strălucita idee să le invite (da, a ei a fost ideea!) și pe cântărețele, pe Floricile și Măriile noastre bihorene. Zis și făcut, au acceptat și au venit bucuroase Florica Ungur, Florica Zaha, Maria Haiduc, Maria Sidea. și încă o cântăreață, al cărei nume îmi scapă. De fapt nici nu contează foarte mult exact cine a fost – contează doar că aceste cântărețe, foarte bune și cunoscute și iubite în Bihor, pe lângă faptul că aduceau o pată de culoare în spectacolul Adrianei mai constituiau și un punct de atracție pentru sponsorii posibili... Doamna Zaha a contribuit și cu aranjamente florale la decorul nostru care a fost o improvizație, dar una cât se poate de asemănătoare cu decorul în care juca actrița la București. De... decor s-a ocupat buna mea amică, talentata scenografă Vioara Bara.

Iată, ghinionul însă a făcut să vină în după-amiaza aceea o ploaie torențială, una din ploile acelea care ai impresia că mătură pământul. Eram distruși. „N-o să vină nimeni” – ne-am spus, pe-o vreme ca asta. Era aproape ora opt, ora de începere a spectacolului. La ușa restaurantului, nici cinci oameni. Mai stăm, mai așteptăm. În final au mai venit câțiva actori (care, săraci cum îi știm, n-au contribuit cu nimic, bănește. Îmi pare bine că, totuși au venit. Nu m-au părăsit la greu nici familia generalului Mihai Lungu, nici poetul Ioan Țepelea, directorul Cercului Militar. Ei erau nu doar iubitori ai întâmplărilor culturale, de la care nu prea lipseau, ci și admiratori, cum aveam să aflu, ai Adrianei. Și a mai venit, înaltă, dreaptă, elegantă, una dintre cele mai dragi mie „bătrîne Doamne” din orașul nostru, Doamna Otilia Coman, mama Anei Blandiana. Din puținul ei, (se știe ce pensii sînt în România) ea s-a apropiat de cutia noastră, de la intrare și a deschis portmoneul... Mai erau, nelipsiți, soții noștri, al meu și al celor care m-au ajutat. Mă uitam disperată la colegii mei Vioara Bara, Mariana și Doru Presecan, la Ion Abrudan și Mariana Vasile, la Hari (Eugen Harizomenov). Ei se simțeau bine, rîdeau, vorbeau, făceau o atmosferă de petrecere, că doar nu venisem acolo să ne plîngem unii altora pe umeri. Au mai venit și câțiva gazetari, ca de obicei. Amicul Mitică Bălan nu lipsea, și nici Mircea Morariu, Tuțu Chirilă și Stelian Vasilescu. Numai privirea ironică a unui coleg care mă sfătuisese „să-mi văd de treabă” m-a deranjat. Era în ochii lui un fel de triumf care părea că-mi spune „vezi, cucoană, altădată ascultă de cei care știu mai bine”.

Sala arăta binișor la ora opt și un sfert, oamenii erau așezați la mese cu câte ceva în față (mi-am dat seama că unii intelectuali subțiri din oraș, subțiri și la pungă, n-au venit crezînd că trebuie să și consume de sute de lei. Ei da, atunci vorbeam încă de sute, nu de mii sau de milioane...)

Adriana a început frumos, firesc, trecînd pe la meseni, salutînd, dînd oamenilor mîna. A cîntat și a jucat dumnezeiește, și-a spus textul cu o emoție și un firesc ÎNALTE, nu știu de ce tocmai acest atribut mi-a venit sub, era să scriu sub condei, dar, scriind la mașină, zic, sub clapele mașinii... fetele au cîntat și ele cu mult suflet. A fost un triumf. Cei prezenți au aplaudat îndelung, au fost lacrimi de bucurie, sincere, au fost îmbrățișări, am stat apoi un ceas-două de vorbă, acolo, în spațiul înnobilat de o actriță mult dăruită de Dumnezeu nu numai cu talent, ci și cu drag de oameni, cu modestie, cu bună creștere, cu franchețe.

Noaptea i-am condus la hotel, pe Adriana și pe sonorizatorul spectacolului. Am numărat „averea“, care era dezolantă. Hotelul a fost sponsorizat, har Domnului, mulțumeam în gînd amicei bune (Tuți, mare iubitoare și susținătoare a culturii) care ne-a ajutat. Din sponsorizările mici, luasem biletele de întoarcere, dar banii de colaborare propriu-zisă nu s-au strîns, unul din sponsori nici n-a venit, cum a promis și nici banii nu i-a trimis. În seara aceea am înțeles că, dacă pînă în 90 înjuram așa, pe instituții, Minister, Cultură, partid, acum am schimbat doar destinatarul, înjurăturile, mă rog, gîndurile rele, le îndreptam spre persoane concrete. Care persoane, aveau ele bani, dar educația lor tot comunistă rămăsese. Ce era de făcut? E umilitor să bați la uși, să tot explici ce vrei să faci cu bănuții lor și cît de important este ca cei care AU să dea ceva și pentru cultură. Iar ei să-ți tot explice cît de neinspirată (și cum nu-i avantajează pe ei, „oamenii de afaceri“), legea sponsorizării. Inutil să mă lamentez. Trebuia să găsesc o soluție.

Adriana, om delicat și cu suflet mare m-a văzut necăjită și mi-a spus să nu-mi fac probleme, să-l plătim din ce am strîns pe sonorizator și pe ea, cînd s-o putea, și-om fi „în bani“. Ne-am îmbrățișat și mi-a spus că a fost o seară foarte frumoasă, să nu ne mai gîndim la bani, s-o stricăm. Această delicatețe a ei m-a obligat și mai mult. Și, după o vreme, am găsit înțelegere la amicul Ioan Laza, redactorul șef de la *Crișana*. El ne-a dat banii pe care i-am trimis Adrianei. Nu era, poate, exact suma pe care ar fi meritat-o, dar era oricum, un mod de a nu părea nesimțiți și nerecunoscători.

Desigur, cu această pățanie n-am demonstrat că sînt un foarte bun organizator, deși, după părerea mea am făcut și reclamă suficientă (deși am constatat că tinerii habar n-aveau, unii, cine a fost Maria Tănase), dar n-a fost destul, precum s-a văzut. Dar, ca de multe ori, din această aventură teatrală am cîștigat nu numai experiență (alte pățanii de acest gen vor fi chiar argumente că n-am învățat prea mult din eșecuri de acest fel), ci, mai ales, am cîștigat un nou prieten: Adriana Trandafir, o ființă puternică, autentică, în pofida aparentei fragilități.

Transcriu dintr-o scrisoare acele pasaje care spun totul despre cum amesteca ea, asemenea mie și desigur și altora, viața ei personală cu munca ei, cu profesia, cu vocația ei...

De datat a uitat s-o dateze, dar cîtă energie pozitivă degajă scrisul ei... Cred că era prin 1997...

„Iubita mea Vetuța, scrisoarea ta m-a găsit într-o zi de sărbătoare – Buna Vestire, zi liberă pentru mine (nici nu-mi vine să cred). Aseară am venit de la Cluj, unde, cu studenții de la Academia de Muzică, în cadrul unui simpozion internațional, am făcut un spectacol de operă (ei da, ai citit bine, de Operă), a fost superb, tot astăzi... tot astăzi, mai pe seară a venit la noi și Petru Vutcărău... Mi-am zis, hai să răspund la superba ta depeșă. Ce mai, sînt fericită!

Din păcate nu pot veni la voi, pentru că între 25.05. și 03.06. sînt plecată cu *Maria* (cu spectacolul „Maria Tănase” – n.n.) la Chișinău, poate jucăm și *Nastasia* (*Domnișoara Nastasia*, spectacol foarte bun al Teatrului Odeon, n.n.) pe 24 la Kiev, la un festival de monodrame, apoi am un spectacol la Cernăuți și cred că mă întorc după 6 iunie. Pe 7 am același spectacol la Timișoara unde stau pînă pe 9 iunie. Îmi pare tare rău că nu sînt la voi, dar sînt sigură că zilele nu au intrat în sac, că viața merge înainte și noi o să ne mai întîlnim...

Spectacolul *Domnișoara Nastasia* este o mare reușită pentru noi, o să aibă parte de viața scenică a *Artei conversației* (dramatizare după romanul Ilenei Vulpescu, n.n.) – 876 de spectacole – (Dumnezeule, știam că s-a jucat mult, dar chiar să atingă cifra astronomică de 876 de reprezentații nu credeam. Mă bucur atît pentru Ileana, cît și pentru Teatrul ODEON, în care mi-a fost întotdeauna drag să intru, i-am respectat pe cei care slujesc acolo scena, începînd cu Doamna Elena Deleanu și terminînd cu actorii care îmi sînt prieteni: Dan Bădărău, Camelia Maxim, Carmen Tănase și în primul rînd Mircea Constantinescu). Și nu în ultimul rînd Dorina Lazăr, nu doar actriță excepțională, ci și un manager foarte bun și o ființă dragă mie – n.n.). Sperăm să venim și la Oradea... (N-au venit, nu se mai pot face, din păcate, din cauza costurilor ridicate, turnee și e mare păcat, încet-încet provincia nu-i mai știe pe marii actori care joacă în capitală. Și anii trec și pe nimeni, văd, nu-l doare, nu-l preocupă serios această gravă lacună legislativă, fiindcă, în fond, ar trebui votate legi speciale, mă rog, dacă nu chiar legi, măsuri administrative pentru ca cei din Cultură să nu suporte, de pildă, cheltuieli de cazare de genul 800.000 de lei o noapte de hotel. Și cîte altele... – N.n.) regret că nu te-am văzut cînd am filmat de Crăciun la Oradea, de fapt nu am stat decît între orele 12-20... iar tu nu ai răspuns la telefon cînd te-am sunat de la teatru.

... În rest sînt bine, slavă Domnului, împreună cu familia mea... Ștefan are cinci ani jumate, merge la grădinița de engleză, Meme se ocupă zi și noapte de el, Mihai la farmacie, „la servicii”, numai eu mă duc la teatru, cum spune Ștefan. Joc și la Teatrul din Buzău, pe contract...

Te îmbrățișez cu toată dragostea, sînt lîngă tine chiar dacă nu ți-am zis foarte des că te iubesc, aștept să ne vedem... să-ți mergă bine, bine familiei tale și celor dragi vouă...

Adriana

Comentez. Nu ne-am mai văzut de mai bine de doi ani. Ce importanță are? Ni s-au întîmplat atîtea între timp, cum se petrec lucrurile în viață, de obicei. Dar ce e frumos, e că, atunci cînd ne-om vedea, după vreun spectacol, cînd o să merg la ea la cabină sau o s-o sun ca să stabilem unde ne vedem, vom continua dialogul de undeva, aproape de unde l-am lăsat. Așa ceva se întîmplă numai cu prietenii adevărați. Să fii sănătoasă, Adriana, fericită, să joci mult și să rămii așa cum ești, autentică și caldă, întocmai ca *Maria* ta, inegalabila ta Mărie...

ȘI SE FĂCU LUMINĂ ...

Nu știu în alte teatre cum este... dar la noi, ca să știi cam ce soartă va avea o premieră, te poți adresa liniștit băieților de la lumini. Vorba vine băieți, că unul din ei a și ieșit la pensie, dar ei tot băieți se cheamă că sînt...

În cei treizeci de ani de teatru am verificat acest lucru de multe ori. La început m-am prefăcut neîncrezătoare. Dacă se întîmpla să intru în cabina de lumini, în timpul vreunui spectacol, mă întîmpinau luminiștii, băieții, doi dintre ei, mai ales, Vasile Blejan și Balogh Jóska – pe care, iubindu-l peste măsură, actorii l-au răzgîiat în tot felul, Ioșcuță, sau Baloguță. Ce-i drept, venise în teatru de foarte tînăr, n-avea cred douăzeci de ani, era frumușel, elegant, mereu foarte îngrijit și respectuos, toți îl iubeau. Și îl mai iubesc. Mă întrebau, privindu-se cu înțeles, ce cred despre cutare spectacol – care se afla în stadiu de repetiții. – Ei, ce să cred, răspundeam eu, e de abia la început, de-acum urmează să vedem. E de două zile de abia pe scenă, acum se face miza... „Vă spun eu că din asta nu va fi spectacol – rostea sentențios Baloguță. Așa miros eu.“ „Da, las c-o s-o întrebăm pe Vetuța peste vreo două săptămîni“ – îl sfătuia Vasile, zîbind și el pe sub mustața... care-i lipsea.

Uneori mă întrebau ușor malițios „cine a adus cutare piesă“. Dacă spuneam, cu toată răspunderea că eu, începeau întrebările. Le ofeream amănunte despre autor, despre piesă, le argumentam opțiunea. „Da' regizorul face cu totul altceva decît spui tu. Hai la repetiții să vezi“. Eu intram de multe ori la repetiții, dar tot de multe ori regizorii se sfiau să-ți spună (iar alteleori ți-o spuneau pe șleau) că nu e încă momentul să vezi ce fac ei acolo, în bucătăria lor. Apoi și unii actori erau mai sîngaci la început, căutînd, firesc, drumul spre rol – care nu era mai niciodată o alee cu trandafiri, ci un spațiu plin de gropi și de buruieni care trebuiau înlăturați încet-încet...

Dar băieții de la lumini stăteau acolo, în cabina lor, puneau, la început niște lumini de serviciu, nepretențioase și asistau la repetiții. Așa, zi de zi, ascultînd indicațiile regizorului, văzînd cum „crește“ sau, dimpotrivă, cum se împotmolesc repetițiile. Ei stăteau acolo, prefăcîndu-se uneori că măstăresc ceva la aparate, că pregătesc, că urmăresc... Dar urechile lor, ochii lor, simțurile lor înregistrau tot... Și, după cîteva repetiții puneau diagnosticul, întotdeauna cu precizie: spectacolul ăsta va „merge“ la public; ăsta va fi o cădere; cestălalt va fi un mare spectacol, iar altul unul de mijloc, oarecare, „nu va face valuri“; mai observau apoi atent care dintre actori va fi cel mai bun. Și aveau mereu dreptate. Nu-mi amintesc să fi greșit vreodată. Uneori, e drept, nu înțelegeau exact piesa și rostul ei în repertoriu, dar, de cele mai multe ori cereau informații și nu se lăsau duși de nas: simțeau, ca adevărați profesioniști, dacă va fi bine sau nu. Își dădeau apoi cu părerea, mai glumind, mai vorbind foarte serios, în legătură cu decorul (încărcat, prea sărac, prost executat, obiecte urîte – ce caută pe scenă, doamnă, lucrul acela?).

Aveau întotdeauna părerile lor și în legătură cu jocul actorilor, chiar cu personajele. De piese, ce să mai vorbesc! Ei, „băieții“ erau primii critici. Răi, neiertători. Uneori mi-ar fi plăcut, Doamne cît mi-ar fi plăcut să audă cîte un dramaturg părerile lor, care, chiar dacă nu erau dolda de nuanțe, încărcate de cuvinte radicale, erau, cel puțin învelite în haina bunului simț. Ei nu se jenu să observe, de pildă, că o situație este complet falsă, – nu că ar fi imposibil să o regăsești în realitate, nu, erau și sînt! destul de inteligenți să nu tot pomenească de asemănarea cu viața – ci să fie credibilă, adusă bine, dacă se poate chiar foarte, în perimetrul piesei și al spectacolului. Personajele fade, abia schițate, erau luate în rîs – cu felul lor ironic, dar foarte simpatic, sincer – de parcă ar fi fost niște vecini sau niște colegi ale căror defecte trebuiau musai puse în vizor, scoase în evidență.

Cînd venea însă vorba de interpretare, luminiștii noștri făceau eforturi să nu-i jignească pe actorii pe care-i iubeau, adică pe cei simpatici, buni jucători „de carte“ (septici) din timpul turneelor, generoșii care nu se zgîrceau să „dea o bere“, din cînd în cînd (pentru că, la rîndul lor, nici ei nu dădeau bir cu fugiții cînd le venea rîndul...), căutînd mai degrabă vinovații pentru eșec în altă parte. „Scărmănați“ mai bine erau antipatici și încrezuții, cei care, doar cu colegii erau exigenți. Ciudat, totuși, respectul lor pentru artiștii care aveau o cultură adevărată, nu un pospai de informații superficiale, pentru artiștii cu educație bună era întotdeauna manifestat fără rezerve, cu admirație totală. Și un dispreț sfios pentru bețivi sau „neserioși“.

Un lucru e sigur: cînd „hotărau“ ei că un spectacol va fi o cădere acela chiar era. Dumnezeule, uneori, cînd intram în minuscula lor cabină, urmărind, seara, un spectacol, o făceam, mai ales să-i aud cum dau verdicte, cum descriu ei plastic, repetițiile de dimineață.

O făceau vorbind uneori monosilabic, restul vorbelor urmînd să le pui tu, de la tine, aruncau cîte o interjecție sau un adjectiv colorat, lăsîndu-te să înțelegi că e, fie un dezastru, fie o capodoperă...

Uneori treceau de la capitolul SPECTACOLE la cel al nedreptăților vizibile, legate de salarizare, de trepte care se dădeau uneori nu tocmai pe merit, la pedepse care apăreau la avizier prompt doar pentru unii, alții fiind uitați cu desăvîrșire... Trebuie să spun că aproape întotdeauna aveau dreptate, observațiile lor erau întemeiate. Erau ei, într-un fel, un glas al bunului simț, un fel de barometru pentru cunoașterea unei situații...

Acuma mă gîndesc că nu e întîmplător că lui Mircea Bradu, pe vremea cînd era director, îi plăcea să stea mult, serile, în cabina băieților de la lumini. Cred că-i făcea bine și lui să mai afle, fără lingușiri și menajamente, păreri sincere, despre una, despre alta...

UMOR INVOLUNTAR

DOAMNA LETERATURĂ

Este numele pe care mi l-a dat Gyuri bácsi, omul cel mai simpatic din teatru, Bufetierul șef. El ne făcea cafele bune și ne povestea – într-o limbă română parcă special presărată cu greșeli – cîte-n lună și-n stele! cuvintele stîlcite ca din întîmplare căpătau un sens vesel. De aici am tras eu concluzia că de fapt Gyuri bácsi ăsta era un om inteligent și greșea special să ne facă să rîdem. Așa s-au petrecut lucrurile și cu mine. Orice voia să știe despre teatru, mă întreba invariabil pe mine sau îi trimitea pe toți la mine, „mergeți, zicea, la doamna literatură, că ea știe“. Bineînțeles că nu știam eu chiar tot ce eram întrebată, că-i mai trimiteam pe unii fie la bibliotecă, fie la cîte un amic... enciclopedist. Încrederea lui în mine era totală.

De multe ori, cînd mergeam să bem o cafea, el, cu fesul lui special, primit se pare de la un arab, se uita pe după ochelari și striga „acum dem o căve bun, nu bun, foarte bun pentru doamna literatură“. Găseam întotdeauna o vorbă bună pentru el și el pentru mine. Cred că aprecia într-un fel poate și faptul că nu stăteam cu orele acolo, în încăperea micuță, în fața unei cafele, și că nu beam niciodată alcool în cursul dimineții, cum mai făceau unii colegi, că nu fumam... Nu știu. Știu doar că avea mare simpatie pentru mine și că niciodată bufetul nostru n-a mai avut, de la retragerea lui, farmecul de pe vremea lui Gyuri bácsi... Pitorescul Gyuri bácsi... Au venit, după el, doi oameni simpatici și prietenoși, Margareta și Viorel Fâșie...

Într-o zi, în drum spre tipografie, mă întâlnesc cu bătrînul croitor al teatrului, Domnul Bulzan. Locuia prin zonă, se pensionase de cîțiva ani și nu-l mai văzusem nici eu de mai bine de-un an...

M-am apropiat de el, l-am salutat și l-am întrebat ce mai face. Mi-a răspuns că e binișor, tocmai se ducea la unul din copii, sau nepoți și, invariabil mi-a povestit despre ai lui, uitînd cu totul să mai vorbească despre el. Voia să știe ce mai e nou la teatru, cine a mai venit, cine a mai plecat, cine mai e director, cine mai bea și dacă vine lumea la teatru. Am încercat să-i răspund la toate întrebările. Deodată, m-a privit atent și mi-a spus, cavalereste, „Dumneavoastră, Doamnă, nu v-ați schimbat deloc, n-ați îmbătrînit, vreau să zic“. „Ei nu, am ripostat eu, cum să nu fi îmbătrînit, domnule Bulzan, doar au trecut 25 de ani de cînd ne cunoșteam. Doar nici pentru mine timpul n-a stat pe loc...“

El continua să mă asigure că arăt foarte bine. După care m-a întrebat ce fac copiii mei, dacă au terminat școlile ș.a.m.d. „Cu sănătatea cum o duceți,“ am mai dat eu să-l întreb înainte de a ne despărți?

„Toate ar fi bune, doamnă, mi-a spus, nu mă plîng, mulțumesc lui Dumnezeu, numai cu vederea o duc tare rău. Nu mai văd aproape deloc cu un ochi și acum, iată, de abia mai zăresc și cu al doilea... Mi-am cusut ochii 40 de ani, să nu credeți că mi-a fost ușor. Croitoria nu e o meserie ușoară, Doamnă. Dacă mă mai vedeți agrăiți-mă, că eu vă recunosc imediat după glas, dar poate nu vă recunosc altfel“. Am înțeles... Totuși, poate nu arăt atît de bătrînă, mă gîndeam, așteptînd tramvaiul să mă ducă la tipografie...

CE ȚARĂ, CE POPOR!

Se obișnuia într-o vreme, cînd erau comuniștii la putere și nimeni nu prea avea curajul să miște în front, ca, mai ales la spectacolele cu piese istorice, cu multă figurație, să participe și colegi maghiari, mai ales din cei care eventual nu-și puteau încheia socotelile cu normele artistice impuse de legile aspre ale teatrului.

Așa se face că pe la spectacolul cu una din multele piese istorice la care le-a montat secția română, unele foarte bune chiar – spectacole de referință cum au fost *Apus de soare* semnat de Nicoleta Toia, de pildă – nu mai știu la care anume, una din replici, date unui figurant, era aceasta, din titlu. Se impunea un ton admirativ, replica aparținînd unui oștean străin care, pasămite, vedea în noi, muntenii sau moldovenii, un neam viteaz și o țară demnă de respectul tuturor națiilor.

Totul era foarte bine, numai că colegul nostru, drăguțul Borsos Barna, îmbrăcat cu costumul adecvat și-a rostit la premieră, unica replică ce avea de spus, în liniștea

sălii, s-a auzit replica fără nici o greșeală, doar cu un accent interogativ-mirat – disprețuitor – bășcălios fără voie: „Ce țară, ce popor!“. Sala a receptat pe dată nuanța și a început să rîdă, crezînd că personajul avea sentimente batjocoritoare la adresa țării și a poporului. A „dres-o“ un coleg român, repetînd-o cu admirația de rigoare și atît de pe placul activiștilor demagogi. Dar și regizorii, speriați, n-au mai apelat la colegii unguri pentru figurație cu replici... Sau au făcut-o mai atent. Au fost colegi care au jucat roluri principale, salvînd spectacole. Așa au fost Kiss Törék Ildikó, Gábor Kati, Karol Lavotta (care vorbea impecabil românește), Palóczy Frigyes și alții... În spectacolele de revistă ale secției române, cele regizate chiar de Gróf László sau Gábor József, colegii unguri, cîntau și dansau alături de colegii români.

DOMNUL CONTE

Colegul și bunul meu prieten Kelemen Pista, secretarul literar al secției maghiare, despre al cărui destin trist am mai scris în această carte, mai bine zis Marta, soția lui, mi-a povestit o întîmplare veselă pe care vreau să v-o povestesc și vouă, cititorilor mei. Iat-o:

O țigancă a sunat într-o zi la ușa familiei Kelemen. Deschide ea. Țiganka, dorind s-o fleteze, i se adresează cu „Doamnă contesă“, în ungurește sună și mai bine – Grófné –, vă rog să-mi dăruiți o pereche de pantofi de-ai domnului conte“. „Nu are decît o pereche și aceia vechi și cam nepingeliți“, „Buni și ăia, nu se lasă țiganka, dați-i încoa...“

„Ți i-aș da bucuros, dar nu pot, că e încălțat domnul conte cu ei...“

Uneori, cînd eram tare săraci, înainte de salariu, și cînd ne mai împrumutam unii de la alții, eu mă adresam pompos lui Pistuka, pe cel mai serios ton cu putință: „Domnule conte, bem un ceai sau ne luăm cîte un corn cu 25 de bani sau o Eugenie?“

CU BIRLIC DINCOLO DE SCÎNDURA SCENEI

„Eu sînt unul din cei care l-au văzut“ – scria Valentin Silvestru despre Birlic (*Birlic – o viață trăită pe scenă*, Ed. Rampa și ecranul, 1991, col. *Monștri sacri*).

Chiar el, Valentin Silvestru ne-a anunțat într-o bună zi că Birlic vine la Oradea, la Băile Felix și că ne roagă să-l primim cum se cuvine. Nu era nevoie să ne prevină, dar grija și dragostea lui Valentin Silvestru pentru acest actor de necomparat cu nimeni – poate doar cu Louis de Funés – ne-a impresionat pe toți. Era prin anii 70.

Au venit să-l întâmpine toți din vechea gardă, Dorel Urlățeanu, Valentin Avrigeanu, Constantin și Dalma Simionescu, Maud Mary, Lili Mihăilescu, urmați de Nicolae Toma, Simona Constantinescu, Alla Tăutu, Corneliu Zdrehuș. Și, cei tineri atunci – azi sînt în pragul pensionării (Ion Abrudan), și regretatul Eugen Harizomenov). Și, bineînțeles, cei foarte tineri, dintre care mulți au plecat de la Oradea, mulți chiar din țară...

Întîlnirile cu Birlic – fiindcă au fost trei, patru, nu una – se desfășurau după același ritual. Directorul, pe atunci actorul Eugen Țugulea, îl aștepta, apoi ne chema și pe noi, luam o cafea foarte bună, mîncam fursecuri sau covrigei, și un ceas, două de taclale. Birlic venea la teatru, fie după „procedurile medicale”, fie în ziua cînd nu făcea tratamente și era complet liber. Încet-încet, de cum se afla că a sosit, apăreau toți, dar absolut toți colegii cărora le făcea plăcere nespuse să-l întîlnească. Trebuia să-i vedeți: Valentin Avrigeanu intra, de pildă, pe ușă, strigînd cît îl țineau puterile te miri ce replică din vreun spectacol în care au jucat împreună sau pe care a reținut-o, din repertoriul lui Birlic. Amintirile curgeau simplu, fără nici o pregătire prealabilă; cu mici excepții, actorii devin vorbăreți cînd se află în elementul lor, în teatru, adică.

Ceea ce ne povestea, de fiecare dată Birlic (Maestre Birlic, îi spuneam noi) nu erau noutăți. Porneau fie de la ceea ce repetam, fie de la un film, fie de la o situație concretă, cum era, mai întotdeauna, lipsa acută a banilor. El începea să ne vorbească și încet-încet ajungeam hăăat-departe, la roluri jucate, la spectacole, la regizori și actori. O dată, fiind de față actorul Gábor József, Jóska, așa-i spuneam noi, Birlic ne-a vorbit, ca din senin, despre piesele unor unguri cum au fost Lengyel Melchior cu a sa celebră piesă *Taifun*, sau altă dată, cu Valentin Avrigeanu au comentat cu aprindere un spectacol de care nu mulți își mai aduc aminte: *Constelația Alhambra*, cu muzica de neconfundat a lui Ion Vasilescu, spectacol pe al cărui afiș, povestea Birlic, scria cam așa: „Birlic cîntă, dansează și spune cuplete”.

Apoi l-a întrebat pe Valentin dacă l-a văzut cumva în spectacolul de revistă *1000 de ani pace* de N.Stroe, V.Vasilache și H.Nicolaide. Cu ei era amic bun Valentin și amintirile au început să curgă. „Nu cumva jucați o damă acolo, maestre, l-a întrebat Valentin”. „Ba da, monșer, îți aduci bine aminte”.

Nu mai spun ce povești s-au încins despre Sică Alexandrescu, flebețea lui. Ore în șir ne povestea cum au lucrat împreună. Altă dată i-a venit rîndul lui Mușatescu pentru care Birlic avea un adevărat cult. Plin de însuflețire, ne-a povestit ce seri de neuitat a petrecut la Mușatești... „Nimeni, a spus, nimeni, niciodată nu s-a putut compara cu el. A fost un colos”.

Cînd a văzut că noi am deschis stagiunea cu *Scrisoarea pierdută* ne-a întrebat dacă știm cîte roluri a jucat el din Caragiale. „13 – a răspuns și noi am dat să le numărăm, ca Pristanda steagurile... Unu: Dandanache, doi: Crăcănel, trei: Spiridon, patru: Rică Venturiano, cinci: Brînzovenescu, șase: Coana Efimița. Nu mai știam, ne-a

ajutat el: roluri în *Vizita, Telegrame, Amici, Căldură mare, Două lozuri, Petițiunea* – teatru și film, a adăugat rîzînd“.

Ne-a povestit cum într-o variantă „pe care voi n-aveți de unde s-o știți“ au jucat în *Conul Leonida* actorii Mihai Mateescu (Efimița – vedeți dar că nu sînt primul bărbat care o joc și sper să nu fiu nici ultimul) și Nicolae Hagiescu (Leonida).

Ne-a vorbit cu venerație de Caragiale ca de „geniul românilor“. A fost un geniu, asta a fost...

O dată, venind din Felix, a intrat pe ușă și ni s-a adresat pur și simplu așa: „Nu-ți faci o idee, puișorule, am venit pe drum șinși poștii... și clopoțeli... și autobuzul, zdranga zdranga...“ Era Dandanache, nici vorbă... Noi am aplaudat și ne-am așezat la povestit. Lăsam toți toate treburile cînd aflam că vine și cît era dimineța nu ne mai dădeam duși din biroul directorului. Birlic mai dădea cîte un telefon la București, mai avea de făcut cîte o cumpărătură în oraș, dar seara, întotdeauna, făcea ce făcea și venea la spectacolele noastre. Îl interesa tot: ce jucăm, cum ne raportăm la mișcarea teatrală națională, cum joacă tinerii, ce regizori avem, dacă vine publicul la teatru. O dată am stat cu el în loja 19 (centrală) și țin minte cît l-au amărît comentariile și hlizelile unor elevi din lojele vecine. O doamnă profesoară a venit în pauză la noi și i-a sărutat mîna. Foarte încurcat, Birlic a îmbrățișat-o și i-a spus stînenit să nu exagereze, că el nu-i preot... Ea a încercat să-i spună că de mică l-a adorat și că nici nu-i vine să creadă că are ocazia să stea cu el de vorbă. Era așa de emoționată, că mereu i se adresa cu Domnu' Birlicu... El rîdea, dar se vedea că nu i-a displicut întîlnirea. După ce a plecat doamna, la zis doar atît: „Păcat că nu era mai frumoasă. Dar așa-s eu, n-am noroc la femei...“ Glumea bineînțeles.

Într-o după-amiază, cînd a venit pe la ora cinci și spectacolul începea de abia pe la șase sau șapte, ne-am dus în fumoar și, pornind de la „ați mîncat azi, băieți?“ a urmat o interesantă poveste despre cum își cîștigau și ei – nu foarte ușor – pîinea, în tinerețea lui. Despre figurațiile plătite binișor, despre salariile pentru care munciau nu glumă, dar și despre premiile care veneau cînd îți era mai greu... „Du-te, treci pe la casierie, că ai de luat ceva. S-a mirat cum pot trăi actorii tineri și mai ales actrițele cu salarii așa de mici, dar n-a spus nimic în plus. L-am întrebat cum o duceau înainte domnișoarele actrițe și, cu un aer serios a răspuns: „De la miniștri, duduie, de la bancheri, aveau amanți bogați“, salariul era pentru ele un mizilic“. Acum nu mai sînt miniștri... ba mai sînt, dar trebuie să le ia de neveste... Sarcină de partid...“

Stăteam cu el în lojă, vecinii se uitau la noi și nu le venea să creadă că poate fi Birlic... Erau momente unice, era chiar istorie teatrală. Cu toate acestea niciodată nu s-a întîmplat să vină un fotograf să ne facă niște poze. Ce păcat! Eram tineri, veseli, lumea toată era a noastră...

Cînd n-a mai venit și apoi cînd a plecat de tot... ni s-a făcut dor de el. Azi îl căutăm, prin *Istoria teatrului* și prin amintirile celor care l-au cunoscut.

SCURTĂ ÎNTÎLNIRE CU SORANA ȚOPA

Acum vreo 15 ani, mă aflu, ca de fiecare dată cînd mă duceam la București, la Biblioteca Franceză. Mă înscrisesem de mult, eram clientă veche, plăteam un fel de abonament, primeam cărți prin poștă. Cărți foarte bune și necesare (de teatru și eseistică, mai ales) pe care nu le puteam găsi altundeva. Era o plăcută oază de liniște acolo. Era cald și plutea a boare de parfum bun, franțuzesc. Domnișoarele bibliotecare erau simpatice, elegante, dezinvolve. Eu mă așezam întotdeauna în sala de lectură și ceream pentru început, tot felul de reviste noi, pe care le răsfoiam, citind pe îndelete mai ales noutățile culturale.

În ziua de care vorbesc, lîngă mine, o distinsă Doamnă în vîrstă își rostea, nu fără mîndrie numele, pentru a i se căuta fișa: Sorana Țopa. Domnișorica, se vede nou angajată, întoarsă cu spatele, n-o auzise, ori i se păruse neverosimil de zburdalnic și jucăuș numele și, zîmbind, i-a șoptit colegei: „Uite-o și pe hopa-țopa“... Apoi a întrebat: Cum? Țopa?

– Sorana Țopa -, a replicat scurt, cu dicție perfectă, doamna de alături. Am înghețat. Sincer emoționată, le-am spus fetelor: „Domnișoarelor, dar o aveți în fața dumneavoastră pe Doamna Sorana Țopa, o mare artistă... un capitol din istoria teatrului românesc“.

Fața ei s-a luminat. Întinerise.

– Știți de mine? – m-a întrebat scurt.

– Cum să nu știu?! Ați jucat la Iași, apoi la București. Despre Dumneavoastră s-a scris atît de frumos... Nu destul. Ați fost o strălucită Iudith (în *Iudith și Holofern*), Katia Maslova (în *Învierea* de Tolstoi), Anca (în *Năpasta*), Elisabeta (în *Maria Stuart* alături de Agatha Bîrsescu). Ca să nu mai vorbesc de *Domnișoara Nastasia*. Nu v-a întrecut nimeni... V-am citit o piesă, pare-mi-se titlul ei este *Călătorie în întuneric*. O avem în bibliotecă, am citit-o...

– Dar, de unde știți toate acestea? Nu se poate să mă fi văzut vreodată pe scenă. Sînteți prea tînără.

I-am spus cine sînt și unde lucrez. „Nu sînt eu prea tînără – niciodată o femeie nu e prea tînără, nu-i așa? Nu v-am văzut niciodată. Am citit despre Dumneavoastră. Vă știu, adică vă cunosc „ca la carte“...“

A rîs cu poftă. „Aveți dreptate, cîtă dreptate aveți, deși mie nu mi-a plăcut niciodată să mă întineresc.“

– N-ați vrea să ieșim puțin în hol, să vorbim – i-am spus. Aici se pare că deranjăm.

Am ieșit. – Una din fete a venit cu noi – ne-a cerut permisiunea să asculte.

Am început, timid, prin a discuta despre dificultățile întâmpinate de actorii care scriu. Dar actrițele? Domnia sa mi-a povestit că a și scris despre asta (eu nu-mi aduceam aminte) despre *Actorul scriitor sau dilema dintre două arte*.

I-am mărturisit Doamnei Sorana Țopa că îmi vorbisera, în ultimii ani, doi domni despre ... domnia sa.

– Doi? – a zis neîncrezătoare. – Cine sînt?

– Chiar trei – m-am corectat -, iar dacă mă gîndesc bine, patru: cu dl. Franga, directorul Muzeului Teatrului Național.

– Vezi, sînt obiect de muzeu. Cum spuneai, că sînt „istoria teatrului românesc”? Ehe, muzeu, istorie. Toate s-au dus.

– Bineînțeles că s-au dus, am rostit eu, sigură pe mine și cu avînt tineresc. S-au dus cele trecătoare, dar ce e de rămas, va rămîne.

– Și ceilalți, cu cine încă m-ai mai bîrfit? – a întreat.

– Cu Dl.Nicolae Carandino și cu Dl. Ion Cojar, regizorul, ginerele lui G. M. Zamfirescu. Și, ei bine, cu domnul profesor Virgil Brădățeanu... Lume bună.

– A, da!... – a rostit cu ochii duși departe. – Cu Agepsina, soția lui Carandino, am jucat în *Femeia Cezarului* de Ion Luca. Ce spectacol! Erau acolo și Marioara Zimniceanu, și Ion Manolescu, și Nicolae Brancimir...

– Vorbiți-mi de începuturi, stimată Doamnă... de Iași... ce actori au fost acolo...

Mi-a povestit încet, parcă tot mai încet, cum a plecat cu Aurel Ghițescu la Paris, în călătorie de studii. Era vremea directoratului unui mare animator: Mihai Codreanu. Și-a amintit apoi (auzind că sînt de la Oradea) de *Cleopatra* cu Aristide Demetriade, apoi *Vidra* din „Răzvan și Vidra“, de *Gertrude* din „Hamlet“ ...

Ce vremuri! Ce teatru am văzut! Mi-a povestit cîte ceva despre spectacolele în care juca alături de C.Ramadan, Miluță Gheorghiu. Ce mult a trecut de atunci! Era între cele două războaie. Am întreat-o cum a fost în „exilul“ bănățean (eu fiind bănățeană) – din timpul celui de-al doilea război mondial.

Au fost la Jimbolia, la Timișoara, au jucat la Făget (îi spun că din Făget e și Traian Stănescu, de la Național. „Da? De acolo e? ce băiat frumos și bun e“ – spune) – au jucat la spitale, la sate, în săli improvizate de cinema. *Chirița*, *Vlaicu Vodă*, *Scrisoarea pierdută*... „ce mi-a plăcut în Banat au fost oamenii – a spus. – Foarte sobri, și mie-mi sînt dragi oamenii serioși și siguri pe ei. Vorbesc puțin și sînt harnici. Toți aveau gospodării frumoase, erau „găzdoi“.

– Acum ce mai e prin Banat? Nu mai știu nimic...

Ce putea să fie? Ca peste tot: sărăcie, colectivizare, mizerie...

Doamna Țopa mi-a vorbit puțin de ieșeni: nume ca Aglae Pruteanu, Constantin Ramadan, Braeschi, Margareta Baci, Constantin Calmuschi, Vlad Kuzinski, Aurel Ghițescu... nume de rezonanță. I-am spus de turneul lui Kuzinski în Transilvania, de prin anii '20... Aduc vorba de Compania Bulandra.

– O! Ce vremuri! Jucam acolo, alături de Lucia și Tony Bulandra, de Storin, Maximilian și Ion Manolescu. Cu Maximilian și Storin am jucat *Domnișoara Nastasia* în 1927. Noi, cei mai tineri, Maria Ventura, Ion Iancovescu, Maria Filotti, Mișu Fotino, Ion Talianu, aveam ce învăța de la maestri... Furam prin toți porii, meseria...

– După Dumneavoastră au urmat ceilalți: Dina Cocea, Fintî, Leni Caler, Mircea Șepilici, Mihai Popescu, Beate Fredanov, Emil Botta...

– Și ei sînt deja bătrîni... spune cu tristețe. – Sau nu mai sînt...

– În '41 Compania s-a desființat.

Îi spun că am în biblioteca mea personală o piesă a Lucreției Petrescu (am mai multe) care, dacă-mi amintesc bine, s-a jucat la Național. Și, cum editurile făceau bine că notau pe prima pagină distribuția premierei absolute, rețin că juca și dumneaei. E vorba de *Puiul de lup*.

– Da – mi-a spus -, aproape am uitat. Era o piesuță slabă. Da, *Puiul de lup* parcă se numea. Cred că prin anii '30, am jucat, e drept și multe piesuțe, spectacolele însă se luau în serios.

Vorbim de regizorii Soare Z. Soare, de Aurel Ion Maican, de Paul Gusty, de G.M.Zamfirescu... O pleiadă de regizori mari cu adevărat...

– Am jucat destul de puțin – mi-a spus cu melancolie în glas...

Prea puțin... Dar nu mai e nimic de făcut...

– Ați și scris teatru, nu?

– O, da! Am scris. Am cochetat, poate...

Nu vrea să vorbească despre acest episod.

(I s-a jucat, în '43, pe scena Teatrului Național, piesa *Călătorie în întuneric*. Era obsesia găsirii adevărului absolut... Aveam să înțeleg mult mai târziu, din scrisori publicate, din file de jurnal, prietenia cu Mircea Eliade, preocupările filosofice ale acestei distinse intelectuale...

Ne-am despărțit cu greu, după un ceas de vorbă... Ne-am scris o dată sau de două ori... Am mai „povestit” despre această insolită și fericită întâlnire la Colocviul monografic *G. M. Zamfirescu*, cînd la Oradea a avut loc premiera absolută a piesei *Schimbarea la față*, în regia lui Eugen Mercus.

Impresia mea, în final, a fost că Doamna Sorana Țopa nu mai prea vorbea în ultima vreme de teatru, de scenă. Îmi spunea că nu-i mai face nici o plăcere. Dar era multă tristețe în privirea ei... Și, poate, semnare... O duioasă amărăciune, ca și cînd ar fi vorbit despre altcineva... „Cu o străină gură”...

Rar mi-a fost dat să descopăr actori mulțumiți de cît au jucat și de ce au jucat. Rar.

Acum îi înțeleg mult mai bine... Lumea e plină de chipuri, de caractere, de întâmplări. Ei ar vrea, nesățioși, să le joace pe toate... Sînt sigură că și în lumea de Dincolo, ei se întîlnesc și joacă toate rolurile pe care nu le-au primit AICI...

Întîlnirea cu Sorana Țopa îmi pare, peste ani, ceva asemănător unui vis. Și totuși, n-a fost vis...

București, 17 iulie 1982

Duduie dragă,

Imediat după citirea scrisorii mi-am reamintit de întîlnirea noastră la Biblioteca Franceză. Și m-am bucurat că, dincolo de vorbe, ceva a avut harul să ne apropie, dincolo și mai presus de ele.

Îmi faci o propunere și-ți mulțumesc pentru gingășia atenției, dar trebuie să-ți mărturisesc cînstit, că tot ce este în legătură cu vechea mea profesiune teatrală mi-a devenit și fără întoarcere, *absolut indiferent și fără drept de apel*. Așa că îmi pare rău că-ți produc o decepție dar eu nu-ți voi împlini dorința de a-ți trimite o fotografie. (Nu este în locuința mea nici urmă – de altfel nu prea m-a încîntat vreodată acest soi de exhibiție... de carton presat.)

În ce privește legenda ce s-a creat în jurul interpretării de către mine a Domnișoarei Nastasia de Mihail Zamfirescu, îți pot afirma doar atît, că nici pe departe n-a fost o interpretare justă și că cea ideală sau desăvîrșită rămîne să fie rezolvată... azi, mîine sau cîndva, de un spirit pe deplin maturizat, de o cunoaștere a sufletului omenesc, pînă la cele mai profunde vîgăuni, abisuri ale (sic) abisalei conștiințe izolate a omului, (femeie sau bărbat, n-are importanță). Or, pe vremea aceea dibuiam destul de sîngaci printre acele regiuni complexe și vaste ale eu-lui, dar mai ales obscure și greu de sesizat.

Așa că matală o să înțelegi rezerva mea, sper. Și nu-i semnul unei false modestii, te asigur, ci aceea a uni depline închinări în fața onestității cu majusculă.

Cu cele mai bune urări și de pace,

Sorana Țopa

N.n. Despre întîlnirea mea cu Doamna Sorana Țopa am mai povestit undeva în paginile acestei cărți. Am produs chiar și un mic eseu despre G. M. Zamfirescu, la colocviul închinat lui, în cadrul *Monografiei scenice G.M.Zamfirescu* de la Oradea, în care am inclus, ca un fapt divers și aceasta, pentru mine, emoționantă întîlnire, unica de altfel. M-a mirat această ruptură totală de teatru, dar, citind mai mult, peste ani, după 90, mai ales, despre prietenia ei cu oameni de alt nivel cultural (Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Marin Preda ș.a.) am înțeles de ce, încet-încet profesiunea de actor, ca ins care, cum spunea cineva „reproduce mereu și mereu ce au scris și au gîndit alții, ajungînd pînă la urmă să nu mai gîndească cu propriul lor cap“ (observație cam dură și nu într-un tot adevărată) și, mai ales, înțelegînd ce înseamnă cu adevărat să te faci ecoul lumii în perimetrul strîmt al scenei și în cel încă mai strîmt al unui personaj, și, nu în ultimul rînd, citind

enorm și tăifăsuind cu oameni ca cei amintiți, Sorana Țopa s-a îndepărtat de scenă, dacă nu cu ușor dispreț, poate cu înțeleaptă detașare. Ceea ce știu însă precis este că i-a făcut plăcere ca cineva s-o descopere tocmai ca actriță, după ani și ani, s-o caute, cum ar veni, în *Istoria teatrului românesc*. I-a căzut bine nu numai că am știut cine este, dar și ce roluri a jucat și când. Cît am stat noi de vorbă în holul Bibliotecii franceze m-a întrebat multe despre cum merge teatrul azi. Părea cu totul departe de scenă și chiar așa era, dar eu atunci credeam că nu știe prea multe pentru că vârsta, destul de înaintată o oprește să mai meargă seara la spectacole. Nu știu, încă nu m-am interesat, dar o voi face, dacă colegul și prietenul Ionuț Niculescu, harnic – și foarte priceput – istoric de teatru nu a vizitat-o cumva în anii 70/80. Nu m-aș mira însă, ca și ea, ca mulți alții, să fi dispărut în tăcere, fără ca breasla, „divina“ breaslă să mai știe ceva de existența ei. Aș fi nedreaptă însă dacă nu aș recunoaște că, spre deosebire de artiștii din provincie, cei din București beneficiază de ajutorul și atenția UNITER-ului, a cîtorva oameni de suflet de acolo. Dintre ei nu lipsesc Doamnele Margareta Bărbuță, Aura Corbeanu, Ludmila Patlanjoglu, Sorana Coroamă Stanca, Sanda Manu, Florica Ichim, Elena Popescu, Marina Constantinescu, Anabela Ionescu, domnii Ion Caramitru, Cornel Todea, Marian Popescu, Victor Scoradeț. Din păcate, din provincie, unii dintre directori sînt neglijenți, nu au darul și capacitatea de a se apropia de foștii artiști, darul de a-i aduna, din cînd în cînd – cel puțin la premiere sau de sărbători – în jurul teatrului. Un mic dar, o atenție, un telefon, poate o vizită, i-ar „unge la inimă“, nemaivorbind ce bun exemplu ar constitui un asemenea tratament pentru actorii tineri din instituție.

TODY CONSTANTINESCU – DRAGUL NOSTRU TODY

Nu mai țin minte dacă pe Tody l-am cunoscut înainte în teatru ca pictor scenograf sau ca rudă bună a unei mătuși a soțului meu – și nu orice mătușă, ci una specială, cum ar spune șeful catedrei de mătușologie, cum îmi place să-l numesc pe Radu Cosașu.

Cred totuși că, înainte de a veni pentru prima dată la teatru, în calitate de colaborator al lui Pussi Colpacci, ca scenograf al spectacolului *Spre stele* de Leonid Andreev, pe Tody l-am cunoscut la tușica Maria Neș, buna și blînda soție a unchiului nostru – de fapt unchiul socrului meu – fost director mult și pe drept stimat al Liceului Gojdu din Oradea, Teodor Neș.

Acest unchi trăia de mulți ani în București – se pensionase ca înalt inspector în Ministerul Învățămîntului. Fusesse dascălul de fizică și directorul unor elevi care au devenit oameni importanți, cum ar fi Mircea Malița, Gabriel Țepelea, Caius Iacob, al unor oameni de cele mai diverse profesii de prin Statele Unite, Canada, Franța, etc.

N-am văzut niciodată dascăli mai stimati și mai iubiți ca soții Neș, tușica fiind și ea profesoară (de loc din Tighina). În casa lor se adunau, din când în când, bărbați și femei care mie, prin anii 60/70 mi se păreau destul de bătrâni, dar se vede că și vîrsta, ca orice pe lumea aceasta este relativă: invitații aveau 50-60 de ani, pe cînd profesorul și soția lui aveau peste 70,75.

Unul din nepoți era Tody. O altă rudă era actrița Ileana Predescu. Cu ea n-am avut norocul să mă întîlnesc niciodată la „bătrîni“, în București. Cu Tody însă m-am întîlnit de mai multe ori acolo, am luat masa împreună și, de fiecare dată tușica asculta vrăjită poveștile noastre teatrale interminabile. După cafea plecam prin oraș cu Tody și contiuam să ne povestim cîte-n lună și-n stele. Lumea teatrului nu are sfîrșit.

Dar ceea ce-mi plăcea foarte mult era că, după o vreme, Tody părăsea, parcă obosit, lumea scenei și-mi povestea lucruri noi pentru mine, cum ar fi pictura de biserici, despre care eu știam foarte puțin. Avea Tody un aer misterios, poveștile lui, spuse cu glas scăzut, de uneori de-abia distingeai ce zice, păreau niște secrete pe care nu oricine trebuia să le afle.

De o delicatețe cum rar mi-a fost dat niciodată să mai descopăr la vreun semen al meu, Tody mă invita „să luăm o prăjitură“, și să mai stăm puțin de vorbă. Era discret, nu pomenea nume, decît, îmi aduc aminte că mi-a încredințat odată ceea ce pe atunci mi s-a părut a fi un mare secret de-al său. Era vorba de prietenia – și poate iubirea – pentru o distinsă doamnă, o cunoscută artistă păpușăreasă, al cărei nume îl voi trece și eu sub tăcere.

Cînd a venit la Oradea, munca la scenă, așa cum o desfășura el, li se părea tuturor de neimaginat. Nu țipa la nimeni, nu se certa, nu dădea ultimatumuri, muncitorii din ateliere îl adorau, toți îi vorbeau cu un respect pe care el, atotștiutorul, îl impunea fără efort. Lucra cu o precizie de ceasornic elvețian, la el nu încăpea improvizatia, era prompt, exigent și disciplinat. Iar termenul de predare a schițelor și a decorului era sînt.

Lui Colpacci i-a plăcut foarte mult de el și sînt sigură că ar fi colaborat (poate au mai și colaborat, dar nu știu eu) dacă Tody ar fi avut mai mult timp. Dar el era veșnic prins și foarte rar accepta noi contracte.

Prima lui vizită la Oradea a fost și la noi acasă. Înalt, foarte slab, cu ochii mari, căprui, trădînd o limpezime a sufletului cum rar am mai văzut, privindu-te intens și drept în ochi, Tody ne-a cucerit, pe rînd, pe toți. Ne spuneam pe nume, deși el era cu cel puțin 10-15 ani mai mare. Ne socotea „de-ai lui“, și din prima clipă, ne-a rugat să ne spunem pe nume. Ni se părea, așa transparent cum îl vedeam, o ființă nepămînteană, un extraterestru, un romantic rătăcit printre muritorii de rînd. E ciudat că eu și azi cînd mă gîndesc la el, am, impresia că n-a existat cu adevărat și că este o ființă, un personaj inventat de mine.

Una din cele mai frumoase povești ale lui Tody a fost povestea *Ciocîrliei* – a spectacolului lui Radu Penciulescu, unul din primele spectacole de la Oradea de care s-a vorbit mult în țară. Scenograf a fost chiar el, Tody. Vorbea despre Penciu ca despre un frate, se vede că au ținut mult unul la altul. Atunci, din '57, când teatrul românesc profesionist își reluase activitatea la Oradea de doi ani, orașul arăta încă bine, cu toate că degradarea comunistă începuse. Am impresia, nu sînt sigură, că Tody a făcut ceva pușcărie, oricum, avusese un soi de interdicție, timp în care a dispărut din viața artistică și socială. Ura din tot sufletul comunismul venit de la ruși, deși nu vorbea cu glas tare despre el. Din tot ce spunea însă străbătea părerea de rău după „viața normală” din anii tinereții sale. Pierduseră și ai lui averea, își părăsise forțat locurile natale. Ura comuniștii, dar vorbea transfigurat despre Tolstoi, Cehov și Dostoievski – trei „coloși” cum spunea. Știa puțin rusește, poate chiar mai mult, dar nu făcea paradă din asta. Mi-a povestit că, între altele, – femei elegante, case la care te puteai uita ore în șir, părculețe ș.a. – lui Tody i-a rămas ca amintire din Oradea gustul unei prăjituri bune, numite işler, cu ciocolată și cremă, pe care acum n-o mai găsea.

Cu Penciu, ca să ne întoarcem la *Ciocîrlia*, au fost seri și zile speciale. Citeau împreună *Istoria Franței*, comentau fiecare detaliu, fiecare amănunt din viața Ioanei, făceau presupuneri în legătură cu tot ce i se întîmplase. Lecturile la masă nu durau mult, dar se discuta dens, se limpezeau toate nelămuririle, așa încît, atunci cînd se duceau la scenă, știau cam tot ce trebuiau să știe despre piesă și despre personajele lor.

L-am văzut pe Tody la muncă, era foarte pretențioasă, părea că nu știe ce vrea, că se îndoiește tot timpul, dar cînd voiai să-l pui la încercare și îi propuneai altceva, te contrazicea imediat cu zeci și zeci de argumente. Știa EXACT ce trebuie. Îmi aduc aminte cum a explicat el de ce un anume colț al scenei trebuia ocupat neapărat cu ACEL element și nu cu altul, cît a luptat cu o actriță s-o lămurească de ce trebuie să i se pună nasturi și nu fermoar la rochie.

Tody își alegea cu mare grijă cuvintele, făcea pauze cînd nu-l găsea pe cel potrivit, te asculta cu atenție, privindu-te în ochi. Nu arăta că știe mult mai mult decît tine în cutare sau cutare problemă, și de abia cînd terminai ce aveai de spus, venea cu completări, cu așteia, încît îți părea și rău de timpul pe care i l-ai răpit cu fleacurile tale. Așa era Tody. Probabil tăcerea a învățat-o în anii lungi petrecuți între zidurile tăcute ale unor biserici, pe care le făcea să vorbească credincioșilor, prin chipurile sfinților pictați de el...

Într-una din seri, la noi acasă, cu soțul meu, pe care Tody l-a plăcut de la început, observînd, malițios, că nu are „în nici un caz” viziunea unui inginer obișnuit asupra lumii” și cu Pussi Colpacci, după cină, am vorbit mult despre Maiakovski și despre Bulgakov. Ne plăceau tuturor rușii, dar uram, cum am mai spus, politica sovietică, comunismul adus „cu anasîna” de ei în România. Aveam încredere unii în alții, vorbeam deschis despre multe din cele ce ni se întîmplau...

Premiera cu *Spre stele* a fost un triumf. Un moment special îl avea în spectacol Florian Chelu. Cînta, undeva sus, în decor, ca o pasăre, ca un Crist slab, cu plete... Cînta o melodie compusă de el, ceva foarte trist, ascultîndu-l îţi dădeau lacrimile. Erau foarte buni în spectacol, mult regretatul Radu Vaida şi Mariana Neagu. De fapt toţi erau sinceri, convingători.

Din păcate, spectacolul a avut o viaţă scurtă, ca multe altele, fără vreun motiv anume. Era în iarna lui 77, în martie a venit cutremurul, cronicarii din Bucureşti n-au mai avut chef de teatru şi, în afară de Mira Iosif, care în seara de 4 martie era cu noi, la Oradea, nu a mai fost văzut de nimeni. Sau de foarte puţini. Nedrept. Spectacolul a fost unul din cele mai frumoase semnate de Alexandru Colpacci şi Tody Constantinescu.

Bucureşti, 30 decembrie 1976

Vouă, celor patru, familia căreia îi păstrez amintirea atît de vie, vă trimit o parte din sentimentul meu de admiraţie, de dorinţă de bine şi reuşită în cele ce faceţi cu atîta rîvnă şi pasiune, cu dăruire şi dragoste şi doresc să vă urez să vă păstraţi elanul mereu şi mereu. Dacă aş fi mai aproape, deseori v-aş vedea şi v-aş asculta sau am vorbi de planuri, gînduri de tot felul, schimb şi comunicare de vital, de omenie.

Nu pot alege imposibilul care îmi dă tîrcoale deseori, dar o să întreţin lumina mică abia apărută cu străduinţa şi delicateţea cuvenită. Cu bine deci— şi mă gîndesc şi la cei care vă sînt apropiaţi, părinţi, rude, prieteni. Astfel vă salut în preajma anului nou 1977,

Tudor (Tode)

— nu ştiu adresa de acasă

— am primit plicul, mulţumesc; nu am citit încă n-rul din *Contemporanul* 75 XI cu atrăgătoare pentru mine problemă de filosofie şi de curînd (căci am fost mereu pe drum) am scris preotului din Firminiş..... pt. o posibilă colaborare.

Pe Tody îl preocupa un gînd ce putea părea o fantezie, chiar o trăznaie. Anume, să construiască o biserică „monolit“, adică o construcţie din argilă care ar fi urmat să fie arsă pe loc, precum o uriaşă oală de lut. N-a apucat s-o facă, dar, vai, cîte vise superbe şi cîte planuri nu i-au ocupat zilele şi nopţile, cele mai multe bîntuite de insomnii. Cît priveşte discuţiile pe teme de filosofie, cu Alexandru, Tody a fost primul care s-a declarat admirator al sistemului filozofic propus de soţul meu. Nu numai că a înţeles exact ce scrisese, dar s-a dovedit a avea lecturi bogate, serioase, fiind un interlocutor remarcabil.

17 febr. 1977

Oameni buni, dragii mei, nu știu încă bine cum să vă vorbesc, dar să trecem, mă bucură întodeauna când putem să luăm contact și totuși n-am putut veni la tușica – era prea recentă gălăgia ce provocasem (nu mai știu, chiar nu mai țin minte despre ce „gălăgie“ e vorba, n.n.). Între timp am călătorit și am călătorit și iată că nereușind să angajez o lucrare pe acolo, m-am văzut acum aproape sigur angajat cu una, departe, într-un sătuc pe lângă Roman, la niște oameni modești, dornici de treabă onestă, deloc năzuroși sau atinși de răsfățul urbei. Așa pare. Pe de altă parte, fără transilvăneni pierd șansa de a pune pe picioare proiectul clădirii monolit de ceramică. Asta e! *(E vorba de pictura de biserici și chiar de proiectul, poate fantezist, dar extraordinar, al construcției unei biserici monolit, din ceramică, așa cum reiese și din aceste rînduri, n.n.)*

Vlădicul de la Oradea era totuși o speranță. Am scris domnului mare Pop cîte ceva – vedeți la dînsul scrisoarea (Domnul mare Pop este dr.Pop Alexandru, socrul meu, nepotul profesorului Teodor Neș).

Elisaveta, tot din cauza prea multei agitații n-am mai voit să te rog pentru cronici – de altfel n-am pus atîta grijă niciodată (dar acum UASP...) și apoi, mărturisesc, ești singurul secretar literar care-mi acordă puțină atenție – n-aș fi voit să abuzez. Mulțumesc. În privința lui Onicescu, dragă Sandu, nu sînt încă prea limpede – nu cunosc nici scrierea lui anterioară (voi cerceta) și nici amănuntele tezei Pop. M-a înflăcărat însă atitudinea ta. De altfel efervescența voastră e ceea ce mă face să vă țin în stimă, în apropiere permanentă – iar treapta pe care vă situați automat, mă intimidază chiar; deși îmi spun deseori că terenul, materia afectivului a prilejuit și el de cîteva ori realizări cruciale. La noi, la mine, mai e și avatarul dependenței de alții pentru realizarea, în timp ce voi, e suficient să uniți conceptul, să-l scrieți – când va începe să circule.

Pe tușica nu am văzut-o anul acesta. E un soi de egoism profesional al omului de azi, care te înfundă sau te îngreădește în cele personale. Sau e poate caracterul, firea. Trebuie văzut și asta.

Cu bine deci. Cu bine
Tudor-Tode
Și dragostea – toată – copiilor.

17 ian. 1978

Oameni buni, cum n-aș veni într-o scurtă și fericită vacanță la oameni omenoși, la colegi vechi, la loc știut și adăpost, dar uite că treaba multă și timpul scurt îmi stau în spate (bănuiesc că l-am invitat să petreacă o mică vacanță la noi, aici, la Oradea sau, cine știe, să și colaboreze cu noi, n.n.).

Cu toate acestea, cele ce mi-ați scris, ca și invitația m-au bucurat și mi-au schimbat atmosfera, căci eu odată cu telefonul închis am socotit închisă legătura directă pentru o bună parte de vreme.

Pentru mine acum preocuparea de căpetenie e materializarea fantasmei mele spre a mai verifica dacă nu e prea mare naivitatea și a încerca apoi o înfățișare la Cel Mare, deși nu îmi fac iluzii. Am făcut macheta (lut ars) și acum la două din ele lustruiesc de zor, completez cu planșe-proiect pentru a avea ce arăta și cu ce convinge. (Într-o altă variantă am asamblat patru elemente simple într-o structură complexă – o variantă de oraș, apreciată de câțiva arhitecți, oameni refractari la alte lucruri decât ale lor personale și într-o altă formulă, de factură laică, un asamblaj de trei elemente – mai izbutit – cu destinația pretențioasă de casă a cititorilor de neam și cultură, cu rostul unui templu civic și pentru care nu găsesc încă o numire destul de potrivită și prestigioasă prin urmare, care să ajute la a convinge pe cineva din cei ce mi-ar putea acorda încredere, deslegare.

Au fost proiecte, vise mult mai necesare în atâtea rînduri și cărora lumea nu le-a simțit nevoia pe dată și apoi marfa oferită nu are preț ca aceea cerută.

Să mai știți că nu lipsește nici gîndul comic la situația comică de a nu mă putea hotărî cui s-o livrez, sectorului civ(il) sau rel(igios) cînd ambele au să mi-o solicite, (dar firește aceste rînduri nu le-aș scrie altcuiva).

Asta e în principal, celelalte se înlănțuiesc firesc și așa trece repede ziua și luna, iar prin mai voi pleca undeva la lucru, poate în Moldova sau poate în Dobrogea.

...

Mi-a spus tușa Marusea (Maria Neș), că poate vei veni și în această lună pe la București – poate că ne vedem, deși eu voi lipsi către sfîrșitul lui ianuarie vreo zece zile de acasă, cu treburi obligate, programate.

Mă mai bucur iar de efervescența voastră continuă, entuziasă, indiferent că e pentru lucruri importante sau mai puțin importante. La unii oameni cele neimportante capătă pondere. (*Cred că și la noi căpătau uneori, cine știe ce ne inflama imaginația sau pentru ce ne zbăteam, dar asta a fost, n.n.*)

Deci sănătate, Frumos și Adevăr vă întorc și eu cu prisosință, tuturor patru și celor ce vă sînt apropiați.

T.

În scrisoarea de după fotografii, trimisă la teatru, vă recomandam *Citadela* de St. Exupéry și *Pași peste granițe* de W.Heisenberg; în ultima lună și în prezent, la teleenciclopedie vorbește Andrei Pleșu: *Mari muzee ale lumii*. E un filosof tînăr care o să vă placă. Cu bine.

București, 23 XII 1979

Dragă Vetuța, dragă Sandu, dragi copii,

Vă urez bine și iar bine cu prilejul acestor Sărbători, deși de fiecare dată când îmi apăreți în minte, ceva asemănător cu urarea aceasta ia drumul către voi – iute ca gândul.

La mulți ani – deci, cu bine deci – și tot asemenea D. și Dlui Pop (socrii mei).
Tudor

În 19 mai 1980 trimite la Teatru, către Direcțiune o cerere prin care...

Subsemnatul Tudor Constantinescu, pictor scenograf din UAP, domiciliat în București, str....nr...bul.....

Vă rog să binevoiți a aproba secretariatului literar al teatrului să-mi trimită numele și datele periodicelor locale și centrale în care au apărut cronici privitoare la spectacolele *Ciocîrlia* de J. Anouilh, *Montserrat* de E. Roblès, *Discipolul diavolului* de G. B. Shaw și *Spre stele* de L.Andreev. Acestea îmi sînt necesare la UAP și la Institutul de Istoria Artelor.

București, 30 decembrie 1981

Dragii mei, încep prin a vă saluta din toată inima și îmi pare rău că a mai trecut un an în care nu v-am putut vedea. Ce veți mai fi făcînd, unde veți mai fi călătorit și cîte cărți frumoase veți mai fi citit! Voi ști cîndva desigur despre toate acestea și mai încerc să mi le și închipuiesc – dar voi lipsiți.

Nu se poate lucra „pentru” expoziție, ci pentru probleme, năzuințe și astfel termenele mele se prelungesc, cu toate că limpezimea unor etape mă încurajează. Dragă Vetuța, dacă ai pus miză mare pentru mine față de Savin, ai pierdut deocamdată (căci ai aflat desigur că n-am putut colabora) – e generozitatea de a risca.

Am parcurs și eu cu interes deosebit *Hermeneutica* și acum am pe masă pe Noica; îl aștept pe S. Al-George cu ultim volum. Dacă găsești la cineva vol. *Șantier* al lui M.Eliade, vin la voi să-l citesc (24-48 de ore). Doresc și urez copiilor bucuria aceea care e dată mugurilor pe crengi tinere și vouă bucuria ce urmează de aici. Vă îmbrățișez cu dragoste. La Timișoara s-a deschis o foarte frumoasă expoziție de artă plastică pe care mă voi duce s-o văd în ianuarie.

Tudor

Într-o seară, la București, la unul din Festivalurile teatrale de la care nu puteam lipsi, după un spectacol, ne-am adunat, ca de obicei, în camera unuia dintre noi, la nu mai știu care hotel. Începusem să „tocăm mărunt“ spectacolul din seara aceea, apoi pînă pe la unu-două noaptea am povestit tot ce se putea imagina din viața teatrelor noastre. Nu scăpa nimeni și nimic. Fiindcă, pentru cine nu știe, oameni mai puși pe taclele ca cei din breasla artiștilor, nici că am cunoscut. O dată, țin minte că, la Cluj, tot așa, la Gala Naționalelor, ne-am strîns la Florica Ichim în cameră, vreo opt-nouă doamne și domnișoare cronicărese (cum le-a zis în glumă un coleg), regizoare, secretare literare... Am povestit și am rîs atîta, încît a doua zi dimineată conducerea hotelului cică ar fi zis că „numai acolo și la basarabenii veniți prin Agenție (?) se mai petrece (adică se chefuiește) așa de afurisit“. Comparația ne-a amuzat... Dar să revin la... București.

Vladimir Jurăscu ne-a povestit cum s-a plimbat el odată, cu Marietta Sadova. Pornisem să ne amintim de două dintre spectacolele pe care le-a pus la Oradea Doamna Sadova cu el și cu Viorica Cernucan: *Act venetian* și *Tartuffe*, în anii 70...

El ne-a spus că, la Cluj, nu-i ieșea deloc rolul și, parcă era un făcut, mergea din prost în mai prost... Parcă nici textul nu-l putea învăța, deși probleme cu memoria n-a avut niciodată... Ce mai, nu știa de unde să-l apuce. Doamna Sadova îl tot amîna, cu bunăvoință, sperînd să găsească singur soluții. Era unul din actorii ei preferați și se jena să-i spună, de față cu toți, că rolul lui nu e pe nicăieri... Erau amărîți amîndoi. Într-o zi însă, cînd disperarea lui nu mai avea margini și era gata să se dea bătut, Marietta Sadova a oprit repetiția și i-a spus scurt: noi doi mergem să mîncăm ceva... Au plecat la grădina botanică, nici unul n-a scos o vorbă, s-au delectat acolo cu minunile naturii, au luat o masă bună, apoi s-au dus spre casă. Doamna Sadova a vorbit despre orice, numai despre rolul lui nu. Dar i-a povestit un film, i-a mai spus cîte ceva despre alți actori, despre ce vrea ea să spună cu ACEL spectacol. Cu alte cuvinte au comunicat, nu au ... vorbit... Nu știe să spună exact ce s-a petrecut în laboratorul acela atît de intim al creației lor, dar a doua zi lucrurile s-au schimbat radical. Repetițiile au decurs normal și rolul i-a ieșit foarte bine.

Cînd Doamna Sadova a venit prima oară la Oradea eram speriați, de-a dreptul înspăimîntați. Citisem atîtea despre această doamnă, ni se părea desprinsă parcă din cartea de istorie teatrală, încît la sosirea domniei sale în teatru ne pregăteam să dăm cu ochii de un om rece, rigid, poate chiar arogant. A sosit o doamnă, în primul rînd, mult mai plăpîndă și mai micuță decît ne-am, mi-am imaginat-o. Era însoțită de o altă doamnă, Magda, un fel de prietenă și damă de companie, un om fără de care, ne-am dat seama, nu s-ar fi descurcat în nici un fel. Era obișnuită să fie mereu ajutată, iar acum, la bătrînețe, nu se descurca singură. Cineva trebuia să aibă grijă

să-și ia medicamentele, să-i facă micile cumpărături, să o însoțească la masă, să-i țină companie. Repetițiile Doamnei erau adevărate lecții de teatru. Venea, saluta frumos pe toată lumea, de la portar la femeia de la garderobă, fiecăruia îi adresa un cuvânt bun. În timp ce se îndrepta spre sala de repetiții, discuta cu scenograful, cu secretara literară, cu actorii. Liniștit, calm, răspundea la întrebări, apoi se așeza pe scaun și continua, negreșit, exact de acolo de unde se oprise cu o zi înainte. Avea o memorie a lucrului cu actorii, prodigioasă, nu uita nimic din ceea ce le ceruse cu o zi înainte. Unii au încercat s-o păcălească, mai bine zis să-i pună la încercare memoria, dar nu reușeau. Observațiile ei erau scurte, foarte limpezi, aducea mereu exemple din alte spectacole sau filme, întâmplări cu alți actori. Aducea, cu infinit tact actorul acolo unde voia. Relua, fără a părea obosită, ori de câte ori i se părea că nu e bine. Era o perfecționistă. Exigența ei îi scotea din sărite pe leneși – mai erau și din aceștia – pe grăbiți. „Nu ne grăbim, zicea, chiar nu ne grăbim. Reluăm. Haideți, dragii mei, actul I de la început“. *Tartuffe* a fost un spectacol greu, Doamna a lucrat mult și foarte bine cu Tatiana Manolescu Uleu (scenograf), ținea mult și la soțul ei, actorul Octavian Uleu, mort, atât de absurd, în accidentul de avion din iarna anului 1975! Tavi era sibian și iubea la nebunie poezia, era în stare să-ți recite ore întregi. Iată măcar două motive serioase pentru care ținea mult la ei. Și mai era unul. Tavi avea poeste 100 kg, cred, era un bonom mîncăcios, gătea foarte bine, știa să facă o grămadă de bunătăți, era o gazdă admirabilă, așa că Doamnele erau musafiri de onoare la rafinatele lui gustări, însoțite, aceste gustări și fripturi cu glume vesele și cu amintiri din viața culturală sibiană. Și stropite cu un vin bun, ales cu grijă de Tavi. Celălalt cuplu la care Doamna Sadova ținea ca la ochii din cap, spunîndu-ne că avem mare noroc că au venit la Oradea, erau soții Viorica Cernucan și Vladimir Jurăscu. Ei doi au jucat *Alta* și *Pietro Gralla* din *Act venețian* – un spectacol extrem de elaborat, chiar dacă cei mai cîrcotași i-au găsit destule imperfecțiuni. Un spectacol armonios și elegant, ca și *Tartuffe* de altfel, amintind de Comedia Franceză. Totul era minuțios gîndit. Era o plăcere să vezi, de pildă, cît de atent erau alese obiectele de recuzită, Doamna cerea să i se aducă mai multe obiecte să poate alege și întotdeauna cu un gust sigur, alegea obiectul cel mai potrivit.

Dacă observa că un actor are probleme, oprea repetiția, chema actorul la un ceai sau la o cafea și afla repede care e cauza nereușitei. O iubea mult pe Anca Miere Chirilă, actriță care i-a rămas bună prietenă mulți ani după plecarea de la Oradea. Îi era drag și Ion Mîinea. A lucrat cu el, cu Elisabeta Jar și cu alții, după plecarea soților Jurăscu la Timișoara. A mai montat la Oradea un Albee, *Totul în grădină*. Nu se prea scria despre spectacolele ei. Amănunte am aflat după revoluție. Făcuse închisoare, dar nu vorbea despre asta. Probabil a fost o promisiune pe care o făcuse, la eliberare, să nu pomenească nimic de epoca aceea, dacă vrea să aibă de lucru. În provincie, mai ales în provincie era invitată. Așa se face că Marietta Sadova, ajunsă la o vîrstă destul

de înaintată, în loc să lucreze la București, trebuia să plece de acasă în tot felul de orașe din lungul și latul țării, să-și câștige pîinea. Încă una din multele nedreptăți ...

Nu ne-am împrietenit foarte ușor. Stăteam cu destulă timiditate la repetiții, nu înainte de a-i cere voie, discutam cu ea despre spectacol, împreună cu colega mea Stanca Ponta, pregăteam materialele pentru presă, afișele, programele, făceam fotografii. Cu fotografii voia să stea întotdeauna de vorbă. Pe unul din ei l-a trimis acasă odată, să citească piesa. I s-a părut imposibil să-i permită să fotografieze un spectacol din care nu știa nimic, nici măcar... subiectul piesei. Omului nu i-a prea convenit, a bombănit că el nu e decît un fotograf, cînd să mai și citească – și încă românește, el fiind ungur! – dar s-a dus, a citit piesa și a venit a doua zi victorios. E drept că fotografiile au ieșit foarte bine.

Mă tot gîndeam să le invit și eu într-o zi la noi acasă, la o cină, pe cele două doamne, dar îmi era groază, copiii erau destul de mici, foarte jucăuși, cu colegii tineri ne mai descurcam cumva, dar cele două doamne îmi păreau venite din case prea mari, unde se mîncă, nu-i așa, cu tacîmuri de argint, or noi... Totuși, într-o seară, încurajată de Anca Miere, mi-am luat inima în dinți și le-am poftit la noi, la bloc... Băieții le-au întîmpinat cu un sărumbina lung și, pregătiți și prelucrați de noi, s-au furișat în camera cealaltă (că numai două aveam). Dar, surpriză, Doamna Sadova n-a vrut să înceapă să cinăm pînă nu s-au așezat și ei la masă. Au conversat frumos, cei mici le-au spus poezii, Mihnea era sfătos ca un bătrîn, iar Flaviu știa toate capitalele – era un fenomen – Doamna a vrut să-l încurce, dar el a strigat „Nu aveți dreptate, este...” și a spus corect. Toată seara ne-am întretinut excelent, atunci am aflat multe lucruri pe care nu le știam despre ea. Așa, în trecere, ne-a vorbit despre anii petrecuți la închisoare, despre un apus de soare pe care l-a văzut ca o proiecție inversă pe perețele celulei, iar după ce i-am spus că și tatăl meu făcuse un an închisoare politică, a prins curaj și ne-a mai spus cîte ceva. Copiii le-au simpatizat foarte mult pe Doamne și le-au mai invitat și altă dată la noi. Soțul meu a chemat un taxi și cei mici le-au condus pînă jos, făcîndu-le semne prietenești cu mîna.

Din seara aceea ne-am privit altfel, cu mai multă încredere și simpatie. Cînd m-am dus la București, Doamnele m-au invitat la ele. M-a impresionat curățenia desăvîrșită din apartamentul lor, cărțile rare pe care mi le-a arătat Doamna. Mi-a spus cîte a avut și cîte s-au pierdut pentru totdeauna.

Veneau des pe la ele, actrița Lucia Mureșan, pe care o iubea mult, actorul Radu Neag. Și mulți alții. Aveau o mulțime de prieteni, casa lor era mereu plină. Într-una din vizitele mele, Doamna Sadova mi-a vorbit, cu o căldură în glas, cu o emoție specială, despre Haig Acterian, despre Gordon Craig, cu care acesta purtase o lungă corespondență, despre Jenny. Știam foarte puțin despre ei, mult mai tîrziu am citit *Jurnalul* lui Jenny Acterian și mi s-au luminat o sumedenie de lucruri. M-au fermecat amintirile ei despre Ion Marin Sadoveanu – mi-a spus ceva interesant despre una din

conferințele lui. Făcea o mică pauză, apoi spunea un da lung, ca un fel de pauză, de reluare a unui fir rupt...

Despre Haig am aflat că a murit, la numai 39 de ani, în august, 1943. Acum, după patruzeci de ani, Doamna Sadova vorbea despre Haig Aterian ca despre un prieten prețios, despre un om de teatru aparte, despre un om a cărui evoluție a fost întreruptă cu brutalitate la vârsta când apăruseră primele semne ale viitorului creator. Haig avea o cultură adevărată, se mișca lejer în perimetrul muzicii, al artelor în general, vorbea limbi străine, citea mult, călătorea nu doar în spațiu, ci și în timp, fiind adesea văzut în marile biblioteci din orașele prin care trecea. Aveau rafinament, ne spunea, intuia calitatea, valoarea. Peste ani, un bun prieten și un eminent teatrolog și prieten de la Iași, Florin Feifer, va scrie despre Haig Aterian: „În istoria gândirii teatrale românești, el se va impune oricum, ca o prezență de luat în seamă pentru că, între eroarea mai mult sau mai puțin spectaculoasă și revelația scăpărătoare, el a avut idei“. (Prefața cărții *Cealaltă parte a vieții noastre* de Haig Aterian, intitulată atât de sugestiv, *Un destin fără șansă* – Institutul European, Iași, 1994).

Amănunte de interes aveam să capăt și din *Jurnalul* fratelui lui Haig, Arșavir Aterian și din cartea apărută tot sub îngrijirea lui Arșavir, *Dragoste de viață în lumea teatrului*, Editura Arta Grafică, 1994). Lectura ei mi-a prilejuit, așa cum se întâmplă de obicei când citești DUPĂ ce cunoști o persoană – mai mult, o personalitate – ciudate străluminări ale unor mărunte întâmplări cărora atunci nu le-ai dat suficientă importanță. Avantajul unei astfel de apropieri există totuși: nu ești nici crispat, și nici nu vii spre omul din fața ta împovărat de presupuneri, de prejudecăți, de idei pregătite cu grijă din etapa când l-ai cunoscut din lecturi sau „și mai rău – din descrieri. Dezavantajul: nu ești atent la detalii, îți scapă te miri ce amănunt esențial, poate, nu urmărești nimic special, iei totul așa cum ți se oferă.

De pe coperta cărții scoase de fratele lui Haig, te privește chiar Doamna Sadova. Recunosc privirea inteligentă, iscoditoare, pătrunzătoare, gura cu buze subțiri, cu colțurile ușor ridicate, vizibilă înclinație spre ironie. Oricum, fotografia îți dă senzația că femeia din fotografie afișează un aer superior. Actrița Marietta Sadova, se vede, a adus cu voie, aici, un personaj, mai de grabă decât pe ea însăși. În orice caz, o mină frumoasă, cu degete lungi și subțiri sprijină bărbia, cochet. Mîinile, foarte frumoase și la bătrînețe, erau atent îngrijite, la fel și tenul. Creme speciale, îndelung verificate – sau chiar „combinat“ de actrițe cochete, alcătuiau inventarul de pe măsuta Doamnei. Un parfum bun franțuzesc, adus desigur de unii dintre prietenii plecați sau de cei care mai apucau să iasă „afară“, completa armonios ținuta, întotdeauna impecabilă a Doamnei Sadova. Avea ceva aristocratic în întreaga ei ținută, în felul cum pășea, cum vorbea, cum ți se adresa. Îmi imaginam cum putea ea să stea într-o celulă, cum vorbea cu gardienii, cu anchetatorii. Desigur, fără să vrea le impunea respect, deși, după cîte am citit în ultimii ani, nu putea fi vorba, la troglodiții aceia, de vreun respect

pentru intelectuali. „Moarte intelectualilor“ a fost un slogan pornit, mai mult ca sigur, dinspre această categorie...

Din păcate – sau poate e mai bine că nu și-a răscolit amintirile încă destul de proaspete atunci – Doamna Sadova nu mi-a povestit prea multe despre anii de detenție, doar vag, ne-a lăsat să înțelegem că au fost suferințe de care nici nu mai vrea să-și amintească. Și apoi, nu ne cunoșteam atât de bine, încât să aibă încredere să-mi povestească amănunțit ce și cum a fost la închisoare în anii aceia, când (azi sînt sigură) mai era urmărită. Peste ani, tot așa, aveam să vorbesc, evocînd-o cu dragoste, cu Domnul Noica, „despre Marietta și etapa ei orădeană“. L-a interesat ce spectacole a pus la Oradea și cum au fost ele primite de critici și de public. Nu mi-a spus – ne aflam cu Radu Enescu, cu Mircea Bradu, cu Sandu Steer, cu Blaga Mihoc, la o nuntă, la Iuliana și Florian Chelu, unde eram, noi, soțul meu și cu Domnul Noica, nași. Acolo, pe la 1-2 din noapte, a venit vorba și de teatru și cum pe Domnul Noica îl interesa mult teatrul, noi cu Mircea i-am povestit amănunțit despre spectacolele Doamnei. Cîte lucruri nu știam atunci despre cei doi...

Mi se pare extrem de interesant să citez din cartea lui Arșavir Acterian cîteva fragmente din scrisorile pe care Haig i le-a trimis scumpei sale Marietta. Am înțeles mult mai bine, după atîția ani, rezerva Doamnei Sadova la întrebarea dacă este într-adevăr rudă cu Ion Marin Sadoveanu. „Am fost, a răspuns odată cuiva, am fost o vreme, după care n-am mai fost...“

De pe front, în 1943, aprilie 23, Haig îi scrie, cu duioșie: „Sînt mereu cu gîndul la tine și la nevoile de acasă. Văd cum te frămînți, ca să poți face față. Chiria a ajuns fabuloasă... Dacă n-ar fi greutatea, piedicile de tot soiul, în existența noastră, n-ar fi fost nici existența obligatorie. Așa că îmi spune sufletul că va trebui să vină și o perioadă de liniște după furtună... E săptămîna luminată! De postit postesc numai eu și numai azi. Oboseala și veghea nu ne îndeamnă la cucernicie.

... Nostalgia rusească o fi ceva boală a sîngelui, dar, cred, nu se află în realitatea peisajului... probabil din sărăcia asta crește bogăția. Nu-mi place nimic de-aici... La această depărtare și în graba vieții de război devin necesare țigările, camforul, alcoolul și săpunul“.

Sau, iată, ultima, emoționanta scrisoare din 28 iulie 43:

„Maricica mea...

Dumnezeu ne va ajuta să ieșim cu bine din această încheștare... Am o încredere totală în soarta pe care numai Dumnezeu o știe. Am citit din nou scrisorile tale din 1 și 8 iulie... Sînt mereu cu tine în gînd și în suflet. Simți? Lucrezi la piesa ta? La toamnă, într-un concediu, s-ar putea s-o văd reprezentată. (Oare la cine și pe unde or fi textele rămase de la Doamna Sadova?, n.n.) Felicitări pentru spectacolul de artă. Toate bune lui Anestin. Bebe are stofă în el. Ție, toate, toate gîndurile mele frumoase“.

În 1934, în octombrie, Haig Acterian se afla la Roma, lua parte, ca jurnalist, la un Congres de mare însemnătate al oamenilor de teatru. Ca un făcut, deși ar fi meritat cu prisosință să participe ca invitat oficial (dar și atunci jocurile de culise erau în mare vogă), iată ce îi scrie Mariettei lui, pe data de 8. „Am devorat rapoartele. Sînt cîteva lucruri formidabile... Sînt nenorocit că nu iau parte. Cine crezi că lipsește din rapoartele tipărite? România! Și Țuubei era furios (mereu lipsim, mereu sîntem uitați și mereu ne mirăm și sîntem furioși. Ce se întîmplă cu noi? – n.n.)

Erau prezente la congres, personalități de primă mărime, de unde înțelegem și furia lui că n-a fost invitat ca om de teatru. Iată numele pe care le pomenește Haig Acterian în scrisori: Pirandello, Marinetti, d'Amico, Meyerhold, Tairov, Fabre, Amiel, Romain. „Marinetti superb ca spirit latin și punere la punct. Am cunoscut enorm de multă lume. Mă simt între ei ca la mine acasă“...

Apoi „Gordon Craig e delicios. Un boem superb, supărat pe Anglia că nu i-a făcut teatru. Ne-am plimbat aseară singuri, el cu un pahar în mînă, prin saloanele Farnesinei... M-a invitat la Genova unde locuiește. Vorbește într-o frază un cuvînt francez, altul italian, altul german și două englezești. Parcă e Werner Krauss în *Pygmalion*. Se urcă pe scaune, e distrat, puțin ramolit. Sare ca un adolescent și totuși e bătrîn de peste 60 de ani. În fina lui siluetă de englez îl văd ca pe un Apollo în brațele Isadorei“.

Correspondența cu Gordon Craig a durat vreo doi ani, 34/35. I-a fost oaspete la Genova, au stat ore și ore de vorbă, Haig Acterian a scris o „cärticică“ despre Craig.

Aflînd că va pleca la Moscova, Haig îi scrie Doamnei Marietta Sadova: „Să te duci la Stanislavski, singurul om interesant de acolo. Întreabă-l ce a făcut cu gramatica pentru actori pe care o promite la sfîrșitul *Memoriilor* sale... Iubire, să vezi și filme, mai ales ale lui Vertov...

... Iubire, cînd vei primi această scrisoare vei fi probabil gata de drum. Tu știi cum te aștept? Așa cum așteaptă un om care a iernat undeva pe sloiuri de gheață la pol rătăcit, flămînd și lipsit de căldură, așa cum primește el primăvara, soarele, căldura, dezghețul. Tu nu vei ști niciodată cît, cît și cum te-am iubit în aceste luni, căci ce să-ți istorisesc alergăturile de pe terasa din Roma, sîngele care zvîcnește în tîmple și care tremură a nebulie, și pașii prin ulițele Romei care toate au simțit trup și suflet cu tine. Astea toate trec, cum trec și se uită zilele grele, tu vei simți toate într-un sărut. Te sărut, iubire, te sărut.“

În 1930 îi scria, plin de iubire deopotrivă pentru ea și pentru teatru: „le vom arăta noi teatru. Sînt foarte pornit și belicos pentru că îmi dau seama cu ce oameni voi lucra. dar te asigur că voi învinge cu prima mea manifestare. Numai tu să mă iubești, mai mult decît viața mea, decît tot ce am de gînd, carieră, afaceri, bani, mai mult decît lumina ochilor este iubirea mea, iubirea ta, iubirea noastră“.

În anul 1941, din închisorile de la Jilava și, probabil Lugoj (de unde de fapt a și fost trimis pe frontul de Răsărit, unde a murit) îi scrie de sărbători, încredințînd-o de dragostea lui:

„Fii încredințată că o viață sobră și creștinească ne va scoate mai buni din această încercare pentru care mulțumesc chiar dușmanilor. Te sărut, Maricica mea dulce, iubirea mea. Sînt cu tine... Haig“.

Există un moment pe care cu greu l-ar putea uita cineva, un moment cînd am intrat toate trei, cu Doamna Sadova și cu Doamna Magda în Catedrala cu lună. O dureau rău genunchii, nu putea îngenunchea, dar a găsit un colț retras în biserică, și-a sprijinit capul de spătarul scaunului înalt și a stat așa, preț de cîteva minute. Cînd a ridicat capul am văzut că murmură o rugăciune cu o evlavie greu de descris. Stătea cu lumînarea în mîină și se ruga fierbinte. Am plecat capul jenată, de parcă am intrat nepoftită într-o intimitate în care n-aveam ce căuta. Astăzi sînt convinsă că lumînarea aceea ardea pentru Haig și ruga aceea atît de neomenesc de fierbinte era pentru odihna sufletului său.

București, 1 octombrie 1973

Iubită Vetuța,

fiindcă ești solidară cu tot ce privește Teatrul din Oradea, primește și transmite felicitări Direcției și întregului colectiv pentru ținuta de subțire (sper că în sensul de rafinat, n.n.) profesionalism a spectacolului.

Știu că ai avut sarcini multiple oficiale și familiale, totuși regret că împreună nu am mai reușit să schimbăm cîteva gînduri.

Ai cunoscut pe scriitoarea Tudora Petcuț Bondoc. Lucrarea *Cosițe aurii*, achiziționată de Minister va fi jucată pe mai multe scene în cinstea anului ce vine...

Aș fi bucuroasă dacă ar putea fi valorificată de minunații actori orădeni tineri și maturi, ea împlinind o sarcină artistică pentru un public de tineri și de maturi.

Alături o parte din gîndurile ce-i păstrez lui V. I. Popa – și pentru Vetuța – prietenă bună – amintirea unui rol (mi-a trimis o fotografie foarte frumoasă din *Profesiunea Doamnei Warren*, n.n.).

Cu toată dragostea și cu rugămintea să-i comunici autoarei impresiile și gîndurile despre piesă.

Marietta Sadova

GRECIA – ÎN TURNEU CU *SCRISOAREA PIERDUTĂ*

Așadar nu mai e nici o îndoială. Am jucat, noi orădenii, în chiar patria TEATRULUI, la Atena. Ne dezmeticim cu greu. „Scrisoarea“ noastră a ajuns la destinație, cum ar veni, n-a fost deloc pierdută... Prinși în febra pregătirilor, a repetițiilor, a emoțiilor

– ne dă sau nu ne dă viza! – n-am avut răgazul să ne dăm seama ce grea povară a apăsător pe umerii noștri.

Succesul spectacolului nostru a fost autentic. Eram invitații unui teatru particular, condus de Domnul Leonida Trivizas (Teatrul Poreia) și invitații nu aveau nici un motiv să ne laude așa, de dragul laudei, sau să ne aplaude și să ne spună că le-a plăcut spectacolul.

Ne-au aplaudat o mulțime de români... greci, cum spuneau ei, unii plecați chiar din Oradea. Își petrecuseră copilăria în Oradea, tinerețea chiar și erau foarte legați de orașul nostru pe care l-au evocat nu numai cu dragoste, ci și cu un fel de mândrie patriotică. Se mai aflau în sală marea artistă Marina Krilovici, distinsa poetă Ioana Tsatsos, soția lui Constantin Tsatsos, Ion Brad, ambasadorul României la Atena, cu soția, directorul Băncii Guvernamentale, numeroși artiști de teatru și operă, oameni de afaceri, scriitori, precum și spectatori despre care nu știam nimic, nici cine sînt, nici ce profesii au, nici de unde vin.

Sala s-a ridicat în picioare și aplauda cu entuziasm. După spectacol, cineva – unul dintre grecii-orădeni ne-a mărturisit că cele spuse în spectacol au atins cîteva puncte slabe ale grecilor care se aflau și ei în an electoral. Unii erau chiar tentați să creadă că s-a „umblat” puțin la text, de aceea suna așa, cam aluziv. Spectacolul s-a tradus la cască, așa că... toate cascadele de rîs erau prompte. Domnul Trivizas era încîntat că nu invitase un spectacol prost. Ne-a îmbrățișat pe toți, pe rînd, mulțumindu-ne. Eu eram la cabină, pentru că, vezi doamne, eram actriță: făceam figurație, deci se cheamă că jucam pentru prima (și ultima dată, sper) în viața mea. Debutam adică la Atena, măi să fie, poate scriu asta într-o zi în C.V.-ul meu, e ceva...

DOUĂ ORE ACTRIȚĂ DE TEATRU ... PRIMELE ȘI ULTIMELE

N-am rîvnit niciodată să joc, să mă aflu cu orice preț pe scenă. Se spune – și lucrul acesta a fost verificat, nu o dată – că nu sînt puține profesiile din teatru care se fac, nu-i așa, cu ... înlocuitori. Sau cu oameni care, nereușind acolo, pe scîndura scenei, au acceptat o altă funcție sau profesie, numai și numai să rămîină în perimetrul magic al scenei. Dintre aceste categorii – fiindcă aici nu se petrec lucrurile ca în literatură, unde, se spune, criticii literari sînt, poeți și prozatori... ratați (ceea ce, între noi fie vorba este o mare prostie) am aminti, de pildă, pe aceea de regizor, provenit uneori din actor sau dintr-o persoană căzută la examenul de actorie, sau regizorul tehnic, care a vrut să ajungă fie actor, fie regizor artistic și nu a reușit) dar cunoaștem, nu puține cazuri în care regizorii tehnici și suflerii sînt... soțiile (sau soții) unor actori, oameni rămași fără slujbe care se califică pe traseu, la locul de muncă, nu-i așa? Urmează apoi impresarul, organizatorul, cum i se mai spune,

organizatorul de spectacole care, nu de puține ori se recrutează dintre candidați căzuți la admitere la facultate sau chiar dintre pasionați artiști amatori, dornici să rămână în lumea scenei pe care o iubesc. Sînt, firește și cazuri nefericite cînd, pentru asemenea posturi se prezintă oameni care habar nu au „cu ce se mănîncă teatrul și ce este el“, nu au dicție cînd vor să devină sufleri, nu au văzut, la viața lor prea multe spectacole sau nu cunosc scena, cînd vor să devină regizori tehnici, nu știu cum se urmărește un spectacol, necum să știe cum se vinde, asta în cazul impresarilor. Și așa mai departe.

Unii, nu puțini, tînjesc toată viața lor după un locșor pe scenă, pîndesc orice rolișor și orice posibilitate de a juca, de a se afla pe scîndura scenei. Lucru lăudabil, la urma urmelor, mai ales atunci cînd oamenii aceia au și bun simț și nu devin de-a doua zi chiar „importanți“, dînd lecții profesioniștilor autentici. Am cunoscut și asemenea specimene ridicole și uneori chiar dramatice: oameni complexați, urînd ceea ce n-au putut iubi, rînind, lovind, răzbunîndu-se parcă pe cei care au reușit acolo unde lor li s-a închis ușa. Știți povestea cu strugurii acri... De ce am spus toate astea? Tocmai pentru că breasla noastră, a secretarilor literari se exclude din această să-i spun categorie de slujitori ai teatrului. Auxiliari artistici, le spun eu, nedorind nici o clipă să le minimalizez rolul și rostul. Pentru mine, dintotdeauna, creatorii principali, de bază, ca să zic așa, rămîn ACTORUL, REGIZORUL, SCENOGRAFUL. Ceilalți, toți, fără excepție, începînd cu directorul general sau artistic sau cum i-o fi plăcînd să se numească, secretarul literar, directorul economic, directorul adjuhct artistic, contabilul șef și ceilalți finanțiști, șeful de producție, regizorul tehnic, suflerul, șeful mașinist și mașiniștii, atelierele de tot felul, tîmplăria, croitoria, tapițeria, pictura, serviciul de organizare și cîte mai sînt, toate, fără excepție extrem de importante, indispensabile chiar, dar, oricum sînt auxiliari, imposibil de așezat înaintea creatorilor propriu-ziși.

Dacă n-aș fi vrut să mă aflu pe scenă, evitînd mereu acest lucru, era și din pricină că întotdeauna mi-a plăcut să fac numai ce știu, or să vorbesc de pe scenă, cu luminile în ochi, strîmbîndu-mă, n-a fost deloc una din bucuriile mele. Au fost cazuri în care n-am putut evita acest lucru, dar, de fiecare dată am căutat să mă fofiez. Poate și pentru că, avînd o siluetă pirpirie, fiind micuță și cam ștearsă, mi se părea oarecum că stric, că „nu dau bine“ acolo unde, parafrazăndu-l pe Gorki, „totul trebuie să fie frumos“... Cu toate că prea bine știu că și urîtul își are locul său bine determinat pe scenă...

În Grecia însă n-am putut evita, nu doar să mă „cocoș“ pe scenă, dar să și joc. Dumnezeu, astăzi cînd mă gîndesc mi se face frică. Am debutat adică, în Grecia, pe o scenă din Grecia care este leagănul teatrului... bîra-bîra... A fost posibil acest lucru? Nu numai posibil, ci a devenit o obligație de care n-am putut să scap. Eram, puțini cei care însoțeam turneul *Scrisorii pierdute* la Atena, cei... auxiliari, nu-i așa, prin urmare n-am putut spune nu. Pussi Colpacci, bunul meu prieten, a insistat

foarte mult să nu lipsesc din „lista“ pentru Grecia, cu toate că cineva din conducere, prefer să nu-mi mai amintesc cine, a operat tot felul de mișcări – de comun acord cu Securitatea și cu cei de la pașapoarte – să fiu tăiată de pe respectiva listă. Eram cîțiva care trebuia așadar să facem figurație. Dar, a propos de pașapoarte și de respingeri, nu mă pot opri să nu amintesc ce dependenți eram, exact ca sclavii, de bunăvoința cuiva, cîte referințe trebuia să ai ca să poți spera la un pașaport, cît de rău te simțai la cozile acelea interminabile de la ghișee, înghesuit și împins, ca pînă la urmă să nici nu ți se aprobe plecarea. Noi am avut de două ori scrisori de chemare, invitații în Italia la niște buni prieteni care au venit de două sau de trei ori în România, dar ni s-a refuzat eliberarea pașaportului, fără nici o explicație. De rămas nu prea putea fi vorba la noi, aveam aici doi copii încă mici, dar cine poate să știe ce bănuieli trezeam noi, fiecare... Așa încît nu m-am mirat prea tare cînd am auzit că și eu am fost respinsă. Colpacci însă l-a prevenit pe director că fără secretarul literar care a alcătuit toată documentația, nu pleacă la Atena. Așa că, mai cu voie, mai fără voie de la stăpînire, am putut pleca.

După cîteva repetiții – în care stăteam mereu lîngă Alla Tăutu care făcea și ea figurație (făceau mulți actori chiar dintre cei foarte buni, pentru că în actul III prezența cetățenilor alegători era foarte importantă. Și, la urma urmelor, dacă tot se făcea schimbul pe bază de paritate și grecii trebuiau să vină la Oradea cîți români plecau la Atena, atunci mi se părea firesc să plece în turneu toți actorii teatrului, chiar dacă piesa lui Caragiale avea numai unsprezece roluri.

Așadar, la adunare, în scena I intram toți. Trahanache ne anunța că, la „ordinea zilei sînt... cestiuni importante“, sfătuiindu-ne, nu-i așa „să avem puțintică răbdare“. Farfuridi se chinuia să rețină atenția auditoriului, Cațavencu era furios c-o lungește prea mult cu istoria, toți se ntreceau cu întreruperile, cerînd „plebicistul“. Trahanache, cu clopoțelul încerca să facă liniște, strigînd „faceți tăcere“... sau „nu întrerupeți“.

Cele două grupuri de alegători, „banda“ lui Cațavencu și cea a lui Farfuridi et Brînzovenescu se priveau cînd cu ură, cînd cu dispreț, cînd încercînd să se păruie... Oameni, cetățeni respectabili, monșeri...

Să nu uităm: ne găseam pe scena unui teatru din centrul Atenei, sala era plină ochi, se aflau acolo Ion Brad, ambasadorul nostru la Atena, cu soția, Marina Krilovici, doi sau trei miniștri, soția lui Constantin Tsatos, cîțiva bancheri (am văzut și noi cu acel prilej cum arată un bancher) și mulți greci plecați din România, unii chiar din Oradea, care au venit la noi, ne-au îmbrățișat și ne-au întrebat cum mai este în România, cum trăim, ce noutăți mai avem. Nouă ne era cam teamă să spunem adevărul, cam ocolem, răspunsurile, dar, din felul cum puneam ghilimelele, cum răspundeam în doi peri sau uneori cu aluziile obișnuite, ei înțelegeau perfect că ne era greu, că teatrele n-o duceau pe roze (dar cînd au dus-o, oare?), că „bătrînul“ – știam noi cine este el – nu mai moare, se vede că nu are cancer...

Spectacolul s-a jucat foarte bine, sala fremăta, grecii-români dădeau tonul la râs, potrivirile cu ceea ce se întâmpla în Grecia, înainte cu câteva luni de alegeri i-au lăsat perplecși pe cei care nu prea-l citiseră pe conu Iancu. Aplauzele nu mai conteneau, unii chiar credeau că am mai ajustat noi pe ici pe colo textul ca să le sune bine și grecilor aflați în prag electoral. Cei care știau ceva mai mult despre obârșia lui Caragiale afixau o mândrie patriotică greu de redat în cuvinte.

Eu jucam un tânăr, un fiști-bîști adus la adunare, poate, cine știe, de vreun unchi sau vreun părinte. Eram – nici nu puteam fi altceva, cu cei 1,53 m ai mei decît așa ceva. Îmi inventase Pussi o minusculă biografie, doar-doar intru mai convingător în pielea personajului. Nici nu era nevoie, Alla – care era chiar unchiul cu pricina, toți actorii, indiferent de sex, jucau bărbați (deși, dacă mă gîndesc bine, mă și mir că lui Colpacci nu i-a venit ideea să aducă în scena aceasta – că tot avea el cele mai trăznite idei – o liotă de muieruști care mai de care mai zvăpăiate și mai nebune, unele chiar din soiul acela gras cu coc înalt, vai, atît de prezente prin prezidii. Dar eu uit că toate acestea se petreceau cu zece ani înainte de revoluție...)

Jur că dacă nu era Alla, care m-a și ajutat să mă machiez cumva, să-mi lipesc adică o mustăcioară, să-mi trag niște linii de rimel pe sub ochi, să-mi strîng bine părul sub șapca cu cozoroc, nu s-ar fi ales nicicînd din mine un personaj cît de cît caragialesc. Ea mă și trăgea în scenă pentru că eu uitam mereu cînd ne vine rîndul să intrăm; mă ținea lîngă ea și eu, fiind din aceeași tabără, strigam ce striga și ea, dar uneori din exces de zel, făceam mai mult decît trebuie. Pussi a spus că am fost bine, mai degrabă cred că n-am reușit să stric scenele...

Cineva, unul dintre spectatori, ba chiar doi sau trei ne-au tot fotografiat, din păcate, n-am mai primit de la nimeni măcar o fotografie în care să mă văd și eu cum arătam ca actriță, la Atena. Poanta de-abia acum urmează. După spectacol eram invitați la unul din cele mai mari și mai elegante restaurante din Atena, la cină. Eram cu toții, toată lumea, invitații sorei directorului și regizorului grec – Dl. Leonida Trivizas – ai cărui oaspeți eram acolo, la Teatrul Poreia. O seară chiar de neuitat: flori de gardenia, albe, cu miros îmbătător, pe mese, o scenă pe care se dansa și se cînta tot timpul, masa bogată, fructe de tot felul, băuturi speciale, uzo, lichioruri, coniac cu 5 stele, rețina, vin aromat, înghețată în flăcări, ce mai, am văzut cu ochii noștri cum se trăiește în capitalism dacă ai bani. O frumoasă grecoaică a și dansat pe masă, mai spre sfîrșitul petrecerii... Am văzut-o și pe asta.

Știind că trebuie să ne pregătim pentru masa festivă, m-am grăbit spre hotel, singură, îndată după spectacol, să mai apuc să cumpăr două mașinuțe match-boxuri, atît de îndrăgite de băieții mei. Le văzusem într-o vitrină, nu departe de hotel și mă grăbeam să nu se închidă. Aiurea! Am aflat că grecii deschid prăvăliile pe la 10-11 și le închid tot cam așa, noaptea, că ei bîntuie pe străzi și prin localuri pînă pe la trei-

patru dimineața, după care se duc acasă, dorm ca oamenii, șase-șapte ore, se scoală la ora 9, își iau liniștiți cafeaua și apoi se duc către slujbele lor. Eu m-am dezbrăcat rapid de costumul meu de băiat, la cabină și, fără să mă mai demachiez, am ieșit în stradă. Nu înțelegeam de ce se uită toți trecătorii la mine și zîmbesc. Mai știi, poate-mi închipuiam că mă recunosc din spectacol. Simona, care o juca pe Zoe, nu m-a recunoscut cînd, din culise, am ciupit-o de fund, șmecherește, ca golanii. Care naiba ești, a strigat, de te ții de prostii? Cînd m-a descoperit m-a îmbrățișat, jucînd pe dată scena „avansului amoros”. Intru eu în prăvălie, alte priviri, alte zîmbete și chicoteli. Măi să fie, ce naiba am, de se hlizesc toți la mine? În sfîrșit, cumpăr mașinuțele, plătesc și plec. Cînd intru în hotel, domnul de la recepție nu vrea să-mi dea cheia camerei, crezîndu-mă poate vreo nebună. Ne lămurim și, stupoare, intru în lift, dau cu ochii în oglindă de o mură ciudată, care-mi pare totuși cunoscută. Cin’ să fie feciorașul ăsta cu mustăcioară desenată sau lipită și cu părul strîns în agrafe? Măi, să fie, eram chiar eu, marea actriță care pornise pe străzile aglomerate ale Atenei, ca personaj teatral... Păream o deghizată, ceva foarte dubios, amestec de femeie și bărbat. De abia azi îmi dau seama că nu s-a făcut chiar gol în jurul meu, că mai erau destui nebuni cît era Atena de mare... Am văzut doi băieți mergînd strîns îmbrățișați și oprindu-se în plină stradă să se sărute pe gură. Am văzut apoi, ce-i drept, într-o revistă, două lesbiene tăvălite pe o canapea... Am văzut și reclame la filme porno, dar, interesant, n-am văzut nici un cerșetor și nici un om beat sau drogat...

Totul a fost atît de frumos la Atena, ca un vis care speram să se sfîrșească tîrziu, cît mai tîrziu...

În seara aceea, venind de la petrecere, le-am povestit lui Pussi și regretatului Dan Jitianu cele întîmplate. Mergeam pe stradă, mult după miezul nopții – oh, nu știți cum arată străzile Atenei noaptea!, dacă n-ai privi la cadranul ceasului ai crede că e ziua! – toți trei și rîdeam în hohote. În spatele nostru, colegii ne întrebau curioși ce-am găsit de rîs... Noi continuam să rîdem doar privind-ne unii pe alții. Și ce, nu veneam de la o comedie?

O NOAPTE ÎN PLAKA

A doua zi aveam o binemeritată seară liberă – puteam adică să ne plimbăm prin Atena, noaptea, ceea ce ne dădea emoții...

Dar iată că Nelly Polideraki, o tîină și frumoasă actriță din Teatrul Poreia, care făcuse o mică, hai să-i spunem astfel, pasiune pentru frumosul trupei noastre, (încă de pe cînd colegii greci au jucat la Oradea), pentru Sică Barosan (Nicolae), blond, subțire, semănînd puțin cu Alain Delon. El o privea cu oarecare indiferență, ceea ce-i sporea farmecul și interesul. Se uita la ea de sus, ca și cînd ar fi spus „Măi, fetico,

măi, nu știi tu că toate fetele aleargă după mine?” Dar Nelly se împrieteniise și cu mine, așa că ne-a invitat pe Sică, pe Alla, pe Mariana Neagu și pe mine „în Plaka”. „Vă duc undeva unde o să vă placă” ne-a spus ea într-o franceză perfectă. „Păi cum să nu ne ... placă, dacă e ... Plakă?” – a strigat Sică de îndată. Noi râdeam, Nelly nu pricepea de ce ne distrăm așa de bine. I-am „tradus” jocul de cuvinte, a înțeles repede, era fată deșteaptă. Bogată, capricioasă, am înțeles că părinții au acceptat să se facă actriță, dar socoteau aceasta un capriciu. Tatăl ei, armatorul, ar fi dorit pentru fiica lui o meserie mai solidă, dar, dacă nu voia fata, atunci actoria trebuia învățată bine. Motiv pentru care Nelly urma tot felul de școli de teatru, juca și în filme, o interesa continua perfecționare.

Locuiam la hotelul Rotonda, în centrul Atenei. Nelly a venit cu un taxi și ne-a luat de la hotel. Am admirat abilitatea cu care șoferul nostru se strecura printre mașini și ocolea trecătorii. Mulți, Dumnezeu! atîta lume nu mai văzusem noaptea pe stradă. Noi veneam dintr-o Românie în care lumea se baricada în case de la ora 9 seara, nu mai vedeai pe străzi țipenie de om. Străduțele prin care ne îndreptam spre locul, spre piața de pe dealul lipit de Acropole, numită Plaka, erau incredibil de înguste și de întortocheate. Nelly ne-a prevenit că lumea care circula prin Plaka era pestriță, deocheată, așa că ar fi bine să nu ne rătăcim unii de alții, să ținem aproape, că ni s-ar putea întâmpla tot felul de lucruri neplăcute. Atunci nu ne închipuiam cam ce ni s-ar putea întâmpla, eram naivi, singura noastră teamă era de eventualii hoți de buzunare – și aceștia, destui, cum ne-a spus Nelly.

Am coborît din taxi și am luat-o pe jos, ținându-ne de mînă, așa cum merg copiii la grădiniță, Nelly ne conducea. Priveam în jur: la tot pasul, lipite una de alta, erau tavernele, mici baruri de noapte, care mai de care mai atrăgătoare, cu reclame luminoase, arome tentante și muzică. Atîta muzică și atîta lumină ne luau și ochii și urechile. Nu știam unde să ne uităm. Într-o tavernă am văzut că intră bărbați travestiți și am dat repede să intrăm, crezînd că e carnaval. Nelly a rîs și ne-a tras repede afară, spunîndu-ne că acela era Clubul homosexualilor, că noi nu avem permis, așa că n-avem ce căuta acolo. Intrau băieți frumoși, eleganți, cei mai mulți îmbrăcați în culori închise, de preferință negru, iar alții îmbrăcați fistichiu.

Tavernele arătau ca niște căsuțe din cărțile de colorat: erau teșite, unele parcă voiau să pice dintr-o clipă în alta, altele aveau în față terase micuțe inundate de flori, lămpi de forme ciudate la intrare, jocuri de lumini. Lumini multicolore erau și deasupra străzilor, concurînd stelele de pe cerul fără un strop de nor al Atenei. Turiști de toate națiile, dar și numeroși tineri greci, fete și băieți cu trupuri parcă sculptate de mari maeștri intrau și ieșeau din aceste circiumioare, cum ni se păreau nouă...

Privind în sus, dincolo de capătul colinei pe care tot urcam și parcă nu se mai sfîrșea, apărea Parthenonul, scaldat și el într-o lumină ireală. Noi ne imaginam a fi personajele unei cartoline colorate sau ale unui film. Fermecătoria noastră gazdă ne

privea și zîmbea: vedea că ne place tot ce ne iese în cale. În fața unei taverne – parcă mai puțin arătoasă ca celelalte, se oprește și ne spune că aici vom intra, pentru că aici se cîntă NUMAI muzica lui Mikis Theodorakis, compozitorul ei preferat și, după cum am înțeles încă de la Oradea, el nu ne era străin nici nouă, românilor.

„Străin? Dumnezeule, am început să-i turuim fiecare ce știam despre marele muzician. Bine, ne-a răspuns, văd că știți destule despre el, acum haideți să ascultăm muzica lui... Coborîm la subsol și intrăm într-o încăpere destul de mare, foarte curată, intimă și plăcută, cu mese joase și lavițe de lemn natur. Pe mese lumînări în sticle de bere goale. Pereții sînt pur și simplu tapetați cu afișe din spectacole și din filme. Ne zîmbește sarcastic dintr-un afiș nimeni altul decît Maiakovski, din altul, parșiv, Brecht... Uite-l și pe Bob Dylan și, lîngă el un actor, necunoscut nouă, de o frumusețe aproape feminină... O lumină discretă vine de undeva, din locuri ascunse. E liniște, deocamdată, tinerii stau îmbrățișați și beau bere rece sau vin roșu sau uzo...

Pe scenuța din capătul scenei își face apariția un tînr suplu, blond spre șaten, cu ochi albaștri, puțin trist. Poartă un pulovăr alb, imaculat, de lîină fină. Își ia chitara și începe să cînte. Glasul lui e dulce, plăcut, are o duioșie aparte. Cîntă cu ochii închiși, trăiește, se vede, ceea ce spune în cîntecul lui. E o gingășie aproape feminină în glasul lui. E îndrăgostit, gîndesc, cîtă pasiune neprefăcută pune în cîntecul lui... În preajma noastră vuieste parcă marea, bate vîntul, vine furtuna... următoarea melodie e sprintară, vioaie, veselă. Apoi vine rîndul unui alt cîntec de dragoste. Ochii tinerilor traduc toate cuvintele pe care noi nu le înțelegem. O, tinerii cum știu ei să se privească... sună ca un vers de Marin Sorescu.

Cînd auzim Thalasa, thalasa, înțelegem că vuietul mării poate prevesti și altfel de furtuni... Cîntecele curg... în unele simțim disperare, gravitate, patimă, în altele duioșie, iubire. Unul plînge și deplînge ororile războiului oriunde ar fi... Nelly ne traduce finalul, aproximativ: „Nu-i trebuie mult lumii, mai nimica toată) Ca o mișcare iute a volanului înaintea accidentului...) Nu putem orbecăi mult așa) Trebuie să aibă și războiul un sfîrșit“. Fețele tinerilor se înăspresc, oare la ce le zboară gîndul?

Cînd își termină show-ul, artistul se îndreaptă spre noi. Doamne, oare chiar la noi vine? Da, Nelly face prezentările. E Nikos, cel mai bun prieten și coleg al ei. E actor de dramă, dar cîntă aici de două ori pe săptămînă, pentru un ban în plus. Viața e scumpă la Atena și din teatru, ca peste tot, se vede, nu se prea poate trăi... Îi spun, pînă a apuca să aflăm că e actor, că îmi aduce aminte de Treplev... Se miră și-mi spune că sînt o vrăjitoare, tocmai repetă *Pescărușul*. Ne amuză pe toți intuiția mea și începem să vorbim de Cehov. Amîndoi îl iubesc mult și rîvnesc să joace în piesele lui, socotind un mare noroc primirea unui rol...

Nikos ne spune apoi că a mai jucat în tragedii grecești, Euripide, mai recent, a jucat Schiller. Știe de Caragiale, ne spune că a văzut și la Atena o reprezentație, mai

anul trecut, cu *Scrisoarea pierdută*. Vorbim de „grecul” nostru genial... Peste o jumătate de oră se ridică și pleacă. Au repetiții de noapte la *Pescărușul*. După plecarea lui o întrebăm pe Nelly dacă de el e îndrăgostită, așa cum ne-a mărturisit. „Nu, ne răspunde, de altfel ar fi inutil, lui Nikos îi plac băieții... rîde. E gay, noi sîntem doar prieteni”. O spune firesc și continuă să vorbească despre altceva.

Continuăm să gustăm, cu măsură, din paharele noastre cu rețina, uzo, bere. Nelly ne recită un molog din *Andromaca*, repetă tocmai *Troienele*. O aplaudăm. A rostit textul cu convingere și dramatism. O asigurăm că va fi bună. Se teme de fiecare rol, lucrează pe brînci, e foarte exigentă. Vorbim de Seferis, de Elytis. Știe versuri din toți poeții importanți. În 79, Elytis a luat Nobelul. E mîndră. Alla îi recită *Trifoiul de mare*: „Cine mi l-a da-n păstrare (Cine-l află nu mai moare...)” Mariana Neagu își aduce aminte de Maria Nefeli: „Dacă amorul este cum unii zic comunul divizat. Să fiu eu Maria Nefeli, iar tu De Nori – Adunător”.

Nevrînd să se lase mai prejos, Sică și-a amintit cîteva versuri de Seferis. Nu mi le mai aduc aminte, dar parcă începea așa: „Nu mă-mboldi să-ți spun adevărul întreg, dă-mi pace... O să te doară, iubita mea, o să te doară...” Nelly a fost foarte atentă, noi i-am tradus și ea a zîmbit cu tristețe. Cine știe, poate se îndrăgostise de Sică și noi rîdeam nepăsători... Cînd se lasă liniștea peste sală și peste noi, Sică mai spune încet: „La strîmtori mi-au deschis mîinile) Și-au pus de strajă zefirii) Și-au slobozit sărutările pe care dorul meu le-a sfințit”. Nelly bate fericită din palme, ca un copil. Mie, zic, într-un ūrziu, „dacă tot am rămas singură, nu-mi rămîne decît să-mi adun cuvintele și să le sădesc în casa cu glastre și cu logodnică albă”. Cînd rostim TO AXION ESTI, Nelly se bucură iar.

Nu știm cînd s-a făcut ora trei. Ne speriem și noi, dar ce s-or fi speriat colegii și onor conducerea, poate-și imaginează că, odată terminat spectacolul am luat-o la picior... de tot. Ieșim în furnicarul nepotolit al străzii, aici oamenii circulă noaptea cu mai multă plăcere, ziua fiind din cale afară de cald. Se aud cuvinte franțuzești, englezești, grecești, rusești, și desigur ceva ce seamănă cu japoneza sau chineza... O lume bine dispusă, ușor amețită de alcool și de aromele acelea unice, de flori, de verdeață, de scortîșoară... ne simțim ușori ca fulgii, parcă zburăm, vorbim mult și rîdem fără motiv. Nelly ne întreabă de ce rîdem și noi nu știm de ce.

Îi spunem că românii se tem de greci cînd le fac daruri, îi rostim și în franceză, cum ne pricepem TIMEO DANAOS ET DONA FERENTE, ea ne asigură că ne iubește. Îi mulțumim pentru seara aceasta extraordinară, ajungem la hotel, ne îmbrățișăm și ne despărțim. A doua zi ne vom vedea iar...

E aproape ziuă. Intrăm cu Alla în camera noastră, simțindu-ne puțin vinovate că am petrecut atît de bine fără ceilalți... Mariana și Sică se duc, tiptil, spre camerele lor... Adorm greu, cu melodiile acelea în suflet. Visez că Treplev o cere de nevastă pe Olga... În sfîrșit, Olga se mărită... Ea dansează, dar parcă dansez și eu și vine

Unchiul Vanea și strigă ceva... Nu, nu e el, e chiar un coleg care ne bate la ușă. Sînt doi, Pussi Colpacci și Dan Jitianu care ne cheamă la micul dejun. „Unde ați umblat toată noaptea, vagaboandelor?” – ne întrebă Pussi. „Ehee... am fost în Plaka...” „Și noi” – au răspuns într-un glas cei doi... Aha!...

La întoarcere, un grec din Salonic ne-a întrebat: „Ați fost în Plaka, domnilor? Cine n-a văzut Plaka, n-a văzut Grecia”. Patru capete s-au întors căutîndu-și privirile... Am zîmbit și n-am scos o vorbă. Toți văzuseră Grecia, nu-i așa...

DOCTORATE CU VANILIE. REȚETE HAZLII

Habar n-am de unde mi-a venit titlul acesta trăznit. Știu doar că m-am trezit scriindu-l pe hîrtie. Așa l-am și lăsat, socotind că prietenele mele nu se vor supăra, fiind prea deștepte și avînd destul umor...

Ne vedem rar. Sîntem, cu mici diferențe, cam de aceeași vîrstă și cam de același nivel cultural. Ei, nu chiar... Tot cu mici sau mai mari diferențe, cine poate ști, că doar noi nu ne punem întrebări... punctuale, cum se spune, să vedem exact ce și cît știe fiecare. Ar fi și o prostie. Cînd ne vedem povestim vrute și nevrute, atingem orice subiect și nu ne lăsăm pînă nu-l facem ferfeniță. Și ca loc pe treapta socială sîntem pe-aproape, deși unele, avînd soți doctori sau oameni de afaceri, sau directori pe nu știu unde, au, ce-i drept, un nivel de viață mai acătării, ceea ce se măsoară în haine și încălțări mai frumoase și mai de ultimul răcnet al modei. Dar acest lucru nu pare să ne deranjeze pe nici una dintre noi. Sau sîntem destul de abile să nu arătăm. Nu avem printre noi, har Domnului, nici o cucoană îmbogățită peste noapte, nevastă de politician de tip nou sau de afacerist născut din te miri ce neajutorat... Nu vorbim ca ELE, despre ultima călătorie în Baleare, nici despre mașina cea nouă luată cu două luni înainte, nici de copiii obraznici, cărora le trebuie meditari la toate materiile, dar care au locuri asigurate la orice facultate privată. Noi vorbim, de fiecare dată despre salariile – sau pensiile – minuscule, despre cărți pe care le-am citit sau am vrea să le citim, dar nu ni le putem cumpăra, despre ce au scris criticii în legătură cu ele, despre spectacolele văzute la Oradea (critic, foarte critic), despre un film „dat” la televiziune, cu condiția să nu fie unul cu ninje, cu bătași și cu dosare x sau y, despre cutare persoană mai cunoscută din oraș care a spus sau a făcut ceva, despre starea socială și politică a țării, cu trimeri și aluzii clare la istoria mai veche a României, pe care unii o cunosc foarte bine, pentru că asta le este meseria. În sfîrșit, cînd gazda ne aduce un platou cu ceva bun, începem, cu aerul cel mai firesc din lume, să întrebăm cum a făcut asta sau ailaltă... În timp ce bărbații ar mîncă și ar bea vorbind „sport și politică” și n-ar ști să-ți spună ce au... păpat, noi, femeile, schimbăm și rețete. Să mai zică unii și alții că nu sîntem superioare lor...

În clipa în care pe masa frumos aranjată – cu gust desăvârșit – își face apariția o farfurie cu prăjituri fine, cu glazură de ciocolată sau presărate cu multă vanilie, ca prin farmec, toată atenția ne este absorbită de ele. Și, când mai aflăm că nu e prea scumpă rețeta, interesul nostru crește. Și iată-le pe doamnele și domnișoarele – aproape toate cu doctoratele luate sau în curs de... (pe mine mă exclud, se-nțelege) scoțînd, cu aerul cel mai serios din lume un carnetel sau o agendă sau măcar o bucățică de hîrtie și un pix și notînd de zor: 400 de grame de făină... Cît ai spus? Stai s-o chem pe mama că ea le face și știe mai bine... aaaa, nu tu le-ai făcut... păi spune așa, dragă, nu drrragggăăăă, nu te lăuda cu munca lui tanti... Zahăr nu prea mult că ne îngrășăm (după 40 de ani e cazul să fim atente la siluetă, nu?), stafide, cacao, unt, vaaai, era să uit, un pachet de unt, să nu puneți cumva margarină, că nu e același lucru...

Dar vanilia, concluzionează una dintre „fete” – să nu uit că doamnele, indiferent de vîrstă își spun între ele „fetelor”, fie pentru a simplifica lucrurile, fie pentru a se întineri puțin, cine poate să știe? – ei bine, vanilia e totul, aroma, adică... Și iată-ne, la cafea, dîndu-ne rețete, care de care mai bune și, dacă se poate, mai ieftine. Ah, să nu uit, toate, dar absolut toate întreabă dacă „se fac repede”, pentru că nici una dintre noi nu vrea să-și petreacă viața în bucătărie, dar tuturor ne plac lucrurile bune și toate știm – din lecturi, nu-i așa? – că la bărbați dragostea trece prin stomac și toate ne iubim bărbații și n-am vrea să-i pierdem, lăsîndu-i pe mîna unor experimentate bucătărese...

La un anume moment ne apucă rîsul, realizînd noi cît de preocupate sîntem de respectivele rețete. Hîrtiuțele se schimbă între noi, apar niște „scrieri” cu nume exotice, tort mariner, Capșa, linzer cu stafide cu rom, tort Napoleon, prăjitură fină cu glazură de... Începem să ne enervăm doar cînd cineva ne oferă rețeta cu prăjitură Petre Roman sau Ion Iliescu. Auzi, ce idee! Nu, categoric nu. Nici nu vrem să le facem, nici să le mîncăm. Să le halească „fetele de la Apaca” spune una dintre noi...

O prietenă își aduce aminte de o masă bogată din Turgheniev, unde viața la țară avea deliciile ei, o alta povestește o întîlnire a lui Nicolae Carandino cu Lili, actrița, soția lui, cu Emil Botta, actorul, la Alice Voinescu. După ce au vorbit de toate, numai chestiuni culturale (veniseră de la o premieră – doamnele s-au retras în dormitor, domnii la o ... pipă) și au început să încerce rochiile și să discute tot felul de fleacuri... Dar, în loc să-i înfurie, pe bărbații-cavaleri i-a înduioșat această firească înclinație femeiască spre lucrurile domestice, numai aparent mărunte, în fond adesea hotărîtoare într-o căsnicie...

La masa noastră s-au adus și saleuri bune, fragede și salată grecească, cu măsline. Prilej excelent să vorbim despre excursia în Grecia a uneia dintre noi și despre turneul la Atena al Teatrului din Oradea. Se putea fără teatru? Ne amintim ce am mîncat, ce am băut și ce am văzut... Oferim, celor care nu au fost, amănunte despre vestigii,

pe care nu le-ar găsi în nici un ghid turistic. Una dintre doamne e pasionată de Grecia și ne vorbește cu entuziasm despre Meteora – unde eu nu am ajuns – descrierea ei e atât de plastică, încât ne și vedem cocoțate pe muntele acela miraculos...

Mă aventurez să le povestesc un film pe care l-am văzut cu ceva timp în urmă, la miezul nopții, un film al cărui titlu nu-l țin minte sau nici nu l-am văzut, pentru că primele secvențe le-am pierdut. Dar ce film Dumnezeu, ce film! Tot filmul era, dacă vă puteți imagina, pregătirea unei mese adevărate, pregătirea (într-un mic orășel unde o femeie s-a retras în așteptarea unei moșteniri sau a unui premiu, nu mai știu) însemnând procurarea nu fără dificultate a tuturor ingredientelor. Și nimic nu era ușor de adus acolo, în orășelul acela nordic, rece, uitat de Dumnezeu: pești, somon, languste, raci, icre, legume și fructe proaspete, vînat, carne de tot felul, pui, măsline, siropuri, prăjituri, creme, fructe glasate, vinuri rare, lichioruri de tot felul, cafea cu arome speciale...

Rudele și vecinii care o vizitau des în speranța că vor primi și ei ceva din atât de rîvnita și mult așteptată moștenire sau ce era (în orice caz era vorba de o sumă mare de bani) au fost invitați la o cină regească. Pregătirea a fost supravegheată personal de acest ciudat personaj care, am înțeles, fusese, la Paris sau Londra, deci într-o mare capitală, bucătar la un restaurant de lux.

Cina începe – dar nu oricum. S-au adus de la Paris (sau de la Londra?), pahare de cristal pentru vin și șampanie, pahare speciale pentru lichioruri, tacîmuri de argint, farfurii din cel mai fin porțelan. Cina s-a desfășurat după toate regulile artei, ale unei arte culinare perfecte. Felurile se succedau cu dichis, totul se stropea cu vinuri alese, aromele îmbătătoare îi ameteau. Ei, invitații, nu mai conteneau cu laudele, iar ea, tăcută, senină, îi servea cu o devoțiune și o sollicitudine care-ți trezeau ție, privitor, o nesfîrșită admirație. Nu mai vorbesc de cît salivam, privind bucatele nu numai gustoase, fără îndoială, ci atât de frumos aranjate și de un colorit atât de atrăgător, că-ți și părea rău că sînt ronțuite și mușcate cu atîta indiferență. De fapt numai de indiferență nu se poate vorbi, pentru că toți invitații erau căzuți în extaz, de parcă gazda i-ar fi drogat. Toți erau parcă în transă... Numai ea, gazda, de altfel o femeie destul de ștearsă, înflorise, devenise frumoasă, strălucitoare.

Masa odată sfîrșită, musafirii s-au îndreptat către casele lor, povestindu-și impresiile pe drumul sărăcăcios, în complet dezacord (ca și oaspeții, de altfel) cu masa care părea dintr-o poveste. Abia a doua zi a urmat surpriza: nimeni nu urma să mai primească nimic, banii pe care-i primise în mare secret (și nu puțini) au fost folosiți, pînă la ultimul cent pentru ospățul regesc... A fost cu adevărat un cîntec de lebedă...

Tragă fiecare concluzia care-i place din acest film pe care, cu cît trece timpul, mă gîndesc dacă l-am văzut cu adevărat sau l-am inventat eu. Dar nu. N-am eu atîta fantezie să imaginez masa aceea bogată, regalul acela. Dar dorința femeii de a-și mai etala o dată, fie și numai o dată priceperea în a pregăti mese de lux – profesia ei de-o viață – mă urmărește...

Cînd m-am întors acasă am dat să pun rețetele într-un caiet cam jerpelit în care le țin, de fapt între copertele cărții Sandei Marin, ghidul meu de bucătărie, vechi de peste 30 de ani, (mi-a fost un bun camarad, de ce să nu recunosc); și am găsit cîteva rețete hazlii pe care vi le aduc la cunoștință: una cu budincă de fructe are pe dos un fragment dintr-o piesă – recunosc „rolul“ Allei Tăutu. Aha, mi-a dat-o într-un turneu. Eu stăteam întotdeauna cu ea în cameră și numai Dumnezeu știe despre cîte vorbeam noi pînă ne apuca somnul...

Pe dosul alteia recunosc scrisul unei cunoscute actrițe – persoană însemnată, nu-i spun numele. Scrie ceva mîncare de măsline cu telemea slabă – în paranteză, cu ulei, nu îngrășă. Pe alta, prietena mea Anca Miere îmi scrie salata de andive, iar pe cealaltă o poezie de Goga, din recitalul ei. Pe dosul unei felicitări pline de haz de la Doamna Zoe Anghel Stanca, am scris în fugă, o rețetă de pilaf de pasăre, dietetic (pasărea, mîncătorul?) pe partea curată a unei coli cam gâlbejite am scris poezia aceea superbă a lui Nichita Stănescu (la o reciclare, la Arad, la sora mea, Mărioara)... *Afîta să nu uitați* ... iar pe cealaltă: Rivani – prăjitură ieftină de la Rodica Dianu... O, regretata Rodica...

Cineva, un bun prieten și vecin (Mircea Soltan), îmi scrie, la dictarea nevestei (Florina) (cum se poate să fi dispărut atît de repede amîndoi, cum?): napolitane cu cremă rece de zahăr ars. Mai întîi se bat copiii, scrie, și se scot în curte, să ai liniște, apoi se sparg nucile în capul soțului care se uită la meci, și așa mai departe, pînă la terminarea napolitanelor, deși o frumoasă din Napoli nu le-ar strica nici lor, zice rețeta... plină de umor...

Întîlnirile doamnelor nu-i ocolesc nici pe bărbați, se-nțelege. Sînt tocați mărunț, se schimbă impresii despre comportamentul lor casnic – la altceva se fac doar aluzii fine, nu depășim niciodată măsura! – la ce ne ajută și la ce nu, ce rol joacă în gospodărie. Vorbim de bărbații pe care-i știm buni bucătari sau bătători de covoare sau... aspirînd de zor (fiecare la ce poate!), despre timpul lor, nu știm de ce mereu mai redus cînd e vorba de treburile casei, vorbim și de cei care au bani mai mulți și au femeie săptămînală... la curățenie, dar despre ce nu vorbim?

Facem praf ultimul spectacol, cînd una dintre noi rostește sentențios: „Eu dacă vreau să văd spectacole mă duc la București. După aceea nu mai pot, pur și simplu să văd orice“. Începem să argumentăm că și aici au fost spectacole bune și ajungem, invariabil, la *Amadeus*, la Ducu Darie – care, uite ce ascensiune are, cine-i bun așa și pe dincolo – la Maria Miu, la Cristi Șofron, la Cristina Șchiopu. Ea e în Olanda, corespondăm, le spun ce face, a mai făcut un copil dulce, un băiat, Thomas. Maria, care era micuță cînd au plecat, trebuie să fie mărișoară, zice una dintre noi. Mare, adaug, timpul trece... e studentă deja... Cristina nu mai joacă, ce păcat, a fost o actriță foarte bună. Păi în Olanda se face oricum, teatru prost, spune o profesoară care a fost de mai multe ori în Olanda, în schimb cu școlile...

Vorbim de alt talentat cuplu, care a fost la Oradea: Victor Frunză și Adriana Grand. Mereu premianți. Nu-i uităm nici pe copii, punctul slab, dar, paradoxal, forte al tuturor femeilor. Fetele și băieții noștri sînt buni toți, mulțumim lui Dumnezeu, au învățat bine, au terminat sau termină facultăți bune, au masterate... strălucitori, unii s-au căsătorit (nurorile sau ginerii sînt iarăși un capitol special, dar mai bine nu), unii dau deja doctorate și ei... Doamnele scriu cărți, unele sînt la a doua sau la a treia carte de specialitate. Acesta e un subiect care ne place. Întrebările curg, totul se disecă mărunt. Cum au scris, cu cine s-au întîlnit cum au făcut rost de sponsori. Capitolul cel mai dificil și mai umilitor din munca la o carte... Mult mai greu decît documentarea. Eu tac. „Tu nu scrii *Monografia teatrului*, că parcă ai promis“, mă întrebă una dintre amice. „Cînd oi avea inspirație, răspund, pînă atunci să văd ce e cu... isteriile mele teatrale“.

CAIETUL CU REȚETE... DULCI

Avem, pe-acasă, toate femeile, o carte de bucate – care după mai mulți ani se umple de hîrtii și hîrtiuțe, toate înnegrite cu tot felul de rețete, culese de peste tot, de la cunoscute și de la prietene, de pe tren, din vizite, de la ptrecheri... Unele sînt scrise cu creionul altele pe șervețele, unele sînt excesiv împăturite, altele poartă urme de frișcă sau de magiun de caise – semn că rețeta a fost scrisă cu o mîină, iar în cealaltă se afla chiar minunăția de pe rețetă. Ah, rețetele de prăjituri! Numai cine nu iubește dulciurile nu le știe prețui...

Dacă ai norocul să fi crescut într-o casă în care s-au făcut prăjituri – și eu am avut acest noroc – te trezești cu rețete de la trei generații, poate chiar de la patru. Cum buna mea nu prea scria, deși știa, avea „trei clase primare“ de care era tare mîndră, mai ales că școala aceea era făcută înainte de 1900, cînd era ceva să înveți carte... de la ea am rețete notate de mine. Mai ales plăcintele vîrzare, cu varză acră, coapte de preferință în cuptorul de pîine, din curte, plăcinte cu prune, prăjituri cu brînză dulce, gogoși cu magiun de prune, clătite cu brînză de burduf, prune uscate fierte – desert pentru zilele de post (de lîngă prunele zemoase nu trebuie să lipsească mămăliguța, apoi chiar mămăligă cu pesmet) (prezli, în Ardeal), cu zahăr și scorțișoară, plăcinte cu lobode, picante, cu piper, prăjitură, scoarță cu mac și cu nuci. Și cîte și mai cîte...

Urmează apoi rețetele de la mama, Maria Ardelean, caietul subțire, dictando, cu scrisul șovăielnic al mamei – nici ea prea obișnuită cu scrisul. Rețetele ei sînt sfioase, ca ea, pline de bun simț. Și, mai ales, simple. Din decență, pentru anii de sărăcie de după război, ea n-a transcris în caietelul ei rețete scumpe. Nici n-ar fi avut rost, că tot n-avea din ce să le facă. Așadar, prăjiturile ei sînt, e limpede, ale anilor 50, sărace,

dar pline de fantezie. Iată numai câteva: prăjitură cu suc de sfeclă, cu suc de roșii sau de morcovi. Colorate, adică, dar cel puțin cu coloranți naturali. Copiii trebuiau cumva păcăliți, dacă tot erau sărăcăcioase, măcar să fie atractive, viu colorate. Prăjiturile făcute, evident în casă, erau gândite cu ce se găsea prin gospodărie: smântână, nuci, mac, brânză, cartofi, gemuri de tot felul, alune, migdale. Iată un tort de brânză care pare foarte gustos, unul de nuci cu cremă de zmeură, altul cu nuci amestecate cu smântână, acrișor, scrie, deci, fără mult zahăr. Mai găsesc o prăjitură cu miere, cu o cremă de lapte, făină și... arome. De preferință vanilie sau lămâie rasă. Ani de zile n-am mai văzut apoi lămâi și, iată, în paranteze apar „indicații”: se pot înlocui cu alte arome, care or fi acelea?! Urmează rețetele de după 90, dar pînă atunci, uite, găsesc un teanc de hîrtiuțe aduse de la reciclare, din București. Pe plic scrie limpede: rețete din toată țara de la secretarele literare... bune gospodine.

Iată, o rețetă bună de la Harghita, de la Marika, alta de la Sfîntu Gheorghe, câteva de la moldovence, sarailii de la Constanța (în paranteză scrie „de la Pațai, dar neîncercate”, baclavale de la Anaïd Tavitian, „făcute de mînuța mamei ei, după propria mărturisire), cele două colege. Georgeta Mărtioiu și Anaïd (Anaïs, cum îi spun eu) sînt din Constanța, vajnice slujitoare ale Teatrului Dramatic și de păpuși, fete admirabile, inteligente și pline de umor. Iată rețete de la colegele unguroaice – prăjituri bune, cam scumpe, ce-i drept, dar pline de bunătați: unt, zahăr, grăsimi, smântină, nuci, stafide, magiun fin de caise, alune. Pe dosul unei rețete citesc niște versuri foarte frumoase, ale lui Babits Mihály, în ungurește. Mi le-am tradus. Sînt cu adevărat extraordinare. Rodica Dianu, regretata Rodica, simpatica noastră conducătoare de cursuri – noi fiind persoanele... reciclabile – îmi dă o rețetă scrisă calm, caligrafic, la ea acasă, la o cafea mare, foarte bună, cu caimac. Citesc: „Chec ieftin de la tanti Dianu”, mama Rodicăi. Da, e un chec necostisitor, cu două ouă și ulei... Cum o fi? Pe o margine a hîrtiei găsesc adresa lui Rareș, fiul Rodicăi, plecat (fugit?) în Elveția. Fizician. Băiat inteligent și plin de umor.

De la Zoe Anghel, de la Doamna Zoe am o rețetă veselă, pe care, dacă m-aș apuca s-o pun în practică prin absurd, ar ieși ceva de nemîncat. Doamna Zoe nu cred să fi făcut vreo prăjitură în viața ei, așa că mi-a scris tot felul de lucruri hazlii, urări de bună înțelegere cu bărbatul, fără dulciuri multe, dulce să ne fie viața, etc. Îi mai scrie ceva „special” lui Sandu Pop.

Găsesc între rețete câteva foarte bune, de la sora mea, Mărioara Ardelean, mare, neîntrecută meșteră în bunătați dulci. Dar și ea, ca toate femeile, pe dosul uneia îmi scrie o colindă superbă, pe spatele alteia o poezie a lui Nichita Stănescu închinată lui Eminescu (copiată dintr-o revistă).

Torturile Mărioarei mele sînt rafinate. În paranteză scrie, prevenitoare: tort Capșa de la preoteasa cutare... Tort Napoleon, scump, dar foarte bun... Tort rusesc, pentru ocazii rare... (deci scump).

Din anii 50-60 mai găsesc câteva rețete sărace: cornulețe cu rahat, prăjitură cu miere, tort caramel cu un ou, sărățele cu untură, fără ou.

Iată câteva rețete de la o doamnă trecută bine de prima tinerețe, grăsuță, bine îmbrăcată și coafată, pofticioasă. Nu știu ce profesie avea. Era prietena unei vecine. Ea mi-a dat, scrise caligrafic, rețete pe care citesc stupefiată: Tort televizor, Prăjitură Petre Roman, Clătite cu dulceață de (trei) trandafiri, tort Ion Iliescu. Pfui, ce fesenisme! Nu știu cum sînt, nu le-am gustat, nu le-am făcut. Habar n-am dacă pot fi sau nu mîncate.

O simpatică profesoară de franceză mi-a dat câteva rețete... umoristice: Tortul nurorii pentru soacră (cu blat cumpărat și cremă luată de-a gata); cornulețe mărunte pentru copiii supraponderali (să aibă impresia că mîncîncă multe). Tort pentru soții infideli – zahărul, scrie, poate fi înlocuit cu șoricioaică. Napolitane... tari, cu nuci, alune și zahăr ars, să-ți bați copiii (cu ele) în fața Prefecturii. Chec pentru supraponderali adulți – numai albușuri de ou și stafide, foarte puțină făină și puțin ulei. Fructe în aluat, mere în pijama... Tort studentesc – pișcoturi umezite cu rom (mult) și pe deasupra frișcă luată la pahar. Îți lasă gura apă. Poftă bună!

DISCUȚII DUPĂ VIZIONAREA CU „FORURILE DE PARTID“ A SPECTACOLULUI *JOLLY-JOKER* DE TUDOR POPESCU. „DEZASTRUL E PERFECT“

19 februarie 1984

Prezenți la discuții: Ducu Darie, Mircea Bradu, Elisabeta Pop, actori. Și... FORURILE (nu dăm nume... ce rost ar avea?)

Se fac propuneri. Am scris, paralel cu procesul-verbal, așa:

For 1: Propune scoaterea replicii „Carne n-avem, carne mîncăm“. Să se scoată neapărat replica cu C.A.P.-ul și porumbul pe care actorul Harizomenov o spune cu multe înțelesuri. Să se facă ceva ca, în final, să fie un accent pozitiv... Întreabă de ce nu joacă toți actorii la fel de convingiți scena mascaradei sosirii lui Gavrilă pe catalige? Unii par foarte sobri, chiar serioși. – „De frică“ – îmi venea să spun, dar tac.

For 2: De ce primește totuși directorul pachetul cu carne? Scena să fie mai explicită. De ce-l primește? Care sînt elementele pozitive din spectacol? Cu ce pleacă spectatorul acasă de la acest spectacol?

For 3 sau 1 (ce contează?): Propune scoaterea scenei cu istoricul fabricii. Parcă face aluzie la altceva. Să avem grijă. Observații asupra decorului. Biroul deșelat arată îngrozitor. Unde s-au mai văzut asemenea birouri? E multă mizerie pe scenă, e ceva infernal. Dezastrul e perfect. Nu e cam exagerat totul?

For 2: Să se scoată sau să se schimbe replica cu înlocuitorii. Pui în loc de una alta, în loc de... altceva și te miri că în final produsul nu mai seamănă cu nimic. Și, vai cum sună povestea cu istoricul fabricii, pe muzică revoluționară... Trebuie scoasă. De ce sînt atît de ridiculați inspectorii, or fi ei chiar așa? Să ne mai gîndim, să mai medităm.

For 1: Partea I reține mai bine atenția publicului. Partea a II-a trenează, ține prea mult, e disproporționat astfel spectacolul. Și petrecerea durează cam mult. Propune scoaterea covorului roșu, să se înlocuiască cu unul de o culoare neutră. În final Gavrilă să vorbească mai tare, mai răspicat, iar cei din jur să nu mai bată din palme, ci să rămînă înmărmuriți.

For 2: Să se pună și accente pozitive, unde se poate. Chiar dacă piesa este o satiră, aceste accente sînt necesare. Unde se mai joacă piesa aceasta?

I se răspunde că ea se mai află și în repertoriile altor teatre.

For 2: Atunci e bine, nu sîntem singurii care luptă cu defectele. Numai să fim atenți să nu exagerăm.

Duc Darie: Nu exagerăm deloc, e o farsă, totul poate fi exagerat, ridicat la pătrat sau la cub, important este să vedem că ceea ce este ridiculizat există încă, cu adevărat în societatea noastră și poate fi îndreptat. Actorii joacă bine situațiile de acest tip, uneori punînd și ei accente mai puternice decît e nevoie, dar vom fi atenți ca totul să dobîndească echilibru.

Elisabeta Pop: le aduce celor prezenți aminte de emoția care-i face pe actori să exagereze uneori, în unele situații. Va vedea ce se scoate din cele propuse, împreună cu regizorul și la premieră va fi bine. Lucrurile se petrec în piese de această factură, ca în fabule: „Fabula-și atinge scopul, (Procedînd ca microscopul“, „personajul urmărit, e de zeci de ori mărit, ca s-ajungă în finală, în mărime... naturală“.

For 3: mare atenție să n-avem surprize. Piesa are toate aprobările, dar uneori în spectacole se mai schimbă lucrurile. Să nu apară replici noi, de nu știu unde. Mai ales că s-a și publicat piesa, în volum, după cum am văzut. Deci textele au fost văzute și de tovarășii din C.C.

Mircea Bradu: Piesa are toate aprobările, tovarășa Tamara Dobrin chiar a spus că e bine să mai joace teatrele și comedii, că prea se joacă numai drame și poporul mai vrea să și rîdă.

Toți: Hă-hă-hă-hă-hă-hă...

Ședința se încheie... drept care, etc. etc. ...

SCRISOARE (ÎN)TRE)DECHISĂ CĂTRE PRIETENII MEI CLUJENI DOINA (MODOLA) ȘI DORU (VARTIC)

– pentru caietul program al Festivalului, redactat de colega și buna mea prietenă Roxana Croitoru – secretara literară a Naționalului din Cluj

Scrisoarea aceasta ține loc de omagiu teatrului, pentru că în și într-un teatru v-am cunoscut și vă iubesc întâi și întâi pentru că voi, la rîndul vostru, iubiți necondiționat, de mult și cu fidelitate Teatrul.

Cu Doru am binevoit să mă nasc în aceeași zi (eu, ce-i drept, aici și numai aici i-am luat-o cu cîțiva ani înainte), străduindu-ne să ținem balanțele în echilibru, pe cît se poate vorbi de echilibru în lumea noastră.

Pe vremea cînd Excelența Sa (a avut grad de ministru, nu?) era soldat în termen la Oradea, două erau „fetele” cu care își dădea întâlnire: Liana Cozea și subsemnata. Să mai bem o cafea, să mai mănînce „copilu” o supă caldă și, bineînțeles, să mai bîrfim puțin lumea teatrală. Într-una din zilele lui cătănoase, dar nu și cătrănite, (avea grijă Nelu Țepelea s-o ducă bine), i-am organizat aici, în oraș, în trei locuri diferite, trei reprezentații cu studenții lui din Cluj – între care strălucea cu vervă și umor însuși Ghiuri Pascu, pe atunci numai un student șturlubatic și haios. Comedia s-a bucurat de un așa mare succes, încît nici maiorul Țepelea – poet romantic și ocrotitor al soldatului în termen – nu ne-a putut ține piept.

Spectacolele lui, unul mai trăznit și mai temeinic lucrat ca altul mă făcea să cred că Doru e încarnarea poate a lui Artaud sau Gordon Craig și azi eu continui să cred că în el zace un Grotowski al Transilvaniei.

De Doina, absolut sigur, mă leagă firele nevăzute ale horoscoapelor chinezești. În viețile noastre trecute am fost, sigur, amîndouă, poate vrăjitoare în același trib ori poate oșteni în aceeași armată. (Iată ce scrie Gabriela Melinescu în al ei *Jurnal suedez*: „În Suedia, femeile născute între anii 40-49 dunt „vrăjitoare” și își vor arăta adevărata față la sfîrșitul timpului”. Care timp? Care sfîrșit?) Ni s-au rezervat lupte, bătălii, înfrîngeri umilitoare, victorii dure, păci puține... Doina se poate să fi fost apoi cadîină sau domniță. Eu una nu cred să fi fost...

La ea am descoperit o noblețe înnăscută, o judecată sănătoasă și o precizie în a pune, aparent cu duritate, diagnostic precis unui spectacol. Nu menajează, dar nici nu pretinde să-i fie ocolit adevărul. Pe ea însă e greu să fii supărată. Ea însăși cînd se supără are o mutrișoară de fetiță căreia i s-a furat păpușa. E o mamă și o fiică în același timp tandră și exigentă.

Amiciția noastră este veche și lungă ca o piesă de Cehov. De ani și ani ne spunem, cînd ne vedem, o poveste pe care apoi o întrerupe te miri ce sau cine, iar noi, după un an sau doi o reluăm din punctul în care ne-am oprit. Ba chiar și din virgula acelei clipe.

Cu ei te poți copilări și prosti fără să pari idiot. În gașca noastră stau, temeinic, generația Doinei Mari, ca la 70 de ani și a Tincăi Mici – acum nici ea prea mică, de vreme ce se face filosof, pe la Școlile cele înalte de la Paris...

Dinspre Doru au venit *Apostrofii* cu o poftă de rîs și de joacă pe care numai prietenii i-o pot descoperi sobrei Marta Petreu. Dar vai, ce joacă serioasă e acolo, de cum le treci pragul: îți iau pălăria la scărmanat și-ți scotocesc în poșetă, doar-doar gălesc o prăjitură de casă...

Îi iubesc pentru că n-au nimic din scrobiții și sofisticații pe care-i mai poți întîlni pe ici pe colo. Ei au măsurile lor pentru toate și știu cît spir(i)t ludic să toarne în oceanul negru ca smoala de pe athanorul unde fierb de veacuri patimile teatrale, că aur n-a prea ieșit la lumină, iar piatră filosofală nici atîta...

Sper ca voi, doctori în științele teatralicești, dascăli prea iubiți și prea stimați de învățăceii voștri, să-i învățați pe ei de ce să iubească sfînta scîndură a scenei și cum să nu se rătăcească în întunecoasele culise teatrale.

Dacă mă gîndesc bine îmi dau seama că noi am rîs mult, mai ales de frică să nu ne apuce plînsul. Uite că nenea Iancu iar a avut dreptate. Dar a meritat, nu? Teatrul rămîne o poveste...

Vă iubesc, cum spun americanii la tot pasul, dar aș face-o cu tristețea Ciurikovei din filmul acela în care ea juca – l-ați văzut? – cu o găină numită Riabina. Și erau geniale amîndouă. Regizor era Mihalkov.

A voastră, Vetuța

CUM AM AJUNS ACTRIȚĂ DE FILM IOSIF DEMIAN ȘI *BALOANELE LUI DE CURCUBEU*

De cîte ori venea la Oradea, de unde era Erika, soția lui și chiar el, cred, deși nu sînt chiar sigură, știu doar că are încă rude aici (una din verișoarele lui, profesoara Ica Bodor mi-este bună prietenă), era firesc pentru Demi, cum îi spuneam toți regizorului și operatorului Iosif Demian să treacă pe la teatru. Mi se părea firesc: era prieten cu trei sferturi dintre actorii și regizorii români și unguri, vedea spectacole, (o cunoscută cîntăreață), stătea de vorbă cu noi, ore în șir.

De mai multe ori mi-a spus, urmărindu-mă cum conversez cu actorii sau cu cei care-mi treceau pragul biroului, că odată o să mă distribuie într-un film. I-am spus, rîzînd, c-o să-și strice pelicula să scumpă și i-am povestit cum m-a distribuit pe mine într-un rol mare regizorul Alecu Croitoru. Era vorba de comedia *Preșul* de Ion Băieșu. Ce keisis, cum spunea el, numindu-i pe actori „pacienții” lui...

A făcut distribuția și m-am trezit acolo, pe foaie, cu numele și prenumele. Credeam că a greșit, că m-a confundat cu o actriță, dar, întrebat ce caut eu acolo, mi-a spus foarte senin că eu și numai eu trebuie să joc. Am râs, i-am explicat regizorului de film, prea puțin obișnuit cu teatrul – unde n-a lucrat decât sporadic – că treaba mea în teatru e alta și nu pot – și nici măcar nu doresc – să iau pîinea unei actrițe care a învățat această meserie. Foarte greu a acceptat ideea că nu poate distribui pe oricine din teatru, că aici nu e ca la film. Începuseră chiar să se ascundă fetele, frumoase unele, de prin birouri, de pe la serviciile auxiliare, de teamă să nu le dea și lor vreun rol...

Demi însă s-a ținut de cuvînt. Mă trezesc într-o zi cu Pussi Colpacci în birou. Venise de la București în dimineața respectivă și, cum eu eram la 8,30 în birou, a venit să mă ia la o cafea, la bufetul nostru. „Hai, zice, că-ți dau o veste trăznet“. Ce veste trăznet putea el să-mi aducă de la București? Multe puteau fi noutățile pe vremea aceea. Una, de pildă, că l-a dat jos pe vreunul care ne șicanase, unul din Direcția teatrelor, alta vreo bîrfă teatrală, un divorț spectaculos sau „cine cu cine s-a mai încurcat“. Nimic din toate acestea. Pussi Colpacci îmi aducea vestea că Demi a hotărît ca eu să joc rolul principal din filmul lui, *Baloane de curcubeu*. la concurență cu Poldi Bălănuță, mi-a spus. „Dar cine concurează cu Poldi? – am întrebat – că eu n-aș avea tupeul. Ea, o mare actriță, cine ar putea s-o pună alături de mine? Pentru ora 8 jumate, tu, leneș și somnoriță cum ești, i-am spus, e o glumă bună. Hai, mai ia o gură de cafea, să te trezești de-a binelea“. Pussi a încercat să mă convingă, fără succes, că nu glumește deloc. Ne-am văzut de treburi apoi fiecare și, peste nici patru sau cinci zile mă sună Demi și-mi comunică, foarte serios, că ar vrea să vin la București, să dau niște probe pentru filmul lui. După ce am tras o porție de rîs, am refuzat categoric, pretextînd că avem curînd premieră, că am de lucru pînă peste cap, că habar n-am să joc și că nici de glumă nu e bună propunerea lui. Demi, foarte serios, a încercat să-mi explice cît de importantă pot fi eu, cu firescul meu, într-un film gîndit cu mulți neprofesioniști, că joacă și colegul meu de la Constanța, sobrul, ultra sobrul domn Romeo Profit. Țsta nu e un argument pentru mine, i-am răspuns. Eu n-o să fiu niciodată... Julieta... Pop. Dacă el are chef e treaba lui, eu una nici chef nici timp de film nu cred că am. Dacă a văzut Demi că nu reușește nicicum să mă convingă, a încercat altfel. Mi-a zis: „Vino doar la probe, stai cîteva zile să vezi și tu cum se face un film, nu-ți strică la meseria ta, apoi te duci acasă, la treburile tale. Îți decontăm drumul, îți dăm și bani pentru zilele cît stai aici și gata. O experiență în plus nu-ți strică. Sau ești o burgheză comodă care nu se deranjează să plece de-acasă. Parcă nu așa te știam. Uite și Erika, aici lîngă mine, spune să încerci, că nu e nici o problemă dacă nu iese nimic“.

Știa Demi cum să mă ia. Comodă nu sînt, burgheză nici atîta, cum se face un film muream de curiozitate să aflu de la fața locului, așa că, pe cai... Acasă nu mi-a fost

prea ușor să-i conving pe-ai mei că mă duc la filmări. Ce-i lipsea chelului! Tichia de mărgăritar! Aveam doi copii la școală, un soț inginer (ce-i drept, cu preocupări în zone alchimice, filosofice și muzicale, dar cu program de lucru, totuși ingineresc, fabrică, scularea la ora 5,30, muncă pînă la 15,30, masă de prînz, cină, somn obligatoriu după masă, etc.etc.), treabă pînă peste cap la teatru... Nu știu, nu mai știu cum i-am convins pe toți că pentru mine e important să plec la București, mama mea, scumpa și neprețuita mea mamă, mereu gata de drum, a venit de lîngă Arad, lăsîndu-și baltă toate treburile, să stea cu copiii și cu soțul, și eu m-am dus, auzi, să dau probe de film! Mare-i grădina ta, Doamne...

Așa cum ne-am înțeles, m-am prezentat la Studioul nu mai știu care – pentru mine, care eram obișnuită cu teatrul, un Studio, cabine de machiaj, „fetele” din corpul tehnic, nu prezentau cîtuși de puțin motive de emoție, ca pentru alți „amatori”, cum aveam să observ, pe parcurs – fiindcă lui Demi tare-i mai plăceau amatorii, vreau să spun neprofesioniștii care aveau ei ceva pitoresc în figuri sau pur și simplu erau potriviți cu ceea ce căuta el. La cabine, doamnele m-au primit cu o imensă curiozitate, pe care mi-au explicat-o amănunțit la capătul unei zile chinuitoare pentru mine. Despre ce era vorba? Păi, în primul rînd, ele se așteptau să apară vreo femeie fatală de la Oradea, actriță, habar n-aveau cine sînt, ele știau doar că vine pentru rolul principal, „una” din Oradea, că, vezi Doamne, în București nu găsea domnul regizor o actriță potrivită pentru rolul cutare... Una bănuia că sînt o amantă de-a lui Demi, dar, cînd a venit Erika și ne-am îmbrățișat, iar ea m-a anunțat că seara, după probe, vine să ne ducă la ei acasă, să cinăm și să mai stăm de vorbă, presupunerea a căzut. Alta, după cum mi-a mărturisit, a bănuit că sînt o „bozgoriță” de-a lor, din Oradea. Auzi, bozgoriță! Dar mi-au mărturisit toate aceste bănuieli cu o bună dispoziție și chiar cu bun simț, în plus cu multă simpatie, încît nici dacă aș fi vrut nu m-aș fi putut supăra pe ele. Erau, toate, foarte prietenoase și de o dezarmantă franchețe. Nu eram nici una, nici alta. Au înțeles și ele. Toate ca toate, m-au machiat, mi-au găsit costume pe măsură, dar cînd a venit rîndul probelor m-am făcut de rîs. Uitam ce am de spus și inventam tot timpul alte și alte replici, spre disperarea celor puși să mă supravegheze. Probabil funcționa și cenzura, de abia acum încerc să le înțeleg emoția și nervozitatea. Pe mine mă amuzau încurcăturile pe care le făceam, spunînd mereu alte și alte replici, dar pe unii din ei, nu. Demi, cu nesfîrșitul lui tact pedagogic, cu prietenia lui pentru mine și cu buna lui creștere, mă corecta din mers și-mi spunea, „e bine, dragă, e foarte bine”. Era pe naiba, nu era bine deloc, eu, care eram foarte naturală în viața de toate zilele, acum rosteam replicile cu o falsitate incredibilă. Seara, acasă la Demi și Erika, după ce i-am povestit noi cum a fost, rîzînd în hohote, Demi a hotărît că sînt complet neserioasă și habar n-am ce actriță de film zace în mine. Erika m-a încurajat și ea, deși eu hotărîsem că mai stau o zi, maximum două, să văd și eu cum se face un film după care mă întorc „victorioasă” la teatrul meu.

Le-am spus toate acestea foarte serios, argumentînd și cu data unei premiere ce se apropia. M-au contrazis vehement, au pus mîna pe telefon, au vorbit la teatru, și, culmea, au aflat că premiera noastră s-a amînat cu cel puțin trei săptămîni. Nu mai aveam așadar nici un motiv să mă grăbesc. Dar, a doua zi, după ce a văzut probele, Demi s-a convins ce „mare actriță aș putea fi” și mi-a propus un rolișor relativ de mică întindere, rugîndu-mă să nu-l refuz, fiindcă, pe de o parte mă plătește bine, pe de alta voi putea sta cîteva zile, nu multe, la filmări. N-am ce pierde, mi-am zis, fiind de-a dreptul fericită că am scăpat de belea. Mai ales belelele pe care i le-aș fi pricinuit bietului Demi care, de data asta, cu mine, s-a înșelat amarnic. A doua zi a venit de la Oradea Kakkassy Ágnes, o actriță de la secția maghiară, o fată formidabilă, o actriță cu totul specială, înaltă, foarte slabă, semănînd bine cu logodnica lui Popeye Marinarul. Sau chiar cu Popeye, cine mai știe. Din păcate s-a stins încă tînără, cred că n-avea mai mult de 42-43 de ani. Era inteligentă de la mama ei și avea talent cu carul. Prindea din zbor orice indicație, o clipă îi străluceau ochișorii albaștri, vioi, după care executa perfect indicația. Intuia totul cu precizie. Avea, Dumnezeu s-o ierte, o singură, dar mare meteahnă: îi plăcea să bea și, împreună cu soțul ei, mic, rotofei, alcătuiau o pereche destul de comică, păreau un fel de Don Quijote, ea și Sancho Panza, el. Și el actor extraordinar, dar aceeași boală – alcoolul i-a distrus pe amîndoi. S-au dus, după ce ani buni au jucat admirabil, numai roluri principale. Și nu oricum.

Stăteam în aceeași cameră cu Ági, încercam să am grijă de ea, să nu aibă prin preajmă vreo sticlă de rom, asta era băutura ei preferată, rom Havana. O zi a fost bine. Alături, locuia Dorel Vișan. Seara stăteam, mai mulți, de vorbă. Pe noi, ardelenii, accentul lui Ági nu ne amuza în nici un fel, dar regăsenii se distrau copios, punîndu-i lui Ági tot felul de întrebări, ca s-o audă cum vorbește. Ea vorbea de fapt destul de bine, dar încurca niște cuvinte, după care trăgea o înjurătură plină de haz, pentru că și pe aceea o rostea greșit. Greșit, dar cu haz nespus.

Prima zi de filmare a fost una de neuitat. Era încă destul de frig, ne-am înfîlnit cu toții lîngă Grădina Icoanei, la autobuzul Cinematografiei. Atunci ne-am și cunoscut cu cei care trebuia să filmăm. Demi m-a prezentat elogios, lăudîndu-mă, de data asta, prudent, nu ca actriță, ci doar ca secretar literar și „orădeancă de-a mea”, adică om serios, a adăugat. Erau acolo Magda Catone, tînără actriță – dacă nu chiar studentă în ultimul an, era Nae Lăzărescu cu tînăra și frumoasa lui soție, era Domnul Profit, colegul meu de la Constanța, mai erau cîțiva amatori, rețin pe o doamnă ceva mai în vîrstă, grasă, volubilă, aducînd cu o patroană de bordel. Și era și Ági, drăguța, care nu se mișca de lîngă mine, întrebîndu-mă tot timpul ce vrea unul și altul.

Ne-am deplasat la Periş, unde, într-o casă de țărani, au început filmările. Demi ne dăduse de cu seară ceva ce semăna a scenariu, dar ne-a prevenit că va mai schimba pe ici pe colo. Ne-am îmbrăcat în costumele personajelor. Eu mă îmbrăcam repede și macheusa mă machia destul de ușor, după care mă duceam să asist – și

s-o mai ajut puțin ba pe Ági, ba pe Magda. Cu Magda Catone ne-am împrietenit în primele trei ore și am rămas prietene, cu toată diferența de vîrstă, pînă azi. E o actriță absolut remarcabilă, nu-mi ajung adjectivele s-o laud. După aceea, mereu am urmărit-o, am văzut-o în aproape tot ce a jucat și pot să spun că e printre puținele actrițe de comedie de cea mai bună calitate. Păcat că nu e văzută mai des pe micul și pe marele ecran. Jocul ei are sevă și „argumentele” ei sînt mereu de bun gust, poantele ei sînt inteligente. Azi, cînd văd că ea, zisă Maria prezintă reclame la PRO TV pentru detergente Bonus – că nu-i strică un ban în plus – iar altele, să nu le spun pe nume, fără școală de teatru, „se produc” în prim plan cu dezinvoltură amatoricească, mă tot întreb cu ciudă, unde le-or fi ochii celor care ar trebui să vadă. ...

În filmul lui Demi, Magda juca Mireasa, mirele fiind Dorel Vișan. Actori serioși. Nu interesează povestea, cert e că se filma masa de nuntă, sarmalele cu păsat – Dumnezeule, n-am mai mîncat în viața mea așa ceva! – se răciseră, foc nu prea era, dîrdîiam de frig, fugeam cînd se făcea o mică pauză în casa țărănească ce ni s-a pus la dispoziție, Demi era nervos, operatorul, excelent, era calm și ne tot îndrumau toți. Cătălina, scenografa, avea treabă, nu glumă, regizoarea tehnică urmărea să fim îmbrăcați la fel în secvențele cu continuare, noi ba uitam un șal, ba ne luam un cojoc în plus. Noi, amatorii, căci profesioniștii nu făceau asemenea gafe. Dorel Vișan, care nu era la primul lui film – și, vai, cîte mai avea să facă, și ce bun, cu adevărat bun actor de film este el! – ne mai dăscălea. Dar cel mai mult îi plăcea să stea de vorbă cu mine despre actorie, despre teatru în general, despre repertoriu. Cred că în cele patru, cinci zile cît am filmat, noi am făcut împreună repertorii pentru cinci stagioni. Mă ruga să-i povestesc piese, cu două, cu trei, cu patru... zeci de personaje. Zicea, „măi, fata asta a citit sute și sute de piese, e o bibliotecă ambulantă”.

Nae Lăzărescu ne povestea cu hazul lui inimitabil, tot felul de întîmplări de la *Tănase* și din viața lui. Mereu zicea, privindu-și simpatica soție, „Nu-i așa, mămicule?”. Ea confirma, privindu-l cu mare dragoste. Păreau un cuplu foarte legat. Într-o seară ne-a invitat, pe Ági și pe mine la un spectacol de revistă, la Teatrul *Tănase*. Ne-am dus. Ne-a dat locuri în rîndul I. În timpul spectacolului, ne-am trezit că ne spune pe nume, în toate scheciurile, în unul era vorba despre Ági care așa și pe dincolo, în altul de Vetuța sau de coana Veta. Uita așa am dus-o tot spectacolul. Noi rîdeam, Nae se uita la noi, Ági zicea, „auzi tu, ce spune ăsta Nae de mine? bate joc la mine?” „Nu bate, Ági dragă, se distrează și el și lumea din sală tot nu știe cine sîntem noi. În loc de Florica zice Vetuța, în loc de Anuța zice Ági, ba a spus și „Ági de la Oradea, n-o știi?”

Într-o zi am filmat o serbare la căminul cultural. Înainte de a se așeza oaspeții la masă, Dorel ne-a ținut o cuvîntare de pe scenă. Era un bec chior, el, important, ne vorbea, la modul cel mai serios, despre ceva, o temă așa-zis științifică. Ne tăvăleam de rîs, în sală. El de-abia se abținea să nu rîdă, noi trebuia să-l ascultăm serioși și

gravi. Urma un fel de carnaval, nu mai știu exact ce era, dar noi ne mînjeam toți pe față cu cărbune, arătam ca toți dracii. A fost o zi foarte amuzantă. Seara însă, obosită, Âgi s-a încuiat în closet, la hotel și a tras o dușcă de rom. Acolo a ascuns sticla, dar eu nu observasem. Toată noaptea mi-a povestit viața ei de copil necăjit pe care mama ei n-a iubit-o niciodată. Plîngea și povestea. Și voia să-l sune pe soțul ei, la Oradea. În fine, după o vreme m-a convins să cer numărul lor de-acasă și, Dumnezeuule, acolo era el, la fel de beat. Credeam că mor. El mă ruga să-i spun să-l lase în pace că-i beată, deși a rugat-o să nu mai bea, ea îmi spunea să-i zic pe ungurește că el e cel bolnav și n-ar trebui să mai pună strop de alcool în gură. Eu o rupeam pe ungurește, dar ei, amîndoi, vorbeau numai românește. Era ceva atît de comic, dar în același timp de o tristețe că-ți venea să urlî. Dacă Demi ar fi putut filma scenele acelea, sînt sigură că ar fi avut cel mai autentic moment dintr-un posibil film. A doua zi i-am povestit lui Demi scenele de coșmar, Âgi nu putea filma de obosită și nedormită ce era, eu am mai filmat o scenă-două și am plecat acasă. Ea s-a mai dus de două sau de trei ori, dar, de fiecare dată Demi o punea seara pe tren și o trimitea acasă. Îi era groază s-o lase singură în hotel. Draga de ea, mi s-a arătat atunci cu toate păcatele ei, suferind că nimeni n-a iubit-o cu adevărat niciodată. Copii nu avea, meseria și-o făcea ușor, voință să se lase de alcool nu avea. S-a dus... În film mi s-a părut foarte bună. Avea de lucru cu niște găini și cu niște pui, (ținea coșul cu degetele ei lungi) și-i privea cu atîta duioșie...

Filmul s-a jucat, dar nu prea mult. Cine l-a văzut nu m-a recunoscut, iar cine m-o fi recunoscut nu s-a entuziasmat prea tare. Asta a fost.

Demi a venit acum vreo patru ani din Australia, unde se află cu Erika și cei doi flăcăi ai lor, e profesor la o Universitate, profesor de regie și de operatorie, cred, oricum, a mai venit în țară să facă film... Ne-am întîlnit la *Săptămîna teatrului scurt*. A fost foarte bucuros că ne-a întîlnit pe mulți din prietenii lui. Erau aici, la Oradea, Mircea Diaconu, Rodica Mandache, Johnny Răducanu, Răzvan Mazilu... Ne-am fotografiat împreună. Sensibil la frumos, ca întotdeauna, Demi a luat-o repede de mîină pe actrița Elisabeta Márton, spunînd „hai cu noi în poză, că dai bine, Erzsi...”

În 99, în noiembrie, la Festivalul Național de teatru de la București, ne-am revăzut din nou. A fost plin de căldură, Demi, jovial și prietenos. Am schimbat în goană, în pauză, cîteva vorbe, ne-am salutat, ne-am îmbrățișat, mi-a dat repede aparatul de fotografiat să-l pozez cu nu știu cine, a apărut și Adrian Pintea, ne-am îmbrățișat toți trei (voi, orădenii, a strigat nu mai știu cine, parcă Ionuț Niculescu sau Domnul Cazaban. Ei bine, așa, la repezeală, mi-a spus „Să știi că am revăzut nu de mult filmul nostru, *Baloane de curcubeu*, rămîn la părerea că ai fost foarte bună”. Am rîs, desigur, ca de fiecare dată și ne-am dat întîlnire în anul 2005, în Australia...

Îmi imaginez că, așa cum pe lângă biserici, pe lângă cluburi sau alte instituții vor putea fi întotdeauna găsiți câțiva copii (de fapt nu numai pe lângă instituții, ci, cum am văzut și pe lângă... revoluții: copii răniți, copii uciși, la București, la Timișoara și în alte orașe, în decembrie 89, au devenit eroi din niște bieți copii curioși să vadă ce se mai întâmplă în lume...) și pe lângă teatre îi poți găsi oricând...

M-am convins de acest lucru la câțiva ani după ce am intrat în teatru. Copii de toate vîrstele erau mereu prezenți în fața intrării la teatru, așteptînd să intre la reprezentație, indiferent ce se juca. O dată i-am întrebat pe cei doi-trei copilași, ce vor anume să vadă la teatru, ce așteaptă să vadă; după ce m-au privit neîncrezător, mi-au răspuns prompt: orice, să-i vedem pe artiști. Formidabil, mi-am spus, uite, copiii aceștia iubesc teatrul și actorii, indiferent în ce joacă ei. Și am decis îndată, avînd deplină înțelegere a șefelor de sală și a plasatoarelor, foarte simpatice, de altfel, toate, Lucia, Ana, Veronica, Victoria, că asemenea copii (nu derbedei sau cerșetorii care aveau cu totul alte scopuri) trebuie în viitor lăsați mereu să intre la teatru fără bilet, ei fiind pasionații autentici, din care, cine știe, mîine-poimîine se vor naște mari actori, regizori, critici și amintirile lor despre aceste numeroase spectacole, văzute de zeci de ori, vor fi prețioase mărturii despre copilăria lor.

Unul dintre (de altfel foarte bunii) impresari-organizatori ai teatrului se pare că n-a înțeles sensul mai adînc al acestei acceptări: el îi dădea afară – nu foarte elegant – pe toți cei care nu prezentau legitimații la intrare, bilete sau abonamente. Ori acești copii aveau UN singur bilet sau un singur abonament, iar ei voiau să vadă cîte un spectacol de cinci-șase ori. Cum să împăcăm dorința lor cu respectarea deplină a legalității? Inchizînd, desigur ochii, mai ales că sălile nu erau niciodată atît de pline, încît să nu găsească locuri. Dar sînt mereu și copii care, fie că nu au bani, fie dintr-un spirit de frondă, refuză să cumpere bilete sau să se aboneze. Un asemenea grup de elevi proveniți din familii foarte bune, mulți copii de dascăli, ei înșiși activînd în echipe teatrale ale liceelor, mă așteptau – știind, de la desele noastre colaborări și întâlniri de prin școli, pe ce anume pun eu preț – la premiere și chiar la spectacolele venite în turneu, să-i „ajut” să intre cumva în sala de spectacole. În complicitate cu fetele noastre de la sală (nu știu dacă mai sînt și în alte teatre femei atît de blînde și generoase) spuneam că „sînt cu grupul” de la liceul cutare. Ne înțelegeam tacit. Copiii intrau și erau fericiți: se considerau astfel favorizați de teatru și nu lipseau niciodată. Știu ei cine sînt: fericiții interpreți ai *Vrăjitorului din Oz*, Ioana, Horia, Mădălina, Miruna, Clementina, Alina, Edina, Natașa, Fana... Mde, erau și ei puțin artiști și se simțeau foarte bine că erau tratați oarecum preferențial. Ce mai, erau artiști adevărați, drept care în fiecare luni puteau fi văzuți și la concert, tot în grup. Meritul, în mare parte, dacă nu exclusiv, este al profesoarelor lor, între care Petronela

Moldovan și Veronica Marton sînt cunoscute nu doar ca dascăli buni, ci și modele incontestabile – oameni de cultură, informați, cu umor, pedagogi de talie europeană.

Colegiul *Eminescu* este un liceu serios. Dar n-aș zice că Liceul pedagogic este unul slab. Dimpotrivă, două dintre profesoarele pe care le cunosc de ani și ani, Lucia Catarig – distinsă profesoară de muzică (azi cadru universitar – n.n.) și Angela Chiorean, m-au invitat să lucrăm cu elevii lor la un spectacol. Am ales comedia lui Matei Vișniec, *Țara lui Guffi*. Ne-am jucat, după ore, în sala de curs, la fel ca și cu cei de la *Vrăjitorul din Oz* și nu mi-a fost greu să descopăr ce bine le prindeau elevilor cele două ore în care discutăm cu ei cîte-n lună și-n stele, rîdeam, munceam. Cu ei nu prea au timp să stea de vorbă, nici părinții, nici profesorii, comunicarea lor se reduce la transmiterea și primirea de știri și informații, dar nimeni nu are cu adevărat timp să stea cu ei de vorbă. Sau au, dar prea puțin... Copiii, am descoperit mereu, sînt o comoară, un ocean de tandrețe și de iubire și nu așteaptă decît să le întinzi o mîină, pentru a-ți deveni prieteni. Am învățat și eu destule de la ei și, mai ales, am aflat că nu sînt încă foarte bătrînă, de vreme ce-mi face plăcere să mă mai joc. Dacă nu cumva e chiar semnul c-am dat în mintea lor... Spectacolele noastre au fost, dacă nu grozave, deși au fost amuzante, vesele și jucate cu mare drag, cu bucurie. Și cu... spectatori. Cîștigurile noastre fiind foarte mici, ei au înțeles că „artiștii o duc foarte greu, munca lor nu e ușoară și nici pe departe... plătită cum se cuvine“. A fost bine că au învățat pe pielea lor. Gestul lor de a juca gratuit la Spitalul de copii, și chiar de a duce micuților bolnavi dulciuri a fost mult lăudat de noi. Dar ce strălucire aveau ochii lor, acolo, între copilașii suferinzi, ei fiind... personaje, venind adică din lumea ficțiunii, spre cei din lumea reală...

Dar eu voiam de fapt să vorbesc despre acei copii care vin nu numai la spectacole, ci te caută insistent și la birou și acasă, îți intră în suflet și încet-încet îți devin prieteni. De la Colegiul *Gojdu* veneau la mine, la început timid, apoi cu tot mai mult curaj, cîteva eleve: Ioana Molnar – vecină cu mine, fiica unor amici și colegă cu fiul meu mai mic, Mihnea – Nicoleta, Sanda Tămaș, Camelia Papiu (și ea colegă cu Mihnea și fiica unei vechi prietene, profesoara Uța Papiu); mereu prezente la spectacole, ele puneau întrebări despre piese, despre regie, actori, voiau să știe totul, cum se face un spectacol, cum și cît se repetă, puneau o mulțime de întrebări. La întîlnirile organizate de prietenul nostru, profesorul Dorel Tifor, (azi directorul Colegiului) incurabil iubitor al teatrului, întîlniri la care ne duceam de obicei cu actorii lor preferați și nu o dată cu dramaturgi și critici, întrebările nu se mai terminau. Uneori le solicitam cîte un articol sau o cronică de spectacol, fie în caietele program, fie în revista școlii (aici le solicita profesorul) și aveam surpriza să constat că nu scriu rău deloc...

O propețime, un acut simț al observației, bucuria descoperirii unui gest, al unei apariții insolite... fantezie, iată ce descopeream în micile lor articole. Printre fete se afla mereu un băiețel blond, foarte simpatic, cu ochi albaștri. Venea la mai toate spectacolele. „Cînd l-am cunoscut mi-a comunicat, așa, serios, că noi ne cunoșteam, deoarece el e Radu Demian, fratele Oltei, colega lui Mihnea sau a lui Flaviu..... fiul Dv....“ Ce conta! Plasatoarea de la ușă l-a îndrăgit îndată și de-atunci Radu era nelipsit de la spectacole.

Azi Radu e instructor de parașutism, aici, la Oradea, îl văd rar, nu știu dacă mai merge la teatru cu același interes. Sora lui, Oltea, locuiește la Viena, are doi copii gemeni, vine de fiecare dată să mă vadă, cînd se află la Oradea. Stăm așa, preț de două ceasuri și povestim: ce-am mai citit, ce-am mai văzut, ce scriem, ce se mai întîmplă cu noi și cu viața noastră, cu lumea în care trăim. E o tînără femeie frumoasă și de o profunzime surprinzătoare; te privește cu ochii ei albaștri ca cerul, drept în ochi și-ți pune cele mai neașteptate întrebări. Apoi tace îndelung și ascultă, cuminte. Dar și eu vreau să văd, să aud ce gîndesc tinerii. Acum scrie o carte despre România, despre oameni frumoși, inteligenți și harnici, nu despre mîncătorii de lebede, cei pe care austrieii îi ironizează în orice ocazie... A terminat vreo două facultăți, scrie proză și scenarii de film. Odată m-a sunat din Osaka...

Sanda Tămăș e căsătorită și trăiește în Israel. Are doi copii. Nu de mult m-am auzit strigată în pauza unui concert, la teatru (unde altundeva?). Era o doamnă tînără în care am recunoscut îndată pe eleva – gojdistă – înaltă, frumoasă, cu privirea vie, fata aceea talentată deopotrivă la desen și la scris... Mare bucurie. I-am spus că într-o zi, tot răscolind prin cutiile cu hîrțoașe am găsit sonete-fluturași de la o mulțime de elevi din diferite generații, cu fotografii lipite, prin care mă anunțau că au absolvit liceul și mă invitau la serbările de sfîrșit de an...

Ioana Molnar (căsătorită Grădinaru) locuiește la Sibiu. Ce noroc are să poată urmări spectacolele celui mai mare festival teatral din țară. Chiar dacă are și ea un copil, sînt sigură că e nelipsită de la premierele teatrale... Uneori îmi scrie...

Dintre fetele care veneau des la spectacole, cît și la tot felul de întîlniri, colocvii, simpozioane pe teme teatrale, două mă vizitau de cîte ori aveau ocazia. Erau cuminiți, stăteau frumos în biroul nostru, enervîndu-i uneori pe colegii care nu puteau pricepe ce am eu de discutat cu „copiii ăștia“. Una din ele, tot gojdistă, Antonela Pogăcean, o blondă fină, cu ochi albaștri, inteligentă, avînd note mari, nu iubea pur și simplu teatrul, ci voia să devină regizoare, o preocupa mult tot ce ține de creație, citea, se informa continuu. Speriați că ar putea pierde un an, știind ce greu se intra la Facultatea de teatru (înainte de 89) părinții fetei – mama farmacistă, tatăl medic – m-au rugat să-i spun cum stau lucrurile și... în culise, ce șanse are, și, poate, s-o conving să

renunțe. Greu: tînăra nu visa decît să facă teatru. Îmi povestea cum vede ea teatrul viitorului, despica firul în patru, avea observații de cele mai multe ori pline de miez, inteligente, neașteptate. Cum s-au petrecut lucrurile nu știu, sau mă prefac a nu ști, dar Anto a înțeles în cele din urmă că tot mai bine e să urmeze o altă facultate, după care șansele de a face regie cresc... Așa se face că ea a urmat, spre bucuria părinților, la Cluj, Filologia, secția franceză sau poate franceză-română, nu știu exact. A terminat-o cu brio, încă din timpul școlii colaborînd la prestigioasa revistă clujeană *Echinox*. Destinul a vrut ca ea să se căsătorească, acum cîțiva ani cu un talentat gazetar francez, Marc Capelle, să locuiască în Franța, la Lille. Același destin a vrut ca Mihnea, fiul meu cel mic, fostul ei coleg, adică, să lucreze la Lyon, și ei să comunice telefonic sau prin internet. Antonella a păstrat intacte legăturile cu mine. De cîte ori vine la Oradea, singură sau cu Marc, ne face o vizită, iar, dacă nu reușim să ne întîlnim acasă la noi sau la familia Pogăcean (familie mixtă, tata român, mama, unguroaică, vorbind perfect românește), ne dăm întîlnire la Biblioteca județeană, unde ea studiază de fiecare dată. Stăm pe trepte, în fundul curții și, un ceas, mîncăm plăcintele și depănăm amintiri sau ne povestim fiecare ce-am mai făcut. Anto are aceeași curiozitate vie pentru lumea teatrală, vrea să știe ce se mai întîmplă în teatrul românesc. Constat că, de cîte ori se află în București, se duce și la teatru. Cariera ei științifică este impresionantă: ea pregătește un doctorat la Sorbona (l-a și trecut cu brio, acum lucrează la Paris, în cercetare – n.n.). În cadrul Institutului francez de relații internaționale, la Centrul de studii și cercetări internaționale, Anto publică studii – rod al serioaselor ei cercetări pe teren și în bibliotecile franceze și românești, interesante studii politice, legate de revoluție și efectele ei, de relațiile româno-maghiare etc. Semnate Antonela Capelle Pogăcean, articolele ei (le primesc întotdeauna!) dovedesc o extrem de mare seriozitate, o capacitate de obiectivare, și, în același timp, o tinerească deschidere. Anto mi-a devenit, cu toată diferența de vîrstă dintre noi, o bună tînără prietenă. Sper ca următoarea întîlnire să fie în Franța, la Lyon, la Paris...

PS2. Acum Anto e cercetător la un important Institut de Științe Politice din Paris. Cu doctoratul luat. Bravo, Anto!

Nu mai puțin interesant mi s-ar părea să vorbesc și despre *adultii* Paradisului numit *teatru*. De 30 de ani îi văd la spectacole, ne salutăm, vorbim, comentăm, cu unii sîntem buni amici; iată-i, îi zăresc în stal pe Ioan Șipoș, pe Magda și Sile Danciu, pe Dl. și D-na Grigorescu, pe Dr. Luky Munteanu, pe Liana Cozea, pe Doamna și Domnul Colf, pe Sanda și Ducu Bălănean, pe prof. Dorel Tifor, Dr. Lucia și Mihai Vechiu, Dr. Mimi și Ivantie Pop. O, și mulți alții, mulți, dar bine-ar fi să fie și mai mulți...

De vorbă cu Cristina Șchiopu despre teatru,
Olanda și teatrul de poezie...

Cristina Șchiopu a fost, de când a venit la Oradea, ca absolventă, în 1978, o mică vedetă care mai apoi a crescut de la un rol la altul, de la un spectacol la altul și, dacă nu pleca în Olanda, sigur ar fi fost astăzi o vedetă în toată puterea cuvîntului, indiferent în ce oraș și la ce teatru ar fi jucat. Spun asta pentru că ea avea, încă de pe atunci, multe date ale vedetei autentice. Las' că la Oradea venise cu o fișă (de studentă) garnisită cu cîteva roluri în film și la televiziune; era pe lîngă toate acestea și „fosta” soție a cunoscutului actor Dan Nuțu, dar, dincolo de toate acestea, Cristina avea ceva în plus: o mare putere de muncă, o disciplină nemțească în sînge – aveam să aflăm mai tîrziu, moștenită de la părinții ei ardeleni, amestec de nu știu cîte nații. Și mai avea exigență și dorința de a duce la bun sfîrșit ceea ce a început. Nu făcea nimic de mîntuială, gîndea fiecare moment și replică se pregătea îndelung. Și a fost – și este – o fată inteligentă, crescută între cărți pe care nu le răsfoia doar...

Întîmplarea sau destinul a făcut să plece, după cîțiva ani de muncă extrem de intensă aici, pe scena de la Oradea, tocmai în Olanda, împreună cu soțul ei, arhitectul Alexandru Fazekas și fiica lor, Maria – mititică la plecarea lor. Acolo a dat naștere unui băiețel, Thomas, în iulie 1992. Stăm de vorbă o dată pe an sau la doi ani odată, cînd familia Fazecas vine la Oradea, la părinții lui Sandu...

Această convorbire a avut loc prin anul 1998, dacă nu mă înșel. Iar dacă mă înșel, cîndva prin anii aceia...

Se aflau într-o scurtă vacanță în orașul în care a debutat și în care vine întotdeauna cu emoție. În fond, după terminarea facultății aici a debutat și tot aici a pus, definitiv, după cum spune singură, punct profesiei de actriță.

– Bine-ai venit acasă, Cristina, deși casa ta părintească a fost la București (mai ții minte vizita noastră acolo, cînd mobilele și lucrurile erau deja scoase, iar casa ta părintească se pregătea să-și ia rămas bun de la tine?) Dar oricum, la Oradea va fi mereu casa amintirilor tale teatrale, a debutului tău, cel de după absolvire...

C.Ș. Da, pentru că de fapt, ca studentă, am făcut la televiziune, în regia lui Cornel Todea *Livada de vișini*, eu o jucam pe Ania. Film am făcut cu Dan Pița, am fost Tincuța din *Tănase Scatiu*. Asta a fost în 1976.

– Cum te-ai simțit alături de mari actori ca Eliza Petrăchescu, Victor Rebengiuc, Vasile Nițulescu, Rodica Tapalagă?

C.Ș. Imaginează-ți că, tînră fiind, atît de tînră m-am simțit bine, culmea, deloc timorată sau intimidată. Ci cu ochii mari, larg deschiși și cu antenele gata pregătite, să nu scap nimic, să învăț ce pot de la maeștri... și nu pot să spun că nu mi-a prins bine vecinătatea lor.

Dar, iartă-mă, nici n-am răspuns la urarea ta de bun venit. Bine v-am găsit, pe tine și pe toți orădenii, colegi, prieteni, spectatori! Spun astfel pentru că îmi imaginez că vrei să publici această convorbire a noastră, nu?

– Încerc, sper. La Oradea, dragă Cristina, ai interpretat cel puțin douăzeci și cinci de roluri, cele mai multe principale, în spectacole bune și foarte bune – cu mici și inevitabile excepții – ai jucat dramă, comedie, teatru boulevardier, teatru polițist, melodramă și chiar revistă. Ai jucat teatru clasic, romantic, contemporan, dar ce n-ai jucat? Să ne amintim împreună câteva titluri și, eventual nume de regizori cu care ai lucrat.

Ai debutat, la Oradea, în rolul Momminei din remarcabilul spectacol *Astă-seară se improvizează* de Luigi Pirandello, în regia lui Alexandru Colpacci, rol pentru care ai și fost distinsă cu un premiu național.

C.Ș. Da, a fost un rol frumos care mi-a dat multe emoții și mi-a făcut multă plăcere. Jucam împreună cu ceva mai vîrstnicii mei colegi (așa, mai mari cu doi-trei ani) Mircea Constantinescu și Radu Vaida, amîndoi împătîmiți de teatru. Și cu colegi mai vechi în teatru cu care aveam să mă înțeleg foarte bine și ca actori și ca oameni: Simona Constantinescu și nea Tomiță (Nicolae Toma), cu Alla Tăutu, Ion Abrudan, Mariana Vasile, Mariana Neagu, Sică Barosan...

– Au urmat *Intrigă și iubire* de Schiller (regia dragei noastre Zoe Anghel Stanca), *Mobilă și durere* de Teodor Mazilu (regia Mircea Cornișteanu), *Pălăria florentină* de E.Labiche, *Arta conversației* de Ileana Vulpescu (ambele în regia aceleiași Zoe Anghel Stanca), *Interviu* de Ecaterina Oproiu (regia Szombati Gille Otto), *Cele trei nopți ale unei iubiri* de Hubay Miklós (regia Dan Alecsandrescu), *Madame Sans-Gêne* de V.Sardou (regia Szombati Gille Otto), *Titanic vals* de Tudor Mușatescu și *Ale vieții valuri* (regia Ion Cojar), *Capcana* de Robert Thomas, *Amadeus* de Peter Shaffer (regia Alexandru Darie), *Dormind pe un șarpe* de D.R.Popescu (regia Sergiu Savin). A, și să nu uit, tot în regia lui Savin *Într-un parc pe o bancă* de Al.Ghelman.

C.Ș. Da, și să nu uităm Teatrul de poezie, nu-i așa, al cărui nașe sîntem noi două. Și Dana Borșan, neapărat și ea. Dar vom vorbi mai tîrziu despre el...

– Vom vorbi, desigur. Dar, dacă tot vorbim de rolurile jucate de tine, spune-mi, te rog care dintre personajele interpretate ți-a rămas mai apropiat, să zicem și l-ai evoca azi cu mai multă plăcere?

C.Ș. Cred că acela ar fi Vera din spectacolul *Într-un parc, pe o bancă*. O piesă puternică, scrisă foarte bine, receptată nu mai puțin bine, prin intermediul spectacolului semnat regizoral de Sergiu Savin. E drept că l-am avut alături pe Ion Mîinea, un coleg și un partener pe care l-am respectat mult. Am jucat cu el și în *Amadeus*, în regia lui Ducu Darie – (atunci am înțeles că era un profesionist redutabil). Repetițiile și spectacolele cu *Amadeus* au fost o desfătare profesională. Am lucrat intens, dar n-am simțit oboseala – avea Ducu un fel al lui special de a repeta, de a lucra cu oamenii – te făcea să te simți nu numai bine, dar și important, indispensabil.

Am fost, în acel spectacol de referință pentru Oradea – și după cum știm, și pe plan național – parteneri în adevăratul înțeles al cuvântului cu Ion Mîinea și Cristi Șofron. Salieri și Mozart.

Eu o interpretam pe Constanze, soția lui Mozart, controversata și fericit-nefericita lui soție...

Dar hai să mă întorc la Vera, această femeie sovietică, dintr-o bucată, realistă, romantică, amestec de om necăjit și ratat în viața personală și de visătoare incurabilă, săracă dar mărinimoasă, nesigură și cum mai vrei... Am lucrat minuțios personajul sub ochiul atent al lui Sergiu Savin, acest regizor inteligent și complicat, cu a cărui prietenie mă mîndresc și căruia îi mulțumesc încă o dată pentru încrederea lui în mine, încă de la începutul carierei mele și pînă la ultimul rol jucat sub îndrumarea lui. Am învățat foarte mult de la el. Meseria aceasta, am spus-o și altă dată, este foarte grea și foarte frumoasă. Ea nu se poate face fără puțină umilință, cedări înțelepte, înțelegere, toleranță. Munca la un rol, oricare ar fi el, este sfîntă, ca o rugăciune.

– Ce frumos ai spus! Nu ți-e dor uneori de scenă? Nu visezi oare niciodată că joci vreun rol, să zicem Anna Karenina? Ai dori să mai joci?

C.Ș. *Sigur* nu. Am jucat, am fost, dacă vrei, de peste douăzeci și cinci de ori tot felul de personaje. În toate am pus dragoste, pasiune chiar. Acum, dacă ar fi să mai joc, ar părea că vreau cu tot dinadinsul să refac întocmai o experiență și asta nu cred că se mai poate. Nu, nu visez că o interpretez pe Anna Karenina.

– Și totuși, Cristina, am văzut că ai dorit să calci pe scenă, să-ți revezi colegii... Hai să vorbim și despre familia ta. Cum v-a primit Olanda, noua voastră patrie?

C.Ș. Totul a fost nou pentru noi în Olanda. Am învățat limba – care nu este deloc ușoară – ne-am adaptat la noul mod de viață. Familia noastră a crescut cu un nou membru, cu fiul nostru Thomas, născut acolo, acum Maria are un frățior. Olanda ne-a primit nu ca pe niște emigranți, ci ca pe niște prieteni. Dar muncim, muncim din greu. Lumea în care am venit e generoasă dar numai cu cei care muncesc cinstit.

– Cum se vede România din Olanda?

C.Ș. Uneori se vede bine. Și s-ar vedea și mai bine, dacă cei îndreptățiți să se ocupe de mult discutata imagine a țării noastre în afară ar face efortul să mai arate și altceva decît copii bolnavi de SIDA, handicapați, țigani, cerșetori. Avem noi și locuri superbe și oameni frumoși și inteligenți, olimpici, totul este să știm să-i arătăm lumii. Altminteri e bine. România are prieteni în Olanda, cum are, cred, peste tot în lume. Acum numai de noi depinde cum folosim această simpatie.

– Dacă ai fi rugată să te adresezi tinerilor tăi colegi, acum, ce le-ai spune?

C.Ș. Cu experiența mea de teatru și film – cîta e! – cu cea a vîrstei de acum a maturității, nu-i așa, le-aș spune colegilor mei tineri și foarte tineri să nu uite că și înaintea lor a fost viață pe pămînt. Afiu.

– Că, poate, cine știe, lumea nu începe cu ei...

C.Ș. Iar celorlalți, tuturor colegilor și prietenilor, spectatorilor care își mai aduc aminte de mine, le doresc sănătate și fericire. Și nu în ultimul rînd, teatru bun, de valoare.

– Îți mulțumim, Cristina și, nu uita, acolo, departe – cum spune un dramaturg – că aici, la Oradea, publicul nu te-a uitat, noi nici ați, te iubim și dorim să ai parte de bucurii, de sănătate, de împliniri în plan familial. Și în munca ta, fiindcă am înțeles, îi ești de un real sprijin soțului tău în... afaceri. Mă rog, în munca lui, dar nouă ne place, cînd vorbim de occidentali să spunem că fac... afaceri. O rămășiță și asta, a tot ce știam noi despre cei din vest...

A, și să nu uit, te așteptăm mereu aici, la Oradea, cu dragoste...

– Să revenim la Teatrul de poezie și să ne aducem aminte cum a fost...

C.Ș. Știam, e drept, auzisem de la colegi, că la Oradea s-au mai făcut spectacole de poezie, în foaiierul de sus... cu cafele în față, în anii '68, '69, '70...

– Da, noi le-am numit, împreună cu Stanca Ponta și cu Eugen Țugulea, *Caffé-théâtre*, seri de *café-théâtre*. Așa am reușit să adunăm un public, să-i zic de elită, la spectacole de poezie Labiș (cu Ion Abrudan, Ana Popa, Sică Barosan, Ben Dumitrescu, Anca Miere-Chirilă). Spectacolele-recital ale Ancăi Miere-Chirilă, unul de poezie populară, *Alină-te, dor, alină*, altul din poezia lui Goga. Anca, precum știi, cînta foarte bine, prin urmare recitalurile ei conțineau și muzică. Au mai fost apoi un interesant spectacol bilingv, Baudelaire, susținut de Alla Tăutu, unul de *Balade populare și cîntice țigănești*, din care nu lipsea, îți dai seama, Miron Radu Paraschivescu, susținut cu patimă de Eugen Țugulea. Au fost apoi originalele spectacole de poezie ale actorului Marcel Segărceanu, în cadrul unor expoziții de trandafiri, el fiind și cultivatorul florilor: *De n-ar fi fost măcar o floare*...

Colegii maghiari nu s-au lăsat nici ei, au prezentat, în acest cadru prietenos și plăcut, recitaluri Ady (Varga Vilmos), altele susținute de Kiss Törék Ildikó, *Creangă roditoare* cu Bathó Ida și Márton Erzsébet. Recitalul lor și al Ancăi Miere au fost premiate la Gala recitalurilor de la Bacău. Așadar, veneați pe o tradiție...

C.Ș. Exact. Așa se face că, venind o dată de la București în același compartiment cu Dana Borșan, o pianistă extraordinară, temeinică, serioasă, exigentă și care era atunci, solista Filarmonicii orădene, iar astăzi susține concerte (integrala Mozart!) și este un respectat profesor universitar, la Conservatorul din București... Șefă de catedră.

– Știu, am rămas foarte bune prietene, nu ne ocolim niciodată, de cînd ai plecat, am ascultat-o nu de puține ori, cîntînd cu sensibilitate infinită muzica divină a lui Mozart, Liszt, Chopin, Beethoven...

C.Ș. ... tot discutînd noi despre dragostea comună, poezia, am ajuns la concluzia că am putea găzdui pe scena mare spectacole în care să le dăm înînlînire atît muzicii, cît și poeziei. Zis și făcut. La primul spectacol – și apoi și la altele, dar nu la toate,

a cîntat, între recitări, Dana. Nu ca acompaniator, în nici un caz, ci ca solist, ca să zic așa, cu drepturi egale, dar strîns legat de „sunetul” liric, muzica, mereu divină muzică, completînd fericite momentele poetice. L-am atras spre idei și pe Sergiu Savin. Ne-a fost de mare ajutor, el creînd, cum știm, și insolite cadre scenografice.

– Așa am avut prilejul – vorbesc de norocosul public – să-i vedem și să ascultăm poeziile lui Alexandru Andrițoiu, Marin Sorescu, Șt. Aug. Doinaș, Mircea Dinescu, Romulus Vulpescu, Ana Blandiana. La aceste spectacole au fost prezenți mereu toți actorii care iubesc în mod special poezia! Ion Abrudan, Mariana Vasile, Simona Constantinescu, Anca Miere Chirilă, Marcel Popa, Ion Mîinea, Eugen Țugulea, Alla Tăutu, Laurian Jivan, Dan Bădărau, Emil Sauciuc, George Voinescu, apoi Mariana și Dorin Presecan, Ileana Iurciuc, regretatul Eugen Harizomenov, și, să nu-i uităm pe colegii tăi un pic mai „bătrîni”, Mircea Constantinescu și Radu Vaida, care, stimulați de ideea noastră, au continuat, singuri (doar la scenarii am mai participat și eu) cu spectacole „one man show”, Mircea cu excepționalul spectacol *Strîngînd a vremii trudă într-un ceas* – conținînd și monologuri celebre din mari piese ale teatrului universal. Un succes cert.

C.Ș. Avea și un afiș foarte frumos, desenat de amicul lui, Zsako Zoli, cel care i-a făcut și decorul, foarte elegant și el...

– Iar Radu Vaida, din păcate iarăși trebuie să adăugăm, regretatul, a făcut și el, în foaier, un spectacol *Mari procese* – interesant gîndit, dar cu o audiență mai scăzută. Era prea sobru, poate prea încărcat... Dar gestul creator al acestor tineri, mereu neliniștiți, a fost apreciat cum se cuvine, ei cîștigînd multă simpatie din partea publicului.

Nu de mult, colegii voștri, Horațiu Mălăele, Mircea Constantinescu și alții (de fapt, pentru că jucau doar trei actori) au venit la Oradea cu un spectacol *Scapino* și, judecînd după aplauze și după lumea care l-a căutat la cabină, Mircea are încă mulți prieteni la Oradea.

C.Ș. Iar tu, ce să spun, aud că ai și relații de cumetrie cu el...

– Da, ai auzit bine, de fapt de la mine știi, nu? – Mircea a devenit, au devenit împreună cu Liliana, soția lui, simpatica lui soție, nașii lui Mihnea, fiul meu mai mic. Mihnea și Anca, soția lui, au văzut că nu pot scăpa de teatru...

C.Ș. Pentru noi, ca recitatori și organizatori, ca să zic așa, a fost plăcut să-i cunoaștem mai îndeaproape pe poeții aduși la spectacolele lor, ca să zic așa, apoi să-i avem uneori alături pe mari artiști ca Poldi Bălănuță, Anda, regretata Anda Călugăreanu, Ion Caramitru, Valeria Seciu, Ovidiu Iuliu Moldovan, Tudor Gheorghe...

Fiecare spectacol a avut o poveste... odată poate vom vorbi mai pe larg despre toate. De pildă despre participarea unică, în felul ei, a lui Radu Enescu, la cîteva din aceste spectacole...

– O, da, Radu iubea, așa cum spui, într-un fel unic teatrul și... actrițele. Va fi greu să fie înlocuit. Apoi, după plecarea ta, mult după, o altă actriță, Oana Mereuță, a „comis“ un spectacol de poezie și muzică, da, cu cine crezi? Cu binecunoscutul blusist A.G.Weinberger. Foarte bine făcut. (Și spectacolul și... solistul! ha-ha)

În continuare mi-a stat alături, mereu, la organizarea Serilor de poezie, Mariana Presecan, o demnă urmașă a ta...

HEIDELBERGUL DE ALTĂ DATĂ, CU FLORIN PIERSIC HEIDELBERGUL DE AZI... CU GABRIEL LIICEANU

Un spectacol care ne-a adus bucurie și bani: *Heidelbergul de altădată* de Wilhelm Meyer-Förster. L-a propus domnul director Emanuel Enghel, după ce s-a sfătuit cu nea' Dorel Urlățeanu, remarcabil artist, unicul nostru artist emerit. El îi vorbise lui Gille Otto, despre succesul indiscutabil al acestei piese pe orice scenă și oricând. Am găsit-o greu. Era publicată în editura *Alcalay*, Colecția *Biblioteca pentru toți* (cărțiuliile acelea format mic, cu coperti galbene) în sfârșit, ne-a adus-o domnul profesor Groza, un împătimit al teatrului care, împreună cu Doamna Claudia Groza, tot profesoară, au jucat teatru la Oradea, în anii în care Teatrul de Vest nu mai funcționa, iar cel de stat încă nu luase ființă. Anii 50...

Ei au făcut teatru din pasiune. Ei? Erau în trupă și Grig Schițcu, cel care va deveni actor al secției române în 55, prof. Anastase Țirulescu, Victor Crișan. Domnul Țirulescu preda desenul, era un nonconformist, un avangardist, dacă erau alte vremuri ar fi intrat în grupul dadaștilor, fără îndoială. Victor Crișan era un economist valoros, munca lui era cu finanțele, dar pasiunea lui era teatrul. Claudia Groza preda rusa, dar elevii ei învățau foarte bine și cu chef, pentru că ea era un fel de Mary Poppins, frumoasă și tânără și ei învățau de dragul profesoarei, chiar dacă ar fi predat tibetana.

Domnul Groza a fost un eminent profesor de literatură română, Ana Blandiana i-a fost elevă și ține mult ca numele lui să apară în toate biografiile ei. Înseamnă că i-a fost drag și a învățat ceva de la el...

Dar iar o iau razna...

Spectacolul nostru – că despre el vorbeam – a avut un succes „înfrorător“ – asta este exact expresia unei amice, de felul ei ironică. La lectură orice om cât de cât umblat prin dramaturgie (care rimează cu urgii) pune piesa politicos deoparte și-și vede de treabă. Dar cu Dl. director Enghel nu ne mergea. Știam asta, deci am citit-o încă o dată, să vedem de unde i-ar putea sări succesul acela formidabil de care se făcea atîta caz.

N-am descoperit, spre disperarea lui nea Dorel Urlățeanu care mă iubea foarte mult și-mi tot repeta că o să văd eu ce nebulie va fi, ce bătaie la bilete. Szombati Gille

Otto, vulpe bătrână, zîmbea pe sub mustață. Eram în anul de grație 1968. Ei bine spectacolul s-a făcut, după toate regulile melodramei muzicale. Cu o Ea, o Kety tînă, frumoasă și săracă, cu un Prinț blond, superb (Ea – Gina Nicolae, El – Nicolae Barosan). Corul studenților, alcătuit din tinerii actori, cărora li s-au alăturat tineri din coruri de elevi din oraș, bătrînul meșter, chiar un meșter al scenei, Dorel Urlățeanu, Gigi Pintilescu în rolul unui tînăr care se implica în povestea de dragoste. Habar n-am ce se petrecea în piesă, știu doar că cei doi se iubeau cu ardoare și că dragostea lor nu se putea împlini, fiindcă erau de condiții sociale diferite, bîra-bîra... despărțirea lor rupea inima spectatoarelor mîloase care plîngeau de mama focului. Lacrimi, cîntece, iubire, amor, despărțire. De ce-mi amintesc oare asemenea scene? Ei da, de drăguțele de telenovele braziliene și argentinienne, e limpede, la care eu una nu mă uit nici de frică.

Cert e că sălile erau mereu pline, se juca sincer, cu plăcere, cu chef. De fapt în spectacolele cu nea Dorel nici nu-și permitea nimeni să facă glume și glumițe.

Cînd ne-am plictisit de spectacol – că vine și ziua aceea – Domnului Enghel, mereu plin de idei, i-a venit... ideea să-l invite pe Florin Piersic de la București, în spectacol. Zis și făcut. Florin a venit, a făcut două repetiții, a zis „Lasă, Otto, că mă descurc“, și a jucat el rolul lui Sică. Era prietenos și pe vremea aceea, fusese coleg de clasă cu Gigi Pintilescu, iar nea' Dorel i-a fost profesor în anul I la Conservatorul din Cluj – sau nu i-a fost, ci doar l-a îndrumat, pe vremea cînd nea Dorel juca și preda la Cluj. Premiera a fost o nebulie. Sala a fost luată cu asalt. Florin era înalt și frumos, scenele de dragoste erau și mai și, iar despărțirea era un delir. Lumea din sală venea a doua și a treia oară. Acum veneau special pentru Florin Piersic, mare vedetă încă de atunci, cunoscut din numeroase filme și din spectacolele venite în turneu.

Prietenos cum îl știm, Florin a ieșit la aplauze pe scenă, ținîndu-i strîns îmbrățișați pe nea Dorel și pe Gigi Pintilescu. I-a sărutat, a spus publicului ce legături strînse are cu ei, (nea' Dorel i-a fost profesor la Cluj – n.n.) ne-a mulțumit tuturor pentru prilejul oferit să joace la Oradea, de unde avea să-și ia de altfel și nevastă – una din ele, pe frumoasa Ana Széles.

Ne-am dus apoi la Cluj, în turneu. Clujul era al lui. Acolo literalmente s-au rupt ușile și s-au spart geamurile. Toți voiau să vadă spectacolul. Și erau 700 de locuri, cred. Am mai jucat o dată. Tot așa.

Aplauze, îmbrățișări, emoții mari. Domnul Enghel, foarte bun manager, s-a declarat mulțumit. Directorul economic la fel. Noi două, Stanca Ponta și cu mine – că nici ea nu era tocmai convinsă de succes – adică secretariatul literar, am înghițit în sec. Dacă era după mine, cel puțin, nu mă băteam nici o clipă pentru piesă. A fost un exemplu grăitor că, uneori, „piesa bate viața“ sau „melodrama bate drama“, oricum, Otto a fost mîndru și el că a făcut planul financiar al teatrului și a primit numai felicitări

de la spectatorii. Recunosc că nici un cronicar nu ne-a lăudat, dar nici nu ne-a înjurat. Delicat, regretatul Valentin Silvestru a trecut-o la și altele... dar ne-a lăsat să înțelegem că n-am procedat chiar atât de rău...

P.S. De câțiva ani primesc scrisori din Heidelberg, de la Meda, fiica unor foarte buni prieteni, Cerna și Gică Mereu, din Cluj. E o tânără inteligentă, doctoriță, măritată cu Sucu, un flăcău frumos și el, fiul unui indian și al unei nemțoaice. Interesante aceste combinații. Și productive. Mă invită la ei, în Heidelbergul de azi, nu-i așa... Ei, Neckarul tot... Neckar...

N-am ce face și mă duc.

Plec (în 2001) de la Stuttgart, unde mă găzduiau prietenii mei Dagny și Nelu Marinescu, într-o frumoasă dimineață de octombrie. Ce oraș superb! Plimbarea prin Heidelberg, – cu Meda – la castel, pe dealul filosofilor, a fost încântătoare, de neuitat (Cerna ne aștepta acasă, cu o masă copioasă).

Acum, citind „Ușa interzisă” a lui Gabriel Liiceanu, aflu că tocmai în acea zi el, cu tânărul Călin, cu care lucra la traducerea celebrei „Sein und Zeit” de Heidegger, se plimbau, firesc, pe dealul filosofilor. Ce ochi făceam, dacă-l întâlneam pe Dl. Liiceanu! Probabil l-aș fi salutat ceremonios.

UN „OM FRUMOS”: OCTAVIAN COTESCU

Dacă nu ne părăsea brusc, luându-ne cu totul pe nepregătite, am fi continuat să-l sărbătorim și cei de aproape și cei mai de departe, în fiecare an, oferindu-i flori și asigurându-l de toată stima și dragostea noastră. Nu o dată vorbim cu Valeria Seciu, iubita lui soție, despre câte roluri ar mai fi putut el face, spre încântarea spectatorilor. Pentru a ajunge apoi la fiul lor, Alexandru, de care ar fi fost, Doamne, atât de mîndru, pentru profunzimea și caracterul lui, pentru nevoia lui de a se apropia – și nu oricum, ci urmînd școli în acest sens – de Dumnezeu și de Biserică. Și nu în ultimul rînd, iubindu-și, ca un fiu bun, mama, respectîndu-i și prețuindu-i munca și dăruirea...

Sîntem astăzi mai săraci cu un artist imposibil de înlocuit ușor, imposibil de imitat. Glasul lui, cu dulci inflexiuni moldovenești, tandrețea și felul său special de a se apropia de oameni, de a se face simțit cu sufletul, obligîndu-te să i te arăți așa cum ești, generozitatea lui, manifestată direct, dar în atîtea și atîtea ocazii, fac din Octavian Cotescu un artist și un om pururi de neînlocuit.

Destinul a vrut ca el să vină în cîteva rînduri la Oradea, să joace aici, nu în turneu, ci ca invitat special, devenind oarecum al nostru. Puțin, puțin, foarte puțin, ce-i drept, dar pentru noi a fost un privilegiu.

Invitat de Mircea Bradu într-un spectacol Tudor Mușatescu, *Ale vieții valuri*, (una din inițiativele de nota zece ale fostului director al teatrului) Octavian Cotescu a venit

atunci, într-o companie ilustră din care făceau parte Radu Beligan, Mișu Fotino, Marin Moraru, Corina Chiriac. Regizorul Ion Cojar i-a „inclus” în acest spectacol alcătuit din mici scheciuri mușatesciene, ce puteau fi „lipite” oricând, pe sistemul modular, în reprezentații. Nu doar bani – din turnee rentabile și spectacole la sediu, cu ușile închise, ci și prestigiu a adus prezența acestor monștri sacri în orașul nostru. Șederea lor la Oradea a însemnat pentru toată lumea, o școală adevărată de teatru. Colegii mai tineri – și chiar cei mai în vârstă – aveau ce învăța de la maestrul acestia, cât despre spectatori, ce să mai spun, veneau și de câte trei ori la spectacol, să-i vadă, să-i audă...

După spectacolul *Mușatescu*, a urmat o nouă invitație, făcută lui Octavian Cotescu de regizorul Victor Ioan Frunză, aflat atunci, la începutul carierei. Îl invita să joace câteva reprezentații (pe același rol cu reputatul nostru coleg, Ion Mîinea) în sau din spectacolul *A optsprezecea cămilă* de Samuil Alioșin, despre care am mai scris în această carte. Îl juca pe Pronin, principalul rol masculin din piesă. Îi erau alături colega de generație – poate ceva mai mare, dar arătînd încă foarte bine – Alla Tăutu și tinerii Mariana Neagu și Daniel Vulcu. Personajul, complex și dolidora de probleme, îi plăcea lui Cotescu. Îi și găsisese un fel anume de a se raporta la tineri, ceea ce, bănuiesc, nu-i prea greu, întrucît, ca decan și rector, ca profesor la Institutul de Teatru se afla mereu în preajma tinerilor. Pronin, exact ca actorul Octavian Cotescu, era un om aparte, o ființă sensibilă și plină de tandrețe. Publicul îi aplauda minute în șir, iar după reprezentație, acolo, pe scenă, în fața lui, maestrul îl îmbrățișa pe actorul Daniel Vulcu, strîngîndu-l cu drag la piept. Era un semn de prețuire pentru talentul său și pune, în acea îmbrățișare, ceva părintesc. Nu o dată i-a spus tînarului său coleg să aibă grijă de „talentul” cu care l-a înzestrat Dumnezeu, să nu-l irosească, să rămînă devotat profesiei sale pînă la capăt. Nu bănuiam că, pentru el, capătul nu era prea departe, o, nu se gîndea nimeni, atunci, la moarte. Știa să fie vesel și să spună glume, știa să te asculte, privindu-te atent cu ochii lui vioi și chipul luminat de zîmbetul acela șugubăț, de copil care-ți pregătește o farsă.

Fiindcă tot vorbeam de maestrul dascăl, nu uit să amintesc aici că Octavian Cotescu a fost profesorul actorilor noștri Ileana Iurciuc și Radu Vaida. Amîndoi îl iubeau foarte mult și prețuiau în persoana lui afit profesorul-artist, cît și omul de o impecabilă ținută morală.

Orădenii îl opreau pe stradă și șopteau în spatele lui, „e Costel, nu știi, cel din „Tanța și Costel”. Într-adevăr, cine i-a urmărit – și mă întreb cine nu i-a urmărit! – în celebrul serial după Băieșu, nu-i va putea uita ușor nici pe el, nici pe regretata Coca Andronescu, un cuplu teatral de zile mari. Mai rar să reușească un actor performanța de a fi confundat cu propriul său personaj!

Dar cei care l-au cunoscut mai bine și-l amintesc din Ibsen, din Cehov. Ce Unchi Vanea plin de complexe și capabil de a se jertfi fără să crîcnească, a făcut el la Mic.

Ce greu e să-i uiți chipul și glasul când a fost Cațavencu! Repertoriul caragialesc a fost onorat cu brio de acest mare actor, el jucînd și în *Noaptea furtunoasă* și în *D'ale carnavalului*. În acel nemaipomenit *D'ale...* al lui Pintilie. Dar cine nu l-a văzut în *Proștii sub clar de lună* de Mazilu, sau în *Cabala bigoților* și *Tartuffe* – (în memorabilul diptic al lui Tocilescu), a avut de pierdut enorm. Pentru *Tartuffe* a găsit exact tonul, glasul acela uleios, viclean, figura de iezuit, privind bănuitor în toate părțile, iar pentru Molière însuși a rezervat o bogăție impresionantă de mijloace artistice, pîrînd spre finalul-final, că poartă pe umerii obosiți, destinele tuturor artiștilor amărîți și înșelați de viață. Va duce mai departe această povară a spectacolului *Minetti* (Thomas Bernhard) cucerind, în extraordinarul spectacol TV revăzut de curînd cu aceeași emoție – nu doar stima și simpatia publicului din toată țara, ci și imensul regret că nu a putut face un turneu prin cele mai importante orașe ale lumii, cu această bijuterie artistică.

Și nu pot trece sub nici o formă sub tăcere mesajul pe care l-a dus, peste ani, mai departe, o soție iubitoare și o mare, o foarte mare actriță. Valeria Seciu a avut, în spectacolul ei, *Arta iubirii*, ideea formidabilă de a-i face legămînt de dragoste și de credință artistului și bărbatului care i-a fost soț și partener pe scenă, printr-un spectacol ca o declarație postumă de iubire. Magistrala interpretare (spectacolul a fost distins cu Marele Premiu la Săptămîna Teatrului Scurt de la Oradea, ediția a IX-a, 1993) a actriței a culminat cu scena finală, pentru cei care văzuseră *Minetti*, cutremurătoare: actrița revenea în scenă cu paltonul lung și larg al ACTORULUI Cotescu-Minetti; în cufărul din care ieșeau, mii de fleacuri, de idei și iluzii strict teatrale, se afla și el. Era clar, un înger bătea din aripi, plutind peste scîndura scenei, dar nu toți îl puteau vedea.

Lumea care nu știa despre ce poate fi vorba acolo, era atît de fără un motiv temeinic, emoționată, încît sala amuțise, nimeni nu mai respira. După care urmau ropotele nesfîrșite de aplauze. Un mai frumos și mai sensibil omagiu al unui artist către un alt artist, o mai duioasă declarație de iubire, eu una nu cunosc. De-acolo, din lumea cerului, bănuiesc, actorul însuși a scăpat o lacrimă pe haina veche de pe umerii actriței...

Octavian Cotescu *a fost?* Nu, el *este*, el continuă SĂ FIE...

Constantin și Dalma Simionescu

Undeva, nu departe de aleea principală din cimitirul municipal (Rulikovski) din Oradea, pe crucea unui mormînt se vede, de departe, o pereche îmbrățișată. Cam neobișnuită scenă pentru un asemenea loc. E chiar o scenă sexy, mă rog, sexy e prea mult, dar, oricum, o scenă tandră. Doi oameni, dacă pot spune „foarte” îmbrățișați, lipiți unul de altul și privindu-se drăgăstos în ochi. Pe cruce scrie, cu litere bine săpate în piatră, Constantin și Dalma Simionescu. Cînd mi se face dor de ei – și, Doamne, ce dor mi-e de oamenii aceștia! – trec pe lîngă cruce și exclam: Hei, oameni buni – ca-n piesa lui Saroyan – ce mai faceți voi acolo, nu vi s-a urît fără teatru și fără noi? Ei tac și continuă să stea acolo îmbrățișați. Ce bine de ei! Cel puțin și-au împlinit, punct cu punct visele.

Înainte de toate, așa cum mi-au povestit de atîtea ori, s-au căsătorit peste sau fără voia părinților, nea Titi fiind la a doua nevastă, avînd și o fiică din prima căsătorie, iar Dalma fiind, cînd s-au cunoscut, doar o copilă, cam prea tînără pentru măritiș. Și apoi nea Titi, Titișorul ei, al Dalmei, avea doar cu cîțiva ani mai puțin ca tatăl ei. Și mai era și actor pe deasupra. Adică un nimenea... Familia Dalmei era aristocrată, plină de doctori și de universitari serioși, de oameni cu carte. Ce să caute un amărît de actoraș în ea? Dalma se născuse la Innsbruck, era o sportivă excelentă, schia, patina, juca volei, era studentă la Medicină.. Ce-a apucat-o așa amorul de actorul ăsta năsos, slăbănog și cam chefliu? Erau, cum spunea Mutti – că doar tot teatrul așa-i spunea (unii nici nu-și aduceau aminte cum o cheamă de fapt) niște întrebări normale pentru membrii familiei sale, austrieci și români stabiliți la Cluj. Dar așa a vrut destinul, ca Dalma să se îndrăgostească nebunește de Titi Simionescu, să se mărite cu el, să vină apoi la Oradea, la Teatrul de Vest, să joace aici, el ca actor, iar ea, pînă la pensie, să facă regie tehnică. Dar, mai presus de meseriile pe care le-au practicat – la urma urmei, ca atîtea alte cupluri – cei doi au lăsat în urma lor o dîră de parfum și-un dor și-o dragoste de teatru care nu pot fi în veci copiate sau mimate de alții, oricine ar fi ei.

Am scris de mai multe ori despre ei, cu diferite ocazii. Le-am luat interviuri, le-am „făcut” portrete. Niciodată nu mi s-a părut că aș fi surprins exact esențialul despre ei. Pe nea Titi îl adoram. Venea aproape zilnic la secretariatul literar, stătea de vorbă o jumătate de ceas, nu mai mult, după care se ridica, spunînd că-l așteaptă „mămuța”, nemțoaica lui, că disciplina nemțească e disciplină. Ne spunea, Stăncuței Ponta și mie – (adesea erau de față și dactilografele noastre, prietenoase și mereu gata de vorbă, Janeta Miclea și Mia Rădulescu) – poezia și pleca. Ce poezie? Păi era lista cu ce trebuia

să cumpere și să ducă acasă (în caz că Dalma nu era în teatru, dar și când era, ea pleca ultima de la scenă). El reținea, ca într-un joc, numele cumpărăturilor în ordine alfabetică: brinză, piine, pastă de dinți, parizer. Stai, că mai era ceva cu c... cremvurști. Asta era! Și compunea o poezioară, să nu uite.

Poveștile lui erau întotdeauna savuroase și, cu mici excepții, erau legate de teatru și de cărțile „halite”. Să vă spun, fetelor, ce-am mai halit ieri... Așa începea... Se jena să stea prea mult la noi în birou, fiindcă noi aveam întotdeauna treabă, dar cît stătea, ne vorbea, ne vorbea. Poveștile lui erau legate de spectacole, de autori, de roluri, de prietenii actori. Nu bîrfea niciodată pe nimeni. Când știa ceva neplăcut despre vreun coleg ridica o sprînceană și făcea așa un „eeiii, despre asta nu vorbim”. Și nu vorbea. Hai mai bine să vă povestesc ultima mea presupunere în legătură cu Napoleon. Era doctor în... Napoleon. Avea acasă zeci și zeci de cărți în română și în franceză, legate de viața și luptele împăratului. Îl iubea? E prea puțin spus, îl adora... Se lua la harță cu oricine încerca, fie și în joacă, să-i umbrească figura impunătoare. Știa totul, cu lux de amănunte, tot ce a făcut între bătălii, cum a mîncat, cum a iubit, ce-i plăcea și ce nu, îl urmărea pe zile, exprimîndu-și uneori îndoiala că autorii monografiilor știau chiar tot sau doar presupuneau unele lucruri. Îl enervai cumplit dacă încurcai datele sau dacă vreun coleg mai tînăr și mai superficial spunea, fiind întrebat, că a cîștigat bătălia cutare la Waterloo și, eventual că a pierdut o bătălie la Austerlitz. „Habar n-au tinerii ăștia de istorie”, zicea cu năduf, apoi se așeza metodic în fumoar pe canapea și-i povestea tînărului de-a firu-n păr bătăliile. Îi comanda și o cafea, ca tînărul, în pauze mai lungi de repetiții să nu se plictisească și să fugă. Dar nu, cine se putea plictisi cînd începea el să vorbească! Punea atîta patimă, era așa de pătruns, el juca chiar unele scene, le interpreta... Cîte un coleg încerca să-l mai necăjească uneori, prefăcîndu-se că încurcă date și locuri. Atunci să te ții!

Lungi povești cu nașterea Teatrului de Vest, cu Teatrul Cefereului – („măi, ceferiștii ăștia sînt oameni foarte serioși, ascultă-mă pe mine”), cu frații Iordănescu, cu Vivi Popescu, cu Mișu Vladimir și Lili, cu Maud Mary... Avea amintiri legate de rolurile lui, unele mai hazlii ca altele. Farsele lor din scenă aveau totuși bun simț, nu depășeau niciodată limitele să le zicem, suportabile. „Nu eram penibili, Vetuțico, zicea, știam măsura și eram respectuoși. Da' azi... nu vezi tu cîți mitocani sînt în jur? Te sperii”. Una din poveștile lui cele mai pe gustul nostru era cea cu „lăsatul de băut”. „Nu știai, zicea, nu știați – eram de cele mai multe ori cu Stăncuța Ponta pe care de asemenea o iubea mult – că eu am fost unul din cei mai mari bețivi din orașul ăsta?” NUUUUU... începeam noi, deși știam foarte bine. Și atunci ne povestea cum se îmbăta el, după spectacole, dar, mai ales după spectacolele suspendate sau cînd nu juca. Dar spectacole anulate, suspendate din cauza lui nu s-au văzut... Bețiile lui însă erau atît de crunte, atît de „altfel”, încît nu-și mai aducea aproape aminte a doua zi cînd și cu cine s-a înhăitat să bea. Dalma îl căuta peste tot, o dată l-a scos dintr-un tomberon, altă dată

dintr-un șant, la propriu, de multe ori îl găsea pe o bancă, culcat. Nu se mai putea așa. Dalma ajunsese să-și neglijeze feciorul, copil de școală, ca să-l poată urmări pas cu pas. Așa îl mai putea feri de rușinea de a fi văzut, beat mort, prin cele mai dubioase locuri. „Și cum te-ai lecuit? Cum v-ați lecuit, nea Titi?” îl întrebam noi, cunoscând de altfel foarte bine povestea.

Ceea ce urma acum era extraordinar. Ne spunea cum a promis el, partidului comunist român că se lasă și s-a lăsat. „Păi ești bun să te dea la *Scînteia*, în cazul ăsta” – zicea unul sau altul care asista la discuția noastră. „Ba să nu mă mai dea niciunde, că pentru mine partidul ăsta a însemnat un singur om de mare omenie. Tovarășul Mihai Morgovan m-a chemat la el, mi-a vorbit frumos, mi-a spus că nu se poate ca seara să fiu Vornicul cutare, personaje stimate și iubite de public, oameni cărora le găsesc mereu ceva personal, un chichirez numai de mine știut, ca să le fac de neuitat, iar a doua zi să fiu văzut pe malul gîrliei, beat, dormind, cu hainele murdare și fără pălărie...” „Da’ ce, parcă dv. nu știți asta și fără să vă spună tovarășul de la partid?” „Știam eu, dar omul ăsta mi-a spus-o cu atîta delicatețe, arătîndu-mi ce mult stimează și iubește profesia noastră, încît m-a impresionat și, așa, fără să stau pe gînduri, i-am spus, de parcă recitam un rol dinainte învățat: „Tovarășe... mai dați-mi o zi să trag o beție de pomină și pe cuvîntul meu de onoare că n-o să mă mai vedeți beat cîte zile oți mai avea”. Așa a fost. Beția de pomină a avut loc, sub stricta supraveghere a „maimuței” Dalma, iar de-a doua zi nimeni n-a mai apucat să-l vadă beat. A fost, cum spune el, a zecea minune a lumii, că între timp poate s-or mai fi petrecut și altele.

Cît despre „dorul” de pahar, nici nu mai putea fi vorba. El bea sucuri, apă minerală, orice, dar băutură n-a mai pus în gură. Se vede că i-a fost tare rușine că a dezonorat meseria de artist, și de aceea a reușit să renunțe „pour toujours”...

Dalma? Dalma i-a fost nu numai o formidabilă soție, i-a fost colegă, i-a fost cea mai bună prietenă, i-a fost o camaradă de neînlocuit. Erau ceea ce se cheamă perechea ideală. Suflete-pereche. Nu se plectiseau niciodată unul cu altul, se tachinau continuu cu atîta dragoste, încît lumea se uita la ei cu puțină invidie. Nemțoaica știa exact de ce are nevoie Titisorul ei, îl ocrotea, îl hrănea, îi făcea cele mai bune cafele din lume, îl ferea de griji. Cu sufletul ei imens, se îngrijea de toată lumea. La scenă era exigentă, totul trebuia să fie bine. Verifica totul de zece ori, agasîndu-i uneori pe cei cu care intra în contact, dar ei știau că, dacă e ea la scenă nu se puteau întîmpla lucruri neplăcute, surprize... rele. Striga uneori la ei, le trăgea și cîte o înjurătură, dar nimeni, niciodată nu se supăra pe ea. Avea ea așa un fel de a înjura, de parcă te mîngîia, „înjura frumos”, paradoxal... Colaboratorii ei, Vasile Blejan și Jóska Balog (Baloguță, cred că ea l-a botezat și așa a și rămas), de la lumini, Dorel Olea, Valentin Bodonea de la sonorizare, băieții de la scenă, mașiniștii, toți ascultau de ea, pentru că ea le respecta munca și le prețuia eforturile. Dar nici nu accepta rezolvări în dorul lelii. Nemțoaică, mde...

Ca regizor tehnic răspundea de, și de sănătatea actorilor. Nu-i era totuna cum arată și cum vorbesc. Cel mai mic semn de răceală sau de boală o speria. Era prietenă cu toți doctorii din oraș, îi ducea pe actori acolo unde trebuia, îi doftoricea, le lua certificate de boală când era cazul. Și dacă unul încerca să chiulească și-i spunea că nu se simte bine, îl prindea rapid că n-are „nici pe dracu” și că vrea să lipsească de la repetiție sau de la spectacol. Nu-i mergea cu Mutti, ea știa să fie și mamă vitregă cu cine și când trebuia. Nu era ranchiunoasă, nu ura pe nimeni, nu invidia. Tot ce dorea ea era să fie lăsată să facă treaba bine și să nu fie nici mințită, nici păcălită. Avea o energie de invidiat, era mereu la locul ei cu mult înaintea celorlalți. Desigur că, în asemenea locuri de muncă, apărănte și obositoare, trebuie oameni devotați.

Înainte cu câteva luni de brusca ei dispariție, m-am dus la ea cu doi tineri gazetari de la *Jurnalul biborean* (Mircea Jacan era unul dintre ei). I-au luat un interviu, au băut cafele bune și au ascultat-o cu mare interes. Ea le-a povestit – s-au împrietenit rapid, de parcă se cunoșteau de când lumea – cum a luptat ea și nea Titi și alții pentru înființarea, reînființarea teatrului românesc la Oradea, în anul 1955. A ajuns la Comitetul Central, la Gheorghiu-Dej. Vorbele ei, pline de căldură, energia ei debordantă, spontaneitatea, absența tracului ce blochează, toate acestea i-or fi impresionat pe „ștabi”. În plus avea argumente naționale, dar niciodată naționaliste. Rar am văzut oameni mai deschiși spre orice nație, spre orice religie, ca ei.

Le duc dorul. Și nu numai eu. Într-o zi, o actriță încă tânără, care a debutat când ea mai era în teatru, a spus, cu nostalgie, zilele trecute: „O, Dalma, unde e Dalma să vadă ce-a ajuns teatrul pe care ea l-a adorat...” La ce s-o fi referit, nu știu...

ĂȚI TIPĂRIT DOLARI, TOVARĂȘA?

Jucam *Emigranții* de Mrožek, în regia lui Alexandru Colpacci. Era un spectacol foarte bun și care, lucru mai rar, era și pe gustul publicului și al cronicarilor. Interpreți: doi actori tineri, sub vîrsta personajelor, Radu Vaida și Mircea Constantinescu, foarte dăruți, nu numai cu talent, de la bunul Dumnezeu, ci și cu credință, cu seriozitate maximă, cu exigență, cu entuziasm și nu în ultimul rînd cu hărnicie și cu elan tineresc.

Cronicarii nu conteneau cu laudele la adresa acestui spectacol, închegat, gîndit milimetru cu milimetru, fără urmă de improvizație sau de superficialitate. (Scenografia: Tatiana Manolescu Uleu). Cu cenzura n-am avut de lucru, piesa se apăra singură, pornind de la titlu, iar noi avusesem grijă să „batem” tocmai pe ce știam că „ține”: ideea rămîinerii în țară, „condamnarea” celor care fug, mă rog, care-și părăsesc țărișoara, pentru un trai mai bun, bîra-bîra... Că Pussi Colpacci a avut grijă în absolut toate spectacolele sale (și nu singurul, Sergiu Savin făcea la fel) să strecoare cîte-o

ne mulțumire de-a noastră, a tuturor, din acele momente, aceasta e o altă poveste. Era și un fel de complicitate între noi și cei care erau puși să ne cenzureze: noi ne prefăceam că n-am vrut să spunem cutare lucru, ei că n-au înțeles unde „batem“, cum spuneam. Dar nu întotdeauna se petreceau așa lucrurile.

Într-o dimineață a venit la direcțiune „securistul instituției“ – nici nu se mai ascundeau, cel puțin să știm de cine să ne ferim. Îi spuneam pisica cu clopoței. Am fost chemată la director, care, între noi fie vorba, ar fi putut lămuri singur „cestiunea“, dar el se prefăcea, uneori, că nu știe despre ce e vorba. Pasămite, era resortul meu, tipărituri, adică. „Tovarășă, ce se întâmplă, zice, ați tipărit dolari?“ „Da, am tipărit, am răspuns eu rîzînd“. Directorul însă nu rîdea, deși cred că și-a dat imediat seama despre ce e vorba. Ba chiar cred că voia să ne distrăm împreună pe socoteala nățăraului. „Da, zice, dv. zîmbiți, dar dolarii circulă...“ „Sigur că circulă, am răspuns eu tot glumind, că au plecat în turneu cu *Emigranții*“. Ochi mari: „Cu cine?“ „Cu *Emigranții*, vreau să zic cu spectacolul *Emigranții*, nu l-ați văzut?“ „Nu“, a răspuns scurt.

Stați să vă explic, am luat-o eu metodic, să nu-l scot de tot din sărite pe om. În acest spectacol există o scenă în care unul dintre emigranți își ascunde dolarii într-un ursuleț de pluș, iar colegul lui dă de ei, sfîrtecă ursul acela sau ce-o fi fost și-l dă de gol, cum ar veni... El azvîrle dolarii prin toată încăperea, de fapt un subsol nenorocit, că doar cum trăiesc nenorocii de emigranți acolo, în țările capitaliste, știți și dv. ... Înțeleg acum, tovarășă, dar cine v-a dat dv. voie să tipăriți dolari? Și unde i-ați tipărit? Da' ce parcă ăia erau dolari? Erau niște hîrtii pe care Tatiana Uleu a desenat ceva, o smîngălitură și a scris DOLAR... Ați văzut vreunul? Aveau culoarea fondantelor, nu erau verzișori... De fapt nici n-avea unul de model, că doar noi n-avem voie să ținem dolari, l-a desenat din cap... Din imaginație, vreau să zic ... Și totuși, zice el, cu fața impenetrabilă și supărat vizibil pe zîmbetele mele fără motiv, și totuși, au fost oameni care s-au dus să cumpere cu ei la șop...

Poate s-o fi dus vreun țăran, vreun agricultor care, de la Felix, de la spectacolul din băi o fi plecat cu bancnote căzute de pe scenă, dar... oare i-o fi dat ceva pe ei la șop? Mă întreb...

Așa... n-aveți o bancnotă de aia să-mi arătați și mie?

N-am, i-am răspuns eu, pentru că *aceia* erau obiecte de recuzită, au mers direct la regizorul tehnic, n-au ce căuta la secretariatul literar. De fapt nu eu trebuie să mă ocup de asta, dar, cum eu cunosc mai bine ca oricine din teatru tipografia, i-am făcut eu, iar ei i-au ridicat și...

A plecat, dar înainte m-a rugat să-i dau desenul după care s-au tipărit dolarii. Tot mai părea că se îndoiește de spusele mele. Nici desenul nu-l mai am, i-am răspuns, îmi pare rău, dar orice tipărim rămîne acolo, la ei... Manuscrisele, desenele, fotografiile, totul.

Credeam că s-a lămurit, că de-acum se duce la șefii lui și scrie un raport convingător despre dolarii noștri. Dar NU! M-am înșelat. Peste câteva zile, ducându-mă la tipografie, cu alte treburi, mă aud strigată de Domnul director Vladimir Cagan, bun și de nădejde prieten, care niciodată nu m-a dezamăgit. Mă duc în birou și ce aud? Că tovarășul – nu-i spunem numele, dar, uite, chiar nici nu-mi amintesc cum îl cheamă – a fost chiar a doua zi după convorbirea noastră – care mie mi s-a părut edificatoare, dar se vede că nu era – la el, la director, adică, să ceară desenul după care s-au tipărit dolarii, să vadă dacă are toate vizele și semnăturile pe el. (Vai, acele trei sau patru vize și semnături care ne-au mîncat zilele!) N-avea decît semnătura directorului – și aceea imitată de mine, cu voia lui, știind că nu-l „bag la apă“. Directorul i-a explicat că, avînd în vedere că acea hîrtie nu era destinată lecturii, ci era obiect de recuzită, nu era nevoie de vize. I-a arătat că el a semnat pe spatele desenului și că răspunde pentru ce a semnat. L-a rugat să-i dea și desenul și zincul să-l ducă la șeful lui, că altfel, cine știe, nu-l crede.

I le-a dat și niciodată nu le-a adus înapoi. Toate acestea mi le-a spus rîzînd în hohote, dar apoi, pe coridor, m-a condus și mi-a spus, mai șoptit, cred că de teama microfoanelor care fără îndoială erau și în biroul său, că l-a speriat prostia combinată cu spaimă. Dumnezeu, mi-a spus, nu mi-am imaginat că poate fi cineva atît de prost...

Cred că nu doar noi gîndeam astfel. Inginera șefă, foarte bună prietenă, de altfel, și mereu foarte aproape și ea de teatru, ca mai toți tipografilor cărora oricînd, dacă aș fi poet le-aș închina o odă, un poem, ceva... ingineră șefă, Farkas Rózsika, cochetă și elegantă, a rîs mai mînzește, dar și ea mi-a relatat cum a venit în mare taină omul nostru și i-a făcut semn să meargă împreună la director.

Se pare că șefilor lui li s-a părut de tot depășit omul, rămas acolo de pe vremea lui Pazvante chiorul, (e expresia unui simpatic tipograf) pentru că în curînd l-au mutat la vreo fabrică de cărămidă. În cultură nu mai făcea față... Cine știe pe cine o mai fi fericit... Oricum, de-atunci încoace am avut parte de securiști inteligenți, prietenoși care ne spuneau uneori chiar glume „cu șefu“... Oricum, niciodată n-am mai avut parte de prostănaci. Măcar dacă te controlau, s-o facă oameni care mai știu carte. Ultimii terminaseră o facultate, citeau, veneau la spectacole, aveau și umor. Dar noi nu îndrăzneau să spunem ce gîndim în fața lor. Ne autocenzuram cît puteam. N-am pățit niciodată nimic. Nu m-au chemat la securitate, nu m-au atenționat... Mijloacele lor, după 82-83, au devenit mult mai sofisticate, ne ascultau mai mult ca sigur telefoanele, ne citeau scrisorile, știau totul despre noi. Șicane însă n-am simțit să mi se mai facă. Dar ce fac? Mă trezesc lăudîndu-i pe securiști?

Vom mai afla noi multe cînd se va da drumul dosarelor... Cine știe ce surprize ne mai așteaptă?!

DELICATA PRIETENIE A ANEI BLANDIANA ȘI A LUI ROMULUS RUSAN

Nu am foarte multe prietene. Amici, da, destui. Pe bune, doar trei-patru cu care, de ani mulți, împart și bune și rele, două sînt la București, una la Cluj, una în Germania. Nu ne vedem des, dar asta nu are nici o importanță, pentru că oricînd ne întîlnim avem ce să ne spunem și o luăm de unde am lăsat-o – discuția, nu-i așa, de parcă ne-am fi despărțit ieri.

Cu Doina – numele civil, ca să zic așa, al Blandianeii – sînt în alt fel prietenă. Ne cunoaștem de treizeci de ani, tatăl ei, distinsul preot Gheorghe Coman i-a fost profesor de religie soțului meu care, prins de frumusețea poveștilor biblice și modelul înalt pe care-l oferea părintele, dorea să se dedice preoției. Era elev în clasa întâi, au venit comuniștii, părintele a fost arestat, au venit rușii, s-a terminat cu religia și cu biserica, cel puțin oficial. Pe Doamna Coman am îndrăgit-o de la prima întîlnire, descoperind în doamna înaltă și distinsă (cu mers și ținută de regină) nu doar o bănățeancă de-a mea, ci și o doamnă generoasă, altruistă, inteligentă, cu umor, comunicativă, veselă, foarte plăcută. Un om cu care nu te poți plictisi. Și lucru care ne-a impresionat cel mai mult la Doamna Otilia era prospețimea ideilor, neînchistarea în trecut, dorința de a fi la curent cu viața socială, culturală și mai apoi politică a urbei și cu tot ce se întîmpla în țară după 89. Înainte eram într-o solidaritate despre care vorbeam puțin, dar știam că simțim și gîndim, la fel.

Cine o cunoaște pe Blandiana (noi, amicii, îi spunem scurt Blandi) știe cît de corectă, de serioasă, severă chiar, este în tot ce propune și face. O ardeleancă tipică: nu promite decît ceea ce știe că poate îndeplini. Redactorii revistei *Familia* și *Teatrul* i-au fost prieteni dintotdeauna. Ne-am apropiat în urmă cu mulți ani, atunci cînd, la Oradea, funcționa Teatrul de poezie. Nu ocolea niciodată teatrul și pe noi, fie că venea la Oradea singură sau cu soțul ei, scriitorul Romulus Rusan, cu care, de asemenea, ne-am împrietenit temeinic, dar în timp. De poeziile ei, de proze, de eseuri, eram îndrăgostiți de mult.

Îmi aduc aminte că sora mea, Mărioara, mi-a citit odată, cu o emoție vizibilă, una din prozele Doinei în care ea povestea „de-a ce se jucau ele, ea, sora ei Geta (pe care am adoptat-o de la început, îndrăgindu-ne reciproc) și prietenele lor, în hambarul-cotarca casei bunicilor ei din Banat. Jocul – pe care îl jucam și noi întocmai în copilărie – se numea „de-a doamna, de-a mama, de-a croitoreasa, de-a doctorița, de-a ...“. Ei bine, dialogurile dintre copile erau aidoma cu ale noastre din cu totul altă zonă decît cea bihoreană. Sora mea citea cu voce tare și repeta: „Spune și tu cum scrie ea“, ce frumos povestește, de parcă ne și vedem pe noi acolo, sus, în cotarca golită de știuleții porumbului, cotarca prin ale cărei stîngii intra soarele cumva dintr-o parte, mîngîindu-ne frunțile și căpșoarele aplecate peste crăticioare cînd eram

mame și gospodine, peste seringi închipuite și aspirine furate din casă când eram doctorițe, peste butucul ce era mașina de cusut când eram croitorese, sau fandosindu-ne cu poșete vechi și pălării primite, când eram DOAMNE.

Copiii noștri i-au învățat poeziile, noi i le citeam cu drag, cu respect și emoție, bucurându-ne când apărea o carte nouă... Și suferind cu ea atunci când în revista *Familia* nu i-am mai găsit semnătura, pentru că fusese interzisă... Am regăsit-o cu aerul cel mai firesc, după revoluție, între oameni, între oamenii de calitate, acolo unde îi era locul. A fost în Piața Universității, la Grupul de Dialog Social, în presa pe care o citeam și noi, la Alianța Civică, la Fundația Academia Civică. Am urmat-o nu doar din prietenie, ci pentru că gândesc ca ea, gândim, (cu soțul meu), la fel. Pentru noi ea a rămas un reper moral și civic. Nu contest, s-au făcut poate greșeli, poate are și ea slăbiciuni omenеști, dar în punctele esențiale ne-am întîlnit întotdeauna și sper să ne regăsim mereu alături.

Cine a fost la Sighet și a văzut MEMORIALUL va înțelege fără nici un efort că ea și Romi (Rusan) au pus acolo sute și sute de ore din viața lor, au înțeles să onoreze memoria intelectualilor uciși în închisorile comuniste prin acest Muzeu unic în Europa, loc al veșnicei rememorări, al menținerii treze a conștiinței, al neuitării. Peste ani și ani, când biblioteca, secțiile documentare vor găzdui acolo cercetători din toată lumea ai fenomenului comunist, când vor vizita și celulele în care au fost schingiuiți și uciși intelectualii de elită ai României, înalte fețe bisericești, militari de carieră, ca și simpli țărani, de abia atunci vor înțelege toți românii (și nu sînt sigură că toți) de ce și-au părăsit ani buni mesele de scris cei doi scriitori și au coborît în cetate...

Spectacolele de poezie și muzică ANA BLANDIANA de la Oradea, s-au bucurat de un succes imens înainte și după 89. *Octombrie, Noiembrie, Decembrie* a fost semnat de Sergiu Savin, regizoral și scenografic. A fost invitată, pe lîngă Cristina Șchiopu și Leopoldina Bălanușă care electriza de-a dreptul scena. Una din poezii a spus-o cu ea de mîină. Rostea poezia cu ANA și o ținea emoționată de mîină. Aplauzele au ținut minute în șir.

Fundația *Academia Civică* a continuat și după '95 serile de poezii. S-au mai întîlnit, pe scena teatrului orădean, Ana Blandiana cu Valeria Seciu, omagiindu-l amîndouă pe cel mai mare, pe Mihai Eminescu. I-au recitat poeziile Blandiane, cu prilejul spectacolului dedicat ei, actori și actrițe. Publicul i-a ascultat poeziile rostite în română, în franceză, în maghiară, în italiană, în rusă, în engleză, în spaniolă, în germană. Și au înțeles, sper, ce poet important este ea, cît de cunoscută e în lume și ce mîndri s-ar cuveni să fim știind-o „a noastră”. În loc s-o împrăște cu noroi te miri cine, înși de care n-a auzit nimeni și nu va auzi probabil niciodată, sau oameni din breaslă, pătimiși, puși pe plătit polițe sau pur și simplu rău sau înrăiți, ar fi, gândesc eu, mult mai bine să încerce s-o cunoască mai bine, să afle ce gîndește și,

dacă nu gîndește ca ei, să înțeleagă democratic, că nu vom ajunge niciodată, să ne ferească Dumnezeu, să gîndim toți la fel, ca în cartea lui Orwell, 1984.

De cîte ori intru în vorbă cu oameni care au alte vederi politice sau care n-o plac pur și simplu mă întristez, nu că ar trebui sau aș vrea eu s-o iubească toată lumea urmînd exemplul meu, nu, ci doar s-o judece cu măsuri mai drepte și, dacă se poate, mai blînde. De fapt, cine ne dă nouă dreptul să-i judecăm pe semenii noștri? Cine? Dar să nu devin patetică ...

Dinspre lumea literară vin vești că cutare mare poetă, nu-i spun numele, pe care eu o citesc și o prețuiesc mult, cu toate că e de mult plecată din țară (dar e apropiată de vîrsta mea, a fost poeta dragă și ea a tinereții mele) n-o poate suferi. Las' că nu cred că o poetă se poate exprima în asemenea termeni, chiar mai duri, cum mi s-a spus, dar, dacă e poetă cu adevărat nu cred că poate urî o altă poetă.

Culmea este că o altă poetă, I. M., pe care am iubit-o dintotdeauna, cînd n-o cunoșteam și n-o văzusem niciodată, dar căreia i-am citit cu mare drag toate cărțile, scrie adesea rău, cu o răutate pe care n-o pot pricepe, despre Blandiana. Mă doare, în așa fel mă doare, de parcă nu s-ar înțelege două surori de-ale mele și eu stau neputincioasă între ele și nu pot să le împac. Cînd citesc asemenea articole pline de aluzii răutăcioase nu sînt bună de nimic toată ziua, arunc cît colo gazeta pe care o citesc în fiecare săptămînă de foarte mulți ani și o iau din nou în mînă peste două ore, cînd încerc să uit...

Acum cîțiva ani I. C. a scris în *Evenimentul Zilei* un articol atît de oribil despre Blandiana, asemănînd-o cu personaje odioase, încît n-am rezistat și i-am trimis (semnam toată conducerea Fundației de la Oradea) o scrisoare plină de revoltă. Cred că nu i-am spus niciodată Doinei de ea, și nici de tristețile pe care le încerc atunci cînd văd, aud sau citesc lucruri rele puse pe seama ei. Prietenia noastră nu are timp de așa ceva. Blandi este foarte preocupată mereu să facă bine oamenilor. În toți anii aceștia, împreună cu alți prieteni, cu Ion Moldovan, cu Tuțu Chirilă, cu Traian Ștef, cu Ion Simuț, cu Magda Mitrașcă, cu Citta și Mihai Vechiu cu Agota Zicher, nu știu dacă am găsit mai mult de patru ceasuri întregi numai ale noastre cînd puteam vorbi în voie despre ce voiam. Mereu au fost interviuri, mese rotunde, conferințe de presă, simpozioane, înfîliri cu temă dată...

Totuși, o dată am călătorit cu ea la vagon de dormit și am putut povesti, în voie, multe ceasuri, fără să ne deranjeze nimeni. Și altă dată, sus pe deal, la vișine, cu Vechileștii, cu Sandu și cu Doamna Otilia, la soare, la grătare și pește (bine preparate de Mihai). Cam puțin pentru o viață lungă, dar cam așa arată „odihna“ poetei cetățean Ana Blandiana, a dragei mele Blandi. Și a neobositului ei partener de luptă și de viață, Romulus Rusan.

Și totuși, onorabili consilieri orădeni n-au votat toți pentru ea, să fie cetățean de onoare al Oradiei. Mă întreb, de ce?

Rînduri pe fugă de la Blandiana.

Buc. 26 aug.87

Dragă Vetuța, am lipsit din București mai multe luni (de fapt una și ceva, dar apoi am plecat la țară și n-am avut timp în scurtele răgazuri bucureștene nici să deschid corespondența) și abia acum am ajuns să-ți citesc scrisoarea și să regret că nu am văzut *Amadeus*-ul orădean despre care am auzit însă (nu numai de la tine) că e grozav și pe care mai sper să-l văd cîndva la Oradea. Pentru revista voastră îți transcriu două poezii, care sper să vi se potrivească și să vă fie de folos. Dacă nu, nu vă faceți probleme, sînt obișnuită.

Îți doresc o toamnă frumoasă și te îmbrățișez,

Ana Blandiana

N.n. De obicei Ana Blandiana și soțul ei Romulus Rusan erau nelipsiți de la spectacolele noastre, cînd jucam în turneu la București. Erau fericiți cînd Oradea avea succes – și acest lucru s-a împlinit de multe ori. Ei bine, tocmai la *Amadeus* ei nu erau în București, n-au venit, ceea ce ne-a întristat mult pe cei care le eram mai apropiați. Poeziile trimise, superbe amîndouă, le-am cerut pentru revistele *Rebus-Teatru* pe care le scoteam (să mai cîștigăm un ban, teatrele aflîndu-se în crunta perioadă a autofinanțării – cea mai mare tîmpenie din cîte a cunoscut teatrul românesc). Nu știu cum, cu toată interdicția semnăturii ei, poeziile au scăpat de cenzură, noi am făcut pe niznaiul și au apărut. Iată-le:

HAMLET

*Ca un amurg
Coboară peste noi
Nebunia:
Ce-am putea face
Decît să ne astupăm
În grabă
Urechile, ochii și gura,
Pentru a nu lăsa întunericul
Să ne pătrundă,
Așteptînd să se facă zi,
Poate ziua de-apoi?
Vi se pare puțin?
Nu înțelegeți că
Scofînd paloșul împotriva ceții,
Înjunghîind negura,
Am dovedi
Că sîntem cuprinși de nebunie și noi?*

*Surpate de-omizi
Se dau peste cap
Și încă ridicole mor
În spectacolul toamnei
Fără speranță
Și fără umor.*

*Nimeni n-aplaudă.
În așteptare
Gutuiul se-apeacă ușor
Și lasă să-i cadă
Două-trei capete
Fără umor.
Norii coboară
Ca o cortină
Peste un ultim cocor
Și-ncheie piesa
Fără speranță
Și fără umor.*

*Nimeni n-aplaudă
Vînt și omizi
Și numai eu spectator
Aștept succesul
Fără speranță
Și fără umor.*

Vă las să judecați singuri ce a vrut să ne comunice prin aceste poezii, Ana Blandiana.

În ianuarie 89 îmi scrie:

Dragă Vetuța,

Te-am căutat în două rînduri și nu te-am găsit, iar la teatru m-am gîndit că e prea complicat (pentru amîndouă) să dau telefon, așa că recurg la genul epistolar ca să te îmbrățișez și să-ți spun că-ți doresc un an nou bun, plin de sănătate, în care să ți se întîmple tot ce-ți dorești, tot ce-ți doresc, în care să fim mai fericiți și să ne întîlnim mai des și cu inima mai ușoară.

Te sărut de multe ori și îți mulțumesc emoționată pentru toată prietenia pe care i-o dăruiești mamei.

Te sărut,
Ana Blandiana

La mulți ani!

P.S. În ultima vreme găsim mai mult timp să ne vedem și să stăm de vorbă, la ei sau la noi. E minunat.

DOAMNA POLDI!

Așa i-am spus întotdeauna: Doamna Poldi. Ea îmi spunea Vetușle.

Ne-am împrietenit acum mulți ani. Să fie 20? Poate mai mult... La Oradea venea să le spună spectatorilor, ca nimeni alta, poezii de Eminescu, de Ion Barbu, de Nichita Stănescu. Sala amuțea, electrizată. O admiram pentru surprinzătoarea rostire, accentele, sensurile pe care le găsea. Le simțea cu sufletul, le înțelegea cu mintea.

Era înțeleaptă și bună. O iubeam pentru sobrietatea ei, dar și pentru bucuria pe care i-o ghiceam în glas când îmi povestea visele ei ciudate cu Ceaușescu sau vise-premoniții. Rîdeam în hohote sau, dimpotrivă, ne întristam când subiectele conversației erau soarta țării, tineretul, mitocănia, absența perspectivelor, dragostea excesivă pentru arginți, necredința...

Știa să povestească minunat. O iubeam din toată inima. Mi-e dor de ea, mi-e tot mai dor...

O FLOARE PENTRU IOANA MĂRGINEANU

Cu Doamna profesoară Ioana Mărgineanu ne știm de ani mulți, de la IATC – unde ne duceam uneori, cu cele mai felurite treburi și, nu în ultimul rînd să cercetăm cărți la bibliotecă, să citim piese sau critică teatrală – din cele care „nu circulau” în alte medii, decît în cele strict teatrale și universitare. Micuță, delicată, de o finețe sufletească rară. Doamna Mărgineanu s-a apropiat de mine, mai ales la unele din edițiile Săptămîinii Teatrului Scurt dar și la cele cîteva întâlniri profesionale pe care le aveam la reciclările bucareștene.

Vorbeam puțin, esențialul, dar era, între noi, un curent de simpatie, ne unea, probabil, dragostea și devotamentul pentru teatru și hărnicia, ne plăcea să muncim. În ultimii ani ne-am întîlnit de cîteva ori la ședințele UNITER, am stat puțin de vorbă, dar nu prea mult, pauzele erau destul de scurte, iar prietenii mulți și vorbăreți.

Am aflat, tîrziu, că a fost sora poetului Ștefan Baciu, despre asta n-am avut cînd să mai vorbim. Eu l-am descoperit tîrziu, după 90 și m-am bucurat citind în presă că i-a fost o soră devotată și s-a ocupat îndeaproape de opera lui. Mă gîndeam s-o sun sau să-i scriu despre toate acestea, dar n-am mai apucat: Doamna Mărgineanu, buna și blînda doamnă a plecat prea repede, nici n-am apucat să ne luăm rămas bun. Mă întristează aceste plecări bruște, aceste despărțiri grăbite.

De cîte ori aveam ocazia să stăm de vorbă, de oriunde o apucam, ajungeam la dramaturgia germană pe care o cunoștea foarte bine. Mereu ne sfătuia cam ce ar fi interesant de montat pentru spectatorul român. Din literatura dramatică germană, mai ales. Se interesa, de asemenea, de soarta foștilor ei studenți, tineri actori din teatrele de provincie. Era bună, avea un suflet ales, o vedeai cum cade pe gînduri cînd afla că au salarii mici din care abia puteau trăi. Dar și mai tare o întristau știrile rele cu privire la neglijența cu care erau tratați unii tineri, uneori chiar și slaba lor ambiție profesională și regresul lor artistic. Era sincer emoționată cînd descoperea tineri a căror evoluție în plan profesional atrăgea atenția criticilor importanți. Ea era retrasă, discretă, cînd lua cuvîntul la simpozioanele, la colocviile noastre teatrale, dovedea că știe multă carte și intervențiile ei erau întotdeauna „la obiect”, cum se spune. Nu se voia neapărat în față, era modestă, știa să tacă și să asculte, ca toți oamenii înțelepți.

Cînd am jucat noi piesa lui Wedekind, *Maestrul cîntăreț*, prin 1987/88, Doamna Ioana, autoarea cea mai autorizată a unei Monografii Frank Wedekind (Ed.Univers, 1976) și a prefetei excelente a volumului *Teatru – Wedekind* (Ed. Univers, 1982) ne-a fost o bună sfătuitoare și a scris pentru noi în caietul program. Ne-am întîlnit la București, am vorbit despre acest dramaturg atît de serios, dar puțin cunoscut la noi, mai ales în teatrele din țară. Mi-a vorbit atunci, pe un ton grav, însă cu privirea aprinsă de pasiune autentică, necontrafăcută, despre importanța acestui „poet dramatic iconoclast” pentru dezvoltarea ulterioară a teatrului modern. Despre receptarea lui, încă de pe cînd mai trăia, de prin 1917-18, în România. Compania Marioarei Voiculescu l-a făcut cunoscut publicului românesc, l-a impus.

Apoi, iată, am ajuns și la Alice Voinescu. Eu îi citisem cîteva studii, dar Doamna Mărgineanu știa extrem de multe lucruri despre ea. Mi le-a povestit. Peste ani, citind *Jurnalul* Profesoarei Alice Voinescu, am înțeles mai multe. Despre superioritatea ei în toate – cultură, educație, inteligență, feminitate – despre statura ei morală, despre anii de domiciliu forțat într-un sătuc uitat de lume, dar cu o nestrămutată credință în Bine și în Dumnezeu am aflat mult mai tîrziu...

Ea, mi-a spus atunci Ioana Mărgineanu, ea, femeia aceasta a avut un curaj nebun să vorbească în anii 40 de un Wedekind „ca avocat îndrăzneț” al emancipării femeii. Și nu orice fel de emancipare, ci emanciparea sexuală. „Viziunea sa largă – scrie Alice Voinescu – cuprinde toate registrele vieții omenești, de la trup la suflet, de la pornirile instinctive pînă la puterea creatoare a spiritului. Wedekind încearcă să consolideze și

să înobileze cultura, întregind valorile morale cu puterile vitale". Ea, Alice, ca Alice, îmi spune Doamna Mărgineanu, dar el, Wedekind, în anul de grație 1900 a făcut să roșească o burghezie rușinoasă, de o pudoare greu de învins. Așa s-a întâmplat că el a devenit exact ce nu era de fapt: un individ socotit imoral. Căci cum putea fi taxat un scriitor care pledează pentru „emanciparea instinctului sexual” și apărarea lui de orice prejudecată?

O onorează eleganța comentariului, apropierea lui Wedekind de gândirea filosofică a lui Bergson și Freud, cu accent, la Freud, pe psihoterapie. „În teatrul său natura omenească s-a îmbogățit și adâncit cu un registru” poate nu atât de necunoscut, cât de ignorat cu bună știință.

Bucuroasă că ne-am apropiat de autorul la care ținea așa de mult, Ioana Mărgineanu l-a felicitat pentru idee pe regizorul Laurian Oniga, fostul ei student. Din păcate spectacolul nostru cu *Maestrul cîntăreț*, prezentat la ediția din acel an a *Săptămîinii Teatrului Scurt* n-a fost o reușită certă, cu tot efortul nostru, al tuturor. Decorul și costumele semnate de Maria Malița (Ghighi) – premiate de altfel – au dominat oarecum scena, nelăsînd parcă destul spațiu interpretărilor de nivel artistic autentic. Actorii, de altfel buni, au avut prestații ceva mai modeste în raport cu înălțimea viziunii regizorale la stadiul teoretic, cel puțin. A fost și pentru noi o imensă decepție, dar aceste lucruri nu sînt noi în teatru și un om de teatru de calibrul Doamnei Mărgineanu a apreciat exact ce era de apreciat.

Iată ce îmi scria în data de 24 febr. 1988.

Stimată și dragă Doamnă Vetuța Pop,

Vă mulțumesc mult pentru programe și vă felicit din toată inima! Am convingerea că, la ora actuală, aceste programe se numără printre cele mai frumoase și de aleasă ținută, din întreaga țară.

Se vede (și se simte) dăruirea și seriozitatea cu care le-ați pregătit, rigoarea elaborării, bunul gust. Încă o dată, calde felicitări!

... Urez mult succes întregului colectiv, lui Laur Oniga aceleași binemeritate satisfacții, iar Dvs., de asemenea, bucuria muncii creatoare împlinite! Sper să pot veni la Festivalul Teatrului Scurt, totul depinde de sănătatea mea, destul de șubredă, după o grea operație.

Vă doresc sănătate și numai bine,
Ioana Mărgineanu

București, 8 ianuarie 1989

Stimată și dragă Doamnă Vetuța,

Țin să vă mulțumesc imediat pentru bucuria pe care mi-au făcut-o urările Dvs. Sînt mișcată că v-ați gândit la mine, cînd mă gîndesc mai bine, ne cunoaștem aproape de-o viață și întotdeauna îmi amintesc cu plăcere de întîlnirile și colaborarea noastră.

Am prețuit și prețuiesc în mod deosebit activitatea Dvs. de „eminență cenușie“ a Teatrului din Oradea, cât timp va „dudui“ energia acestui motor (care este Elisabeta Pop), teatrul orădean va fi un teatru de frunte!

Fie ca Noul An '89 să vă aducă împlinirea marilor și micilor dvs. dorințe, sănătate deplină, bucurii, succese. (*Ce frumoase și, mai ales ce BUNE urări mi-a făcut, la început de an '89, Doamna Mărgineanu – n.n.*)

La mulți, la mulți ani fericiți!

Ioana Mărgineanu

Îmi pare rău, nespus de rău că, prinși cu tot felul de treburi, nu ne mai găsim timpul pe care ni l-am dori pentru prietenii noștri, sau pentru oamenii la care ținem, pur și simplu. Iar timpul, acest prieten și dușman în același timp al nostru, tace și trece... Și iată, auzi că s-a mai dus unul, pe drumul cel fără de întoarcere. Începi să-ți faci reproșuri, câteva zile te obsedează amintirile, apoi te lași furat de cele ale vieții. Până într-o altă zi, când lucrurile se repetă. Iar ești tulburat, dar iar... Și tot așa, până în ziua când și prietenii tăi află cu mirare și durere că...

Am aflat de plecarea Ioanei Mărgineanu din revista *România literară*. Un ceas m-am tot gândit la ea, i-am căutat scrisorile, m-am dus la biserică, am pus o lumânare, am rostit o rugăciune. Și o floare. O floare...

DIN CORRESPONDENȚA CU...

SCRISORI DE LA DL. ION OLTEANU

REGIZORUL SPECTACOLULUI *OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE* *TRAGEDICE EXPRESSA*

Cred că am mai scris, da, sigur am mai scris, când am povestit cum am ajuns noi la spectacolul *Occisio*, aventura, căci aventură a fost, în care s-a lăsat atras Domnul profesor Olteanu, fostul dascăl de teatru al colegilor noștri Alexandru Colpacci, Sergiu Savin, Liviu Rozorea și al altora pe care în clipa aceasta nu-i mai știu eu...

Scrisorile – două-trei – de la domnul Olteanu mi se par frumoase și cred că merită să nu se piardă. Cât privește ACEL spectacol extraordinar, el rămîne unul de referință în istoria teatrului orădean, nu numai pentru importanța lui documentară excepțională, ci și pentru frumusețea actului artistic, spectacular. UN moment de referință pentru teatrul românesc.

Dragă și stimată Doamnă Vetuța și domnule Pop,

Plecarea mea fulgerătoare de la Oradea s-a datorat unui telefon avut cu soția mea și mi-a fost frică să mai întârziu. Deocamdată lucrurile s-au aranjat și sperăm ca totul să evolueze bine. Mi-a părut însă rău că nu ne-am mai văzut și n-am mai schimbat păreri, mai de-ale noastre. Țineam mult la acest lucru, deoarece de fiecare dată când am fost în casa D.voastră m-am simțit bine și am plecat liniștit, căci dacă oamenii nu-și pot da din liniștea lor și semenilor, nu știu dacă este bine. M-ar fi interesat să comentăm, cu dumneavoastră amîndoi, gestul resuturii unei părțicele din spiritualitatea noastră, la care am lucrat. Țineam la acest lucru căci îl simt că n-ar fi... convențional. Poate vom avea altădată ocazia, poate totul va rămîne numai în inimile noastre și vremea le va așeza la locul lor.

Ce fac minunile de copii? Firea lor ageră poate-i va face și fericiți. Le doresc acest lucru din toată inima.

Pe la noi vremea s-a îndreptat și eu îmi aranjez rucsacul, căci deseară am luat drumul Ceahlăului pentru cîteva zile. Sînt emoționat căci nu știu cum va fi întîlnirea albă, pînă acum văzîndu-l numai verde și galben. Merg aceste cîteva zile să mai adun gînduri, căci cine știe cele din spectacolașul (!!) de la Oradea unde și-or fi avut izvorul? (*Spectacolaș? Nici poveste! – n.n.*).

Doamna Vetuța, deoarece eu nu prea urmăresc presa de specialitate cu cronicile dramatice, fiți bună și cînd apare ceva, luați și pentru mine cîte un exemplar. La fel păstrați-mi cîteva afișe și programul care va apare și cînd veți avea ocazia o să mi le trimiteți. Poate cu Pussi sau Savin cînd vin la București, căci aș dori ca afișul să nu fie îndoit, deoarece, vreau să-l înrămez, pentru băiatul lui Tudorel.

Dacă v-ați lămuri cu *Ifigenia*..., cum venise vorba cînd am fost la D-voastră, tare ar fi bine să fie mai din timp ca să-mi rezerv timp și să scriem autorului. Mă gîndesc că poate aș cere dlui C. Noica, pe care-l cunosc foarte bine să ne scrie ceva pentru programul de sală și poate și alte gînduri ne-ar mai veni pe cale. Sigur, dacă trăia Comarnescu, totul s-ar fi schimbat într-o adevărată sărbătoare, cu rînduri de la autor, dacă autoritățile noastre ar fi fost de acord. Căci totul trebuie făcut, dacă se va face, anunțînd autoritățile, care dacă ar fi de acord, noi am solicita cunoscuții respectivi. Poate vă gîndiți și-mi scrieți. Pentru mine favorabilă ar fi perioada pînă la 15 sept., ca să nu pierd salariul, nefiind la cursuri. (*Doream să punem în scenă piesa lui Mircea Eliade, dar nu ni s-a aprobat – n.n.*).

Am avut la mine cîteva din piesele mele și tot am nădăjduit că vom găsi o clipă de răgaz să vi le citesc, dar hărțuiala și grijile firești au fost potrivnice. Vă întreb acum, nu v-ar interesa ceva? Știți că anii trecuți Gilda (Marinescu – n.n.) mi-a jucat la *Nottara* într-una, iar alta, premiată la un concurs pentru scenarii de televiziune și radio, mi-a fost transmisă de ei. Am niște lucruri mai scurte, pentru teatru de foaiier,

nu pentru „Săptămîna teatrului scurt“, precum și alte două, piese lungi, poate pentru Simona (Constantinescu – n.n.) și încă pentru o fată. Ce ziceți, ați vrea să vi le trimit, să le citiți numai D.voastră și să-mi spuneți ce credeți, dacă ar trebui date mai departe la citit și dacă ar avea șanse să fie jucate? N-aș vrea însă să aibă aspectul de forțare a lucrurilor. Modificările ce mi s-ar cere le-aș face pe loc ...

Mulțumindu-vă pentru tot ce ați făcut pentru mine, dorim copiilor mult bine, mamei și D.voastră vă sărut mîna iar pe caldul și nobilul domn Pop îl îmbrățișez și aștept să ne vedem la București în casa noastră,

Ion Olteanu

București, 27 martie 1978

Dragă doamnă Vetuța și domnule Pop,

Tare m-au bucurat rîndurile d.voastră și prin cele ce spun și prin duhul de sub ele. Îmi dă un sentiment de dreptate gîndul că ceea ce am intenționat s-a și transmis prin spectacol, în casa d.voastră, a venit vorba de felul cum aș intenționa să-l realizez, dar de la gînd la faptă, deseori este lungă calea. Am vrut să ne îngîndurăm cu toții, cei din sală, de atunci și cei care vor mai putea să vadă spectacolul, pe marginea Golgotei pe care urcă toate popoarele, ca și al nostru. Nu găsesc, la ora actuală, un alt sentiment mai trainic decît tăcerea ce trebuie să vorbească mai mult decît toate cuvintele, și dacă spectacolul meu a generat a atare stare interioară, este cel mai cucernic dar pe care-l poate aduce țărinei omenеști ajunsă țărînă, prin uciderea vieții alor noștri.

Regretul că nu ne-am mai putut vedea spectacolul a fost și pentru mine mare, dar lucrurile de acasă și atmosfera obligatorie de ceremonial, de care nu se poate scăpa în asemenea ocazii, au fost cauzele. Cu extrem de puțină lume aș fi dorit să vorbesc și gîndul îmi era la dvs. în primul rînd. Poate viața ne va mai întîlni la Oradea sau la noi acasă.

Doamna Vetuța dragă, tare frumos a ieșit programul de sală, și ca redactare tehnică și ca gînduri scrise. Vedeți de ce am încredere în poporul nostru? Pentru că este nobil, cînd este lăsat să lucreze și noblețea lui nu ține de un anumit loc numai, ci se extinde asupra întregii alcătuiți. Caietul este afît de ales, cum este distincția albului cămășilor noastre. Laudă d.voastră că aveți stăruință și gust.

Am fost pe Ceahlău, iarna, pentru prima dată în viața mea, voiam să-l văd cum arată și am reușit. Îl cunoșteam în vreme de vară, de început de toamnă, sau toamnă tîrzie, dar nu iarna. Este atîta frumusețe, care cumva îți sporește și puterea fizică, încît, ca o operă mare, mulțumindu-te și încîntîndu-te, te face să te gîndești că nici nu ai făcut un efort prea mare. Am mers pe urme de lup, proaspăt călcate, și-am văzut cîteva grupuri de capre cu nările în vînt, dîndu-și poate seama de amenințarea care le păștea, dar nu erau neliniștite. Am avut cîteva porțiuni cu omăt viscolit, de am

intrat și pînă mai sus de brîu, puînd înainta numai smulgîndu-ne și ridicîndu-ne piciorul, ca să putem păși, cu mîinile, ci ne-am tîrît pe burtă, pe coate și genunchi. Eram doar doi, eu și un doctor din Piatra Neamț și nici o clipă n-am șovăit și ne vedeam trecuți de hop, urmînd altul și altul la rînd. Cînd am ajuns pe culme, ea este golașă, numai piatră azurie, cînd nu-i acoperită de omăt, am uitat fulgerător prin ce am trecut. Am dormit o noapte la cabană, am urcat în dimineața următoare pe vîrfurile Toaca, o sîncă cît un mălai uriaș, la care duce o scară de patru sute șazeci și patru de trepte, și pe care altădată privind-o de jos, aveam impresia că, dacă aș urca-o, s-ar prăbuși cu mine în gol. Am urcat cele douăzeci și cinci de etaje, pe un vînt de să ne ia pe sus și totul a fost în ordine. Cînd am ajuns, la Bicaz și Piatra Neamț, am avut același sentiment de compătimire, că trebuie să trăim unde trăim.

Ce se mai întîmplă, doamnă Vetuța, cu spectacolul? Vestea tristă de la Cluj nu m-a surprins. Nepăsarea este viciul care ne minează și ne-a minat în decursul timpurilor. Și apoi, oare, acolo, nu se practică și un snobism de oameni ajunși? Mi-ar fi făcut mare plăcere să asist și eu la un spectacol cu discuții, în Clujul studenției mele și al soției mele, dar n-am posibilitatea materială. L-am rugat pe domnul Mircea Bradu, că dacă se programează spectacolul în cîteva centre importante, aș veni pînă la Oradea și, dacă atmosfera și programul de repetiții al teatrului ar permite ca să facem, chiar pe apucatele, două șnururi, ar fi extrem de util. Eu susțin că este.

Ce vă fac copiii? Am un mare sentiment de bucurie, cresc și la noi oameni și nepoții și strănepoții opincarilor se ridică și bat la porțile culturii și științei europene. Să fie numai sănătoși, că treabă vor face.

Vă trimit zilele astea *Ifigenia (piesa lui Mircea Eliade pe care NUMAI noi o aveam, la ora aceea, și i-o dădusem în speranța că o să-i placă și ar putea-o monta la noi, n.n.)* și de ale mele, poate, ceva. Cu tot dragul și dorința de sănătate, sărut mîna. doamnă Vetuța, dvoastră și mamei dvs., pe copii și pe domnul Pop îi îmbrățișez și să dea Dumnezeu să ne vedem cu bine.

Ion Olteanu

P.S. Vă rog să faceți economie de programe și afișe, mai trimiteți-mi și mie cîteva, căci poate le mai dau la oameni de bine (!) și în locuri importante pentru istoria teatrului nostru.

În spectacolul *Occisio...*, la final, aveau o scenă și copiii noștri, fetele domnului Bradu, Ancuța (azi o remarcabilă regizoare de teatru) și Lioara (actriță) și Mihnea, fiul meu mai mic. Toți trei aveau, fiecare în jur de 6-7-8 ani. Stăteau, în final, lîngă „mama” lor care era actrița Anca Miere Chirilă (ea era și nașa fetelor), se strîngeau în jurul ei, ca niște orfani amărîți, apoi veneau cu trei rămurele de brăduț în mînă, spre public, înseninați, ca un mesaj plin de speranță. Copiii erau încîntați că joacă, mai primeau și bani pentru figurație, se îmbrăcau la cabină, cu niște cămăși albe, de

pînză – costumele lor. Erau frumoși și curați și aplauzele din final – întotdeauna furtunoase, păreau că sînt și pentru ei. Ce mai, artiști în toată regula. Îmi aduc aminte ce plin de importanță a fost Mihnea cînd a luat primii bani. Era primul cîștig pe munca lui și i-a pus cu grijă într-o casetuță. Erau puțini, dar erau „ai lui“... Cheltuia din ei, cu măsură. O dată, totuși, i-a împrumutat o sumă foarte mică și lui Flaviu, fratele lui mai mare. A fost primul gest de într-ajutorare frățească și eu, noi, adică, priveam cu încîntare, cum „se aveau ca frații“. Așa au rămas pînă azi.

București, 20 aprilie 1978

Dragă doamnă Vetuța și Dle Pop,

Vă restitui *Ifigenia* și alătur una dintre piesele mele care mie mi-a plăcut odată, n-am mai recitat-o în ultimii ani să văd ce poate fi cu ea. Dacă aveți răgaz, printre multele hărțuieli, m-aș bucura dacă ați citi-o și mi-ați spune părerea. Sigur, pe mine m-ar interesa jucarea ei, dar asta este greu în multe privințe și în multe teatre. V-aș ruga însă să fiți bună și să căutați să nu se răzlețească textul, căci sînt anumite modificări pe el, care nu știu dacă le-am trecut și pe exemplarul original. Ce rol ar fi și mama și fata pentru Simona (Constantinescu, – n.n.).

(...)

Mi-e dor de dvs. și de domnul Pop, n-am putere, dar v-aș lua în peregrinările mele, să vedem munți, mare, oameni și pe noi înșine. Mă bucur mult în sinea mea că v-am cunoscut pentru tot ce sufletul dvs. încapă în el. Ce se întîmplă cu *Occisio*? Se mai joacă, este cumva programat la televiziune, sau vine cineva și profită de munca mea, căci doar am bătut drumul, altceva ce să mai respectăm?

Vă îmbrățișez pe toți ai dumneavoastră și dacă dați prin satul lui vodă, dați-mi de știre să ne vedem. Ce face Tatiana? Doamna Miere? (Tatiana Manolescu Uleu, scenograf, Anca Miere Chirilă, actriță, n.n.). Puneți mîna pe condei și cu domnul Pop, așterneți cîteva cuvinte de dor și înălțare de jale.

Hristos a înviat!

Ion Olteanu

București, 22 aprilie 1980

Dragă doamnă Vetuța și dle Pop,

Tare rău îmi pare că nu știu ce-am făcut cu plicul unei scrisori de la dvoastră, în care era notată adresa de acasă, căci, astfel v-aș fi scris acolo, nu la teatru. Aș fi dorit ca să despart gîndurile pe care le-am frămîntat împreună cu cele, biete, ale teatrului. Altădată, cînd voi ști adresa de acasă, așa voi face, acum, să rugăm hîrtia să le ducă, așa, amestecate, cum sînt.

Ce faceți? Copiii cum se dezvoltă? Sper că bine, și frumusețea lor fizică și morală va ajuta la greul căruței bietului nostru neam, care încearcă să se înalțe acolo unde o merită.

La noi, toată casa, toate casele, sînt bine, muncesc și-și cresc urmașii. Pentru mine anul acesta cred că va fi rodnic, îmi va apare volumul de versuri și poate mi se vor juca niște piese. Lui Dan Nasta îi plac deosebit cîteva, între care *Vecinul* și o piesă lungă, *Omătul negru*, în care am încercat o viziune mitică românească, mit care în fond ar vrea să fie al oricărui om, din orice popor s-ar trage, dar el ar rămîne ca o contribuție românească, la o altă perspectivă a teatrului european. Să vedem ce va mai fi, important este că place cuiva și că-l interesează.

Dragă doamnă Vetuța, fiți bună și puneți într-un plic toate textele mele, care nu interesează teatrul, sau n-are posibilitatea să le joace. Pe mine sigur m-ar fi interesat și mă interesează în continuare, dacă niște actori de valoarea Simonei, a lui Rozorea și a altor cîteva încă, ar fi împrumutat, din plinul lor, fluid eroilor mei. Dar se vede că nu se poate și nu avem ce face, nici dvoastră, nici eu. Nu uitați să-mi trimiteți și textul pe care vi l-am trimis în iarna după ce am venit de la Oradea, nu știu dacă este *Vremea mirtului înflorit* sau *Omătul negru*. Aș avea nevoie de el, și-apoi teatrului din Oradea nu-i este de folos. Mulțumesc pentru toate. Dragă dle Pop, cînd Dumnezeu facem rost să ne vedem? Vă sărut și îmbrățișez pe toți, pe dvoastră doi, pe copii și pe nobila Tatiana.

Ion Olteanu

Au trecut anii și nu ne-am mai văzut... (n.n.)

DOMNUL PROFESOR ION ZAMFIRESCU – „UN OM DE MODĂ VECHÉ?”

Cînd l-am văzut prima dată, la o conferință, prin anii 60/70, Domnul Profesor ne-a impresionat plăcut pe toți cei mai tineri care îl cunoșteam doar ca autor al unei valoroase și masive *Istории a teatrului*. Mare ne-a fost însă bucuria să descoperim că eruditul dascăl, îți vorbea de dramaturgii și artiștii cei mari din perioada interbelică, nu doar cu precizia și amănuntele analistului, a omului de bibliotecă, ci și cu căldura unui prieten care unora le-a fost apropiat și pe care, apreciindu-i cu exigența cercetătorului, i-a iubit cu inima prietenului adevărat. Și am mai văzut, nu peste multă vreme că, deși nu mai era tînăr – a fost și continuă să fie decanul de vîrstă al oamenilor de teatru din orice întrunire de breaslă, – era gata să răspundă unei invitații la un festival teatral, la un colocviu, la o sărbătoare a teatrului. Mai mult, niciodată – cum se mai înîmplă cu prea ocupații și uneori distrații oameni din lumea teatrului – nu uita să-ți răspundă la o scrisoare sau să scrie un articol pentru un caiet program. Un om cald, blînd, un aristocrat autentic al breslei teatrale, a cărui educație „de modă veche” (dar ce modă!) făcea adesea notă discordantă cu tinerii în blugi și cu tot felul de gablonzuri pe piept și pe la încheieturile mîinilor (care aveau și ei, de

ce să nu recunosc, farmecul lor – iar după 90 erau cu plete, cu codițe sau cu părul lung strâns la spate). Domnul Profesor era întotdeauna îmbrăcat impecabil, ras proaspăt, cu costum și cravată, cu pantofii bine lustruiți. „Ca scos din cutie“ – cum spunea bunica mea despre oamenii care ieșeau îngrijiți în lume. Ca să nu mai spun că, domn autentic fiind, nu întârzia niciodată la întâlniri, era mereu cu câteva minute înaintea celorlalți acolo unde era așteptat. Vă imaginați ce mult aveam noi de învățat din felul cum se comportau și ni se adresau oameni din lumea teatrului ca Marietta Sadova, Ion Olteanu, Ion Zamfirescu, Nicolae Carandino, Alexandru Paleologu, Dina Cocea, Sorana Coroamă Stanca, Zoe Anghel, Radu Beligan, Ion Toboșaru, Ileana Berlogea, Sică Alexandrescu, Horia Lovinescu, Ioana Mărgineanu, Valentin Silvestru, Sanda Manu, Octavian Cotescu...

De la ei aveai întotdeauna ceva de învățat, indiferent care era tema discuției. Îți vorbeau de o lume, de o carte, de „oameni care au fost“.

Din 1978 pînă în 1988 sau 89, deci mai bine de zece ani am comunicat epistolar, și ne-am văzut de câteva ori pe an, la festivaluri, la premiere mai importante în București sau în țară. De o gentilețe și un desăvîrșit cavalierism, te îmbrățișa, te prezenta anturajului, rostind despre tine, un oarecare secretar literar din țara aceasta, vorbe frumoase, de laudă, făcîndu-te să roșești, pentru că erai convins că nu le meriți nici pe departe. Dar el știa cît de important este să-i încurajezi pe cei care lucrează în provincie și, mai ales care prestează o muncă „din spatele frontului“ – cum spune un coleg. Dar Domnul Profesor cunoștea foarte bine fișa acestui post, ca să zic așa, și ne aprecia zbaterele, fără rezerve. Cînd greșeam – se mai întîmpla, nu-i așa? – era printre cei care ne găseau scuze. A fost un mare Domn al teatrului românesc. A lăsat, plecînd, un gol imens...

26 februarie 1978

Scumpă doamnă Elisabeta Pop,

șin să vă spun încă o dată că intervenția dv. la simpozionul de la Oradea, mi-a plăcut enorm. Am apreciat: vibrația, căldura, convingerea, judecata limpede, curajul gîndului macerat îndelung și, în plus, accentul încărcat de grație și inteligență feminină.

Vă mulțumesc pentru firele de frezie aduse la gară. Le am aici, pe biroul meu de lucru. Dacă aș fi mai tînăr, le-aș fi presat și apoi le-aș fi găsit un loc în muzeul amintirii.

Șederea la Oradea a fost plăcută, cu momente de neuitat. Știu că aceasta o datorăm și străduințelor duminale. Sînt fapte, acestea, pentru care nu aș ști să răspund cu ceva mai bun decît cu prietenie și afecțiunea mea.

Cu gînduri și sentimente alese,
Ion Zamfirescu

București, 25 martie 1978

Scumpă duduie Elis Pop,

Îți mulțumesc pentru gândurile măgulitoare pentru mine, pentru caietul și afișul *Occisio*... le-am rînduit în arhiva mea epistolară, pentru invitația de a veni în familia d-tale și, în genere, bucuria de a fi descoperit un om viu și un suflet vibrant.

Te felicit din inimă pentru caietul *Occisio*... E mai mult decît un document de sală. E o piesă care va merita să figureze în istoria teatrului românesc. regret profund că rîndurile mele, scrise în grabă, rămîn atît de insignifiante în raport cu frumusețea, calitatea și importanța caietului. Dacă aș fi știut asta, aș fi pus bătrîna și incipient neputincioasa mea minte la mai multă sesizare. Mesajele d-tale m-au bucurat. Sînt sensibil, extrem de sensibil, la ceea ce pornește din inteligența și superioritatea feminină. Zilele de la Oradea, între altele, mi-au procurat și satisfacția de a te descoperi, cu ceva sau cu foarte-ceva în plus față de ce știam sau bănuiam.

În mai, ca de obicei, mă voi duce la Săptămîna sătmăreană. Poate ne vom întîlni acolo. Aș socoti aceasta drept un mare dar.

Dacă vreodată, cînd cu treburi ale instituției sau ale dtale te vei afla în București, m-ar bucura să-mi dai un semn.

Îți doresc mult bine, împliniri și satisfacții și mereu-mereu admirabila dtale efervescență.

Cu toată prietenia,
Ion Zamfirescu

București, 7 ian. 1979

Mulțumesc pentru frumoasele gânduri și felicitări. La rîndu-mi, aceleași bune și calde urări de sănătate, de împliniri și satisfacții. Îmi face plăcere tot ce vine de la dta. Imprimi, pe tot ce faci și gîndești un inefabil, ceva de sensibilitate, de inteligență, de superioritate umană.

Nădăjduiesc să pot veni la Oradea, în februarie.

La mulți ani,
Ion Zamfirescu

București, 24 ianuarie 1979

Scumpă doamnă Elisabeta Pop,

Scrisoarea dtale m-a bucurat mult. E o rară satisfacție să stai de vorbă – fie și în treacăt, fie și la distanță – cu un om ca dta, febril, cald, entuziast, încărcat de nevoia de a dărui și a înfrumuseța în jurul lui peisajul vieții și al umanității.

Într-adevăr, nu am putut veni la spectacolul dv. de la București, deși promisem invitația la timp. De trei luni încopace, am trecut – de fapt trec încă – prin grele îngrijorări. În starea soției mele – de aproape zece ani pe patul și fotoliul ei de suferință – au intervenit înrăutățiri alarmante. Nu ascund că, în afara acelor obligații

stricte, profesionale, ce nu pot fi amânate, mi-a lipsit dispoziția pentru toate celelalte lucruri. Acum se schițează o ameliorare; îngrijorarea însă rămîne mai departe.

Mi-ar plăcea, desigur, să pot veni la Oradea pentru festivalul teatrului scurt. Aștept, deci, invitația organizatorilor. Nădăjduiesc că împrejurările îmi vor îngădui această bucurie. Eu țin mult la Oradea. Am să-i înștiințez și pe dl. Blajovici (prof. Traian Blajovici – n.n.) și pe Paul Magheru de această eventuală participare.

Săptămîna viitoare voi încerca să găsesc puțin timp pentru prezentarea lui *Rhesos*. Nădăjduiesc să nu fie prea tîrziu.

Dacă din cînd în cînd îmi vei da un semn de viață, poți să fii sigură – va fi întotdeauna bine primit și sărbătorit cu caldă prietenie și afecțiune.

Cu cele mai bune sentimente,
Ion Zamfirescu

București, 1 februarie 1979

Doamnă Elisabeta,

dacă acest text vă spune ceva și nu se suprapune cu altele, dați-i curs. Dacă nu, lăsați-l la dosarul bunelor intenții. Nădăjduiesc, – mai bine zis așa vrea – să vin la Oradea, pentru Săptămîna teatrului scurt. Dar știu eu?!

Felicitări pentru reușita semicentenarului.

cu prietenie,
Ion Zamfirescu

București, 28 febr. 1979

Scumpă doamnă Elisabeta,

am ajuns la București, guturănit și înfrigorat – vagonul de dormit avea instalația de calorifer defectă – dar încărcat de amintiri. Și bune impresii... după zilele petrecute la Oradea. Spectacolul Pirandello (este vorba de *Astă-seară se improvizează*, în regia lui Alexandru Colpacci și scenografia Tatiane Manolescu Uleu, un spectacol eveniment, n.n.) m-a încîntat. Te felicit pentru caietul program. Gîndesc că *Săptămîna* a fost reușită. Orădenii sînt oameni care știu să înțeleagă și să perpetueze valorile prieteniei. Aștept din cînd în cînd vești de la dta. De fiecare dată le voi saluta cu nesfîrșită prietenie,

cu gînduri bune,
Ion Zamfirescu

București, 2 martie 1981

Scumpă doamnă Elisabeta,

îți trimit conform promisiunii, rîndurile alăturate. Aș fi fericit să știu că ele împlinesc – total sau în parte – gîndurile și intențiile ds. Eu le-am scris cu afecțiune și prietenie pentru Teatrul din Oradea, pentru dta și pentru toți care vibrează și oficiază acolo.

Ți-aș rămâne recunoscător – în cazul publicării – dacă îmi vei trimite un exemplar din caietul program.

Cu gânduri și sentimente calde,
Ion Zamfirescu

București, 10 dec. 1984

Scumpă prietenă,

au trecut câteva zile de când m-am reîntors la București. Mereu, gândul îmi alunecă la cele trăite la Oradea, săptămîna trecută. M-am simțit bine tot timpul. Am înțeles, cred, cît de cald v-ați străduit, cu cîtă voință și cu cîtă putere de dăruire. Te asigur, a fost bine și a fost frumos. Ați izbutit ceea ce este mai greu: să creați atmosferă, să solicitați resorturi ale sufletelor, să implicați în faptul normal semnele vii ale simpatiei umane.

Te-am urmărit tot timpul. Cîtă energie, cîtă voință, cîtă putere de suflet, în delicata faptură! Și deopotrivă: cîtă... modestie, cîtă pricepere, cîtă inteligență umană, cîtă putere de a nu osteni vreodată. Ești un exemplar uman în care auspiciile au turnat ceva din substanța ei cea mai de preț.

De aici, de departe, îți mulțumesc. Acolo, la Oradea, m-am simțit răsfățat și ocrotit. Îngăduie-mi să consider că faptul de a te cunoaște constituie o fericire.

Mi-ar plăcea să știu că în puținul timp ce îmi mai stă înainte voi mai avea încă prilejul de a cunoaște la Oradea zile la fel de pline și de bogate...

Cu toată prietenia,
Ion Zamfirescu

București, 7 martie 1988

Scumpă doamnă Pop,

sînt încă mîhnit pe mine, pentru chipul răstit și nestăpînit cum v-am răspuns la telefon. Adevărul e că vestea negativă m-a luat prin surprindere. Invitarea la Oradea îmi făcea o imensă plăcere. O așteptam cu bucurie, cu nerăbdare. Pentru a vă vedea, pentru a-mi întîlni cîțiva prieteni pe care-i am acolo; pentru a retrăi o zi-două în atmosfera de prietenie pe care ne-ați oferit-o întotdeauna, cu generozitate și căldură. Nu-mi stă în fire să fiu sălbatec. Ce mi-a venit oare în clipa aceea? Pe semne am început să îmbătrînesc... Nu m-am îndoit nici o clipă de grația și calitatea invitației dvs. Știu, de asemenea, că neprevăzutul incident v-a amărît și v-a creat greutăți. În ce mă privește, sincer, limpede, vă cer iertare: pe nedrept v-am supărat. Acum incidentul a trecut. Lucrurile reintră în ordine. Oricînd voi fi fericit să am vesti de la dvs., să vă știu mulțumiți. Mai bine zis, ca greutățile cu care trebuie să vă confrunțați să nu vă ia ceva din farmecul și curajul dvs., ca oameni și ca prieteni ai lucrurilor frumoase. Te rog să comunici aceste gânduri ale mele și domnului Mircea Bradu.

Cu veche și totală prietenie,
Ion Zamfirescu

N.N. Supărarea Domnului Profesor se referă la faptul că, fiind tot mai săraci, subvențiile pentru festival subțindu-se nepermis de mult, l-am anunțat că lista invitațiilor s-a micșorat, rămânând pe ea doar câțiva cronicari, strict necesari pentru a consemna în presă evenimentul. În plus nu mai aveam voie să organizăm sub nici o formă colocvii și simpozioane teatrale – obișnuite în astfel de ocazii – prin urmare un istoric, fie el și de anvergura și valoarea Domnului Zamfirescu, a fost, probabil, sacrificat și tăiat fără milă de pe lista invitațiilor. Cel puțin așa bănuiesc că au stat lucrurile, după cum îmi aduc aminte. Probabil Domnul Profesor se pregătise suflătește să vină la Oradea, unde, după cum singur mărturisese, se simțea între prieteni și refuzul nostru (penibil, îmi dau seama) în ultima clipă l-a necăjit enorm. Cine știe pe câți am mai supărat noi în felul acesta... Dar, iată, după ani buni și nu puțini, lucrurile la TEATRU nu stau mai bine. Unii dintre noi ne pregătim, (suflătește, desigur) de pildă, să mergem la un festival sau altul, teatral sau la Gala UNITER și aflăm în ultima clipă că vom sta binișor acasă și o vom urmări la televizor, sau vom citi despre cutare festival în presă, pentru că organizatorii nu au bani și noi n-am încăput pe liste. Deh...

București, 8 aprilie 1988

Scumpă doamnă Elisabeta,

am primit invitația la Săptămîna Teatrului Scurt. O așteptam. Mi-a făcut plăcere. Din nefericire, nu pot să particip. În familia mea se petrece un eveniment dureros. Aștept din clipă în clipă vestea fatală. O soră a mea, profesoară pensionară la Craiova, este pe punctul de a se sfîrși. Mă pregătesc astfel să merg la Craiova.

Cu gîndul voi fi la manifestarea dvs. Doresc să vă fie reușită, să vă aducă satisfacții, să poarte în ea omagii și sentimente de recunoaștere pentru cît vă străduiți și – așa cum spuneai frumos în epistola din urmă – pentru acel „mergem înainte, nu cedăm, luptăm și sperăm“.

Salutări tuturor celor de-acolo, prieteni de care mi-e dor și pe care nădăjduiesc să-i înfîlnesc în momente mai ferite de fatalități și ghinioane.

Cu caldă și sinceră prietenie,

Ion Zamfirescu

București, 15 mai 1990

Scumpă doamnă Elisabeta Pop,

tot ce-mi vine de la dta mi se înscrie cald și adînc în suflet. Îți mulțumesc mișcat, recunoscător, pentru cuvintele măgulitoare și pentru sentimentele ce grăiesc prin ele. Îmi pare rău că m-am trezit oarecum tîrziu pentru destăinuirile mele memorialistice. Am cunoscut mulți oameni. M-a interesat să-i privesc de aproape, să-i înțeleg, să-i citesc. Sînt mulți oameni... vrednici despre care aș avea ceva de spus. Am pe masa mea de lucru materiale... pentru un volum următor. Dar, iată de patru luni încoace de cînd cu „evenimentele“, ritmul meu de lucru a mai stagnat. Și, în plus, un ochi

care mă lasă, rugină pe la încheieturi, 83 de ani, parcă și un început de oboseală, etc. etc. ... Totuși! Să zicem că mergem înainte și că *trebuie!*

Îmi place linia pe care o schițează revista *Țara Crișurilor* (apărută imediat după revoluție – redactor șef Stelian Vasilescu – au „rezistat“ doar 7 numere, n.n.), cultură românească, contribuție transilvăneană, patriotism inteligent, tinerețe sufletească și morală.

Mi-e dor de Oradea și de mulți de-acolo. Aștept cu bucurie orice prilej de a ne revedea.

Al dtale

Ion Zamfirescu

Ne-am revăzut, an de an, la București. Pînă la 90 de ani Profesorul era prezent în sala de teatru (n.n.).

VALENTIN SILVESTRU – UN CRITIC SOBRU, CHIA RIGID, ÎNTR-UN MOMENT SENTIMENTAL

Valentin Silvestru trecea drept unul dintre cel mai sobru, mai serios, (chiar rigid), critic. Excelent profesionist, cu o memorie prodigioasă, capabil să bată țara de la un capăt la altul, ca să vadă un spectacol care i se părea important, să asiste la debutul unui tînăr regizor sau al unui actor care i se părea lui că promite. Știa totul: cine conduce – și cum – teatrele din România, unde lucrează fiecare regizor, cum gîndesc cei care răspund de cultură în fiecare județ, în fine, știa cam tot ce trebuia să știe un adevărat om de teatru despre „parohia“ de care răspundea. Lăuda cu mare grijă, ignora pe cine nu trebuia luat în seamă, critica aspru pe cei care-l dezamăgeau. Investea în unii cu generozitate, pe alții îi urmărea cu o ranchiună greu de imaginat la un om de calibrul lui intelectual. Avea replica tăioasă, nu o dată, pentru impertinențele puștești ale unor tineri care credeau că lumea începe cu ei. Bătrînilor le vorbea cu un glas protector, blînd, voind parcă să-i ocrotească. Femeilor fără cochetărie inutilă, lăsîndu-le impresia că le socotește egalele lui, un fel de camarade – li se adresa uneori cu apelativul ușor comic „consore“.

O categorie pe care, ca mulți alții n-o putea suferi, erau proștii. Cu ei vorbea ironic-disprețuitor, am zice bășcălios, dacă n-am ști cît de mult ura el vorbele azvîrlite la întîmplare, jargonul și argoul. Vorbirea lui – cu toate că nu scăpase de accentul moldovenesc – era cît se poate de îngrijită, de corectitudine ce să mai vorbim: era un as al limbii române literare.

Cînd ți se adresa firesc, normal, întrebîndu-te cum îți merge sau ce se mai întîmplă în teatru, puteai să fii liniștit. Nu suporta intimități cu colegii de breaslă, nu „se trăgea de șireturi“ cum se spune, cu nimeni, în discuții aducea întotdeauna

argumente multe și, imbatabile, te asculta, dar nu părea foarte interesat de contraargumentele tale. Știa tot ce se întâmplă în teatre și arareori îl „prindeai“, ca să zic așa, neinformat sau în afara vreunei probleme.

La obișnuitele mese de după serile festivaliere, el mînca ceva, cu măsură, eventual reușea să și bea un – unul singur – pahar de vin, apoi se ridica și pleca. Nu-i plăcea să stea la taclale – cum, le plac atît de mult oamenilor din teatre, – el nu se ocupa de fleacuri și bîrfe teatrale, orice știre era filtrată bine și sursele erau controlate atent.

Cele mai multe femei din breaslă, am observat, îl ascultau, nu-l prea contraziceau, ajustîndu-și – sper să nu se șupere – uneori părerile după ale lui. Ce-i drept, excluzînd unele subiectivisme pe care, ca tot omul le avea și el, părerile lui în materie de teatru erau corecte, temeinice. Uneori însă avea, tot ca mulți alții – oportuniste sau mici lașități, întotdeauna însă cu inteligență drapate în argumentări greu de combătut.

Una peste alta era un interlocutor de care nu puțini se temeau, preferînd să caute compania altora, mai bonomi, mai simpatici chiar, dar de la care aveai mai puțin de învățat. Fiindcă, orice s-ar spune, Valentin Silvestru nu a fost niciodată un om comod, un cronicar pe care-l puteai îmbăta cu apă rece, ca să nu mai spun că nu reușeai să-i ametești vigilența nici măcar cu pălincă tare de Bihor.

Cu femeile care se fisticeau în fața lui se purta cavalereste, le vedea emoționate și i se făcea milă de ele. Îl impresiona slăbiciunea lor, stima excesivă pentru el blocîndu-le naturalețea. Cînd, o dată, o actriță a început să cocheteze cu el, am văzut că nu i-a displicut deloc: în fine, cineva a observat, părea să spună, că nu e doar cronicar, ci și bărbat. A avut o reacție foarte ciudată, așa, luat pe nepregătite, iar noi, cei din jur, care-l cunoșteam destul de bine, ne-am distrat copios. Era sensibil la frumos, dar avea simțul ridicolului și se temea de farse. Nu o dată observa că o actriță este foarte frumoasă, dar s-o ferească Dumnezeu să joace prost, „rău“ cum spunea el, că n-o ierta sub nici o formă.

Azi vreau să povestesc o întâmplare mai neobișnuită, petrecută în aeroport la Oradea, acum, după 20 de ani. Avioanele întîrziu din cauza timpului nefavorabil, eram după un festival de teatru scurt, noi i-am condus pe cronicari la aeroport și stăteam acolo, cu ei, pînă doar-dar s-or îndura să dea liber să poată pleca oaspeții noștri. Ne aflam în holul mare al aeroportului, cu multe bagaje în jur. Una dintre invitate, o fată frumoasă, Julieta Țintea, redactor la Radio București, și cronicar teatral își pusese capul în poala unei colege și moșăia. Părul ei lung, foarte frumos, se revărsa peste poșeta de lîngă ea. Era o priveliște neașteptată. Alături, la o mică distanță, stătea Valentin Silvestru. Vorbeam despre recent încheiatul festival, despre ce a fost bine și mai puțin bine. Obișnuitul bilanț atît de drag cronicarului. Deodată, spre uimirea mea, a întins mîna și, cu privirea ușor dusă departe, a început să mîngîie podoaba aceea superbă de păr buclat al tinerei femei. Gestul n-avea nimic ostentativ, era

frumos și curat. Noi, cei care ne aflam mai aproape de el, am înmărmurit. Nu eram obișnuiți cu asemenea gesturi, fie ele și delicate...

Stînd astfel, mie nu știu ce mi-a venit să-i spun că am citit undeva, într-o anumită carte, ceva în legătură cu un copil care-și privea mama cum își pieptăna părul, în liniște, într-o zi de iarnă, „într-un sat moldovenesc“. Îți aduci aminte – m-a întrebat – de scena aceea? Era vorba de cartea lui, *1000 de ore în Spania* care începea cu această scenă, ca o mîngiere... Ochii i s-au umezit puțin și, ca să-și ascundă emoția, a întors capul într-o parte, continuînd să mîngîie părul Julietei. În fața ochilor mei se afla acum un băiețel alături de mama lui... Vraja acelei clipe care părea că-l stînjenește ușor pe vajnicul critic, s-a risipit imediat, pentru că glasul aspru al unui comandant ne anunța că avionul se pregătește de decolare.

Dar, se vede, pe el scena aceea din copilăria lui l-a emoționat mai mult decît credeam eu și faptul că am reținut-o l-a emoționat și mai mult. Așa se face că, odată, pe cînd se afla la Oradea, m-a întrebat cum de-am reținut-o. I-am povestit că e posibil s-o fi reținut și pentru că la țară, bunica mea se pieptăna pe ascuns, cocul cusut (conciul) luîndu-i destul timp, ei părăndu-i-se că împletitul acelor codițe era o treabă de tot intimă, prin urmare, n-o făcea în văzul nostru. Era și motivul pentru care noi, nepoatele, o urmăream cînd se pieptăna, să vedem exact ce și cum face. Poate de aceea mi-a rămas întipărită atît de bine în minte scena din satul moldovenesc. Era o iarnă grea, casa li se înzăpezise, iar mama, după ce și-a pieptănat cu grijă părul bogat, sub privirile atente și pline de admirație ale copilului, s-a spălat frumos pe mîini cu săpun de casă și s-a apucat să frămînte aluatul dospit al pîinii...

A fost unul din puținele momente cînd eu una l-am văzut emoționat, foarte mișcat pe Valentin Silvestru, cel atît de sigur pe el și părănd mereu cu picioarele pe pămînt. O clipă a plutit în norii amintirilor dragi ale copilăriei... O clipă doar...

Am ales două din scrisorile puține de la Valentin Silvestru.

Dec. 1989

Stimată consorță,

mulțumesc pentru portretul-interviu care e tot atît de spiritual cît și binevoitoarea scrisoare de însoțire. Îl vom publica, desigur, cu plăcere. Poza rămîne așa cum e, ca să-și aibă și ea locul ei. (Este vorba de un interviu luat de subsemnata lui Mircea Bradu, pentru *România literară*, n.n.) Directorul va fi apreciat ca jucînd în piesa *Le Chandelier* (*Lumînărarul*) de Musset.

Din bibliografia dramaturgului văz că lipsește *Satul blestemat*. Nu se chema așa? Ați omis-o intenționat? Sau săvîrșesc eu o eroare? Binevoiți a-mi răspunde.

Vă doresc multă sănătate și un an nou foarte rodnic.

Valentin Silvestru

(*Vedeți? Nu-i scăpa nimic. Noi mai uitam, dar el... – n.n.*).

Îți mulțumesc pentru amabila scrisoare și plăcutele vești despre posibilitatea unor schimbări de climat la Teatrul din Oradea. Am avut și prilejul unei scurte convorbiri cu dl. Harizomenov (Eugen, atunci director al teatrului, n.n.), care părea a împărtăși punctul dv. de vedere, că se așteaptă o schimbare.

Sînt bucuros că ați pornit-o cu dreptul. Repertoriul vorbind, alegerea pieselor semnate de Anouilh, Antonio Gala (îl cunosc personal, e un autor stimabil), Brecht, Büchner, de Filippo, e nimerită. Cît privește dramaturgia originală: vă informez că la concursurile pe care le-am inițiat, în această toamnă, la București (Festivalul Veseliei) și la Buzău (Festivalul de teatru comic scurt *Ion Băieșu*) un juriu de dramaturgi și critici au premiat piese inedite de Marin Sorescu, Dumitru Radu Popescu, Tudor Popescu, Matei Vișniec. (A fost și motivul pentru care l-am rugat să ne dea de veste ce piese noi a premiat, spre a le lua noi înaintea altora, deoarece ne interesau premierele absolute. Nu era vorba că noi nu aveam piese românești, aveam, har domnului, dar nădăjduiam să ni le dea nouă cu un ceas mai devreme...n.n.) Cum am primit și alte cîteva zeci de proiecte de program și am avut convorbiri cu aproape toți directorii de teatru din România, observînd eu că în mai multe cazuri, se găsesc titluri din toate literaturile europene cu excepția celei românești (în dreptul cărui capitol e notația „încă nefixat”) îmi permit a vă spune că există, oricînd, cel puțin o sută de piese vechi și noi care-și așteaptă „fixarea“...Am obosit făcînd liste (recomandări) pentru toți... O ultimă aventură cu directorul teatrului (?) m-a dat gata: i-am oferit un set de 50 (cincizeci) de titluri românești și, după trei luni mi-a răspuns că s-a hotărît la o traducere a unei piese scrise în limba rusă de soția unui român de la Vladivostok, care o luase, la rîndul ei, din franceză... (nu era prima dată cînd Domnul Silvestru ne lua peste picior pe noi, cei din teatre, ba că nu citim destul, ba că nu sîntem informați. Dar o făcea cu umor și, nu de puține ori avea și dreptate, așa că noi nu ne supăram pe el. – N.n.)

Salut, firește, inițiativa aducerii la Oradea a tinerilor regizori. Au apărut cîteva foarte buni și serioși. Anca Bradu îmi pare a fi printre ei. Am convingerea că veți izbuti cu ei, azi și mîine.

Vă doresc sănătate, putere creatoare și succes. Am, în ceea ce vă privește, un optimism temperat, dar real.

Valentin Silvestru

RADU PENCIULESCU, VALERIU MOISESCU, ION MARINESCU, VALERIU GRAMA

Pe data de 14 mai 1999, la orele 12, Radu Penciulescu a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Artă Teatrală și Cinematografică *I. L. Caragiale*, în cadrul unei emoționante ceremonii care a avut loc la Studioul *Cassandra*.

Luînd cuvîntul, Radu Penciulescu a părut la început foarte încurcat și poate așa și era, părea că nu știe exact cum să-i facă pe cei prezenți acolo să înțeleagă ce se mai întîmplă cu el, după atîția ani, să-i înțeleagă emoția. În sală se aflau foști colegi și foști studenți, dar și oameni foarte tineri, actuali studenți care nu-l cunoscuseră nici personal, nici la lucru, dar care citiseră și auziseră despre el multe, ca despre o legendă. Acum, că se afla acolo, în fața lor, nu le venea să creadă, așa cum se întîmplă întotdeauna, că omul acesta plăcut, inteligent, modest, emoționat, de o sinceritate totală, nu știe ce să le spună, văzîndu-se înconjurat de o mulțime de oameni, de prieteni, în sala aceea plină toată parcă de ochi dornici SĂ VADĂ și urechi SĂ AUDĂ...

Părînd doar că nu știe ce să spună, ca de obicei, Radu Penciulescu a vorbit afit de frumos, încît asistența l-ar mai fi ascultat ore în șir. De unde îi vine oare acest dar neprețuit de a fermeca oamenii, de a-i putea oricînd convinge să-l urmeze? Har pedagogic, știința de a-i face pe tineri să iubească profesia de actor, darul de a vorbi „cu miez“, spunînd lucruri esențiale, simțul umorului dublat de un acut simț al realității, plăcerea jocului, exigența și nevoia continuă de perfecționare, bucuria dialogului – dar nu a taclei fără rost – certitudinea că nu are și nu va avea niciodată orgoliul de a-i învăța pe alții (chiar dacă acest lucru se întîmpla tot timpul) și că învățarea este, continuu, o comunicare în două sensuri.

Vorbînd auditoriului despre anii petrecuți departe de țară, în Suedia, la Școala din Malmö, amestecînd amintirile cu tot felul de gînduri, toate legate de lecturi și de oameni din lumea teatrului, Radu Penciulescu a spus cîteva lucruri extraordinare. Începuse prin a fi Trofimov (în această *Livadă de vișini* în care ne e dat să trăim (cu „Livada de vișini – teatrul nostru“, cum spune George Banu) tînărul nonconformist, cu ochii pe Ranevskaia și pe Gaev, „bătrîni“ *Livezii*, iar acum sfîrșește prin a se identifica cu Gaev, tradiționalist, conservator, hrănindu-se cu dulciuri dar și cu iluzia că livada nu poate fi vîndută... Citîndu-l cu una din replicile din final, pe Gaev, una din acele replici care pot trece neobservate, dar care azi, la ora computerelor și a „telefoanelor fără fir“ sună încurajator. Pur și simplu el îl trimite pe Firs la moșie să aducă heringile cu ceapă pe care le-a adus de la oraș. Moșia s-a vîndut, Lopahin a reușit să pună mîna pe ea. Și ce-i cu asta? Ca să trăiască, omul trebuie să mănînce, așa că Gaev va supraviețui nenorocirii – pierderea moșiei echivala cu cea mai mare

nenorocire posibilă – continuînd să trăiască la fel ca înainte, bucurîndu-se ca un copil de o masă bună, de nealipsitele dulciuri și de iubiții prieteni. „Faptul că el păstrează trăirile lui nealterate mai departe – a spus invitatul de onoare – îi dă grandoare. Grandoarea în comic, grandoarea în sentimente și îl plasează istoric, undeva într-un loc în care nimeni n-o să mai poată să-l dea jos... Vă mulțumesc, a spus el apoi, foarte mult, a venit Gaev al dumneavoastră...” Doamne, ce idei!

Cartea, caietul program – cum să numesc tipăritura elegantă dintr-o colecție închinată Maestrilor Teatrului Românesc? (editată de Centrul de Studii și Experimente Teatrale *Crin Teodorescu*) se datorează unui colectiv de redacție din care fac parte profesori, cercetători, studenți teatrologi – remarcabilul cercetător Ion Cazaban se află în fruntea lui). Și, deloc întâmplător, coordonatorul acestui colectiv este Valeriu Moisescu, colegul și prietenul de-o viață, cel cu care a lucrat, în cei mai frumoși ani ai tinereții lor... trofimoviene, la proaspăt reînființatul teatru românesc din Oradea. Să fie o simplă întâmplare? Nimic nu este întâmplător pe lumea aceasta...

Dintr-o fotografie purtînd pecetea timpului (și a... tainei) ne privesc senini și veseli, studenți și dascăli de... regie. Iată-i pe Lucian Pintilie și pe Sanda Manu, pe Valeriu Moisescu și pe Dina Cocea, pe Georgeta Tomescu și pe Dem Loghin... pe Dumitru Dinulescu și pe Nicolae Motric. Undeva, ascuns în spatele Dinei Cocea, o jumătate de frunte cu părul în vînt... Cine să fie? Este chiar el, cel căruia i s-a închinat această carte... Să nu fi vrut să i se vadă chipul? Nu l-a interesat, desigur, să se vadă el, cît să fie acolo, cu toți ai lui.

Din scrisoarea pe care i-a adresat-o Valeriu Moisescu citez finalul: „Cîțiva ani mai tîrziu (altă coincidență!, n.n.), după ce ai alcătuit și condus trupa secției române a teatrului din Oradea, realizînd spectacole remarcabile (*Ciocîrlia*, *Aristocrații*, *Montserrat*), preluînd parcă o ștafetă nevăzută, te-am înlocuit în calitate de prim regizor. Aici m-am străduit să păstrez aceeași atmosferă creatoare, același spirit de echipă pe care în scurtă vreme ai reușit să-l imprimi“.

Valeriu Grama, cîțiva ani buni, regizor (și actor) la teatrul din Oradea, apoi, pînă la pensionare – nu de mult – directorul Studioului *Cassandra* al Academiei de Teatru și Film din București, un pasionat de teatru, un incurabil, prieten de nădejde al orădenilor, el Valeriu Grama face o precisă incursiune în biografia artistică a lui Radu Penciulescu. „La Oradea – scrie el – pentru a completa trupa recent înființatei secții române, a trimis scrisori unor actori – Dorel Urlățeanu, George Popa-Mijea, Constantin Adamovici, Ilie Iliescu, Ricardo Colberti. M-a chemat și pe mine de la Galați. M-a onorat numindu-mă regizor secund la *Ciocîrlia* de Jean Anouilh... A fost primul spectacol fără cortină (era în 1958!) și cu o scenă care avansa peste fosa orchestrei. Superbul decor, aparent simplu, radical esențializat – ca și costumele – după gîndurile lui Radu, erau create de Tody Constantinescu. A fost o muncă minunată făcută cu pasiune de majoritatea actorilor. Cînd s-a dat afișul la tipar, Radu m-a surprins

printr-unul din marile gesturi generoase de care e plină cariera lui de regizor și cu deosebire de profesor. A cerut secretarului literar să înscrie la regie Radu Penciulescu și Valeriu Grama. Dimensiunea generozității lui, în cazul acesta, e dată de importanța pe care el și teatrul din Oradea o acordau spectacolului. Prezentarea în turneu la București (îmi amintesc și acum publicul de elită care venise să vadă pentru prima dată pe scenă o piesă a unui autor francez contemporan, printre spectatori aflându-se Tudor Vianu, Aura Buzescu, Sică Alecsandrescu, Radu Beligan) a fost un veritabil succes, spectacolul fiind primit cu entuziasm. După părerea lui Valentin Silvestru este cel mai important spectacol al stagiunii 1957/58. Curînd după aceea, Radu a creat cu *Montserrat* de Emmanuel Roblès un spectacol de mare rigoare, purificat, esențializat, cu o tensiune care urca cutremurător, încheiat cu un demonic moment actoricesc. Poate cel mai înalt pisc al carierei actorului Ion Marinescu, în rolul comandantului Izquierdo“.

Zeno Fodor, pe vremea aceea secretar literar al secției române a Teatrului din Oradea (împreună cu Stelian Vasilescu) scrie și el în această carte: „Am colaborat cu el într-una din cele mai faste perioade ale teatrului. În regia lui Radu, a lui Valeriu Moisescu sau Dan Alecsandrescu, actori minunați ca Dorel Urlățeanu, Ricardo Colberti, Ion Marinescu, Constantin Adamovici, Maud Mary, Lily Mihăilescu, Eliza Ploeanu, Cristina Tacoi, George Pintilescu, Jean Săndulescu, Vera Varzopov, Octavian Uleu, Ion Pater, Constantin Simionescu, G. Popa-Mijea, Liviu Mărtinuş, au realizat în acei ani spectacole de neuitat... Cine nu-și mai amintește de *Ciocîrlia*, ca de o adevărată revelație? Cine n-ar recunoaște că *Aristocrații* lui Radu a fost cea mai bună montare realizată în România cu această piesă?

... Încă de atunci s-au revelat din plin extraordinarele lui calități de pedagog, cele care vor face din el, la scurt timp după aceea, unul din cei mai mari dascăli de teatru din întreaga istorie a învățămîntului teatral românesc...

Dar pentru mine el este și omul minunat în preajma căruia am avut bucuria să trăiesc cîțiva ani, omul bun și generos, scriitor de inteligență și umor, prietenul și colegul desăvîrșit...“

„Punînd în scenă *Ciocîrlia* lui Anouilh, la Teatrul de Stat Oradea, m-am preocupat îndeaproape de simplificarea montării și imaginii scenice. Scena, așa cum o cere și autorul, era goală. Doar în jurul podiumului pe care urma să-și joace povestea Ioana d'Arc, erau așezate cîteva bănci și scaune pentru tribunalul ecleziastic. După necesitățile acțiunii, erau aduse pe rînd, un scăunel, o masă, apoi, tronul lui Carol. Personajele cu replică ieșeau pe rînd din asistența tribunalului, își rosteau partitura și se retrăgeau din nou în asistență. Ioana rămînea mereu singură, pe un spațiu mare și gol, în mijlocul judecătorilor. Această imagine scenică simplă obliga, cred, pe spectator să rețină ideea principală a spectacolului (izolarea Ioanei în lumea în care trăia)“.

(*Teatrul* nr. 11/1959)

Observați ce bine, ce inteligent a ascuns Radu Penciulescu în această imagine (și ce abil a strecurat-o și în textul comentariului) o idee obsedantă pentru orice intelectual de bun simț, aceea a însingurării omului autentic și iubind mai presus de orice libertatea și adevărul, într-o lume ostilă. Era, să nu uităm, anul 1958, în care temnițele comuniste erau pline de intelectuali de elită ai României. Ei bine, Ioana îi reprezenta pe ei, pe cei hotărâți să nu trădeze, să meargă pînă la capăt, să moară dacă e nevoie... Admirabile idei, curajoase pentru acele vremuri, în care o simplă scrisoare, un singur cuvînt chiar, cu înțelesuri mai ciudate puteau trimite, pentru mulți ani, la închisoare, oameni nevinovați. Ca să nu mai vorbim de cei care se răzvrăteau cu adevărat...

„*Montserrat* – scrie Radu Penciulescu – este o piesă de idei. Întreaga piesă e o discuție foarte dramatică în jurul problemei independenței popoarelor coloniale. Acțiunea se petrece în Venezuela, în anul 1812, dar ar putea tot atît de bine să se petreacă azi în Algeria, de pildă. Împreună cu decoratorul și actorii, am încercat să-l facem pe spectator să nu se despartă de stringenta actualitate a temei propusă de piesă. În acest scop ne-am oprit la soluția de a nu plasa cu foarte mare precizie acțiunea în timp. Decorurile imaginate de Teodor Constantinescu au fost extrem de simple: doar un cadru format din trei panouri albe, completate de un cer imens albastru și de un covor roșu. Costumele, de asemenea, n-au încercat să reconstituie epoca, ci doar au sugerat-o. Am simplificat lumina, renunțînd la orice fel de jocuri sau combinații de centre luminate. Am împărțit spațiul de joc în două părți, riguros delimitate: o parte puternic luminată cu o parte întunecată. Acest lucru accentua dramatismul evenimentelor. În acest cadru actorii s-au angajat într-o puternică și dinamică dezbatere. Fiecare folosea ideea rolului său ca o sabie, în luptă. În felul acesta, precum și înlăturînd accentele melodramatice și existențialiste ale piesei și simplificînd desenul mișcării pînă la esențializare, păstrînd însă neștirbite caracterele personajelor, am obținut o imagine scenică dinamică, activă, din care cred că concluzia se desprindea nealterată și – ceea ce e cel mai important – neîncărcată cu sensuri colorate“. (*Teatrul* nr. 11, 1959)

Cu numai un an înainte de a pleca definitiv din lumea aceasta, Ion Marinescu a trecut prin Oradea, venind sau plecînd în străinătate. (Tot e bine așezată Oradea asta, că ne mai vizitează foștii colegi și prieteni cînd vin sau pleacă din și spre Occident.) A venit, ca întotdeauna cînd trecea prin oraș, la teatru, ne-a căutat pe toți, ne-am strîns în biroul directorului (nu mai știu cine era atunci director, că se mai schimbau și ei...), cred că era totuși Hary (Eugen Harizomenov) și ne-am pus pe povești. Cafelele aburinde veneau continuu, cineva a adus și niște pălîncă sau vin, nu mai țin minte, că nu prea voia nimeni să bea, era ora 11 dimineața și toți aveam încă treburi destule. Dar n-am mai lucrat nimic, am vorbit de spectacolele care au adus atîta faimă teatrului din Oradea, încît, am putea spune că „s-a hrănit“ din ele ani de zile.

El ne-a povestit întâmplări care mai de care mai hazlii, din timpul spectacolelor, azi devenite legende: *Ciocîrlia*, *Montserrat*, *Aristocrații*, dar și despre altele, ca, de pildă *Poveste din Irkutsk*, nu atât de celebre, dar foarte bine făcute, cu ecou imens atât în presă cât, mai ales rămase vii în memoria actorilor (poate și a spectatorilor), când, bine se știe, actorii uită cel mai repede ceea ce nu vor să țină minte...

Ion Marinescu, unul dintre cei mai deschiși oameni de teatru, mai prietenoși, când venea vorba de Oradea, ne povestea extrem de viu despre niște lucruri și întâmplări mărunte, unele, din lumea acelor ani orădeni, care pentru mulți intraseră în umbră, și uitare. De pildă, știa amănunte despre o recuziteră care era plină de har pentru meseria ei, reținea scene întregi în legătură cu eminentul șef de producție, îi mai ținea minte pe „auxiliari”, pe sonorizator, pe tîmpelar sau pe electrician. Cîteva bîlbe rămase de pomină sau farse pe care și le făcuseră în diverse spectacole, beții „adevărate”, nu „jocuri de copii”, dar și muncă multă și seriozitate crîncene, uneori fără răgaz, multe, foarte multe ceasuri de repetiții. Numele lui Radu Penciulescu era mult mai des pomenit decît cel al directorului de pe vremea aceea... Se adunaseră în birou Eugen Țugulea, Simona Constantinescu, Nicolae Toma, Alla Tăutu, Valentin Avriganu, Ion Abrudan, dar n-au scăpat ocazia să vină și cîțiva tineri actori, să tragă cu urechea la cum a fost odată teatrul din Oradea. La fel se întâmplă și azi și tot așa s-au petrecut lucrurile și acum zece ani, când actorii proaspăt veniți în teatru ascultau cu sufletul la gură poveștile noastre cu Pussi, (Alexandru) Colpacci, venit de la Paris, despre o altă etapă fastă a teatrului orădean. Și la fel a fost și cu Ducu Darie cînd a trecut (tot spre Occident) pe aici și, în două-trei ceasuri am răscolit sacul cu amintiri al unei alte perioade faste a teatrului nostru. Tinerii – le spun astfel, dar iată că și ei se pot „lăuda” că au 10, 20 sau, unii, 30 de ani aici, la Oradea, erau, aproape întotdeauna, Ileana Iurciuc, Mariana Neagu, Mariana Presecan și Dorin Presecan, Mariana Vasile, Cristina Șchiopu, Oana Mereuță (plecată prea repede de aici, dar familia era pentru ea mai importantă și poate avea dreptate), Tania Filip, Doru Firte, Ion Ruscuț, Tiberiu Covaci, George Voinescu, Emil Sauciuc. Ion Abrudan era privilegiat, părea că face parte din „gașca” tinerilor cu care era în relații bune de prietenie, dar, constatam cu mirare (nu eu, care știam, ci colegii tineri) că, la rîndul lui, foarte tînăr, se aflase printre cei care aduseseră faimă teatrului încă din primii ani ai reînființării teatrului în limba română la Oradea. Și mai era și vechi orădean, pe deasupra...

O întîlnire asemănătoare a avut loc după 90, cu Valeriu Moisescu, pe care în zadar l-am tot invitat ani de-a rîndul să monteze un spectacol la Oradea, că, prins „cu școala”, cum ne spunea, nu găsea niciodată perioada potrivită pentru o ședere mai îndelungată la Oradea. Am încercat să-i propunem și un asistent de regie, să mai poată pleca, dar n-a fost chip... Dar iată că într-o bună zi a fost silit să revină în orașul de care, știam și de la dumnealui, dar și de la colegi, fusese îndrăgostit. Chiar și istorioare de amor aveau, nu puține, în urbea de pe Crișul Repede atât el, cât și Ion

Marinescu. Bietul Jean Săndulescu, dispărut atât de nedrept de repede dintre noi, când ajunsese la vârsta unor posibile mari creații actricești, el, cel mai mare și mai autentic taclagiu din câți mi-a fost dat să cunosc, el ne-a povestit, ani și ani de-a rîndul, la cafenelele din vecinătatea teatrului, o sumedenie de întâmplări, unele hazlii, altele dureroase, dramatice, din viața artiștilor români și unguri din anii 55-65 (primii zece, frumoși, ai teatrului în care eu una nu fusesem prezentă. Erau atât de vii, de formidabile aceste povești, încît atunci cînd, peste ani, a venit Radu Reisel, care a fost și el actor aici, „pe vremea lui Penciucescu“ (exact aceasta este expresia multora) și ne-am strîns la mine în birou să-l salutăm (eu nu-l cunoșteam, atunci i-am fost prezentată) el s-a mirat, cînd spuneam ceva concret despre ei și despre spectacole, de unde știu atîtea. I-am povestit că le știu tot din... poveștile lor, ale colegilor lui și, mai ales ale lui Jean, care, cînd avea chef (și avea întotdeauna) ne fermeca de-a dreptul cu amănuntele.

Știam pe de rost toate amorurile lor – a trecut destul de mult timp de atunci ca să nu pară că-și defaimă cumva fostele lor iubite, ce mai, trecuse aproape o viață de om –, întâmplări vesele, cu plimbări nocturne, desculți (și pe ploaie... și pe vreme bună) pe cele mai îndepărtate străzi ale frumosului nostru oraș. Picanteriile îi plăceau, ce-i drept, lui Jean, Dumnezeu să-l odihnească. Nu bănuiam atunci că despre însăși moartea lui, spectaculoasă, iată, îmi revine mie... sarcina s-o duc mai departe în această carte, ca poveste teatrală orădeană.

Valeriu Moisescu – sînt consecventă, cum vedeți, o iau mereu razna, vorbind de una și ajungînd, fatalmente la altceva – exact cum procedam în timpul... serviciului, (bine, bine că nu s-a observat) a venit la Oradea cu prilejul examenului Ancăi Bradu, studenta lui. Era vorba de examenul ei de diplomă, cu spectacolul *Cimitirul păsărilor* de Antonio Gala. Deci tot calitatea de regizor-profesor l-a adus... Spectacolul Ancuței a fost notat cu nota zece, fiind și bine făcut și atestînd limpede o colaborare foarte bună atît cu actorii cu care a lucrat (cred că acest dar deloc neglijat, de a lucra atent și iubindu-i cu măsură pe actori, Anca l-a deprins și de la Ducu Darie). Spun aceasta pentru că ea, elevă fiind, asista des la repetițiile lui Ducu Darie, „băgînd la cap“ cîteva principii de bază ale meseriei.

Dar Anca știa să colaboreze eficient și cu scenografa (aici Vioara Bara, plină de fantezie și talent, la rîndul ei) și cu întreg corpul tehnic, cu compozitorii, și de ce nu, cu secretarul literar, căruia îi solicita tot felul de materiale despre autor și piesă – documentarea fiind foarte importantă pentru ea, ceea ce o onorează, așezînd-o printre regizorii teoreticieni, nu urechiști. Și nu în ultimul rînd, preocupîndu-se de afiș, de programe, de fotografii, și nu prefăcîndu-se că n-o interesează. În fond ce puține lucruri, (amintiri) rămîn de pe urma trecerii timpului, dintr-un spectacol de teatru!

Valeriu Moisescu – să ne întoarcem totuși la el – ne-a spus, în dimineața aceea multe lucruri pe care nu le știa, legate de spectacolele lui și nu numai... Ochiul atent

al regizorului depășise sfera poveștilor mărunte, a bîrfelor, eventual, și ne-a purtat, cu o ușurință și o prospețime a memoriei de invidiat prin istoria cea mare a teatrului. Ne-a rugat chiar – și acest lucru m-a impresionat plăcut – să-i aducem din arhiva teatrului, fotografii din toate acele spectacole. M-am dus și i-am adus, în zece minute. „Da’ repede le-ai găsit!” – mi-a spus. Păi am făcut ordine în arhivă, i-am răspuns, mai bine zis am continuat (în tradiția lui Stelian Vasilescu) să comand la tipografie cutii încăpătoare de carton în care încap afișe, caiete, fotografii. Au, aceste prețioase „urme” ale spectacolelor, șansa astfel, să nu se risipească, să nu se piardă.

...

Așadar, Valeriu Moisesescu ținea în mînă fotografiile și nu se mai sătura privindu-le. Discuția se purta pe două planuri: unul era cel al trecutului (Anca Bradu ne asculta, de fapt îl asculta fermecată), cu amănunte legate de scenele respective, apoi cum s-a făcut decorul, ce probleme au avut cînd au fost în deplasare, ce-a pățit interpretul X, actrița Y la al doilea spectacol, ce-au scris cronicarii din București după turneu, cum s-au întîlnit cu publicul de la Salonta sau de la Beiuș. În celălalt plan, al prezentului, spuneam, toți, despre fiecare, ce știam. Începeam să ne mirăm fie de performanțele, fie de rateurile unora sau ale altora. Și să comentăm. Ne-a prins ora prînzului cu fotografiile în poală, vorbind, vorbind...

Sînt convinsă că un artist tînar are multe de învățat dintr-o asemenea aparent banală îndeletnicire. Era, la urma urmelor, o adevărată lecție de teatru, amestec insolit de păreri despre spectacol, despre regia lui, despre decoruri și costume, despre valoarea unor artiști, despre interpretare, și nu în ultimul rînd despre calitățile lor ca oameni. Sau despre defectele lor, unele pline de haz, cum ar fi arghirofilia unora, tupeul altora, lenea sau, mai rar, labilitatea sau chiar lipsa de caracter. S-a folosit, spre voia bună a tuturor, chiar și sintagma „rea de muscă”, dar, Doamne iartă-mă, nu mai țin minte în legătură cu care actriță frumoasă, azi o băbuță, poate.

M-a impresionat că, atunci cînd am ajuns cu poveștile noastre la Radu Penciu, la Penciu, cum îi spuneau colegii, toți știau sau voiau să știe mai mult despre el. Aflasem, știam că trăia și lucra în Suedia, că nu mai face spectacole, dar că are o Școală de teatru. Nu puțini oameni de teatru au trecut, de-a lungul anilor pe la el și despre el se știau destule. Capitol bogat și generos, Radu Penciu. Aici fiecare voia, ca un omagiu, să-și aducă aminte de cel puțin un spectacol important de-al lui. Cei tineri nu au apucat să vadă nici unul, așa că n-aveau decît să ne creadă pe cuvînt. Și cred că ne-au crezut. Unii au evocat spectacolul *Doi pe-un balansoar* de William Gibson, un mare spectacol cu Leopoldina Bălănuță și Victor Rebengiuc la Teatrul Mic, un spectacol extraordinar, care, cred, s-a jucat de 400-500 de ori. Eram mai mulți acolo, în biroul directorial, cei care-l văzusem, așa că impresiile curgeau... Ne-am amintit de *Vicarul* lui Rolf Hochuth, *Fory Etterle* și Ionescu Gion au făcut creații de neuitat, ce mare spectacol (la *Bulandra*), de *Tangoul* lui Mrožek, tot la Mic – în care

actori cunoscuți, ne arătau fețe nebănuite: Eliza Ploeanu, Olga Tudorache, Vali Cios, George Constantin, Victor Rebengiuc, Octavian Cotescu.

Unii văzuseră și *Dansul sergentului Musgrave* la Tîrgu-Mureș și aveau ce povesti. Cît despre „Regele Lear” atît de modern și atît de controversat, l-am văzut aproape toți „bătrînii” din încăperea aceea. Ca de obicei, părerile erau împărțite, dar un lucru era sigur: toți vorbeau de Penciulescu nu doar cu admirație, socotindu-l de departe cel mai mare, un fel de Grotowski al nostru, al românilor, ci și un om de o bunătate și de o delicatețe rar întîlnită.

Actorii prezenți acolo au spus un lucru extraordinar despre el – și ei nu pierd nici un prilej să-i amendeze pe regizorii care neglijează actorii. Au spus că în toate spectacolele lui Penciu actorul era pus în valoare, era arătat cum trebuie. Și mai era pus la muncă serioasă, exigentă, „scotea șapte piei de pe noi”, dar ne arăta în cea mai favorabilă lumină. Așa au spus... Se vedea pe chipurile lor ce dor le era de el, de spectacole ca acelea făcute de el, regizori care să-i semene, de public care să-i adore la urma urmei, de tinerețea lor care se tot duce...

Discuția a alunecat, ca de obicei, spre proiectele „la zi”, spre ce mai joacă și cum mai joacă, spre ce fel de teatru ne îndreptăm. Cum sînt pregătiți tinerii regizori să preia destinele unor teatre în mîinile lor, ce știu și ce nu știu sau nu vor să învețe... dacă iubesc această profesie sau au optat pentru ea rîvnind să ajungă vedete sau să cîștige bani. Ei bine, odată ajunși la cuvîntul magic BANI, lucrurile au luat cea mai nebunească turnură: toți au început să se plîngă, ba că sînt prea puțini, ba nu sînt deloc, ba nu sînt gospodăriți cum trebuie, ba că de ce au alte teatre bugetul mai mare, ba că la Oradea nu mai vine lumea la spectacole și dacă ar trebui să trăim din ce luăm pe bilete, am muri foarte curînd. Nimic neobișnuit pentru lumea teatrală. Întotdeauna începem SUS, cu argumente artistice și o sfîrșim JOS, mă refer la ștachetă, la buzunarul gol...

Valeriu Moisescu ne-a vorbit despre anii aceia ca despre una din cele mai frumoase perioade ale vieții lui. Venise în teatru după Radu Penciulescu și, ne-a spus, cu emoție, că l-a impresionat atmosfera bună, climatul favorabil creației. Actorii erau prieteni unii cu alții, locuiau chiar într-o casă mare, multe familii române și maghiare, se adunau seara în curte, frigeau slănină, beau bere, sporovăiau pînă la miezul nopții. Mai erau și mici certuri, scene de gelozie, neplăceri cauzate de traiul în comun, dar cel mai important era că țineau unii la alții, se ajutau enorm, la nevoie, puteau conta unii pe alții. Își făceau și multe farse – păi cum altfel? – dar supărarea le trecea repede. „A fost frumos, a spus Valerică – așa îl alintă colegii – eram tineri, nimic nu ne putea opri, totul ni se părea posibil și realizabil.” „Dar Partidul Comunist, el ce zicea – a întrebat un hîtru...” „Zicea pe dracu – a răspuns el rîzînd – nu zicea nimic, ne socotea nebuni și extravaganti și ne lăsa în pace...” Cît despre muncă, aceea era muncă. Nu exista chiul și lene... Seara, după spectacolul Ancăi Bradu mi-a zis rîzînd:

„Păi ce mai vrei, de ce mă tot chemi pe mine să pun ceva aici? Am trimis un înlocuitor de nădejde, puteți avea încredere în ea, e o fată bună și un regizor serios“. A spus-o cu mărinimie, dar și cu o bucurie tainică: Oradea este iar, o vreme, pe mâini bune...

Așa ar fi fost și așa ar fi, dacă tinerilor care vin le-ar conveni ceea ce găsesc aici: case, salarii decente, climat favorabil creației, oameni pe care te poți baza în sectoarele auxiliare, vai, atât de importante, actori dornici să lucreze fără să crînească, bani destui pentru montări, dar și pentru a duce spectacolele în București, spre a fi văzute, directori inteligenți, înțelepți și buni negustori. Asta ca să nu spun... manageri. Dar și rafinați cunoscători ai teatrului scris și ai teatrului ca instituție. Iar dacă nu găsesc toate acestea, pleacă. Pur și simplu pleacă în alte teatre, unde găsesc cel puțin o parte din localitățile care-l fac atractiv pe un conducător. A, și să nu uit: să iubească orașul, să-i respecte pe locuitorii lui, dar să-i iubească și pe artiști, că dacă artiști nu sînt, teatru chiar că nu există...

„CRED CĂ ERA PRIN 1955...“

5.03.1971

Stimată doamnă Pop,

Răspund cu mare întârziere scrisorii dumneavoastră și cred că răspund rău. Dar ceea ce îmi cereți e atât de dificil de realizat, de cuprins în vorbe. Nu știu ce să spun. M-am gîndit mult și peste mine au căzut ca un sac amintirile. Am scris cîteva rînduri tocmai despre asta. Cred că sînt rele pentru că sînt prea sentimentale. N-o să mă supăr dacă o să le aruncați la coș. Vă rog chiar s-o faceți ferindu-mă de ridicol, dacă asta o să vi se pară necesar. Dacă le veți reține, strecurați-le undeva într-un colț de pagină. (Și fără fotografie vă rog!)

Multă stimă,
Radu Penciulescu

Iată-le:

Cîți ani au trecut oare? Acum mi-e frică să-i număr. Sînt anii care mă despart de tinerețe. Cred că era prin 1955... Am ajuns la Oradea cu cîțiva colegi de generație, cu visuri multe și cu dorințe clocotitoare de a face teatru. Pe atunci aveam probabil și energia pe care acum n-o mai am, aveam și violența visului și superba naivitate de a-l crede întotdeauna realizabil.

Mi-e greu să înnegresc coli de hîrtie cu amintiri. Nici nu știu măcar, nu pot să știu, care a fost spectacolul meu preferat în perioada orădeană; la urma urmei fiecare spectacol e un act de iubire. Teatrul nu e decît un act de iubire care se jertfește

efemer, în fiecare seară. Și în sufletele noastre rămîne o adiere. Desigur că-mi amintesc de *Liceenii*, pentru că a fost spectacolul meu de debut, de *Aristocrații* pentru marele efort comunitar pe care toți l-am pus la temelia spectacolului, de gestul poetic din *Ciocîrlia*, de *Montserrat*... dar, odată cu spectacolele ies din cotloane ascunse și podurile de peste Criș, și nopțile calde, și străzile și chipurile atîtor și atîtor actori și oameni de teatru pe care i-am însoțit cîțiva pași în anii aceia luminoși ai tinereții mele.

Ce aş putea spune azi mai mult cititorului acestui caiet program? E greu de stabilit un dialog. Cu ce să ies în întîmpinarea dorinței sale firești de a afla ceva? Ce pot să-i spun eu? Pentru mine acei ani încărcăți de sens au trecut, urma lor a rămas undeva în mine, dar cine poate citi urmele care rămîn în doi, și cine poate restitui, citind, aceste nume, valoarea unui drum, valoarea unei experiențe atît de inîime, atît de particulare?

Radu Penciulescu, regizor al Teatrului de Stat Oradea între anii 1955-1959

PAUL CARAVIA PROFESORUL

Domnul profesor Paul Caravia ne predă lecții de sociologie, la binecunoscutele noastre reciclări, la București sau la Sinaia. Ne-am împrietenit, poate și fiindcă am descoperit că nu gîndea cîtuși de puțin comunist, dimpotrivă, era un om foarte liber, ne vorbea deschis, nu accepta să venim cu idei gata pregătite, aprecia părerile personale, în orice problemă, spontaneitatea. Știa tot ce se întîmplă în teatre, nu se prefăcea, ca alții că nu știe. Dorea să-i vorbim deschis și cu toată încrederea. Discuțiile noastre de la orele de curs continuau nestingherite pînă după miezul nopții, apoi mergeam împreună la un pahar de bere sau de vin, noi eram de obicei opt-zece colegi mai interesați de discuții cu domnia sa.

Țineam legătura. L-am și invitat o dată sau de două ori la teatru, să le vorbească actorilor, așa cum au mai venit și Doamna profesoară Ileana Berlogea, Domnul Henri Wald Dl. Prof. Ion Toboșaru, dragul nostru Sir Toby, sau Dl. Victor Ernest Mașek ș.a. Cînd ne aflam în turneu la București, le trimiteam tuturor invitații, să ne vadă producțiile, să ne cunoască.

O dată mi-a scris:

București, 12 iunie 1987

Dragă Vetuța,

regret mult de tot că n-am putut să-ți spun personal cît m-am bucurat de succesul real și meritat pe deplin. Am așteptat sus, în culise, să apari, căci colegii tăi nu mă

mai recunoșteau sau simt, mai mult ca sigur, o nouă generație. ceea ce este și firesc. Am înțeles că veți fi plecat chiar în dimineața acestei zile. Deci îți mulțumesc din suflet că v-ați amintit și de mine și m-ați făcut părtaș la acest moment însemnat pentru arta noastră teatrală. Te rog să transmiți întregului colectiv și îndeosebi celor care au dăruit artei noastre scenice bucuria lui *Amadeus*, convingerea mea că talentul și vocația culturală a unui popor se afirmă chiar și în clipele cele mai grele ale existenței lui și voi toți dovediți, zi de zi, spectacol de spectacol și, mai ales cu această memorabilă ocazie, pasiunea și dăruirea voastră față de cultura la care trudem s-o menținem la cote meritate (ați dovedit-o și voi încă și încă odată). Îmbrățișează-i pe realizatori (tânărul regizor – Alexandru Darie, n.n. – era prea emoționat ca să fi înregistrat și cuvintele mele. Te rog pe tine să fii mesagerul sentimentelor sincere pe care vi le port, dar mă bucur că-mi dați mereu prilejul să fiu și să rămân statornic în a vă respecta și prețui, chiar dacă vă cunosc numai și mai ales prin opera voastră. Aș fi tare bucuros să revăd spectacolul acasă la voi și să pot discuta cu voi despre câte și câte. Poate mă solicitați prin Comitetul de Cultură sau poate prin Centrul Creației Populare (cu Crăciun Parasca ne înțelegeam foarte bine – n.n.). Te felicit pentru programul de sală din care am mai învățat și eu, sincer, câte ceva de preț. Tu ai rămas sufletul teatrului și te îmbrățișez sincer,

Paul Caravia

P.S. Am corespondat mult, dar unele scrisori se rătăcesc...

SCRISORI DE LA COLEGI ȘI PRIETENI

Nu cu toți, ce-i drept, dar cu mulți dintre colegi, secretari literari la teatrele din București și din țară, m-am împrietenit de-a lungul anilor. Întîlnirile noastre aveau loc la diferite festivaluri teatrale, la „convocări” pe teme repertoriale, mai ales, la Consiliul Culturii – în cadrul Direcției de specialitate, dar noi corespondam, ne dădeam telefoane, ne sfătuiam, ne trimiteam texte, materiale documentare – afișe, fotografii, caiete program, cărți, articole. Nu de puține ori ne trimiteam unii altora articole proprii, eseuri, spre a fi publicate în caietele program.

Lucrul cel mai de preț însă a fost, în anii aceia, deloc ușori, mi se pare, posibilitatea de a ne întîlni și a ne putea povesti, uneori chiar cu un haz nebun, necazurile unei profesii unice în felul ei. Mai și plîngeam unii pe umerii celorlalți, cu aerul că totul este pierdut – recunosc, ușor teatral și melo pe alocuri – dar, recunosc, erau și noi victime ale dictaturii și cenzurii comuniste (ne și era greu să tot alergăm după vize, să prevedem ce „merge și ce nu merge”, să fim mereu atenți să nu ni se scoată materiale prețioase, etc.), lucram în teatru, ce dracu’, dar adevărul este că eram cei mai chinuiți, mai la cheremul cenzorilor – care-și ziceau Direcția presei! – Nu știam

niciodată dacă vom obține la vreme toate vizele și vom avea timpul fizic necesar să scoatem la timp, pentru premiere, afișele, caietele program. Să tipărești ceva în acele vremuri era o adevărată aventură. Să mai scapi „pe gură” câte ceva se mai ierta, dar să te ferească Dumnezeu să-ți scape greșeli „ideologice”, că o încurcai de-a binelea și definitiv.

Dar ceea ce astăzi mi se pare extrem de important, noi am fost și foarte buni prieteni. Iată-ne, colegi din București și de la teatrele din țară, sper să nu uit pe nimeni, pentru că mi-ar părea foarte rău: B. Elvin, I. D. Sîrbu, R. Cristescu, Liviu Dorneanu, Polixenia Karambi, Aneta Dobre, Angela Ioan, Magdalena Boiangiu, Lia Crișan, Tudor Steriade, Miron Kanner, Radu Nichita, Romeo Profit, Mona Onu, Kötö József, Zeno Fodor, Gabi Gyöngyössi, Gyuri Kotka, Mariana Voicu/Coruțiu, Dimitrie Roman, Doru Ceuca, Doina Popa, Georgeta Mărtoiu/Pațai, Claudia Pintescu, Mircea Filip, Paul Findrihan, Mircea Zaharia, Doina Papp, Patrel Berceanu, Dumitru Velea, Mircea Marian, Alexandru Firescu, Mariana Codruț, Val Condurache, Hans Langefelder, Gilda Teodorescu (nu era secretar literar, era organizator șef dar știa tot ce se întâmplă în Teatrul Mic și era, în multe privințe, chiar mai mult decât un secretar literar), Roxana Croitoru, Florin Feifer, Carol Isac, Aurelia Cazacu, Vasile Mălinescu, Rica Revent, Petru Călin, Anaid Tavitian, Radu Bădilă, Toma Biolan.

Scrisorile noastre, dacă le-am publica, ar ocupa mulți metri de hîrtie. Amestecam de cele mai multe ori, chestiunile de serviciu cu cele intime sau de familie. Eram, cu puține excepții, familiști convinși, cu probleme cam asemănătoare, cu griji și necazuri de tot felul. Ne săream în ajutor, cum puțini oameni știau s-o facă, într-o solidaritate și prietenie de invidiat. Voi da publicității câteva scrisori, de la cîțiva dintre colegi, spre a întări cele spuse. Restul, un sac, le las posterității, poate le va citi cineva, vreodată, rîzînd în hohote de „primitivul” mod de a ține legătura, azi, cînd telefonul mobil spulberă orice mesaj dintre doi oameni, în schimb e-mailul și internetul le păstrează, mesajele, oricîte-or fi, pe dischetuțe care de abia ocupă un sertăraș într-un birou.

Iată, la întîmplare:

Nu tu an, nu nimic.

Cele mai „calorose” auguri pentru un Nou An, cu bucurii copleșitoare, tipografi gentili, și săritori, spectacole aplaudate și de CCES (Consiliul Culturii și Educației Socialiste!, n.n.) nu numai de critici și seninătate yoghistă față de toate intemperiiile inerent profesionale. Angela (Ioan – n.n.).

P.S. Aceleași gînduri bune și celorlalți prieteni orădeni, (părintelui rozelor) actorul Marcel Segărceanu.

Angela Ioan, foarte bună traducătoare din italiană, prietena mea, (dar și a celebrei familii Dario Fo) mi-a dat, de-a lungul anilor, numeroase piese traduse de ea – am și jucat câteva. În ultimii ani lucra în Italia. Vestea cum că ea a stat lângă colegul și prietenul nostru, Dimitrie Roman, în ultimele sale clipe de viață – el a murit la Florența, pe când se afla în turneu cu Teatrul Dramatic Brașov – mi-a încălzit inima. A avut, totuși, lângă el, în acele clipe dificile pe cineva apropiat, o colegă, o prietenă.

Cluj, 12 aug. '95

Meine liebe Wetutza,

Trebuie că te tragi din cele șapte biblice fecioare nebune! Cronica, plină de umor și tandrețe, pasionată, m-a încântat: se vede, se simte că-i scrisă de un „drogat“ al scenei. Dar se mai vede un lucru: că e exactă și inteligentă. Îți mulțumesc!

În noua formulă, UNU e foarte promițător. Nu renunța la gradul de „secretar general“! Te vom împușca la timpul potrivit.

Pînă atunci, te sărut,
Doru

p.s. Onkel Henrik e și el f.f. mulțumit.

Ion Vartic, Doru, cum îi spun prietenii, obișnuia să-mi scrie din cînd în cînd, semnînd Onkel Henrik. Se referea, desigur, la Ibsen, pe care îl știa foarte bine (cred că și foarte bine e puțin spus), pregătind un doctorat despre el, doctorat pe care l-a și dat în '83, dacă nu mă înșel. Titlul lucrării: *Ibsen și teatrul modern*. Mi-a trimis de altfel, prin poștă, broșura cu rezumatul lucrării. Conducător, Dl. profesor Ion Vlad – și el un spectator nelipsit de la reprezentațiile teatrale orădene.

Cînd i-a apărut cartea, în 1995, *Ibsen și teatrul invizibil*, la Editura Didactică și Pedagogică, am scris și eu, de drag și din prietenie, nicidecum în calitate de critic – mai degrabă ca un cititor-prieten – un articol despre carte, în revista UNU de la Oradea, condusă de poetul Ioan Țepelea, amic, așa cum ați mai putut afla din paginile acestei cărți, atît al lui Doru, cît și al nostru. Eu figuram acolo ca secretar general de redacție – și mai figurez, cred, dar adevărul este că lui Țepelea îi place să facă revista singur, și poate bine face, dar eu l-am rugat să-mi șteargă numele de-acolo, pîrîndu-mi-se o impostură, devreme ce eu scriu la revistă exact ca un colaborator – eventual mai procur articole sau mai fac uneori o corectură. Cînd nu mi-a mai văzut numele în rubrica redactorilor Doru m-a mustrat, oral, că dau bir cu fugiții... La asta se referă el cu... împușcatul.

Pe cartea pe care mi-a dăruit-o pe 4 iulie – cum scrie meticulos acest perfecționist de o exigență care pe mine una mă sperie, eu fiind mai grăbită și mai superficială (un păcat de moarte, cred, după judecata lui), dedicația jucăușă, conform stilului Vartic, sună așa: D-lui Alexandru Pop, alias Țuțea, d-nei Vetuța Pop – din cînd în cînd chiar și Ecaterina – prietenia veche și statornică a lui

Ion Vartic

(Eu am scris într-un colț Premiul AICT – Asociația Internațională a Criticilor de Teatru – pe 1996).

Iată, la 25 iunie 85 îmi trimite din Cluj o ilustrată pe care-mi scrie:

„Prinzându-i ca o generoasă lupoaică (se-nțelege că ilustrata era cu ... lupoaică din Cluj, n.n.) romană pe doi cruzi și fragezi teatraliști ce se nutresc cu nerușinare din bogata mea ideeție, îi pun să se deconspire mai jos.

Pt.conf. Ion Vartic

și, mai jos: respectuoase urări de bine, Mihai Măniuțiu și Al.Dabija

„Cruzi“ de la fragezi, vezi bine și nu de la cruzime, nici măcar de la „teatrul cruzimii“ sînt azi, cum știm, regizori din linia întâi. Cu alte cuvinte „ideația“ lui Doru le-a prins bine. Nu-i vorbă că și avea la cine să prindă. Ceea ce nu înseamnă că aș fi avut o „pilă“ la ei. Pe Mihai Măniuțiu am încercat să-l invit la Oradea, să monteze un spectacol, dar n-am reușit. La ora aceea era deja un regizor important, căutat, curtat de multe teatre. Teatrul nostru i s-o fi părut poate nu destul de bogat, să-l poată plăti la nivelul lui, sau poate neinteresant, ca trupă.

Acum, că Ion Vartic este director al Naționalului clujean îmi imaginez ce colaborare ideală va fi între ei, vechi prieteni, avînd atîtea în comun, dar înainte de orice, un nemăsurat respect pentru actul scenic și o exigență pe măsură; de talent, de inteligență, de cultură, de creativitate, nici nu are rost să mai pomenesc.

Prin mai (5) 1986, îmi scrie în legătură cu turneul studenților lui la Oradea – pe care mă angajam să-l organizez. Plin de voie bună, cu hazul din totdeauna, scrie:

Dragă Vetuța,

N-am avut timp să schimb biletele de 5 cu 8 (lei, vă dați seama ce „tare“ era odată leul?, n.n.) pentru că clubul luna este închis, așa că...

N-am reușit să fixez ziua (din cele trei posibile 20, 21, 22) fiindcă astăzi nu dai de picior de student prin filologie. Îți telefonez eu într-o zi-două! Atunci îți spun și de ce recuzită (absolut minimă) avem nevoie.

Nu știi – cum observi, toate frazele încep cu forma negativă – dacă în 15 mai sînt în Cluj sau încă la Sfîntu Gheorghe, mai exact, tocmai la mama dracului, adică la Intorsura Buzăului. Sper totuși să scap repede de inspecții: acolo am patru.

Un set de bilete l-ar putea vinde și Țepelea, de la Casa Armatei, nu? Nu știu, în fine, ce diavol te face să te mai încurci și cu problema asta! Parcă n-ai avea destule pe cap...

Doru

P.S. 1. Sper totuși să reușești să vinzi *două* bilete, căci nu se poate ca Cistelean și Podoabă să n-aibă vreo 10 lei în buzunar! (Al. Cistelean și Virgil Podoabă – n.n.).

Prin 1988 îmi trimite o ilustrată de sărbători, ceva, un interior de la Muzeul de istorie: pe jos, înșirate, cam otova, statui, bucăți de fresce... El îmi urează „La mulți ani” apoi scrie: „Și scenografia-i gata (deși nu-i pe gustul meu”. Semnează Onkel Henrik.

P.S. 2. Între timp, Mihai Măniuțiu a directoare artistică: Elvira Platon Rîmbu, spectacolul „Intrusa” de M. Maeterlinck.

SORA MEA, TEATRALISTĂ?

Legăturile noastre frățești au avut și acest punct comun! ne făcea plăcere mereu să comentăm – și n-am scăpat de obiceiul acesta nici acum – spectacolele văzute, noutăți despre actori, ce se mai joacă, pe scenele din țară și din capitală, ce scrie în revistele teatrale – pe care le cumpără mereu sau le împrumută de la mine, ce mai fac actorii, ce piese noi s-au mai scris. Ea știe cine e Vlad Zografi și i-a citit cel puțin o piesă. De cei mai mari nici nu mai vorbesc. Dacă nu mă crede cineva poate s-o pună la încercare: are o memorie foarte bună... artistică. Dar impresionează pe cutare actor sau actriță cu care, eventual intră în vorbă (pentru că nu e deloc timidă, se duce cu mult curaj și-i abordează pe cei care i se par accesibili) cu amintiri precise despre roluri jucate, în spectacolele... și le spune fără să greșescă. Nu e amatoare, eu aș numi-o, și nu neapărat pentru că e sora mea, unul din cei mai avizați și mai profesioniști spectatori din cîți cunosc. E, ar fi o mare plăcere pentru orice artist să stea de vorbă cu un spectator ca ea. Desigur, în toate orașele românești găsești spectatori buni, inteligenți, receptivi, care se pregătesc puțin cînd merg la un concert sau la un spectacol. Ei bine, ea se pregătește aproape ca un cronicar: caută piesa, o citește sau, dacă o știe o recitește, caută un loc bun în sala de spectacole, nu vorbește pentru nimic în lume în timpul reprezentației, își cumpără caiete program, le citește atent, caută pe cineva să comenteze spectacolul, să-și confrunte părerile (fiindcă mereu spune „eu nu mă pricep, dar așa cred” – și crede corect), caută cronici la spectacole, contrazice „măcar în gînd” – cronicarul, se bucură cînd îi sînt confirmate impresiile.

Voi transcrie un fragmentel dintr-o scrisoare a sorei mele de anul trecut (1999), după Gala UNITER.

Dragă Vetuța,

...

Am terminat cu HBO (*nu mai avea abonament – n.n.*) – am văzut vreo 60 de filme, din care numai 10 au fost „extra”. M-am regalat cu două campionate de patinaj artistic (vechea pasiune din anii 60, inoculată de Mutti), cu Premiile Oscar și iată,

acum și cu Premiile UNITER. Pe tramvai, o doamnă mi-a spus că a închis televizorul din cauza lui Caramitru. L-a făcut cabotin. O proastă. Ce cabotinisme o fi văzut la el? Când i-am spus de DIVERTIS i-a părut rău că nu s-a uitat. Mă întristez de fiecare dată când văd cîți se prăpădesc – cei mai mulți de vîrsta noastră. Săracul Victor Parhon – pe care eu îl știu foarte bine, că el a venit de multe ori la Arad și era director de festival la noi – mi-a părut schimbat și slăbit, l-am auzit spunînd ceva cam încurcat că „oare ce ne pune în premii” (ca în gluma aceea cu pensionarii, care tot mor, și se tot întreabă dacă nu li se pune ceva în pensii). E bolnav? Așa mi s-a părut. În sală era multă lume bună. Mălăiele zîmbea cam strîmb la glumele cu Iliescu. Doamna Olga Tudorache mi s-a părut cam acră sau poate era obosită, Emilia Jivanov distinsă (știi c-am cunoscut-o la tine, la teatru), l-am zărit pe Măniușiu, pe Mariana Mihuț, pe Dorina Lazăr. Ce bine arată George Banu... Vrei să-mi aduci, cînd vii la Arad *Teatrul memoriei*? L-am văzut la voi, dar n-am avut timp să mă uit prin el. À propos, ți-am luat cartea Ludmillei Patlanjoglu *Clody Bertola – La vie en rose*. Poate o ai, dar, dacă o ai, o dai și tu mai departe. Eu am luat-o de la noi, de la Humanitas.

Mi s-a părut mie sau breasla îi este ostilă lui Caramitru, Pino, cum îi spuneți voi. De ce? Numai pentru că e ministru? Ce au cu el? Unii mi s-au părut că îi erau ostili pe față. M-am bucurat că am văzut și eu două. Măcar două din spectacolele premiate: *Iluzia comică* (ce bun e Ducu Dariel!) și *Slugă la doi stăpîni*. Vezi, Ducu promitea de foarte tînăr. Ce spectacol minunat și complex și profund a fost *Amadeus*...

... Dl. T.L. cu soția vin din Austria la Timișoara. te rog dă-mi adresa Anei Blandiana, ar dori să-i scrie în legătură cu traducерile din Rilke... Au căutat-o în cartea de telefon de București, dar n-au găsit-o.

... grădina mamei e frumoasă, cum știi: au înflorit caișii, narcisele, viorelele (numai culoare și parfum), se „pregătesc” liliacul, magnoliul (?), piersicii, perii... Aici n-are omul timp să se plictisească, e destul să ieși în grădină și ai... spectacole pe cînte. Pisoii se joacă ca doi copilași, hîrjonindu-se prin curte, Lady, căteaua a fost bolnavă, acum e bine, vrea numai păpică bună. Codruța (*siameza ei, n.n.*) e tot mai bătrînă, dar mă adoră. E și reciproca. Sanda și Nelu (*fiica și ginerele, n.n.*) sînt foarte ocupați cu slujbele, Răducu și Dănuț (*nepoții, n.n.*) vin uneori – aduși! – la mine și ne plimbăm pe malul Mureșului. N-aveți voi la Oradea un mal ca al nostru!...

... N-am prea fost sănătoasă nici anul ăsta, am stricat o grămadă de bani pe medicamente.

... Vă sărut pe tine și pe Sandu. Și mami vă sărută tare.

Mărioara

P.S. Citesc acum *Transilvania subiectivă* a Alinei Mungiu și *Tratatul de deformare* a lui Volkov.

Am casete noi, numai muzică foarte... Acum ascult Bach. Plutesc.

*

Într-o altă scrisoare îmi scrie: „Cumpăr *Adevărul literar și artistic* aproape numai pentru Felicia Antip. Doamne, cât am citit „prin ea” în anii de mult trecuți. Totuși, cum îndrăznește Cristian Tudor Popescu să compare *România literară* cu *Suplimentul*, care nu e el rău, dar nu suportă comparații”.

Sau: „Citeșc *Jurnale și amintiri din Istoria noastră*. Sînt pasionante. Memorii. Domnule, ce pătimaș l-a urît Iorga pe Maniu! Cred că nu-i prea suportă în general pe ardeleni. Mă întreb de ce... Poate că și găsesc răspunsul...”

„Dragă Sorella, zice, o să-ți dau să citești scrisorile prietenului meu – cu mult mai mare și la propriu și la figurat, T.L. din Austria, să vezi și tu cum gîndește un... cum să-i zic, fost român, dar nici român de tot n-a prea fost, că ai lui erau tare amestecați, nemți, unguri, sîrbi... plecat din țară (Lugo) de 50 de ani!

KELEMEN ISTVÁN – UN DESTIN TRAGIC

Întîmplarea sau poate nu chiar întîmplarea face ca, în decurs de nici două săptămîni, să scriu despre colegi și prieteni dispăruți. Și asta, la rugămintea colegului meu Nagy Béla (salut cu entuziasm ideea de a-i prezenta, dedicîndu-le cîte un caiet program pentru cei mai proeminenți slujitori ai teatrului).

Despre bunul meu coleg și prieten Pista Kelemen, aș putea scrie singură un întreg caiet. Aș avea atîtea de povestit despre anii aceia de secretariat literar, cînd, muncind alături, ani și ani, am învățat să ne cunoaștem, să ne împărtășim gîndurile, să ne sfătuiam, să comentăm împreună piese și spectacole, să bîrfim colegii, mă rog, dacă bîrfe se puteau numi comentariile unele mai blînde, altele mai răutăcioase la adresa unora, să ne revoltăm pe ineptiile cenzurii absurde, pe structurile birocratice care nu de puține ori ne împiedicau în munca noastră, să ne deranjeze deopotrivă efuziunile de cele mai multe ori nesincere ale unor super patrioți, fie ei români sau unguri.

Așadar... Pișta. Cu ce să încep? Hai să încep chiar cu începutul. La venirea mea în teatru, în urma unui concurs, m-au întîmpinat, cum aveam să mă conving, trei prieteni: Stăncuța Ponta, veche prietenă și colegă de facultate (la sugestia căreia venisem dinspre Timișoara spre Oradea) și „doi băieți trecuți de treizeci de ani” – cum s-au prezentat singuri. Sobri, eleganți – și, mai tîrziu aveam să aflu că, avînd haine puține, fiind săraci, ca toți intelectualii, ei aveau grijă să fie mereu curați și îngrijiți, dînd impresia de eleganță. Unul era ochelarist, cu privire albastră, ageră și inteligentă și cu un zîmbet larg, bun, celălalt, mai rezervat, era slăbuț, pipiriu, cu privirea scrutătoare, dar la fel de albastră. Sau cel puțin așa mi se părea mie. Primul era Kelemen István, cel de-al doilea, Fekete Attila, secretarul și referentul literar.

Ochelarii cu dioptrii destul de multe îi dădeau lui Pista, uneori, aerul unui visător. În fond era foarte prezent, niciodată nu părea nici obosit, nici absent. Știa totul, nu-i scăpa nimic. Biroul lui era plin de hîrtii, de notițe, de cărți deschise, reviste, agende. O dezordine adorabilă în care el, numai el se descurca de minune. Devenise proverbială întâmplarea cu o adresă pe care i-a fost imposibil s-o găsească, pentru că, îi explica el directorului, dezolat, „i s-a făcut ordine pe birou”. Chiar dacă nu avea cel mai acut simț al umorului, directorul, actorul Eugen Țugulea – care, de altfel, ținea foarte mult la Pișta – a început să rîdă, sfătuiind-o pe femeia de serviciu să ocolească birourile noastre.

Eram patru, cu dactilografa cinci. Și formam o echipă cum nu știu dacă aveau multe teatre din țară. Janeta Miclea, dactilografa, (și mai apoi a venit și cea de-a doua dactilografă, Mia Rădulescu) știa să rîdă cu poftă, povestindu-ne cele mai năstrușnice întâmplări, unele „de la pașopt”, cum o necăjeam noi.

Mă întreb azi, ce ne lega atît. Mai întîi, cred că iubeam toți lectura, ne plăcea să citim, să comentăm ce-am citit. Apoi iubeam, sigur, teatrul și filmul, săream unul în ajutorul celuilalt, la greu, făceam împreună traduceri, căutam unii pentru alții materiale documentare. Într-un cuvînt, în scurtă vreme deveniserăm buni prieteni.

E greu, dacă nu imposibil, să vorbești despre un prieten la timpul trecut, la mulți ani de la moartea lui și să nu te pîndească pericolul melodramei, să devii, adică, fără să vrei, lăcrămos. Cel dinții care m-ar lua peste picior ar fi Pișta însuși, care găsea mai întotdeauna o vorbă de duh, o glumiță care să destindă atmosfera.

Și apoi trebuie să am grijă să nu mă las ispitită de lacrimi...

Diminețile noastre la birou începeau cu scurte povești legate de noi și de viața noastră „privată”, cum o numea Pișta. Ne străduiam să găsim întâmplări hazlii, pe cît se putea, spre a ne binedispune pentru toată ziua. Fiindcă, nu de puține ori, zilele noastre de muncă nu erau delor ușoare: duceam spre aprobare un caiet program în două trei locuri, traseul încheindu-se la celebra Direcție a presei care era chiar cenzura propriu-zisă.

Tuturor trebuia să le explici, pe limba lor, ce-ai vrut să spui în cutare loc și în cutare frază. Așadar, noi ne povesteam, la ceașca de cafea – pe care ne-o prepara cu mare pricepere cafegioaica cea mai înrăită, Janeta (pe care, simt nevoia să deschid o paranteză, am ținut-o de mîină cu Ileana Iurciuc, cu vreo zece zile înainte de moarte. Era slăbită, grav bolnavă, dar încă a găsit putere să ne întrebe de colegi și să ne spună două bancuri) întâmplări de pe la casele noastre. Aflam astfel ce-a mai spus în contradictoriu Musiu Rațiu, (ex) soțul Stăncuței, (dirijorul Miron Rațiu – n.n.) ce-a mai cîntat la vioară Ancuța, fiica lor, (azi cîntă în orchestra Filarmonicii din Barcelona – n.n.) cum s-a plîns Katiți care voia să se facă actriță, dar s-a privit în oglindă și a rostit, ca o bătrînă, „da, cum, cu urechile astea?” (că erau ușor depărtate de cap – aceasta era Kati, fiica mai mică a lui Pista Kelemen, azi scenograf la Teatrul *Csokonai*

din Debrețin). Cum Mihnea Pop a venit plîngînd acasă, la nici trei ani, de la librăria din blocul vecin, că n-a putut lua o gumă de șters din vitrină, chiar „din cauza vitrinei“, unde el credea că pune banii și ia... obiectul. Și că Zoli Fekete se înțelegea cu bunica, sfătuiindu-se „să nu ne audă ăștia“ („ăștia“ fiind părinții) (Zoli – adolescent, a murit într-un tragic accident, iar Attila s-a dus și el, cu inima zdrobită după ani de suferință – n.n.).

Biroul nostru, de pe la zece, era veșnic plin. Nu mai puteam mișca un deget. Oamenii, actori, regizori, scenografi veneau cu probleme, dar și noi cred, aveam lipici, că nu se mai dădeau duși. Se încingeau discuții lungi, care uneori, continuau la bufetul teatrului, la o cafea. Nu-i învățasem, mai bine zis nu-i năvălisem pe actori la cafelele noastre că atunci știam că eram pierduți și financiar și ca pierdere de timp. Așa, plecam cu ei unul din noi, ceilalți rămînînd un pic singuri, să-și mai facă și treaba. Asta cînd ne reușea figura...

Nu scăpam nici o viziune, la ambele secții, nici o premieră. Eram la curent cu piesele, cu distribuțiile, ne sfătuiam în multe privințe.

„Mi-a venit o idee!“ ne striga uneori brusc Pișta și țîșnea pe ușă, de n-apucam nici să aflăm ce idee. Pleca repede fie de la tipo(grafie), fie la un regizor, la un scriitor, traducător sau actor acasă. Făcea un interviu, discuta un text. El însuși traducea mult și citea și mai mult. Scria, scria zilnic, cu o disciplină pe care noi i-o invidiam. Bătea direct la mașină...

„Ideile“ lui erau adesea admirabile. Așa, din zile și nopți de discuții cu regizorul Szabó József (Ódza) s-au născut spectacolele remarcabile *Noile suferințe ale tinărului W* – în colaborare cu orchestra METROPOL, un spectacol pe care tinerii maghiari și români din Oradea l-au văzut, unii de zece ori... Așa, *Vînătoarea regală a soarelui, Budai Nagy Antal* sau extraordinarul spectacol cu *Tragedia omului* de Madách Imre. Noi am citit în paralel cu admirabilul text traducerea foarte bună a lui Goga. Ce însoțită mi se pare azi, dimineața în care, cu frățescă tandrețe mi-a pus pe birou un minuscul buchetel de violele, rugîndu-mă să scriu și eu în caietul program, că el va traduce...

După ce ne-am împrietenit mai bine am început să ne invităm în familie. Noi aveam doi băiețași, ei două fete. Marta (Putyi), soția lui e profesoară de limba maghiară; ea scrie și vorbește perfect românește. E o ființă plăpîndă, frumoasă, delicată. Ne invitam la masă, la cină, trimițîndu-ne invitații speciale – și ea și soțul meu desenează frumos. Ne scriam de obicei, cu umor, „Saloanele P. sau K. sînt deschise de la orele...“ Saloanele noastre erau apartamente cu două camere, modeste, dar primitoare. Meniurile le alcătuiam cu fantezie, inițiind un fel de concurs: cei doi bărbați ne dădeau note și premii în cărți. Ne străduiam să inventăm bucate noi, de fiecare dată. La început se mai găsea din ce, dar pe traseu ajunsesem să ne invităm la un sandvici și o ceașcă de ceai, că nu se mai găsea nimic.

Dar nu mîncarea conta. Stăteam de vorbă ore întregi, în vreme ce copiii se jucau în camera cealaltă, cu mormanele de jucării, Pișta povestea fermecător. Știa de toate, istorie, geografie (aici și Dl. Pop era acasă...), avea o memorie prodigioasă. Era o adevărată enciclopedie. Ascultam muzică bună, ne făcea fotografii. El trecea drept un studios, așa că puținul timp în care primea oaspeți îi cădea foarte bine. Era, altfel, nelipsit de la mașina de scris unde „clăpăcea“ (îi plăcea lui termenul ăsta) toate după amiezele.

Cînd nu știam ceva noi două, Marta și cu mine, îi întrebam pe cei doi cu „memorie fără greș“.

Cînd ni se cereau cifre și situații absurde (ca de pildă, situația necesarului de hîrtie pînă în anul 2000, ați citit bine, eram în anul de grație 1975, dar setea neostoită a dictatorilor de a ne planifica și aerul n-avea limite), Pișta rostea foarte serios cifre foarte exacte. „Ex burtis“, spunea din burtă, adică. Și reușea.

Nu știu ca cineva vreodată să se fi certat serios cu Pișta. Discuții în contradictoriu a avut și el, ca noi toți, de altfel, dar de certat cu adevărat nu l-am văzut certîndu-se cu nimeni. Era inteligent, îngăduitor, tolerant, calm, vesel și plin de idei, de o mobilitate a minții extraordinară. Fetițele îl divinizau. Le citea povești, le făcea, cînd nu era liberă soția lui, „papricaș“ fără carne – mîncarea lui preferată (cînd îți povestea cum o face, îți lăsa gură apă). Soția lui îl adora. Și azi, după foarte mulți ani de cînd el nu mai este, ea trăiește numai din amintiri, refuzînd categoric să se recăsătorească. Fidelitate pînă la capăt...

Atunci mi-a mărturisit că nu e gelasă pe noi, colegele lui – nici nu avea motive – dar că ne invidiază pur și simplu pentru că noi petrecem mai mult timp cu Pista decît ea. Ce frumoasă, ce nemaipomenită declarație de dragoste îi făcea astfel!

Uneori ne dădeam de exemplu unii altora, spre disperarea soților noștri. Soțul meu, care nu știa să-și fiarbă un ou, îl ruga pe Pișta să nu mai tot povestească ce mult îi place să gătească bunătatea de papricaș sau cum face el cumpărăturile „de bază“. Era, vezi bine, în încurcătură. Marta salva situația, încercînd să minimalizeze, așa din simpatie pentru Sandu Pop, meritele soțului ei. De fapt Pișta ducea și scotea fetițele de la grădiniță, le ducea acasă, le hrănea, apoi se apuca să lucreze...

Pișta a fost un coleg și un prieten adevărat, devotat, cinstit, corect. Incapabil să mintă, să înșele, să păcălească, el nu bîrfea pe nimeni, iar cînd ne trezeam vorbind unii de alții, avea grijă să nu strecoare niciodată nici răutăți, nici inexactități. Nu era capabil să supere pe nimeni, era un cavaler autentic. Nu se răzvrătea niciodată, deși, Dumnezeu ne era martor, nu de puține ori am fi avut (și el chiar mai mult, cum vom vedea) de ce. Dacă nu poate ironiza sau glumi spre a destinde o situație mai delicată, Pista tăcea brusc și privea cu o urmă de reproș spre cei care... Era, în orice împrejurare, un om binecrescut. Maghiarii spun „ûri ember“, ceea ce ar însemna „un domn adevărat“.

Nu cred că a jignit vreodată pe cineva, sau, dacă totuși a făcut-o, sigur a fost fără voia lui. N-a rănit, n-a umilit pe nimeni, niciodată.

Iată de ce, în ziua cînd Securitatea, blestemele servicii ale Securității au început să-l urmărească, declarîndu-l „dușmanul poporului” (nu, securiștii habar n-aveau că exista o piesă a lui Ibsen cu acest titlu!) a rămas interzisă. Vina lui? Simplu. Cercetările sale teatrale, legate de istoria teatrului din Oradea duceau, firesc, la unele concluzii care nu conveneau politicii regimului. Istoria trebuia scrisă numai și numai de persoane autorizate de Putere. Închipuite „interese naționale” erau, păsă-mi-te lezate de afirmațiile lui, prin ceea ce scria. Cîte nu i-au făcut! L-au percheziționat la vamă, i-au scotocit mașina, i-au confiscat lucrarea, fișele făcute la Institutul *Széchenyi* din Budapesta. Simțeam o imensă milă și părere de rău pentru tot ce se întîmplă cu el, dar eram neputincioasă, de fapt toți eram neputincioși, chiar și Eugen (Țugulea) care ar fi vrut să-l apere, dar nu prea știa cum. M-am simțit, eu, româncă, solidară cu el, maghiarul, împotriva acestor români care, slujitori ai puterii oculte, ai poliției secrete, ei, niște demagogi și clănțai pozînd în mari patrioți, îl șicanau și îl umileau pe acest intelectual fin și om studios. Școlii la normă, superficiali și vicioși, corupți și aroganți, acești mahări din Securitatea orădeană îl chinuiau zile și nopți pe Kelemen, supunîndu-l la anchete stresante; pe soția lui au trimis-o, cică la „munca de jos”, din școala unde preda exemplar, la Azbociment, în praf și în frigul halei. Era chemat la anchetă la toate orele posibile și imposibile: dimineața la 7 sau seara la 10. Nu mai avea liniște, trăiau un coșmar. Au cerut să plece din țară. Nu le mai era îngăduit nimic. Trăiau terorizați.

Ca să-mi poată povesti ce i se întîmplă – mulțumesc lui Dumnezeu că a avut încredere în mine și nu s-a temut că puteam fi și eu una din cei care, probabil, l-au turnat, dar el mă cunoștea și nu s-a îndoit nici o clipă de mine – Pișta intra în birou și-mi făcea semn să ieșim în stradă (se temea de microfoane, știa el ce știa). Acolo îmi spunea, mergînd în sus și în jos prin fața teatrului: „Vetu – așa-mi spunea el, Vetu – e de rău. Uite ce mi se întîmplă. Asta-mi spun, asta-mi pun în cîrcă, astea sînt acuzațiile”. Doamne, cîtă ură și dușmănie, cîtă nedreptate i se făcea acestui om! Eram înspăimîntată. Începea să-mi fie nu frică, ci să mă tem de cîtă ură eram capabilă. Îl cunoșteam pe securist. Toți din teatru îl cunoșteam. N-aș fi crezut că e capabil să facă atîta rău. Acuza un om fără să-i pună în față dovezile. I-am relatat vizita noastră la Securitate. Prima și ultima din viața mea. Ne-a dat cîte-o foaie de hîrtie și ne-a spus să scriem ce știm despre Kelemen Ștefan. Eu una am scris numai de bine și numai adevărul. Că e un profesionist de excepție, cult, harnic, bun coleg, etc. Maiorului nu i-a convenit. A încercat să-mi spună că nu e deloc așa. Atunci am încercat marea cu degetul. I-am explicat, calm, că nu pot să scriu decît adevărul și că nu cred că ei așteaptă minciuni de la noi, colegii lui. Și că, sînt convinsă că primul care m-ar disprețui dacă aș scrie baliverne și minciuni sau jumătăți de adevăr ar fi chiar dumnealui. Vedeam că l-am cam încurcat.

Atunci a încercat să-mi sugereze că „individul” e un dușman al românilor, că Ardealul e în pericol. I-am explicat că, atîta vreme cît un intelectual rafinat și cult studiază istoria teatrului din Oradea, a cărui vechime este bine definită și care niciodată n-a lezat prin nimic sentimentele noastre naționale, nu văd pericolul.

L-am întrebat pe maior ce-ar gîndi despre mine dacă aș scrie urît și rău despre un om care mi-a fost ca un frate. Nu m-ar socoti oare o nemernică, o ticăloasă? Cred că vorbele mele păreau replici luate din vreo piesă de teatru. Cert este că el a tăcut, m-a pus să semnez ce-am scris și m-a lăsat să plec.

Nu înainte de a mai încerca să mă convingă că „omul” e un trădător, că eu nu știu ce a făcut el „pe linie politică”...

„Și nici nu e treaba mea, i-am spus. Măcar atîta am învățat din teatru că un om, același chiar poate fi și trădător și erou. Depinde din care parte îl privești”. Nu știu dacă prin cele spuse mi-am atras sau nu „ura sfîntă” a „patrioților” securității... Știu doar că din ziua aceea m-au lăsat în pace. I-am povestit punct cu punct lui Pișta ce-am scris și ce-am vorbit. Eram, după părerea lor și eu o trădătoare, nu?

Familia Kelemen a plecat definitiv din țară, cu inimile frînte, în anul 1976, iarna. S-au stabilit la Debrețin. El lucra la Teatrul *Csokonai* – unde noi aveam mulți prieteni –, Marta a primit post, după o vreme, la un liceu. Era o profesoară eminentă. Pișta lucra conștiincios în teatru. A murit la nici un an de la plecarea din România. M-am temut că a fost lichidat – s-a mai întîmplat. A murit de un fără leac cancer la creier. Tumorete mici, inoperabile (s-a observat la operație) i-au invadat creierul. Mintea lui atît de ageră! Partea cea mai puternică din trupul lui, supusă atîtor încercări!

Se prea poate să fi contribuit la moartea lui prematură stresul, enervările, presiunile psihice la care a fost supus. Se prea poate să fi fost în felul acesta reactivate tumorile care, altfel, după opinia unui medic, ar fi putut să zacă acolo, în cotloanele lor, mult și bine.

Pista a avut parte de un destin tragic și nedrept. De ce tocmai el, asta nu vom ști, poate, niciodată.

Întrebarea însă ne-a chinuit pe toți prietenii lui și continuă să ne chinuiască. Cine are dreptul să dispună de libertatea, de viața unui semen?

Mai păstrez de la Pișta cele, cîteva scrisori pe care ni le-a trimis din Debrețin. Nici urmă de ură, de dușmănie, de ranchiună pe țara din care a fost silit să plece împotriva voinței lui, la urma urmei țara lui, orașul în care s-a simțit întotdeauna acasă. Cu umor și o seninătate de înger ne comunica ce greu îi este să se adapteze, cum Marta e ghid și translator pentru artiști de operă colaboratori ai Operei din Debrețin (înainte de a intra în învățămînt). Ne informa, discret de răceala și distanța cam occidentală a colegilor unguri. „Aici nu ai de la cine împrumuta un sutar pînă la salar, cum făceam noi, Vetu, cînd nu ne ajungeau banii de la un salar la altul. Cam niciodată... Te-ar privi curios, adică cum, nu-ți poți conduce propriul buget?”

Pe de altă parte îmi povestea că erau plătiți mai bine, în plus erau plătite absolut toate serviciile în plus pe care le făceau, de pildă serviciul la spectacole, articolele din caietul program, etc.

Acolo, în Ungaria, ei vorbeau frumos de România, le era dor de teatru, de colegi și de prieteni. Parcă uitaseră, ca prin farmec, că plecaseră dintr-o Românie tot mai izolată, în care domnea dictatura, bunul plac, corupția, sărăcia, frica și minciuna.

Pișta a rămas ceea ce a fost: un intelectual autentic, iubitor de carte, modest, studios.

Anii au trecut dureros, legăturile noastre cu Marta însă nu s-au întrerupt niciodată.

Înainte de 89, o vizitam, de fiecare dată când mergeam în turneu la Debrecen. Și ea era neîmplicată de la spectacolele noastre pe care le urmărea cu lacrimi în ochi. Gîndurile ei zburau desigur spre Oradea...

Odată am vizitat-o împreună cu Nusi Benedek, vicepreședinta Comitetului de Cultură — o bună prietenă cu noi și o apărătoare a intereselor teatrului în orice împrejurare —, cu Viorel Horj, inspector și el la Comitetul amintit cu Alexandru Colpacci. Toți fuseseră prietenii lui Pișta. Marta ne-a primit bine, am vorbit mult despre Pișta, despre noi, despre teatru. Amintiri pe care le voiam cît mai vesele, ca să n-o întristăm pe Marta. Am fost cu ea (și cu Bathó Ida) și la cimitir, am dus flori la mormînt și am rostit o rugăciune, fiecare pe limba sa, pentru odihna sufletului său.

Ne-am amintit cum, prin 85, cînd nu era voie, era interzis să cazezi străini, Marta a venit la noi, am cinat împreună, am tot povestit, s-a făcut două sau trei noaptea și n-am mai lăsat-o să plece. Ne-am culcat. Pe la șase dimineața soneria noastră a sunat lung. Am înghețat. Cel ce suna nu-și lua mîna de pe sonerie. Marta s-a îmbrăcat într-o secundă. Soțul meu s-a dus la ușă. A deschis. În prag stătea o vecină de la etajul opt sau nouă în cămașă de noapte. O urmărea soțul cu un cuțit și ea suna la noi s-o ascundem. A intrat, apoi a plecat acasă. S-o fi trimis cineva? A fost o pură întîmplare? N-o să știm niciodată. Am tras o sperietură...

În 1985, după ce a apărut *Caietul Kelemen* editat de colegul Nagy Béla, Marta mi-a scris o scrisoare emoționantă:

„Scumpa mea,

Citesc și plîng, citesc... Îți mulțumesc nespus de mult... pentru aceste cuvinte calde și pline de prețuire și dragoste... Îți mulțumesc pentru curajul care te-a ajutat să spui și ceea ce eu n-am putut, abținîndu-mă, să mă arăt ca o victimă... Amintirile Tale sînt atît de vii, de parcă ieri ne-am fi luat rămas bun în casa scării blocului vostru din Rogerius sau la noi, în Piața București...

... Țin să uit supărările, dezamăgirile. Cred în victoria spiritului asupra forțelor tenebroase ale răului. Odată, toți cei ce ne-am iubit vom fi împreună și nu ne vom mai întreba în ce limbă am păcătuit.“

De data aceasta a fost rîndul meu să plîng. Cîtă bunătate, cîtă distincție sufletească. În inima noastră de români Pișta, maghiarul, are un loc în care l-a așezat inteligența, bunătatea, caracterul său integru, cinstea lui.

Prietenia lor ne-a onorat. Ea a ținut și ține de omenie pur și simplu.

Ilustrată de la Pista Kelemen, imediat după plecarea din România.

Debrecen, 7 I. 1977

Dragii noștri,

Din pricina unor probleme legate de post, întrucît am vrut să muncim cît mai repede, am ajuns la Debrețin (*inițial era vorba să se stabilească la Budapesta, n.n.*). Teatrul m-a primit ca dramaturg (*echivalent oarecum cu postul de secretar literar, dar mai aproape de munca strict artistică, n.n.*) și Putyi are catedră (deocamdată suplinitoare). Am primit și locuință, deci nu sîntem, nevoiți să trăim o conviețuire „pașnică” cu bătrîna. Ne simțim bine. Puțin cam străini, dar... ne străduim. Dacă va fi posibil, mergem în întîmpinarea voastră, dar scrieți-ne exact cînd sosiți la Budapesta. Vă îmbrățișăm tot fameleonul Kelemenescilor.

Pista și Putyi

N.n. Prietenia cu Putyi, soția lui Pișta, continuă. Fiecare întîlnire cu ea înseamnă, în primul rînd, un prilej de a ne aduce împreună aminte de Pișta, de munca noastră la secretariatul literar, de glumele greu de uitat ale lui Pișta, de situațiile statistice aberante ce ni se cereau și pe care el le dădea, fără să clipească „ex burtis”, de bunul lui simț, buna lui creștere, politețea lui desăvîrșită, de mintea lui enciclopedică și memoria lui fantastică, darul de a reține cele mai neînsemnate amănunte din istoria teatrului orădean, de plăcerea de a comunica nu doar cu mine, ci cu toți colegii care ne călcau pragul. Și, nu în ultimul rînd, bucuria cu care ne întîlneam în familiile noastre, acele seri de neuitat, invitații la cină, cu cei patru copii gălăgioși și mîncăcioși, seri cu mese modeste, cu bucate pregătite cu dragoste, seri bogate în discuții despre orice, dar cel mai adesea despre teatru și despre viața noastră, ocolind cu grijă fragilul subiect al Ardealului și al „cine-a fost întîi aici” — cum spunea un istoric hîtru și mai descuiat la minte.

Astăzi am o mare bucurie: fiica mai mare a familiei Kelemen, Heini, continuă munca de cercetare a tatălui ei, la Budapesta, iar cea mică, Kati este pictor scenograf la Teatrul *Csokonai* din Debrețin. Colaborează cu orădenii, la decorurile și costumele unor spectacole și, de cîte ori vine la Oradea, mă caută și mă îmbrățișează cu tandrețe, în amintirea copilăriei orădene și în amintirea bunului ei părinte, cu a cărui prietenie mă voi mîndri pînă la moarte.

Bruxelles, decembrie 1993

Dragilor, vechii mei prieteni,

Sărbători fericite și La mulți ani!

Vă doresc din suflet un An Nou cu belșug și bucurii și satisfacții, cu reușite pentru voi și minunații voștri copii (*ei, minunați, copii, ca toți copiii, doar că noi îi laudam mereu, cu dragoste și cu vechea credință învățată de la niște amici evrei – Mira ar fi trebuit să știe asta – că, ei, copiii trebuie laudați mereu, trebuie să li se repete de trei ori pe zi, dacă se poate, că sînt frumoși, deștepți, cuminți, harnici, dacă se poate, chiar cei mai... Atrag astfel, părinții, cumva, energii pozitive spre copii, începînd și ei să creadă că sînt astfel. Complet nepedagogică și neindicată, fiind poziția inversă, critica continuă, nemulțumirea, observații peste observații „nu faci nimic ca lumea, nu e nimic de capul tău, ești cel mai slab, mă dezamăgești, ești chiulangiu, nu te ajută capul” și alte asemenea blagosloveli. Copilul crește cu sentimentul că nu e bun de nimic, ratează, chiar și cînd ar putea reuși complexat, – n.n.)*

... și să ne revedem. Alături programul *Diasporei*, spectacol adeptat de mine pe textele Monicăi Săvulescu (*și ea, plecată în Olanda, de mai mulți ani – orădeancă de-a noastră, prietenă bună cu noi, plecată din lumea teatrului. Doctor în teatrologie, prozatoare foarte bună, un om profund, de o hărnicie ieșită din comun. Întîlnirile cu ea, cam o dată pe an, scurte, mereu pe fugă, sînt dense și plăcute. Monica are într-adevăr ce povesti. Nici nu știu cînd are timp pentru altele proiecte – scrie, predă cursuri, are o slujbă, conduce un Proiect ambițios al Olandei cu sau pentru România, etc., n.n.) S-ar putea ca Diaspora să vină la voi la Festival, în România (ceea ce s-a și întîmplat, n.n.)*

În rest... Băieții lui Alec (în Israel) cresc (*Alec e fiul Mirei și al lui Ștefan Iureș, e medic, plecat și el din România. L-am cunoscut, a fost într-o vară pe la noi, venind din munți. A stat toată ziua și toată seara în bibliotecă, a citit în toate pozițiile... Noaptea ne-am trezit, era trei sau patru, am văzut lumina aprinsă în baie, ne-am speriat că-i este rău, am bătut la ușă. El ne-a deschis, stătea pe scaunul închis și citea. Nu voia să vedem lumina aprinsă în cameră, așa credea că „scapă” mai ușor. Așa un cititor pasionat, mai rar!, n.n.)*

Aici e o criză economică... Secolul se apropie de sfîrșit și mi-e dor de Vetuța, de „ai mei”, de voi...

Cu veche și statornică prietenie, Mira

Bruxelles, le 3 mai 1994

Scumpă Vetuța,

Ieri m-am întors din Israel, de la Alec, după o lună. Și am găsit scrisoarea ta. URA! M-am bucurat nespus! Voi veni în România pe 25 mai-15 iunie, invitată la Colocviul Scriitorilor, al Uniunii... de la Neptun – 5-10 iunie.

Tel. meu în București...

Teatrul din Charleroi vrea să vină cu *Diaspora. Mes racines* la Festivalul vostru, la Oradea. Vom discuta pe larg. Aș dori să ne vedem! Pe curînd, cu iubire, Mira Iosif.

Pe 6 mai, adaugă:

Scumpa mea Vetuța,

Faxul vostru n-a funcționat, așa că-ți trimit rîndurile cu poșta. N-am răbdare să scriu, îți voi povesti mai multe la telefon, din București. Teatrul din Charleroi, cum îți spuneam, vrea să vină la Festival, dar trebuie să aranjați chestiile tehnice și cele oficiale. Le trebuie o invitație, pentru a procura fondurile necesare deplasării. Ar fi grozav dacă TU ai putea veni la București cînd voi fi și eu acolo. Vorbim după sosirea mea, pe 25 mai.

Ai aflat că anul 1994 a fost un an îngrozitor pentru mine? Mi s-a prăpădit soțul, iubitul meu Jacques, eu am suferit o operație...

... Cu Mugar Popovici, de care mă întrebi, mă văd destul de des. Și cu „frumoasa Elena“ cum îi spui tu. E un cuplu admirabil (*și Doamne, cum mai iubesc ei teatrul!, n.n.*). Voi cina cu ei marți seara.

Sărutări lui Sandu. Și junilor domni. Cu nespusă iubire, Mira.

Trupa din Charleroi a venit la Oradea. Noi ne-am înîlnit cu Mira la București. A fost foarte emoționantă revederea noastră după mai bine de zece ani (?). Nu ne-am schimbat mult nici una nici alta: micuțe, slăbuțe; era un sfîrșit de vară, cald, plăcut. Ne-am plimbat, am stat la o cafenea, pe stradă, am vorbit, am vorbit. Un cunoscut al amîndurora ne-a zărit, a venit la noi, era o persoană plăcută, un om inteligent, dar noi aveam de vorbit de-ale noastre. Pe Mira, om politicos, a cam scos-o din sărite această nedorită imixtiune și, la un moment dat i-a spus, cît mai delicat cu putință: „Te superi dacă te rog să mă lași NUMAI cu Vetuța, că avem multe de vorbit?“ Nu s-a supărat, a plecat, iar noi am rămas pe străzi, trei ore, cu o mică întrerupere – Mira a intrat puțin pe Boteanu, la Radu Cosașu, i-a spus ceva și s-a întors. Am rugat-o să-l salute și din partea mea. Am schimbat un rînd de scrisori cu el, dar ne-am oprit. Voiam să-l rog să-mi permită să facem un spectacol RADU COSAȘU, din textele gata de urcat pe scenă ale FICȚIONARILOR lui. Mi-a răspuns prompt, încîntat de ideea mea, mi-a mai dat și dumnealui cîteva... idei și urma să-i trimit textul cînd ar fi fost gata. O, doamne, schimbători mai sîntem noi, actorii...

Mira mi-a explicat en detail cum e spectacolul, cum e trupa de la Charleroi. Conducătoarea trupei, Madelaine Fabrice era și o actriță și regizoare exigentă, oamenii erau talentați, tema adaptării scenice a prozei Monicăi, de mare, tulburătoare actualitate, afit pentru cei din Vest, cit și pentru estici. Din nefericire, toate bucuriile noastre, de a avea aici, un spectacol în care sint implicate două bune prietene, legate de România și de Oradea, s-au destrămat. Spectacolul n-a prea plăcut nici publicului, – deși acesta e politicos și prezent în festival, dar era, oricum, într-o limbă străină, nu înțelegeau chiar toți – nici cronicarilor. Unii au fost chiar agresivi, spre durerea noastră, la discuții încercînd chiar să le impute membrilor trupei faptul că „au adus în România un spectacolaș, neștiind parcă, nu-i așa, că vin într-o țară cu un teatru bun, ce și-au imaginat despre noi, că n-am mai văzut teatru, de-au adus un spectacol așa slăbuț?” Cineva, unul dintre cronicarii acizi, bun de altfel, dar cam dur, a fost de-o franchețe care pe noi, gazdele, ne-a deconcertat oarecum, ne-a amărît, pentru că noi pusesem în invitație și bucuria prieteniei, a revederii, după ani, în universul teatral, cu cei plecați departe, din motive politice: reîntoarcerea lor printre noi era o sărbătoare, dincolo de valoarea unui spectacol sau al altuia. În definitiv și noi, ca gazde ne-am prezentat uneori sub așteptări, așa că...

Belgienii au făcut eforturi imense să poată veni în România. Am înțeles că nu trăiau nici ei pe roze, nici viața lor, nici profesia nu și le trăiau ușor. Au venit plini de speranțe și entuziasm, au plecat destul de necăjiți, cu toate că noi am încercat să-i primim cit am putut mai bine, să le arătăm orașul. Dar, cum se întîmplă uneori, cei dornici să fie gazde cit mai bune sint și cei mai ocupați, într-un festival, iar cei mai liberi, nu se prea înghesuie. Îmi aduc aminte de Cornel Nicoară, directorul adjunct de la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț. La festivalurile lor, Cornel, unul din cei mai ocupați oameni din teatru (juca, primea oaspeți, veghea la oamenii de la scenă, să fie totul în ordine, și, culmea, mai avea timp și să ne zîmbească și să ne spună o glumă. Și tot el ne-a condus într-o toamnă sus undeva, spre munte, la frigărui speciale. Nu eram mulți, cinci-șase, Silviu Purcărete era cu noi. Am auzit niște povești tulburătoare despre obiceiuri neștiute de mine, de noi, legate de moarte, de înmormîntări. Povestea, parcă spusă de un personaj descins din pagini sadoveniene a fost rostită de un bătrîn, pe prispa acelei cabane. El privea spre valea pe unde trecea un car cu un brad. Cei ce se duceau cu bradul la casa mortului aveau un aer solemn, erau îmbrăcați de sărbătoare... Dar vedeți, vorbesc despre Mira, ajung la Teatrul Scurt și sfîrșesc prin a vorbi de Cornel Nicoară. Mai departe aș putea evoca, de ce nu, o plăcută întîlnire, de-acum trei-patru ani, tot de la Piatra, unde Dan Borcea – iarăși orădean de-al nostru, Daniela, secretara literară, aș zice cea mai tînără secretară literară, ne-au primit cu mare prietenie, oferindu-ne prilejul să vedem spectacole bune, să ne întîlnim cu un maestru incontestabil al scenei, Vlad Mugur, dar și să ne regăsim, între noi, vechii prieteni, la o tochitură și un pahar de vin. Ehe, nu e ușor să știi să fii o gazdă bună, primitoare... Asta cere efort, educație, pricepere...

Ceea ce fac eu în această carte se cheamă prea adesea taclă. Asta ca să nu uit că la fel ni se întâmpla și la teatru: începeam să vorbim serios despre ceva, un spectacol, o piesă, un artist și terminam (terminam?) invariabil povestind despre te miri ce, încît discuțiile noastre nu se mai terminau...

ÎNTREBAȚI-L PE BACIU...

„Întrebă-l pe Baci, că el le știe pe toate“ – am auzit pe unul din colegi cînd am venit în teatru. „Cine-i baci? Care baci?“ – am întrebat eu, venită din zona Aradului, unde baci era urmat neapărat de numele omului, Petre, Gheorghe, Ion... Ei bine, acesta era un alt fel de baci... înțeleptul, un fel de rabi al românilor, era Valentin Avrigeanu, actorul... Nu venea din Avrig, deși poate neamurile lui de acolo se trăgeau... Venea din București, unde jucase, în tinerețe, alături de Birlic și de Beligan, în trupe particulare sau la teatrele din București, unele devenite celebre. Asta era ceva înainte și după al doilea război mondial... Apoi, după ce în tinerețe învățase meseria nobilă de tipograf, s-a îndreptat spre Ardeal, spre Turda. Bărbat frumos, se spune că l-au plăcut tare mult femeile. M-am convins și eu de asta, văzînd ce căutat era și la Oradea de tot felul de fetișcane – dar și de femei mai „coapte“ – cu toate că avea 50 de ani... Una din aceste fete a făcut așa o pasiune pentru el, încît i-a și stricat pe veci burlăcia comodă și plăcută, oferindu-i în schimb, pînă în ziua de azi, una din cele mai frumoase căsnicii. Florența e numele ei.

La Oradea a debutat în rolul lui Tipătescu, din *Scrisoarea pierdută*. La inaugurarea secției române, în 1955 în teatrul nou repus pe picioare după „moartea“ temporară a Teatrului de Vest. Replica lui, senzațională și, culmea, destinată mulți ani de-atunci (și de-acum!) edililor urbei care, dintr-un motiv sau altul, neglijează orașul, curățenia, parcurile, liniștea... „Rușine pentru orașul acesta“ – rostea el, cu un anume mod de a privi spre sală, bătînd șaua. În loja centrală, „notorietățile“ orașului înlemneau de fiecare dată, bănuind că li se adresează și uîfînd cu totul arhicunoscuta comedie...

Valentin a jucat peste o sută de roluri, mai mari sau mai mici, dar niciodată nu l-am auzit strîmbînd din nas că un rol n-ar fi potrivit, că el e foarte bun și ar merita mai mult. O modestie care uneori l-a costat. El își pregătea minuțios fiecare rol sau rolșor, scormonea îndelung în biografia personajului, doar-doar o găsi ceva să fie numai al lui. De multe ori le părea colegilor cam pisălog, dar, într-o lume superficială și grăbită, Valentin pune echilibrul: era meticolos, exigent și nu se grăbea niciodată, nu expedia nici un rol, nici o replică. Rar am văzut oameni ca el. Poate alți actori să fi avut mai mult talent de la Dumnezeu, dar Valentin era și este, extrem de serios, de harnic, de iscoditor, de curios, plin de imaginație, neliniștit să nu se repete, să nu creeze un personaj fals, să fie BINE, respectînd cu strictețe indicațiile regizorului, dar neezitînd să-l întrebe permanent ce vrea cu scena cutare, cu personajul cutare.

Cu mulți ani în urmă, plictisindu-se probabil, să tot spună texte și replici scrise de alții, s-a apucat el însuși de scris. Și a scris o piesă destinată copiilor, dar care, s-a convins singur, a fost și pe placul părinților și al bunicilor care-și însoțeau copiii la teatru. Albinuțe, flori, spice de grâu, maci roșii, Cosînzene și fete sărace, împărați și vrăjitoare, dar și copii leneși aduși pe calea cea bună, părinți care mai greșeau în educarea odraslelor, toți aceștia au devenit personaje în fermecătoarele piese ale lui Valentin. Căruia, recunosc, eu n-am putut să-i spun niciodată Baciule, ci numai Valentin.

Mulți copii, din multe orașe i-au urmărit spectacolele, unele dintre ele în regie (artistică) proprie. Și pe mulți i-a fermecat versul lui simplu și dulce. Fiindcă versifică ușor... sau cel puțin așa pare.

Valentin citește și a tot citit din toate domeniile. Vrea să știe totul despre toate. Inventează, mintea lui „îi umblă” cum spun colegii („iar ți-a umblat mintea la...”). Scrie articole la ziare, compune epigrame, e prezent la toate spectacolele noastre sau la cele venite în turneu, la concerte. Este ceea ce se cheamă un om viu. Valentin e și un cetățean care își ia în serios atribuțiile – adică vede, sesizează ce nu merge, urmărind cu tenacitate îndreptarea greșelilor. Și asta o face dintotdeauna, nu doar acum, de când e pensionar. Nu se lasă cu una cu două. E limpede că oameni ca el își atrag ușor și antipatii. El nu este indiferent și nu spune niciodată „las’ că-i bine și așa”. E un perfecționist și spuneți-mi mie cine îi iubește pe acești oameni? Poate doar tot perfecționistii, deși... E adevărat că are și prieteni și încă buni. Radu Reisel din Israel, fostul lui coleg, actor în anii 60, la Oradea, îl iubește, îi scrie, îl sună și îl vizitează uneori...

Piesele lui Valentin, munca lui pe scenă din 55 pînă la pensionare AICI, la Oradea, prezența lui permanentă în viața culturală a orașului îl fac să fie nu numai o persoană cunoscută, asta a fost dintotdeauna, dar și una fără vîrstă... Așa e. Dacă mă întreabă cineva cîți ani are AVRIGEANU eu răspund: „Nu știu, poate 100, dar ce importanță are?”

STRÎNGÎND A VREMII TRUDĂ ÎNTR-UN CEAS...

„Teatrul supraviețuiește în cel care, în întunericul sălii, se lasă dus la retrăirea actorului, sfîrșind prin a face din această experiență o amintire. Amintire personală și pasageră, asemeni omului care o deține. Acolo, unde memoria se referă la ființe, totul se joacă între supraviețuire și neant.”

George Banu, *Teatrul memoriei*, Editura Univers, 1993

MIRCEA CONSTANTINESCU ne scria sau ne telefona adesea, după plecarea lui din teatrul nostru, la *Teatrul Giulești*, din București (azi ODEON). N-o făcea prea des, dar, ori de câte ori ne dădea un semn de viață, ghiceam că i se făcuse dor de teatru, poate de orașul în care a debutat, poate de prieteni, de vreo iubită, cine știe sau pur și simplu de tinerețea lui.

Am ales dintre scrisori una sau două, simpatice, în stilul lui, ușor glumeț care-l făceau să-i fie drag lui Sandu Colpacci și nouă, tuturor care ne mai păstrăm viu umorul.

Buc. 23 iunie '84

Dragă Vetuța,

Sper că apari prin capitală cu ocazia turneului vostru din 1-2 iulie. Eu îmi amîn plecarea în vacanță, pentru a vă vedea.

Mama te invită pe la noi, pentru 1-2-3 ore. Insistă foarte mult. Voi veni să te iau pe sus. (*Doamna Constantinescu, mama lui Mircea ne socotea un fel de rude – iată că am ajuns măcar cumetri – cînd venea la Băile Felix trecea pe la noi, ne făcea o vizită... armenescă, așa spunea, în timpul căreia, admirînd căsnicia noastră, aducea vorba, invariabil, de burlăcia cam prelungită a lui Mircea. Și ne ruga, desigur, să-l mai batem și noi la cap, că e timpul, domnule, să se așeze la casa lui, n.n.*)

V-am pregătit 1/2 de cafea (din Grecia, ehei, îți mai aduci aminte de călătoria noastră?). A propos, știi că Dl. Ion Brad este director la *Nottara*? De abia aștept să bîrfim tihnit la un pahar de vin bun, producție proprie. A, și legat de băutură, te implo/n/r /Irén/ – chiar, ce mai face simpatica doamnă Implon, salut-o din partea mea – adu și tu 1 kg de pîlincă d'aia bună, curată, că ne socotim noi (noi făceam un troc de tot hazul, cu Mircea: eu îi duceam pîlincă, primită de la verii noștri, doctori, iar el cu mama lui ne procurau cafea, unt, măsline. Eram solidari în acele vremuri grele. Eu chiar veneam fericită, din București, cu 6 pachete de unt, cînd aici, primeam, pe cartelă, 1/2 de pachet pe lună, de persoană. Numai cînd îmi aduc aminte acum, cît mă umilea pachetul acela nenorocit primit pe cartelă, încep să-i urăsc pe toți cei care mai plîng și mai suspină după anii aceia..., n.n.)

Te rog, cînd vii, sun-o pe sora mea, să știi de unde te iau.

Salutări lui Sandu și copiilor. (Iar mi s-a făcut dor de Oradea, dar îmi trece din ce în ce mai des.)

Ex măestrelui bihorean, Mircea Constantinescu

*

Pe scena mare, într-un cadru foarte elegant și sobru conceput și executat de graficianul Zakó Zoltán, bun prieten cu actorul, Mircea ne invită să-l vedem și să-l

auzim întruchipînd personaje pe care nu le-a jucat încă, le va juca în viitor sau, cine ştie, nu le va interpreta niciodată...

Personaje celebre: Hamlet, Jacques Melancolicul, Romeo, Kean, Ostap Bender, Meşterul Manole, Satin, Nil, Puck, Mackie-Şiş, Danton, dar şi Cyrano, Filosoful, Criminalul, Amploiatul, Mosca...

Ce ne propune:

- să nu uităm nici o clipă de imponderabilele existenţei umane
- să nu uităm să fim uneori patetici, dar mereu adevăraţi.

Se întrebă:

- cît din inefabilul existenţei noastre se proiectează în fenomenul artistic?
- care să fie sensurile şi raţiunea trecerii noastre prin lume?

El crede că:

- **arta** nu copiază, nu imită, ci creează viaţă.
- procesul decantării realităţii terne în strălucitoare sublimare artistică nu exclude existenţa unor invizibile punţi de legătură între viaţă şi artă
- că teatrul este chiar mai mult decît viaţă: este, cum se spune (oare Dumitru Solomon?) „viaţă-viaţă şi mult mai mult cu ea“.

Acest *ceva* greu de povestit în cuvinte – şi cu atît mai dificil de arătat pe scenă, va încerca Mircea Constantinescu să ne aducă într-o seară binecuvîntată. Singur pe scena aproape goală. El, nu alături, ci cu Dvs., cu publicul, va rosti cuvinte magice ale unor personaje intrate de mult în istoria acestei arte. Ne va spune multe despre noi oamenii, despre nevoia noastră de a dialoga, despre libertate şi fericire, despre minciună şi adevăr, despre iubire şi sacrificiu, despre singurătate şi, mai ales despre condiţia artei şi a artistului aici şi aiurea.

Din insula lui magică, artistul, acest Prospero capabil să însufleţească orice făptură a imaginaţiei, trimite spre noi o chemare spre energii pozitive, o îmbrăţişare plină de dragoste.

Orgoliul atitudinii-verdict lipseşte. Rămîne numai uriaşul semn de întrebare: cîtă înţelepciune de viaţă dobîndim în preajma artei? A ARTEI!

(E. P. – din caietul program al spectacolului, mai, 1980)

CINE ESTE TÎNĂRUL ACESTA ATÎT DE TALENTAT?

ADRIAN PINTEA face parte dintr-o generaţie care azi, de la înălţimea vîrstei noastre, ni se pare încă tînăra – şi este! – dar, înainte de toate, o generaţie plină de talente, artişti serios pregătiţi pentru profesie, dar şi hotărîţi să-şi cucerească locuri importante în ierarhia valorică a teatrului românesc.

Azi Adrian Pintea este o vedetă incontestabilă a scenei și ecranului. A traversat perioade superbe, greu de imaginat – și poate și de suportat! – în care succesul putea ameți, precum aerul tare de la cotele înalte ale înălțimilor, de la mari și visate roluri, la retrageri și intrări în umbră. El, asemeni leilor, părea a sta, uneori, o vreme, ascuns, undeva dincolo de lume, să-și lingă rănilor, pentru ca, nu peste multă vreme, să sară, da, cred că acesta e cuvântul, să fișnească din ascunzătoare, cu forțe proaspete, încă mai plin de viață și de poftă de a crea, de a FACE...

Lucru rar, Adrian, Ady, cum îi spuneam noi, era, de foarte tânăr, un cititor împătimit, știa, la 16 ani cît nu știau alții la 50... vorbea foarte bine engleza – pe care o învățase cu Mrs Black, o bună prietenă, Mia Negru, profesoară eminentă la Colegiul Eminescu din Oradea – profesoara lui preferată; Ady scria poezii, cînta la chitară. Fetele din școală îl adorau, era și frumos, cu fața lui palidă, cu părul creț, cu ochii mari, emana distincție și sensibilitate... El privea lumea puțin de sus, dar cred că încerca încă de pe atunci să adune experiențe folositoare pentru personajele ce-l așteptau răbdătoare, să le dea, cum se spune, viață. Și Ady le-a dat cu prisosință.

În 1973, proaspăt absolvent al unui liceu din Oradea, el debuta, pe o scenă profesionistă. Toți eram siguri că toamna va reuși la examenul de admitere la IATC. Pînă atunci însă Nicoleta Toia, regizoarea spectacolului *Cititorul de contor* de Paul Everac, i-a încredințat rolul tînărului Octav. Îl cunoștea, era sigură că poate să-l facă. Scriam în caietul program al spectacolului: „Ce are comun tînărul Adrian Pintea cu Octav Jinga? Tineretea, candoarea, amărăciunea, franchețea. Ne place să credem că, la Oradea s-a născut, în persoana acestui tînăr, un nou Florian Pittiș sau un nou Ion Caramitru. De fapt, sîntem siguri, în seara aceasta și în multe seri care vor urma, se NAȘTE un actor, pe numele său ADRIAN PINTEA“.

Am citit apoi poezii pline de gingășie, sensibile, am citit și proză de Adrian Pintea, (*Pămîntul americanului* – am scris și o cronică). Apoi l-am așteptat la un spectacol de poezie, *Eminescu*, într-o iarnă. Și n-a venit. Nu știu, după un HAMLET greu de uitat, în regia lui Tompa Gabor, la Craiova, după Henric IV, după Iancu Jianu, după Eminescu să fi obosit? Să ne fi uitat?... Ce mai faci, dragul nostru Ady?

SANDU COLPACCI – ZIS PUSSI

DI. Pussi mă leagă o prietenie de-o viață. Ne scriem, ne dăm faxuri, vorbim la telefon. Îmi scrie de la Paris, fără dată, prin 95, 96?

Spicuiesc doar, fiindcă n-aș vrera să ating tot felul de sensibilități, mai ales că, în lumea teatrală, nu e mare păcat să-l birfești azi pe unul, iar mîine să-l lauzi, nici nu greșești prea mult dacă, exprimîndu-te critic la adresa unui spectacol, afli, cu sau fără plăcere că celui din fața ta i-a plăcut foarte mult. Nu încap prea multe supărări în

lumea spectacolului, iar dacă ele vin, inevitabil, ar trebui să treacă la fel de ușor cum au apărut. Nu-mi plac ranchiunoșii care „țin mînie“ cum spunea mama mea. Sîntem datori, ca buni creștini, să iertăm, chiar dacă nu putem uita...

Dragă Vetuța,

Scrisoarea ta, ca de obicei, mi-a făcut mare plăcere și iată că-ți răspund (*da, el scrie rar, dar mie mi-a scris de multe ori, însă scrisorile lui sînt scurte, n-are timp și răbdare pentru epistole lungi. Îmi trimite mai degrabă faxuri. De data asta s-a întrecut pe sine, mi-a scris patru pagini, ehe, se vede c-a mai îmbătrînit, n.n.*). Sper că voi reuși să o termin și că, în timpul scrisului, o să rezist tentației telefonice. Iată, mai verific o dată, adresa ta, 4, 3, 2, 1, start! (*cum să nu apreciez atîta voință?, n.n.*)

Încep, bineînțeles cu Eva (fetița lui, n.n.) care ți-a plăcut atît de mult (din fotografii, n.n.). Nu numai că este mascota cartierului și a prietenilor, dar de pe acum a reușit să cîștige respectul educatoarei și al colegilor ei de grădiniță (aici se spune *écolle maternelle*) datorită imensului ei bagaj de cunoștințe și umor. După cum cred că bănuiești, e perfect bilingvă. Am încercat să-i dau și cîteva noțiuni de polonă... Amuzant e faptul că aceste sunete slave au asupra ei un efect comic, un ecou interior care se manifestă prin rîs. Mesajul ar fi că bagajul genetic în jurul căruia sîntem obișnuiți să facem afîtea speculații, devine, pentru cineva sincer și decomplexat, esența derizoriului. În schimb pot spune fără să exagerez că, în ceea ce privește traducerea mă depășește clar în rapiditate, fără să mai vorbim de perfectul ei accent franțuzesc.

Uneori mai amestecă cîte un cuvînt străin, însă chiar și în această situație reușește să-l fixeze pe cel mai potrivit sau, dacă vrei, pe cel mai interesant. Urmărim de pildă la TV un film – desen animat: o găină se luptă să prindă un viermișor nevinovat. Captivată de acțiune și ținînd partea celor slabi, o auzi: „... aici îi spune găinii pe românește e mechante...”

... Mi-a făcut mare plăcere știrea despre Vioara Bara (că a născut un băiețel – n.n.). Am sunat-o s-o felicit.

Nu știu cum se face, dar în ultimul timp România se amestecă tot mai mult, insistent în viața mea. În decembrie am terminat spectacolul *Caii la fereastră*. Pe afiș tronau trei nume românești: subsemnatul, Delia (*soția lui Colpacci, profesoară de pian – n.n.*) și Flaviu Barbacaru, decor. (*Pe Matei Vișniec, autorul, român trăind tot în Franța, nu-l iei în socoteală?, n.n.*). După care în numeroase reprize am frecventat Centrul Cultural al Ambasadei României. Bizar! După ce ani de zile făceam exercițiul emotiv de schimbare a trotuarului, ori de cîte ori se nimerea să trec pe rue Saint-Dominique, Virgil Tănase, cu insistența-i binecunoscută, a reușit să mă aducă. Am văzut cîteva spectacole de teatru din București și un concert: Teatrul *Bulandra* și Teatrul Evreiesc.

...

Astă seară Lola Blau cu Maia Morgenstern, da, a fost chiar o surpriză. Maia Morgenstern este, cred, o actriță pe care regizorii și-o dispută. Un talent și o forță ieșită din comun, rareori am văzut o actriță așa de grozavă. Cu ani în urmă am văzut-o în *Trilogia* lui Andrei Șerban. Și acolo mi-a plăcut maniera ei de joc, însă nu puteam să discern dacă jocul ei era rezultatul unei manipulări regizorale sau propriul ei discurs. Nu știu cine a regizat acest spectacol – de data asta nu are nici o importanță, în schimb uf!, iată, în sfârșit, o actriță cum cred că are dreptul să posede teatrul. În ultimul timp nu mai sînt la curent cu noile talente din România, dar, după opinia mea, generația noastră teatrală nu a avut șansa să aibă un nume feminin așa de grozav... Pe scurt, o actriță căreia îi prevăd o mare carieră...

Dacă n-ai văzut spectacolul, du-te să-l vezi! Îți garantez că merită!

... În curînd vine Teatrul Național din Cluj.

Mă interesează teatrul românesc, din care, volens-nolens fac totuși parte și de care mă simt foarte atașat.

...

Concertul de muzică contemporană românească: flaut și chitară... interpreți: clasa Bartheau a Conservatorului din Paris. Compoziții de Adrian Rotaru și Anatol Vieru. Mi-a plăcut foarte mult și, în ciuda unui public nu tocmai avizat și foarte puțin numeros, a fost o seară plăcută.

Îl salut pe Sandu, vă sărut pe amîndoi,

Sandu

TIPOGRAFII MEI, DRAGII DE EI...

Dintre cele cîteva scrisori ale unei tipografe inteligente și pasionate de munca ei, plecată în Suedia – prin căsătorie – aleg doar acele rînduri care mi-o arată la fel de dornică să învețe. Nu se plictisea niciodată să învețe, să caute ceva nou în meseria lor atît de frumoasă și de nobilă. Și, cu cît erau mai aiurite desenele sau fotografiile pe care i le duceam și mai aberante cererile pictorilor sau ale regizorilor cu care lucram, cu atît i se părea ei mai frumos. Nu era niciodată prea obosită, de plictiseală nici nu putea fi vorba, nici prea ocupată, ca să nu ne acorde maximum de atenție. Ce-i drept, n-o opreau niciodată din avîntul ei, nici bunii mei prieteni, întîmplător sau nu, inginera șefă Farkas Rózsika – ochiul cel mai atent din cîți am văzut eu în tipografie – nici directorul însuși, Vladimir Cagan, un gentilom perfect, pe care nu l-am auzit niciodată, în 30 de ani, ridicînd tonul, refuzînd o lucrare, pretextînd că e prea dificilă sau că timpul e prea scurt. Știa că Rózsika veghează să se execute totul, întocmai, el n-avea decît să spună DA. Și spunea mereu. Mereu cu zîmbetul pe buze, chiar și cînd

avea probleme – și avea, har Domnului, destule, o tipografie fără probleme, carevasăzică nu există. Mă tot întreb de ce sînt tipografii noștri o specie așa de specială, pentru că e clar că sînt. Politicoși și prietenoși, săritori, glumeți, sinceri... – Magda, Gorzo, Popescu, Kati, Moldovan, Vali Crețu, Babi, Baby și Árápád Voiticsek, Péter, Merle bácsi, Mărioara, Pista, Bajusz, Puiu, Icu, Erika, Ditta Forizs, Lili Flește, Geta, Évi. Da, Lili îmi scria din Suedia într-o vreme, lungi scrisori despre singurătatea româncei obișnuite să vorbească toată ziua cu colegii, cu vecinii, cu prietenii, într-o țară străină, în care abia înveți limba grea, nu-i vorbă, nerămînîndu-ți decît să citești, să te plimbi și să încerci să cunoști țara – ospitalieră cu măsură –, și, încet-încet să-ți faci prieteni, să te apropii, prudent de românii de pe-acolo, și ei excesiv de prudenți, suflînd și-n iaurt, după cîte au pățit...

Mare iubitoare de frumos – cîte albume de artă a „croit“ ea în pretențioasa secție a cărei șefă a fost! – Lili a început prin a-i prezenta, la Clubul Român din orașelul unde locuia, pe marii artiști români. Cred că a început cu Brîncuși... Cît despre Dracula, a pus ea lucrurile la punct, că știa și istorie...

De pe o ilustrată cu statuia lui Tycho Brahe citesc: „Iată prima mea rudă prin alianță cu Suedia. A fost primul tipograf. A mai fost și constructor de mașini, de aparate optice, de observatoare astronomice, a fost botanist, alchimist și, mai ales a fost ȘEF peste o mare familie și peste o insulită situată între Suedia și Danemarca, VEN, tare frumoasă și bătrînă. Vă îmbrățișăm, Lili și Ștefan“.

Altă dată îmi trimite, generoasă, „un pic de căldură“ – știind că pe la noi a fost și frig – din Tenerife. Mai știi, Lili, cînd priveam, fermecate, CANARELE în albumul tău, la o cafea, în minusculul tău birou?

DESPRE MORȚI NUMAI DE BINE...

Am amînat cît am putut scrierea acestor pagini. Îmi era greu, teribil de greu să scriu despre cei plecați, dintre noi. Și totuși, nu se poate să ocolesc acest subiect, să mă prefac, eventual că am uitat...

Și cum aș putea să-i uit pe toți foștii noștri colegi, români și maghiari pe care i-am văzut lucrînd, jucînd, regizînd, conversînd...

Într-o zi am făcut greșeala să înșirăm numele foștilor colegi plecați pentru veșnicie dintre noi și ne-am îngrozit: „dincolo“ era o trupă la fel de mare, dacă nu chiar mai mare, ca cea de aici. Cum adică, s-au dus toți? Toți acești colegi NU mai sînt? Au rămas doar în fotografii, eventual pe vreo peliculă și în amintirile noastre – cel puțin atîta cît mai trăim. Iată cum, răsfoind fișe artistice și cutii cu fotografii, am rememorat destinele artistice ale celor patruzeci (Dumnezeule, patruzeci!) de colegi dispăruți. Ce trupă formidabilă alcătuiesc ei acolo și, cu puțin noroc, ce spectacole bune fac, poate...

(...)

Să mi-l aduc în fața ochilor pe Jean Săndulescu, cel care avea locul lui la masa cafenelei de lângă teatru și care interpreta fiecare rol ca și când acela era ultimul? El, actorul invidiat de toată suflarea artistică, pentru că a reușit să ne păcălească pe toți MURIND pe scenă? Cine ar fi crezut că el chiar se duce definitiv din lumea aceasta când rostea, sprijinit în umbrelă, cu glas din ce în ce mai stins, cunoscutele versuri eminesciene, puse de Paul Everac în gura Profesorului din *Cartea lui Ioviță*?

„Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfărâmi: orice-ai spune,

Peste toate o lopată de țărână se depune,

Mîna care-a dorit sceptrul universului, și gînduri

Ce-au cuprins tot universul, încap bine-n patru scînduri“.

Cum a fost pentru el oare clipa în care SCENA, în seara premierei, cu o sală arhiplină s-a întunecat, s-a tot întunecat, pîrînd a fi o defecțiune la lumini, pentru ca apoi LUMINA să se stingă pentru totdeauna?

Cum s-a dus, pe neașteptate, puternic și plin de forță și însetat de roluri, recitînd mii și mii de versuri și visînd la un recital cum nu s-a mai făcut, Tavi Uleu, sibianul inteligent, ironic și cu zîmbetul veșnic pe buze? Cum e să te duci în seara de revelion la București, să vrei să fii alături de soția ta dragă, Tatiana, în ziua cînd își înmormîntează părintele și să... și... avionul acela să nu mai aterizeze niciodată?

Cum să-i povestești Dariei, micuță pe atunci, că tatăl ei, solidul, mîncăciosul, harnicul și veselul, plin de talent TATA nu mai este și nu va mai veni niciodată?

S-au dus, bătrîni, sfioși, bolnavi, triști, desigur, mari actori ai scenei orădene, români și maghiari, arătîndu-se Dumnezeuului UNIC așa cum au fost mai buni sau mai răi, mai talentați sau mai puțin talentați, mai harnici sau mai dedați lenei, mai respectînd sau mai încălcînd cele zece porunci. Maud Mary, cea plină de haz, care ne povestea hohotînd despre amantii ei miniștri, Dorel Urlățeanu, artist emerit, el care a jucat alături de marii actori ai țării, spre care numai Domnul ne-a îndrumat pașii cu nici o lună înaintea morții, iar el, încă vesel, ne povestea cum e cu teatrul cel adevărat... Mișu Vladimir, cu mutrișoara lui aparent morocănoasă, îmbrăcat mereu „la patru ace“, cu cele două neveste ale lui, amîndouă actrițe pline de șarm, prima, Ștefania Popescu și a doua, Lili Mihăilescu, lăsînd cu limbă de moarte să fie îngropat „între ele două“...

Au plecat, încă tineri și dorind mult să trăiască, Ion Martin, bonomul, cel cu care nu te puteai certa niciodată, Gigi Pintilescu, vedetă într-o vreme, bărbat frumos și inteligent, coleg și prieten cu Florin Piersic. Boli necruțătoare și-au făcut cuib în trupurile lor tinere încă și i-au măcinat. S-a dus, pe negîndite, cel care ani de zile a fost junele prim de netăgăduit al trupei, Nicolae, Sică Barosan. Ne-a luat pe toți prin surprindere, iar noi credeam că e una din farsele savuroase pe care le făcea colegilor.

S-a dus, după ani de suferință, „cel mai tare om din lume“, care era actorul Ioan Pater, tot numai zîmbet și bunătate, și Doina Ioja-Raicu, fata popii, frumoasă și sănătoasă pînă cînd o cumplită boală a început să muște cu sete din obraji ei rumeni, din carnea tare cu care se fălea.

S-a dus tot astfel, după ani și ani de suferințe îndurate cu răbdare, regizorul Corneliu Zdreuș, un intelectual dintre cei mai rafinați, tată și soț admirabil.

S-a dus și Marcel Segărceanu, „tatăl“ celor mai frumoși trandafiri din Oradea, cultivator al frumosului, grijuliu ca și pe scenă să urce numai frumosul și cea mai curată limbă română. S-a dus și a lăsat în teatru doi feciori, pentru ca numele lui să nu se stingă și să se uite atît de ușor.

A plecat să-i țină de urît la un pahar de vorbă și Grig Schițcu, singuraticul Grig, cel care n-a avut parte de familie, colegii și Teatrul fiind pentru el totul.

Au plecat grăbiți și Domnul Giulai (Ilie) și Domnul Toma (Victor), cei doi directori adjuncți ai teatrului, buni și blînzi amîndoi, iubindu-i pe cei în slujba cărora au lucrat.

A pornit spre o lume poate mai bună și Ion Deloreanu, regizorul atît de sobru, de elegant, de exigent. Au plecat la scurt interval bătrînul Mihailovici (administrator) și tînărul Dimitris Stefanidis, suflerul inteligent și bun amic al actorilor, plecat să moară în Grecia lui iubită... S-a dus și Florica Onaca, veselă mereu și plină de viață.

Nu mai mică ne-a fost durerea, cînd din trupa maghiară au plecat, pe rînd, artiști care au adus faimă orașului, artiști iubiți, divinizați de public. Iată, cu toate scuzele pentru uitări involuntare, îl revăd pe bătrînul Gróf László, Laci bácsi, cel mai european dintre toți artiștii pe care i-am cunoscut, cu studii prin cele străinătăți, jucînd la *Tănase*, la București, prieten cu Birlic și cu Beligan, om de o frumusețe sufletească și cu o minte deschisă cum nu înțilnești la tot pasul.

Și cuplul de cîntăreți de operetă, Papp Magda și Belényi Ferenc, pe seama cărora s-au construit atîtea legende, dar ei continuau să cînte nestînjiți, punînd arta cîntului mai presus de poveștile tîrului.

Și Domnul Halasi, scos ca din cutie, interpret al marilor roluri, și Dálnoky András, discret și elegant, și Laczó Guszt, prietenos și incapabil să trăiască fără să joace, și cel mai controversat cuplu de cînd există teatru la Oradea, minunații – și tot e prea sărac adjectivul –, Kakassy Ágnes și Szabó Lajos, ea înaltă și slabă, el mic și dolofan, fantastici în orice jucau, învinși de viciul la care n-au avut putere să renunțe.

Și Dukász Anna, celebra Dukász, talent cît carul, dar ambiții de sine pierzătoare, avînd dușmani egali ca număr cu prietenii, dar vedetă sută la sută...

Și Gábor József, stîlp de nădejde al trupei maghiare, părăind puternic și sfidînd mereu moartea, apoi foarte tînărul Darkó István, dus de apa cea rea, cînd ne așteptam mai puțin, apoi Bölöni Sándor, intelectual de rasă, hotărînd singur cînd poate termina cu lumea aceasta, apoi Lavotta Karcsi, artistul cu glas inimitabil, vechi și devotat

prieten al meu și al multor actori români, artist total, vorbind o limbă română pentru care mulți români îl invidiau. Și regizorul Farkas Ștefan, dăruit și harnic, căruia destinul i-a hotărât o moarte bună, în două secunde. Și talentatul Boross Ludovic, a cărui viață se scurgea nemiloasă din trup, dar el continua să alunge moartea cîntîndu-și propriile compoziții.

De prin alte părți, unde i-au purtat pașii, ne-a venit vestea că nu mai sînt printre cei vii, nici Ion Marinescu, Jeannot, vedeta anilor cincizeci a orașului, nici Liviu Mărtinuș, care a jucat aici cîteva roluri greu de uitat, nici Constantin Adamovici... S-au dus și Emil Schmidt, cel pus mereu pe glume, și Mihai Velcescu, și Radu Voicescu, și...

Și iată, a venit o vară rea și, cînd ne așteptam cel mai puțin, ni i-a răpit, hulpavă, moartea, și pe Eugen Harizomenov, obosit să mai lupte cu bolile și pe Radu Vaida, la doar 48 de ani – el însă, după cum am aflat de la brava lui soție Anca, a luptat și a făcut totul pentru a rămîne lîngă cei doi copii mici, acolo, în Suedia, unde l-au purtat pașii.

A plecat și singuratica Țuți (Elena Varlam, regizor tehnic foarte apreciat și foarte priceput).

E greu să vezi cum începe o stagiune și Hari, de pildă, nu mai intră pe scenă sau măcar pe poarta teatrului. E greu. Și s-a dus, iată, nu de mult, Nicolae Toma, bunul, blîndul și dragul nostru Tomiță. Nelipsit de la cafea, tăcut, ca un ardelean care se respectă, rostea, din cînd în cînd fraze pline de profunzime, observații corecte, dădea sentințe drepte. O făcea cu delicatețe și nesfîrșit bun simț. Trebuie (dar oare chiar trebuie?) să ne obișnuim cu ideea că acolo, departe (tot un titlu de piesă) această trupă nu stă degeaba. Și, sperăm, are și spectatori pe măsură...

AH, TEATRUL!

Zece hohote de rîs...

„Teatrul nu poate să moară. Formă a vieții însăși, toți sîntem actorii săi; căci dacă s-ar desființa sau s-ar părăsi teatrele, TEATRUL ar continua să existe în viață, de neînlăturat... A vorbi despre moartea teatrului în timpuri ca ale noastre, pline de contradicții și prin urmare atît de bogate în material dramatic, într-un clocot atît de fierbinte al pasiunilor și într-o succesiune de evenimente care răscolesc întreaga viață a popoarelor, cu ciocniri de tendințe și instabilitatea situației, ca și nevoia de tot mai viu simțită de toată lumea de-a afirma pînă la urmă o certitudine nouă în mijlocul unei învolburări atît de bîntuite de îndoieli – ar fi într-adevăr un nonsens“.

Luigi Pirandello
Roma. 1934

O zi obișnuită de repetiție. E o zi caldă, de aprilie.

În biroul directorului artistic Mircea Bradu se discută cu aprindere despre data apropiatei premiere. Lia Perjovschi a adus niște schițe pentru un afiș și un caiet program. Le-a făcut ea? Le-a făcut Dan? Nimeni nu are timp acum pentru ea. Ne retragem într-un colț și le examinăm pe îndelete. Sînt foarte bune, dar cam complicate pentru tipografie și pentru buzunarul nostru. Intră cineva de la producție și se plînge că nu mai avem nici un „strop” de chereștea.

– Ce chereștea, doamne, întreabă Ducu Darie. Mie nu-mi trebuie așa ceva.

– Da, dar urmează cealaltă premieră. Imediat... îngaimă omul.

– Nimic nu e mai important acum ca premiera asta.

– Da, dar tot noi trebuie s-o rezolvăm și pe cealaltă – pune directorul lucrurile la punct.

Ducu Darie întreabă cît mai au de „pictat” la decor. Îi răspunde calm, ca întotdeauna, zîmbindu-i, Maria Miu, scenografa și soția lui.

– În două zile totul e pe scenă. Nu vă agitați, copii! (Și noi știm că dacă Maria spune asta, chiar așa va fi: ea va sta să picteze toată noaptea (a și stat!) dar își va ține cuvîntul.

Mă uit la ea cu nesfîrșită admirație: e mereu calmă, binevoitoare, n-am auzit-o strigînd niciodată, deși, bănuiesc, are și ea nervii ei, ca tot omul... Are o putere de muncă și de stăpînire nemaînfîluite de mine în teatru. E de o hărnicie, o siguranță și un calm care o fac să fie cea mai iubită scenografă; o iubesc actrițele și nu „comentează” schițele de costume, o iubesc toți meșterii din ateliere și nu-i ies din cuvînt, o iubesc toți cei care, prin profesia ei, intră în legătură cu ea. Și nu sînt puțini...

Ora 9,30.

Coborîm în sala de spectacol.

Regizorul tehnic Mărioara Goina îi explică șefului mașinist cum să amplaseze un ceas, ca să nu încurce mișcarea actorului. Ioșka (Balogh) de la lumini, întreabă de „cîtă lumină” are nevoie...

Sonorizatorul (Valentin Bodonea) îi comunică, necăjit, că „n-a tras cîntecul de petrecere”, fiindcă nu i-a venit acordeonistul ieri...

Recuzitera apare în marginea scenei și se plînge că de două zile nu i s-a adus „scîndura de recuzită” și actrița e supărată.

– Păi bine, Jeni (Popa), du-te tu, dragă, după ea...

Cineva vine să anunțe că un actor întîrzie, că e la școala de șoferi...

– Că de asta-mi arde mie acum...

Secretara (Maria Braun) apare într-o lojă de sus și strigă: „Ducu, la telefooon, te caută Bucureștiul...”

Darie fuge și revine peste cinci minute.

– Gata, copii, începem! Florența (Szabo), stai la locul tău, unde te tot fiții?!

– Păi îmi tot confrunt textul cu al actorilor, că habar n-am ce suflu. Poate-mi spuneți și mie cât e gata textul (se referă la comperaj) să știu și eu ce zic...

– Tu scrie acolo ce vorbim noi și acela va fi comperajul, o să vezi...

Gata, începem!

– Da, ce-i bezna asta – strigă. Să se facă lumină! (Se „face“.) Ducu își aprinde o țigară. Pompierul vine tiptil și-l anunță calm (și puțin răutăcios) că-l amendează cu 300 de lei. Croitoreasa se apropie în vârful picioarelor cu un morman de costume. Întreabă ceva.

– Du-te la Maria și întreab-o pe ea...

Începem!!

Cine trîntește ușa, ce dracu, aici se lucrează! E teatru, sau gară!?

Începem!!!

Banda sonoră pornește. O muzică impunătoare se aude, din ce în ce mai tare...

E Donizetti: „Elixirul dragostei“.

Ne cuprinde o vrajă inexplicabilă...

Prima „pastilă dramatică“.

– Daniel, vii pînă la marginea scenei! Mariana, îl privești fermecată!

Banda, Valentin!

Așa, „Cu cămașă albă, cu pălărie albă de pai“... Zi, zi... Ce admirabilă scenă!

(Observ eu, în gînd!)

Cînd te așezi lîngă Florența cere-i un foc, să-ți aprinzi țigara...

A doua „pastilă“...

Nea Marcele (Segărceanu), lasă-l pe Jivi (Laurian Jivan) să te lege.

– Cu ce să-l leg?

– Aduceți-i o frînghie, hai!

A opta „pastilă“...

– Nea Tomiță (Nicolae Toma), iubiture, sprijină-te de ceasul ăla din spatele matală.

Așa, e bine!

– Doamnă Simona (Constantinescu), haideți să văd ce rochie de catifea v-ați ales!

– E bună, superbă, în schimb cealaltă e o zdreanță. O să se rupă pe mine în timpul spectacolului, o să vezi!

– Doamna Alla (Tăutu), dv. ați văzut-o pe reportera...?

Ei bine, ca ea să fiți, e clar?

– Sică (Barosan), te așezi în genunchi lîngă Jivi, nu uita! Și trage-ți basca pe ochi!

Aici nu trebuie să fii frumos!

– Unde-i nea Ion?

Nea Ion Mîinea e sus, în biroul directorului, „ia notițe“.

Mă duc să văd cu ochii mei...

În birou: Mircea Bradu îl sună pe directorul unei mari întreprinderi să-i ceară ceva... materiale. I se promite.

– Vino mâine seară la spectacol, joacă actrița ta preferată. A, nu poți, păi trimite-ți măcar familia. Ești ocupat, știu, mie-mi spui?! E drept că-s la teatru, da! ce distracție e pentru mine, nu mă-ntreba!

Intră o actriță. A refuzat un rol și vine să „ceară” explicații. Ridică tonul, „joacă” tare. Directorul îi comandă o cafea, îi spune că arată nemaipomenit, cu 30 de ani mai tânără, că o așteaptă un rol extraordinar, că...

După douăzeci de minute, actrița iese din birou zîmbindu-ne dulce. Nu înainte de a-l săruta pe director și a-i spune: „Vezi, de aia te iubesc eu pe tine, că ne înțelegi...”

Cineva îi aduce un teanc de hîrtii la semnat.

Ion Mîinea coboară în sală.

– Gata, Ducule, știu ce am de spus. Să-i dăm drumul! Mi-am notat tot.

Începem!!

– Să se facă lumină! strigă Marcel Popa („regizorul” din spectacol).

Îl aud pe Daniel intrînd cu replica (aproximativă): „Să ne facă secretariatul literar o propunere bună, o piesă extraordinară”... Ies tiptil din sală. De unde să scot eu o piesă așa de... și așa de...

Ce, *Zece bobote de rîs* nu e bună?

Plec. În definitiv am treabă la tipografie. E singurul loc unde te poți ascunde de lumea din teatru... Un ceas, două... că pe urmă...

(Din caietul program)

Pentru conformitate

Elisabeta Pop

TOTUS MUNDUS AGIT HISTRIONEM

Aceste cuvinte ce pot fi citite la intrarea Teatrului *Globus* ne întăresc ideea că, dintotdeauna, problemele cetății au interesat actorul și, la rîndul ei, cetatea a prețuit cum se cuvine efortul creator al artiștilor ei.

Teatrul nostru este preocupat, prin slujitorii săi, de condiția artistului, a statutului său social, a raportului său cu societatea.

...

Spectacolul nostru începe cu vizionarea unui... spectacol; facem cunoștință cu regizorul, cu trupa, cu mașiniștii, suflorul, regizorul tehnic, recuzitera, în fine, cu toți sateliții care se învîrtesc în jurul unui spectacol. Chiar și cu o reporteră curioasă care pătrunde aproape cu forța în laboratorul acestor alchimisti ai frumosului și ai adevărului. Deci, TEATRU în TEATRU.

Zece bobote de rîs (sau 8, sau 11, sau 12?) sînt tot atîtea „pastile” dramatice legate între ele printr-un text care pune în lumină însăși viața și destinul slujitorilor Thaliei, dubla condiție a acestora – ca personaje și ca artiști.

Publicul îi va urmări deci pe actori întruchipînd personajele „pastilelor”, iar între scene este invitat să vadă ce se întîmplă cu ei cînd „ies” din pielea personajelor. Cu actorii *acelui* spectacol. Al spectacolului de schițe satirice. După care, în cabine, în fața oglinzii, se dezbracă, se demachiază cu grijă, despărțindu-se de personajele care au fost, părăsind o identitate în favoarea alteia. Mai bună, mai interesantă, mai dificilă, mai ușoară? Spectatorii sînt martorii acestui proces intim al dezmeticirii, al trecerii de la ficțiune la realitate. Cîte ceva din lumea de dincolo de cortină, din viața trepidantă a culiselor, dar și din viața privată a artiștilor se dezvăluie... Unul din actori este și directorul teatrului. Iată-l: cînd plin de tact și de înțelegere, mîngîind și liniștind, dînd satisfacții vanitoșilor și închizînd gura cîrcotașilor, devenind patetic cînd te aștepți mai puțin, împărțind cu dărnicie complimente vedetelor trupei, urlînd la un actor certat cu disciplina, purtînd lungi convorbiri telefonice cu oameni în măsură să ajute instituția, rezolvînd „probleme vitale” ca: motorina, cablul, cheresteaua, becurile, cuiele, și atîtea altele...

Pentru public aceasta ar fi reprezentația secundă, la fel de interesantă – dacă nu chiar mai interesantă – ca spectacolul *Pastilelor*.

Personajele ies din scenă și intră în așa-zisa realitate, o realitate constituită scenic, creată de autor cu o foarte bună cunoaștere a lumii, a vieții teatrului, a culiselor, realitate căreia i se adaugă fantezia inepuizabilă a regizorului-demiurg, creator al lumii fictive, organizînd și punînd în valoare disponibilitățile ludice ale trupei care va juca seară de seară aproape la fel. Aproape, dar niciodată la fel.

Un text-pretext de spectacol pretinde, paradoxal, o minuțioasă pregătire a actorului. Se presupune că el are o anume detașare, distanțare lucidă față de personajul pe care-l „comentează” cînd iese din scenă.

Dificultatea închegării, a constituirii reprezentației devine o splendidă metaforă a muncii teatrale, a sisificei munci pe scîndura scenei, o reflecție asupra muncii artistice, asupra destinului însuși al artei teatrale. Teatrul și viața, devin, pe rînd, unul oglinda celuilalt.

Miracolul, vraja *actului* teatral se destramă și publicul este invitat să „vadă” cîte ceva din culisele teatrale, la fel de interesante ca scena însăși. Dacă ai ochi pentru ea, lumea teatrului ți se dezvăluie în toată ciudățenia și frumusețea ei. Mecanismul teatral e demontat cu grijă, încît pînă la urmă te întrebi dacă nu cumva personajele pe care le-ai urmărit nu sînt mai vii, mai adevărate decît actorii înșiși, întrucît, așa cum observa Pirandello, ele sînt eterne, cîtă vreme actorii sînt efemerii... Dar teatrul, teatrul este și el oare efemer? Și care sînt rosturile lui, ce spune, ce trebuie el să spună astăzi oamenilor?

Unul din păcatele actorilor, cînd încep a scrie amintiri, este și fraza asta: „nu știu dacă am fost văzut în rolul cutare... ce succes!... ce succes!”

Încerc să ocolesc acest lucru și aș dori să reușesc. Eram la Teatrul *Kameri* la Tel-Aviv și directorul mi-a oferit o șansă de a juca cîteva luni la Teatro Stabile din Torino. Era un rol bun într-un spectacol mare cu actori din șapte țări. Temă interesantă: imposibilitatea de comunicare între oameni în condiții cumplite de lagăr. Cum s-ar spune: „fiecare pasăre pe limba ei pierie!” Și au pierit milioane.

Repetițiile au început la Roma, apoi la Lucca și mai departe la Pratto, o mică localitate la 15 km de Florența. Spectacolul se pregătea pentru Festivalul Internațional de Teatru de la Florența. Fluviul care străbate Florența s-a revărsat, a spart rezervoarele de petrol, inundînd cu brutalitate casele, galeriile de artă și tot ce-a fost parter, a fost mînjit de furia apelor îmbibate de petrol.

Nu cunoșteam Florența, dar am citit mult despre ea, spectacolul nu se mai putea prezenta la Florența, trebuia ocolit drumul pînă la Torino. Aveam a doua zi liberă și noaptea am plecat spre gara din Pratto: „s-ar putea să aveți un tren”. Am dormit pe o bancă. Și am prins trenul care mă ducea la Florența. Am coborît din tren, era noapte. Am făcut drumul pe jos, întuneric beznă și în Piața Signoriei un spectacol halucinant. Luna lumina un morman imens de cîteva metri înălțime în care oamenii, veniți de la marginea Florenței, își căutau perechea pantofi lor murdăriți de petrol. Am vrut să prind această imagine, dar m-am gîndit, a prinde durerea oamenilor e un păcat. M-am reîntors la Pratto și am plecat toată trupa la Torino. Aici a avut loc premiera la Teatrul Carignano. Sala plină pînă la refuz. Publicul – bărbații în smokinguri și femeile în toalete de seară.

Noi, pe scenă, cu capetele rase și în haine vărgate de lagăr, cu saboți de lemn în picioare, mărșăluind pe tema *Rosamunda* de Schubert. Eram o lume ireconciliabilă, ei și noi. La final, toată sala ridicată în picioare. Minute întregi, oamenii gîtuți de emoție. Nu s-a putut aplauda. Și apoi, ropote de aplauze. A fost un mare succes al trupei, dar mai ales al regizorului Gianfranco de Bosio.

*

Anii mă duc în urmă, cînd tînr actor fiind la Național, am solicitat un rol mic, rolul Spițerului în *Romeo și Julieta*, pe care-l juca un mare creator de tipuri, Mircea Constantinescu. Jucam în *Bălcescu* pe Ion Ghica și, avînd scenă cu Mihai Popescu, despre care s-ar putea scrie o carte (s-a și scris – n.n.) nu numai ca mare actor, dar ca OM, i-am spus de dorința mea. La *Bălcescu* unde juca rolul principal, venea cu o oră și jumătate înainte la Teatru. „Voi veni cu două ore înainte și vom repeta” – mi-a spus. Am repetat de fiecare dată cînd venea la *Bălcescu* și într-o seară sînt

anunțat că Mircea Constantinescu s-a îmbolnăvit și eu voi juca până la sfârșitul stagiunii. Rolul îl știam, mișcarea în scenă repetată cu Mihai, de asemenea. Mihai mi-a spus și îmi sună și astăzi în ureche vorbele lui: „Nu-ți fie teamă, sînt în scenă cu tine!”

Marcel Anghelescu care juca și el în spectacol, în lipsa lui Jean Romaniță, machiorul Teatrului, care era ocupat la altă sală, m-a machiat și m-a ajutat să-mi fac masca.

Dacă aș străbate multe teatre de-aici, de unde scriu, și din alte teatre din lume, mi-ar fi foarte greu să găsesc această omenie de-acasă.

*

Dacă socotim că Universul are o vechime de cîteva miliarde de ani lumină, patruzeci de ani au fost ieri.

Repetam la Oradea un spectacol pe care Radu Penciulescu l-a dus la București. Întîlnirea cu Radu este un noroc pentru orice actor care are șansa de a lucra cu el. El este nu numai un regizor – este un mare om de teatru. Piesa se numea: *Ciocîrlia* de Jean Anouilh. Este povestea Ioanei d'Arc. Am repetat intens zi de zi, seară de seară. Într-o zi unul din actori – care nu juca în spectacol – s-a dus să ne reclame la orînduire, că îndrăznim să repetăm de 1 Mai. Noi ne-am făcut treaba mai departe. Am ajuns la premieră. Mare succes la Teatru și Radu a făcut tot ce se putea ca spectacolul să ajungă și la București.

„Da! jucați... dar numai două spectacole!”

Cum poți cuprinde în două spectacole un București întreg? Am ajuns la București; cea mai mare parte din bilete s-au dat prin Ministerul Culturii, care nu prea era dispus ca Anouilh să ajungă la marele public. Dar lumea s-a aranjat la coadă și cerea bilete: „Dați-ne bilete pentru *Ciocîrlia* Oradea”. Sălile au fost arhipline. Sala era tapisată de oameni, între intervale stăteau oamenii, pe jos. Numai la Marcel Marceau am văzut așa un public. Toți marii actori ai Bucureștiului au fost la spectacol. Studenții de la teatru, de la Litere. Toți profesorii de franceză.

Cît de puternic îmi sună și acum în ureche vocea lui Jeanot Marinescu care juca pe Inchizitorul: „Oricît de puternici am deveni, într-o zi, sub o formă sau alta, oricît de severe, de precise și de subtile ar deveni organizarea și poliția ei, va avea întotdeauna de vînat pe undeva vreun om care va fi prins în sfîrșit...”

Ce percutante și ce adresă aveau aceste cuvinte în public.

Am avut norocul să fac parte din distribuție, și, de cîte ori îmi amintesc de spectacolul nostru, îi mulțumesc lui Radu Penciulescu.

La spectacol, rudele mi-au adus prăjituri de casă: „sînt bune, să le mănînci pe toate, dar să nu uiți să ne dai sacoșa înapoi!” La sfîrșitul spectacolului lume multă, oameni de artă, cunoscuți și mai puțin, au venit să ne felicite, eu am apărut în holul teatrului cu sacoșa goală în mînă. „Vă rog să mă iertați, e tot ce mi-a rămas din regatul Franței!”

Am primit aplauze.

Cu binecunoscutu-i umor, Doamna Zoe îmi trimitea, din cînd în cînd, cîte o scrisoare sau ilustrată, un semn că nu mă uită, că îi e dor de noi. Ne socoteam, așa, în glumă, neamuri, pentru că dumneai (ca și Doamna Sorana Stanca Coroamă de altfel) era o Stanca, iar Dorina (Doty) Stanca din Cluj, soția poetului Radu Stanca – deci din clanul Stanca, mulți frați și veri – era sora lui Mircea Ghibu, soțul Luciei Pop, sora soțului meu. Înțelegeți cum devine cestiunea?

Dacă nu, nici o pagubă, important era că noi aveam un pretext să ne zicem neamuri.

Prin anii 82, 83 iată ce îmi scrie, cu haz:

Vetuță dragă,

Mulțumesc și „așîșderea“ (*urări de sărbătorile Crăciunului, n.n.*) ție și familiei tale! Mi-e dor să-ți văd băieții în această etapă! Trebuie să fie „seducători“! Eu stau o lună la Satu Mare unde mă desfășor pe scenă cu trupa. Poate mă reped la tine. Pup, Zoe.

Zoe Stanca Anghel

Doamna Zoe a fost și a rămas una din cele mai tinere doamne pe care le cunosc. Nu are vîrstă, îi place să se joace – iată de ce cred că profesiunea pe care o face cu atîta iubire și inteligență, i se potrivește cum nu se poate mai bine.

Fiul meu Flaviu, cînd era mic a definit-o foarte bine. Mereu știa să discute și să se joace, să glumească, dar și să vorbească serios cu copiii. El a spus într-o bună zi: „Mamă, Doamna Zoe e bătrînă, dar e nu știu cum, așa, tinerească...“

Așa m-am adresat Doamnei, nu o dată: „Dragă tinerească Doamnă...“

Scrisoarea unei artiste, un scris mare, pe o foaie dublă, smulsă în grabă dintr-un registru (voi înțelege de ce, n.n.), fără dată... Era prin anul 1975/76!

Scumpă Vetuță,

Am primit scumpa ta scrisoare dar răspunsul nu ți l-am putut da prompt, deoarece am trecut prin împrejurări foarte grele legate de starea sănătății mamei mele, pe care, cu toată îngrijirea, am pierdut-o. Mi-a trebuit un timp ca să încep „a-nvăța să trăiesc“ fără ea. Și nu mi-e ușor...

Sper că mă poți înțelege.

Îți trimit textul la *Tinerețe*... (*solicitasem traducerea doamnei la Tinerețe, bat-o vina a lui O'Neill, părăindu-mi-se mai scenică, n.n.*). textul e fără tăieturile din spectacolul brăilean, pentru ca regizorul, care va fi acela, să poată „opera“ cum va crede de cuviință. În cazul în care nu vă interesează, trimite-mi textul înapoi.

În ce privește *Inimă de cristal* ar putea fi un spectacol încântător și pentru mici și pentru mari. Textul l-am citit, mi l-a dat Tudor (Popescu, n.n.), e foarte bine tradus (de mine!, n.n.), nu-ți mai bate capul cu stilizări inutile, nu e nevoie. Dacă-l puteți „băga” în repertoriul vostru ar fi foarte bine (*ceea ce s-a și întâmplat, a fost „băgat”, în regia lui Szombati Gille Otto și a fost un spectacol bun, cu o distribuție din care nu lipseau Cristina Șchiopu, Radu Vaida, Ion Abrudan, Anca Miere Chirilă și alții, actori care, pe lângă talent, aduceau o imensă bucurie, o plăcere de a juca – ceea ce a și făcut ca spectacolul să se bucure de succes, n.n.*). Eu o să-l recomand pe unde mă duc. Nu știu exact ce se mai vrea după Congres! Ce merge, ce nu merge! Ce stă pe loc! Ce crapă! (plastic exprimată de Doamna Zoe, starea celor din teatre, care, după fiecare Congres al P.C.R. se așteptau la schimbări dintre cele mai neașteptate și mai rău prevestitoare, n.n.).

Ce fac scumpii tăi care mi-au făcut cel mai frumos compliment din lume: „Deși tanti Zoe, nu mai sînteți tînără, sînteți foarte simpatică” (și tinerească, dar Doamna a uitat acest atribut de milioane, dat de copiii mei, n.n.). Am să încerc să rămîn „simpatică” (tînără, mai greu).

... Ce se mai întîmplă? *Noaptea (Noapte albă* de Mircea Bradu, stag. 1975/76, în regia Doamnei Zoe, scenografia Elizei Popescu, n.n.) se mai joacă? trimiteți-mi și mie cronici „despre”. N-am nimic în afară de „minunea” lui Silvestru și ce a scris Ducea (Valeria Ducea, cronicar la revista *Teatrul*, n.n.)...

Vă sărut pe toți (inclusiv pe Kelemen) (*István, colegul meu de la secția maghiară, n.n.*), cei ce meritați, a voastră, Zoe Anghel Stanca

SECRETARI LITERARI

TEATRUL NAȚIONAL DIN CLUJ

Dacă spun că Domnul TEOHAR MIHADAȘ mi-a fost coleg, nu-mi vine să cred. A fost în anii 66-70 (poate) secretar literar la Naționalul din Cluj. Ca toți oamenii cu adevărat importanți, el era, nu numai modest, ci și din cale afară de cald și de prietenos. Știa carte multă, trecuse, ani mulți, prin închisori grele, acum era detașat de munca zilnică, obositoare adesea și nu o dată plicticoasă, din birou. El lucra temeinic la opera lui, încercînd să recupereze anii pierduți prin închisori, ani furati de comuniști.

Alături de el, DORU CEUCA, băiat fin, înțelegător, acoperea, cred, partea aceea mai neplăcută a muncii, alergăturile la tipografie, corecturile, ședințele, corespondența... Lui îi rămîneau desigur, lecturile, vizionările, redactarea unor materiale... Ne spunea: „măi copii, măi” și, cînd ne vedeam, rar, nu ne mai săturam ascultîndu-i vorba molcomă, de o blîndețe de-a dreptul îngerească, „armănă”, cum zicea. Orîcînd era

tare mîndru de macedonenii lui. Cînd vorbea de Munții Pindului, de cei ai Tauriei, de vlaho-machedonii lui, i se aprindea o făclie în priviri. Despre anii de închisoare nu vorbea. Abia după 89, cînd ne-am mai văzut – și el nu mai lucra de mult la teatru – mi-a spus într-o zi, aici, la Oradea: „Știi ce, Zetușo – așa-mi spunea – despre suferință nu e bine să vorbim. A trecut. Numai urmele bine-ar fi să nu se vadă, dar se văd. Uită-te la mine... Hai mai bine să-mi povestești de tine, de copiii tăi. Și eu o să fac la fel.“ A fost ultima noastră înfîlnire, la un Salon de carte, la Cercul Militar. Mi-a dăruit cartea lui *Pe muntele Ebal* (Editura Clusium, 1990), mi-a scris ceva frumos, am stat de vorbă mai bine de-un ceas. S-a necăjit că Stăncuța, prietena noastră, nu venise, poate nu știa... M-a întrebat de ea...

Înainte de a transcrie două fraze care pot tulbura pe oricine, chiar dacă nu l-au cunoscut, voi spune doar că s-a nimerit să fim în Cluj, la o întrunire teatrală, tocmai în ziua înmormîntării lui. Ne-am dus toți, să ne luăm rămas bun și să-l petrecem pe cel din urmă drum pe unul din cei mai dragi și mai stimați colegi, prieteni ai noștri, pe DOMNUL MIHADAȘ, iubitul nostru Domn...

„Pe sub fereastra mea cu gratii, morții treceau tot mai rar, iar eu ascultam acum clopotele (nu există pe lume clopote care să răsune mai melodios), clopotele de la Aiud. Acordarea sonică dintre ele a fost potrivită, fără nici o îndoială, de către un mare meșter-poet, poetul luxuriantelor destrămări crepusculare.

O mare iubire sideral tînguitoare după o ființă pierdută se istorisea larg, înalt și misterios în zborurile risipite de vînturi ale arpegiilor ori se izbea, sfărîmîndu-se sonor, în infinitul serii, de stătătoarea boltă a orei... Basmul unui șir întreg de domnițe nenuntite reverbera nupțial pe deasupra dealurilor de la Aiud, dealuri sub a căror țărîină fabuloasă dormeau zeii celor mai bărbățești vinuri...

... Și n-am pierit.

... ispășirea celor șapte ani de temniță nu însemna și terminarea condiției mele de întemnițat. Ieșeam de fapt dintr-o închisoare reală și intram în alta și mai reală; dintr-una propriu-zisă în alta altfel zisă. Zidurile care împrejmuiau prima închisoare erau vizibile, fixe, ale celeilalte erau însă invizibile și foarte mobile... Între zidurile închisorii propriu-zise puteai vorbi mai deschis, mai liber, te simțeai mai altfel, tocmai pentru că zidurile apăsau direct, concret asupra ta, nu... dialectic, ca-n cealaltă. Cuvîntul nu constituia un pericol pentru noua, edenica ordine socială, din moment ce apăsarea a fi rostit de sub lespedeaa unui mormînt de unde nu răzbește decît tăcerea. În cealaltă însă era o mare primejdie să-ți vorbești chiar ție însuși, în șoaptă“.

Ce frumos din partea prietenului nostru Valentin (Bebe) Tașcu, cel care, mare iubitor de teatru (și de actrițe, chiar dacă neagă el) și de oameni, s-a grăbit în anul 90 să-i tipărească această carte. Și nu numai din solidaritate „machedonească“, ci pentru că a știut dintotdeauna cît valorează Teohar Mihadaș!

Despre una din cărțile lui cele mai frumoase și mai delicate, intitulată chiar *Frumoasa risipă*, un critic valoros ca Lucian Raicu are cuvinte care, citite atunci, în 1984, m-au umplut de bucurie. Laude binemeritate, tîrzii, dar deplin meritate.

„Am citit cu încîntare... cartea scriitorului clujean Teohar Mihadaș, *Frumoasa risipă*, excelent simțită, excelent scrisă, cu urmări binefăcătoare asupra tonusului meu (*autorul articolului o citise imobilizat la pat, după un accident, n.n.*) dar, constat acum, capabilă să acționeze într-un plan mai substanțial, și cu un ecou de durată.

Astfel de cărți, frumoase, elevate, tămăduitoare pentru spirit prin calitatea însăși a „omenescului” lor, prin rezistența pe care o opun uzurii existențiale și primejdiei de alienare a sufletului, sînt mai rare decît ne închipuim...

... Sînt destule de spus despre această carte de „amintiri” exaltat-dureroase, de o frumoasă ținută, scrisă în multe registre, dominată pînă la urmă de un superior, intim asimilat simț al sărbătorescului”.

(Lucian Raicu, *Fragmente de timp*, Editura Cartea Românească, 1984)

SECRETARUL LITERAR – CEL MAI PERICULOS SECTOR DIN TEATRU

CAROL ISAC – Teatrul G. Bacovia, Bacău

Carol Isac, secretar literar la Teatrul Bacovia din Bacău mi-a devenit în scurtă vreme bun prieten. Cum se întîmplă de obicei: eram 20-30 de colegi dar de corespondat și de comunicat în răstimpul cînd nu ne vedeam (de obicei la reciclare și la festivalurile teatrale din țară și din București) reușeam doar cu patru-cinci, hai să fie șase-șapte, mai mulți nu. Era chestiune de simpatie și încredere reciprocă; în timp, prieteniiile s-au consolidat. Acum Carol e în Israel, mi-a scris o dată, n-am apucat să-i răspund, o s-o fac după un an, doi-trei, trimițîndu-i cartea. Generos cum e, se va bucura mai mult. O să-mi răspundă, o să-i scriu și, după zece ani o să reluăm dialogul de unde ne-am oprit.

Scrisorile lui Carol sînt scurte, de om grăbit și care „stă bine cu nervii”, nu are nevoie să se confeseze (ca alții), el comunică, spune scurt ce are de spus, cere ceva sau oferă ceva, trimite prompt plicuri cu piese pe care nu uită niciodată să le ceară înapoi, înapoiază ce i-ai împrumutat, nu pierde, nu te laudă aiurea, nu minte, nu te toarnă, nu face gafe, nu spune prostii, nu se laudă cu ce citește și cîte știe, dacă vezi bine, dacă nu și mai bine. Își vede imperturbabil de treburi, caută mereu bibliografii, poze, scrisori, documente, are legături bune cu dramaturgii și traducătorii, nu descurajează debutanții. Nu știu dacă-l iubesc actorii, dar nici nu mă interesează, s-ar putea ca nici „ai mei” să nu mă iubească. Nu știu. Nu i-am întreat. Actorii sînt capricioși, acum te iubesc, te laudă, te adoră, te sufocă cu dragostea lor, acum nu

te pot suferi, te urăsc, te disprețuiesc. Odată, o actriță din alt teatru mi-a spus: „păi ce, cutare e ca tine“, după care a început s-o bîrfească pe o colegă de-a mea, vorbindu-mi numai de părțile ei slabe. Prin contrast eu eram foarte așa și pe dincolo. Mi-a fost îngrozitor de jenă, m-am simțit prost. Ca să n-o supăr, am dat-o pe glumă, spunînd că în teatrul meu fac și eu cam ce face colega mea, doar față de ei, de străini, mă port altfel. Am rîs, dar m-am lecuit să mai ascult osanale de felul aceloră... Mai bine înjurături cinstite (cum or fi acelea?).

Bacău, 31 mai 1980

Dragă Vetuțo,

Îți mulțumesc pentru sugestia pe care mi-a dat-o scrisoarea ta: de a-mi scrie corespondența în duminicile în care sînt în juriu. Plec și eu des, pe cele mai diferite tarlale ale județului, în acest scop. Și aici se păstrează bunul obicei al stropirii spectacolelor cu băuturi locale, dar eu nu prea ader la aceste tradiții și cînd se întîmplă să fiu în juriu numai cu femei (ca acum două duminici) e mai mare hazul...

De data asta te plîng pentru tîmpenia mutatului. Și aici s-a făcut unirea (cu Teatrul de păpuși și Filarmonica), dar s-au concentrat numai contabilitățile.

Spre deosebire de voi, stăm prost în toate: repertoriul s-a făcut vraiste, s-au scos și s-au introdus piese fără noimă. M-am pomenit singur sau aliat cu oameni indiferenți în această chestiune. Acum se recunoaște greșeala pe toate drumurile, dar e tîrziu. O primă urmare: în 8 luni de la deschiderea stagiunii au părăsit teatrul, prin transfer, 7 actori și urmează, sigur, al 8-lea. E mai mult de-un sfert din colectivul artistic și are proporțiile unui adevărat exod. E îndoielnic că locurile goale vor fi ocupate la același nivel calitativ. Mă îndoiesc că și cantitativ. Se lucrează la *Week-end plăcut, Mr. Bennett!* de Watkin (în traducerea Maricăi Beligan), va avea succes de casă, dar completează, nefericit, o serie roză de comedioane. Și *Curtea miracolelor* – bucuria Polixeniei Karambi – cu care am vorbit ieri la telefon.

Te-am rugat să-mi trimiți pentru 48 de ore piesa turcească. O aștept, cu drag, Carol Isac

Eu i-am povestit lui Carol cum îmi scriu o parte din scrisori, la masa juriului. Eram trimiși și noi și actorii prin diferite jurii la concursuri de teatru (*Cîntarea României*) și eu mai priveam la scenă, mai scriam. Sau, pînă la plecarea autobuzului. Colegii din juriu credeau poate că îmi fac însemnări, nu mă-ntrebau nimic și eu reușeam uneori să scriu cinci-șase scrisori, ceea ce însemna enorm. Seara ajungeam acasă, era duminică și în loc să fi stat cu copiii, să mă odihnesc, să citesc, eu stăteam să văd o mulțime de prostioare. Partea bună a lucrurilor era că peste tot erau oameni foarte drăguți și prietenoși, ne simțeam bine, dar stăteam ca pe spini, știind cîtă treabă avem fiecare acasă. Uneori însă descopeream talente reale.

O dată sau de două ori am fost în juriu cu Virgil Podoabă, tânăr... metodist sau inspector la Casa de Creație. Am povestit tot drumul, acolo iar povești, ceasuri întregi. Așa ne-am împrietenit și am descoperit ce colegi tineri inteligenți și fermecători își irosc viața și tinerețile pe la „cultura de masă”. El și Alexandru Cistelean, Cis. Ce căutau ei acolo? Locul lor era în biroul vecin, la revista *Familia*, dar, ca întotdeauna, în România greu își găsesc locurile potrivite tinerii valoroși. Acum, când le citesc articolele din *Vatra* sau cărțile, sclipitoare, îmi dau seama de ce îmi făcea plăcere să stau îndelung cu ei de vorbă, la ei, în juriu sau la noi în birou, unde mai puneam la cale câte-un spectacol... patriotic din care ne sileam să scoatem tocmai falsul patriotism, frazele demagogice, imposibil de înghițit de către un public cât de cât normal.

...

Ne plîngeam, cu Carol, de tîmpenia din anii 80, cu autofinanțarea și unificarea instituțiilor artistice profesioniste. O făceau în vederea economiei dar a ieșit o bulibășeală care cu greu s-a îndreptat după doi-trei ani. Pe noi au încercat să ne mute la Teatrul de Păpuși (știm noi cine, dar nu spunem), într-un birou frumos, dar departe de direcție (sau poate chiar acesta era scopul) și de bibliotecă, de serviciul documentar. Era ca un fel de concediu. Ne duceam acolo o oră, beam o cafea, citeam, scriam ceva și veneam înapoi, la locul nostru – pe care-l găseam gol, pentru că, de fapt, nu s-a făcut o mutare reală, ci una de ochii... forurilor. Apoi ne-am plictisit și ne-am întors de tot. Am pus punct încă unei tîmpenii venite de sus, ca multe altele pe care le-am și uitat, ce bine...

Cam prin anii 82, 83 Carol îmi scria:
(a uitat să pună data)

Dragă Vetuțu,

... te felicit pentru ce-ai făcut (*nu mai știu ce-am făcut, să merit felicitări, n.n.*) și îți doresc succes în ceea ce faci. Să-ți trăiască băieții care îți și vă seamănă. Al meu e student în anul I la Iași. (*Aud că, în Israel, este un reputat chirurg sau specialist, nu știu exact, dar e mîndria părinților și, desigur, capabil să le fie recunoscător, n.n.*). Ne mutăm, tot în centru, un apartament mai mare, mai bun. Sînt stresat. Abia aștept să ne liniștim.

Am fost zilele trecute la CCES (*Consiliul Culturii și Educației Socialiste – pentru cei care au uitat, n.n.*), am văzut „lista” (*lui Schindler, adaug eu azi, că-mi dă mîna, dar atunci era blestemata listă cu piesele care se pot juca, pentru ca noi, cei răspunzători de repertorii, să nu mai pierdem inutil vremea propunînd tot felul de piese care nu aveau nici o șansă. Era un fel de ghid care ne simplifica într-atîta munca, încît încet-încet s-ar fi putut lipsi de noi, ceea ce cred că era în planul lor de perspectivă, fiindcă, orice s-ar spune, secretariatul literar era cel mai periculos sector din teatre, acolo se citea și se discuta, vezi Doamne, păcate de moarte în vremea aceea, n.n.*). Ai auzit, cred, de ea. Dacă n-o știi, scrie-mi să-ți

trimit un rezumat al ei. Se aude că Bibi (*Constantin Bibicioiu, inspector la Teatre, cu care ne înțelegeam bine, de altfel, n.n.*) trece director la Vasilescu, dar ieri am auzit altă versiune: merge Dinischiotu (*regizorul Constantin Dinischiotu, n.n.*).

Abia acum mă ocup de perspective 83-86 – din cauza unor informații transmise greșit. Noroc că am fost la CCES și am restabilit adevărul. (*Mereu era obiceiul să ni se ceară Proiecte repertoriale de perspectivă. Era un chin să propui tot felul de titluri, aflându-te în treabă, când tu nu erai sigur că vei juca nici ce era prevăzut pentru anul în curs. Dar cincinalele erau valabile și pentru cultură, n.n.*)

Urări de bine Doamnei Zoe.

cu drag, Carol

P.S. Aștept piesele *Inimă de cristal* (de Lev Ustinov, în traducerea mea, n.n.) și cea a profesorului pensionar (*a d-lui Țîrulescu sau a D-lui Groza?, n.n.*). Te anunț că pînă azi, 1 octombrie, nu le-am primit.

La noi se repetă *Dragostea și revoluția*, după Dinu Săraru.

Bacău, 16 aprilie 1990

Dragă Vetușo,

Am primit plicul tău. Vă felicit pentru *Țara Crișurilor* (o revistă pe care am început s-o edităm imediat după 90, cu Stelian Vasilescu și Alexandru Pop, Florian Chelu, Petre Ștefan, etc., cu zehul specific acelor luni. A „rezistat” șapte sau opt numere, iar noi ne-am lecuît definitiv de a mai fi redactori – n.n.)

(...) Și la noi teatrul stă foarte prost. Am scos două premiere: pastilele lui Tudor Popescu și *Conu Leonida* + *În largul mării* de Mrožek. Spectacole mediocre (la Oradea, aceleași pastile au devenit un spectacol foarte bun, jucat înainte de 80, în regia lui Ducu Darie: *Zece bobote de rîs*, n.n.). Ieri au plecat acasă actorii de la Teatrul *Luceafărul* din Chișinău. Au stat aici șase zile, au prezentat *Godot* (a, prietenii mei, *Mihai Fusu și Petru Vutcărau – pe atunci încă nu-i cunoșteam, n.n.*) și o piesă a unui autor din Basarabia. Toți sînt inimoși, talentați, pătimași și nefericiți. În ultimele două zile a fost aici și Ministrul Culturii, Ion Ungureanu. A fost, pentru noi, obositor, dar plăcut. Pe 24 aprilie plecăm noi la ei, cu patru spectacole.

Ți-am citit însemnările. Inteligență + spirit polemic = V. Pop. Am scos și noi un Supliment oprit de cenzură în noiembrie 89. Beneficiu: 1 milion... Dacă ai ceva trimite-mi urgent. Onorariile le dăm numai la maximum (n-a ținut prea mult nici asta, n.n.).

... cu bine, Carol Isac

P.S. Însemnare pe scrisoare! „Să ținem seama de realitatea pe care o negăm”. (Orwell)

După 90, din Israel, Carol Isac îmi scrie...
cîndva, în 96, deduc...

Dragă Vetuța,

Folosesc ocazia înfîlnirii, agreabile, cu doamna și domnul dr. Mozeș din Oradea, pentru a-ți trimite caldele și deloc alteratele mele urări de bine pentru tine și întreaga familie (am scris „deloc alterat“ pentru că timpul și distanța cam erodează bunele amintiri, dar nu e cazul). Nu ți-am scris, nici ție, nici altor prieteni, pentru că timpul mi se pare aici mai condensat decît acolo și, în afară de asta, muncesc mult, chiar foarte mult. Sînt redactor la un cotidian în limba română, care mai scoate și două săptămînale. Lucrez la toate... Familia e bine, ne-am făcut și prieteni, avem o viață culturală mulțumitoare. Conferințe, spectacole, concerte, înfîlniri la Asociația Scriitorilor, la organizațiile originarilor din România, la Ambasada Română, etc. A fost (și vine iar) Beligan și încă mulți actori cu spectacole de vîrf. Acum e aici Opereta. Primim ziare, reviste, cărți, Radio București se aude aici ca la Oradea. În curînd vom avea și televiziune...

Țara e frumoasă, vie și primitoare, harnică și cu vaste perspective. Păcat că n-are pace, tocmai ea, țara în care în loc de bună ziua sau bună seara se spune „pace“. Șalom!

N-am timp să-mi fie dor de vremurile de altădată, de festivalurile teatrale, dar de fapt mi-e dor. Am citit cu bucurie cît de interesantă a fost Ediția Săptămîinii teatrului scurt de anul trecut, din 95... Și aici sînt spectacole de ținută, sălile sînt întotdeauna pline. Actori pe care îi cunoști, Rozina Cambos, Lia Koenig, Moscu Alcalai, Alex Munte, Geta Munte – sînt în frunte (ia te uită, face versuri, Carolică!, n.n.). I-am intervievat pe mulți. Recent, pe Constantin Anatol, care a împlinit 75 de ani și joacă la Municipalul din Haifa. Dacă ai timp, mă poți asculta la Radio Israel, emisiunea în limba română, unde am un „jurnal cultural“...

Dacă vrei să-mi scrii, uite adresa...

sărutări tuturor, cu drag, Carol

DIMITRIE ROMAN – BRAȘOV

Dacă în urmă cu douăzeci de ani i-ar fi spus cineva în glumă lui Mitică Roman că va muri la Florența, în unul din cele mai frumoase orașe ale lumii, într-o vreme cînd noi nu puteam ieși din țară, decît cu mare greutate, ar fi rîs, propunînd în schimbul Florenței, poate, comuna lui natală din județul Arad. Nu eram doar colegi, ci și prieteni, pentru că Mitică era arădean de-al meu, dar și pentru că avea soție din Oradea, pe Lia, cu care de asemenea, ne-am împrietenit. Și, cum lumea e mică, iar provincia e și mai mică, o cumnată a lui era colegă cu soțul meu la *Sinteza* – unde

a lucrat el mulți ani. Mitică absolvise Filosofia și, din această pricină, avea oarecari complexe față de noi, filologii, și teatrologii. Dar Mitică știa filosofie, deci ne complexa și el pe noi citindu-i nu numai pe marxiști, ci și pe, sau mai ales pe cei mari, pe adevărații filosofi. Citea mult, îi plăcea să știe tot. Era însă adesea arțăgos, fire polemică, îi plăcea să contrazică, ceea ce uneori îi atrăgea rezerva unor colegi sau dascăli mai lipsiți de umor. Cîțiva dintre colegi agreau felul lui de a fi, de multe ori încheind discuțiile interminabile – în care el contrazicea pe toată lumea – cu o glumă și cu „haideți toți la o cafea sau la o bere“.

Mitică lua toate lucrurile prea în serios, de aici trăgîndu-i-se și multe din neînțelegerile cu oamenii din propriul său teatru. Dar avea și mulți prieteni și era un prieten de nădejde, puteai conta pe el. De la el ne-a rămas o butadă pe care o mai foloseam uneori: „Mie mi-e mai ușor să scriu o scrisoare decît să dau un telefon“. Fie că nu avea voie să dea telefon – într-o vreme ni s-a interzis și asta – iar eu, cînd am venit de la o reciclare unde am stat două săptămîni, am găsit un telefon la care se puteau primi apeluri, dar nu puteam suna. Am făcut o mică criză, am trîntit telefonul pe jos, l-am smuls din priză și m-am dus la contabilă șefă (Dumnezeu s-o odihnească) și am întrebat-o cum de i-a venit ideea să ne ia nouă telefonul, iar al lor să rămîină, cînd, se știe, noi aveam, serviciul nostru, de vorbit cu țara, cu Bucureștiul, iar ei, financiarul, mai mult pe plan local. I-am spus că dacă a doua zi nu ni-l pune la loc, pe cel cu disc, care era, voi face un scandal monstru direct la partid. Era bun partidul și ziarul măcar să mai ameninți cu ele... Probabil a fost o hotărîre personală, întrucît, ca de obicei, Mircea Bradu, directorul nostru, nu știa sau se prefăcea că nu știe... Băiat bun Mircea, dar uneori ușor de manevrat... Cert e că a doua zi, speriați că „nebuna“ – nu știu, poate așa or fi spus, poate nu – va da amploare scandalului, ne-au pus la loc vechiul telefon. Eu nu abuzam, ce-i drept, de telefon, scriam și eu scrisori, eram o epistolară, dar îi mai lăsam, pe actori să dea telefoane la București, acasă. Mi se părea normal ca tinerii actori care aveau cele mai mici salarii din teatru – ca și azi – și munceau ca volum, cel mai mult, să beneficieze măcar de vorbitul acasă, pe gratis. Ei, dar alții nu gîndeau așa, se făceau economii pentru ca, la sfîrșit de an, cum am auzit toți, cu indignare – să ia premii substanțiale șefii serviciului financiar-contabil. Dacă greșesc, să mă ierte.).

Și totuși, Mitică a plecat dintre noi în Italia, și-a ales ca loc de plecare, chiar definitivă, Italia! Singura noastră mîngîiere, a colegilor și prietenilor care l-am plîns, a fost că, în clipele acelea s-a aflat lîngă el colega și prietena noastră Angela Ioan, fosta secretară literară de la *Odeon*, atunci consilier cultural la Ambasada noastră din Italia.

O altă bucurie pe care ar avea-o Mitică, cel atît de pătimaș să rezolve bine toate problemele teatrului, este că fiica lui, Diana, i-a luat locul, la secretariatul literar, ducînd mai departe planurile lui teatrale. N-am să uit niciodată cum, prin 92, 93 m-a invitat la Festivalul din Brașov, mîndru că, în sfîrșit, are un cuvînt greu de spus în

definitivarea listei invitațiilor. Pentru că noi sufeream mereu din pricină că listele, unde printre invitați propuneam și secretari literari (la festivaluri) erau mereu refăcute în comitetele și comițiile pe unde treceau și, de regulă, aceștia erau tăiați, nefiind, nu-i așa, nevoie de ei. Acum, mulți colegi de-ai lui Roman eram acolo, scriam la gazeta festivalului, stăteam de vorbă în biroul lui încărcat pînă la plafon cu reviste, fișe, cărți. Eu i-am propus niște... BRAȘOAVE, adică tot felul de iluzii de-ale noastre și vise de teatraliști, imposibil de înfăptuit. S-a amuzat și le-a publicat. Am avut parte de spectacole bune la Brașov, ne-am revăzut și cu prietenii din Basarabia, cu actori din teatrele din țară. Au fost cu noi Mariana Voicu, Zeno Fodor, Roxana Croitoru, Florica Ichim, Doina Modola, Tuțu Chirilă, Ion Parhon, Bebe cel Blînd, cum l-am botezat eu pentru delicatețea lui excepțională, Ludmila Patlanjoglu, Irina Coroiu, Maria Vodă Căpu sau Bebe Tașcu, Ion Cocora, Mircea Ghițulescu și mulți alții, toate, toți prietenii care ne înfîlneam cu mare bucurie la orice festival...

Brașov, 12 IV. 1980

Dragă Vetuța,

(nume pe care în Brașov l-am făcut celebru prin *Ultima minune a lumii* –)

Te-am așteptat la festival. N-ai venit. Nu știu de ce, că am aflat că n-ai mai plecat în Grecia (*în realitate am plecat, dar zvoniștii ce treabă aveau?, n.n.*). Păcat, mare păcat! Speram și eu să primesc o ilustrată din Olimp. N-am avut noroc.

Vreau să te întreb un singur lucru, din curiozitate. Dacă crezi că merit să-mi răspunzi, fă-o, în trei rînduri.

Mă interesează părerea sinceră a Magdei Bordeianu despre *Vînătoarea de berze* (care între timp, sub alt titlu, a intrat în repertoriul unui teatru important), chiar aș zice foarte important. Unde o pune Mircea Marin. Scrie-mi ce ți-a spus, fiindcă ea a luat textul de la tine și mi-a scris că, după ce-l citește îmi scrie părerile. Pentru că nu mi-a scris (poate nu i-a plăcut, sau poate a neglijat că...) te întreb pe tine. Nu întreb dacă a citit-o Mircea Bradu, că n-are el timp pentru mine, el îi are mult mai aproape de inimă pe Băieșu și alți ortaci. Mă interesează părerea Magdei. Mie mi-e greu, așa că profit de prietenia ta.

... vă pup pe tine, pe ai tăi, pe cei din teatru în frunte cu Tatiana (Uleu, scenograf).

Brașov, 27 mai 1980

Dragă Vetuța,

... iată, alăturat piesa *Evul mediu întâmplător* a lui Romulus Guga. Rugămintea ta de a ți-o trimite e mai veche, dar nu ți-am trimis-o pînă acum și nu... întâmplător. De fapt n-am avut de unde să ți-o trimit, mă crezi sau nu mă crezi. La noi piesa a intrat în repetiții și s-a oprit la un moment dat. Actorii n-au vrut să-mi restituie textele, ca un fel de protest teribilist, specific breslei (cunoști stilul „Vai, ce mă fac eu

fără piesa asta... dacă n-am jucat în ea, să se vadă cum am fost împiedicat să realizez rolul vieții mele, măcar s-o țin ca amintire..., etc."). Că peste un an o pierd sau habar n-au unde au pus-o, asta-i altă poveste.

... Dar iată, a venit Festivalul și textul secretariatului literar l-am împrumutat lui Cocora (*Ion, criticul de teatru și azi, directorul Teatrului Mundi din București, n.n.*), critic teatral și poet în viață care l-a pierdut undeva prin urbea noastră, fără nici o șansă de recuperare, adresându-mi scuze, cu privirea aceea candidă, pură și nevinovată. Ce era să-i fac? Să dau într-un cronicar? Mai bine am dat eu o bere, eu păgubitul, că așa-i regulamentul festivalurilor (tu îl știi), „Musafulul nostru, stăpînul nostru“.

Dar asta n-a fost tot. Iată a venit și ziua cînd, în festival s-a prezentat spectacolul. Toți cronicarii l-au lăudat la discuții, de parcă la gura lor se băteau un milion de turci, dar, nu știi de ce, toți cereau textul... au fost asaltați actorii...

În momentul în care am primit scrisoarea ta mi-am zis: „îl cere Vetuța, nu se poate, trebuie să găsesc un text“. Toți mă refuzau, vezi doamne, le dăduseră criticilor... Iată însă că ieri am făcut rost de unul, pentru două săptămîni cel mult...

... Astăzi avem vizionare externă la *Jocul de-a vacanța*, a șasea premieră, iese bine, dar pînă în prezent tot *Ultima minune a lumii (în care un personaj a fost botezat cu numele meu, n.n.)* e punctul de maximă atracție. A ajuns la 50 de reprezentații. Așa că dacă sînteți în pană cu planul, știți ce aveți de făcut. Succes sigur. Trăsnet. Bomba zilei. Apoi începem repetițiile la *Păpușa cu piciorul rupt* de V. I. Popa, paralel cu *Mormîntul călărețului avar* de D. R. Popescu (regia Mircea Marin) cu care vom deschide stagiunea viitoare.

vă pup (pînă vin la Oradea) pe voi și neapărat pe Tatiana (se pare că îi purta o simpatie specială Tatianeii care era foarte prietenoasă și comunicativă, n.n.).

*

Brașov, 6 noiembrie 1996

Dragă Vetuța,

... scrisoarea ta, atît de scurtă și cuprinzătoare mi-a declanșat aduceri aminte, meditănd asupra pensionării tale... mi-am amintit cîteva momente din viața de secretar literar. Unul ar fi cel în care am căutat o zi întregă în sacul fără fund care se cheamă secretariatul literar, o documentație în legătură cu *Revolta marinarilor de pe Caine*. Știam că o am, dar n-am dat de ea decît după ani de zile. Era în sertarul de sus, aș zice, principal al biroului meu. Așa eram noi, săritori. Astăzi nu știu dacă aș mai fi capabil să caut pentru un coleg și prieten, cu atîta tenacitate.

... Mi-am amintit apoi cum am început noi să ne scriem, cînd încă nici nu ne cunoșteam. O solidaritate extraordinară exista în rîndurile breslei noastre. Centrifuga pare a fi pasiunea noastră comună pentru teatru.

Cînd am dat cu ochii de rîndurile tale, lapidare, ca de obicei, dar esențiale, am avut senzația unui ins uitat pe o insulă pustie. Am făcut un inventar rapid și am constatat că, din garda veche, am mai rămas pe baricade, cîțiva, poți să-i numeri pe degete: Mircea Marian la Baia Mare, Mariana Voicu la Timișoara, Al. Firescu la Craiova (s-a pensionat și el), Vasile Mălinescu la Bîrlad, Sebastian Nistor și Rica Revent la Ploiești (dacă nu cumva au trecut și ei în rezervă), Mircea Zaharia și Paul Findrihan la Piatra Neamț. Da, mai sîntem cîțiva în „tranșee“, și, nu știu de ce, fiecare luptă într-un alt război... de parcă frontul n-ar mai fi al nostru, al tuturor. Ca un vechi camarad de arme, acum cînd te-ai retras la vatră, nu pot decît să te gratulez și să-ți urez din inimă sănătate (e cea mai de preț dintre toate, o știu pe pielea mea).

... te rog să-mi trimiți un program al festivalului – îmi lipsesc foi cu referințe critice. Pa. La mulți ani! Mitică

12 aprilie 1996 – Hristos a înviat!

Dragă Vetuța,

Am primit scrisoarea ta și caietul program și revista *Unu*... N-am găsit mai nimic despre autor, despre piesă. Tu, ca traducătoare nu ai mai multe?... chiar și din presa locală... cronici ocazionale (acum, ca peste tot, sînt și veleitari care au pretenția că scriu... cronici teatrale...

(După ce „face praf“ revista Unu, pe care i-am trimis-o, observînd că nu are – acel număr – materiale culturale, mă rog, teatru, muzică, arte plastice, altfel, scrie, „cronica ta e bine scrisă“. n.n.)

... În rest, toate cele bune. În mai (după 10!) voi fi în Italia, la Veneția, iar în iunie, pe pămîntul sfînt, în Israel... Cu sănătatea n-o duc prea bine (*sărmanul Mitică, a plecat, nebănuind că acela i-a fost ultimul drum... n.n.*).

PROFESOR ȘI REGIZOR – MIHAI DIMIU

Primesc de la profesorul și regizorul MIHAI DIMIU o felicitare și o carte de vizită lipită pe ea. Peste telefon a tăiat și a scris „desființat“.

„Cele mai alese urări – pentru una din cele mai alese promoții ale teatrului de bună calitate. Vă respect mult realizările din 1978 și vă doresc un 1979 excelent“. Mihai Dimiu.

Peste ani, cînd am avut prilejul, mult după moartea atît de neașteptată a d-lui Dimiu, le-am cunoscut pe soția lui, Claudia, Doamna Claudia, pe care o știam ca foarte serios și aplicat cercetător teatral, îi citisem zeci de articole, dar nu ne cunoșteam personal – și pe Daria, una din fiicele lui, pe atunci studentă la teatrologie, azi teatrolog. O față sensibilă, fină, cu lecturi serioase și judecăți limpezi, Daria s-a

apropiat de mine ca de o soră mai mare sau ca de o prietenă. I-am spus că, după cea a lui Blaga, ea este a doua Darie pe care o cunosc, cealaltă fiind fiica Tatianei Manolescu Uleu, și a actorului Octavian Uleu. I-am povestit de patima Domnului Dimiu pentru teatru, dragostea lui pentru oamenii simpli, pentru arta populară, talentul lui pedagogic aparte, delicatețea cu care ni se adresa, cultura lui profundă neoprindu-l să se împrietenească cu oameni simpli, rapsozi populari, artiști amatori, dimpotrivă, încercînd să învețe cîte ceva de la fiecare, modestia lui neprefăcută, dragostea pentru familie, simțul aparte al prieteniei deschise. M-a ascultat – eram la Sibiu, la un colocviu teatral – cu atenție și o lacrimă i s-a prelins pe obraz. Ea era destul de mică atunci cînd l-a pierdut și era fericită cînd cineva, care l-a cunoscut, chiar așa, puțin, ca mine, îi povestește ceva, orice, despre el.

Ne vedem rar, ne întîlnim întîmplător. Mă întreb dacă foștilor lui studenți nu le trece prin gînd să-și omagieze profesorul, invitîndu-i familia să asculte amintiri despre regizorul și profesorul Mihai Dimiu. E o sugestie...

RADU VAIDA – UN ARTIST FERICIT?

Radu Vaida a fost și a rămas, pentru totdeauna, actor. În primul rînd pentru că este absolvent al IATC și încă într-o promoție excelentă din care fac parte, între alții, Horațiu Mălăieles, Val Condurache, Mircea Constantinescu, Ileana Iurciuc, Mariana Neagu – ultimele două rămînînd – lucru rar – fidele dragostei dintîi. Au venit la Teatrul din Oradea, în urmă cu aproape douăzeci și cinci de ani, patru tineri actori: Radu Vaida și Ileana Iurciuc de la clasa lui Octavian Cotescu, și Mircea Constantinescu și Mariana Neagu de la clasa Sandei Manu. Toți patru tineri foarte serioși, ambițioși, puși pe muncă, talentați și prietenoși. Fetele au rămas, iar băieții au plecat după cîțiva ani, în care au jucat nu puține roluri de referință pentru o întreagă carieră, sub îndrumarea regizorilor – tineri și ei – Alexandru Colpacci și Sergiu Savin. Și, bineînțeles, a colaboratorilor teatrului orădean, regizori importanți. A fost o perioadă fericită, atît a lor cît și a teatrului: ani buni, plini, marcați de muncă asiduă, de succese, de experiență profesională autentică. Și, de ce să nu recunoaștem, ani în care cei tineri au învățat cîte ceva despre Prietenie și colegialitate, despre dăruire, altruism și chiar despre dragoste... Erau tineri, veseli, puși pe glume și farse, dar erau în stare să repete și paisprezece ore pe zi, fără să dea semne de oboseală. Singura și cea mai mare amărăciune a lor era că nu joacă... asta, dacă se întîmpla cumva să nu fie distribuiți cîteodată, (ce-i drept, rar de tot)... Alte nefericiri nu-mi amintesc să fi trăit. Poate doar îndoieli și frămîntări dacă nu le-a ieșit un rol, sau n-au reușit să convingă. Nefericiri de profesioniști serioși, nu-i așa...

Ei bine, dacă e să vorbim numai despre „băieți“, să ne amintim că au jucat în spectacole importante, roluri principale: *Emigranții* de Mrožek, *Astă-seară se improvizează* de L. Pirandello, *Balconul* de D. R. Popescu, *Spre stele* de L. Andreev (regia Alexandru Colpacci) sau *Fântâna Trevi* de Bernini, *Dictatorul* de Al. Kirițescu, *Rechizitoriul* de Yldırım Keskin (în regia lui Sergiu Savin).

După Oradea, pentru RADU VAIDA a urmat Teatrul *Țândărică*: se pare că i-a plăcut lumea nouă, a păpușilor, a marionetelor, în care a intrat. S-a simțit bine printre păpușari, dar, spirit neliniștit, dornic să știe mereu, să cunoască mai mult, a plecat... departe, tocmai în Suedia. Se spune că, sunînd la Teatrul *Țândărică*, la cîteva zile după începerea stagiunii, doamna directoare i-ar fi spus ușor supărată, să nu se mai scuze atîta pentru întîrziere, ci să vină repede la repetiții. „De unde suni?“ – l-a întrebat. „De pe stradă“ – i-a răspuns Radu. „Atunci grăbește-te, Radule, că repetiția a început. Vorbim cînd vii, mai mult“. „Stați așa, i-a răspuns Radu, mucaliți cum îl știm. Sun de pe stradă din Suedia. Nu mă mai întorc, asta voiam să vă spun“. „Ceeeeee, ești nebun, vino acasă, Radule!“ Dar el nu s-a mai întors.

A rămas în Suedia – o țară despre care, la plecare, știa cam ce știam toți – că era ultracivilizată, că se trăia mai bine ca oriunde, poate că oamenii erau ceva mai reci – bărbații, poate, cîteva fete suedeze pe care le cunoscuse la mare, ca student, nu erau deloc reci, dimpotrivă... Mai știa, desigur, ca român și ca actor, că a fost odată un rege, Carl Gustav, că mai erau inegalabilii Strindberg, Ingrid Bergman și, mai ales, Ingmar Bergman, marele regizor... Iar pentru Radu, în mod special, în Suedia se mai afla unul din cei mai importanți regizori români, despre care la Oradea, dar, mai ales la București, auzise – și chiar văzuse – cîteva spectacole-capodopere. RADU – tizul lui – Radu PENCIULESCU. De întîlnit nu s-au întîlnit decît mai tîrziu și – așa a vrut destinul – n-au colaborat, n-au lucrat împreună. Mergea fiecare pe drumul său, dar știau unul de altul și, dacă ar fi avut nevoie, sînt sigură că s-ar fi găsit. La fel cum, dacă ar fi avut timp și nu s-ar fi temut că deranjează, ar fi putut să-i caute – și să-i găsească – pe Gabriela Melinescu sau pe Ion Miloș – atît de dornici (aveam să aflăm mai tîrziu, după 90, să se vadă cu români, acolo, la Stockholm...)

Radu a început prin a învăța lecția dură a înstrăinaților... Își cîștiga pîinea cu mici spectacole gîndite de el, de la cap la coadă: spectacole pentru cei mici, în care – neștiind limba – gestul și mimica, muzica, înlocuiau cuvîntul. Cu fantezia lui inepuizabilă, Radu și-a cucerit spectatorii, improvizînd, cu talent și cu iubire, povești inventate de el... Ambițios – și avînd-o alături pe soția lui, Anca, ajutor extrem de prețios – Radu a învățat curînd limba suedeză, iar spectacolele lui s-au îmbogățit, încet-încet... Dar, cum peste tot în lume e greu să trăiești numai din teatru, Radu s-a apucat să învețe și altă meserie... Și a învățat. Încă din țară te minunai ce obiecte drăguțe ieșeau din mîna lui, făcute din te miri ce. Mai păstrez și azi un mărtișor pe care mi l-au dat el și Anca, într-o primăvară, arătîndu-mi cu ce și-au plătit întreținerea

și chiria: o masă plină de măștișoare frumoase, pline de fantezie. Al meu era o fiolă goală în care stăteau frumos rînduite o frunzuță verde, puțin nisip și un bilețel pe care scria „te iubim“. Șnurulețul delicat completa acest original măștișor. Tinerii s-au bătut să le cumpere: nu erau scumpe și unde mai pui că făceau și declarația în locul lor...

Un prieten rus – unul din acei prieteni pentru o viață, pe care nu-i mai întâlnești decît poate în povestirile lui Șukșin sau Rasputin – l-a învățat să facă ocarine. După ce, bineînțeles, au bătut împreună o sticlă din cel mai bun vin roșu... Și după ce, cîteva nopți la rînd, au vorbit îndelung despre Dostoievski și Cehov, despre Tolstoi și Esenin, despre Soljenițin și... Boris Godunov... Cred că și despre Stalin, despre ororile comuniste... Radu i-a cîntat la vioară și la fluiet, iar rusul cînta cu glas adînc, de bariton, vechi cîntece rusești...

Așadar iată-l pe Radu încercînd încă o dată marea cu degetul... de data asta... marea era muzicală, atît de dragă și de apropiată lui... Dar fantezia lui nu-i dădea pace. Ocarinele lui nu puteau în nici un caz să semene cu altele... Ale lui Radu, pe lîngă că „sunau“ bine, fiind lucrate după toate regulile și legile acusticii, erau și frumoase, închipuind o lume de păsări, care mai de care mai colorate și mai făloase. Păuni, cocoși, papagali, cuci... Un cocoș avea să apară și pe firma atelierului său... Acolo, în atelierul acela, strălucind de curățenie, cu obiecte puține, dar de bun gust, la o masă, Radu frămînta lutul special, adus tocmai din Germania; alături, un cuptoraș în care ocarinele treceau proba... focului.

De unde știi toate acestea? În primul rînd de la Radu, apoi am văzut o casetă. Reporterul suedez se minuna în fața ocarinelor, se străduia să și cînte din ele, dar cîntul e o treabă serioasă, pe care nici americanii n-au priceput-o de la început, crezînd că totul e să ai dolari mulți cu care poți cumpăra orice. Radu a pus un preț bun pentru cei care-și satisfăceau doar capriciile, dorind să aibă acasă, în vitrina luxuoasă, o ocarină. Dar prețul devenea accesibil pentru tinerii care știau muzică și doreau să cînte. În Suedia s-au și înființat două orchestre de ocarine cu instrumente făcute de mîna lui... Ce mîndru ne-a spus el asta...

Am văzut pe respectiva casetă oameni în fața vitrinei prăvăliei-atelier, privind vrăjiți la păsările colorate. Mi-am adus aminte de filmul *Să ucizi o pasăre cîntătoare*... Nu, Radu era unul din cei mai pașnici artiști, iubea animalele și păsările, iubea enorm oamenii.

Am ascultat un mic concert de ocarine, o înregistrare foarte bună. Muzica ce venea spre noi din acele instrumente ciudate era aparte, tînguitoare, rafinată. Era limpede asemeni apei izvorului care o fi mîngîiat lutul sute de ani.

Reporterul suedez continua să se minuneze privind ocarinele și să tot încerce să sufle în ele. Radu, purtînd un șorț de piele și un fel de tiutiubeică cum nu mai văzusem, pe cap, și ea dintr-o piele foarte fină. Privindu-l, aveam impresia că joacă

un rol într-un film suedez... de fapt chiar așa era: juca, își juca propriul rol într-o realitate suedeză...

Spectacole prea multe nu vede. Nu are nici timp și nici nu e interesat. Are doi copii încă mititei, Anca a terminat între timp și o facultate, au destule probleme, nu le este ușor...

Radu, devenit în Suedia Alexander, știe ce vrea: Suedia a devenit pentru el a doua patrie, va munci, vor munci cinstit, ani și ani, se vor obișnui cu această alt fel de lume. Prieteni are și aici, nu puțini... Firea lui deschisă, inteligența lui, disciplina, puterea de muncă, umorul, ideea de perfecțiune și profesionalism – toate acestea, la care adăugăm sensibilitatea excesivă, tandrețea și sinceritatea în prietenie – iată calități pentru care Radu a fost cu adevărat iubit.

Scriu „a fost” și nu-mi vine să cred... Radu nu mai este...

Cam așa am scris în urmă cu câțiva ani despre Radu. Venise, imediat după revoluție, în România, însoțit de un fotoreporter suedez. Radu își prezenta țara, cu mândrie, cu dragoste. Era fericit să-i arate suedezului munții, râurile, orașul său natal, Clujul, casa părintească; a fost fotografiat pe scenă și pe stradă... Un ziar de mare tiraj a publicat acest reportaj, cu fotografii mari color.

Articolul meu despre el, publicat în revista noastră *Teatrul azi*, i-a făcut o mare bucurie. A mai venit în România, ne-a vizitat la teatru, a venit și acasă, ne-a cîntat la fluier, ne-a adus mici daruri – pline de delicatete, ne-a lăsat poze cu copiii lui. A mai venit apoi cu Mira și cu Anca, apoi... Un telefon scurt: „Vetuța, am cancer la creier”. „Da, și cum te tratezi?” – am întrebat, voioasă, crezînd că e o glumă. N-a fost. Am amuțit. Au urmat amănunte și încurajări, apoi India, tratamente la un guru, operații în Suedia... Inutile, toate. Radu a plecat pentru totdeauna dintre noi, la nici 48 de ani. N-am fost în stare să scriu un necrolog. Pur și simplu. Refuz să înțeleg cum se poate muri așa. Să fii tînăr, vesel, încrezător, optimist, să iubești viața cu patimă și totuși... Să dispari pentru totdeauna.

Nu știu ce să spun. Mai bine tac. Ce rost are să mai spui ceva? Ce rost are?

Iunie 2000

Din Stockholm, la 12 februarie 1995, Radu Vaida îmi scrie în binecunoscutul lui stil glumeț-serios, înțelept și hîtru, grav și jucăuș:

Dragă Elisavetă,

... Scrisoarea ta m-a bucurat așa de adînc, încît m-ai făcut praf! Noroc că se întîmplă rar, că mi-ai zgudui bunătate de echilibru psihic și m-aș întoarce cu lacrimile-n boccea să i le torn pe umărul lui... contra unui rol gras în regia lui... sau să reluăm *Emigranții* și, pe la jumătatea spectacolului să mă îndrept către rampă și să le zic la public: stați măi tovarăși... că vă spune neica adevărul, precum și modelul suedez în trei acte și răzbunare. Dar nu vine, singuratec...

... la teatru mergem rar, pe de o parte pentru că... suedezii sînt un fel de nemîi mai friguroși... iar pe de alta, se vede treaba că pentru mine actoria a fost un fel de frumoasă boală de tinerețe, de care cu drag mi-aduc aminte și dragi îmi sînt cei de-atunci (neschimbat dispreț pentru cei pe care i-am disprețuit, că știam eu de ce...) dar, viața mea a luat-o pe cărări atît de noi, într-o lume care pur și simplu îmi place, cu suficienți (chiar prea) prieteni și oameni de schimbat o vorbă, un vis, o speranță, acum sîntem trei și cu Patrocle zece (*da, erau el, Anca, soția lui și Mira, iar peste doi sau trei ani aveau să fie patru. Și cînd erau mai fericiți și mai siguri pe ei, a venit nenorocirea, boala lui Radu, suferința, operația și, în cele din urmă, moartea, în iunie 2000, n.n.*).

Sînt unic în ceea ce fac, aici, și știu din ce în ce mai bine că nici în lume nu-s mulți care fac ce fac eu, instrumente muzicale din ceramică. Ce să mai zic, simt că fac un lucru care primește răspuns de la „cel mai adînc nivel“ din mine însumi. Și acum sînt, iată, trei ani (totuși) de cînd bucuria, sărbătoarea asta, doar continuă, înflorește, se dezvoltă și eu, pe lîngă ea. Anii cei mai frumoși de la Oradea sînt, parcă, din ce în ce mai vii și scîldați cum se cuvine în „nostalgie“, iar voi, cei dragi de atunci (de fapt tu și cu Sergiu conduceți detașat) la fel de proaspeți. Mă roade tristețea de-a nu ști *nimic!* despre sergiu (na, că l-am scris cu „s“ mic.... Freud...) și nici tu nu spui nimic... Așa de mult aș vrea să aud că a mai izbîndit deplin cu un spectacol și mai frumos ca acel fluture colorat care a fost *Fontana Trevi*. Mi-am amintit acum... ce păcat că *Schimbul* n-a apucat să existe! (mărunțimea sufletească a unei femei, altfel inteligente și prostia fudulă a soțului ei, altfel talentat...) (*nu comentez, n.n.*).

Dar să lăsăm! Bravo vouă, tare bucuroși și mîndri mai aveți de ce fi, pentru băieții voștri cei mari și tari! Dar (acum îmi bat șaua și mie), din părinți deștepți, echilibrați și cu dragoste, nu prea au cum să iasă decît așa, oameni deștepți, veseli și echilibrați. Ce simplu, nu? Ca la carte(a) de bucate!

Dar, povestește-mi, Vetuța, cu scrisul tău cursiv, rod al unei minți cursive, următoarele:

1) despre Sergiu, TOT, ce-a lucrat, ce lucrează, dacă mai glumește, dacă mai mînîncă la Lacto, cînd va ajunge director...

2) despre TINE, TOT (de ce nu te-ai făcut încă directoare și ce și cît mai aștepți)

3) despre Hary, Țugulea, Mîinea, Alla Tăutu, Toma, Mariana Vasile (a se pupa), Mariana Neagu (idem)

4) despre cum mai arată Oradea, Ghiuri (de la cafea) – (Gyuri bácsi, de la barul nostru, n.n.), dacă la Expres mai este ciolan cu fasole și cu furculițe de alea de tablă care se îndoaie și cuțite boante pentru care trebuie să lași 10 lei garanție.

5) despre—...

6) despre Mutti, precum și adresa ei, să-i scriu o vorbă (*Dalma Simionescu, căreia toată suflarea teatrală îi spunea Mutti, n.n.*)

...

(Cu alt pix) Of, Doamne, s-a făcut între timp 24 februarie și eu am fost luat de ale vieții valuri.

Nu mă mai înșir prea mult cu amărîta asta de scrisoare și ți-o trimit așa cum e. La sfîrșitul lui august, începutul lui septembrie, vom trece firește prin Oradea, în drum spre restul patriei ciumă (că mumă...) așa că ne vom vedea la față, etc., și-am să-i arăt fiicei noastre pe unde și-a ros tatăl ei tinerețile.

Vă îmbrățișez cu drag și în numele fetelor mele,

Radu

P.S. La capitolul „despre“:

– despre doamna... și amantul ei latin. Mai locuiește el și acum între pereții ce mi-au ambalat cinci ani de viață?

– despre tovarășul acela care poruncește pianistilor (vezi Dan Grigore) ce să cînte ei acolo?

– despre domnul-tovarăș care ne ura mereu „socialism și pace“...

P.S. 2. ... transmite-le (las la alegerea ta) salutărilor mele cordiale.

P.S. 3. Of, ce bine că nu mi-a înțepenit de-a totului limba pe-aici prin frigurile străinătăților! (mă exprim în suedeză cam la 90% din nivelul României...)

(...)

SPICUIRI DIN JURNALUL SECRETARULUI LITERAR

Aleg pentru cititori cîteva pagini din cele cîteva sute, înnegrite de-a lungul anilor, din stricta nevoie de dialog, cu mine însămi, pe marginea întîmplărilor teatrale. Fără ordine strict cronologică, ele vor rezona, cred, întotdeauna, sau cel puțin așa doresc eu, cu timpul lecturii. Fie și prin aluzie la, prin asemănare cu, prin sugestie... Numele, prenumele, anul, ziua... nu au nici o însemnătate. Ceea ce contează pînă la urmă este, nu atît „povestea“ în sine, cît ceea ce se „desprinde“ din ea. Cu alte cuvinte, eternul, dacă așa ceva există... Imposibil să nu existe. În teatru orice e posibil...

Februarie. Astăzi a venit din nou Doamna; neștiind cum o cheamă – un nume mai puțin obișnuit, maghiar, pe care îl tot uit – am botezat-o Bătrîna Doamnă Katy. Poartă un guler mare, de blană, o dată a fost luxos, acum e jerpelit. Rujată, fardată strident, pare o bătrînă patroană de bordel.

„De unde știi tu cum arată o patroană de bordel?“, mă întrebă colegul și bunul meu prieten Pișta, nu fără ironie și zîmbete.. „Păi“... dau să răspund... „din

lecturi, din filme, e așa un fel de „tanti Elvira, de la Brăila, unde ușor se câștigă... lira”. Și apoi piesa ei... Dar nu anticipez. El o tulsește, rapid din birou. Știe de ce. După ce i-a „tocat” mărunț nervii, aducându-i, mereu refăcută, piesa în ungurește, acum mi-o aduce mie, tradusă de cineva foarte prost, în românește. O citisem așa, cum am putut... Îi spun că nu e rea. Nu, chiar nu e proastă. Nu-i vine să-și creadă urechilor. Se așează. Dacă nu-mi place, zice, va face orice pentru mine – chiar și un testament prin care, după moartea ei, să-mi rămână bijuteriile. Accept – nu e nici un pericol – e plină de perle false și de mărgeluțe ieftine... Îi spun că nu e suficient să-mi placă mie: n-o să-i placă Doamnei Cenzură (sau tovarășei?) – „pentru că vedeți dumneavoastră, aici apar 12 fete și femei, foste prostituate, cu un trecut, adică, nu tocmai curat”...

„Dar Prezentul?” – sare ea –, păi au fost reeducate. Acum lucrează în câmpul muncii, sînt țesătoare, casierite la cinema, croitorese, una e chiar antrenoare la cursul de balet. Nu antrenoare, ci coregraf... îi spun”. Și vedeți, ele nu-și mai „vînd corpul” – cum am scris, ci trăiesc din muncă cinstită. Știți care e cea mai cinstită? – îi spun. Irma, care se sinucide pentru că nu se poate adapta. Nu știe să facă bine decît amor și, după ce încearcă să-l atragă în brațele ei moi și albe pe secretarul de partid, acesta (om însurat, serios, cu copii!), o demască în ședință de partid. Doamna, să-i zicem Kati, nu pare convinsă. Cineva i-a „recomandat” să „n-o omoare” pe Irma (nu e voie să se sinucidă nimeni la noi, oamenii pot fi recuperați, reeducați!). Dar celelalte, îmi spune cu mîndrie, și, nu știu de ce, cu un zîmbet ascuns, vedeți, au intrat „pe fîgașul muncii”. Trebuie să spun că vorbea foarte stricat românește, dar vorbele ei aveau un farmec aparte, fiind adesea traduceri ad-hoc ale unor cuvinte maghiare. De pildă, pentru otthon – acasă – ea mi-a spus cam așa: „pentru că la ea, la otthon, nu a mai găsit pe nimeni, otthonul era pustiu...” Sau „i-a dat-o pe óvadék (pe garanție) – dar óvadékuł n-a ajuns la el...”

Într-o altă zi mi-a povestit despre ea: – „Viața al meu a fost un mare roman.” Și, într-adevăr, se pare că și viața ei (ca ale noastre, ale tuturor, nu-i așa?) a fost un roman. A fost bogată, foarte bogată, a fugit de-acasă pe la 16 ani cu un ucenic-măcelar, un flăcău frumos, dar sărac, au dezmoștenit-o, au trăit ascunși, el a murit de tînră... nu are copii... În fine, o lungă poveste, cu plăcute amintiri erotice, cu aventuri. Cînd povestea se înflăcăra, era transportată, și-i venea foarte greu să revină la prezent: scotocea în poșeta veche din piele de șarpe, scotea o batistă nu prea curată, dar plină de dantele, spunea, nemțește (a avut, fiind copil, două guvernante, una nemțoaică, alta englezoaică): „O, mein Gott”, apoi pleca, parcă fără țintă, lăsînd pe birou textul ei, unica ei piesă, frumos legată cu o panglică mare, roșie, cu ciucuri aurii. Desigur, piesa aceasta era copilul ei, învelit frumos, împopoțonat, pe care îl aducea la cămin... Piesa era un pretext pentru a mai fi primită „cu treburi” (așa-i spunea portarului, „am venit cu treburi la doamna secretară literară”), undeva, oriunde, pentru a mai sta de vorbă cu cineva, care nu-i cunoaște încă toate poveștile...

Bătrîna Doamnă a murit de mult. Nimeni nu m-a chemat să mă anunțe că am moștenit ceva... Nici măcar gablonzuri... Din păcate nici piesa n-o mai am: a luat-o s-o mai „refacă”, și n-a mai apucat să mi-o aducă... Aveam măcar un semn că cele scrise sînt adevărate și nu sînt cumva scorneli de-ale mele. Pe cînd așa...

Azi citim, cu actorii, în prezența tînărului dramaturg (și avocat) Pașcu Balaci, piesa lui „Muntele Osîndiților”. Scrie bine tînărul Balaci. Și e foarte receptiv la observații. Piesa – istorică – are atmosferă, tensiune, dramatism. Horea, trădat. Istorie, dar și trimiteri clare spre timpul de azi.

Asistă și ne povestește lucruri interesante și profesorul Sever Dumitrașcu.

Discutăm piesa, toți. Autorul ne mărturisește că a „primit o lecție, o bună lecție de teatru”.

Vine în vizită scurtă, Stelian Vasilescu. De cîte ori ne întîlnim, vorbim numai de teatru. El a fost printre primii secretari literari ai secției române. Are aŭtea amintiri... Indiferent de unde începem, el continuă cu povești fascinante despre oameni, despre spectacole. Se vede, de la o poștă, ce mult iubește teatrul.

Ce-mi place la Stelică: nu-ți dă tot timpul sfaturi, ca un uncheș bătrîn, ci te întrebă pe tine, ce și cum. Și e generos, te laudă, vede și cașcavalul, nu doar găurile...

SERGIU SAVIN „ÎMPINGÎND PEREȚII MAI ÎNCOLO...”

– *Stimate Sergiu Savin, dragă Sergiu Savin, uite, nici nu știu cum să-ți spun, acum, că ești ditamai directorul... Mă rog, știi tu că mie nu prea-mi plac directorii, prin definiție, dar, vorba unui proaspăt președinte, nu asta-i problema... Știm foarte bine amîndoi că teatrul din Oradea a intrat de cîțiva ani într-un (meritat, nemeritat?) con de umbră, începînd să însemne tot mai puțin pe plan național. Mi s-a părut un act de curaj faptul că te-ai încumetat să preiei conducerea acestei instituții, faimoasă odinioară, dar tot mai degradată și mai debusolată în ultimul timp. Și pentru că noi doi am fost nu numai colegi, vreme de 25 de ani, ci și buni prieteni, te întreb chiar așa: ce motive ai avut să concurezi pentru postul de director într-un moment atît de dificil?*

– Dragă prietenă, mă cunoști foarte bine. Nu sînt preocupat de trecut decît în măsura în care trecutul mă oprește să trăiesc în prezent... prin prezent eu înțelegînd, de fapt, viitorul... Mă întreb ce motive am avut? Principalul motiv este că doresc să readucem teatrul în linia întîii, în categoria celor mai importante teatre ale țării. Pentru asta nu mi-am acordat prea mult timp. Nu patru ani, cît ține un mandat politic, că tot vorbeai de președinte, ci mai puțin. Dacă acest teatru nu va deveni unul important, atunci va ieși la iveală lipsa de sens a schimbării directorului. Eu însumi

voi avea sentimentul lipsei de sens a existenței mele în teatru – a existenței mele de după întoarcere...

– *Te gîndești la o posibilă plecare a ta prin demisie?*

– Acest gînd nu mi-a venit în clipa instalării în funcție, ci din chiar clipa în care am revenit în teatru, acum un an. Din această cauză, ziua de 6 noiembrie (ziua concursului, n.n.) nu înseamnă mare lucru...

– *Poate doar aniversarea ta, nu? Socotești că ar putea fi un semn numirea ta exact în ziua de naștere (cam cum i s-a întîmplat și domnului Emil Constantinescu)?*

– Ha-ha! Ziua mea de naștere ar putea fi ziua mea de renaștere.

– *Ești Scorpion. Nu cred că e cazul să-ți aduc aminte cum sînteți voi, Scorpionii... Eu însămi am adus pe lume un Scorpion inteligent, plin de farmec, cuceritor, plin de fantezie, acaparator – fiul meu mai mare, Flaviu. Ce zestre aduci tu teatrului pe care l-ai preluat? Ce îi vei dăruia prin personalitatea ta?*

– Păi vin cu zestrea care ține de zodia mea. Legea Scorpionului, se știe, asta este: cînd se naște un Scorpion, moare cineva apropiat din familie, iar noul-născut preia și energia celui dispărut, prin urmare pornește în viață cu o dublă energie. A lui și a celui care se stinge... La această zestre mai adaug lipsa interesului personal, simțul sacrificiului, capacitatea de a-mi da oricînd demisia, dacă e cazul (am mai făcut-o!). Eu sînt creștin ortodox, iar cea mai importantă valoare a ideologiei creștine este iubirea. Această zestre nu e meritul meu, ci povara mea, spre lauda Celui de Sus...

(Trebuie să recunosc în orice caz, că în 25 de ani, nu l-am auzit niciodată pe Sergiu Savin cerînd ceva pentru sine, de la conducere. Pare incredibil, dar el nu are nici măcar o butelie de aragaz, în timp ce alții, nu pușini, au obținut, numai ei știu cum, chiar două și au și plecat de mult din teatru... n.n.)

– *Îmi imaginez că-ți faci ceaiul tot pe reșou...*

– Evident. Sau beau suc de fructe. E mai sănătos.

– *Teatrul din Oradea nu este o instituție ușor de condus: două secții, program încărcat, premiere multe, spații de repetiție împărțite, ateliere comune, salarii mici, vorba lui Pristanda, după buget...*

– Aici îndrăznesc să te contrazic. Teatrul nu este greu de condus, așa cum nu e greu de realizat un spectacol. Cînd ai inspirație... desigur, e imposibil cînd n-ai chemare, cînd nu te ajută Dumnezeu. Și apoi, teatrul are bani, are chiar prea mulți, în sensul că resurse există. Trebuie numai să știi să-i împarți cu chibzuială, gospodărește. Cît despre spații, acestea sînt limitate, e adevărat, dar vom încerca să le lărgim, împingînd pereții mai încolo... relațiile noastre cu secția maghiară țin de simțul nostru gospodăresc. Putem să împărțim o pîine în două, să ne ajungă tuturor, sau s-o fărîmițăm și s-o risipim, rămînînd flămînzi și unii, și alții. Povestea e străveche, aproape biblică.

– *Cîteva luni ai fost tu şeful secţiei române. Acum ai numit-o pe Mariana Presecan...*

– Împlinesc prin această numire o nevoie de echilibru în schema de funcţionare. Secţia maghiară are un director şi un şef de secţie. Secţia română nu are decît un şef de secţie. Să ne lipsim şi de asta?

– *Vrei să spui că secţia maghiară e avantajată?*

– Aproximativ, dar nu mă plîng de asta. Să revin, însă. Socotesc că viitorul teatrului nu mă va include şi pe mine, dar obligatoriu îi include pe cei astăzi tineri, înţelegînd prin „cei tineri“ o listă întreagă care începe cu Mariana Presecan şi se încheie cu ultimul venit, Ioan Coman. Mariana şi-a cîştigat un loc în ierarhia de valori artistice, prin propriile eforturi, fără nici o proptea, cum se mai întîmplă uneori. Ea a ajuns, prin muncă, talent, tenacitate, la preţuirea mea şi a colegilor noştri, a celor dispuşi să recunoască realitatea, fireşte. Eu numesc asta vocaţie. Slujirea corectă a propriei vocaţii i se datorează exclusiv. Este un intelectual de bună calitate, un prieten-colaborator artistic remarcabil. În teatru oamenii nu te condamnă dacă eşti duşman cu cineva, ci dacă eşti prieten. Un paradox, nu?

– *Şi nu e singurul. Îţi propun în curînd, dacă mai trăim, o discuţie ceva mai aplicată despre „paradoxurile teatrale“. Dar, deocamdată, te-ai gîndit la cîteva „măsuri“ pentru redresarea urgentă a secţiei române, mai ales?*

– Din 6 noiembrie, în mod programatic, am evitat măsurile spectaculoase, entuziasmul. Pentru mine entuziasmul este ceva care nu oferă garanţii. Gesturile spectaculoase îţi pot lua ochii, dar deseori sînt lipsite de conţinut, de profunzime şi de trăinicie. În schimb, cu tenacitate şi fără prea mare grabă se pot rezolva imperativele fiecărei zile, asigurîndu-se mişcarea, dinamica acestui organism numit teatru. O dată asigurată mişcarea, voi comunica şi programul de perspectivă, mai apropiată ori mai îndepărtată.

– *Totuşi, tu însuşi ai recunoscut, nu o dată, că teatrului îi sînt necesare evenimentele. Aici nu e nevoie să nu se întîmple nimic.*

– Cine nu vede că ceva se întîmplă, nu are ochi să vadă... În scurt timp, vor apărea două premiere, de unde părea că nu va fi nici una. Cînd toate ziarele scriau că se întîmplă ceva în teatru, ceva interesant, scandalos, de fapt nu se întîmpla nimic. Asta e părerea mea. Astăzi nu cred că mai poate funcţiona ceva fără un bun manager.

– *Din nefericire, teatrul orădean a devenit un teatru de repetiţii: se munceşte, se repetă mult şi mereu, dar pînă acum n-a ieşit nici o premieră şi nu se joacă aproape nimic. Publicul se dezobişnuieşte de teatru, uită drumul spre teatru. De ce nu se joacă, Sergiu Savin? Mă refer la secţia română, pentru că secţia maghiară joacă normal, adică de trei ori pe săptămîină.*

– *Aşa este. Deocamdată, pînă cînd va fi premiera spectacolului „Cum vă place“, în regia lui Alexandru Colpacci, avem nevoie de multe repetiţii (premiera*

a avut loc la scurt timp după acordarea interviului, n.n.). Încercăm, totuși, cu eforturi, să jucăm o dată pe săptămână.

– *Cum speri să-i readuci pe spectatori în sală?*

– Simplu: oferindu-le spectacole de calitate. Bineînțeles, folosind căi de comunicare adecvate. Apoi, înlocuind tovarășia cu domnia. Aștept și sper ca premiera „Cum vă place” să fie excepțională. Dacă speranța mea se va împlini, eu nu voi avea nici un merit: am apărut în conducerea instituției pe ultima sută de metri. Dacă nu va fi așa, nu am altă vină decât aceea a încrederii în seriozitatea și talentul colegilor mei, dintre care unul este oaspete de seamă, vechi director de scenă, adus tocmai de la Paris.

– *Da. Bunul nostru prieten Sandu Colpacci. Să sperăm că totul va fi bine. Dar mulți actori se plâng că nu sînt distribuiți...*

– În clipa aceasta joacă aproape toți. Vom avea grijă. Dar fiecare la locul potrivit. E bine să se știe: nu vor juca toți rolul Hamlet...

– *Cînd va apărea revista „Teatrul Azi”, prietenul nostru Ion Caramitru va fi deja ministru al Culturii. Dacă, să zicem, te-ar întreba ce dorești, nu pentru tine, ci pentru teatrul pe care-l conduci, ce i-ai cere?*

– Ion Caramitru, ca președinte al UNITER-ului, a luptat enorm pentru îmbunătățirea legislației, în ceea ce ne privește. El știe, prin urmare, foarte bine care sînt nevoile teatrului și în general ale instituțiilor de cultură profesioniste, pentru ca totul să intre pe un făgaș firesc. Deci nu i-aș cere nimic. Ba, îi cer, totuși, ceva: să mă ierte că n-am apucat să le mulțumesc, lui și doamnei Sanda Manu, pentru felicitările și urările de bine trimise în chiar ziua de 7 noiembrie, cu noaptea în cap. Mare rușine din partea mea că nu dau doi bani pe protocol...

– *N-aș zice. Te-am văzut și pe post de „maestru de ceremonii” și mi s-a părut că te-ai descurcat foarte bine. Dar hai să vedem ce mai face regizorul Sergiu Savin. Ultimul spectacol făcut de tine a fost „Oameni de zăpadă” la teatrul din Baia Mare. Ce proiecte ai?*

– Lucrez chiar acum la piesa lui Borchert, „Afară, în fața ușii”. Mă bucur de o echipă foarte bună, foarte tinerească, foarte muncitoare. Colaborez cu Angela Doni ot Chișinău, o artistă de talie europeană. Apoi, mă pregătesc pentru „Ghilgameș de lut”, pentru a doua parte a stagiunii. Mă gîndesc, mă documentez, am emoții pentru „Cununia” de Gombrowicz și „Îngerul a vestit pe Maria” de Claudel, în stagiunea următoare. Doresc să fac o muncă experimentală la Sudioul părăsit al teatrului. E bine să mai și tac. Vorba e de argint, dar tăcerea e aur curat.

– *Ai mulți prieteni – e drept că nu toți sînt în teatru –, dar ai și destui dușmani. Sau măcar adversari...*

– Eu nu sînt adversarul nimănui. Mi-a mai pus cineva această întrebare, sub altă formă: cum ai să te lupți cu „ăștia”? Probabil se referea la oamenii din teatru. Am

un singur răspuns: întreabă-i pe ei cum se vor lupta cu mine, e problema lor. Eu nu mă lupt decît cu mine însumi. Dar, vorbind serios, nu văd nici un dușman la orizont. . .

Nota redacției:

Presupunerea că la data apariției acestui număr al revistei Ion Caramitru va fi Ministrul Culturii s-a dovedit exactă. Cel puțin la data trimiterii la tipar, Caramitru era ministru. Dar Sergiu Savin nu mai era director. Deși au fost mai multe convorbiri telefonice, care s-au dorit lămuritoare, noi n-am înțeles de ce nu mai e în fruntea colectivului orădean. Firesc ar fi fost să înlocuim acest interviu și să punem la dispoziția celor interesați planurile, proiectele și stările de spirit ale noului ocupant al fotoliului directorial. Dar, ținînd seama de lungul parcurs al revistei, din redacție la cititor, e greu de pariat pe numele directorului teatrului din Oradea – oricare ar fi fost acest nume.

Sergiu Savin a ajuns director ca urmare a unui concurs legal. Probabil că în fața comisiei a expus ideile din interviul de mai sus. . . Colectivul din Oradea nu găsește că aceste planuri și idei i se potrivesc și a forțat anularea concursului; e drept, acoperind răzmerița printr-o demisie „benevolă”. Nu este o situație unică. La Brașov se petrece ceva asemănător, doar că Mircea Cornișteanu nu se lasă încă intimidat.

Am optat pentru publicarea convorbirii, pentru a înregistra în mod public o probă, pentru ca să avem cu ce compara activitatea liberă a trupei, după ce a scăpat de o autoritate artistică legitimă, dar nedorită.

(Revista *Teatrul Azi*, 1-2/1997)

P.S.

La ora cînd pregătesc cartea pentru tipar (anul 2002!) aş mai avea niște observații.

După 6 ani de la plecarea lui Sergiu Savin din teatru (în tot acest timp el n-a plecat din oraș, cîștigîndu-și existența dintr-o muncă artistică: pictează icoane superbe pe lemn), Dumnezeu l-a hărăzit cu talent, lucrările lui sînt extraordinare, se vînd foarte bine, a avut cîteva expoziții, este apreciat.

DAR! În tot acest timp noul director, pretextînd că nu-l găsește acasă (!!!) nu l-a invitat nici măcar la o (una singură) colaborare. Lucru de neînțeles. Și mai de neînțeles pentru mine este faptul că nici unul din actorii care i-au fost prieteni și, cu care a lucrat bine nu a insistat pe lîngă conducerea teatrului, să fie invitat să monteze un spectacol.

Să cred că, uneori, breasla artiștilor e ingrată, indiferentă, nerecunosătoare?

Să preferi regizori de aiurea, tineri cu studiile neterminate despre care nu știi nimic, unui regizor inteligent, profesionist verificat, ce să însemne oare? Nu găsesc, oricît aş căuta, decît un răspuns: incompetență sau măruntă ranchiună.

DESPRE POEZIE ȘI TEATRU CU RADU ENESCU, după ce a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor

– *Stimate Radu Enescu, ați primit recent Premiul Uniunii Scriitorilor, pentru cartea Dv. „AB URBE CONDITA” (Editura Facla, 1985).*

V-ați așteptat la o asemenea distincție? V-a surprins?

– Da, l-am primit. Omul mai culege și trofee în viață, nu încasează doar șuturi. Nu-mi place să afișez ipocrite aere de falsă modestie, ca o mironosiță simandicoasă devorată de orgolii morbide. M-am bucurat de distincție; după cele 23 de articole despre carte, apărute în presa cultural-artistică centrală și din provincie, toate elogioase, nu m-a surprins; ba țin să declar că am și meritat-o, deși ultimul meu volum, „ÎNTRE DOUĂ OCEANE”, este, după părerea mea, mai reușit.

Nu este exclus să fie și acesta premiat.

– Exclus, ar fi contrar normelor instituite. Țin să precizez că juriul care a conferit premiile a fost ales și constituit din scriitori competenți, obiectivi și de o înaltă rectitudine morală. Și aș susține aceasta chiar dacă nu mi s-ar fi decernat nimic. Totodată țin să adresez calde mulțumiri colectivului Întreprinderii Poligrafice „Crișana” pentru excelentele condiții grafice și tehnice în care a fost scoasă cartea.

Ce înseamnă de fapt un premiu important pentru un scriitor?

– Dacă aș fi ipocrit și demagog aș răspunde cam așa: acest premiu reprezintă un netăgăduit imbold în activitatea mea creatoare, un stimulent pentru eforturi și mai susținute, taratata, taratata etc. și-mi iau angajamentul să „umflu” „Nobelul” în 1990. Sînt scriitori care publică mai repede decît scriu. Așa că... Bucuria mea a constat în altceva. Premii am mai luat.

– *De pildă în 1969, premiul Uniunii Scriitorilor al revistei Secolul 20 pentru monografia FRANZ KAFKA.*

– Da, dar sînt foarte mîndru de compania celorlalți laureați. Nutresc o stimă plină de deferență pentru poetul Sorin Mărculescu, printre altele un excepțional editor, care mi-a editat prima carte. O veche prietenie, de cînd începusem studiile universitare mă leagă de prof. dr. Eugen Todoran, pe atunci asistent, autor al unor lucrări de referință despre opera lui Eminescu și Blaga.

– *Mă bucur să aud aceste elogii: Domnul Profesor Todoran mi-a fost și mie dascăl de literatură la Universitatea din Timișoara; prelegerile Domniei sale erau de un înalt nivel cultural și, vă mărturisesc, în anii I, II depășeau mult puterea noastră de înțelegere. În același timp însă ne obligau la lecturi întinse... Dar vă rog să continuați.*

– Față de Marin Sorescu am sentimente de admirativă considerație. Premiera volumului „UȘOR CU PIANUL PE SCĂRI” care a luat și premiul G.Călinescu – constituie un omagiu adus autorului pentru fermitatea dar și humorul cu care a trimis la colț

impostura, plagiatul și plătitudinea mediocră. Trebuie să recunosc sincer însă că bucuria cea mai mare mi-a prilejuit-o faptul că am fost laureat împreună și cu prietenul meu, talentatul poet Mircea Dinescu.

– *V-am prilejuit, de altfel și noi o întâlnire cu el pe teretul POEZIEI: la 15 martie în cadrul TEATRULUI DE POEZIE l-ați prezentat chiar Dv. în spectacolul de poezie și muzică LA DISPOZIȚIA DUMNEAVOASTRĂ (titlul unui volum al poetului).*

– Da. Și mă bucur din toată inima. Îl consider drept unul din marii noștri poeți.

– *Știu că îl prețuiți nu numai ca poet, ci și ca om.*

– Ca om este generos, spontan, sincer, fermecător și integru. Îl cunosc de 11 ani și am prețuit și simpatizat, din prima clipă, fără rezerve, pe acest corsar angelic, pe acest picaró rilkean, pe acest Gavroche zănat, în care mi-am revăzut propria mea tinerețe zvăpăiată dar pierdută. Sub masca lui însă, când angelică, când sarcastică, de etern „frondeur“ se ascunde o fire delicată din rasa marilor timizi. Să nu vă înșele aparenta sa turbulență și „teribilisme“ – de altfel foarte clasice ale poeziei sale. Este un respectabil soț și tată. Maria, soția lui, silfidă aeriană și transfigurată, descinsă parcă din septentrionale brume, este o excepțională traducătoare din limba lui Pușkin și Dostoievski. A tălmăcit admirabil în românește piesele dramaturgului Mihail Bulgakov, pentru care, zău, ar binemerita un premiu.

– *Sînt întru totul de acord cu Dv. Am citit și recitat piesele în traducerea exemplară a Mașei Dinescu. Am cunoscut-o și personal și tind să vă dau dreptate: este foarte talentată și, în plus, este și foarte frumoasă. Dar haideți să continuăm. V-am descoperit nu numai un cunosător și iubitor al poeziei moderne bune, ci și un tip cu veleități histrionice, un artist care se ignoră. Sînteți un actor, Radu Enescu: vă place să vă aflați pe scenă, să vorbiți de pe scenă, să... scrieți despre actori și despre teatru. Eseul dv., despre „arta actorului“ (intitulat chiar așa) conține fine observații asupra condiției actorului (mă refer la eseul din chiar cartea premiată). Iată ce afirmați acolo: „Existența actorului devine o problemă filosofică în momentul în care se recunoaște faptul că în orice om se ascund anumite virtualități actricești, că toți putem juca mai multe roluri, cu alte cuvinte cînd calitatea de actor nu mai reprezintă o simplă profesie care presupune un anumit talent și aplicație, ci devine o notă componentă în însăși definiția omului.“*

– Nu am contingente cu teatrul, deși, ca să fiu absolut sincer, îmi plac spectacolele. Una din cele mai mari satisfacții „histrionice“ am trăit-o pe stadionul „Giulești“ – precizez că sînt rapidist non plus ultra, cînd am ținut la stația de amplificare un speech de îmbărbătare înaintea unui meci și am fost ovacionat de 20000 de microbiști care apoi și-au încurajat echipa cu catrenele pe care le publicasem în caietul program, în genul: „din Giulești pînă-n Alasca, vezi Rapidul, dai jos basca!“ Printre acești actori populari care sînt fotbaliștii, am de altfel mulți prieteni. Mde! Hemingway cu toreadorii, noi cu fotbaliștii! Dar teatrul?

Nu știu de ce mi se face onoarea de a fi interviuat într-un caiet program. Tot talentul meu actoricesc (mare!) l-am irosit în viață. Așa că n-a rămas din el nimic pentru scenă. Tot talentul meu regizoral l-am investit în înscenarea ideilor, cu alte cuvinte în eseistică. Așa că n-a rămas din el nimic pentru scenă. Aptitudinile de pictor scenograf îmi lipsesc. Port același nume cu un ilustru român, deci sînt muzical ca să-mi onorez predecesorul. La lumini și acustică mă declar ageamiu. Dacă nu credeți, dați-mi să vă repar o priză sau casetofonul dv. În genul dramatic nu mă lansez. Nu de altceva, dar am impresia că, mai nou, românul s-a născut dramaturg, nu poet... de altfel chiar de-aș scrie tot nu m-ar juca Mircea Bradu, amicul meu. Ca să nu mă compromit...

– *Cronică dramatică?*

– Ferească sfîntul! Am practicat-o, dar actorii erau să mă provoace la o partidă de catch-and-catch-can.

– *Cît despre relațiile matrimoniale... (printre soțiile lui Radu Enescu s-a aflat și Gina Nicolae, la vremea aceea actriță la Oradea, n.n.).*

– Au fost și acelea. Nu mi-a mai rămas decît să devin... garderobieră: să rînduiesc paltoanele în cuier, contra tichet.

– *Aveți haz, Radu Enescu. N-aș vrea să vă mîhnesc, dar știu că următoarea întrebare vă va întrista: e vorba despre regretata Eta Boeriu, cu care știu că ați fost prieten. Traducerea comediei pe care tocmai a pus-o în scenă Savin VICLENIILE DRAGOSTEI (HUHUREZUL) îi aparține. Vedeți că nu s-au epuizat legăturile Dv. cu teatrul?*

– Răspund la această întrebare cu sufletul cernit de tristețe. Am cunoscut-o pe Eta în anii studenției. Te frapa frumusețea ei stranie și exotică. De atunci am văzut doar încă două femei atît de frumoase în literatura română: pe Ana Blandiana și pe Magdalena Ghica. Înțeleg cuvîntul frumoase într-o accepțiune mai adîncă, pentru că inteligențe malefice ambalate în sofisticate priviri de somnambulă în transă am mai cunoscut, spre regretul meu. E vorba, în cazurile de mai sus, de o frumusețe exterioară, care, cum spunea Platon, este un reflex al unei frumuseți lăuntrice, al unui spirit nobil și pur. Or, Eta Boeriu a fost o ființă de o înaltă calitate umană, demnă în suferință, discretă în bucurie, de o suverană distincție, firească în modestia ei exemplară. Poetă de mare talent, laureată de cîteva ori, a fost cea mai bună traducătoare de la noi din italiană, pe care o cunoștea ca un filolog, dar o iubea cu entuziasmul vîrstei adolescente. Tălmăcirile ei din Dante și Petrarca constituie monumente în arta traducerii. De altfel Italia i-a acordat omagiul cuvenit. Moartea ei prematură și absurdă a lăsat un gol ireparabil în inimile noastre. Ștefan Aug.Doinaș, zdrobit de durere, a scris în memoria ei Elegia de la Cluj. Versurile grave, cu inflexiuni tragice ale acestui foarte mare poete comunică mai potrivit sentimentele mele față de dispariția acestei

Femei, căreia, dacă aristocrației spiritului i-ar reveni titluri și însemne ar fi meritat cu siguranță coroana cu nouă frunze de laur a Poeziei.

– *Să ne bucurăm deci împreună urmărind această comedie din Renașterea italiană, admirabil tălmăcită de regretata Eta Boeriu, căreia îi datorează atât de mult cultura noastră...*

Vă mulțumesc pentru agreabila discuție.

(din caietul program al spectacolului *Vicleniile dragostei (Huburezul)* de Giovanni Maria Cecchi. Traducerea: Eta Boeriu. Premiera: 26 martie 1988. Regia: Sergiu Savin. Scenografia: Teodor Th.Ciupe.)

MARI ARTIȘTI ÎN BIHOR: ARISTIDE DEMETRIADE

În anul 1924 revista *Rampa* anunța posibilitatea creării unui teatru românesc la Oradea. Se cunosc zbaterile îndelungi ale oficilităților pentru a înființa un teatru profesionist permanent la Oradea, mai veneau și turnee din București, dar dorința orădenilor de a avea „teatrul lor” era mare. Una din personalitățile care iubea sincer Bihorul, se simțea bine aici, era iubit și prețuit, era Aristide Demetriade. De aceea a fost propus la un moment dat ca director.

În *Rampa* din 26 iunie 1924, Demetriade oferă redactorilor amănunte pe care aceștia se grăbesc să le consemneze.

„E drept, spune el, că s-a dezbătut la minister ideea înființării unui teatru național la Oradea Mare, a cărei conducere mi s-a propus. „Spre regretul meu însă, actualmente faptul e cam departe de a fi realizat, din cauza lipsei de fonduri. Aș fi primit cu plăcere să conduc unul din teatrele din Ardeal, dar nu voiam să fiu în fruntea unei formațiuni efemere, care să nu aibă garanția unei stabilități mai îndelungate. Experiențele din anii trecuți, făcute la Cernăuți și Chișinău, au dovedit că nu se poate realiza ceva serios și stabil decât cu mijloace financiare suficiente.

Or, ceea ce mi se pune la dispoziție, pentru înjghebarea Teatrului Național din Oradea Mare, era cu totul insuficient, pentru a putea prezenta Ardealului niște spectacole demne de o primă scenă românească. Am preferat deci să renunț, decât să mă înapoiez după câteva luni în Capitală fără șansa de a fi putut face o temeinică propagandă culturală.”

Actori din București, dar mai ales din Cluj, aflînd că Demetriade va fi director, se grăbesc să-i scrie și să-i propună colaborarea, angajarea.

Din păcate, la Oradea Teatrul românesc permanent va lua ființă abia peste patru ani și conducerea nu va fi a lui Demetriade. Numele său însă este legat de Beiuș, însemnat centru cultural românesc din Bihor.

După Unirea din 1918, Ministerul Cultelor și Artelor inițiază un Program al turneelor Teatrelor Naționale din București și Iași dar și a numeroaselor teatre particulare sau trupe nesubvenționate de la buget în Transilvania și Banat. Avînd caracter propagandistic, aceste turnee acopereau de fapt nevoia acută de „întîmplări“ artistice, literare, culturale în limba română a locuitorilor acestor regiuni. Repertoriul și traseele erau alese cu atenție. Nu de puține ori spectacolele erau precedate de conferințe susținute de personalități din lumea teatrului sau chiar de directorii trupelor respective. Un asemenea turneu avea o durată între 30-50 de zile, ceea ce presupunea mari cheltuieli și desigur eforturi uriașe din partea actorilor. Presupunem că numeroasele și istovitoare turnee, pe timp de vară dar și de iarnă, frigul, hrana la întîmplare sau igiena precară din trenurile speciale, depărtarea de casă, toate acestea au contribuit la îmbolnăviri grave ale unora dintre artiști.

Primul mare turneu a fost organizat de Zaharia Bîrsan în mai 1919. I s-au alăturat Victor Bumbești și Tiberiu Brediceanu și era gândit pentru 14 localități din Transilvania și Banat. Turneul începe la Cluj cu spectacolul inaugural alcătuit din *Poemul Unirii* scris de Zaharia Bîrsan și interpretat alegoric de autor, căruia i se alătură Olimpia Bîrsan, soția lui, în rolul metaforic al României. Texte de acest fel exesiv patetice, după gustul nostru de azi, își aveau rostul lor, emoționînd și trezind în spectatori bune și necesare sentimente patriotice.

Se mai reprezentau spectacolele *Răzvan și Vidra* de Hasdeu și *Apus de soare* de Delavrancea, *Fîntîna Blanduziei* de Alecsandri sau *Trandafirii roșii* de Zaharia Bîrsan. Pe afișe strălucite nume de artiști promiteau un joc și o interpretare pe măsură: C. I. Nottara, Ion Petrescu, G. Ciprian, soții Bîrsan, Al. Critico, Marioara Zimniceanu, V. Toneanu, etc.

În vara anului 1920 Teatrul Național din Iași reprezenta în cadrul turneului „Ardealul“, text special scris pentru acest turneu, de, azi necunoscutul Constantin Cehan Racoviță.

Tot în anul 1920 artiștii ieșeni sînt prezenți în Transilvania, sub conducerea lui Vlad Cuzinski. În aprilie 1919 are loc turneul Teatrului Național din București, al cărui director a fost I. Peretz. Repertoriul era, cum se vede, valoros: *Hamlet*, *Oedip rege*, *Vlaicu Vodă*, *Vișorul*. Capete de afiș: C. I. Nottara și Aristide Demetriade.

Adresîndu-se artiștilor, Ion Agîrbiceanu spunea: „Voi ați venit, a doua armată care era necesară pentru triumful deplin al libertății noastre... Ați venit să deșteptați, să întăriți sufletul românesc, conștiința românească, singura temelie solidă a țării tuturor românilor.

Seara de 14 mai, pentru românii din Cluj a intrat în legendă. Primele cuvinte rostite în limba română pe scenă au fost, cum se știe, încărcate de o copleșitoare emoție: „S-a potolit furtuna“.

Momentul acesta a fost precedat de altul, nu mai puțin emoționant. Un martor ocular povestește: „Într-o tăcere religioasă răsună deodată accentele imnului regal. Lumea cutremurată, se scoală în picioare. E întâia cuminecătură cu sufletul Regelui, cu sufletul Neamului, cu sufletul țării”.

La 1 decembrie avea să se deschidă prima stagiune a Naționalului clujean, fapt ce va schimba destinul teatrului românesc în Ardeal. Demersurile temeinice ale membrilor Societății Fondului de teatru românesc, în fruntea căreia strălucea numele lui Iosif Vulcan începeau să-și arate roadele.

Fiind socotit „cea mai bună școală de educație națională”, teatrul a fost sprijinit, după cum știm, deopotrivă de dascăli și de fețele bisericești. Așa se explică de ce în fruntea Teatrului de Vest s-au aflat doi episcopi români.

Anul 1923 a însemnat pentru românii beiușeni un moment de neuitat. Consemnând turneul Teatrului Național din București, ziarul *Beiușul* din 8 dec. 1923 avea să consemneze evenimentul: „În ziua de 2 decembrie 1923, artiștii Teatrului Național din București au înscris cea mai luminoasă pagină în analele Beiușului. Mândri și fericiți de a-i fi putut saluta în mijlocul nostru, le mulțumim din inimă pentru această operă de consolidare și unire sufletească, dorind ca aceeași dragoste să le răsplătească munca și sacrificiile”.

Trupa, condusă de Ion Marin Sadoveanu, a sosit la Beiuș în dimineața de 2 decembrie 1923. Beiușul a îmbrăcat haină de sărbătoare, întâmpinând și cinstind cum se cuvenea pe „apostolii culturii naționale”. Bine cunoscuta ospitalitate a bihorenilor nu s-a dezmințit nici de astă dată.

La toate reprezentațiile, sălile au fost arhipline. Pe lângă beiușeni au venit și treizeci de țărani din comuna Finiș. Primarul Nerva Traian Cosma le-a urat artiștilor din București bun sosit la Beiuș, precizând că artiștii din București inaugurează cu acest prilej noua sală de spectacole a orașului. A răspuns, printr-o scurtă dar elocventă alocuțiune, Ion Marin Sadoveanu.

În prima seară s-a jucat *Vlaicu Vodă*. În rolul titular: Aristide Demetriade. Succes imens. În seara a doua a vorbit, înainte de spectacol, Ion Marin Sadoveanu. S-au jucat apoi două comedii: *Arvinte și Pepelea* de Alecsandri și *Pe malul gârlei* de D. Ollănescu-Ascanio. S-a mai oferit, ca un supliment, dramatizarea lui Ion Marin Sadoveanu *Moartea lui Fulger* după Coșbuc. Dimineața artiștii au dat, gratuit, un matineu cu *Arvinte și Pepelea* la care se spune că au asistat 1200 de elevi, probabil jumătate din aceștia au stat în picioare.

În seara a treia, mult așteptată, a venit rîndul lui *Hamlet*. Protopopul Petru E. Papp a ținut un discurs emoționant. „Publicul, scrie cronicarul, era în delir. Casa de bilete luată cu asalt: unii și-au adus scaune de acasă. „Artiștii au fost ovaționați și chemați de nenumărate ori la rampă”. Nimănui nu-i venea să plece, să se despartă de ei. „Fără să mai fi fost tînăr pe vremea aceea, totuși prințul Danemarcei întruchipat de Demetriade mustea de tinerețe – scrie G. Ciprian – prinț din creștet pînă-n tălpi.”

„Uitați-vă – scrie un cronicar ce semnează Terentius – la mușchii feței lui Demetriade și veți observa prototipul imaginar al măștii tragice! Colțurile gurii aplecate, buzele subțiri, două cute ce împrejmuiesc gura în două verticale ovale, armonios pronunțate; ochii adânciți în orbite, triști, triști, triști ca nebulositatea Nordului, eleganța dusă pînă în cele mai mici amănunte, perfect armonizată și ea cu ritmul călduros al jocului său – toate astea fac din Demetriade elementul care, în sufletul cui l-a văzut, ocupă un pedestal frumos. ... Privirea lui arde de o patimă tristă... din ochii lui curge în valuri nepăsarea enigmatică a Sfinxului...”

Văzut o dată, Demetriade, într-un rol care îi convine, icoana vie a jocului său i-o porți în suflet pentru totdeauna“. La începutul lui aprilie 1926 Demetriade revine la Beiuș. El joacă o singură reprezentație cu *Morfina*, o dramă ce nu i-a oferit nici pe departe prilejul rolurilor din *Hamlet* sau *Vlaicu Vodă*. În amintirea cronicarului stăruie însă personalitatea inconfundabilă a maestrului.

Artiștii au fost conduși la gară cu muzică. Tinerii cîntau cîntece patriotice, însuflețitoare.

„Maestre, – avea să-i scrie lui Demetriade peste cîteva zile, primarul Beiușului, Dl. Nerva Traian Cosma – fericiti și mîndri de a vă fi putut admira în Beiuș, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a primi expresiunea recunoștinței și omagialei noastre mulțumiri pentru înălțătoarele clipe de elevare sufletească de cari ne-ați împărtășit... Nu găsim cuvinte pentru a vă putea arăta admirația și cultul nostru pentru arta și talentul Domniei voastre, al cărui nume face cinste culturii și artei românești în toată lumea“.

Rugîndu-l stăruitor să mai vină la Beiuș, continuă: „Ne-ați înălțat moralul, ați trezit în noi conștiința mîndriei naționale, iar concetățenilor noștri le-ați demonstrat prin desăvîrșita Domniei Voastre artă, superioritatea geniului latin“.

Scrisorii, publicate în foaia beiușană, îi urmează și răspunsul prompt al artistului.

„Mi-ați adus cele mai frumoase omagii de admirație la care poate rîvni un artist: sînt adînc impresionat și nu știu ce cuvinte de mulțumire să găsesc pentru Domnia Voastră și concetățenii Domniei Voastre. Vă rog să credeți că frumoasele zile pe care Bunul Dumnezeu mi le-a sortit a le trăi în mijlocul inimoșilor beiușeni au rămas adînc gravate în colțul cel mai curat al sufletului meu și aștept cu înfrigurare ziua cînd mă voi găsi iar în mijlocul Domniilor Voastre“.

Primăria din Beiuș trimite, cu ocazia jubileului de 30 de ani de teatru ai maestrului Demetriade, o telegramă, anunțînd totodată *botărirea reprezentanței comunale a Beiușului de a da numele Aristide Demetriade teatrului lor*.

Cronicarul de la *Universul* din 13 ianuarie 1931, la un an de la moartea lui Demetriade avea să scrie, cu mîndrie, dar și cu tristețe: „În întreg cuprinsul țării nici un teatru pînă atunci, nu purta numele unui actor“. Pe lîngă această mare cinste, să spunem, reciprocă, Demetriade a fost numit și cetățean de onoare al Beiușului.

Bunul nostru prieten, regretatul Profesor Titus Roșu, la venerabila vîrstă de aproape 90 de ani ne-a povestit cum a fost martor ocular la succesele lui Demetriade. A fost unul din sutele de elevi care l-au ovaționat și l-au condus la gară... atunci, la Beiuș.

„Fraților și regi măriti-ne spunea-voi nu vă puteți imagina bucuria și entuziasmul nostru, urmărindu-l pe Demetriade în *Hamlet*, ne mărturisisește Domnul Profesor; a fost copleșitor. Noi mai văzuserăm așa zise spectacole ale amatorilor la Beiuș, dar acestea au fost cu adevărat primele spectacole de teatru pe care le-am văzut. Emoționați, am urmărit cu sufletul la gură jocul admirabil, desăvîrșit, al actorilor, între care strălucitor și sobru, se afla Demetriade. Eram ca în transă. Au trecut, iată, șaptezeci și cinci de ani de-atunci și mai am încă vii în ochi și în minte imagini din spectacolele acelea. Impactul a fost enorm“. În ochii Domnului Profesor strălucesc lacrimi de emoție.

Ludovic Dauș scria despre Demetriade în 1931: „Cînd era pe scenă, toată înfățișarea sa se înmăldia în linii statuare, de o nobleță clasică, gesturile deveneau armonioase și sigure, toată ființa lui se avînta, prindea viață și se desăvîrșea intens în rol, pe cînd glasul-i orchestra toate subtilitățile și intențiile textului, da amploare și emoție cuvîntului, devenea cîntec, se revolta, gemea, se-năbușa, murea. Avea un fel al lui de-a zice versurile, de-a le tăia și de-a masca rimele, pentru ca din înmăldierea lor să nu rămîie decît omenescul cel mai adînc“.

Cînd se împlineau 40 de ani de cînd marele actor se dedicase scenei, anunșindu-și retragerea, primarul Beiușului i-a scris, cu emoție: „Veniți, Maestre, acasă, odihniți-vă la noi oboselile apostolatului de 40 de ani. Vă așteptăm cu drag și nestrămutată admirațiune. Fiul Beiușului să vină... acasă... să trăiască ani mulți, cu sănătate“.

Din păcate, urările beiușenilor de „bătrîneți îndelungate“ nu s-au împlinit. Bolnav de mai multă vreme, obosit, Aristide Demetriade se stinge în 1930.

Pateticul articol scris de bunul său prieten N. Soreanu *Gînduri de despărțire* se încheie cu aceste frumoase cuvinte: „Din sacrificiul și strădania noastră s-a deschis drum bătătorit și sănătos pe care se urcă spre glorie generația actuală“.

ION MÂINEA – PROSPERO

ION MÂINEA – Prospero în spectacolul *Furtuna* de Shakespeare, regia Tudor Chirilă, stag.1992/93 (interviu publicat în caietul program al spectacolului)

– *Ce înseamnă pentru tine, stimate coleg, întâlnirea cu personajul Prospero?*

I.M.: Specialiștii, cercetătorii, teoreticienii, aduc în discuție sursele de inspirație pentru acest titan, Prospero. Una din ele poate fi marele Leonardo da Vinci. Ei! Cum să mă simt într-o asemenea vecinătate? Motiv pentru care am „fugit“ cît mai repede și m-am refugiat în strădania de a rosti superbul verb shakespearian într-o formă cît mai frumoasă, de care publicul, sînt sigur, are atîta nevoie.

– Furtuna se știe, este testamentul lui Shakespeare. Cîntecul său de lebedă. O capodoperă, despre care un cercetător englez spunea că „poate fi citită” aproape în tot atîtea feluri ca și Hamlet. Și, firește, suportînd, de asemenea, numeroase viziuni scenice. Montările celebre – nu puține – ale lui Strehler, Brook sau Ciulei, nu-i sperie, nici nu le creează complexe tinerilor regizori, ba aș zice, dimpotrivă, le ascute sentimentul polemic, competițional. E bine, e rău? Cum socoți că e? Curaj, insolență, iresponsabilitate?

I.M.: Mai știi și eu? Cînd privesc unele montări din acest adevărat tezaur îmi spun că este vorba de toate la un loc. Atunci îmi întăresc convingerea că marile texte trebuie atacate la maturitate, ele necesitînd o bogată și profundă cunoaștere și experiență de viață. Asta pe lîngă inteligență și o bogată cultură, se înțelege. Dar dacă se întîmplă după cum s-au petrecut lucrurile cu *Amadeus* pe scena noastră, cu ani în urmă, cu extraordinarul examen al lui Ducu Darie, atunci ce să zici? În final zici că nu mai știi.

– „S-a sfîrșit lucrul cu Furtuna”, scria Peter Brook cu emoție, cu părere de rău, cu acea sfîșiere, dar și cu o superbă liniște interioară care-i vine, cred, artistului mare, dintr-o dumnezeiască siguranță că încă nu știe totul, încă n-a pus punct la ceea ce se cheamă „oribila – și, vai, fantastică – mașinărie de făcut spectacole”, că de fapt, lucrul în artă nu se sfîrșește niciodată. Ești și tu, iată, aproape la sfîrșit, cu acest spectacol. Care îți sînt îndoielile, care certitudinile?

I.M.: Mai întîi trebuie să precizez că un spectacol nu are, poate niciodată sfîrșit și tu știi asta la fel de bine ca mine. Chiar după ce a fost scos de pe afiș, uneori mult după aceea, te mai urmărește o vreme, uneori toată viața, mai ales dacă a fost un personaj important. *Furtuna* este un asemenea spectacol și nici nu l-am început. Îndoieli? Un noian. Certitudini? Frumusețea și densitatea acestui text copleșitor.

– Furtuna ne îndeamnă oare la visare? Ne oferă ea cumva optimism, încredere, speranță? În jurul nostru violența ne sperie, oamenii, omenirea, par a se afla în derivă. Se apropie oare, sînt semne de apropiere a apocalipsei sau asta e numai așa, o vorbă? Or, dimpotrivă, glorificăm – poate și cu acest spectacol – arta TEATRULUI atotdătătoare de viață, de frumos, de bucurie? Însetați de cunoaștere și incapabili să cuprindem tot ce e viață, tot ce e artă? Ce facem cu Furtuna noastră, cui folosește ea, azi?

I.M.: După cenușiul vieții noastre de pînă de curînd, deschiderea ce ni s-a arătat ne-a amețit puțin, sîntem într-o continuă cavalcadă, cu atît mai înrobitoare și extenuantă cu cît mai multe obstacole de tot felul întîlnim în cale. Ele pot fi violență, sărăcie, griji zilnice, instabilitate, teamă... dar dacă nu azi, mîine sigur ne vom recăpăta echilibrul pierdut și toate lucrurile vor reintra în matca lor firească. Printre ele vor fi, neîndoielnic și ARTA și CULTURA – hrana sufletului de care ne e atît de dor.

– Crezi, chiar crezi, Prospero, că sîntem cu toții naufragiați pe o insulă, pe această insulă și siliți de împrejurări s-o locuim? Este important oare să ai mantia și bagheta magică spre a convinge spectatorii-martori că poți face minuni? Hai să fim sinceri, ce minuni mai poate face azi un artist dramatic? (întrebarea însăși devine dramatică în condițiile de azi...)

I.M.: Da, arta poate face minuni. Nu cu mult timp în urmă sufeream de frig, de întuneric și de ... salam cu soia. Și totuși publicul umplea sălile de teatru. La mai toate spectacolele, spectatorii plecau din frigul și întunericul locuinței lor, înfruntau întunericul străzii și intrau în frigul sălilor de teatru. Cu paltoanele pe ei, cu fularele la gît și cu mănușile pe mîini, aplaudau strădania artiștilor. Nu este asta o minune? Ce le oferea atunci? Să ne aducem aminte. Cu toată cenzura și vizionările la care eram supuși, cu toate amputările impuse textelor sau spectacolelor, prin atîtea vizionări, reușeam să oferim publicului nostru, într-o complicitate tainică și sublimă, Speranța. Da! Arta poate face minuni. Și cu cît condițiile sînt mai grele, de tot soiul, că le știm, cu atît minunea de care avem atîta nevoie cu toții este mai sublimă.

– Creația înseamnă și bucurie și suferință. Cîtă bucurie și neliniște a sădit în sufletul tău acest rol superb cu care, iată, după strălucitul Salieri (din Amadeus) te întâlnești azi?

I.M.: Laboratorul actorului este un loc tainic și intim, de multe ori nedeslușit nici de el. Salieri a avut o audiență fericită, mă refer la spectacolul nostru *Amadeus* și a ținut afișul, cu mai mici sau mai mari întreruperi, cîtiva ani buni. Astăzi mă întreb cîte reprezentații va avea... Prospero?

* * *

Dacă tot am vorbit de soarta spectacolelor, recunosc, azi, că *Furtuna* a avut o viață scurtă, inadmisibil de scurtă. Dar nu numai ea... din păcate lipsește azi, din teatrele noastre, în multe dintre ele, să nu fim nedrepti, grija adevărată pentru VIAȚA unui spectacol. În provincie, mai ales. Nu se vînd hai să zic, științific, spectacolele, cu reclama adecvată, cu aducerea publicului prin mijloace inteligente, nu ca înainte de '89 (trăiască sindicatele!) „organizat“, cu rîndul, adesea asta însemnînd obligativitate... Cercul îmi pare vicios: nu se face reclama cea mai adecvată, că nu sînt bani și nu vin pentru că reclama este săracă, fadă, insipidă de cele mai multe ori. Nu invită, ba chiar alungă...

În ultima vreme, văicărelile s-au înmulțit. Oamenii de teatru se plîng în gura mare. Sînt oropsiți, pedepsiți, neglijați, marginalizați. Îndură multe și pe nedrept. Ei bine, așa e! Văd că, indiferent de „garnitura“ guvernamentală, nimeni n-are suflet pentru învățămînt și cultură. Las' că nu are nici pentru sănătate, dar asta e altă poveste. Bugetul nostru e minuscul; am putea spune că, la cîte nevoi sînt, „lipsește cu desăvîrșire“. Dar cum să dai vina pe destin, cînd, în aceleași condiții, unii se descurcă? Veți spune că aceasta-i treabă de jolly-joker și noi nu de asemenea manageri avem nevoie în teatre. Dar nici de plîngăreți. Sigur, artiștii nu pot să spargă geamurile prefecturilor, deși văd că agresivii au mai mult succes. Dar pot să joace, de pildă, în fața primăriilor și a prefecturilor, nu-i oprește nimeni. Ca-n *Arta comediei*. Și-n piețe și în fața teatrului, arătînd lumii, urbei, că sînt în stare să joace, chiar așa, nemîncăți și îmbrăcați modest. Jelaniile neîncetate obosesc și devin inutile. Nimănui nu-i face plăcere să aibă în preajmă văicăreți.

Dar, dacă accepți să repeți și să joci în spații murdare, invocînd lipsa banilor (și a măturii!), dacă nu cauți continuu soluții pentru toate dificultățile și problemele de care te lovești, ci stai doar să te văicărești, eu zic că-ți meriți soarta.

Ce să spui despre acei directorași care azi se smiorcăie, mîine spun o glumă șefilor, doar-doar s-or îndura de ei, poimîine dau afară cinci salariați și pensionează peste noapte încă cinci colegi, „fără milă și-ndurare“, care n-au nici o strategie serioasă, dar nu și-ar da demisia, în semn de protest, nici morți? Salariul ce și l-au atribuit, generoși, e oricum mult mai mare decît al colegilor!

Și-atunci, soluțiile lor nu sînt, nu pot fi radicale, sînt doar mărunte, prelungind agonia: mai cerșesc, mai închiriază un spațiu (ah, chiriile, – n-o să mai găsești cotlondin teatru, neînchiriat), mai așteaptă mila celor de sus. Cel de Sus, în schimb, și-a întors, scîrbit și el de-atîta văicăreală, capul și privește în altă parte. Bunăoară, la cei – puțini – care conduc, zbătîndu-se zi și noapte, teatrele particulare.

(Scena, nr. 15/1999)

ÎN CENTRU E ACTORUL...

Scurtă convorbire cu actrița Kiss Törék Ildikó, directoarea Studioului Kiss.

– *Stimată Kiss Ildiko, ai reușit, iată, să închei cu bine cea de a doua ediție a Festivalului teatrelor de Studio din Bazinul carpatic, aici, la Oradea unde, cu o încăpățînare și o consecvență care te onorează, menții în viață singurul teatru particular de limbă maghiară din România: Studioul Kiss (unii cred că ai dat numele tău Studioului, dar, pentru cei care nu cunosc limba maghiară vom spune că acest cuvînt, Kiss înseamnă de fapt Mic, deci Teatrul tău se numește Mic). Ei*

bine, acest teatru micuț, este amenajat într-o pivniță devenită un loc plăcut, frumos garnisit cu mochetă, cu scaune comode, cu lumini bune. Și unde spectatorul e înfîmpinat cu prietenie de un clown simpatic și e poftit să intre...

Dar tu mai organizezi spectacole și în alte spații, unele chiar speciale – cum ar fi o biserică în construcție, o sală de muzeu, sau în alte spații, în țările prin care ai mai jucat: Ungaria, Germania, Suedia, Austria. Un repertoriu exigent, opțiuni serioase, distribuții gândite cu cea mai mare seriozitate, buget minim, organizare impecabilă.

K.T.I. – Ideea mea, de a invita trupe din cât mai multe țări din zona ce dă numele festivalului, și de a juca în limbile maghiară, sîrbă, română, germană, idiș, slovacă etc. a fost bună. Chiar așa, s-a jucat în trei-patru limbi și anul acesta (de fapt și materialele publicitare, toate, s-au redactat în trei limbi: maghiară, română și germană.

Am ținut, se asemenea, să nu trădez o altă idee, la care țin foarte mult și anume, să invit spectacole în care, pe drept cuvînt să stea în centru, actorul, nu neapărat să fie spectacole de regizor. Cu toate că asemenea spectacole, cum ai văzut și tu, n-au lipsit din programul festivalului.

Din nefericire, neavînd suficiente resurse materiale, am fost privată, ca selecționară unic, de posibilitatea de a viziona pe viu toate spectacolele înscrise. Uneori ai și surprize în astfel de cazuri, casetele nefiind întotdeauna suficient de concludente.

– Am văzut cîteva spectacole foarte bune, excelente chiar, cum ar fi cel al Teatrului Illyes Gyula din Beregovo (Ucraina) cu „Așteptîndu-l pe Godot” de Samuel Beckett (în regia tînărului Vidnyanszki Attila): o viziune originală asupra piesei atît de cunoscute, cu o talentată – pe drept premiată – actriță, Szücs Nelli, în rolul lui Estragon.

K.T.I. – Am organizat și un Colocviu deosebit de interesant, pe teme strict profesionale și de comunicare. Au fost de față actori, gazetari, regizori, criticii Oberten János, Strakula Attila. Din partea Ministerului Culturii a fost prezent un cunoscut critic, Zseransky Istvan.

– Eu am fost aproape tot timpul acolo, în Festival, și pot spune că m-am simțit foarte bine cu voi, atît în sălile de spectacol, cît și în lungile și fertilele discuții din fiecare seară. Vă doresc (fie și soțului tău, Varga Vilmos, colegul, partenerul, ajutorul tău neprețuit) succes și curaj pentru ediția următoare.

A consemnat: Elisabeta Pop, iunie 2002, Oradea.

VREMEA CONTRACTELOR DE MUNCĂ SAU TOȚI AU DREPTATE!

În timp ce frenetica scenă adăpostește oră de oră repetiții, spectacole, și iarăși repetiții, și iarăși spectacole, în culise se dau altfel de bătălii. Iată, în ceasul nefast al semnării contractelor de muncă, legile financiare, atît de puțin elastice, impunînd încadrări salariale rigide, trezesc animozități, supără, deranjează, scandalizează.

Directorul, care e persoana pusă să conducă o vreme colectivitatea, trupa, teatrul, încearcă să respecte legile acestea dure, stabilind niște principii în care, de bună seamă, crede. Cerînd îngăduința să pună deoparte pentru cîteva zile proiectele repertoriale, lecturile, studiul distribuțiilor, contractele cu colaboratorii – într-un cuvînt, teatrul –, directorul porcede la aceste plicticoase îndatoriri administrative .

Se declanșează mari patimi, imense supărări, se dezvăluie orgolii, vanități, invidii pecuniare sau profesionale. De fapt, toți au dreptate.

Directorul are dreptate: procentul trebuie respectat, categoriile nu se pot întinde ca un gumilastic, asta e. În categoria I intră A,B,C,D, în a II-a F,G,H, ș.a.m.d. Actorul care este în categoria a III-a are dreptate cînd spune că merită să fie în categoria a II-a. Joacă în patru premiere din cinci, nu bea, nu fumează, vine la timp la repetiții.

„Și ce dacă beau?! zice cel din a II-a. Beau, dar joc foarte bine și nu sînt beat niciodată pe scenă. Păi ce, cîți se compară cu mine? Problema e cîți spectatori aduci la teatru. Nu e destul să fii serios și disciplinat, mai trebuie să ai și talent. Eu am cu carul.“

Are dreptate.

Are dreptate și colegul Z., care de poimîine pleacă din teatru. Cum adică? A venit în teatru deodată cu soția lui, ea a „săltat“ la a II-a și el a rămas la a III-a. „Doar sîntem la fel de buni, nu-i așa? Dacă nu-mi dați și mie a II-a, plecăm.“ Soția are dreptate, a jucat mult și a avut cîteva roluri principale în care a fost foarte bună. Și soțul are dreptate, și el a jucat și mult și, crede el, bine. Deține directorul vreun aparat de măsurat exact talentul? Nu, nu deține.

F. pleacă într-un teatru în care categoria I nu prea e ocupată. Deduci că nu e plin de vedete. pentru el contează cîteva mii de lei pe lună. Are dreptate. Are doi copii, și banii nu-i ajung niciodată. „Bine, dar profesia?“ încerci să-i aduci aminte, „Ce profesie? Săli goale acolo, săli goale aici.“

L. este de-a dreptul iritată. „Poftim, cine-mi dă mie note pe munca de-o viață! Nu suport! Mă pensionează de la-nții! Un asemenea teatru nu mă mai interesează. Să fiu înlocuită peste tot. Vă bateți joc de oameni!“ „Poate te răzgîndești și rămîi măcar pînă la sfîrșitul stagiunii. Nu te doare inima de teatrul acesta? Doar ești una din fondatoarele lui“ – îi spui. „De ăsta?! Nu mă mai interesează. E dreptul meu să mă pensionează. Dacă nu mă lăsați, vă dau în judecată.“

Are dreptate. Chiar, e dreptul ei. A trecut cu cinci ani de vîrsta pensionării. Ce-i de făcut? Are și ea dreptate. După patruzeci de ani de teatru merita categoria I.

„40,60, ce mă interesează? Cîți ani au stat unii sau alții în teatru? Mie să nu-mi spună cît au stat, ci să-mi arate pe scenă, să-i văd eu acolo, pe scîndură, nu în cartea de muncă.“ Replica – dură, recunosc – vine dinspre cea mai tînără actriță, domnișoara P. Are dreptate. Dar și actrița pensionabilă are: în tinerețe ea a jucat mult, foarte multe roluri, mari și mici de-a valma, în mii de reprezentații, a bătut țara-n lung și-n

lat în turnee și deplasări, a răbdat iarna de frig, a murit vara de cald, a tremurat noaptea de frica hoților, mergînd singură spre casă. A fost disciplinată, nu a întîrziat la nici o repetiție, nu s-a suspendat nici un spectacol din cauza ei. Are dreptate. Dar și tinerica are dreptate. Ea trăiește *acum* din salariul *de acum*. Ce să facă ea cu 30.000 de lei, cînd un pachet de țigări costă 500, un pahar de pepsi 100, un kilogram de carne 1600? Din ce să trăiască, și să se mai și îmbrace elegant, cînd un palton costă 50.000 de lei, iar un pulover 30.000? Are dreptate. Ea joacă acum, și aici. În Vest ar avea 300.000 pe lună, nimeni nu ar întreba-o ce vîrstă are, nu i-ar aduce aminte că a terminat doar de trei ani facultatea; ar distribui-o și ar retribui-o! Are dreptate...

Sînt mîhnită. Asist de două săptămîni, neputincioasă, la asemenea discuții. Toți au dreptate. Și cei care dau, și cei care ar dori să primească. Și cei care și-au irosit tinerețile jucînd atîtea roluri de comsomoliști și colhoznici, au răbdat de foame și de frig, iar acum și-au pus mari speranțe în schimbările posibile aduse de revoluție. Așteaptă și ei adevărul și dreptatea și aici, în spatele scenei, după atîția ani de minciună și de vicleană păcăleală. Are și directorul dreptate: e și el actor, înțelege foarte bine, ar da tuturor salariile cele mai mari, dar nu poate. Dura lex...

Sînt mîhnită mai ales pentru că sîntem cu toții atît de săraci, iar certurile noastre și toate aceste patimi dezlănțuite sînt parcă anume făcute să semene și între artiști discordie, să răscolească în cutia Pandorei, plină de orgolii, vanități, meschinărie. Acest timp rău a făcut să se strice ceva și în mecanismul fragil al artistului. Al artistului care, prin definiție, trebuie să fie generos, înțelept și tolerant. Cîți ani mai trebuie să treacă pînă cînd, fericiți, sănătoși și buni, artiștii noștri vor fi capabili de gesturi de generozitate, precum erau marii lor înaintași, intrați în legendă: Demetriade, Storin, Lucia Sturdza Bulandra, Aura Buzescu, Emil Botta și atîția alții? „NU banii mă interesează – a scris unul dintre ei – ci toate bucuriile pe care le pot oferi, dacă-i am, cu acești bani, tuturor prietenilor și familiei mele“. Și el avea dreptate.

P.S. Orice asemănare cu personajele din teatrul nostru nu e întîmplătoare.
(*Teatrul Azi*, nr. ...)

COEFICIENTE INEFICIENTE

Contabili și economiști necăjiți, agasați, înconjurați de teancuri de hîrtii pe care le acoperă și le ascund cu grijă. Directori de teatru hărțuiți de actori curioși să afle ce se va întîmpla cu ei și cărora li se răspunde invariabil: „Nu știu nimic precis, veți vedea curînd, după ședință, nu vă speriați, o să fie bine“. O economistă mai dintr-o bucată mi-a făcut semn să ieșim pe coridor, să sorbim dintr-o ceașcă de cafea, ca să-mi spună ea ce și cum în legătură cu noua grilă de salarizare...

Nu știu dacă am înțeles totul exact: socotelile îmi par inutil complicate, iar rezultatul lor nu se poate să fie în nici un caz schimbarea în fond a condiției actorului, ci, mai degrabă, așezarea pe noi poziții temeinice a birocrăției românești. Ministerul Muncii, mi s-a spus, a dat Hotărîrea 125 cu normele de aplicare a Legii 154, stabilind o nouă evaluare a posturilor. Cu alte cuvinte, munca actorilor, ba chiar și „buna lor purtare“ sînt evaluate de mai-marii instituției, punctate cu note de la 1 la 5, apoi se face media, în funcție de ultima zecimală și sînt declarați premianți sau repetenți. Dar, mai ales, li se stabilește salariul.

Așadar, un actor va aștepta cu emoție nu să intre în scenă, nu să primească un rol, ci să-și vadă fișa în care l-au notat colegii, „șefii de compartiment“, directorul și domnul sau doamna – pînă nu demult, tovarășii – de la serviciul „resurse umane“ (vechiul serviciu de cadre). Artistul primește note pentru „pregătirea profesională, dificultatea operațională (!), sfera de relații“. Ce sferă de relații, ce dificultăți operaționale? „A, nu – mi se dă prompt replica –, nu e ce crezi. Se referă la gradul de adaptabilitate la complexitatea muncii, la asumarea responsabilității și la creativitate“. Mă uit la ea cu admirație. „Da’ de unde le zici așa de frumos?“ „Am memorie bună, îmi spune. Le-am citit de o sută de ori, de frică să nu greșesc. Greșești, plătești. Pentru că e vorba de banii actorilor.“

Îmi este imposibil să mi-i imaginez pe marii actori, cum ar fi Valeria Seciu, Marin Moraru, Mariana Mihut, Victor Rebengiuc, Radu Beligan, Ilie Gheorghe, Horațiu Mălăele și, Doamne, cîți mai sînt, cu o fișă de evaluare în mînă, cu note date de... cine? Chiar, cine le dă lor note, lor, maeștrilor? Cine calculează „coeficienții minimi și maximi“, dă note la purtare, asociază cu cifre, cu formule matematice și cine hotărăște ce loc ocupă un actor în ierarhia teatrului și ce salariu merită el? Domnul Atanasie, ministrul Muncii, îmi părea un om normal, ba chiar întrezăream oarecare iubire de teatru în ființa lui bonomă...

Chiar nu s-a gîndit nimeni ce rău este să-i lași pe actori la cheremul subiectivității colegilor lor, trecători directori sau șefi de compartimente? Sau, mai rău, la cheremul unor funcționari, fie ei și economiști eminenți, incapabili să dea „note“ muncii artistice? Dacă generalii nu pot fi supuși judecării unor grade inferioare, nu vād de ce ar accepta actorii, artiștii de orice fel, să primească note de la „cei desemnați“ de instituție. Oare nu le tremură mîna celor care dau notele? Mai mult, artiștii înșiși sînt puși în situația penibilă de a-și autoevalua munca, de a-și da note, cînd, se știe foarte bine, nu ei sînt cei ce fac repertoriile, nu ei își aleg rolurile și nu ei optează pentru un regizor.

Gluma este cu atît mai proastă, cu cît bani nu sînt, bugetul culturii este tot mai pipernicit, iar agitația asta inutilă nu face decît să creeze animozități, supărări, amărăciuni, dușmănii. Nu cumva a fost chiar ăsta scopul acestor ridicole măsurători de talente?

Cînd un director eminent ca Emil Boroghină (Teatrul Național Craiova) este nevoit să se gîndească serios dacă nu e cazul să-și dea demisia pentru că nu-și poate înfăptui programul cu banii primiți de la buget, mi se pare că ar trebui să lăsăm la o parte aceste maimușăreli ale formelor fără fond și să spunem mai pe românește: alegeți, fraților: ori înmulțiți paiele, ori sacrificați din măgari!...

(*Scena* nr. 14/1999)

AȘTEPTÎNDU-L PE PURCĂRETE

Ce tristețe în teatrele din țară, domnilor! Actorii tineri, dornici să se afirme – dar ce spun, dornici?, grăbiți, cu ochii peste gard, la vecinii de la Național, de la Bulandra, de la Craiova –, întreabă cu o candoare neprefăcută: la ei de ce vin Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Cătălina Buzoianu, Andrei Șerban, Silviu Purcărete? Și la noi de ce nu? Noi de ce să lucrăm cu puștiul cutare sau cu baba cutare? Cei bătrîni, înțelepți și realiști zîmbesc cu înțeles: las' că vin ei și ăia mari! Pînă atunci, hai, să nu stăm, să urnim un munte ca Shakespeare ăsta sau să punem umărul la Mazilu, să vedem ce iese, regizorul e cam „cruduț”, dar noi o să fim pe-aici, prin preajmă, nu-l părăsim...

– Ei, na! – aud –, cum ați vrea voi să ne afirmăm fără un mare regizor?

– Dar bine – dau să zic –, nici ei n-au fost toți mari dintotdeauna. Au ajuns. Ciulei era cu cinci ani mai mare ca Rebengiuc, cei doi colaborează de mult, de cînd aveau 30 de ani. Au „crescut” împreună și împreună au devenit celebri. Sau Clody Bertola cu Pintilie, Cotescu, Vali Seciu sau Leopoldina Bălănuță cu Tocilescu sau cu Cătălina Buzoianu, Ștefan Iordache sau George Constantin, Adrian Pintea sau... cu Dan Micu sau cu Dominic Dembinski...

– Ca să devii important, trebuie să joci! – aud.

– Să joci, dar nu oricum! Să joci în piese importante, scrise de autori mari! Și cu regizori importanți și buni!

– Și în absența lor?! ce facem în absența lor?

Întrebare dramatică. Zguduitoare. Fără răspuns! Păi, hai să judecăm – le-am răspuns tinerilor mei colegi. În țară sînt peste treizeci de teatre. Fiecare scoate cel puțin patru premiere pe stagiune (unele chiar cinci-șase). Asta face aproape 150 de premiere. Cîți regizori de linia înfii avem? Cinci? Șapte? Zece? Fie! Cîte spectacole pot regiza ei într-o stagiune? Unul? Două? Trei? Fie! Asta înseamnă treizeci!

Cîte din acestea sînt victorii certe, cîte pot fi „de mijloc” sau parțial reușite? Zece? Fie! Are la ora aceasta România zece, bărem zece premiere foarte bune? E discutabil.

Cine „acoperă” regizoral restul de 120 de premiere? Păi, hai să vedem! Regizorii din linia a doua – cei pomeniți, între cei buni, mai pe la coadă. Să fie șase? Cîțiva mai vin „de-afară” – nu mulți.

Au reintrat, în forță, pensionarii. Dar cîți sînt și aceștia? Poate zece? Urmează actorii-maeștri din fiecare colectiv. Cei care au jucat mult, au și veleități regizorale. Să spunem că în fiecare colectiv există un asemenea actor, deci se mai rezolvă o premieră-două în fiecare teatru. Vin la rînd „alte profesii“, atît de luate peste picior la noi (pe cînd la americani pune în scenă și agentul literar, și pompierul sau croitoreasa, cu condiția să dovedească talent și pricepere).

Și? Ei bine, mai rămîn tinerii! Studenții-regizori din anii III și IV. Ei ar trebui să muncească în teatre! Acolo, numai acolo, la locul de muncă vor afla ei într-adevăr cu ce se mănîncă această diabolică meserie. Dacă vor fi ajutați, dacă trupele vor fi cooperante, s-ar putea, cine știe, ca unele din ele să devină pepiniere pentru alți Ciulei, Pintilie, Buzoianu, Șerban...

– Dar noi, noi ce să facem pînă atunci? – mă întreabă retoric tînărul meu coleg.

– Să citim, să învățăm, să medităm, să jucăm, dacă se poate cu plăcere, în fața unor săli pe jumătate pline, sau pe jumătate goale... Să trudim în așteptarea marilor roluri și a marilor spectacole.

– Sună cam demagogic. Și dacă ne degradăm așteptînd?

– Posibil. Dacă ai altă soluție, spune-mi. Cît privește degradarea, rugina, ea se așează mai ales pe spațiile fără muncă. A, dacă așteptarea noastră se consumă în fața paharelor de vodcă și în nesfîrșitul fum de țigară, în bîrfe mărunte... Altminteri, nu văd de unde ar veni degradarea.

– Noi îl așteptăm pe Purcărete! Ori el, ori nimic! Să vină, să ne vadă, să ne placă, să ne distribuie, să avem succes, să plecăm în... Brazilia. Întîmple-se orice, numai să vină Purcărete!

Așteptîndu-l pe Purcărete...

(Scena)

GLOSE LA „IBSEN ȘI TEATRUL INVIZIBIL“ DE ION VARTIC

„A reveni după îndelungi rătăcirii, în casa Dramei – scrie undeva Ion Vartic – înseamnă a debarca pe tărîmul natal“, a te întoarce acasă, în patrie. Ion Vartic s-a întors, iată, în mai multe feluri, acasă, adică la TEATRU. N-aș zice că „rătăcirile“ lui îndelungi prin labirinturile literaturii comparate sau prin culoarele Ministerului Culturii, personificat în Excelență, n-au avut nimic „teatral“ în ele, dar, cu această carte atît de „vizibilă“ și densă despre teatrul... invizibil, ca și prin înființarea secției de teatru în cadrul Facultății de Litere din Cluj-Napoca, el se întoarce definitiv acasă, în lumea plină de mister și farmec a scenei, a teatrului. Lume pe care nu numai că o iubește cu o dragoste mereu proaspătă, dar o și cunoaște amănunțit, ca din carte sau chiar din carte, cum nu multora le este dat s-o știe.

Așadar, IBSEN, „magul nordic“, pe care mulți îl citează, dar mai puțini îl citesc; Ibsen, destul de rar jucat în anii din urmă în România, fiind calificat adesea fie monumental, colos, cerebral prin excelență, masiv, greoi, academic, desuet, perimat, plictisitor, destinat lecturii și mai puțin marelui public dar poate interesant, cine mai știe, pentru micul public, dacă o fi existând și așa ceva.

Îți trebuie curaj, nu glumă, să te apropii de „bătrînul vrăjitor“, capabil să „poetizeze intelectul“ fără să pară prețios, să povestească monoton fără să plictisească, să-ți vîre sub ochi detalii în aparență ne semnificative, dar în fond pline de semnificații, să-ți vorbească fără rușine de lucruri așa-zis rușinoase, în fine, să te arunce nemilos pe tărîmul ambiguității sau să te desfete cu armonia inegalabilă a replicii tăioase. De o rigoare de invidiat, conținînd eseuri de mare profunzime și subtilitate, observații originale și neașteptate, trimiteri și legături pe toate continentele literaturii, filosofiei și dramaturgiei, cu un aparat critic impecabil alcătuit, impunătorul op semnat de Ion Vartic este împărțit în patru capitole: „Ibsen, contemporanul nostru“, „Glose despre teatrul analitic sau teatrul invizibil“, „Teatrul și mișcarea recunoașterii“, „Astă-seară, Ibsen“.

Explicîndu-ne de ce l-a atras „subiectul Ibsen“, Ion Vartic face, pe traseul cărții, cu fapte, nu cu vorbe, dovada peremptorie a receptării intense a scriitorului în România. În acest scop, a „despuat“, după propria-i mărturisire, peste 850 de periodice, consultînd circa 1000 de referințe critice (eseuri, studii, recenzii, note, cronici). Concluzia sa e că Ibsen, în pofida oricăror aparențe, este scriitorul străin care s-a bucurat de cele mai multe comentarii critice. Cu observația că aceste comentarii se referă mai ales la conținutul dramelor și mai puțin la forma lor spectaculară. Dacă exegeții săi mai importanți l-au privit pe Ibsen în special în relația cu ascendența sa (tragedia greacă, Shakespeare, Schiller, Kleist), Ion Vartic, extrapolînd direcția critică, își asumă dificila misiune de a-l corela atît cu dramaturgia ce i-a fost contemporană sau cu cea post-ibseniană (Cehov, O'Neill, Miller, Tennessee Williams, Pirandello, Thomas Mann, Strindberg), cît și cu teatrul epic brechtian și cu teatrul absurdului (Ionescu, Beckett).

Cercetarea îl conduce pe autor spre o redefinire surprinzătoare a speciilor genului dramatic, din unghiul „mișcării recunoașterii“ (Hegel), constituind un excelent preludiu pentru o „redeterminare a dramei“. E vorba, în speță, de o redefinire a teatrului occidental, bazat pe cuvînt și individualitate umană, în vreme ce teatrul oriental are la temelie gustul și generalitatea ritualică. Cine îl cunoaște pe Ion Vartic știe sau bănuiește cel puțin ce plăcere diabolică trebuie să-l fi cuprins la fiecare descoperire insolită și noutate extrasă din te miri ce cronică gălbejită sau scrisoare uitată prin vreun scrin vechi, în legătură cu „subiectul“. Insolite ni se arată, prin urmare, nu doar titlurile eseurilor capitolului I al volumului („Peer Gynt și talmeș-balmeșul Eului“, „Un pirandellian timid“, „Hedda și filosofia adjectivală“, „Adrian Leverkühn,

urmaşul constructorului Solness“, „Parcela Domnului“, „Drama cu turn“), ci şi concluziile şi, mai ales, subtilele, rafinatele, neaşteptatele, surprinzătoarele observaţii şi comparaţii, paralelele şi trimiterile când savante, când jucăuşe, cu aparenţă de lejeritate superficială, în fond îndelung elaborate şi bine temperate. El te trimite, aş zice chiar te expediază dezinvolt ba la Sfînta Scriptură, ba la Hegel sau Kierkegaard, la Thomas Mann, la Georg Froddeck, la Jankélévitch sau Alice Voinescu. Nu o dată, cu umor, întotdeauna cu inteligenţă; astfel ne povesteşte că, de i-ar fi pus diagnosticul lui Peer Gynt, „doctorul Noica“ ar fi consemnat neîndoielnic, în fişa de observaţie boala *catholitei*, ceea ce înseamnă – explică el celor ce n-au apucat să înveţe pe de rost maladiile... noiciene, „infidelitate faţă de generalurile existenţei“ (nu faţă de generalii ei, am adăuga noi, în glumă), sper a-i da sensurile pe care le vrea şi pe care el le ignoră ca sensuri generale („Să fii tu însuţi, colo şi aici / În lucruri mari şi-n cele mici / Să le iubeşti pe toate deopotrivă“).

Uneori e maliţios; la obiect însă, nu de dragul maliţiozităţii. Alteori ironic-perspicace, precum în acel P.S. în care observă că Emil Cioran e un Peer Gynt-filosof, ce îşi conţine şi Topitorul de nasturi „ca mesager al Diavolului. „În mine nu există formă, ci numai posibilităţi de forme“, mărturiseşte Cioran. Teatrul ibsenian e numit „de umbră“ pentru că personajul intră în scenă, ne spune autorul, urmat de „umbră“ sa, în accepţiunea lui Jung însemnînd culpele sale obscure. În acest teatru trecutul e mereu prezent... în prezent sau, în orice caz, revine constant, uneori e o „evocare involuntară“ (un incident minor, o gafă, o bîrfă, o flecăreală nevinovată, o coincidenţă stranie). Aşadar, în „durata profană“, potrivit lui Mircea Eliade, care este prezentul, se instaurează un „timp sacru“ (trecutul), dar, paradoxal, la Ibsen nu se produce regenerarea, ci degenerarea elementului vital.

Eroii ibsenieni se află, aşadar, sub semnul Parcelor nordului, stăpîne peste timp şi soartă. Dar parcele „nu înşeală, ele împart omului destinul ce i se potriveşte, soarta care să-i fructifice întru totul vocaţia“. Despre „drama cu turn“, Ion Vartic a emis supoziţii pline de interes, dar tot el, iată, ne mărturiseşte, în ultima clipă (text adăugat, se vede, în şpalt, la corectură!), cu o mirare şi o bucurie de copil fericit, că şi-a găsit o jucărie dragă pierdută, zic, ne mărturiseşte emoţia cu care a aflat de la Nicolae Balotă, ce-a vrut să spună Ion Negoîtescu prin sintagma „drama cu turn“. Explicaţia, captivantă, ar fi că drama cu turn este o imagine răsfîrîntă, inversată: turnul răsturnat, ca un puţ, indică sondajul în profunzimile eului şi introspecţia lui dramatizată. Enigma a fost dezlegată. Cu alte cuvinte, drama cu turn nu este altceva decît echivalenţa figurativă a teatrului analitic.

Ajungem, aşadar, la capitolul II al cărţii, care analizează magistral dramaturgia ibseniană din perspectiva conceptului de teatru analitic. Făcînd trimiteri la Emil Reich (autorul monumentalei monografii „Henrik Ibsen Dramen“), la Alice Voinescu („Întîlnire cu eroi din literatură şi teatru“) sau la A. E. Zucker (biograf de excepţie

al scriitorului), ca să nu-i amintim pe ceilalți, foarte mulți, citați și, mai ales, citați cu atenție, Ion Vartic definește teatrul analitic ca un teatru în care efectele declanșează o acțiune regresivă de căutare a cauzelor, menționând că nu este o simplă problemă de tehnică dramatică, ci reflectă însăși esența dramei. Dar, observă și corectează subtil Ion Vartic, dramă înseamnă nu atât „întîmplarea“, cît „întîmplatul“. În vreme ce în piesa sintetică secretul personajelor rămîne tănuit, piesa analitică îl dezvăluie. Cuvîntul, la Ibsen, devine acțiune, așa încît observația lui Georg Lukács, cum că „omul care vorbește e mai personal, mai interesant decît cel care acționează pur și simplu“ acordă importanța cuvenită dialogului în teatru („Totul se petrece în dialog – spune el. Ce este furtuna din REGELE LEAR?. Vorbe. Vorbele Regelui și ale nebunului și ale lui Edgar“). Concluzia: în drama analitică întîmplatul se dezvăluie ca necesitate și destin, pe cînd în drama sintetică, el ne apare ca hazard și întîmplare. Încercătura de determinare și inexorabil conferă dramei de tip analitic un ce misterios, tulburător. Analiza pieselor (și ipostazierea lor grafică) este de un efect aparte: în locul presupusei aridități și uscăciuni a schemelor matematice, în carte, cu un rost bine definit te atrag infinit mai mult observațiile insolite, elegante și subtile, trădînd rafinament și o intensitate interioară creatoare, multă poezie, umor fin și o mare plăcere a cercetării în profunzime a subiectului urmărit.

Aproape, deci, de urmărirea traseului concret în timp, a personajelor celor douăsprezece piese ibseniene, găsești remarci încărcate de adevăr și poezie. Iată o mostră: „În dramaturgia lui Ibsen, destinul se manifestă într-un timp concentrat. Nu există decît trecutul; prezentul e iluzoriu, iar viitorul este exclus“. Dar, iată, Ion Vartic se folosește de formula extraordinară a unui personaj eliadesc: *Tîmpul celibatar*, spune el. Ce superb: *Tîmpul fără urmași!* Sau: după ce te ține încordat pagini întregi, referirile cele mai diverse (la Strindberg, Krleža, Camil Petrescu, Sudermann, Sartre, Shaw, Hauptmann, obligîndu-te să rememorezi respectivele scene la care face referire sau chiar să te duci rapid la sursă, Ion Vartic îți „pasează“ pe negîndite două-trei „șuete teatrale“, banale și hazlii, în legătură cu modul cum este pomenit numele lui Ibsen la cîteva piese mediocre românești de pe la 1900 (H. Lecca, în „Cancer la inimă“ sau Ana Ciupagea, ilustra necunoscută Ana Ciupagea, vorbind despre un oarecare Ibsen în „celebra“ ei piesă „Actul al V-lea“: „Cine-o mai fi ăsta, Ibsen? Halal femeie tînără și cu iluzii (Aristizza Romanescu, n.n.), știe cine e dl. Ibsen și nu știe, mă prind, care e cel din urmă model de pălărie de la M-me Vierot“). Amuzante, neîndoielnic, aceste inserții.

Citindu-l pe Hegel, Ion Vartic „atacă“ (în capitolul III) „teatrul și mișcarea recunoașterii“. „Un individ, spune Hegel – se ivește în fața altui individ.“ Și dacă ei nu trec indiferenți unul pe lîngă altul – adaugă I.V., dacă nu se ignoră deliberat, socotindu-se un fel de „lucruri“, din acea clipă se declanșează lupta recunoașterii. Conștiințele lor sînt oarbe. O conștiință de sine are în față o altă conștiință de sine.

lată sursa conflictului dramatic, nucleul dramatic însuși, cu cele trei faze presupuse de autor: întâlnirea, lupta („dorința lăcomă a fiecărei conștiințe de-a se servi de celălalt, ca de o pradă“), în fine, faza a III-a, recunoașterea (reciprocă sau unilaterală – stăpîn/slugă) sau abandonarea celui învins. Tragicul, ne spune Ion Vartic, se naște acolo unde realizarea recunoașterii devine imposibilă, „nerecunoașterea absolută e stigmatul mortal al tragediei“. În comedie însă, lucrurile stau tocmai invers: luptă două forțe (stăpîn/slugă) ce nu au „egală îndreptățire“, efectul comic decurgînd din balansul interșanjabil dintre dominație și servitute. Cu alte cuvinte, tragedia exclude recunoașterea, iar comedia înscenează doar parodia ei. Exemplele, multe și excelent alese, susțin admirabil părerera autorului. Dar, observă pertinent autorul, revelația dramaturgiei ibseniene (de fapt, a dramaturgiei secolului XIX) constă în aceea că teatrul nu vorbește despre individ, ci despre relația dintre indivizi.

Capitolul IV („Astă-seară, Ibsen...“) conține o riguroasă și plină de observații remarcabile, cronologie a spectacolelor ibseniene în România. Un volum de muncă impresionant, pricepere, inteligență vie, precizie savantă, răbdare de chinez bătrîn. Informațiile, fragmentele din cronici, notele, comentariile nu sînt însă cîtuși de puțin aride, dimpotrivă, sînt îndulcite, ca să zic așa, de nelipsita undă de ironie și umor mușcător adesea, senin, alteori și plin de înțelegătoare tandrețe pentru „trecutele vremi“ teatrale. Cititorului curios i se perindă prin fața ochilor nume de artiști celebri, de vedete intrate de mult în conștiința publicului și a istoriei teatrului românesc și universal. El află cu bucurie și cine a jucat sau regizat IBSEN în ultima sută de ani, în cele 109 montări (ar veni una și ceva pe an). „E mult, e puțin?“ se întreabă autorul. Cine a ieșit victorios și cine a ratat. Ni se perindă astfel, prin fața ochilor, numele Aristizzei Romanescu, cea care l-a adus prima pe scenă, în 1895, pe Ibsen, jucînd rolul Rebekkăi din *Rosmersholm*. Mari actori ca Ion Manolescu (30 de ani l-a interpretat extraordinar pe Osvald din *Strigoii*), Aristide Demetriade, Aglaie Pruteanu, G. Ciprian, Ștefan Braborescu, N. Soreanu, Maria Filotti, Romald Bulfinsky, Marioara Voiculescu (primul Peer Gynt, în travesti), urmați de George Vraca, de Geo Barton, Constantin Rauțki, Ionescu Gion, Gina Patrichi, Leopoldina Bălănuță, George Constantin, Florin Piersic (un Peer Gynt admirabil), Septimiu Sever, Virgil Ogășanu, Carmen Galin, Dan Condurache, Melania Ursu, George Motoi ș.a. de numele regizorului unor spectacole remarcabile, ce să mai vorbim: Paul Gusty, Marietta Sadova, Sorana Coroamă, Stanca, Liviu Ciulei, Cătălina Buzoianu, Dan Alecsandrescu (un spectacol cu *Nora*, de neuitat, în care a strălucit actrița Larisa Stase Mureșan), Aureliu Manea, Ștefan Iordănescu, Magdalena Klein.

Fire iscoditoare, Ion Vartic descoperă și scoate la lumină mărturii insolite despre aceste spectacole. Un exemplu ar fi cronica singulară a lui Nae Ionescu la spectacolul *Femeia mării*, din 1928 – cu Maria Filotti și Petre Sturdza. Sînt numeroase și reprezentative citatele din cronici despre toate spectacolele Ibsen. Unele de neuitat

(*Nora, Hedda Gabler, Femeia mării, Constructorul Solness, Un dușman al poporului, Strigoii, Peer Gynt, Rața sălbatică, Rosmersholm, Micul Eyolf, Stâlpii societății, John Gabriel Borkman, Când noi, morții, vom învia*), titlurile – nu toate – ale pieselor unuia dintre cei mai importanți dramaturgi, părintele dramaturgiei moderne universale. Al nostru, al tuturor, oriunde ne-am afla. Un fel de bun comun, pe care bine ar fi dacă teatrele și l-ar disputa mai des. Dar, de Ibsen creatorii se apropie mai greu. Pe lângă profunzime și cultură, Ibsen pretinde și o mare sensibilitate și o excelentă cunoaștere a vieții și a ... cărții nu mai puțin.

Salut, fericită, apariția acestei cărți unice în România, accesibilă (și necesară) în primul rând oamenilor din teatre (ca să nu zic de teatru) și o socotesc o lucrare deschisă: fericit va fi, în primul rând, autorul să adauge la noi apariții alte și alte capitole dedicate lui Ibsen în România. În rest, recunosc, am citit cartea cu o rară plăcere și o mare bucurie, „m-a desfătat gândirea din care au ieșit atâtea fermecătoare ... ficțiuni“. Cred că și acesta e tot un citat din Ion Vartic.

(*Unu*, nr. 8/1995/)

O VIAȚĂ ÎNTR-O CARTE

SILVIA GHELAN, DE IUSTIN CEUCA, (Editura Sarmis, Cluj, 1998)

În luna decembrie, în cadrul unuia dintre cele mai prestigioase festivaluri teatrale din România – Festivalul Teatrelor Naționale – ediția a VIII-a de la Cluj, au avut loc, printre alte multe manifestări artistice adiacente și două întâlniri „de suflet“: lansarea unui nou și frumos volum de poezii al eminentului actor și director al Teatrului Național din Cluj, Dorel Vișan și *O seară închinată Silviei Ghelan*, una dintre cele mai mari actrițe ale aceleiași teatru și a țării, desigur.

Silvia Ghelan, spunea criticul de teatru Doina Modola – directorul festivalului – împlinea cinci decenii de când juca teatru. N-o credea nimeni, firește, privind-o pe Doamna Ghelan, a cărei ținută și eleganță desăvârșite erau ale unei femei de... hai să spunem cincizeci de ani. Așadar Iustin (Doru) Ceuca, prietenul și colegul meu, mulți ani secretar literar al Naționalului, a scris o carte despre această remarcabilă artistă, autentică vedetă.

De pe coperta I te privește o Silvie blândă, cu un zîmbet cald, învăluit. Poate că este o fotografie „civilă“, poate e dintr-un spectacol, nu știm și nici n-am întrebat-o. De pe ultima copertă, același chip, poate cu ceva mai tânăr, dar mai aspru – sau poate doar o frunte bîntuită de gânduri. Din amîndouă însă te ținutiesc doi ochi negri, de parcă ar vrea să-ți pătrundă în suflet, să te cunoască, să te înțeleagă.

Aproape că-mi vine să stau cu ea de vorbă și să nu mai deschid o vreme cartea. Doar privind-o, i-aș putea alcătui un CV din care n-ar lipsi cuvîntul tumultuos. Dar nu, hai să deschidem cartea...

Îmi trec prin minte fără să vreau expresii consacrate ca „Viața ei a fost o carte deschisă” sau „Viața ei e un roman”.

Nu știu, chiar nu știu dacă viața Silviei Ghelan a fost ca „un roman”, dar știu că a trecut prin multe și grele încercări și bănuiesc și eu că a luptat, a muncit cu îndrjire, a învățat, ca să răzbată în lumea dură a scenei. Dar nu despre viața femeii, ci despre cea a artistei vrea să ne vorbească Iustin Ceuca în această monografie. Și, pe bună dreptate, pentru că, cine o cunoaște pe actriță, știe că de fapt viața ei adevărată a fost acolo, pe scenă, „sub luminile necruțătoare”, cum se spune. Încît uneori ai impresia că ființa ei fizică există numai pentru a fi un personaj. Dar ce spun eu un personaj, cînd ea a fost, pe rînd, sute de personaje.

Personalitate covîrșitoare, temperament vulcanic, sub aparența calmului proverbial ardelenesc, ea vine din familia, din stirpea rară a marilor tragediene Irene Papas sau Ana Magnani. Aceeași privire inteligentă, sfredelitoare, încărcată de tristețe, dar nu o tristețe demobilizatoare, resemnată, ci una specială, încărcată de voință, capabilă să ia în piept dificultățile și să intre în dialog cu destinul.

Silvia Ghelan a fost și este încă, regina neîncoronată a scenei. Învăluită în mister și poezie, ea nu încearcă în nici un fel să obțină popularitate ieftină. Vorbește puțin și cu măsură, păstrîndu-și energia exclusiv pentru scenă. Pentru locul acela unic, ales de ea pentru toată viața, unde și-a putut revărsa fără rezerve, cu voluptate, cu generozitate și iubire preaplinul sufletului ei mistuit de patimile atîtor femei cărora le-a dat viață, hrînindu-le din viața ei, ca o mamă perfectă. Dar și *luînd* de la fiecare, desigur cu măsură și cu luciditate, cu inteligență și cu maximă atenție. În fond, se întreabă, ca noi toți, autorul, CE ESTE ACTORUL? O concentrare a unei experiențe umane de excepție, a „unei mitologii eterne”...

Tipologia personajelor interpretate de Silvia Ghelan de-a lungul unei vieți artistice de excepție, este extrem de diversă, de variată, ca structură, ca gen, ca vîrstă, condiție socială și umană. Tragedie, dramă, melodramă, mai rar, ce-i drept, comedie. Slujnice urmate de doamne ministru, femei simple, istețe, voioase, urmate de doamne nobile sau chiar de regine, mame devotate sau soacre nebune, amante pătimașe sau soții tandre și resemnate, femei slabe și disperate sau superficiale și indiferente, fragile sau puternice, mincinoase sau demne, onorabile sau depravate toate, toate au trecut prin laboratorul său de creație cunoscînd alchimia specială a conceperii lor.

Doamna Clara (*Vlaicu Vodă*), Clitemnestra (*Ifigenia în Aulis* de Euripide), Mary în (*Lungul drum al zilei către noapte* de O'Neill), Olga (*Trei surori* de Cehov), Wanda (*Gaițele* de Al.Kirițescu) Vidra (*Răzvan și Vidra* de Hasdeu), Claire Zachanassian (*Vizita Bătrînei Doamne* de Dürrenmatt), Blanche (*Un tramvai numit Dorință* de Tennessee Williams), Ranevskaia (*Livada cu vișini* de Cehov), Cesonia (*Caligula* de Camus), Anna Fierling (*Mutter Courage* de Brecht), sau în film Doica (*Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu*), Doctorița (*Serata*, în regia Malvinei Urșianu), Mama

(*Întinericul alb* semnat de Andrei Blaier). Numai acestea, o mică parte din bogata ei fișă artistică, au umple de invidie, profesională, se-nțelege, pe orice actriță de la noi sau de aiurea.

Dar nu despre numărul personajelor interpretate vorbim, ci despre impresionanta lor consistență scenică, Silvia Ghelan fiind o actriță unică, imposibil de copiat, așa cum sînt dintotdeauna monștrii sacri. Copii palide după jocul ei se poate întîmpla să vezi oricînd, dar flacăra aceea unică a creatorului dăruit cu har, aceea este imposibil de imitat. Ori există, ori ba.

Timbrul special al glasului ei plin, rafinat dozat, inflexiunile, rostirea limpede, fără cusur, siguranța, rigoarea, seriozitatea, calmul (aparent, să ne-nțelegem), eleganța, exigența maximă, puterea de concentrare, emoția bine temperată – toate acestea au făcut din Silvia Ghelan o personalitate inconfundabilă.

Teatrul Național din Cluj, în casa Domniei Sale, adică, au vorbit, cu prilejul lansării de care aminteam, personalități de vază ale teatrului românesc: Vlad Mugar, Alexa Visarion, Dinu Cernescu, Doina Modola, Florica Ichim, Constantin Cubleșan, autorul monografiei, Iustin Ceuca, editorul cărții, apoi Anca Bradu, Dumitru Onaca – mulți ani director adjunct al Teatrului Național. Unii au laudat-o, alții i-au făcut chiar binemeritate declarații de dragoste. Toți au spus, emoționați, cuvinte minunate despre talentul și personalitatea extraordinară a actriței. Tuturor, colegi și prieteni sau fideli spectatori, Doamna Ghelan le-a răspuns cu eleganță, cu sinceritate și imensă emoție, mulțumindu-le celor prezenți și tuturor spectatorilor pentru că i-a simțit alături, vreme de cinci decenii și mărturisindu-le că a trăit numai pentru ei. Aplauze, nesfîrșite aplauze, unica și cea mai prețioasă răsplată a artiștilor.

Fiindcă de mulți ani mă onorezi cu prietenia Domniei tale, dă-mi voie, dragă Silvia, să te îmbrățișez cu dragoste și să-ți urez mulți și fericiți ani!

ȘTEFAN ZICHER: MINUNI COTIDIENE,

Biblioteca revistei Familia, 1998

Anul care tocmai s-a încheiat a fost darnic și bun pentru Dr. Ștefan Zicher, care și-a văzut tipărite scrierile datînd, cele mai multe din anii '60-'70 (deci „de sertar“). Poezie, proză, teatru. Trei volume într-un an. Nu e puțin.

Proza lui Ștefan Zicher, *Minuni cotidiene* este strînsă într-un volumaș de format mic, 11,5/16 cm, 126 de pagini. Modestia aparentă a cărții e înșelătoare, lectura dezvăluind un material livresc și de viață bogat și consistent și, nu mai puțin talentul real al naratorului.

Cele 26, 27 de povestiri, unele minuscule, schițe de o pagină sau chiar o jumătate de pagină, numite, simplu, „minuni cotidiene“, alcătuiesc portretul autorului însuși:

încît îți și pui, tu, cititorul, întrebarea firească, dacă nu cumva, apropiindu-se, prudent, excesiv de prudent, de lumea domestică, cea cu bucătărie de unde vin mirosuri ispititoare de sarmale și șnițele sau cea cu rafturi de cămară pline cu compoturi și murături apetisante, cu fotolii comode de unde poți savura în voie „o vechitură de film“ și unde ți se așează în poală leneșa și rîzgîiata pisică Luța, scriitorul lasă bucurios sferile înalte ale frumosului pur, sferile literaturii, ale muzicii și picturii și descoperă cu uimire copilărească farmecul nebănuit al acestor adevărate „minuni cotidiene“. Minuni pe lângă care autorul a trecut nepăsător întreaga viață și care, iată, e limpede, meritau mai multă considerație.

Sau poate greșesc eu și lucrurile stau tocmai pe dos: efortul soției, să-i spunem Agota, (un om foarte ocupat și ea, o avocată pledantă), de a fi și bună gospodină, plus toate miile de întâmplări și bucurii simple zilnice, în fond mărunte și fără importanță, îl forțează pe artistul creator – cu aerul său ușor plictisit, ușor agasat, arrogant și superior, să iasă din sferile înalte – ce spun eu să iasă, să coboare! – și pure ale artelor și literaturii, îmbiindu-l să vadă puțin viața cu banalele ei întâmplări cotidiene, pe care, mărinimos, scriitorul le numește „minuni“. Două surse clare și sigure de informare și inspirație are autorul: una livrescă, ce atestă lecturi solide, serioase, o frecventare pătimașă a artelor, a muzicii în special, celor mai diverse și cealaltă, obișnuita viață de toate zilele, parcă înclucindu-l pe autor pentru autenticitatea ei care rivalizează cu... livrescul. De unde și o energie pozitivă, o putere aproape magică, în orice caz aproape misterioasă și oricum, foarte atractivă, ce emană din poveștile lui Ștefan Zicher, încît după lectură, ele te urmăresc, te sîcîie, nu-ți dau pace. Și atunci recurgi la dicționare enciclopedice, la tratate de istorie, la cărți de filosofie sau, de ce nu, scotocești în propriul bagaj cu întâmplări personale. Să-ți verifici cunoștințele, memoria, sau pur și simplu să afli...

Procedeu folosit de scriitor e simplu: întâmplărilor banale, aparent normale, le conferă un aer misterios, excepțional, împingîndu-le în zona inefabilului sau chiar a absurdului, iar cele complexe, foarte serioase, sînt coborîte nu în prozaic, în derizoriu, ci în zona prietenoasă a accesibilului. Așa se întâmplă cu proza (și nu numai) bună: se citește și se receptează pe nivelurile de înțelegere ale cititorului: fiecare primește ce merită, în funcție de gradul lui de cultură sau de ce nu, de cîtă viață adevărată „are la bază“. Pentru a gusta plăcerea – ne spune un personaj înțelept ca un rabi – trebuie neapărat să ai „o cultură, ea oferindu-ți puțința de a te bucura de plăcere“.

Cîteva proze ne propun evadarea, refugiul binemeritat în lumea elitelor, a literaturii și a artelor, ca o posibilă compensare pentru blestemul de a fi nevoiți să trăim în banalul cotidian care înseamnă să mănîinci, să bei, să muncești, să faci afaceri sau sex, dar oricum să „faci“ și mai puțin să FII.

Și iată-ne acceptînd sau refuzînd un portret al Virginiei Woolf, dacă, bineînțeles, nu ne temem de ea, cum ne-nțreabă Albee, sau meditănd la ultimele două versuri

dintr-un superb sonet shakespeareian, cele care „strică” întregul edificiu al sonetului: „Sătul de toate mi-aș dori pieirea./ Doar că de mor, pustie-mi las iubirea”.

Într-o altă fermecătoare poveste, faci cunoștință cu LARS PORSENNA și înțelegi, ca prin farmec, ce înseamnă cu adevărat o înfruntare bărbătească. Te emoționezi apoi, aflînd dorința arzătoare a autorului, cititor împătimit, de a fi, nici mai mult nici mai puțin, decît personajul unui roman de Malcolm Levry, personaj atît de asemănător cu Levry însuși, răpus de alcool la numai 43 de ani. Suflet romantic, autorul nostru și-ar trece în cont mai ales eșecurile personajului drag.

Nimeni și nimic nu-l poate opri să încerce să schimbe cursul istoriei imaginînd scenarii (ah, scenariile!) în care evenimentele să se petreacă altfel. Motive de reflecție asupra agresivității, a intoleranței, a păgubitoarelor vise de expansiune. Îndrăgostit de Momsenn și de verdictele sale de specialist, Ștefan Zicher înțelege de ce zeul istoriei e incapabil să pedepsească crima, să facă legea, dar, mai ales să pedepsească fărădelegile. Astfel, autorul, se declară frate bun cu Asoka, nepotul celui care visa înfăptuirea unui stat puternic și care, brusc își întrerupe demersul belicos, trădînd visul a trei generații, numai pentru că acest vis înseamnă cuceriri cu prețul a prea multor vieți jertfite.

Cîteva proze scurte și foarte scurte (*Mesaj, Vacanța, Băiatul*) amintesc stăruitor de proza bună a unor americani cum ar fi Joyce Carol Oates, John Updike sau Raymond Carver sau ale unor ruși ca Rasputin, Șukșin sau de ce nu, a lui Cehov însuși, „de sub mantaua căruia mulți se trag”...

Minunile cotidiene sînt, uneori, marcate de nume sonore ca cele ale lui Thomas Mann, G. B. Shaw, Brahms, Malraux sau André Gide, Saul Bellow, (autorul unui roman „nerușinat de simplu”), Beckett, Gertrude Stein, sau maestrul Wilhelm Backhaus, care, fiecare altfel, s-au simțit datori față de publicul lor, creînd pînă în ceasul din urmă...

Fraze scurte, emoții condensate, intense, finaluri neașteptate.

Unele proze te trimit de-a dreptul la Urmuz, la Ionescu sau Kafka, nu însă fără a trece pe la „nenea Anghelache”. Neliniște, spaime, ciudățenii, nereguli cu lumea în care sîntem nevoiți să trăim.

Ajungînd – e drept, prea repede – la capătul cărțuliei, realizezi că ai avut în mînă o carte adevărată și simți bucuria aceea unică a unei lecturi cu folos. Și, asemenea micuțului domn Friedmann, realizezi cum, citind, „îți însușești cu bunăvoință, cultivîndu-le, sentimente și dispoziții sufletești vesele și triste”, mai superficiale sau mai profunde, dar rămîi, oricum, cu senzația reconfortantă că nu ți-ai irosit timpul. Dimpotrivă.

Și, poate, întreat, precum Cocteau, ce-ar lua cu el dacă i s-ar aprinde casa, Ștefan Zicher ar răspunde simplu: Focul...

(Unu, nr. 4-5/1999)

P.S. Bunul nostru prieten István Zicher a plecat, iată, de trei ani dintre noi. Și piesele sale „de sertar“ o spunem cu amărăciune, („Capcana de șobolani din Hameln“, „Aglaia“, „Oreste“) n-au văzut lumina rampei încă... Dar ele așteaptă, așteaptă...

ȘI TOTUȘI...

Eugen Țugulea într-o stagiune de sărbătoare

Actorul Eugen Țugulea nu dorește să fie sărbătorit acum, când se împlinesc 25 de ani de activitate pe scena teatrului orădean. A și ținut să facă publică această dorință intimă a sa. Cîți actori – mă întreb – ar fi avut curajul să recunoască deschis că nu se socotesc la înălțimea unui eveniment care să marcheze sărbătorește trecerea a două decenii și jumătate de muncă neîntreruptă în același teatru? Și totuși, actorul Eugen Țugulea, activistul obștesc și cultural, colegul și prietenul, merită cu prisosință să fie sărbătorit.

S-ar putea întîmpla ca numeroasele roluri din fișa sa artistică să nu-i fi adus, toate, satisfacții durabile și mulțumire. Dar, oare, această veșnică nemulțumire, generată de maximă exigență și nemiloasă luciditate nu vorbește de la sine?

Eugen Țugulea a fost, de-a lungul celor două decenii și jumătate, pe scenă, țaran, student, intelectual, sclav, împărat, soldat; în roluri de mare sau de mică întindere, el a fost mereu grav și sobru peste măsură, rigoarea marcîndu-i fiecare evoluție. Rolurile sale, dacă nu aveau umor și voieșie, purtau în schimb hlamida grea a gîndului și a meditației continue. Colțuros, chinuit și încrîncenat, actorul cheamă arareori rîsul în preajma sa, ceea ce nu înseamnă, doamne ferește, că e incapabil să guste o glumă bună sau să rîdă din toată inima.

S-a întîmplat ca un anume moment, cînd i s-a încredințat și trecătoarea funcție directorială, să coincidă cu consemnarea pe fișa sa artistică a unor roluri de mari viteji și domni români. A fost, în spectacole așteptate cu emoție de public, Mihai Viteazul, înțeleptul Mircea, aprigul Usubuu. Glasul lui adînc, bărbătesc, capabil de infinite nuanțe, a vibrat exprimînd inteligență scenică și sinceritate omenească, sentimente înalte și greu de definit.

O vreme, Eugen Țugulea a jucat, de-a valma, oameni buni și oameni răi, săraci și bogați, ticăloși și cinstiți. A venit apoi rîndul lui David, rol de excepție într-un spectacol de excepție, („Balconul“ de D. R. Popescu, în regia lui Al. Colpacci): „Eugen Țugulea îl interpretează cu frumusețe și gravitate, cu acea ușoară pierdere de sine și acea adîncă revenire dorite de dramaturg a fi înfăptuite nu declarativ, ci cu concentrare și profunzime“. (Valentin Silvestru).

„Eugen Țugulea, – excelent, prin siguranța jocului, prin nuanțe, prin trăiri“ (Ion Cocora).

A fost, apoi, revoluționarul Verhovțev, ros de îndoieli și de neliniști, capabil oricînd de jertfa supremă („Spre stele“ de Leonid Andreev – regia Alexandru Colpacci).

Eugen Țugulea a condus teatrul 14 ani. Bine? Rău? S-ar putea ca adevărul să fie acesta: bine – avînd loc întotdeauna și mai binele, rău – nefiind niciodată atît de rău cît se părea sau se spunea.

Cu mîna pe inimă însă, pot spune și prietenii și neprietenii lui Eugen Țugulea: – directorul-actor colaborează excelent cu tinerii (regizori, actori, scenografi) apreciind în cel mai înalt grad absența rutinei; cu o singură condiție: să creadă în ei. Atunci merge „pînă-n pînzele albe“. Poate a greșit, uneori, necrezînd în toți? Oricum, în atmosferă de stimă și încredere reciprocă s-au născut spectacole importante ca: „Balconul“, „Ploșnița“, „Pescărușul“, „Fontana Trevi“, „Emigranții“.

– omul este de o franchețe care uneori, deranjează, irită, doare, alungă. Dar ce reconfortant este să te privească cineva în ochi și să-ți spună cu glas tare ce gîndește!

– pe colegul și prietenul Eugen Țugulea te poți bizui: nu va merge cu tine la un spriț, pentru că nu bea niciodată, este incapabil să te distreze cu glume sau bîrfe teatrale, dar va sta cu plăcere, ca orice moldovean, să șueteze cu tine în fața unei cafele duble.

Colegii și spectatorii care-l cunosc mai bine îl stimează și unii chiar îl iubesc. *Aceștia* îl vor sărbători azi, asigurîndu-l că merită cu prisosință.

Elisabeta Pop

MIRCEA BRADU – LA DEBUTUL SCENIC

– *Pentru orădeni, stimate Mircea Bradu, nu ești un nume nou. Prin activitatea publicistică pe care ai desfășurat-o ani de-a rîndul prin reviste și ziare, ai fost mereu în vizorul publicului. Mulți concetățeni te cunosc de pe stradă, unde adeseori te văd alături de soția ta, apreciată noastră interpretă de folclor, Florica Bradu. Tatăl tău, Ion Bradu, este de asemenea cunoscut și recunoscut drept unul dintre cei mai harnici și reputați folcloriști bihoreni. Cu toate acestea cred că ar fi interesant să alcătuești pentru spectatorii noștri o mică „fișă autobiografică“, acum cînd treci în rîndul dramaturgilor notorii.*

– Îmi lași sentimentul că se înîmplă ceva grav și trebuie să dau răspunsuri exacte ca la plecările în străinătate. Dacă această formalitate există și pentru viața teatrală... M-am născut în 1937 la 14 ianuarie, în comuna Lăzăreni, județul Bihor. Acolo am urmat acele sfinte 4 clase primare în care se învață temelia lumii: $1 + 1 = 2$. Apoi am venit la Liceul Gojdu, adică acolo de unde plecaseră înaintea mea spre țară foarte mulți cărturari. Directorul de atunci, un om înalt, semănînd în memoria mea, prin prezență și prestanță, cu generalul De Gaulle ne aducea aminte mereu de el. Și

noi eram mici, mici, mici copii pe bună cale... În curtea liceului plină de pietriș și praf, m-am întâlnit sub domnia aceluiași precepte pedagogice reci, cu prietenii mei de astăzi, scriitorii D. R. Popescu, Dumitru Chirilă, Gheorghe și Ion Covaci. Noroc că ne iubeau profesorii de română și noi îi iubeam la rîndul nostru, altfel murea scînteia literară din noi sub avalanșa temelor de matematică și fizică.

– *La Oradea era în acea vreme un foarte bun cenacul literar cunoscut în întreaga țară pentru activitatea sa literară.*

– Într-adevăr. Dar acest cenacul era condus tot de profesorii noștri Traian Blajovici, Zaharia Macovei și de colegii mai mari printre care mi-i amintesc pe Titus Popovici și Aurel Covaci. Noi eram o generație de mijloc – ca să folosesc un termen consacrat – pentru că ne urmau Doina Sălăjan, Victoria Ana Tăușan și mezina Ana Blandiana. Au mai fost și alții care au devenit profesori de română sau atomiști (!). Mai era acolo un neobosit redactor al ziarului local „Crișana”, Stelian Vasilescu, care ne publica mereu și ne-a rămas prieten pînă astăzi.

– *Ai fost un „fenomen” în anii aceia, Mircea Bradu. La zece ani ai publicat un volum de versuri, lucru foarte rar, dacă nu chiar o excepție. Profesorul tău de română scria în prefață: „Poate peste ani, acest nume va trezi simfonii nebănuite”.*

– Ciudat, dar de acest volum nu-mi place să vorbesc. Poate și pentru faptul că a dat copilului ce eram, prea devreme, un blazon nemeritat, acela de poet. O vreme, necontrolat, ca orice copil, îmi plăcea, pînă cînd m-am trezit într-o zi că din poza mea de clasic în viață de pe coperta volumașului rămăsese numai lavaliera. De fapt și perioada despre care vorbesc era propice spectaculosului și eu n-am fost decît o întîmplare a acelor zile. Prietenii mei dintotdeauna m-au ajutat însă, m-au sprijinit și m-au păzit să nu mă strivească grinzile rupte ale turnului meu de fildeș sintetic și ceea ce este mai emoționant este că nu m-au negat niciodată ca poet. Rețin o epigramă a prietenului Grigurcu, scrisă la trei ani după apariția volumului *Primul pas*: „Spre altarul artei sacre ai făcut doar primul pas. / O, să nu faci mutre acre / Cînd te-ntreb cînd faci popas? ...”

– *A existat de fapt un popas în viața literară a lui Mircea Bradu?*

– Evident, pentru că nu era pregătit pentru așa ceva. Dar încăpățînat, ca orice ardelean, mă pregăteam pentru pasul al doilea, care trebuia să înceapă neapărat cu completarea unei concepții despre lume și viață multe alte completări pe care le cere această meserie îngrozitoare a scrisului. Întotdeauna mi-a fost frică să rostesc cuvîntul scriitor. Prietenii mei o știu și o pot mărturisi la nevoie.

– *Și totuși de cîțiva ani ești considerat un scriitor adevărat.*

– De cuvîntul acesta de care mi-a fost frică la zece ani, m-am speriat cumplit la optsprezece auzindu-i vorbind despre poezie și scriitori pe profesorii mei Tudor Vianu, Edgar Papu, Silvan Iosifescu, Ov. S. Crohmălniceanu și Aurel Baranga.

– *Rețin: profesorul Aurel Baranga?*

– Da, pentru că fiind student la Institutul de literatură și critică literară, devenit pe urmă secție în cadrul Facultății de filologie din București, Aurel Baranga era profesorul seminarului de proză și dramă. De atunci îmi aduc aminte de câte ori văd o nouă piesă a maestrului de un fapt interesant. Domnia sa cita din Caragiale piese întregi cu ațita exactitate încît, răutăcioși, îl urmăream la virgule. Nu-mi amintesc să fi greșit vreodată...

– *I-ai avut printre colegi, la facultate, pe Nicolae Labiș. Ai scris o frumoasă tabletă despre el într-un număr al revistei Familia de acum cîțiva ani.*

– Labiș a murit la vîrsta cînd tinerilor le place să scrie despre moarte și destin fără să le înțeleagă teribila valoare morală. Moartea lui absurdă și fulgerătoare a fost pentru noi o lovitură de măciucă. Marin Preda spunea recent că „Omul devine matur în momentul în care trăiește prima spaimă“. Cred că pentru toată generația noastră acel moment de spaimă a fost moartea lui Labiș.

– *Ai trăit mereu pe teritoriul scrisului, printre scriitori.*

– Am trăit și prin vecini... Am fost foarte multă vreme gazetar și îmi place și astăzi să scriu la gazete. Cîțva timp am avut o activitate susținută de reporter radio. Lucrau în acea redacție Octavian Paler, Constantin Vișan și Dionisie Șincan, maestrul de azi ai genului radiofonic dar care, entuziaști fiind, nu se gîndeau nici o clipă la celebritatea și publicitatea colegilor din presa scrisă. Apoi am cules folclor cu foarte multă pasiune, lucrarea mea de stat fiind dedicată unui subiect folcloric. Am mai publicat alte două culegeri. De fapt nici nu cred că poate exista un scriitor român care să nu cunoască și să nu asimileze sensurile majore ale creației noastre populare. Odată și odată aceasta s-ar vedea în opera lui și ar fi cumplit pentru ei...

– *De cînd scrii teatru?*

– N-am vrut să scriu teatru. Mi-a fost teamă de el și pentru că în teoria literaturii se afirmă că este cea mai dificilă specie literară. Într-o zi lucram însă la niște dialoguri pentru o nuvelă și mi s-a părut că pot exista și singure fără podoabele prozei de toate zilele. Așa a apărut prima piesă. Năvăindu-mă, am mai scris. Am publicat dar n-a zis nimeni nimic. Colegii de redacție mi-au mărturisit că nu le-au citit nici ei. Primul meu lector afirmat a fost maestrul Iosif Fekete, sculptorul, care mi-a transmis că i-a plăcut o piesă. Cu pretenții mult mai mari de la mine a fost soția mea. Nu numai că îi plăcuse ce scrisesem, dar mă îndemna să scriu piese. Așa cum în urmă cu șapte ani o îndemnasem eu să interpreteze folclor bihorean. Dar hotărîtor a fost gestul lui D. R. Popescu care după ce mi-a citit piesele mi-a dat un telefon într-un miez de noapte, enervat că pînă atunci nu-i spuseseam că scriu teatru. Așa a apărut, o săptămînă mai tîrziu, în Tribuna piesa „Turnul sinucigașilor“.

– *Cu fotografia ta sub care scria alît: „Un dramaturg remarcabil“. Comit acum o indiscreție în ce privește dramaturgia ta. Mă urmărește gîndul că nici nu ții neapărat să fii jucat. Scrii pur și simplu dintr-o nevoie interioară și cred că ai*

face-o chiar dacă, prin absurd, ai ști că nu ți se va juca niciodată nimic. Am dreptate?

– Ai. Dar mă bucur dacă cineva se gîndește să le joace. Dar pentru a respecta un adevăr, revin la ideea debutului meu ca dramaturg. Ea s-a produs în clasa a patra primară cînd mama mi-a cerut să-i scriu o scenetă pentru o serbare școlară. Era o poveste despre întoarcerea părinților din război. Era în 1945 și tata încă nu venise acasă... Dar asta am uitat să amintesc, ca toți copiii răi și buni, ca orice îndemn ce vine de la mama.

– Debutezi cu o piesă istorică. Ce semnificație are pentru tine istoria convertită într-un fapt artistic?

– Românii și, în mod deosebit transilvănenii, au un acut simț al istoriei. Sîntem capabili să urmărim o idee istorică secole de-a rîndul. Gîndește-te cît am așteptat, prin cîte vitregii am trecut, pînă ne-am văzut țara unită și rotundă ca un simbol al soarelui din sufletul nostru. Asta s-a învățat de la fire. N-aș putea spune precis dacă de la apele care izvorăsc din pămîntul țării și nu vor să se verse în altă mare decît în a noastră sau de la munții care au ținut să nu se strivească de cîte ori s-ar fi putut. Vlad a știut toate acestea, le-a iubit și a luptat pentru ele. Dar a fost nedreptățit de cronicarii ce i-au atribuit răutăți imense.

– Acum a vorbit poetul. Dramaturgul Mircea Bradu încearcă o reabilitare a lui Vlad Țepeș? Mai ales că ai un interpret excepțional: Ștefan Sileanu.

– Vlad nu are nevoie de reabilitare. El n-a fost nici mai crud, nici mai rău decît contemporanii săi încoronați. Dar a fost mult mai curajos decît ei și asta nu i s-a iertat. Vlad așezat lîngă Dracul însemna groaza pentru dușmani, dar în același timp un sfînt păzitor și liniște pentru cei de-acasă. De fapt piesa se numea în prima variantă „Dracula, îngerul păzitor”. Dar Vlad nu este un Dracula așa cum l-au făcut străinii (Bran Stoker – n.n.) și-l mai fac încă în serialele cinematografice. El a fost un domnitor român care a cîștigat independența țării împotriva celor ce l-au vrut închinat, și-a iubit poporul în ciuda celor ce l-au asuprit. Jean d'Ormesson spune: „Istoria nu e neapărat justă. Trebuie să o îndrepti fără încetare, să o modifice, să o hrănești mereu cu noi descoperiri”. Despre Vlad, contemporanii povesteau ca despre un apărător și un salvator al Europei. Dar în fața timpului au fost mai tari cronicile germane – scripta manent! – tendențioase care l-au văzut ca pe un voievod rău. Dar astăzi mai avem cunoștințe și de alte documente, de încă trei secole de istorie în care ceea ce gîndește el pentru țară s-a dovedit a fi miezul aspirațiilor neamului nostru. S-a dovedit aceasta de o mie de ori! O lectură fidelă a faptelor – asta ar vrea să fie piesa mea. Cît privește interpretul, e colosal.

– Ești un autor norocos, cunoști regizorul spectacolului, ai fost martor la montarea piesei de la prima lectură și ești la curent cu toate intențiile sale, inclusiv cu tăieturile din text (!)

– *Mi se pare că am mai spus că piesele mele le-am văzut destinate mai mult lecturii decât scenei. De aceea și parantezele sînt foarte dese în scriitura textului.*

– *A-propos de didascalii, iartă-mă că te întrerup, regret că spectatorii nu pot citi textul, în paranteze scrii a doua piesă: ai o vervă nemaipomenită, ești subtil și lectura lor e o adevărată delectare. De altfel, dacă îți amintești, Camil Petrescu spunea despre asemenea „paranteze” că sînt „mai importante chiar decât textul vorbit, fiindcă numai ele dau semnificație reală acestui text”.*

– Mulțumesc. În ce mă privește am fost foarte bucuros să constat că Magda Bordeianu a știut să taie cu măsură și inteligență, în folosul spectacolului, soluțiile propuse de ea rezolvînd unele situații dificile pentru o montare. Scenografia lui Sică Rusescu s-a dovedit de asemenea foarte ingenioasă, oferind un cadru perfect pentru o acțiune care adeseori se petrece dincolo de timpul istoric.

(Interviu publicat în caietul-program al spectacolului „Vlad Țepeș în ianuarie” 26 oct. 1972).

Magda Bordeianu trăiește în Germania. Conduce TEATRUL M – o școală de teatru, la Mainz. Elevii ei învață să confecționeze și să joace cu măști... S-a zbatut și încă se mai zbate să-i convingă pe nemți de talentul, exigența și creativitatea artiștilor români.

Scrisorile ei, faxurile ei lungi sînt patetice, autentice, pline de viață, adevărate, nebune, tandre, ca sufletul ei deschis și cald.

Mîndria ei, bucuria ei e Luise, fiica-artistă, – actriță și regizoare (e fiica ei și a lui Tom Bransdörfer). Talentată, nici vorbă. Frumoasă: nume nemțesc, ochi albaștri, sufletul și nebunia Magdei. Patima pentru muncă, pentru scenă.

„Vino la mine – îmi scria acum 20 de ani – să mîncăm cartofi prăjiți și să vorbim de teatru, de prieteni, de noi...”

Încă mai sper s-ajung la ea. Ne vedem însă, iată, aici, acasă, unde Magda se simte cel mai bine.

BUNĂ, BIM! BUNĂ, BOM!

„Un om bun este, în oarecare măsură, un clovn”.
(Pevčov)

Dincolo de latura agreabilă, deconectantă – categorie psihologică a jocului – rămîn imprevizibilul, problematicul și strategicul, celelalte trăsături ale jocului, așa cum ne învață „teoria matematică a jocurilor”. Jucătorii, ca elemente raționale, vor adopta, conform acestei teorii (pe care matematicianul Pevčov o cunoaște foarte bine)

decizii în situații, să zicem neprevăzute. Pentru că, ce poate fi mai neprevăzut decât vizita unei femei care te anunță, după paisprezece ani, că fiul ei este și propriul tău fiu, de care pînă atunci habar n-ai avut că există pe lume.

Așadar, doi savanți serioși, un matematician, membru corespondent al Academiei și un profesor doctor în hipologie, doi specialiști de mare clasă, ceasuri întregi de mare încordare intelectuală (sesiuni științifice, doctorate, congrese, emisiuni tv, etc.) găsesc răgazul și prilejul să se joace, ca doi adolescenți năzdrăvani. Jocul lor nu este cîtuși de puțin facil și neriesos, ci creator, deștept-copilăros, spiritual, inteligent, plin de umor și sensibilitate. (Ni-i imaginăm „jucîndu-se“ pe G.Călinescu și Grigore Moisil căroră, se știe, cît de mult le plăcea să joace teatru, să spună vorbe de duh, să pună la cale farse amicilor, să farmece cu inteligența și umorul lor anturajul în care se aflau.)

Cei doi prieteni se întîlnesc, așadar, în chip de clovni, în arena lor imaginară, chiar acolo, în casa de unde a plecat o soție superficială și snoabă și unde două fiice se comportă cum le taie capul.

Suhariov – alias BIM, pare a fi clovnul alb, iar Pevțov, BOM, adică August-prostul, pus mereu în încurcătură de clovnul cel deștept.

Ei opresc, fericiți, timpul, își pun întrebări trăsnite și dau răspunsuri aparent fără nici o noimă, în fond pline de sevă și de sens. Aventura lor, rîsul și voia bună, ultimele glume adaptate la situațiile cele mai noi și insolite, inventarea unor istorioare al căror tîlc îl pricep numai ei, fiindcă le-au „transcris“ de mult în cheie „clownescă“, toate acestea îi ajută să facă haz de necaz, să-și zvînte lacrima de pe obrazul încrețit de rîs. „Fără spirit aventurier, spune Pevțov, un academician nu face nici cît o ceapă degerată“.

Pentru cele două personalități ilustre, jocul înseamnă recreație, relaxare, binemeritul popas. O clipă, cei doi aruncă cît colo sacourile prea strîmte și cravatele prea solemne, părăsesc morga universitară și bătrînețea ce le dă tîrcoale și cochetează cu tinerețea, ba chiar cu copilăria: ei sar coarda, joacă șotron, se aruncă în luptă cu muniția fanteziei, a spiritului, a vervei, a veseliei molipsitoare, a bucuriei de a trăi. Paradoxal, cei doi superdeștepti devin sub ochii noștri încîntați, doi clovni prostuți și fragili, două ființe pline de candoare și de farmec.

În jocul lor sensibil și ultrasincer, ei își limpezesc tot felul de chestiuni din viața lor particulară, spun pe nume unor chestiuni gingașe, iau decizii și, de ce nu, învață să privească lumea și semenii cu ochi mai buni și cu mai multă generozitate și omenie.

Într-o lume solicitantă, agasantă și obositoare, jocul înseamnă o ieșire la mare, o biruință asupra nevrozei și a stressului, asupra singurătății și tristeții.

În ziua cînd Elena devine BIM, știm că ea a fost admisă în imperiul curat al visului și al jocului, că Pevțov i-a făcut loc în inima lui și că această femeie-aventurieră și-a binemeritat locul în însăși viața acestui nebunatic bătrîn Pevțov.

– Sînt mulțumită că ești mulțumit, Bom! Bom!!

– Bună Bim! Bună Bom!

(din caietul-program al spectacolului *Aventuriera* de Emil Braghinski; traducerea: Denisa Fejes; regia: Sergiu Savin; scenografia: Vioara Bara; data premierei: 8 dec. 1988; în rolul Elenei: Mariana Vasile; BIM și BOM: Eugen Țugulea și Ion Abrudan)

O VIZIONARE DE POMINĂ

Vineri, 24 martie 1989, particip la vizionarea spectacolului cu piesa mea *Valsul de la miezul nopții* pe scena Teatrului de Stat din Oradea. Voi preciza foarte pe scurt subiectul. În locuința sa spațioasă, un șef de cadre de pe un mare șantier hidroenergetic își serbează, împreună cu cîțiva colegi și prieteni, ziua de naștere. Mătușa unui maestru miner, prezent la serbare, vine din America și-și caută nepotul. Ea are o mare avere și e singură. Îl invită, îl cheamă pe nepotul ei în America, să aibă cui lăsa ceea ce a agonisit. Nepotul, fiu al unui general din anturajul lui Antonescu, a făcut mulți ani de închisoare pentru vina de a fi avut un tată... general! Află în acea noapte că, de fapt, generalul l-a înfiat, că el este fiul unui ilegalist mort în '33 la Grivița, pe care căpitanul – pe atunci – l-a înfiat. Este, deci, învierea unui om care a suferit nevinovat. Titlul piesei era *Valsul din noaptea învierii*, căci era atunci noaptea Paștelui. Prin grija cenzurii, piesa a ... ieșit la rampă cu titlul *Valsul de la miezul nopții*.

La Oradea constat că Mircea Bradu e îngrijorat, atmosfera grea, lumea încordată. Bradu îmi spune că vom avea probleme și-mi cere să fiu calm și să-i ajut. Adică să fac ce mi se va cere! Actorii au nevoie de norme, teatrul de o premieră, planul trebuie făcut. Comisia venită pentru vizionare e formată din 12 femei și 5 bărbați! De la Consiliul Culturii a venit tovarășa T. C. și o colegă nouă, pe care o introduce în munca de... orientare, supraveghere și cenzurare a spectacolelor dramatice. „Delegația” orădeană este la înalt nivel, condusă de tovarășa S., secretara cu propaganda la Comitetul județean Bihor al P.C.R. Figura ei acră aduce cu cele ale lui Fred și Barney. Intrăm în sală. Îmi recunosc piesa, deși s-au tăiat replici, scene, ba chiar s-au adăugat altele! Fiind o petrecere, cineva spune un banc. „La radio Erevan, un ascultător întreabă ce a fost înainte, oul sau găina? Și i se răspunde: înainte au fost de toate!” Replica a fost întotdeauna îndelung aplaudată pe alte scene. La Oradea s-a tăiat doar „înainte au fost de toate” și nimeni n-a înțeles nimic. Dau un model de sîlcire a textului, datorat friicii! În tot timpul actului II, tovarășa S. a discutat atît de aprins cu T.C., încît, în două rînduri, regizoarea spectacolului, Nicoleta Toia, a fost silită să ceară liniște. Spectacolul a durat o oră și 45 de minute, cînd, în mod normal, ar fi trebuit să ajungă la 1,15-1,20. La sfîrșit, ieșind din loja oficială, înconjurată de comisie, tovarășa secretară are o lungă discuție, chiar pe hol. Eu, singur, stau în fața unui

geam, admir soarele de primăvară și trag cu ochiul la vajnicii apărători ai culturii. Tovarășa C. ne anunță că va avea loc mai întâi o discuție restrânsă numai cu autorul și abia apoi comisia va analiza spectacolul. O noutate, îmi zic, și intuiesc ce mă așteaptă, cine mă paște! Intrăm în cabinetul directorului Bradu. Mă uit în jur: tovarășa C., colega ei, tovarășa secretară S., tovarășul instructor al C.C., S. de la Comitetul de cultură, un tovarăș de la „municipiu” și regizoarea Nicoleta Toia. Îmi scot carnețelul și aștept cuminte să stenografiez, după obicei, discuțiile. Nu e admisă la „dezbateri” Vetuța Pop, secretara literară, și nici actorul Țugulea, președintele C.O.M.! Așa ceva n-am pomenit. Dar iată stenograma...

T.C.: tovarăși, vom avea o discuție cu autorul, urmînd să ne revedem pe urmă în plen. (Ca la M.A.N., notez eu.)

S.: așa e bine. Trebuie să discutăm problemele aici, numai noi. Și urgent.

C.: Tovarăși, piesa a fost jucată în mai multe teatre, a participat la festivaluri naționale, e a unui autor cunoscut și talentat, dar ea a fost scrisă într-un context și se joacă acum în altul. De aceea socotim că avem (ei, nu eu!) de făcut o reconstrucție a piesei. Trebuie s-o regîndim. Trebuie revăzute unele pasaje, unele personaje, iar altele aduse în contextul zilei. Să nu ne speriem, nu sînt probleme prea complicate, dar sînt, tovarăși!

S.: Să fie clar, tovarăși: personajul Alexandra sau cum o cheamă, americanca asta nenorocită, să dispară. Să se joace piesa fără ea.

C.: de asta spuneam că acest personaj trebuie reconstruit, regîndit. Nu, nu poate fi scos... Da, sînt de acord să se scoată pasajele în care ea ne tot dă lecții, critică anumite lucruri... Să scrie autorul, ceea ce e foarte simplu, niște replici în care să se dezvăluie și lipsurile, greșelile ei...

S.: să scrie, e foarte bine, s-o pună să admire realizările noastre. De ce să nu facă asta? E piesa noastră? E în folosul spectacolului și al spectatorilor.

C.: asta vom și face. Deci, o primă observație și cerință este revederea personajului Alexandra. Să i se pună două-trei scene, replici care să sune pozitiv.

S.: exact! Și fără atîția dolari. Ea vorbește numai de avere, de dolari. În piesa asta toți vor dolari. Pe noi nu ne interesează dolarii, tovarăși. Noi sîntem aici, la granița țării, și trebuie să fim vigilenți, să facem o educație sănătoasă oamenilor.

Instructorul C.C.: Ce mesaj aduce această piesă? Toți vor dolari și toți îl sfătuiesc pe Dabija să plece în America. De ce se spune că familia americancei a fost blestemată?! (Nu e replică din piesa mea!)

Toia: (Simte că bătălia poate fi pierdută și face o pledoarie pentru spectacol.) E o noapte în care niște oameni discută și descoperă niște adevăruri despre ei și despre lumea lor, niște adevăruri ale istoriei. Sînt între ei eroi de mare frumusețe și profunzime umană, ca profesorul de istorie, Dabija și fiul său. Chestiunea cu dolarii e o glumă a autorului, care-și caracterizează mai bine personajele. Americanca trebuie ușor

retușată. Se poate renunța la câteva replici. Spectacolul este o fierbinte dezbatere despre timpul și oamenii noștri și sînt convinsă că va avea aderență la public.

Bradu: reiese îndreptățit că piesa trebuie nu rescrisă, nici reconstruită, asta ar presupune un alt spectacol, ci revăzută în două-trei părți mai delicate. Piesa trebuie doar curățită, zic eu, de câteva replici...

S.: lasă-mă, dragă, cu curățitul! Nici nu știm cînd se petrece piesa. În ce an?

Eu: piesa citită și ascultată cu atenție explică totul. Există o replică: „Carter, curierul nostru pentru Orientul Mijlociu, a cumpărat de la Camp David pacea pe dolari“. Iată o dată exactă!

S.: nu e de-ajuns. Apoi toți, (inexact) toți își înșală nevestele, toți îl sfătuiesc pe Dabija să plece în America. Acum cînd tot Vestul ne denigrează, noi jucăm o asemenea piesă?! E posibil? Cu asemenea sfaturi? Oamenii să plece din țara asta? Așa-i educăm? Repet, acum cînd sîntem denigrați.

Eu: sper că nu din cauza piesei mele ne denigrează Vestul.

C.: să lăsăm ironiile. După tot ce s-a spus aici cu obiectivitate și cele mai bune intenții, îi mulțumim tovarăsei S. pentru ajutorul dat și pentru prezență. Trebuie spus că piesa revăzută pe ici, pe colo poate duce la un bun spectacol. Piesa și spectacolul au părți foarte bine realizate artistic...

S.: să nu ne grăbim, problemele nu-s rezolvate. Nu mă interesează părțile bune, ci alea rele. Să n-o văd pe americancă!

Se discută mult și aiurea, notez ceea ce mi se pare interesant sau șocant. Îmi vine să mă ridic și să plec pur și simplu. În cele din urmă spun și eu câteva cuvinte:

— Pentru mine lucrurile sînt clare. Piesa este a mea, spectacolul al dumneavoastră. Țin la piesă și o vreau cum s-a jucat la Cluj, Baia Mare... Ce vor spune spectatorii care o știu, văzînd... varianta orădeană?

S.: nu ne interesează! Fiecare județ are răspunderile și sarcinile lui. Nici nu vreau să știu cum s-a jucat în altă parte.

Eu: dacă doriți această variantă cu înlocuitori o puteți juca. Eu nu tai, nu schimb, nu scot o virgulă. Nici nu vreau, nu pot și nici timp nu am. Azi e vineri, luni mă voi interna în spital pentru o intervenție chirurgicală. Sînt și așa destul de trist. Mă văd peste cîțiva ani în fața altei comisii ideologice, care îmi va cere să fac din americancă un personaj pozitiv sau să fie un bărbat, nu o femeie.

C.: fără glume, tovarășu' Cacoveanu, timpul nostru și al tovarășilor e prețios, dumnealor vor să ne ajute. Eu propun să se lucreze pe text... Vă înțelegeți cu Bradu, cu tovarășa Toia, cu secretara literară și chiar în după-amiaza asta puteți întocmi o variantă nouă.

S.: una sănătoasă. Nu puteți lucra câteva ore și să am pe mîine o variantă?!

Eu: repet, nu pot și nici nu vreau. O piesă nu se poate juca după contexte și anotimpuri, într-un fel vara și altfel iarna, într-un fel la Cluj și cu totul altfel la Oradea.

S.: (nervoașă) vrem o variantă îmbunătățită. Cîștigă și piesa dumneavoastră. Și vă propun ceva, tovarăși: în final americanca să moară, să nu se mai întoarcă acasă. Autorul poate găsi o soluție ca ea să nu mai existe. Piesa ar fi mai pozitivă.

Bradu: trebuie să-l înțelegem și pe autor, e bolnav, nu ne poate ajuta. Cu permisiunea dumnealui, eu, împreună cu Nicoleta Toia și cu secretara literară, dacă dînsul e de acord, vom revedea textul. Nu putem pierde un spectacol la care actorii au lucrat cîteva luni...

S.: bine, luni să am textul îmbunătățit pe masă!

Mi se spune că pot pleca. Pentru prima oară particip la o vizionare atît de... Spuneți-i cum vreți! Ei rămîn. Ce mai discută? Nu mă interesează. În tren, spre Cluj, mă întreb dacă am visat sau a fost o realitate? Da, a fost o realitate din cea mai umană și democratică orînduire cu putință! Cîteva luni mai tîrziu am văzut spectacolul. Bradu și Nicoleta Toia au mai introdus din replicile tăiate. Și n-au omorît-o pe americancă. Ce mai faceți, tovarășa S.? Nu vă e dor de o vizionare? Pe cine ați mai omorîți?

Viorel Cacoveanu
Revista *Teatrul Azi*

LIVADA DE VIȘINI

Jurnal de repetiții

1988

Laurian Oniga vine în biroul meu. Stăm de vorbă aproape trei ore. E ora 14. Continuăm discuția în drum spre casă. Subiectul? *Livada de vișini*.

Vrea să știe cum a fost *Pescărușul* lui Colpacci și al Floricăi Mălureanu. Îi povestesc. Hotărîm să facem o nouă traducere a *Livezii*; varianta noastră ar urma să exprime, sperăm, cu mai multă pregnantă, gîndurile personajelor, apropiindu-le mai nuanțat de timpul nostru.

Citim cu voce tare o parte a traducerii. Ne-am înhămat la o muncă dificilă.

Citim și traducem în paralel, numeroase Scrisori. Scrisorile sînt extraordinare.

Punem punct traducerii – corectăm, revizuim, dactilogriem, recitim.

Nu ne displace cum sună!

Laurian Oniga propune o distribuție din care lipsesc Ion Mîinea și Eugen Harizomenov. Stupoare. Se explică. Va lucra cu: Simona Constantinescu (pentru ea am propus piesa în repertoriu), Nicolae Toma, Petre Panait, Alla Tăutu, Ion Abrudan, Mariana Vasile, Mariana Presecan, Doru Fîrte, Marcel Popa, Ileana Iurciuc, Ștefan Mareș, Emil Sauciuc și Ion Ruscuț.

Prima lectură. Nu lipsește nimeni. Regizorul ne spune cum vrea să facă spectacolul. Laurian Oniga: „Un regizor își pune mereu întrebarea: ce a vrut oare autorul să spună în cutare scenă? Sau chiar cu piesa cutare...”

Mă obseda, prin urmare, întrebarea: ce voia de fapt Cehov să spună în *Livada*?

Cu toate că în viziunea lui Stanislavski exista un sens pozitiv, era clar că lui Cehov nu-i plăcea. De ce? Au deviat ei, au forțat sensurile? Le-au imprimat o altă traiectorie?

Reveneam invariabil la definiția: *comedie lirică*. Aici trebuie să caut termenii conflictului.

În principiu, nu consider că punctul de vedere legat de ritmul spectacolului, de dinamica lui, e original. De multă vreme spectacolele Cehov sînt gîndite și astfel. Poate doar pacienții institutului de geriatrie ar mai gîndi altfel. Mă urmărea deci întrebarea de ce nu-i erau tocmai pe plac lui Cehov spectacolele lui Stanislavski, cunoscute și recunoscute pentru perfecțiunea lor? De unde sentimentul de insatisfacție?

Rep.: Dinamica nu este, ea singură, o ideeă majoră la care te poți raporta...

Laurian Oniga după repetiție:

– M-am temut, îți mărturisesc, de această întîlnire.

– N-am prea observat.

– Îi priveam. De-o parte stăteau actorii, cu gîndurile lor, cu lecturile, poate cu prejudecățile lor... De cealaltă eu, cu ideile mele.

– Dar eu eram de partea ta...

– Știi că prima întîlnire e foarte importantă, ca în dragoste.

Realizăm că propunerea mea poate violenta posibilele idei despre *Livada* și că ea poate descumpăni și crea chiar confuzii sau false conflicte.

Cehov e pus în legătură cu tăceri, cu psihologizări de dragul psihologizărilor, iar eu propuneam un spectacol viu, dinamic.

Moment de destindere: nea' Tomiță cu care n-am mai lucrat, a venit și mi-a spus: „cred că ai dreptate, așa simt și eu...”

După patru ore. Întîlnirea cu Gyöngyi Újvárossy, scenografa.

Gyöngyi Újvárossy: Eu sînt pictoriță de costume. Acesta e primul meu decor. Am descoperit Scena! Spațiul scenei e un miracol. Poți aduce în acest spațiu toate visele! Mi se pare extraordinar! Și ce bogată în vise e lumea lui Cehov!

Continuăm discuțiile. Toți își spun punctul de vedere. Și comentează propunerea regizorală. Scenografa vine și ea cu idei.

Simona Constantinescu: Ranevskaja e o rusoaică sentimentală. Întoarcerea ei acasă are, cred, un singur scop: să facă rost de bani și să se întoarcă repede, cît mai repede la Paris, la amantul ei.

E o femeie superficială, labilă, capricioasă, dar de o mare sensibilitate. Chiar de aici îi vine labilitatea... de aceea a și fost o pradă ușoară pentru amantul ei. Dar bucuria ei, la revederea casei părintești, a livezii, a slugilor chiar, este foarte sinceră.

Întîlnirea cu Lopahin. El îi întinde o mîină. Eu cred că Ranevskaia se agată de el. Știe că are bani, că ar putea salva livada. Dar oare chiar dorește ea s-o salveze?

Regizorul nu-mi cere ceva absolut pe dos. Nu. Îmi pretinde, de pildă, să nu primesc, să refuz ajutorul lui Lopahin.

Regîndesc altfel, deci relația și jocul. Mă gîndesc cum să marchez trecerile de la o stare sufletească la alta.

Cade în genunchi, emoționată sincer în fața livezii.

Telegramele de la Paris o tulbură, le rupe, apoi, cînd n-o vede nimeni le lipește, le citește devorîndu-le, și se gîndește cum să plece cît mai repede la iubitul ei.

Aș putea discuta mult în jurul personajului, dar eu am un principiu: actorul trebuie să asculte ce spune regizorul, să aibă încredere în ce-i propune acesta, să se încadreze corect în viziunea lui regizorală, altfel nici el nu va fi *bine* în spectacol.

Citim lucrarea de doctorat a Doamnei Tatiana Malița – peste 500 de pagini despre *Teatrul lui Cehov în America*. Considerații interesante. Comentăm.

După cinci zile repetițiile se întrerup – un actor din distribuție suferă o operație. Concediu.

Laurian repetă o comedie boulevardieră (ne trebuie și bani, nu?), paralel se repetă și o piesă pentru copii.

Din cînd în cînd se mai fac lecturi și la *Livadă*. Schițele de decor și costume sînt gata. Gyöngyi e foarte emoționată. Oare ce vor zice actorii?

Îi cunoaște foarte bine pe toți: pe Ania și Ranevskaia le iubește.

Decorul improvizat se plantează în sala de repetiții de la Studio. Aici se va repeta pînă după premiera piesei *Trei jobene*.

S-au adus căluții – mai bine zis scheletele lor. Par cam greoi...

Asist la scena lui Gaev cu dulapul. Discursul. Abrudan ține într-o mîină un obiect improvizat ce aduce a dulap și-i vorbește plin de emfază. Ne oprim, comentăm.

Scena cu Firs și cu vișinele. Tomiță reia, răbdător.

Scena Simona–Mariana Presecan: Ranevskaia-Ania – Simona propune o schimbare de ton, Mariana susține că e bine cum a zis ea. „Cuvîntul cheie al pieselor mele este «poate»”. (S.Beckett)

Scenele Varia–Ania, Varia–Ranevskaia, Lopahin–Varia:

Mariana Vasile: Varia e o ființă aspră, nefericită, a trăit fără afecțiune, în sărăcie, e marcată. Lopahin ar putea fi o salvare pentru ea. Îl iubește? Oricum, are o mare încredere în el.

Se reia scena cu cheile. Cum le aruncă ea... Cum le ridică el...

Varia respectă conveniențele sociale cu strictețe.

S-a construit patul din camera copiilor – o plasă imensă împletită în atelierul nostru. O parte din distribuția *Livezii* joacă și în *Trei jobene* (regia: Sergiu Savin).

Livada se repetă pe scene.

17-22 decembrie 1989, Timișoara-București: *Revoluția*. Întrerupem repetițiile pînă după revelion.

1990

Ne înîlnim cu Doamna profesoară Galina Cernicova, de la Universitatea din Timișoara. Asistă la repetiții. Stă de vorbă cu toată distribuția.

Toți caută. Repetițiile nu sînt niciodată relaxate. Actorii sînt încordați, își adoră partiturile, simt că fac teatru, propun mereu cîte ceva, aduc un detaliu... Doamna Cernicova le povestește actorilor numeroase amănunte legate afît de viața lui Cehov, cît și de *Livada de vișini*.

Lopahin–Panait: monologul din actul I îl spune fermecat, cu ochii țintă la Ranevskaja, pe care o adoră, dar de care se și teme puțin.

Regizorul se declară nemulțumit de tonul monologului din actul IV.

Panait: E foarte greu rolul lui Lopahin. Repet și cînd dorm. Și am o stare nervoasă continuă. Nimeni nu-mi intră în voie. Sînt irascibil. Să fiu atent la detalii: cum ține mîna, cum se mișcă, cum privește. E isteț, activ, întreprinzător, are bani, dar a rămas un țărănoi, un parvenit necizelat. Amestec de orgoliu, de cinism, de complexe, de mîndrie... E greu, domnule!

Ștefan Mareș–Epihodov: Hmm... În general Epihodov a fost tratat în mai toate montările ca un cuminte contabil tipicar de provincie. Greșită mi se pare apropierea în acest mod de personaj, pentru că fatalitatea și fatalismul care-i bîntuie îi vin dintr-un tupeu panicard, deci vivace și sfîșietor în trăirile sale. Un om impersonal și fără temperament nu poate trăi dragostea și decepția în mod pasional și decadent cum o face smintitul ăsta de Epihodov... acest „mărunt actor“ care își propune situații anume spre a putea oferi un spectacol improvizat al nenorocirilor pe care, uneori, și le inventează. Aștept concurența. Văzut *Livezile* de la Tîrgu-Mureș și *Nottara*.

Comentează scena cu chitara din actul II – o reia, cu încăpățîinare.

Alla Tăutu: despre singurătatea și tristețea Șarlottei Ivanovna. Cehov a cunoscut, știm, o asemenea ființă tristă, în căutarea identității, care nu știe de unde vine, cine îi sînt părinții, cîți ani are, unde s-a născut? Ea îi înveselește pe toți, simte nevoia să stea de vorbă cu semenii ei, dar nimeni nu are timp pentru ea. Poate, uneori, doar Ania o acompaniază, pe Pișcik îl amuză, pe ceilalți îi plictisește. O ființă ciudată, o artistă, un arlechin, o biată păpușă de cîrpă, zvîrlită de colo-colo...

Cum să transmiți spectatorului toate acestea?

Alla Tăutu: cîte Șarlotte mai sînt și azi!! Oameni buni, întindeți-le mîna înșinguraților!

Să am mare grijă să nu subminez prin gest replica, dar mai ales subtextul ei...

Marcel Popa (Pișcik): „La Paris ce-o mai fi nou? (pauză) Crocodili ați mîncat?“

Mă gîndesc la personajul acesta adorabil, la bufonul Pișcik, tot timpul cît conduc. A! nu știi? Mîine dau examen de conducere... auto! Ține-mi pumnii...

Nicolae Toma – Firs: Mă preocupă finalul. Foarte mult mă preocupă. Adică e așa: Toți pleacă, indiferenți. Conacul e mare, pe mine m-au uitat. Sau poate m-am ascuns eu, să nu le mai fiu o povară. Da, așa cred că este. De ce să moară Firs la un spital și nu în casa în care a trăit 70 de ani? Prin urmare, la uși și la ferestre se bat scînduri, ca într-un sicriu. Poate ar fi bine să mă culc printre păpușile și jucăriile din camera copiilor? O jucărie stricată și Firs ăsta...

Iașa – Emil Sauciuc: sînt preocupat foarte tare de cum intru eu în viața lui Iașa, de cît înseamnă el în... viața, în structura spectacolului și de cum pătrunde spectacolul în viața publicului.

Rep.: Întotdeauna ți-au plăcut aforismele...

Ileana Iurciuc – Duniașa. A primit costumul – își adaptează (ca de altfel și ceilalți) mișcările la rochia pe care o poartă și, mîngîindu-și volănașele rochiei galbene: „Uite ce mîini albe am, ca o domnișoară. Am devenit firavă, delicată, plăpîndă. Mă tem de orice. Și dacă tu, Iașa, o să mă înșeli, nu știu ce va fi cu nervii mei”. – Cînd spune asta, Duniașa o imită pe Ranevskaia.

„Să visez, să visez!... Numai că în vis viața este frumoasă, dar e vai și-amar cînd ne trezim...”

Scena de după dans din actul III azi îi reușește admirabil.

– Nu, Emil, Iașa nici nu mă privește cînd sînt și alții de față.

– Eu ce fac în scena plecării definitive? – întreabă Emil. Stau aici lîngă bagaje?

– Nu stai, ajuți chiar la împachetat.

Trofimov – Doru Fîrte: poartă ochelari, să se obișnuiască. Își compune o mișcare aparte, cumva bruscă, trădînd nehotărîrea, o frică și o grabă inexplicabile.

E urîtel și complexat, dar are lecturi bogate. Știe multe, („Vorbește-ne de astrologie” – îi spune Varea) îi place să se asculte. Revoluționar de profesie. Vorbește despre viitorul luminos al Rusiei, dar despre al său nu știe mai nimic.

E găunos, asta e! Și agresiv. Un reprezentant al unei anume inteligenții „bune de nimic”. Trăiește de azi pe mîine, nimic nu-i reușește. „Ca să poți începe să trăiești cu adevărat – spune el – trebuie mai întîi să-ți răscumperi trecutul...”

„N-am împlinit nici 30 de ani, sînt tînăr”... și visez să joc roluri interesante!

Mariana Presecan – Ania: Să nu spui că-ți place cum ne-a ieșit azi scena cu Trofimov. O să vezi mîine! Psst! (Cînd nu stă la arlechin, stă în sală. Urmărește tot timpul ce fac ceilalți.)

Uite, ce părere ai de momentul acesta? Să nu pleci pînă nu-l vezi, apoi vorbim. Urmăresc: Ania intră.

Mariana Presecan: Ania?... Ania!!!

Laurian – despre Ranevskaia: cum m-am apropiat de Ranevskaia? Păi uite cum stau lucrurile: Cehov indica undeva că actrița care o joacă să fie una din bătrînele comice! Cînd am citit asta am rîs. Ce situație se naște în clipa cînd Ranevskaia vorbește cu exaltare despre iubitul ei!

De fapt ce înțelegea el prin *bătrîne comice*?

Nu niște doamne mortificate, sleite, sclerozate, ci niște femei vii, mai tinere chiar (mai tinerești!) decât unele tinere. Ființe ghidușe ca niște veverițe cu aerul lor distrat. Așa, ceva în genul Giuliettei Massina.

La noi n-a fost cazul. Teatrul nu are o asemenea actriță. În spectacolul meu actrița (și ea arătoasă) e o Ranevskaia plină de farmec. Toți o iubesc, toți îi fac declarații de dragoste.

Rep.: să recapitulăm:

– Firs o adoră, e fericit de sosirea ei, îi mîngîie haina, o privește cu dragoste, îi aduce cu mîna lui cafelele.

– Trofimov se fisficește mereu în fața ei. Sigur a iubit-o de pe cînd era preceptorul lui Grișa. Nu-și găsește cuvinte, fuge ca un îndrăgostit, se supără.

– Gaev o adoră, chiar dacă-i știe toate defectele, are o mare slăbiciune pentru ea.

– Pentru Lopahin ea semnifică zîna bună din poveste. De pe vremea cînd era copil o urmărea cu admirație. Speră să-i fie de folos, s-o ajute. Nu-i refuză nimic.

– Ania n-o scoate din „frumoasă, bună, blîndă, generoasă”. Știe, îi cunoaște toate greșelile, nu are ce să-i facă. O prețuiește, e conștient că, prin ea, va intra și el în lumea ... bună.

Laurian Oniga: M-am temut de întîlnirea cu doamna Simona Constantinescu. Poate și pentru faptul că spectacolul meu o solicită foarte mult.

Întîlnirea mea cu dînsa a fost, în principiu, deocamdată una din puținele mele întîlniri cu un profesionist. Chiar ea, actrița conține 2-3 personaje – nu e niciodată singură. E cînd fermă, vehementă, apărîndu-și tranșant punctul de vedere, alteori e caldă, sensibilă, surprinzătoare și vulnerabilă, un copil extaziindu-se...

Dar asta nu înseamnă că ea este chiar personajul. În chip fericit, fiind o persoană vie, receptivă, am putut compune împreună personajul în toată complexitatea lui.

Un mare pericol, în cazul acestui personaj, este să ai de-a face cu un actor „trăirist”. Din fericire n-a fost cazul aici. Simona știe să se distanțeze de Ranevskaia.

– Relația ei cu lumea personajelor?

– O relație agresivă.

Cred că ronțăitorii de replică – adică personajele lui Cehov, își iritau autorul. Asta mi se întîmplă și mie în relații cu aceste personaje. Mă zgîrie pe nervi. Probabil că un tip rece, un neamț, le-ar pune la zid, acuzîndu-le de furt de timp.

– Să înțeleg că ai optat pentru stilul dinamic și din pricina propriului tău temperament?

– Se prea poate. Slăbiciunile lor, ale acestor „pierde-vară”, au farmec. Personajele lui sînt ca femeile frumoase, care îți toacă viața (și banii!) și nu le poți urî, sau, mai precis, nu te lasă să te rupi de ele.

Maria Goina (regizoarea tehnică): domnului Oniga îi place foarte mult să intre pe scenă, să stea și el puțin în celebra cameră a copiilor, între personaje. N-am mai văzut un regizor (decît pe Ducu Darie) atît de fericit să „joace“ scenă de scenă, să-i placă la nebunie – pînă la uitare de sine – acolo, pe scenă.

Laurian Oniga: discuțiile lor (sîntem tot la personaje) sînt un afront la bunul simț și, cu toate astea, nu poți să pleci, nu te poți desprinde... În farmecul lor de curtezane, este și o amenințare; ele pot duce lumea la dezastru. Nu crezi?

Rep.: Dar chiar asta fac: în egoismul lor visează doar cum să le fie lor bine. Celebrele cuvinte „Dar urît mai trăiți, domnilor“, li se adresează și lor. E un avertisment! „Trăiește cu inconștiență“ – mai spune Cehov într-o scrisoare, despre o moșiereasă plină de bani...

– Dar livada?

Laurian Oniga: Ei, toți aceștia, distrug livada. Au investit acest spațiu concret cu un simbol. Așa se face că nu mai au față de ea o atitudine corectă. Unui simbol nu-i sapi pămîntul, nu te îngrijești de cine culege roadele; el iese din sfera materială, intră în cea metafizică.

Rep.: Dar Lopahin?

– S-a spus că Lopahin distruge livada. Inexact. Lopahin taie livada.

Rep.: Și prin aceasta, schimbă o lume cu alta. Curăță locul, taie pomii, dărîmă conacul, construiește vile. Aduce, în locul boierilor, vilegiaturiști. Va fi o lume bună, aceasta, a vilegiaturiștilor?

Cu infinită discreție, Cehov ne comunică aceste schimbări. Nu forțează lucrurile în sensul influențării noastre, a cititorilor-spectatori. Nu arată cu degetul. El nu spune ce crede, sau mai bine-zis ce vede – lăsînd chiar viitorul să decidă, să judece...

Rep.: Din atîtea mii de spectacole, oare care dintre artiști să-l fi înțeles mai bine?

Un eseist american susține că cei care vor înțelege Rusia, îl vor înțelege și pe Cehov.

Oare ce răspunsuri, la care întrebări, caută în opera lui Cehov oamenii de pretutindeni, de aproape o sută de ani?

Nu cumva răspunsuri la întrebările lor? Japonezii, englezii, chinezii, francezii, românii, ungurii, polonezii, finlandezii...? De ce se joacă atît de mult Cehov, mereu, în toată lumea? Nu cumva, e de vină timpul, momentul de tranziție istorică și deci de specifică confuzie a valorilor?

Coincidență tragică între aspirație și realizare?

Rep.: Iată ce mi-a mărturisit un cunoscut:

– După vizionarea filmului lui Nikita Mihalkov *Piesă neterminată pentru pianina mecanică* (scenariul după piesa *Piesa fără titlu* – *Un anume Platonov* – a lui Cehov) l-am înțeles mai bine pe Cehov.

Tragicomediile sale: un spațiu asfixiant, din care nu există ieșire, deschidere.

– Oamenii care se plictisesc, se refugiază în vorbe, în alcool sau în amor, se simt inutili, gratuit frumoși, gratuit eleganți, gratuit fideli, fără șansa de a crede cu adevărat în ceva, fără speranță, fără dorința reală de schimbare.

Nu pot nici să trăiască, nici să moară (ratarea sinuciderii din final, e comică?). Rămân cumva suspendați, ridicoli... Rîzi de neputința lor? Te doare?

Finalul piesei: „Adio viață veche! Fii binevenită, viață nouă!”

MARIE-JEANNE LECCA – O FATĂ DE AUR

Cred că Marie-Jeanne s-a speriat cînd i-am scris că voi folosi, poate, în cartea la care scriu, fragmente din scrisorile ei extraordinare pe care mi le-a trimis vreme de vreo doisprezece ani. O fi crezut că o să-i reproduc scrisori, că o să destăinui secretele noastre, de fapt ce secrete, viețile noastre povestite... Doamne, cum ar arăta o carte în care aș îndrăzni să reproduc atîtea și atîtea povești pline de farmec, vesele, aiurite? Și care ne privesc numai pe noi... Nu, categoric, nu.

Ceea ce aș vrea eu să povestesc despre Marie-Jeanne nici nu se poate numi decît o încercare de portretizare a unei ființe greu, dacă nu imposibil de prins în cuvinte... Oare de ce? – mă întreb adesea și de abia îmi pot găsi explicații și acestea cu totul nemulțumitoare...

A venit la Oradea prin anul 1981, (sau '82?). Nu-mi place să notez exact, parcă aș fura tocmai din aproximația care face ca orice amintire să-ți pară mai apropiată, cumva... A apărut în biroul directorului – unde am fost și eu convocată – o fată înaltă, foarte tînără și foarte frumoasă, despre care știam doar că a terminat secția de scenografie și a ales, Dumnezeu știe de ce Oradea, Teatrul adică, din Oradea...

Ce mi-a atras imediat atenția au fost ochii ei extraordinar de jucăuși, privirea inteligentă și zîmbetul ei copilăresc, deschis, plăcut. Că avea umor cu carul aveam să mă conving în următoarele zece minute cînd a început să turuie și să arunce jucăuș, tot felul de glume și ironii, sau pur și simplu să facă haz de necaz cînd am început să vorbim, despre locuință, salar, condiții de lucru în ateliere, bani pentru montări, timpi de repetiție, ș.a.m.d. ... La toate avea răspuns și încă unul plin de haz...

Ne-am împrietenit în jumătate de oră. Din biroul directorial am coborît la secretariatul literar unde am aflat cam tot ce voiam să știm una despre cealaltă. Era clar, cu toată diferența mare de vîrstă dintre noi, deveniserăm bune – timpul avea să dovedească – bune, foarte bune prietene.

Am continuat apoi, multe seri la rînd, să stăm de vorbă la noi acasă. Am aflat astfel despre Marie-Jeanne că bunicul ei a fost celebrul aviator BELLER, eroul național. O stradă din București îi poartă numele. Mai tîrziu aveam s-o cunosc și pe Mona, pe Mona Beller, mama ei: o femeie distinsă și fină, un om de o blîndețe și o bună creștere caracteristice doamnelor de stirpe cu adevărat nobilă.

Marie-Jeanne ne-a dovedit, în primul rînd, că avea talent. Un talent uriaș. Desena, nu numai frumos, exact, cu o fantezie debordantă, ci se documenta mult și minuțios, era foarte exigentă. Și putea lucra ore multe în șir, fără să i se pară că face prea mult. Totul i se părea firesc în munca ei plină de migală și de bucurie. Da, acesta e cuvîntul: ea muncea cu bucurie, cu o plăcere imensă. Niciodată n-am auzit-o că se plînge de ceva legat direct de timpul ei de lucru. Nu. Necazul ei cel mai mare era că nu aveam niciodată bani destui pentru a procura materialele necesare, dar exact cele din schițele ei. Pentru că Marie-Jeanne lipea, drăcoica (mai fac și alți scenografi la fel) bucăți de materiale lîngă schița de costum. Nu-i era lene, bătea magazinele și cerea mostre din materialele cele mai frumoase și mai potrivite, dar arareori obținea banii necesari pentru tot devizul. Abia atunci începeau necazurile. Nu tu dantelă, nu tu catifele, nu mătăsuri... în loc de... asta, aia, în loc de aia, asta... N-am văzut în viața mea un om mai abătut în astfel de momente: parcă se dărîma cerul pe ea. Degeaba încerca Mircea Bradu s-o consoleze cu glumițe, nu ținea... Atunci simțeam că nu dorește decît să-și ia micul ei bagaj și să plece...

O scenă pe care o relatează cu haz și soțul meu, este aceea a prezenței ei la o premieră: Marie-Jeanne a luat rapid din magazia teatrului un costum de urs, dintr-un spectacol de copii, l-a îmbrăcat și a apărut în hol. Ținea codița ursului în mîină, gluga îi acoperea jumătate din față și de abia zăream ochișorii ei de drăcușor, nu de ursuleț, era veselă nevoie mare... Noi aveam impresia că a pus la cale o farsă, dar ea nu, dimpotrivă, socotea că a găsit cel mai potrivit costum, cel mai teatral pentru o premieră.

Este o ființă de un firesc rar întîlnit.

Prin '84, '85, a venit să solicite o aprobare de la conducerea teatrului pentru o plecare în Anglia. Mihai Goidaci, directorul adjunct i-a dat-o fără comentarii. Marie-Jeanne a plecat (tocmai avea în lucru un spectacol al cărui decor greoi nu părea a se mai sfîrși vreodată), și dusă a fost. Cu un an înainte făcuse la MIC scenografia la *Ivona, principesa Burgundiei* – cu Cătălina Buzoianu. Jucau acolo Leopoldina Bălănuță, Rodica Negrea, Mitică Popescu, Florin Călinescu și alți actori talentați de la MIC. După ce s-au convins că nu se mai întoarce i-au șters numele de pe afiș. Și nici restul din onorariu nu i l-a mai dat mamei directorul de atunci... Mde, se dovedise, nu-i așa, o trădătoare...

Așteptam cu nerăbdare o scrisoare de la ea. Știam că ține la mine, că nu mă uitase, dar mai bănuiam că se teme să nu-i ia urmele Securitatea așa că-mi și părea bine într-un fel că nu-mi scrie... Aflasem ce trebuia să știu de la mama ei. Și de la Dan Șandru, soțul ei, cu care, nu se putea, nu-i așa, să nu mă împrietenesc în anii cît a stat ea la Oradea.

Cînd mi-a sosit prima scrisoare am sărit în sus de bucurie. Marie-Jeanne era bine, sănătoasă, se descurca, har Domnului, și încă excelent, în chiar meseria ei. Făcea la

Londra, operă, exclusiv operă, avea, în sfârșit, posibilitatea să cumpere absolut orice materiale dorea, nimic din fantezia ei debordantă nu trebuia îngrădit, limitat. Cumpăra materiale chiar și de la talcioc, de la piață, de la consignații, dantele vechi, gălbejite, catifea bună, de-o sută de ani, o nebunie...

Scrisorile ei, cu scrisul frumos, o grafie impecabilă, litere mărunte, negre, scrisori lungi, în plicuri de toate culorile, vai, aceste scrisori ar merita ele singure o carte, un album...

Marie-Jeanne îmi povestește cu un umor pe care l-ar râvni mulți umoriști ce se screm să te facă să râzi, cum i se dă o operă, cum o citește, cum constată că n-a auzit de ea (de câte una!) în viața ei. Și cum îi iese cel mai trăznit decor din lume. Un decor și niște costume care-i uimesc pe toți artiștii londonezi, unii simpatici, dar poate mai uscați, mai plictisiți. Marie-Jeanne îmi relatează totul cu o mare bucurie, cu detașare, cu umor. Scrisorile ei tonice mi-au făcut mereu zile senine. Când mi-a amintit Mihai, după 90, că el i-a facilitat plecarea, i-am spus să nu regrete, că a făcut o faptă bună: Marie-Jeanne e o mare artistă, un om dintr-o bucată ce mai dregă, ca român, acolo, la Londra, imaginea, de atâtea ori șifonată de alții, a României.

Marie-Jeanne îmi scrie ba din Germania, ba din America, ba din orașul lui Shakespeare. A locuit, cât a montat chiar în Statford upon Avon, chiar peste drum de casa lui... Ea nu-mi scrie doar, îmi desenează, îmi face schițe. Azi, Marie-Jeanne are la activ, în bogata ei fișă artistică, opere importante (am un afiș „cât casa“, de la ea), *Trubadurul*, *Don Giovanni*, *Carmen*, un Lorca (*Casa Bernardei*, sau *Nunta însingerată*), surprinzător de modern...

A lucrat cu mari și importanți regizori, și i-a făcut prieteni.

Când a ajuns și Dan în Anglia, viața lor a devenit una cu adevărat frumoasă. Acum scrisorile erau duble, plicurile pline de fotografii din care priveau doi tineri fericiți, din cele mai diferite colțuri ale lumii. Erau, au fost și mai sînt vacanțe binemeritate...

Nu ne-am văzut de cînd a plecat. Ne vom vedea în această vară. În care? De abia aștept. Vom sta o zi și o noapte de vorbă, la mine, la ea, sau de ce nu, la Londra. Și vom continua povestea de acolo, dar exact de acolo de unde ne-am oprit, prin '83 sau '84. Prefăcîndu-ne că am uitat zecile de scrisori pe care ni le-am trimis una alteia...

MEREU IMPREVIZIBILUL SOLOMON

Ciudad, nu puțini au fost cei care au încercat să explice, ba chiar să-l scuze sau să-i reproșeze autorului o farsă ca *Fata morgana* (*Examen de bacalaureat*), taxată cu excesivă ușurință ca „un moment de respiro“ în creația dramaturgului. După „piesele cu filosofi“ (*Platon*, *Socrate*, *Diogene câinele*, *Elogiul nebuniei* – *Erasmus* –) personaje ca Fifi, Teo, Pscpsc, Lombroso, Lucreția Borgea-Borcea, frivole ca

numele pe care le poartă, par rătăcite pur și simplu în biografia sa artistică, îndeobște calificată drept gravă, sobră, cu desăvîrșire serioasă.

Dar oare sînt mai puțin „serioase“, farsele, comedii? Se scriu ele cu mai mare ușurință, sau se presupune că ar aparține unei etape de creație marcate de comoditate, de odihnă, sau, vai, chiar de superficialitate? Nicidecum.

Cine-l cunoaște mai bine pe Dumitru Solomon – știe că poate să fie și sobru și grav, și ironic și vesel și malițios și ... Că poate semna cu același condei un studiu dens și documentat despre Camil Petrescu, un eseu profund original despre Molière, o carte îndelung elaborată cuprinzînd meditații asupra rosturilor estetice și ideologice ale teatrului (*Teatrul ca metaforă*) și o alta, nu mai puțin „muncită“, vesel-amăruie despre lumea celei de a șaptea arte (*În unghi ascuțit*). El este autorul unor piese deloc comode, de sorginte livrescă, de o combustie ideatică covîrșitoare, dar care, deși legate de antichitate, ne comunică infinit mai mult despre noi și lumea noastră decît o fac atîtea și atîtea piese orgolios intitulate „de actualitate“.

*

După ce parcurgi toate scrierile sale și toate piesele (atît cele „cu filosofi“ cît și comedii) realizezi cîte idei, cît spirit și cîtă fantezie conțin.

Iar după ce-l cunoști pe Dumitru Solomon – redactor și directorul unei Case de filme și autorul unor scenarii cu autentice calități artistice (cel mai recent fiind *Mitică Popescu* după Camil Petrescu) acest neliniștit aventurier în lumea spiritului, nu te mai miri că scrie așa cum scrie, că scrie așa cum gîndește, nici că se află mereu în căutarea de noi forme de expresie cu care să dea corporalitate ideilor care-i dau tîrcoale.

Fără să am pretenția că știu totul despre el, nu m-aș mira totuși, atîta cît îl cunosc, să aud că are pe masa de lucru un volum de versuri, un caiet de regie, un roman istoric sau, de ce nu, un Ghid cultural imaginar al Parisului.

„Ce talente ascunse ai“ – i-ar fi spus într-o zi, nu fără maliție, un coleg. Chiar așa: scriitorul e plin de surprize; dar înainte de toate este o conștiință și un om ca el, un creator ca el, nu are perioade de odihnă, de dezinteres sau de pasivitate; nimic nu-i este indiferent, nici oamenii, nici viața, nici arta; de aceea în scrierile sale dramatice nu vom întîlni „povești“, întîmplări și fapte banale, oarecari, ci idei, concepte...

*

Sobru și grav, arborînd ținuta elevat intelectuală a celui care cunoaște istoria gîndirii grecești, a antichității ce a născut titani ca Platon, Socrate sau Diogene, el refuză să reconstituie acel timp, tălmăcind pentru noi cei de azi tîlcurile contemporane ale unor întîmplări trecute.

Dumitru Solomon a încercat și a reușit să demonstreze că publicul nu ocolește spectacolele cu piese de „idei”, (cu condiția ca aceste idei să se numească om, destin, adevăr, libertate, putere, etc.) și că între o melodramă siropoasă-lăcrămoasă pe o temă oarecare și un discurs incandescent despre o importantă problemă a umanității, spectatorul inteligent va opta pentru aceasta din urmă.

*

Scriitorul știe cu uimitoare precizie când e necesar să apeleze la parabolă, când la schița dramatică, când la comedie și când la dramă; iar atunci când se pare că s-au epuizat toate modalitățile tradiționale de expresie el nu se sfiește să născocască altele noi, insolite.

Așa s-au născut comedia științifico-fantastică *Arma secretă a lui Arhimede*, sau autoparodia *Între etaje*.

*

Pentru prospectarea unui mediu provincial nu atât ca zonă geografică, cât mediocră și mărginaș-derizoriu, ca mod de existență, Solomon a ales farsa (*Fata morgana*). Intenția evidentă a fost de a provoca râsul sănătos, asanator, care desființează, care dizolvă și distruge urâtul din oameni și din societate. Așa a înțeles scriitorul să lupte cu tot ceea ce se află în dezacord flagrant cu evoluția firească a societății noastre, cu noul chip spiritual al țării.

*

Teatrul lui D.Solomon, cucerește de bună seamă prin inteligența ascuțită (și nici pe departe rece), prin subtilitatea și rafinamentul gândirii, prin ironia mușcătoare, prin rigoarea demersului, prin suplețea și eleganța exprimării și prin încă multe virtuți dintre care fantezia prodigioasă nu este pe ultimul loc. Și nu se poate să nu simți câtă căldură, generozitate, câtă dragoste pentru om și destinul său, câtă grijă delicată pentru păstrarea neîntinată a valorilor morale (și câtă tristețe uneori) degajă scrierile sale.

*

Sînt absolut sigură că scriitorul pregătește încă multe și nebanuite surprize pentru cititorii și spectatorii săi, nouă nerămînîndu-ne decît sarcina să le facem mai des cunoscute publicului spectator.

(din caietul-program al spectacolului *Examen de bacalaureat – Fata morgana* de Dumitru Solomon; premiera: 26 febr. 1985; regia: Victor Ioan Frunză; scenografia: Adriana Grand)

P.S. Dolfi, bun și drag prieten, s-a dus și el, pe neașteptate. Mi-a rămas în minte o scenă: fiind în juriu, la Festivalul nostru și aflînd că e ziua mea de naștere, Dolfi mi-a adus un buchet mare de flori. Ne-am dus apoi, cu el, cu Alice Georgescu, cu Tuțu Chirilă, cu Mircea Morariu, la o pizza și o bere rece pe terasa unui bistrău, pe malul

Crișului. Am stat două ceasuri și ne-am simțit excelent. Desigur, am discutat aproape numai teatru. De ce oare, toate clipele frumoase ale vieții noastre devin atât de repede, amintiri?

ÎNTÎLNIRI (RARE) CU ISTORICII TEATRULUI OLGA FLEGONT ȘI MIHAI FLOREA

Ce titlu nepotrivit pentru sobrietatea și seriozitatea acestor oameni! Un titlu de romanță de cartier!

Mi-a venit să scriu astfel numai și numai pentru că am descoperit, într-o bună zi, prin anii 75–80 un grup de istorici veniți cu treabă la Oradea, atât de serioși, încât, pur și simplu nu-mi venea să cred. Serioși în sensul muncii concrete, fără intermediari, a cercetării precise pe teren, a studiului. Nu mai țin minte ordinea în care i-am cunoscut, dar, obișnuită cu amicii mei cronicari – îi rog să nu se supere, și să-mi rămână mai departe prieteni – fete și băieți simpatici, veseli, gata oricând să stea la o tacă, informați „pînă-n dinți” cu tot ce mișcă în viața teatrală de la noi, plini de idei, cu sute, mii de spectacole la activ, cunoscînd bine breasla și oamenii ei, m-am trezit deodată în fața mea cu acești cercetători veniți, incredibil, nu să ceară, chiar să pretindă, cum eram obișnuiți, tot felul de date, cifre, situații, comentarii la... Nu. Ei au venit, au solicitat dosare, fișe, dosare, documentare și s-au apucat de muncă... Așa ceva, recunosc, nu mai văzusem în România.

Să încep cu Olga Flegont; o doamnă cam de 40–45 de ani, a venit, discret, în biroul meu, după ce, desigur, s-a prezentat la director, punîndu-l în temă. Mi-a cerut dosarele spectacolelor, fișele acestora, presa de specialitate adunată, pe premiere, în cutiile documentare, plicurile cu alte materiale. Am pus totul pe un birou liber, am mai stat puțin de vorbă, apoi, la rugămintea dumneaei, „mi-am văzut de treburile curente”, care nu erau nici puține și nici nu suportau amînare.

Doamna a lucrat de zor. Eu am plecat în tipografie, am ajuns acasă pe la ora patru și abia atunci mi-am dat seama că, nu numai că nu m-am dus s-o invit la o gustare sau la o cafea, ci nici măcar nu mi-am luat rămas bun de la dumneaei. Și urma să plece în seara aceea. Mi s-a făcut rușine. Ce-o să creadă doamna aceasta harnică, serioasă, studioasă și sfioasă despre mine? Că sînt o gazdă rea. Poate o fi intrat, mi-am zis, directorul în birou și o fi invitat-o la el...

Totuși, mi-am zis, să dau o fugă la gară, să-mi iau rămas bun și să-i duc un sandvici și un fruct. Și m-am dus. În gară am găsit-o și am început să rîdem, așa, fără motiv, amîndouă. „Ați fost pe la teatru?, m-a întrebat”. „N-am mai ajuns”, și i-am explicat de ce. E și motivul pentru care...

„Ei bine, zice, pentru că și mie mi-ați fost simpatică și mi-a părut rău că nu v-ați mai putut întoarce, v-am lăsat la poarta teatrului un ghiveci cu o floare superbă roz“. Am râs iarăși amîndouă, ne-am îmbrățișat și trenul a plecat.

Doamna Olga Flegont și-a notat tot ce avea de notat, mi-a lăsat dosarele pe masă, iar la poartă am găsit, în dimineața următoare, ghiveciul cu floarea și un plic cu o scrisoare în care îmi mulțumea politicos pentru...

I-am scris, lăudînd acest mod extrem de cinstit și profesionist al cercetătorului adevărat de a-și procura datele de care are nevoie. Mi-a răspuns. I-am scris, mi-a răspuns. Ne-am mai văzut de-atunci o dată sau de două ori cînd jucam în București, dumneaei nu apuca să vină să ne vadă, uneori erau plecați la casa de vară de la Breaza și așa se face că nu ne-am mai întîlnit. Dar știam ce facem și una și alta, ce ne fac familiile. Flaviu sau Mihnea i-au trimis desenele lor copilărești (nu mai știu care din ei), Olga – pentru că, între timp, ne-am spus pe nume – le-a atîrnat pe pereți, știam multe una despre alta, i-am făcut rost de butași de trandafiri de la actorul Marcel Segărceanu (ca, de altfel, și kolegi mele de la Teatrul Giulești, Angela Ioan, care avea și ea casă la Breaza și era mare iubitoare de flori), în fine, pauze mari, tăceri inexplicabile – sau perfect explicabile, toți muncind mult, apoi iar scrisori și iar tăceri...

Olga îi scria și lui Alexandru, eu comunicam și cu Gheorghe... Flegont.

O familie fără copii, dar plină de iubire și armonie, în care inteligența dublată de cultură, dragostea pentru natură, pentru flori și animale, o fac oarecum unică. Ba nu, greșesc, ei se aseamănă foarte bine cu familia Plati. N-am fost niciodată în casa lor, ospitalitatea noastră reciprocă se reduce la scrisori tandre și sincere, la o prietenie trainică și lungă...

Indiferent cît de desuete vom părea, eu păstrez, iată, de zece ani și mai bine cinci petale roz-gălbui ale unei flori pe care n-aș putea-o numi, trimisă nouă ca mesageră odată, de Sfintele Paști.

Iată ce mi-a scris Olga odată, de mult, prin martie '79:

„Scumpă Vetuța,

Azi am găsit-o, uitată, scrisoarea pe care o vei primi odată cu cea pe care o scriu acum.

Iartă tonul prea protocolar al vechii scrisori. Am primit atît de mișcătoarea ta scrisoare și te-am regăsit așa cum te știam, atît de bună și de plină de dragoste pentru toți. E o fericire că există oameni ca tine pe pămînt. Îți trimit un mărtișor mic și întîrziat. Te sărut,

Olga“

Scumpă Doamna Vetuța,

„oricît ar părea de ciudat“, după o atît de lungă tăcere, vă mărturisesc că mi-e dor de dumneavoastră și, deși scrisoarea de azi are un aer oficial pentru că sînt – într-un fel – „mesagerul“ sectorului de cercetări teatrale din institutul nostru, eu întîi și întîi vă sărut și mă bucur că sîntem împreună pentru cîteva minute – eu cînd vă scriu, dumneavoastră cînd veți citi.

Trebuie să vă mulțumesc în numele tuturor pentru grija și marea gentilețe pe care ați avut-o față de noi trimițîndu-ne invitații pentru spectacolele pe care Teatrul din Oradea le-a jucat în București. O încurcătură absolut neverosimilă, niște comisionari zăpăciți, o secretară absentă și încă alte mărunte întîmplări ale poștaşului au făcut ca plicul trimis de dumneavoastră să ne parvină la zece zile după ultimul spectacol jucat în București. (Să lăsăm deoparte și să uităm și să iertăm – că am fi putut fi în sală, cu toții împreună, și fără să așteptăm... la scară, dar asta e altă poveste). Așadar, ne cerem scuze că nu am dat curs, că nu am putut da curs invitației și cum noi toți sîntem foarte grijulii în a avea probă scrisă la mîină că ni s-au iertat păcatele întru politețe și documentare de teatru contemporan, vă rog mult, dragă doamnă Vetuța, scrieți-mi cîteva rînduri pe care să le pot arăta și celorlalți, anume că țineți la noi la fel ca înainte și că veți uita fotoliile goale din serile acelea. Vă rog mult de tot și cer iertare pentru toți.

Anul acesta, în aprilie sau în mai, am să vin la Oradea și am să văd – după atîta timp, am să văd, poate *Occisio*... Am să-l văd oare pe Mihăiță (Mihnea, fiul meu mai mic, n.n.), a cărui acuarelă o păstrez?

Vă sărut mult de tot, cu dragoste, Olga Flegont

8 oct. 1980

Scumpă Vetuța,

... Îți scriu din partea unchiului meu care-ți sărută mîna și-ți spune că are o grădină la Breaza și că i-a povestit nepoată-sa de tine și de serile de poezie și trandafiri de la Oradea (e vorba de două seri de poezie și trandafiri – *De n-ar fi fost măcar o floare* – organizate de actorul Marcel Segărceanu. Trandafirii, superbi, i-a adus din propria grădină, el fiind un cultivator pasionat, avînd o colecție remarcabilă, iar de recitat au recitat poezii despre flori și de dragoste el, precum și invitatele lui, actrițele Simona Constantinescu și Olimpia Mîinea, n.n.) și că a rămas pe gînduri că ar visa să cumpere și el cîteva tufe de trandafiri din „roseria“ de faimă ca aceea a domnului Segărceanu.

Scumpă Vetuța, e toamnă și, deși domnul Louis de Funés pretinde că trandafirii trebuie plantați în Franța primăvara, în Biharia s-ar ști că se cer a fi plantați pînă dă

zăpada. Totul e acum în mîna ta. Poți să faci o întrebare către cel despre care s-a aflat în țară că este – cum am auzit spunîndu-se, „Tatăl trandafirilor“?

Mi-e dor de tine și de domnul Mihăiță Pop. Știi că au trecut patru ani de cînd nu ne-am văzut?

Te sărută,
Olga

23 oct. 1980

Vetuța scumpă,

Scriu pe fugă. Ce să mai vorbim că-ți mulțumesc pentru trandafiri (*de fapt nu mie, ci lui Marcel Segărceanu care, prompt s-a executat și le-a expediat butașii lor și Angelei Ioan, colega și prietena mea de la Teatrul Giulești. Mai mult, mi-a dăruit și mie cîteva butași din cele mai bune și mai rezistente soiuri, trandafiri roșii, roz și galbeni pe care i-am plantat acasă, la mama mea, la Ghioroc și care „trăiesc“ și azi, cînd „tatăl“ lor a plecat de cîteva ani din lumea aceasta. Iar eu tot ce pot să fac e să-i salut așa, în fiecare dimineață cînd dau cu ochii de ei în curtea plină cu flori, vara: „Bună dimineața, Marcel, salut!“*, n.n.).

... Intră în tipar volumul IV din *Istoria teatrului românesc* – contemporaneitatea. Să nu te aștepti la cine știe ce. Documentarea mea despre teatrul din Oradea a intrat la arhivă și acolo a rămas. Mai multe, cînd ne-om vedea. O monografie despre Teatrul din Oradea ar trebui propusă direct unei edituri și nu unor „foruri“. Șansele de reușită sînt, totuși, mici, din motivele știute, cărora li se adaugă și altele, ca zahărul, cafeaua, hîrtia de scris și celelalte etc. (*Olga are umor, cum știe să facă haz de necaz, n.n.*). Mi-e dor de tine.

Sărutări lu' „finu“ (Mihăiță), lui Flavius, soțului tău și ție, mii.

Olga

10 nov. 1980

Dragă Vetuța,

La mulți ani, dragilor mei doi și ție, ce fericire să fiți atît de aproape unii de alții în aceeași zodie! Și ce petrecere o fi fost cu un clan numeros și bucuros! Mi-a lăsat gură apă!: cum adică, domnule, ardei umpluți cu telemea? Și toate or fi fost grozave, știu eu. Așa că zic încă un *La mulți ani* și mulțumesc din tot sufletul pentru *Lev* și *Peisaj de iarnă cu case roz*, de-a dreptul poetic. Am fost emoționată. (*Felicitările erau pentru noi, cei trei... octombriști, născuți adică în octombrie, eu pe 4, Mihnea pe 22 și Flaviu pe 31, iar desenele erau trimise de Mihnea, Olgăi, n.n.*)

În altă ordine de idei, domnul soț se gîndește la revanșă? Și, dacă mă-nțelegi, cartea e carevasăzică revanșă pentru „pilele“ la Segărceanu? hai c-am întors-o superb, mărturisește și tu! de altfel, stăpînul ei inițial, un neamț, unchi al meu prin alianță,

cam „leonardesc“ sau „picodellamirandollesc“ în felul lui, inginer constructor la Rio de Janeiro, îndrăgostit de o mocancă de baștină, mătușă a mea de vară de sînge, una din cele mai albe splendide femei pe care le-am văzut în viața mea, ar fi fericit de-ar ști pe unde umblă sufletul lui, că cineva îi citește o carte din cărțile care au fost ale lui, din atît de puținele rămase în urma lui pe pămînt.

Vă sărut tare pe toți,
Olga

(Olga se referă la cartea de farmacie sau filosofie pe care ea i-a trimis-o soțului meu, aflînd de preocupările lui extraprofesionale. A fost o surpriză plăcută la care nu se aștepta. – n.n.)

P.S.

Auzi, Vetușo, te rog ceva. Domnul Segărceanu a trimis trandafirii, niște soiuri rarissime și eu îi expediez azi o scrisoare de mulțumire și mandatul de rigoare, dar văzînd cît de specialist este în cultura trandafirilor, n-am mai avut curaj să-l întreb dacă are și crizanteme, pentru că m-ar interesa la primăvară niște butași garantați. Nu vrei tu să-l iei mai pe departe și să-l întreb?

Eu, dacă mă gîndesc, dar nu mă gîndesc – numai la volumul 4 mă apucă stenahoria.

Mulțumesc, îmbrățișări, Olga

18 ian. 1988

Dragă Vetușo, scumpă, aur,

... e o vorbă veche în Țara Săcelelor, de unde mă trag eu. Ți-o dau ție, bucurie, și-ți mulțumesc pentru o prietenie căreia i te poți abandona fără griji. Felicitări pentru *Zece bobote de rîs* (am auzit minuni!), pentru „alchimia mică“ (*prima variantă a ALCHIMIEI trimisă lor de soțul meu, n.n.*) și pentru „alchimia mare“ care va fi! (*chiar așa, a prevăzut bine, ea a și urmat și i-a fost trimisă, după '90, familiei Flegont, n.n.*).

Felicitări pentru mama ta, „minunata“, pentru Flaviu politehnistul și pentru „omul de bază“ în familie!: nu e el Mihai al meu, cu peisajele albastre? Să trăiți cu toții, să nu îmbătrîniți, să nu vă lăsați!

Noi sîntem sănătoși și, ca totdeauna, neclintiți. Dar, vorba unei stră-străbunici a mele

„decît să mănînci unt cu ochii-n pămînt,

Mai bine pîne și sare, cu ochii în soare“.

Domnului Marcel Segărceanu spune-i, te rog, că este tot timpul împreună cu noi, lîngă trandafiri, cu mine, cu soțul meu, cu Titi – unchiul meu, la Breaza. Și cu *Făt-*

Frumos. Ca și tine cu ai tăi, atât de dragi și de prezenți, de parcă n-au trecut 12 ani de când nu ne-am mai văzut, și atunci pentru prima oară în viață.

Te sărut tare de tot, Olga

Dactilografiezi scrisoarea, pentru că am o groază să vă spun.

19 mai 1998

București

Draga mea Vetuța.

Sînt uluită. Am găsit acum o săptămînă, în cutia mea poștală, un plic mare de la tine. Înăuntru – o carte și o scrisoare. Cartea avea o dedicație încîntătoare a autorului, soțul tău, care îmi amintea de „alchimie“, scrisoarea îmi amintea de „trecerea de nestăvilit a timpului“, iar eu nu-mi reveneam: dedicația era datată 20 februarie 1994, scrisoarea – 25 februarie 1994, plicul avea ștampilele ilizibile și timbre ioc. Aici e vrăjitorie curată.

Ați stîrnit demonii scolastici medievale, dragii mei, punînd alături, în același plic-recipient-retortă, magica pană de vultur umplută cu argint viu și căpăcită cu ceară de albine sălbatică și ornicul cu apă, *alchimia* și *scurgerea neîndurătoare a timpului*... Cine știe în ce sertar secret au stat ascunse cartea și scrisoarea voastră, nemișcate, prezervate, păstrîndu-și etern putința de a fi, nepieritoare și pieritoare la cheremul hazardului, plutind între teze și antiteze în fragil balans: Au intervenit: Archaeus – „ființă“ alchimică – și atribut al „eternei posibilități“ + „Nemișcarea conservatoare“ din a patra propoziție cu nimicnicia și sfîrșitul lumii existente, și au ivit aserțiuni doar aparent incongruente logic. Astfel, o scrisoare trimisă care nu sosește, dar care a sosit; care există, dar nu a existat într-un timp suspendat și într-un spațiu nemișcat; care este fără să fi devenit, dar a devenit fiind; și care – deși prinsă în cercul regal al antinomiilor filosofului din Königsberg – intră inevitabil în mișcarea browniană a zăpăcelilor și dezordinelor omenești și acoperă, ea, scrisoarea, într-un punct finit al infinitului, toate tezele sferei noumenale și antitezele lumii fenomenale, așa cum viiază ele în lumea noastră carpatină cea cotidiană și eternă. Nu-i firesc, la urma urmelor?

Eseurile sînt excepționale. Nu le las în bibliotecă, le iau cu mine în vacanță, la vară. Trebuie recitite. felicitări și admirație pentru dialogurile armonioase și perfecte ale sistemului nomist cu realul și mentalul. Ordonarea universului dinăuntru-dinafară nu te împacă desăvîrșit cu lumea și cu sinele însuși, dar parcă e mai multă liniște – și frumusețe – cînd „un sistem epistemologic axiomatic, bazat pe ideea de legitate“ intră în scenă. Și totuși, „De ce are muzica un sunet de argint?“ se lamenta cineva în *Romeo și Julieta* cînd la orizont apăreau tragedia și moartea? Și nu poți să nu te gîndești la universurile indifferente și reci ale poeziei eminesciene unde se rotesc aștrii

noștri, stele stinse, sisteme filosofice, luceferi nemuritori și mări de singurătate sub lumina pală a Reginei nopții – moartă. Dar pînă atunci – să ne bucurăm.

Ai mei sînt bine. Adică domnul soț și domnul unchi de la Breaza. Domnul unchi (81 de ani) se învîrte de colo-colo în micile lui grădini zoologică și botanică: Musafira-Muți, Mîțușica-Donșoara, Dante și Bijou-Zdrelea-Orange, mîțe istețe și motani leneși și blajini, un cățel lup afectuos, foc de deștept și nebun („bufon“ sadea, pe nume Fetița!, găini, cocoși, turturele, mierle, vrăbii și veverițe, păr, măr, trandafiri, un vișin mic, tufe de coacăz, de iasomie, de forsythia, de clackia, bujori roz, crini portocalii, lalele mii, stînjenei făclii, pruni și gutui japonezi, un mandarin, un arbore exotic de Pawlonia (cu florile lui mov chinezii își ademenesc zeii), o magnolia cu flori de porțelan alb-mov, o mahonia cu flori galbene și fructe albastre și un mang adevărat! Mănînc acum vreo șapte ani un măr din Grecia, fabulos, uriaș, roșu, dulce, cu parfum de Rai, care se topea în gură ca miezul de pepenoaică roșie de Oradea (sau Arad?) și semăna cu mărul dat de Cotoroanță, Albei ca Zăpada. Firesc, strîng toți sîmburii (12) și îi punem în pămîncior mărunțit, în ghivecele cu nisip și mraniță, și-i udăm cu apă de ploaie și zăpadă topită, și din toți răsare un singur fir de măr, și-l luăm și-l răsădim în primăvară în grădină, eu și Titi (domnul unchi), unde e îngrijit, și ferit, și pigulit, săpat, udat, crește înăltuț, și după trei ani înflorește și face două corcodușe roșii. „Dacă Tat-su Mare o fi fost corcoduș...“, a spus Titi. În toamna trecută am repetat punerea în operă a speranței, cu 12 sîmburi de piersici-caise din Grecia, ciudate, uriașe, de un galben-auriu, pufos, mătăsos, somptuos, cu parfum de Rai și de banană... O să vedem. Peste cîțiva ani, Titi iar o să spună: „Dacă Tat-su Mare o fi fost zarzăr...“.

Domnul soț (75 de ani) lucrează fără întrerupere și fără istov, identificat de mult cu barajele, visînd structuri, sisteme unitare, teoreme, teorii, fiabilitate, magnitudini, scări de măsurat cutremure, statistici de programat inundații, scufundări și prăbușiri, seisme, marea tectonică și apocalipse la care se uită calm și sever, așa cum examinez eu un verb vechi german, scris prescurtat într-un manuscris din secolul 16, și transcris greșit într-o tipăritură de la jumătatea secolului 18, și lăsat așa, „de frumusețe“, în altă tipăritură de la sfîrșitul secolului 19, și descurcă-se cine-o putea! Eu am 69 de ani. A mai inventat inginerul meu de catastrofe o „mașină de război cu focul“, o instalație-rețea subterană de stins incendiile extinse în cîmpurile petrolifere (cînd a fost Kuweitul), dar pînă să iasă brevetul din hățșurile birocrăției noastre nu mai rămăsese nici un foc de găteje pe nicăieri. Barajele rămîn, însă, pentru, ființele-lucruri de căpățîi care există cu solemnitate, într-o tăcere înspăimîntătoare sau însoțite de un huruit cosmic inaudibil, ca planetele, pînă și în universul lui de toate zilele. Sfîrșisem, acum mulți ani, de pus la punct biblioteca, o odaie luminoasă, liniștită și foarte ordonată, și ne priveam opera: de jur împrejur o nebulă de culori, cărți pînă sus, ici-colo strălucea cotorul aurit al unui album, un pahar albastru, un cristal roz, un microscop de aramă. Ședeam amîndoi, eu și Bichi (domnul soț), pe canapea și

– cum intra soarele pe fereastră – fișia de perete goală din dreapta noastră era ca o pată albă pe o hartă. „Știi – îmi spune – versantul drept aval e cam pustiu“. „Versantul drept aval!“ El nu ședea pe o canapea și nu se uita la un perete: el privea în sus, de la piciorul unui baraj imaginar, versanții văii, contempla, cu lacul în spate, malurile înalte ale văii și visa păduri foșnitoare de fagi, mesteceni și salcîmi pe „versantul drept aval“. Acum stă acolo o foarte tăcută aquarelă, în nuanțe de bej, brun, cărămiziu și verde prăfuit, o veche biserică – cetate de pe lîngă Sighișoara, într-o ramă subțire argintie, și nu glăsuiește nici o pădure de argint.

Ajunge cu noi. Asta e o scrisoare lungă de „cinci ani absență nemotivată în catalog“. Voi, „acești oameni minunați și scrisorile voastre zburătoare“, ce mai faceți? Vetuța dragă, te-ai pensionat! Tu îmi scriai în februarie '94 că te vei pensiona în toamna anului '95, iar eu îți scriu în primăvara tîrzie a lui '98 despre un eveniment *viitor* la timpul *trecut*! Ce ți-e cu voiajurile astea în timp organizate de Poșta Română... Cu „cärticica de care ți-oi fi vorbit“ (adică tu, mie), *Istории și isterii teatrale*, cum merge? Vetuța, nu te lăsa! Și dați-mi vești despre voi, dragilor! Sînteți armonioși, tu, și băieții tăi grozavi, și soțul tău „numai miere“, contemplînd limitele celeste ale filosofiei. Încerc o șfială care vine dinspre Faust. Și dacă nu-i chip de-oprit timpul, rămîie, dară, clipa.

Vă îmbrățișez cu aceeași veche și statornică dragoste, pe tine, pe soțul tău, pe Mihăiță, pe Flavius.

Olga

P.S. 1. Bunul și blîndul Domn al Trandafirilor, ce mai face? Îi port o afecțiune nestinsă.

P.S. 2. Decupasem pentru voi, mai demult, un articol din *Cotidianul*. Îl pun în plic. (*Era un articol în care Doru Mareș ne lăuda pe cîțiva dintre orădenii la care se vede treaba că ținea mai mult: Radu Enescu, Dumitru Chirilă, Mircea Morariu și Elisabeta Pop – n.n.*)

Post scriptum de necitit.

„Grădinile“ sînt în paragină sau au fost pustiite. Trandafirii au început să moară cei dinții după ploile nevăzute de iradiații dinspre Rusia. Pisoii noștri de atunci, Iancu, Lache, Blonda, Guli-Guli Muțuca, Piți-Piți Dudu, Tangu-Tangu Dragu, și dulăul alb și roz Lux Inimă-Bună, au murit și ei, demult, istoviți. Totul era fără spor. Doar frunzele de brusture aveau 100 de centimetri în diametru, urzicile întreceau statul de om, iarba bătea în albastru. Florile de mac oriental uriaș de un roșu de lac chinezesc deveniseră violete. Au murit și macii. Multe vițe s-au uscat încet, altora le putrezesc rădăcinile. Clematitele albe, mov și azurii s-au dus. Totuși, este trist în lume.

O.

Domnul *Mihai Florea*, pe care toată suflarea românească îl cunoștea de la celebra emisiune TV *Steaua fără nume*, a venit – se putea altfel? – simplu, fără pic de afectare, s-a prezentat și a început să lucreze, de parcă de când lumea se afla în biroul nostru. S-a familiarizat în scurt timp cu locul, a luat în brațe documentația stufoasă, a citit-o cu atenție, și-a notat ce era de notat. Mi-a spus, când mai intram și eu cu treburi în birou că m-a căutat cutare sau cutare. Era în timpul uneia din edițiile *Săptămîinii teatrului scurt* (anume se făceau delegații atunci, pentru că, bănuiesc, era mai ușor și mai puțin costisitor să decontezi cheltuielile Institutului, sărac sau poate și mai sărac, ca toate instituțiile de cultură din România, acum și în vecii vecilor! Desigur, mă căuta multă lume – eram un fel de jolly-joker, trebuia să știu tot: și ce se joacă și dacă a sosit cutare trupă și unde sînt cazați actorii de la... și de ce e mizerie la hotelul unde au fost cazați cei de la teatrul cutare și cine decontează biletele cutărui cronicar sau oaspete. Abia mai tîrziu am instituit și noi, după modelul altor festivaluri, Comandamentul Festivalului, în cadrul căruia fiecare avea sarcini precise sau măcar aproape...

Domnul Mihai Florea a remarcat că mă căutau cinci-șase oameni pe oră. Am făcut, rîzînd, o mică socoteală și am ajuns la concluzia că, dacă aș fi vorbit cu fiecare cinci minute – ceea ce era exclus pentru cine cunoaște lumea teatrală, eu n-aș fi lucrat nimic în ora aceea. Când i-am spus că sînt zile în care chiar nu fac nimic, decît stau de vorbă cu oamenii, Domnul Florea mi-a dat o replică pe care n-am uitat-o: „Dar poate că rolul, mă rog, unul din rolurile secretarului literar este chiar acela de a sta de vorbă cu oamenii din teatru, ce ziceți?” Am reflectat puțin și i-am dat dreptate. Actorii, regizorii, scenograful, toți vin la secretariatul literar, în primul rînd cu probleme profesionale și abia pe urmă conversația (cu artă, cum ar spune Ileana Vulpescu) se transformă încet-încet în una personală. Și e firesc, pentru că fiecare artist este o individualitate și vine în nume propriu, nu în numele nu știu cărei colectivități.

Domnul Mihai Florea a fost foarte interesat să afle, de la sursă, nu-i așa, amănunte în legătură cu munca secretarului literar. Și a aflat, sper, destul. Într-una din zile, plecînd noi în fugă acasă, să luăm masa, cu unul sau doi dintre colegii veniți la Festival – cu care eram, desigur, în relații amicale – chiar nu mai țin minte cu cine (poate cu Carol Isac de la Bacău, poate cu Mariana Voicu sau Doina Popa, Pica, de la Timișoara?) l-am poftit, în chipul cel mai firesc din lume și pe Domnul Mihai Florea. A primit cu același aer firesc. Ne-am urcat într-un taxi și am plecat. Știam că o să-i fac o surpriză plăcută și mamei mele „care venea să mă ajute în timpul festivalurilor, să nu stea copiii singuri și nemîncăți. (De cele mai multe ori venea și sora mea Mărioara Ardelean, Tuchy, o iubitoare cum n-am mai văzut de spectacole de teatru și operă, de concerte și mare amatoare de muzee.) Mama îl adora pe Mihai Florea, „ghicindu-l” că era un om bun cu suflet de aur. I-auzi!

Chiar așa a fost. Numai că, urcînd noi cu liftul, unul din vecini, un om serios și blînd, cu patru copii, s-a oprit, l-a privit și a spus: „Sînteți chiar Mihai Florea?” „Da, eu sînt”, a răspuns el simplu. „Dacă vă rog să veniți numai un minut la noi în apartament, să vă arăt – așa a spus, să vă arăt! – copiilor, să vadă că existați, că sînteți real? Noi vă iubim foarte mult și nu pierdem nici o emisiune cu Dvs. Dar cu ce ocazie prin Oradea?”

I-am explicat vecinului B. că domnul Florea este de fapt cercetător al istoriei teatrului și emisiunile TV le face în plus, pe lîngă profesia de bază. S-a mirat foarte, acțiunile mele la vecini au crescut simțitor (unii probabil crezîndu-mă pur și simplu o funcționară la teatru). Domnul Florea s-a dus, a băut un păhăruț de pălincă cu gazda și a venit la noi. Mama mea l-a primit frumos, a glumit cu el și i-a povestit repede cum juca ea teatru la țară, în comuna ei de lîngă Arad. Domnului Florea i-a plăcut mult de bătrînica vioaie și slăbuță care se comporta cu atîta firesc.

Am ținut o vreme legătura. A venit, cînd am jucat la București, să ne vadă spectacolele. Apoi, lovitură de trăznet, într-o zi a ajuns la noi vestea incredibilă că Mihai Florea nu mai este. Un stupid accident de mașină, doamne, stupid ca toate accidentele – a pus capăt zilelor acestui adevărat gentleman al teatrului românesc. Nu știu și nu mă interesează cine l-a iubit sau cîți nu l-au iubit (o persoană publică are și mulți inamici) dar mie mi-a lăsat o impresie greu de șters! E greu să uiți privirea albastră și jucăușă a ochilor lui, zîmbetul deschis, luminos, bucuria cu care îți vorbea, mai ales cînd vorbea despre teatru.

Scrisorile de la el, două la număr, spun multe despre omul Mihai Florea.

București, 9 aprilie 1980

Stimată Doamnă Pop,

Vă rog să primiți urarea noastră creștinească: Hristos a înviat! Vă mulțumesc pentru agreabilele zile trăite la Oradea: pentru invitația în familie, unde, literalmente m-am simțit ca în familia mea, pentru truda (*nu e vorba de nici o trudă, n.n.*) de a-mi fi pus la dispoziție datele solicitate, pentru programe, afișe, pentru tot. Reînnoiesc rugămintea de a mai căuta dacă se poate, ecouri la turneele mai recente întreprinse la Debrecen: 1978, 1979, atît ale secției române, cît și ale secției maghiare. Restitui programul la *Un petec de cer*, conform rugăminții lui Bölöni, (*Sándor, regretatul meu coleg, secretar literar al secției maghiare, n.n.*) care mi-a spus că nu mai avea altul. Pe dvs. vă rog să aveți amabilitatea de a i-l înmîna cu mulțumiri.

Cînd mergeți la Ghioroc, sau cînd vine mama, vă rog să o sărutați filial din partea mea. Bune urări tuturor prietenilor și familiei cu patru copii din bloc (*familia Bocșe, de care am scris, n.n.*).

Vă rog să primiți sărutări de mână și încă o dată recunoștința mea. Salutări celor trei domni Pop – seniorul și juniorii.

Cu alese sentimente de prețuire,
Mihai Florea

P.S. Dacă mă veți onora cu un răspuns, vă rog să țineți seamă de faptul că eu sînt Mihai Florea, să nu mă încurcați cu vreun membru din juriu, căruia poate i-ați adresa niște ocări. (Ha, ha! Aceasta, a propos de harababura în care erați în zilele *Teatrului scurt.*) (*Aluzia glumeață a Domnului Mihai Florea are adresă exactă – în acele zile chiar că era o mare harababură pe culoare și prin birouri. Și, desigur, și în capetele noastre. Cît despre ocări, nu putea fi vorba. Membrii juriilor îmi erau, în cele mai multe cazuri buni prieteni, iar voturile lor, îmi place să cred, reprezentau de cele mai multe ori valoarea exactă a spectacolelor din Festival, n.n.*)

București,
12 octombrie 1980

Stimată doamnă Elisabeta Pop,

Datorită unor concedii care s-au suprapus dar s-au și succedat (al meu și al secretarei Institutului), scrisoarea dvs. din 13 aug. a.c. mi-a parvenit abia în zilele acestea. Astăzi sîntem în 12 octombrie, așa că, iată, se împlinesc două luni de la trimiterea ei. Vă mulțumesc foarte mult pentru materialul trimis (într-adevăr nu-l aveam, așa că îmi prindea bine) și pentru veștile pe care mi le dați. Înțeleg că între timp ați făcut o plimbare la Praga (am văzut-o și eu în septembrie 1968 cînd era tare tristă, îndoliată și ciuruită de gloanțe „prietenești”) – (*avea curaj Mihai Florea, să scrie într-o scrisoare așa ceva; erau părerile sincere ale unui om care gîndea cu capul lui și care, se vede, nu agreea cîtuși de puțin comunismul, n.n.*) și că trebuie să fi fost frumos, mai ales dacă ați avut și vreme bună (*da, am avut și vreme bună și, plimbîndu-mă prin Praga, împreună cu „alchimistul” meu personal, Alexandru Pop, pe celebra uliță Zlata, a alchimistilor și trecînd pe la casa lui Kafka, ne simțeam în elementul nostru. Eu chiar am avut sentimentul clar că, într-o altă viață am trăit la Praga, îmi erau familiare parcurile, străzile, casele, spre deliciul celor doi veri și prieteni în același timp care erau cu noi – dr. Citta și Mihai Vechiu, stomatologii teatraliștilor din Oradea și mîncători de teatru pe pîine, n.n.*).

Noi am avut un concediu admirabil: Hațeg-Bihor (Cetățile Ponorului, Peștera Urșilor, Valea Galbinei), Maramureș (Rohia), Bucovina (Rarău), Botoșani (Liveni, Flămînzii), Neamț (Ceahlăul), Brașov. O lună încheiată cu doamna Florea care vă mulțumește pentru complimente și dl. Mihăiță (*fiul Domnului Florea, n.n.*) care,

atunci când i-am citit că îi trimiteți sărutări, mi-a spus: „dă-mi sărutările“ – ceea ce am și făcut-o. În această companie, zic, am avut un concediu minunat.

S-ar părea că descopăr, cam târziu, incomparabila bucurie de a fi tot timpul împreună, fie și numai o lună, cu cei care-ți sînt cei mai apropiați și mai dragi – soția, copilul -, dar sînt fericit că fac această descoperire și acum.

Și noi vă trimitem cele mai bune gânduri, urări de sănătate și împliniri – în primul rînd pentru „sectorul particular“ – adică familia Pop (tată, mamă, copii, bunici), și în al doilea rînd pentru sectorul de stat: instituție, director, actori, colegi, etc.

Sărutări de mîini și încă o dată, mulțumiri!

Mihai Florea et comp.

NELU IONESCU: PREFERAM SĂ MOR DE RÎS

Într-o zi, cu poșta de prînz a venit la teatru un plic mare, expres, pe numele meu. Primeam asemenea plicuri cu piese, foarte des, prin urmare n-aveam de ce să mă impacientez că mai primeam unul. Numai că scrisul de pe plic, foarte mărunț, strîmb, mi-a dat o neliniște pe care nici azi nu pot să mi-o explic. Am recunoscut scrisul lui Nelu Ionescu, de-abia cînd m-am uitat mai bine la adresă. L-am deschis și, zîmbind, am citit titlul piesei aflate în plic: „Preferam să mor de rîs“. Alături se afla, ca de obicei – dramaturgii își însoțesc piesele de scrisori, de obicei, în care îți explică tot felul de lucruri în legătură cu piesa trimisă, o laudă, îți spun cine ar mai vrea s-o pună în scenă, ce dușmani are, cine a lăudat-o, etc. Fiindu-mi vechi prieten, mi s-a părut firesc, nu-i așa, să primesc și o scrisoare pe lîngă piesă. O deschid și încep să citesc. Mi se întîmplă adesea să pierd sau să rătăcesc lucruri. Ei bine nici această scrisoare n-am mai găsit-o niciodată. Credeam, atunci, că și acesta poate fi un semn, că niciodată nu se va împlini ceea ce îmi scria el acolo. N-a fost să fie așa... Ce-mi scria? Ei bine, îmi povestea, nici mai mult, nici mai puțin de condamnarea lui la moarte. Avea cancer confirmat și răsconfirmat, făcea citostatice, ȘTIA că mai are puțin de trăit... Nu m-am dezmeticit prea curînd. Întîmplarea a făcut ca tocmai atunci să intre în birou actrița Mariana Neagu, cea care o interpretase ani la rînd pe Catinca din piesa lui Nelu, *Cum s-a făcut de-a rămas Catinca fată bătrînă*. A citit scrisoarea și am început să plîngem amîndouă, ca două femei miloase, ce vreți! Asta eram în clipa aceea, nu o actriță și o secretară literară, ci două femei cărora ni s-a făcut frig de apropierea morții. A morții unui prieten drag. Mariana a făcut în spectacolul cu piesa lui Nelu unul din cele mai bune roluri ale carierei sale. De la început i-a plăcut rolul – era și un rol gras, cum spun actorii, ofertant. Ea ducea de fapt rolul, greul piesei, al spectacolului. Regizor fiind actorul Eugen Țugulea, a înțeles perfect

atașamentul ei față de personajul atît de pitoresc și de apropiat de felul de a fi al Marianeî și a lăsat-o, cu tact, să facă ce-i venea ei mai bine. Ea n-a sărit deloc calul, cum se spune, n-a îngălat rolul, nu a exagerat nimic. De la prima reprezentație a avut succes. Colegii o secondau cu prietenie, cu o cinste exemplară. În roluri episodice, dar foarte convingători. Printre alții erau acolo Eugen Țugulea, Marcel Popa, Ion Abrudan.

Cînd a început seria – ca de obicei, lungă – a spectacolelor în Băile Felix, la acest spectacol nu se găseau niciodată bilete. Oamenilor, spectatorilor le mergea la suflet povestea acestei fete simple, dintr-o bucată, care nu se putea mărita, nu pentru că n-ar fi vrut ea, ci fiindcă așa a fost soarta ei: să le judece aspru dar drept defectele, exagerîndu-le însă și pe ale ei... Aplauzele din final nu mai conteneau. Piesa era foarte bine scrisă, replicile erau scurte, tăioase, se spuneau acolo multe, fără menajamente. Și lui Nelu Ionescu i-a plăcut mult acest spectacol. I-a adus și bucurie și ceva mai multe drepturi de autor decît alte piese. După vreo doi-trei ani, cînd noi continuam s-o jucăm, el ne întreba, în glumă, dacă n-am „măritat-o“ încă pe Catinca lui. Întrebarea se referea deopotrivă și la actriță care nu era măritată pe vremea aceea (și nici acum nu este, dovadă că n-am greșit spunînd că se aseamănă mult cu personajul Catincăi, dar asta este o altă poveste). Era și întrebarea pe care ne-o adresau, telefonic sau în scris spectatori din cele mai diferite colțuri ale țării, de la Medgidia sau Suceava, oameni care se pregăteau să vină la tratament la Băile Felix și care voiau musai să știe, dacă în timpul șederii lor la Băi o vor revedea pe draga lor Catinca. Dar despre relația teatrului nostru cu spectatorii din Băile Felix, unde aveam o adevărată stagiune sau aproape un turneu prin toată România, voi încerca – dacă nu uit – să vorbesc în altă parte. Mă întorc așadar la Nelu Ionescu.

M-am dus acasă și m-am apucat să citesc piesa. Ce să spun? Dacă m-a răvășit scrisoarea, ei bine, piesa avea să-mi dea coșmaruri. În ea, ca într-un cîntec de lebedă, Nelu își povestea, aparent fără milă, aproape rece, obiectiv, tragedia. Personajul imaginat de el era un bărbat care trecea, punct cu punct, prin experiențele dure ale bolii. Aflarea știrii, năuceala de la început, de ce eu, de ce tocmai mie, întrebările clasice, insomniile, dezmeticirea și începerea tratamentului cu speranța abia licărind, dar dacă scap, dar dacă? Uite, cutare – aici intervin membrii familiei, prietenii, colegii – a urmat tratamentul, trăiește și azi, deși au trecut de atunci 10 ani. Ședințele umilitoare de la spital pentru citostatice, așteptarea cu sufletul cît un purice în anticamera sălii de tratament, pacienții abătuți și înspăimîntați de boală și de perspectiva apropierii morții, oameni tineri, mulți oameni tineri, femei cu copii încă mici, disperate că vor rămîne orfani, bărbați încă puternici, nevenindu-le să creadă că sînt condamnați la moarte și că nu i-a prevenit nimeni că moartea e atît de aproape de ei, bătrîne care sperau să moară de bătrînețe, nu de cancer, un copil care nu are are nici 15 ani, Dumnezeu, ce e cu cancerul ăsta, de unde vine și cum ne alege?

Disperarea, iată senzația care străbătea piesa, de la un capăt la altul. Habar nu am ce mai conținea piesa, în afara acestui sentiment al disperării și al întrebării obsedante: de ce a trebuit să ne mai naștem, oare? Ce literatură, ce structură a piesei, ce personaje, ducă-se toate pe pustii, această piesă era ea însăși un urlat de disperare și de durere, un strigăt către Dumnezeu și către destin. De ce, totuși, eu?

În chiar noaptea aceea i-am scris lui Nelu Ionescu o scrisoare lungă în care, bănuiesc, l-am încurajat și eu, prostește, sugerându-i că se va vindeca. Nu știu ce i-am scris, dar, după o vreme, mi-a trimis cartea lui de cronici teatrale (!) intitulată chiar așa, *Cronică din dragoste* – fiindcă Nelu chiar a iubit enorm teatrul, nu s-a prefăcut a-l iubi – pe care mi-a scris ceva foarte confuz, aproape ilizibil, ceva ce semăna a scuze. De fapt îmi trimisese cu câțva timp în urmă o scrisoare în care, un prieten al său, medic pare-mi-se, îmi făcea „portretul psihic” ghicindu-mi caracterul după felul cum scriam. Era destul de flatant acel portret, păream a fi chiar mai bună decât sînt în realitate, iar eu nu avusesem timp să răspund. El a crezut că m-am supărat, ceea ce nu era cîtuși de puțin adevărat. Am pierdut cred și scrisoarea aceea, dar eu sper, din toată inima că am mai găsit putere să-i răspund și să-i mulțumesc pentru carte. Dacă nu, o fac acum, cu mare întârziere și o expediez în neant, acolo unde s-a dus de atîția ani...

P.S. Aș fi vrut să nu scriu niciodată un asemenea P.S. Despre ce e vorba? După o jumătate de an de la moartea lui Nelu Ionescu, primesc o scrisoare de la tatăl lui; tristețea unui părinte nu poate fi redată în cuvinte. Mi se pare că mi-a trimis și una din ultimele lui piese. Nu știu cum a ajuns să-mi scrie, probabil, făcîndu-i ordine printre hîrtii, o fi găsit și scrisorile mele. I-am răspuns, desigur și am prezentat condoleanțe părinților. Un plic mare cu o scrisoare a sosit aproape în același timp. Era semnat de soția lui. Și mai erau acolo una sau două piese semnate cu numele ei de fată. Sau, cum am auzit, mai tîrziu, cu numele celui de-al doilea soț al ei. La această scrisoare cred că n-am mai răspuns. Nu de alta, dar mi se părea nelalocul ei ideea să fac să circule prin teatru piesele nevestei, ale fostei neveste a dramaturgului care s-a bucurat atîția ani de prietenia Teatrului din Oradea. Dacă am greșit cumva, iarăși sînt nevoită să-mi cer iertare.

Continuare cu puțin noroc

Am găsit, risipite printre alte sute și sute de hîrtii – pe care nu mă simt capabilă să le pun în ordine, o tăietură din *Flacăra*/30 aprilie 1981 din care citez, mai ales că e vorba de munca a doi secretari literari care îmi sînt și prieteni.

„...Arlechin! O ambiție intelectuală. Și o voință acerbă, o încăpăținare. Și-o muncă istovitoare, răsplătită doar moral. Și-o nevoie de-o fereastră deschisă spre valorile teatrale universale... Și-o nevoie de-a fi informat și de a informa. Și-o nevoie de

opțiune artistică nesuperficială. Și-o nevoie de ignorare, ba chiar de măturare a pseudo-valorilor. ARLECHIN are pretenția și chiar se aseamănă cu Secolul 20, însă al teatrului: adică vrea și este o publicație de distincție, de elită profesională, de exigență, de demnitate... revista este „depășirea de plan“ a unui secretariat literar... „Arlechinul“ e o probă că și conservatorismul, când trece prin bun gust și erudiție, poate fi superb. În biroul secretariatului literar al Naționalului ieșean au venit să muncească și să se afirme o mînă de tineri – Mihaela Sebastian, Sorina Bălănescu, Odette Cauffman, Andrei Corbea – de care, firește, în timp și cu îndărătnicie, se va auzi... La Iași, doi profesioniști... fac o admirabilă salahorie intelectuală pentru titlul nebănuit – academic de „Arlechin“: Mircea Filip și Val Condurache. Hei, când vrea omul și când îl duce mintea, cîte se mai pot face! Chiar fără indicații, ci așa, din proprie inițiativă, din proprie zbatere, din propriu sacrificiu. Eu unul, îmi îngădui să bănuiesc, că de-atîta abandon sufletesc, care să te facă să-ți depășești, așa sau în alte chipuri, atribuțiile de serviciu, nu mai e în stare decît un secretar literar: Vetuța Pop de la Teatrul din Oradea. Însă, evident, cunoștințele, informațiile mele în privința sufeletelor oamenilor încadrați în teatre ca secretari literari, obiectiv nu pot fi decît subiectiv limitate“.

Nelu Ionescu

Iată ce mi-au scris părinții lui Nelu Ionescu, între altele:

Iași, 28 iunie 1985

Vă scriu, în primul rînd, ca să vă mulțumim, pentru rîndurile Dvs. pline de duioșie, cu privire la Nelu. Noi le citim și recitim cu foarte multă plăcere, ba le împărtășim și altor prieteni sinceri de-ai lui Nelu. Vă păstrăm în inimile noastre ca pe o ființă dragă și, când vorbim despre dv. vă spunem Vetuța Pop, așa cum vă spunea Nelu. Dacă mai aveți vreodată ocazia să veniți prin Iași, ne-ar face plăcere să vă cunoaștem (*cînd am fost odată în turneu, cu teatrul nostru, la Iași, le-am dat, cred, telefon, dar n-au putut veni la spectacol, așa că nu ne-am cunoscut personal, n.n.*).

În altă ordine de idei, sau poate e mai bine spus în aceeași ordine de idei, vă rugăm să ne trimiteți niște materiale despre spectacolul cu piesa *Neîncredere în foișor* de la secția maghiară, ca: afișe, caiete de sală, fotografii din spectacol și, dacă e posibil, o cronică, chiar în limba maghiară. Avem nevoie de aceste materiale pentru Muzeul Teatrului (casele V. Alecsandri) la care s-a făcut un colț al dramaturgului Nelu Ionescu.

Pentru spectacolul cu *Catinca* de la secția română, mi-au rămas materiale de la Nelu și le-am dat Muzeului:

Vă îmbrățișăm cu dragoste,
Cecilia și Emil Ionescu

Nedatată, dinaintea premierei *Catincăi* (13 martie 1980)

Stimată doamnă Pop,

Poate scrisoarea mea ajunge la timp! Dacă nu vă place articolul intitulat *Aventura personală*, atunci poate vă place articolul *Chipul frumos al singurătății*, pe care o să-l găsiți în cărticica alăturată, la pagina 50 (*numai că el a fost cuprins și în caietul program al Teatrului Giulești, n.n.*).

Aici, în București, premiera este tot pe 8 martie, (? , n.n.) încît n-am cum să fiu și la Oradea.

Voi fi doar cu sufletul. Colectivului *Catincăi* îi doresc succesul pe care mi-l doresc și mie.

Dumneavoastră numai și numai bine,

Nelu Ionescu

După ce a văzut spectacolul, un spectator îi scrie Marianeî Neagu:

Mult stimată, extraordinară și magnifică Mariana Neagu,

Așa v-am văzut în *Catinca* de joi seară. Doamne, cîtă grație, cîtă sinceritate și cîtă singurătate ați răsădit în sufletul oamenilor în acea seară Catinca Neagu trebuia să rămînă pentru multă vreme o realizare magnifică a teatrului orădean. Sub poighița unei durități feminine, a unui umor aparent întrezăream drama profundă a unei singurătăți ucigătoare (s-o ia dracu' de singurătate).

Vă cer scuze, dar trebuia să vă spun aceste gînduri.

Vă urez mult, mult succes
cu multă considerație

Un spectator

Această scrisorică e numai una din cele multe, peste o sută, primite de actrița Mariana Neagu, după, aproape fiecare reprezentație cu spectacolul *Cum s-a făcut de-a rămas Catinca fată bătrînă*, la sediu și la Băile Felix.

Cît timp a jucat-o pe Catinca, Mariana avea o lumină specială în privire, cred că avea sentimentul că este un model, un exemplu, chiar o bucurie pentru oamenii din jurul ei. Împrumutase, e cert, ceva de la personajul ei, tot astfel cum personajul Catinca se îmbogățea cu fiecare reprezentație, „furînd” cîte puțin de la actrița Mariana Neagu, experiența ei de viață și de scenă. Un transfer benefic, fără îndoială...)

București, 30 septembrie 1980

Dragă Vetuța,

rareori primești o scrisoare într-atît de frumoasă ca cea pe care mi-ai trimis-o. Îți mulțumesc. Mă bucur pentru noi toți, dar mai ales pentru Mariana. Atunci, la Oradea, am schimbat foarte puține vorbe cu ea; însă toate au fost rostite într-o stare de bun simț și sinceritate. M-a tulburat cînd mi-a împărtășit frica ei ca acest rol să nu-i aducă nenorocul de a nu se căsători. Deci sînt oameni sensibili și buni pe lumea asta! Încît chiar am de ce să-i doresc, fierbinte să-i doresc, succese în arta ei și o căsnicie pe măsura sufletului ei.

Îți răspund la scrisoare cu înînzirare, cărțile pe care mi le-ai cumpărat nici nu ți le-am achitat și, cu toate că am nevoie de ele, nici n-am reușit să le iau de la amicul teatrului orădean (*Mugur Popovici – n.n.*), într-un cuvînt, mă port de nota 2. Încearcă să mă înțelegi și să ierți.

Spune, te rog, din partea mea un cuvînt prietenos domnului Țugulea și întregii echipe a *Catincăi*.

Ție îți doresc să primești – cu densitate pe unitate timp – vești și scrisori bune, cum mi-ai trimis mie. De asemenea alor tăi.

Săru-mîna, Vetuțo,
Nelu

Iată, am mai găsit, între timp „scrisori pierdute“.

București, 1 aprilie 1981

Dragă Vetuța,

Fiecare păcălește de întîi aprilie cum poate. Eu îți trimit o piesă, abia terminată. (*„Preferam să mor de rîs“ – n.n.*). Iar dacă-mi merge și tu zici că-ți place, atunci, dă-o, te rog, și celorlalți prieteni din teatru, firește, începînd cu Mariana Neagu și Mircea Bradu și Eugen Țugulea și... Uite cum mă laud că am prieteni!

Încă o dată îți mulțumesc pentru scrisorile tale. Te fac să vezi lumea în roz.

Săru-mîna ție, toate cele bune alor tăi,
Nelu Ionescu

București, 15 aprilie 1981

Dragă Vetuța,

Nu-ți închipui cît m-am temut să nu cumva să scriu o piesă rea și uite că tocmai așa am scris-o. Ți-am stricat cheful și ți-am amărît sufletul. Iartă-mă! Alături de problemele de meserie, am fost obsedat și de aceea morală. N-am vrut să alung buna dispoziție și optimismul nimănui (*de parcă despre așa ceva poate fi vorba!, n.n.*). M-am amăgit, ba am și crezut că realitatea și realismul primează. De cîțiva ani mint

ca să-i apar pe alții și uite că am sfârșit prin a da cu bățul în baltă. Și doar Meta (numele personajului din piesă) mi-a atras atenția că-s gogoman!

Cu o zi, două înainte de a primi tulburătoarea (absolut așa!) ta scrisoare, am revăzut, la televizor, un film: *Întoarcerea acasă*, parcă (infirmii „scăpați” din războaie). Era cel puțin la fel de aspru și amărîtor ca piesa mea: asta m-a mai amăgit puțin că n-aș fi chiar al dracului. Tu m-ai trezit în fața unui alt chip al realității. Promit să-ți trimit, cît de curînd am să pot, o comedie sută la sută. Ca să nu-ți pierd prietenia. Pentru că a ta e de-o onestitate greu de găsit.

Nelu

Nu cred că am mai primit vreo piesă, o comedie în nici un caz, de la Nelu. Nu cred că a mai avut timp și energie și chef să scrie o comedie. Cred că acea comedie la care se gîndea în secret, era propria sa plecare definitivă. Fiindcă eu cred că, de vreme ce știa – iar noi nici nu bănuiam – cu cîțiva ani înainte de boala lui – nu-și mai făcea iluzii... Sau, cine știe...?

București, 9 noiembrie 1981

Dragă Vetuța,

Iată o scrisoare la care, bănuî, nu te mai așteptai! Iartă-mă, înțelege-mă, însă n-am fost în stare să scriu scrisori. Mai ales anumitor oameni. Asta nu înseamnă că în tot răstimpul acesta, și firește, în continuare, nu-ți voi rămîne recunoscător pentru scrisorile tale atît de prietenești, atît de bune de pus la rană, atît de incredibil de cinstite.

Pe una dintre ele – aceea tulburătoare, pentru mine, care-i replică la piesa pe care ți-am trimis-o – mi-am îngăduit să i-o dau unui foarte bun prieten de-al meu, care tocmai mi-era în casă și care-i medic psihiatru: Părerile și cuvintele lui sînt spontane, el vorbea și eu luam notițe, ca-n studenție. Iată ce a înțeles el despre tine, citindu-ți scrisoarea:

„Fire deschisă, veselă, dornică de viață, expansivă, nereținută, sociabilă. Are un suflet frumos. Și deșteaptă, mă! Și bun psiholog! Constantă în toate. Structură artistică, chiar dacă viața a silit-o să se cerebralizeze.

Scriitură cu înflorituri. Predispusă spre frumos. Litere făcute la fel peste tot, linii drepte, asta denotă constanță. Se entuziasmează, începe cuvîntul cu o literă mai mare, parcă vrea să spună totul.

Mobilitate mare, diversitate de idei, inteligență. Incisivă fiindcă a fost păcălită de viață, dar nu asta-i structura ei.

Structura ei e de femeie care vine în fața ta și se dezbracă în pielea goală. Apoi îți pătrunde în suflet și de-atîta sinceritate îți vine să plîngi“.

Nu știi cum ai să reacționezi tu la părerile colegului meu de liceu și de ring (chiar am făcut box și chiar am fost adversari într-o gală), însă eu n-am rezistat și te-am transformat într-un personaj al unei cărți, care sper să-mi apară la anu'. (*Nu știi despre ce carte e vorba – n.n.*).

Îți trimit, tot cu înțîrziere, și articolul din *Flacăra*, în care am scris cu adevărată credință despre și în tine. Ce vorbe au făcut, cele cîteva rînduri, să iasă din gura unor oameni, pur și simplu nu mă interesează, n-am timp de naivități.

Poate nu ți-ar fi greu – într-o scrisorică, sau la un telefon scurt – să-mi dai numărul de telefon al domnului Mugur Popovici, la care spuneai că mi-ai lăsat niște volume, nici acum achitate, din Pledoariile mele. N-am reușit să le iau, pentru că, la un spectacol la care ne dădusem înîntînire, n-am putut să mă mai duc.

Marianei Neagu, te rog spune-i că habar n-are de cîte ori mi-a bîntuit memoria sufletului. Independent de evenimentele interne și externe, mă încăpățînez să nu-mi rătăcesc amintirile frumoase. (Ce vorbe ar mai putea scoate pe seama vorbelor astea, niște proști!)

Ție și alor tăi, numai cele bune!

Nelu

DRAMATURGI RUȘI

SAMUIL ALIOȘIN, LEV USTINOV, V. IVANOV I TAK DALE...

Pe Samuil Alioșin l-am cunoscut, la început prin intermediul piesei sale, *A optsprezecea cămilă*. Traducătorii pe care i-am cunoscut, din rusă, de-a lungul anilor, unii fiindu-mi chiar buni prieteni, ca Tudor Steriade, Lia Crișan, Galina Cernicova, alții doar amici, ca Denisa Fejes sau Izolda Vîrsta (deși, uite, scriind amici îmi și dau seama ce jignitor sună pentru un filo-rus cuvîntul amic, de vreme ce la ei funcționează mult mai bine și mai exact cuvîntul drug, adică prieten, fie și în sensul de znakomîi, adică de cunoscut). Așadar am citit piesa lui Alioșin și ea m-a cucerit. Ca de obicei, ceream de la traducători adresele autorilor, cu care îmi plăcea să intru în relație directă, nu prin intermediari. Firește, din zece scriitori răspundeau șase, cel mult șapte, dar de abia azi îmi dau seama ce bine că nu mi-au răspuns toți, fiindcă ar fi însemnat să-mi petrec o jumătate din viață scriind scrisori și cealaltă jumătate citind. Și așa corespondența mea teatrală e mult prea bogată, astăzi văd sacul cu scrisori și mă îngrozește... chiar și ideea că ar trebui să le recitesc...

Dar să revin la Alioșin. Piesa lui, superbă, a avut parte de o soartă bună. Ca oamenii, nu v-am spus? I-a plăcut și lui Victor Ioan Frunză și a avut o premieră de succes. Am jucat, rolul bărbatului matur, actorul, i-aș zice maestrul Ion Mîinea și, ca invitat, Octavian Cotescu. Lui, acestui mare actor cum să-i spun? Spectacolele în care

a jucat Cotescu au fost, cel puțin pentru publicul orădean (dar și pentru un public mai mare, să-i spunem național, deoarece am făcut un turneu prin țară, un foarte reușit turneu pe traseul Cluj, prin Moldova, cred că Iași, Suceava, Tîrgu Mureș, dacă nu mă înșel, dar asta nu are importanță pentru ceea ce povestesc eu acum, aici), dar și pentru colegii cu care juca, Mariana Neagu, Alla Tăutu și Daniel Vulcu, nu doar o bună școală de teatru, ci și o adevărată sărbătoare. Octavian Cotescu juca elegant, personajul său avea o simplitate, un firesc, o emoție cuceritoare. Nici o clipă nu avea aerul că el e un maestru și că le dă cumva lecții colegilor. Ba, la sfîrșitul fiecărui spectacol îl îmbrățișa pe Daniel, în semn că i-a plăcut ce făcuse. Era gestul protector al profesorului Octavian Cotescu. El mai avea la Oradea o fostă studentă, pe Ileana Iurciuc (care ținea foarte mult la fostul ei profesor), celălalt fost student, Radu Vaida, fiind deja plecat de la Oradea, despre el voi scrie undeva, mai mult, în această carte).

Ținînd să am relații civilizate cu autorii, i-am trimis și lui Alioșin o scrisoare și toate materialele care țin de obiecei de un spectacol. Afișe, caiete program, fluturași, cronici teatrale. Știu limba rusă, deci i-am scris în limba lui. Mi-a răspuns imediat. Era destul de bătrîn, cred că era – sau mi-a și scris – cam bolnăvicios, dar era foarte plăcut surprins de calitatea spectacolului nostru. Mi-a trimis volumul lui de teatru cu dedicație și mi-a îngăduit să-i traduc și eu ce piese îmi plac. Ba, mai mult, m-a invitat la el, la Moscova și mi-a propus să accept – asta după '90 – să fiu agentul lui literar în România. N-am putut primi, îndatorirea aceasta însemnînd, pentru cineva care nu locuiește în capitală, mai multe cheltuieli decît cîștiguri. Am încercat să-i explic, nu știu dacă a înțeles exact cum stau lucrurile, dar, oricum, corespondența noastră a luat sfîrșit. Nu mai știu nimic de el.

Din volumul pe care mi l-a trimis am ales o piesă extrem de frumoasă și de bine scrisă, Alioșin fiind dramaturg pînă în vîrful unghiilor. Știe ce înseamnă replica teatrală, cum se construiește o situație, ce înseamnă un personaj, un conflict dramatic, unde și cînd se impune să dai publicului surpriza, cum să faci un final. Piesa pe care am tradus-o foarte repede a fost *Variațiuni pe tema dragostei* (de fapt pe temă... dată). O piesă tulburătoare, cu trei personaje. Subiectul, în aparență simplu, se complică mai ales datorită întîmplărilor neprevăzute care răstoarnă, pe rînd, situațiile, dar și datorită structurii piesei, alcătuită, pe o bună porțiune, dintr-un schimb de scrisori, capabile, aceste scrisori, să declanșeze nu numai emoție, ci și să modifice profilul personajelor, într-un chip neașteptat. Voi povesti pe scurt această superbă piesă, poate trezesc astfel curiozitatea vreunui actor sau a vreunei actrițe, mai ales că, acolo unde s-a jucat, la Brăila (Teatrul *Maria Filotti*) și la Teatrul *Nottara*, a „făcut” multe reprezentații. Poate și din cauza titlului atractiv, dar, oricum, dacă un spectacol e slab, pînă la urmă acest lucru se află în oraș și publicul nu mai vine, așa încît...

În orașul Simferopol, undeva lîngă statuia lui Pușkin, un grup de turiști ascultă explicațiile ghidului. Și cum ghidul este o tînără foarte frumoasă, turiștii o contemplă

mai ales pe ea. Undeva pe-aproape, pe o bancă, stau doi bărbați, doi avocați, unul mai tânăr (Igor) și altul mai în vîrstă (Dimitri). Ei intră în vorbă cu frumoasa femeie-ghid, află că este actriță, dar că momentan face ghidaj... Ea, la rîndul ei află amănunte interesante, pe care nu le știa, despre perioada în care Pușkin a stat în Crimeea și chiar cîteva curiozități despre personajele unui cunoscut poem pușkinian. Discuția lor, scurtă, cît a ținut pauza doamnei, se termină cu un salut amical și cu presupunerea clară, că nu se vor mai întîlni niciodată în viață. Viața însă ne oferă adesea surprize și, iată, destinul a vrut ca lucrurile să ia o cu totul altă întorsătură. Nu dau amănunte, spun doar că avocatul mai vîrstnic îi scrie într-o zi tinerei doamne, la Agenția respectivă, oferindu-se s-o ajute, cu relațiile pe care le avea în lumea artistică a capitalei, să pătrundă în lumea filmului, despre care apucaseră să discute puțin. Ea – o cheamă Liubov (Iubire, în limba rusă) îi răspunde, povestindu-i pe scurt necazurile, dificultățile pe care le are cu soțul ei gelos, cu fetița și chiar cu șefa de la Agenție care și ea, cum se întîmplă nu o dată, roasă de invidie pe frumusețea cu totul ieșită din comun a tinerei sale subalterne (căreia îi face zile fripte de cîte ori are ocazia – și are precum se dovedește). Dimitri îi răspunde și îi povestește la rîndul lui, întîmplări din profesia sa, spectaculoasă uneori, alteori numai plină de capcane și dîndu-i oricărui avocat insomnii. Și Dimitri nu este un avocat de duzină, el este un maestru, binecunoscut pentru capacitatea sa, pentru perspicacitatea, pentru spiritul său justițiar și nu în ultimul rînd pentru cîntea sa exemplară. Așa se face că, încet-încet cei doi intră într-o relație de prietenie, scrisorile sînt așteptate și dintr-o parte și din alta cu nerăbdare. Dimitri e la curent cu viața Liubei, care numai ușoară nu e. Ea a plecat de-acasă, s-a mutat la mama ei, cu fetița cu tot, îi este foarte greu, slujba o solicită, soțul o hărțuiește, mama o ceartă, dar ea nu mai suportă, pur și simplu nu mai suportă alături de ea un soț snob, oportunist și servil, lipsit de sensibilitate și pe deasupra fiind și un artist cu aere de „neînțeles”. Dimitri îi povestește despre procesele lui; unul de pildă, legat de un tînăr care, din spirit cavaleresc, n-o trădează pe iubita lui, femeie căsătorită, acceptînd să facă închisoare, și să treacă drept hoț de rînd fiind, nu-i așa, o autentică poveste de dragoste.

Cei doi constată, nu fără uimire, că sînt suflete gemene, că pot sta de vorbă aproape despre orice. Liuba admiră la Dimitri cultura vastă, profunzimea, sobrietatea – virtuți atît de rare la contemporanii noștri, iar el admiră fără rezerve, la ea, nu numai frumusețea fizică, de care își aduce cu emoție aminte, ci mai ales cea sufletească pe care o descoperă cu uimire, nevenindu-i să creadă că o femeie atît de frumoasă și de sensibilă poate să fie atît de profund nefericită. Întîmplarea sau destinul face ca cei doi să nu se mai poată întîlni în următoarele luni, nici atunci cînd Liubov s-a dus la Moscova să dea probe, nici altă dată. Dimitri își dă seama, după cît de fierbinți devin scrisorile ei, că ea s-a îndrăgostit pur și simplu de el, sau poate nu chiar de el, ci de un OM care-i seamănă, de sufletul lui, de mintea lui. Speriat că, al rîndul lui,

e tot mai prins în mreje, că nu are nici un rost să-și facă iluzii, socotind total nepotrivită o relație cu ea, de fapt chiar imposibilă, Dimitri i se plînge lui Igor, colegul lui mai tânăr, așteptînd un sfat. Îi arată scrisorile și, lovitură de teatru! Igor se duce pur și simplu la Simferopol, o caută pe Liubov și o lasă să creadă că, dintre cei doi, pe care îi cunoscuse cu un an în urmă, EL este Dimitri. Falsul Dimitri, cum știm nu-i așa... Între cei doi se consumă și dragostea trupească, de care, de fapt avea atîta nevoie ea. De tandrețe, adică, de iubire. Or Dimitri era tocmai omul care în scrisori i-a dăruit toate acestea, cu generozitate.

Totul se complică cînd Dimitri află, deduce din scrisorile care vin în continuare, că s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Explicații, scandal, supărare. Dimitri îi cere lui Igor, dacă se socotește un om de onoare, să plece urgent la Simferopol, să dea explicațiile cuvenite și să se căsătorească cu Liubov care, e limpede, l-a plăcut ca bărbat. Igor, cam lichea, refuză categoric, fiind implicat într-o relație mai veche. Aventura i-a convenit, dar răspunderea pentru gestul de huligan nu și-o ia. Dimitri este disperat, inima lui suferindă îi aduce aminte nu numai că trupul său e mult mai bătrîn decît sufletul, dar și că trebuie urgent să repare cumva gafa monumentală a inconștientului său coleg. Încearcă să se explice, dar nu reușește, boala împiedicîndu-l să ducă la bun sfîrșit intenția lui nobilă. Liubov vine la Dimitri, la adresa binecunoscută, speriată că Dimitri-Igor de fapt nu-i mai scrie, după tot ce s-a întîmplat între ei. Îl găsește pe maestru, discuția lor e furtunoasă, reproșurile, la aflarea mascaradei și a capcanei în care a căzut o duc la disperare pe tînăra femeie. Pleacă, dezamăgită, amărîtă, supărată.

Ce ar mai putea urma după această explicație? – te întrebi, tu, cititor, sau tu, spectator. Ei bine, din nou lovitură de teatru! urmează o nouă scrisoare. A Liubei, de data aceasta, către Dimitri cel adevărat, cel pe care l-a văzut acuma, cu ochii ei, cu care a stat de vorbă, cel care i-a ascultat smerit reproșurile, a înțeles-o și a aprobat-o. Prietenul drag de care se simte definitiv legată, de care nu se poate despărți cu una cu două, investind în el infinit mai mult decît într-o, vai, trecătoare și prea grăbită relație trupească. Dimitri îi răspunde. Cei doi vor continua să-și scrie, împărțîșind o iubire platonice, fără dorințe, fără decepții, fără reproșuri. O prietenie – dragoste mai presus de interese meschine, de conjuncturi favorabile, de senzualitate, de sex.

La Teatrul *Nottara*, în regia lui Mircea Cornișteanu, am auzit – n-am ajuns să văd spectacolul – jucau Elena (Leni) Albu, o actriță extrem de frumoasă, Ștefan Radoff și Viorel Comănici, foarte buni și ei. Se spune, s-a scris că a fost un spectacol frumos și că a avut succes la public. Mi-am dat seama și după tantiemele destul de substanțiale ce-mi veneau de la Fondul literar și care mi-au prins foarte bine.

La Brăila nu mai știu exact cine juca și nici cine a fost regizor, dar știu că în rolul Dimitri a jucat un actor minunat, un domn, subțire, înalt, fin. L-am, văzut în *Glissando*, cred și mi s-a părut extraordinar.

Am crezut că rolul Dimitrii i se potrivește cel mai bine unui actor ca Radu Beligan. I-am vorbit o dată, la Oradea, de piesă, i-a plăcut, i-am trimis-o, dar n-am auzit nimic de ea, de-atunci, de câte ori mă întâlnesc cu Maestrul Beligan și eu am impresia că nu-și mai aduce aminte de mine, mă aud strigată pe nume și întrebată fel și fel de lucruri despre Oradea, de unde eu deduc, e limpede, că domnia sa are o memorie mult mai bună decât avem noi. Odată am stat îndelung de vorbă despre fiica lui, Anamaria și despre Valeriu Cîmpan, operatorul, soțul ei. Nu știa că-l cunosc. El este fiul familiei Cîmpan, dr. Cîmpan, vecinii mamei mele. Casa lor de week-end din Ghioroc, se află peste drum de a mamei mele și, ca vecini și buni prieteni, știm multe unii despre alții. Pe maestrul Beligan în general îl interesa întotdeauna ce se întâmplă cu teatrul și ce mai jucăm, cum ne merge. Ne-a și dat câteva piese și câteva ale Maricăi Beligan, fosta lui soție, dispărută atât de tânără. Am și jucat una sau două din traducерile sale, excelente de altfel.

Cît despre corespondența mea cu Lev Ustinov, ea este la fel de plăcută. Nu mai țin minte cum am ajuns la el, dar i-am tradus piesa pentru copii *Inimă de cristal*. I-o povestisem lui Otto (regizorul Szombati Gille) și ne-am hotărît s-o traduc. Era o piesă foarte frumoasă, dramaturgul fiind socotit unul dintre cei mai buni, din linia înții. Personajele, de basm, împărați, fete capricioase de împărat, miniștri leneși, obedienți și ticăloși, două tabere, războinici și pacifiști, în fine, o luptă din care, firește, învinge pacea și buna cuviință. Spectacolul a fost bun, s-a jucat cam cît se jucau în mod obișnuit spectacolele la vremea aceea, copiilor le plăceau înțelepturile, reacționau bine, dar seria de reprezentații s-a întrerupt la un moment dat, mai ales datorită slabului interes al unui serviciu organizatoric subiectiv implicat în programul teatrului și, greu de crezut, inexplicabil, tolerat de conducerea artistică, dar și de cea administrativă. Dar asta chiar e o altă poveste despre care nu am de gînd să vorbesc decât tangențial în această carte. Asta, ca să păstrez buna dispoziție... Scrisorile lui Ustinov erau simpatice, dar cam grăbite, omul era foarte ocupat și ne scriam rar. Oricum, i-am mai citit câteva piese și am încercat să le fac cunoscute și altor colegi. Frumos a fost cînd, venind odată la Oradea, Paul Everac ne-a povestit despre excursia unui grup de scriitori români la Moscova. „Ce credeți, zice, cînd a auzit că am fost jucat la Oradea – mă rog, și la Oradea – m-a întrebat: „Am acolo o bună amică, Elisabeta Pop, o cunoști?“ Domnule, zice, și la Moscova te cunosc dramaturgi? – m-a întrebat Everac. „Mai ales, am răspuns eu rîzînd, mai ales“.

După care ne-a povestit ce spectacole au văzut și ce funcție importantă în Uniunea Scriitorilor Sovietici avea Ustinov.

Una dintre cele mai interesante scrisori a fost aceea de la Vitali Ivanov. Citisem undeva despre o dramatizare a lui din Șukșin, i-am scris și mi-a răspuns destul de

repede. Mi-a trimis un exemplar, ultimul pe care-l mai avea, semn de mare încredere. Am tradus piesa *Întîmplări sub clar de lună*, părăindu-mi-se bogată în sensuri și de o frumusețe stranie. Una din piesele acelea pline de sevă și foarte adevărate, cum știm că sînt și scenariile unor filme greu de uitat, făcute de rușii cei buni, cei mari. Și Șukșin a fost, neîndoielnic, unul dintre ei. Cum el se prăpădise (ce pierdere!) acest Ivanov, regizor și el la Mafii, mi s-a părut un tip formidabil – și chiar era – scrisorile lui dezvăluind un creator rafinat și cît se poate de responsabil și credincios genialului său colaborator și prieten.

O scrisoare ciudată, cu adevărat ciudată am primit de la un artist – pe numele lui Iuri Granatov, regizor la Teatrul *Lunacearski* din Penz, care pur și simplu se adresa oricui din teatru, încercînd să ne povestească emoția lui copleșitoare în legătură cu Oradea. Soldat fiind, el a venit pe jos, noaptea, de la Salonta la Oradea și în fața clădirii teatrului, fermecat, a jurat să devină artist. Și a devenit.

Iată cum un spectacol, unul singur, poate decide uneori destinul unui om. De cîte ori se află pe scenă, actorii ar trebui să-și aducă aminte acest lucru și, niciodată, dar niciodată, să nu joace oricum, la întîmplare sau în „dorul lelii” (cum foarte rar, dar se mai întîmplă) pentru că nu o dată, un spectacol poate fi decisiv pentru unul sau pentru mulți oameni.

A fost, acesta și subiectul discuțiilor noastre, în teatru, de-a lungul anilor, pe vremea cînd trupa de limbă română juca la Băile Felix de două sau de trei ori pe săptămînă. Nu era ușor, uneori poate devenise plictisitor să joci și să tot joci aceleași spectacole, uneori în fața unui public amorțit de băi, de tratamente, public extrem de amestecat, reumatici, mă rog, pacienții fiind recrutați deopotrivă, dintre universitari, scriitori, medici iluștri, profesori, ingineri de tot felul dar și țărani, muncitori, zilieri, oameni de condiție culturală precară sau de tot modestă. Surprizele însă nu conteneau să apară. O dată, iată, printre spectatori s-a nimerit nimeni altul decît fostul impresar al Beatles-ilor, parcă Epstein dacă nu greșesc, alteleori, în grupurile din Israel, mari iubitori de teatru plecați din România, oameni extrem de cultivați, care, la sfîrșitul spectacolului veneau la cabină, la actori și povesteau cu ei, îi întrebau de alți actori, foști colegi din București. Odată, o familie foarte simpatică a încercat să invite în Israel spectacolul *Visele mamei* cu Petre Panait – un monolog de Marin Sorescu (textul spectacolului pentru scenă l-am semnat chiar eu), dar pînă la urmă s-a dovedit a fi totul prea costisitor, așa încît draga familie Elias a renunțat, dar noi am corespondat o vreme pe tema acestui posibil turneu. Dar uite, că iar am divagat... Să mă întorc la rusul nostru...

Spre bucuria lui i-am răspuns și m-am arătat sincer emoționată de împlinirea teatrală care i-a schimbat tot cursul vieții. A fost o poveste frumoasă, îi scriam și tare potrivită pentru scenariul unui film pe care, îi scriam atunci, nu știu de ce nu l-ar scrie el însuși, cel care a trăit cu adevărat momentele înălțătoare de care atît de

emoționat mi-a vorbit. Țin minte că mi-a scris că se bucură enorm că în teatrul românesc atât de îndepărtat nu numai de Rusia, dar și de capitala României, trăiesc și joacă alături artiști români și unguri și că într-un oraș fermecător ca Oradea, se face teatru bun și se află oameni de suflet.

Mă întreb uneori cum de, interceptînd, cum se obișnuia, scrisorile mele cu atîta lume străină, nu eram chemată la Securitate și muștruluită. Bănuiesc, totuși, că cei puși să ne urmărească erau convinși că nu stricăm astfel imaginea României, ci poate o mai ajustăm, nescriind rău de țară, chiar dacă, nu o dată, din subtext reieșea că nu sîntem destul de liberi nici să scriem ce vrem, nici să citim orice, nici să jucăm oricînd orice, nici să călătorim. Era, poate, o acceptare tacită din partea lor... Uneori se prea poate că unele scrisori îmi erau oprite, întotdeauna ele erau citite, cenzura funcționa ireproșabil – chiar și după '90 –, cum veți avea prilejul să vă convingeți chiar în paginile acestei cărți, un lucru însă este cert: eu una, în afară de faptul că nu am fost NICIODATĂ (în afară de Grecia) lăsată să călătoresc, nici împreună cu soțul meu, nici singură, altceva nu mi s-a întîmplat. N-am fost niciodată chemată la Securitate (excepție, momentul KELEMEN, relatat aici), nu mi s-a atras atenția să nu mai corespundez. Să fi avut noroc? Nu-mi pot explica în nici un fel, decît poate că m-au folosit astfel, că le-am fost fără voia mea de folos în vreun fel... Eram poate, pur și simplu o sursă de informații prețioasă pentru ei.

AVEȚI UMOR, RADU IFTIMOVICI!

Radu Iftimovici este legat de Oradea prin toată copilăria și adolescența sa. Aici a învățat, a absolvit Liceul *Gojdu* – cel mai cunoscut liceu din oraș, unde a fost coleg și prieten cu D. R. Popescu, Dumitru Chirilă, Mircea Bradu, Dan Alecsandrescu ș.a. Întîlnirile sale cu cei din generația sa – la cîteva am fost pârtașă – erau pline de entuziasm puștesc, presărate de plăcute aduceri aminte. Toate nebuniile, toate șotiile adolescenței – între care intrarea pe „sest” în sala de teatru, precum și prietenia cu Ion Marinescu, actorul, cu actrițele tinere și frumoase de pe vremea aceea făceau deliciul unor asemenea evocări.

Domnului Iftimovici i se părea că noi, orădenii – și Mircea Bradu în special –, nu-i dăm suficientă atenție și nu numai că nu vrem să-l jucăm, dar nici nu-l prea citim.

Am fost foarte revoltată auzind aceste acuze, spuse, mai în glumă, mai în serios, dar în absolut toate ocaziile. Drept care i-am cerut toate piesele, le-am citit, i-am scris despre ele. Așa a început corespondența noastră. Care ne-a făcut plăcere și ne-a amuzat pe amîndoi deopotrivă. Îmi scria aproape întotdeauna și din voiajurile prin lumi îndepărtate, unde mergea în calitate de mare doctor specialist, cercetător știin-

tific, academician și nu în cea de dramaturg. Noi nu l-am jucat, poate, adică sigur pentru că a avut el ghinion, să scrie piese *dure*, care primeau greu avizul forurilor. Toți erau cu ochii pe el, de când cu scandalul „Cailor verzi” (*Nu ucideți caii verzi*) de la Tîrgu Mureș.

Cînd noi insistam să ni se aprobe *Musca dintre geamuri* Ministerul era demult cu ochii pe el și pe teatrele care voiau să-l joace. Nu-i mai puteam păcăli...

Dacă tot nu l-am jucat, merită totuși să remarc voioșia și buna dispoziție pe care o degajă scrisorile dumnealui. O să transcriu cîteva, să vă convingeți singuri. Primindu-le, un secretar literar ocupat și tracasat cu tot felul de treburi, unele de-a dreptul imbecile, avea răgazul să se mai și bucure, să se destindă și să se pregătească să scrie, dacă nu la fel de interesant, cel puțin la fel de spiritual. Domnul Iftimovici era atît – sper că așa a și rămas, Dumnezeu să-i țină năravul – de împătimit de teatru, încît a și pus pe picioare un TEATRU INCOMOD (se putea altfel?) după '90, în care și-a montat, cu o trupă foarte bună, piesa lui, cu un titlu atît de comentat de critică și de public, pentru ambiguitatea lui: *Curve de lux*. Trecînd pe lîngă afiș, unii zîmbeau, poate și intrau la spectacol, crezînd că vor vedea femei goale și scene sexy. Cînd colo, ei se întîlneau cu mari scriitori care și-au compromis oarecum numele, acceptînd să colaboreze, să se „vîndă” bine conducerii comuniste! Sadoveanu, Arghiezi...

Voi transcrie doar cîteva din scrisori, spre a vă amuza și dvs. și a vedea ce pană de umorist are și cîtă amărăciune se ascunde – sigur de sorginte caragialescă – între rîndurile vesele. Sensibilitate și tandrețe, dar și puțin sarcasm și, pe alocuri, multă ironie și autoironie...

Le iau la îndeplinire:

Libertate (Ha, Ha)	Bucarest le onze avril
Fraternitate (Ho, Ho)	cca 200 de ani de la
Egalitate (Hi, Hi)	revoluția franceză

Mult prea foarte bună doamnă,

Am primit scrisoarea Dvs., prin care vă declarați amanta lui Cehov. (*Îi comunicam că lucram, împreună cu regizorul Laurian Oniga, la o nouă traducere a Livezii de vișini pe care a și pus-o în scenă, la Oradea, Laur – un spectacol frumos, cred eu, ca multe altele, jucîndu-se însă destul de puțin, 10–15 reprezentații, cred, n.n.*)

Foarte bine. Și eu sînt admirator al acestui individ, dovadă că mi-am botezat nepotul Anton. Nemulțumirea dvs. privitor la textul vechi, vă cinstește. Înseamnă cu nu v-ați blazat, că mai aveți fior artistic. Dar'ar Domnius-Deus să aveți succes; sper că Dl Oniga a avut deja succesul esențial: este deja „un papă”. Să-i trăiască și să se bucure de fînc, așa cum ne-am bucurat la rîndul nostru.

Referitor la spaima trasă de Mircea Bradu, martor ocular și urechiar la bruftuilele Madamei Dobrin, adresate brașovenilor pentru piesa mea *Stagiarii* (Creșteți vipere la sân – *Doamne ce titluri știe să găsească Radu Iftimovici, e un adevărat maestru al titlurilor – numai citindu-le, cenzura intuia ce conțin și le interzicea automat, cu toate referatele noastre de „susținere”, n.n.*). Scandalul nu pleacă de la text propriu-zis, ci tot de la *Caii verzi*. Ca să vezi ce făcură mureșenii. Ei nu aveau voie să scoată „caili” din grajdul țîrgului. Turnee *interzis*. Ei însă se sufocau de lipsă de parale, că de... piese de public, ioc. O fi ea bună *Rața sălbatică*, dar cu semidoctii din neagra actualitate nu te pui. Ei preferă fotbalul. Ibsen nefiind „libero” la Gallata Saray, nu-l cunosc, nu-l apreciază. Așa că, asfixiați de „penuria cu lipsuri” au scos *Caii* și, galop... la Sibiu. Deștepți frații. Că prim secretarul de acolo, dacă a zis „Da”, tanti Tamara (*Dobrin, n.n.*) și alde Tomescu din capul satului „n-au ce mai sufla”. Deci Sibiu: 8 spectacole, 6 la Casa de Cultură. Vînzare mare. Peste 6000 de bilete. Și încă un spectacol la Cîsnădie (unde sibienii au venit să-l „reguste”, cu autocare ONT), iaca s-a umplut punga.

Ce zic ei: „Mă, dar deștepți fúram (citește furám, că autorului nu deteră nimic din 1984). Hai să umplem punga cu alt turneu. Și zvîrr... la Satu-Mare și Baia Mare. Dl. Marian (*regretatul meu coleg și prieten, Mircea Marian, secretar literar de la Baia Mare, la Teatrul de Nord – și autor dramatic și romancier. A murit tînăr, acum cîțiva ani, fie-i fărîna ușoară – n.n.*), m-a sunat într-o seară la 11,30 seara, entuziasat: „Așa succes n-am pomenit de cînd sînt eu la Baia Mare. Spontan, omul. Dar... tov. general șef al S. (*securității?, n.n.*) din județul B. M. svîrrr și el la telefon: „Ce-i asta, fraților? Lume ca la bilci. Aplauze mai abitir ca la alea pe care le punem noi la megafoane? Nu se poate. Tamara, o falcă-n cer și una-n pămînt. Jos de la Brașov, golanul ăsta de Iftimovici (*uite cum se autonumea GOLAN Radu Iftimovici, chiar în anul una mie nouă sute optzeci și nouă!, n.n.*). Jos și *Caii* bineînțeleș. Interdicție totală. Bietul Roman (*alt regretat coleg și prieten, Dimitrie Roman – și el autor dramatic – secretarul literar al Teatrului Dramatic Brașov, n.n.*) a plecat ca o curcă plouată, beștelit și terfelit (*desigur, pentru „vina” de a fi propus în repertoriu un autor dezavuat de Putere, n.n.*). Dar RIF, recte Riftimovici ladu nu s-a lăsat. Cu jalba-n proțap la G. Trif. (*Gigi Trif, Directorul Direcției Teatrelor, la ora aceea, n.n.*). Pînă la urmă am obținut ca: a) „Să nu se scoată *Stagiarii*”. Să se umble pe ici pe colo, prin părțile... sperăm neesențiale. Mîine lucrez pe text cu G. Trif și Tomescu. Să vedem ce iese.

Cît privește *Canibalii* convertiți în *Iluzii* aș vrea să știu cu precizie și repede. Vă interesează ori nu? Că eu n-am făcut alte oferte de dragul Oradiei. Și n-aș vrea să mă trezesc că nici nu o propuneți. Că e alții amatori: un moldovean și un oltean, pentru

piesă. Ei mă... bate la cap de mult, dar eu nu-mi schimb iubirea decât când ea mă părăsește.

Cu nemaipomenit amor

Radu Ifimovici

P.S. A 5-a... *cameră a inimii* o să apară în *Teatrul* nr. 5 sau 6.

Scrisoare, nu știu cum, nedată

Stimată Doamnă Pop,

iată cum ar putea fi (eventual) *Canibalii* jucată. Sper să nu-și fi pierdut din savoare. Dimpotrivă. Eu cred că textul, fără să fie o capodoperă a genului (*a... geniului?*, *n.n.*), ar putea umple săli bune și deci ar aduce „biștari“ cum zic mahalagii de pe-aici.

Titlul de *Poftă bună, canibali!* ar fi fost... Nu am reușit să găsesc altul pe măsură, în ciuda stoarcerii creierilor. Poate *Ronțăiți-vă prietenii, Alpinism pe scara de incendiu, Arta de a băga fitile, Rața din suflet, Cuiul din cap*. Evident toate sub *Poftă bună, canibali*. Mai caut.

Vă trimit o apreciere a Margaretei Bărbuță la *Agata*. Din păcate are dreptate. Regizorul a eliminat niște subtilități sufletești ale Agatei – ca de pildă iubirea ei subterană, obsesivă, față de fostul soț Cristea, partitură frumoasă, cu atât mai mult că ea vrea să scape de această obsesie. Mă rog. Să vedem ce vor face alții care o repetă acum.

V-aș fi trimis *O mierlă cu-n peștișor, căpiați de amor*. Să vedem. Poate pînă expediez pachetul o fac. Cu rugămintea însă de a-mi reexpedia piesa, căci nu o văd jucabilă, deși nu are probleme.

Cu „deosebit amor“

Radu Ifimovici

P.S. Stărui pentru reexpedierea „Mierlei“ și a „Peștișorului“, textul fiind pentru documentarea Dvs.

București, 3 febr. 1986

Mult stimată Doamnă Pop,

Vă mulțumesc pentru lunga și elocventa Dvs. scrisoare și pentru cuvintele de apreciere pe care mi le adresați. Atenția Dvs. mă onorează. Nu știu însă cum voi fi „primit“ de ceilalți colegi ai dvs. și în final de Mircea Bradu, căci totuși cuvîntul unui director care e și dramaturg, va conta mult. (*Este foarte adevărat, uneori îmi era foarte greu să promit unui autor că, absolut sigur, va intra în propunerile de*

repertoriu. Discuțiile erau multe și lungi, interesele uneori ascunse, argumentele nu întotdeauna convingătoare. De aceea, când mă „soma” un autor să-i spun precis dacă... mă punea într-o situație cel puțin neplăcută. Nu-l puteam nici minți, nici amăgi, dar nici asigura că va fi unul din cei cinci sau șase autori propuși în final. Este foarte adevărat că Mircea Bradu nu era pătimaș, nici încăpăținat, nu ținea morțiș ca un autor sau altul să fie jucat. Uneori îmi era chiar ciudă pe el că nu era mai ferm, mai decis, lăsându-se adesea influențat de unii și de alții... n.n.)

Desigur, pentru mine ar fi o bucurie să fiu jucat în ORAȘUL MEU, în teatrul unde de fapt am văzut primele piese (sic!) de mult, prin anii 48–50. Ideea cu Studioul e foarte bună. Poate că, totuși, urmînd sfaturile Dvs. și renunțînd la unele exprimări „ciudate” – dar nu la fondul piesei, bucata va putea fi viabilă acolo, „deasupra cinematografului” (Studio). De altfel de piesă este foarte interesat și „teatrul foarte mic” (Cristian Hadji Culea?). Vom vedea. *Oglinzile strîmbe* erau mai virulente. Piesa se numea *Musca între geamuri*. Ea arată așa (!) după ce a trecut pe la Consiliul Culturii (*purecată, cenzurată, vrea să spună, n.n.*). A citit-o personal tov. Gigi Trif care s-a arătat foarte atent. Aproape un computer de scos poante, bine reglat.

Despre *Poftă bună*, aprecierile Dvs. coincid perfect cu ale altor lectori. E o piesă care a avut, la lectori, deocamdată, un succes furibund. Mai mult, cerută de Dna Magdalena Klein pentru „Maghiar Timișoara” – ea fiind în spital, piesa a făcut ocolul clinicii, bolnavi și medici citind-o pe nerăsuflăte, ca pe un roman polițist (aprecierea Magdalenei Klein). Fără doar și poate va avea un mare succes de public (dacă va trece de furcile caudine). Povestea cu Bazil, spusă poate prea direct, dacă e estompată (fără replica cu Valea Secului (*aluzie clară la Securitate, n.n.*) va putea, cred, merge.

În fond, se poate interpreta și în felul următor: așa sînt oamenii, iar unele treburi nu merg bine, nu din cauza principiului, ci a oamenilor. E o minciună frumoasă, dar plauzibilă.

Evident ea trebuie nițel scurtată (vreo 10–15 pagini), iar Mircea Cornișteanu mi-a arătat unde. Și are perfectă dreptate.

Miine, atît *Loc ciudat* (pe înserat) care și ea mai trebuie nițel periată, cît și *Canibalii* vor fi pe masă la Gigi Trif.

Astfel încît, în cazul în care, una sau alta din piese interesează Teatrul de Vest (ce nume frumos avea) vă rog să o propuneți pentru repertoriul 1986/87, eu zbătîndu-mă aici cu aprobările.

Aștept de la Dvs. alte păreri sincere, fără menajamente. Trebuie să progrez, să învăț să scriu și asta o învăț de la Dumneavoastră (*aici cochetează, ironic, știa să scrie foarte bine, n-avea nevoie să-l învețe nimeni, n.n.*).

Cu cele mai bune sentimente de prețuire și prietenie

Radu Iftimovici

P.S. Complimente și urări de bine lui Mircea și prietenului Chirilă. La noi e un viscol groaznic. Bucureștiul paralizat.

București, 10 iun. 1986

Mult stimată doamnă Pop,

Am primit scrisoarea Dvs, azi, 10 iunie 1986, la orele 15.

Răspund și expediez tot azi 10 iunie 1986, la orele 15,30 și respectiv 16.

Vă scriu pe puncte (sînt lucrător științific).

1. Nu am avut intenția de a face nici o ironie. Nu iau peste picior decît servieta, dacă am pus-o jos în dreapta, eu stau pe scaun și vreau s-o mut în stînga. Mulțumesc pentru că-mi atribuiți mai mult spirit decît am. Asta e greșeala capitală a secretarilor literari. D'aia avem ce avem pe scenă. Prea îi cred grozavi pe cei care nu sînt. Nu știu despre ce „bucată“ vorbiți. Ce anume e și ce nu „oribil“?? Cine știe ce oi fi scris eu, atunci, demult.

2. Nu vă faceți complexe (*oare chiar să fi părut că-mi fac?, n.n.*) Sînteți o „epistolară“ foarte bună și o gospodină perfectă, după spusele lui Carmen Trocan (*o tînără actriță care a jucat la Oradea una sau două stagioni și care, probabil a mai venit pe la noi, ca și alți colegi tineri, de altfel și o fi gustat din bucatele mele mereu pregătite în fugă. – n.n.*). Sper că afară de relațiile literare să ajung și eu să fiu o dată invitatul Dvs. la masă. (*Ei bine, n-a apucat niciodată să guste din bucatele mele, mai întotdeauna făcute în cea mai mare grabă și nici pe departe atît de gustoase cum li s-or fi părînd tinerilor mei colegi mereu flămînzi, n.n.*) Carmen joacă pe Lavinia din *Caii verzi* la Municipal Ploiești.

3. Dacă acel „oribil“ se referă la *Canibali* atunci se potrivește. Este o idee bună, scrisă cu vervă, cu inegalități, uneori bine, alteori neglijent și sigur dezlînat. Am o părere bună despre mine, ca să admit că scriu prost. Cine a zis că textul e lung, are perfectă dreptate.

Atenție: cercetarea științifică m-a învățat două lucruri:

a) să nu fiu îngîmfat

b) să fiu autocritic

Bref: Eu personal și nu un presupus regizor am luat textul la periat și înjurat (deoarece eu cînd perii și cizelez mă mir neconținut de tîmpenia mea și-mi administrez din trei în trei minute epitete de „cretinule“... dobitocule, vai de capul tău, etc. În final tai cca 30% și totul iese bine. La Ploiești, de pildă, am tăiat eu însumi cca 10% din *Caii verzi*. Sînt gata în orice moment să tai și să desființez, să concentrez, fiindcă eu nu scriu pentru bani... De aceea îmi permit să fiu mai „obraznic“ decît alții (*eu sper că nu pe mine mă citează Dl Iftimovici, că nu cred să fi spus așa ceva despre el, n.n.*).

Mă bucur mult că Oradea mă vrea. Este orașul meu, am acolo mulți prieteni pe care-i iubesc și stimez, inclusiv „directorele“ dvs. Teatrul e splendid și am impresia că și colectivul e la înălțime.

Sînt însă o serie de probleme pe care vi le expun cu sinceritate, în virtutea prieteniei și stimei ce mă leagă de Dvs.

A) *Canibalii* au circulat. Nu din inițiativa mea, ci a unor regizori ca Mircea Cornișteanu, Magdalena Klein, Horea Popescu, George Ulmeni, Lupu (*regretatul regizor Adrian Lupu, plecat pe negîndite dintre noi, după zbateri și zbateri să mențină vie flacăra Teatrului Dramatic din Galați, al cărui director a fost, n.n.*).

Alaltăieri, făcîndu-i o vizită lui Gigi Trif, el mi-a zis cu uimire: „Ce ne facem, doctore, că 8 teatre au cerut piesele dumitale?“ Și încă nu avem toate repertoriile. Ce au cerut? 4 sau 5 *Canibalii*, 2 *Musca*, 1 *Joc ciudat*, și încă unul *Caii verzi*. Să nu-ți închipui, a continuat el, că vei fi lăsat pe 9 scene concomitent. Ni s-a interzis, cu atît mai mult cu cît au făcut scandal dramaturgii adevărați (*auzi, adevărați, ca și cînd Iftimovici, cu un simț al replicii și al scenei formidabile era unul fals, n.n.*) nu improvizați, ca mine, că nu sînt ceruți decît în două trei teatre. În concluzie: la sfîrșitul săptămînii vii mălăluță aici și *optezi* pentru maximum trei teatre în stagiunea următoare. Asta sînt silit să fac... Sigur că scrisoarea Dvs. a căzut bine, deoarece sentimentalicește sînt legat de Oradea și aș dori să optez pentru ea. Nu am să refuz Brașovul (Mercus) – *iarăși regretatul Eugen Mercus, regizor, directorul Teatrului Dramatic Brașov, n.n.* –, Tg. Mureș cu *Oglinzile strîmbe* (dar în nici un caz în regia lui Dan Alecsandrescu care nu cred că va putea regiza vreo piesă de-a mea cît timp voi fi în viață), (*din păcate, sărmanul Dan este grav bolnav, incurabil, după cîte se pare, și s-a îndepărtat din această cauză cu totul de lumea teatrală. Dar și lumea, ingrata noastră breaslă, de el, n.n.*), Maghiar Timișoara cu *Canibalii* (Magdalena Klein). Ar fi deci și Oradea. Voi fi deci nevoit să refuz *M. Filotti* Brăila, care mă solicită de peste doi ani pentru *Oglinzi* și Botoșani (urît din partea mea, fiind primii care au optat pentru *Canibali*. (Vedeți și dvs., ce pot face, dacă nu mi se permite decît la 3 max 4 teatre, socotindu-se că Ploiești joacă deja *Caii* și Tg. Mureș culege „parale bune“ în turnee, tot cu *Caii*).

Cam asta-i situația. Oradea va putea face premieră pe țară, înaintea Magh. Timișoara, cu condiția de a se grăbi.

La ora asta, *Canibalii* redus la 65 de pagini care „bubuie“, e gata de tipar și deci și pentru Oradea (public și cel de-al doilea volum de teatru peste cîteva luni).

Care e situația lui.

E la Gigi Trif de 4 luni. Textul nu e amputat, e onorabil, are poante lăsate destule. Nu vrea titlul atît de frumos și comercial (Zice: „Nu ne lasă partidul“). Zice să propun altul, fie *Mozart printre canibali*, fie altceva. Știu și eu? oricum, în volum piesa (ca și volumul de altfel) se numește *Poftă bună, canibali*. Sper, în cazul în care iese

definitiv de la Gigi Trif (pe la sfârșitul lunii iunie) să vă trimit textul nou, mult concentrat.

Cu deosebită stimă și prietenie, Radu Ifimovici

P.S. Bineînțeles că n-aș dori să optez pentru Oradea și să nu ajungem s-o facem (ceea ce s-a și întâmplat, spre marele meu regret – n.n.).

București, 20 martie 1987

Stimată Doamnă Pop,

Vă mulțumesc pentru bunăvoință și pentru încrederea ce-o aveți în scrisul meu dramaturgic. Scrisoarea Dvs. am primit-o destul de târziu (*mă tot întreb pe unde zăboveau scrisorile noastre câte-o săptămână-două, scrisă pe 20 martie primită pe 20 III 1987, n.n.*). Răspund deci imediat.

Sigur că am scris lucruri noi, dar, din păcate, eu nefiind dramaturg veritabil ci doar surogat, am scris nu pentru conjunctură, ci pentru sufletelul meu. Astfel, după Cătălina Buzoianu, piesa *Salvați peștii de la înec* este jucabilă în întregime în anul 2141; în prezent regizoarea a notat vreo 18 replici care s-ar putea rosti în 1988.

Oglinzile strâmbe – pe care o cunoașteți, aprofundată psihologică și mult îmbunătățită ar putea fi jucată și o merită. A fost cerută de dl. Mercus și probabil o va pune Brașovul. În ce măsură v-ar interesa pe Dvs? (e vorba de fosta *Muscă dintre geamuri*). Îmi amintesc că v-a plăcut *Joc ciudat după scăpătat*, acea piesă de „cameră” cu partituri foarte generoase pentru o actriță de 40–50 de ani și un actor de aceeași vîrstă (rolul al treilea mai mic). Luni, ea are premieră oficială la Săraru (*Dimu Săraru, directorul Teatrelor MIC și FOARTE MIC – n.n.*), are toate parafele și aprobările (luni 23 martie, cum se poate vedea și din presă). Cu Doina Tămaș, Papil Panduru și Ana Maria Călinescu.

Altceva n-am. În prezent scriu tot o piesă de cameră cu 3 personaje (2 femei, 1 bărbat), intitulată *Crimele Agatei Cristea* (nu zîmbiți că nu e voie). Pseudo polițistă, în realitate o piesă „psicologică”, mai abtirit ca *Joc ciudat* (și mai bună, zic eu).

Situația ei: pînă la 10 IV 87 e scrisă. Pînă la 20 IV dactilografiată. Dar e ultravirgină. Mărit eu o fată de 16 ani cu un orădean? Dacă vreți, dați-mi un semn. Oricum, *nu are probleme politice*. „E explorări de suflet feminin” cum ar zice cei de la Consiliul Culturii. Voiți o premieră pe țară cu ea?

Aștept răspuns și chiar telefon la... S-ar putea să fie cel mai bun text al meu (așa am eu o senzație). Fiind piesă mică (1 h 30 minute) are cred regim de recital, adică aidoma cu *Joc ciudat* (la care aprobarea s-a dat foarte repede) nu intră în comisia repertorială.

Cu deosebit respect și prietenie, Radu Ifimovici.

Trăiască și înflorească în veci familia Mircea Bradu, cu cei 15 nepoți ai săi. Căci la 3 fete × 5 copii obligatoriu, cât fac?

Știți geografie?

Unde se varsă Dîmbovița? (*în metrou – mi-a scris răspunsul invers, să întorc foaia, n.n.*)

Cum vorbește un oltean deștept cu un sas timpit?

(prin telefon, de la Köln la Cisnădioara)

Care e culmea purgației?

(SĂ FACEM TOTUL).

(*Curajos, Dl. Iftimovici, nu? – n.n.*)

Au revoir, R.I.

București, 3 ian. 1988

Stimată Doamnă Pop,

Acum, de anul nou, un gînd bun, de sănătate, succese și satisfacții pentru toți din familia dvs.

Vă iert pentru „abandonul amoros“, tradus prin lunga dvs. tăcere. Probabil nu mi-ați mai scris din cauza AGATEI. O copilărie... Eu am relații cordiale și cu alți secretari literari... În fond n-am complexe, iar menajamentele, la mine, sînt inutile... Deci, cînd vorbiți cu mine ziceți fără reținere NU, vom rămîne aceiași prieteni.

...Despre AGATA la Dvs. nu mai poate fi vorba. E în repetiții la Nord Satu Mare, astfel că dată fiind distanța... Piesa de acolo e mult optimizată.

Eu, trăiesc. Mi-am însurat feciorul (fizician) cu o fată bună (absolventă Medicină Gen. 87) (și amîndoi sînt acum în stagiatură la Hunedoara. De cînd am fost în Egipt n-am mai ieșit. Poate anul acesta, prin Scandinavia... Aștept un volum la *Eminescu* (*Editură, n.n.*) (Teatru) sub redacția Dlui Măciucă, prefăța V. Silvestru. La FOARTE MIC am deja 35 de spectacole cu *Joc ciudat după scăpătat*. *Catii* se joacă la Ploiești și au fost deblocați la Tg. Mureș (190 de spectacole – fantastic). Zilele mele de 1–3 ian. 88 au fost grele. Am terminat o „pseudo comedie“ *Creșteți vipere la sîn* (5 bărbați, 5 femei) eu zic „hazoasă“, cu poante multe, cu nimic mai prejos decît *Poftă bună, canibali* și care sper că va trece. Nu mi-o cereți. Ador directorii buni prieteni, buni jurnaliști, dramaturgi de subiecte istorice cu succes și substanță, dar leneși cititori ai pieselor altora (*aluzie la Mircea Bradu care-i promitea că-i citește piesele, dar nu prea găsea timp s-o facă, n.n.*)... Îi doresc acestui vechi amic al meu multă sănătate, poftă și inspirație la scris, spectatori mulți în sală (plătitori), viitor bun fetițelor sale care aud că-s grozave. Sărutări de mîini Dnei Florica, Dumneavoastră, urări de bine și succese neuitărilor Mîinea și Șofron (*pe care i-a văzut în excelentul spectacol Amadeus și era greu să-i uite, n.n.*).

Cu bune sentimente

Radu Iftimovici

Stimată doamnă Pop,

Vă răspund la 15 minute după primirea scrisorii Dvs din 8 martie 88, fericit să constat că o scrisoare ce poartă ștampila poștei orădene de 9 III 88 este ștampilată la București în 23 III 88 – 15 zile, probabil că s-a folosit căruța sau carul cu boi (și *cînd eu bănuiam că scrisorile noastre se opresc pe undeva – UNDE OARE? – n.n.*). Oricum voi trimite plicul, spre știință la *România Liberă*, ilustrînd promptitudinea poștei române.

Cum o să fiu supărat pe Dvs.? Nici vorbă. Sînt numai mirat de faptul că nu întrețineți o corespondență ce ar putea folosi materialicește (!) nepoților Dvs., deoarece scrisorile lui Radu Iftimovici se vor vinde peste un secol „mai ditamai“ decît cele ale lui Beckett sau Pirandello. E vorba deci de sabotajul Dvs la adresa familiei Dvs.

Sînt fericit că *Canibalii* (...le cacophonie) se va juca la Oradea în 88, spre iarnă: Știu că piesa este așteptată cu frenezie nu numai de orădeni, dar de întreaga țară. De cînd așteaptă bieții noștri compatrioți ca această piesă să se joace ca atare, cu titlul ei original și fără o ciosvîrtă amputată (nu se temea să scrie ce gîndește, n.n.). Din păcate n-au avut noroc pînă acum. S-a tot zvonit, așteptarea s-a prelungit, răgușelile au fost interpretate malign (deși clarvăzătorii de la Radio Erevan ne-au asigurat că nu e nici o legătură între valoarea vocii lor și cancer). (*Ahuzia evidentă la boala lui Ceaușescu să fi contribuit la întîrzierea atît de mare a scrisorii?, n.n.*) Așa că, dacă Dvs ziceți că *Canibalii* se vor juca chiar în 88 ar fi grozav. Ce semne aveți? Astrologice? Intuitive? Sînt sigur că la premieră sala va fi plină, de vreme ce vin și ăia care-și pierdeau vremea pe la cozile de alimente și benzină.

De fapt ar trebui ca titlul piesei să fie difuzat prin Radio-TV, ca un fel de șo-pă ei“. Și-atunci să te ții ce mai spectacol. În acel moment nu știu dacă aprobarea D-lui Trif va mai fi necesară, deoarece dînsul, dl. Tomescu, ca și „slăbuțul“ de la Arad, cu creier de găină, vor fi greu de găsit.

În lume vor trăi însă, cu aceeași candoare, oamenii de tipul Dvs., entuziaștii, benignii, tributarii culturii umaniste, necocoțați pe scaune, cu fundul greu de o inerție numită scrupul. Vă iubesc pentru asta și vă asigur că mă voi zbate teribil pentru canibali (ca text): îi voi muta dintr-un sertar în altul (*iată o piesă de sertar, una din cele multe rămase fără „viză de joc“ – n.n.*).

Pentru piesă, scumpă doamnă, nu voi mișca un deget. A o păstra în repertoriu este o pierdere de timp și un act donquijotesc. Am 57 de ani, sînt trecut prin viață, cu funcționari culturali perversi, lozincari și reacționari (poți fi reacționar cu lozincile partidului pe buze) nu mă bat. N-are nici un sens. Din *Canibali* nu se cîntește nici o virgulă, mai ales că textul nou e mult mai bun ca cel pe care-l aveți. Dacă se va juca, se va juca la Vahtangov. (Nu uitați că am cuscu cetățean sovietic...) Dacă Mircea Bradu ar fi fost interesat să promoveze un orădean pe scena orădeană, ar fi

trebuie să-o faci mai demult. Măcar să-l fi interesat ce piese noi am mai scris. Dar nu l-a interesat, astfel încât... Există alți mulți dramaturgi buni în R.S.R.) ca de pildă, Dina Cocea, Platon Pardău, Dl. ambasador Brad ș.a.) care pot umple sălile unui teatru, așa cum e la București. Sala se umple (cam 20%) la comanda „Recruți, drepti! În sala de teatru, marș!“ pardon, mai vine și câte un provincial derutat, în așteptarea trenului de noapte.

În speranța auzirii de bine, vă salut (desen o inimă) cordial, cu aceeași prietenie. Mi-ar plăcea să vă văd la premiera *Agatei* la Satu Mare (14–20–22 apr.) când, la un pahar, aş aștepta să deșertăm sacul cu birfe nostime și spiritoase.

Al Dvs.

Radu Iftimovici

Duminică, 16 oct. 1988

Stimată Doamnă Pop,

Înflinirea neașteptată de la MIC mă obligă să vă scriu câteva vorbe. Sînt conștient de tipul relațiilor epistolare dintre noi: Eu scriu efectiv, dumneata ai lăudabila INTENȚIE de a scrie (oh, drumul la iad, cu ce oare o fi el pavat? (Deci nu vă pretind răspuns.)

Și iată ce voi a spune, fiindcă m-ați zgîndărit cu *Poftă bună, canibali. Nu e adevărat* că D.B. a făcut un referat prost (*cum ni s-a spus nouă pe căi... secrete, n.n.*). Ea nu cunoaște textul și a fost semnată în fals de unul din „funcționarii culturali-culturali“ de acolo (expresia atît de fericită și exactă aparține lui Titus Popovici). Faptul că sînt jucat de Mureș, Satu-Mare, București, Ploiești, iar în stagiunea asta la Brașov, Sibiu și probabil Constanța și Pitești (piese scurte de studio) mă enervează în calitate de „dramaturg orădean“ (și cum, domle, zicea un coleg, orădenii, tocmai conorășenii nu te bagă-n seamă?) Iaca că (voite) nu mă bagă-n seamă. Și cum domle, taman Dan Alecsandrescu, coleg de liceu, care a primit toate piesele tale, tocmai el NU TE PUNE? Iaca că nu mă pune. Și nici nu e nevoie. Că n-o fi singurul „punător“ în scenă, din RSS România.

Deci... ca să n-o iau de la '48 (deși în 948 Teatrul de Vest mi-a jucat dramatizarea *Poveștii unui om adevărat* de Boris Polevoi) vă anunț teoretic următoarele:

— Piesa cu canibali, sub alt titlu și „modificată pe ici pe colo prin părțile neesențiale“ va fi redată lui papa Tomescu.

Eventual, în măsura în care interesul Dvs. nu e o complezanță vă voi putea trimite un xerox al noii forme. Cu o condiție. Să mi-l reexpediați în 3 săptămîni de la primire cu „Merge“ sau „Sictir“...

În rest „toate noi și foarte, foarte vechi sînt toate“ (care nu se vîră sub nas cu etichetă de nou). AGATA a fost la Oradea (*e vorba de spectacolul de la Satu Mare, n.n.*). Ce impresie v-a făcut? (*recunosc, nu mi-a spus mare lucru, și, din lașitate*

am tăcut, n.n.). A fost în turneu la București (6 oct. 88). O sală cu Silvestru, Kivu, Bărbuță, Patlanjonglu, Radu Maria, Paleologu, Ana Blandiana, Romulus Rusan, secretari literari (Oana Popescu), regizori, Dan Micu, Manole Marcus, etc. Părerile? Habar n-am. Să vedem ce-o să scrie. Sper într-o AGATA nemțească la Sibiu (în repertoriu), într-o alta, constănțeană (regia Tudor Chirilă) și în alta clujeană cu Melania Ursu. La București, cu Irina Răchițeanu, Monica Mihăiescu, la același „foarte minuscul“ (regia, cred, Silviu Purcărete).

Și cam asta despre pseudo dramaturgul Iftimovici.

Cu sărutări de mîini...

R. Iftimovici

3 febr. 1989

Stimată doamnă Pop,

Vă mulțumesc mult pentru scrisoare. Poate că *Poflă bună, canibali* va avea cîndva o șansă. Propuneți-o. Și-o să vedem ce zic cei de-aici. Eu voi „lucra“ în sens pozitiv. Povestea cu *Mierla și peștișorul* poate că va apare în volumul meu de la Ed.Eminescu. Totuși vă rog frumos să mi-o reexpediați. Nu am xerox și fiecare exemplar îmi este foarte necesar. Sper că nu faceți parte din acei secretari literari (tip Carol Isac) care colecționează piese (citește, sechestrează) în vederea jucării lor după dezgheț. Nu vă faceți iluzii. „Murim înainte de dezgheț“. Vă aștept la o partidă de pesimism, la mine acasă, în martie.

Cu mare amor, Radu Iftimovici

Comentez: Carol Isac, secretar literar la Bacău, făcea foarte bine că mai „sechestra“ texte. El mi-a fost și îmi este (deși azi trăiește în Israel și comunicăm mai rar) un foarte bun prieten. Ani și ani, a fost unul dintre colegii cu care am schimbat texte și am comunicat excelent în plan profesional și uman.

Ce bine că n-a avut dreptate Dl. Iftimovici în legătură cu „dezghețul“. A fost mai aproape decît își imagina. Oricum, acasă la domnia sa n-am ajuns niciodată, deci n-am participat la „partida de pesimism“. Ar fi fost și greu, deoarece eu sînt o incorigibilă optimistă. Cu toate că, judecînd după ce se petrece cu noi toți și cu întreaga cultură din România, n-ar trebui să așez un optimism prea mare. Dimpotrivă (n.n.).

Mulți s-au dat sau s-au crezut dizidenți după 89. Unii au fost însă cu adevărat, fără să facă prea mult caz de asta. Alții au fost, ce-i drept, în sufletul lor, nu pe față, dar nici nu și-au ridicat poalele-n cap, să le facă pe plac activiștilor și șefilor comuniști. Au tăcut, eventual sau au mormăit în barbă, au înjurat regimul mai pe față mai printre dinți, au suferit de foame și de frig dar n-au pus în pericol libertatea și soarta familiei alții au fost lași, alții mai curajoși, cum s-a întâmplat să fie...

Victor Frunză a fost un caz aparte. Trebuie să scriu despre el, pentru că în nici un caz nu a fost un om obișnuit. Știam că lucrează la *Ștefan Gheorghiu*, era profesorul de jurnalistică al unor gazetari bihoreni, se cunoștea bine cu Dimitrie Bălan, Miti, cum îi spunem noi, cu regretații Teo Crișan și Flori Maștei, cu Aurora Pop-Șinca. Nu mai știu cine ne-a adus piesa lui, nebunia lui de piesă, comedia *Marea gară nouă*. Noi îi spuneam glumind, în tot felul „Mica gară mare, Marea gară mică, Mica gară nouă, Marea gară... pică”. Asta pentru că eram convinși că o să pice... dacă nu la premieră, la vizionare. Sau invers. Când ne-a povestit-o Miti Bălan, nu mai știu în ce împrejurare, am râs de ne-am tăvălit pe jos. Avea un haz absolut nebun și părea o capodoperă a genului. Găselnița, mai ales, ni s-a părut extraordinară. Auzi! Să construiești o gară – și s-o mai și inaugurezi! – mare, frumoasă, dar care nu are în fața ei nici o linie. Sau, mă rog, are o linie mică, de formă, așa de cîțiva metri, dar care nu duce nicăieri. Și asta în România anilor 70. Să înnebunești nu alta! O metaforă mai extraordinară pentru țărișoara noastră comunistă nici că se putea. Asta era! Evrika!

„Dar n-o să ne-o aprobe în veci” – am zis eu sceptică, cunoscînd prea bine mecanismul cenzurii Direcției noastre (care avea, nu-i așa... direcția ei precisă). De aprobare se va ocupa autorul, ne-a asigurat amicul nostru. O prezintă el la CC așa, de n-o recunoaște nici al mai al dracului cenzor. Ni s-a adus piesa. Am citit-o. Am râs, dar, recunosc, nici pe departe ca atunci cînd ni s-a povestit. Am povestit-o și eu altora. Au râs cu poftă. Ce era oare? Am înțeles că tema piesei, a comediei era fantastic de hazlie, dar scriitorul nu avea suficient haz. Nu prea-ți venea să rîzi citind-o, ba, pe alocuri îți dădeau lacrimile. Personajele erau și proaste și de o rea credință greu de definit. Sau poate de bună credință, dar oportuniști. Se păcăleau unii pe alții, mințindu-se cu nerușinare. Aștia eram noi, cu statisticile noastre false, cu minciunile noastre. Vorba ceea, ca să aflăm cît de bine o ducem trebuie să citim atent, în fiecare dimineață *Scînteia*.

A venit și autorul la Oradea. Ne-am cunoscut. Era un tip mărunțel, foarte inteligent și foarte viu. Ne-am adunat cu toții în biroul directorului, cu regizorul Szombati Gille Otto, cu actorii, toți unul și unul, Dorel Urlățeanu, artist emerit, Ion Mîinea, Olimpia Mîinea, Alla Tăutu, Nicolae Toma, Simona Constantinescu, Jean Săndulescu, Mariana Vasile ș.a.

Cu scenograful – nu mai rețin cine a fost, în fine, toată echipa, ca de obicei. Nu lipsea, desigur, directorul, Mircea Bradu, care a fost, nu-i așa, toată viața și gazetar.

Victor Frunză avea, are darul vorbirii. Și al scrisului, aveam să aflăm, ceva mai târziu. Chiar dacă piesa, comedia, nu era într-un totu perfectă, prezentarea ei, dar mai ales a realităților care l-au inspirat, au făcut deliciu întâlnirii. Am stat la acea primă lectură mai mult de trei ore. Vorbeam toți, eram cât se poate de încântați de vederile atât de largi și de „gura slobodă” a interlocutorului nostru, încât nu ne mai dădeam duși. A fost deschis cu noi, cât a putut el mai deschis. Când nu voia să ne spună ceva pînă la capăt ne zîmbea cu înțeles. Seara l-am invitat – sau a doua zi – la noi acasă. Am stat de vorbă cu el și cu soțul meu pînă noaptea târziu. Atunci chiar că nu ne mai reținea nimic, am tocat mărunțel toată politica nefastă, pe ceaușești, guvernul, partidul... O mare încredere s-a instalat între noi, cu toate că ne cunoșteam de fapt foarte puțin. Mă și gîndeam la un moment dat dacă nu ni se întinde o cursă, că prea eram și noi guri sparte. Dar nu, n-a fost deloc așa. Ne-a povestit despre familia lui, despre cum era la *Ștefan Gheorghiu*, despre minciunile bine ticluite către nație, etc. Gîndeam la fel și aceasta ne dădea o speranță că sîntem mai mulți cei care suportăm tot mai greu mizeria și minciuna.

Victor Frunză a plecat, revenind cu cîteva zile înainte de premieră (22 mai 1976). Noi am repetat. Gille a făcut spectacolul cum s-a priceput mai bine. Ne cam temeam de vizionare, dar totul părea o glumiță, elementele de farsă predominau, nu s-au accentuat laturile grave ale satirei. Dar nu lipseau pionierii cu cravatele roșii, panglica inaugurală, discursurile umflate și găunoase, chiolhanul de după... mă rog, tot tacîmul binecunoscut.

Adevărul este că piesei îi cam lipsea finalul. Un final teatral, dar nu prea periculos, așa, să treacă de furcile caudine ale cenzurii. Noi, cu regizorul, am rescris un pasaj, în final. Nu mai țin minte exact cum și cît a schimbat acest final mesajul piesei. Știu însă că l-a supărat foarte rău pe Dl. Frunză care a ieșit – bănuiesc, înjurînd – din sală.

Poate l-am fi îndulcit, nu știu, dar, oricum, povestea în sine a rămas așa cum a fost ea scrisă. Marea gară inaugurată cu pompă nu ducea nicăieri, călătorii erau păcăliți, cum păcăliți erau bieții români, de ani și ani. Politicos, Victor Frunză a dat tuturor de băut după premieră, nu ne-a înjurat pe față, i-a trecut sau s-a prefăcut că-i trece supărarea și a plecat la București. Spectacolul s-a jucat cît s-a jucat, apoi, ca multe altele, a ieșit de pe afiș, iar noi am pierdut legătura cu autorul.

Pînă într-o zi cînd Europa Liberă, postul nostru preferat, a vorbit despre jurnalistul dizident Victor Frunză. Stima noastră pentru el a crescut considerabil, vorbeam cu mîndrie despre el și curajul lui. Ce mai, eram mîndri că l-am jucat. Numai noi, în toată România!

Ceea ce a urmat, în general, se cunoaște. Suferință, hărțuiri din partea Securității, anchete, plecarea obligatorie din țară, după ce a îndurat tot felul de umilințe, a lucrat

ca paznic de noapte, ca muncitor zilier, etc. Cam la o jumătate de an după ce a scris celebra scrisoare către Ceaușescu a citit-o la radio și s-a întors în țară, ne-am trezit și noi că sîntem chemați la sediul PCR-ului, la județ, să ducem un text al piesei jucate la teatru. Nu Securitatea ne chema, vezi Doamne, ci partidul vigilent... Am căutat un text în biblioteca noastră – trecuserăm în altă stagiune și spectacolul nu se mai juca – și l-am lăsat acolo unde ni s-a indicat. Fără nici o adresă, fără nici o urmărire. Nu știm cine s-o fi obosit să-l citească și să-i facă vreun referat, dar știu că nu s-a mai vorbit niciodată nimic în legătură cu spectacolul.

Momentul FRUNZĂ are două urnări:

1. Unul umoristic: regizorul Victor Ioan Frunză, și el, colaborator de prestigiu al Teatrului din Oradea, ca tînăr regizor, ne-a povestit că a fost chemat la Securitate și întrebat ce legătură este între el și scriitorul „acela”, Victor Frunză. Serios, cu aerul unui om îngîndurat, Victor, un bărbat foarte tînăr, micuț de statură, a răspuns: „este fiul meu”. Securistul a căscat ochii mari și a răspuns: „Poate dumneata ești fiul lui!” „Nu, domnule, eu sînt tatăl lui”... Probabil că mai apoi au clarificat „relația” care de fapt era inexistentă...

2. Ne-am revăzut, cu Domnul Victor Frunză (cu scriitorul, cu regizorul ne vedem mult mai des) la un tîrg de carte, la București, acum vreo trei ani. M-am apropiat de el, l-am salutat și am spus doar „Oradea vă salută, domnule Frunză! Din marea gară nouă...”

„Sărut mîinile, doamnă Vetuța”, a strigat imediat. Ce plăcere să vă revăd. Ne-am îmbrățișat și ne-am pus pe povestit. Dumnealui „păzea” propriul stand, mititel, al Editurii sale, purtîndu-i numele. Mi-a pus în brațe toate cărțile tipărite, promițîndu-mi-le și pe celelalte care nu se mai găseau „pe piață”. Om serios, mi le-a și trimis în colet la scurtă vreme după întîlnirea aceea, ba a mai pus în colet și cîteva cărți pentru regizorul Gille Otto. M-a întrebat de toți, a vrut să știe ce s-a mai întîmplat după plecarea lui din țară. De acolo, din Danemarca, s-a gîndit, îmi spune, adesea, și la noi, la teatrul care s-a încumetat să-l joace. N-am povestit ce și cum a fost cu textul cerut, i-am povestit simpatica întîmplare cu tînărul Victor Ioan Frunză, tizul lui. Am rîs, bucuroși că putem vorbi despre toate la timpul trecut. Dar ceea ce i s-a întîmplat lui n-a mai fost cîtuși de puțin de rîs. Dimpotrivă. M-a invitat la sediul editurii lui, dar n-am mai apucat să merg. Am ajuns acasă, am citit pe nerăsuflăte cărțile dăruite. Caietul, foarte, foarte bine făcut, cărțile-document *Pentru drepturile omului în România și Turma, romanul unei vizite de lucru*.

E amuzant finalul uneia, în care relatează așa-zisul discurs ținut de Ceaușescu în limba rusă, cînd au fost, cu Dej, într-o delegație în Uniunea Sovietică. El le vorbea de la tribună muncitorilor din uzina aceea, vorbea fără întrerupere și fără interpret, dar, probabil și fără sens, într-o limbă... peltică și rău învățată (ca și limba lui maternă,

de altfel). Rușilor, prezenți în curtea uzinei li se părea că înțeleg ceva din limba în care li se adresa demnitarul acela – de altfel absolvent al Academiei Militare din Moscova. Și, totuși, nu prea înțelegeau ce spune. Enervat, Gheorghiu-Dej i-a spus destul de tare „Taci, Nicolae“. El continua însă să vorbească mai departe. I-a spus din nou „Taci, Nicolae“, repetând aceasta de câteva ori, pentru că Nicolae continua să... delireze. Când a strigat nu știu a câta oară, Ceaușescu a tăcut, în sfârșit. Și, spune Victor Frunză, de atunci dictatorului nu-i plăcea să meargă la Mausoleu, pentru că i se părea că aude, de dincolo de pietrele grele, glasul lui Dej, cerându-i, imperativ, să... „termine“.

Ne-am revăzut, cu aceeași bucurie sinceră, peste puțină vreme, iarăși întâmplător, la Sighet, la Memorial. Domnul Frunză a avut o comunicare legată de ororile comunismului. Noi eram acolo, ca membri în conducerea Fundației *Academia Civică*, filiala Bihor și ca invitați ai celor care, cu pricepere și un interes extraordinar, conduc – fiind și inițiatorii – cel mai mare și mai important Muzeu al holocaustului roșu, SIGHETUL: bunii noștri prieteni Ana Blandiana și Romulus Rusan. Eram acolo cu familia dr. Lucia și Mihai Vechiu, cu prof. Magda Mitrașcă, președinta Fundației, cu Cornel Onaca, fost deținut politic și fost contabil șef al teatrului din Oradea, cu prof. Iulia Păcurar, Rodica Iacob, prof. Maria Letea. Lipseau, din păcate, Ileana Iurciuc, Sergiu Savin, Agota Zicher. Impresionant, acest muzeu în care fiecare colțișor vorbește și plînge: în această închisoare a fost distrusă elita intelectualității române, aici comunismul a făcut cele mai multe „victime de lux“, cum le-a numit cineva, luxul însemnând inteligență și noblete: episcopi, profesori, medici, preoți...

Îl priveam, în lungul șir al celor care ne îndreptam spre cimitirul de la marginea orașului, acolo unde își dormea, fără cruci, somnul de veci crematății intelectuali acestei țări și mă gîndeam că, har Domnului, el, un intelectual curajos, a scăpat, și iată, a ajuns să trăiască, cel puțin în libertate. Mergea drept, avîndu-i alături pe cîțiva dintre cei care au îmbătrînit în închisorile comuniste...

Mi-a scris de câteva ori; iată una dintre scrisori.

București, 1 iulie 1997

Dragă Elisabeta Pop,

În locul întîlnirii care nu a avut loc și ca răspuns la scrisoarea de la 17.06.1997, dar și ca anexă la scurta reîntîlnire de la Sighet, te rog să primești aceste amintiri din tunelul timpului trecut (totuși nu în zadar).

Mulțumesc pentru transmiterea către Gille Otto a celorlalte exemplare.

Cu prietenie și pe curînd, la o nouă revedere!

Victor Frunză

București, 21 iunie 1982

Dragă Elisabeta Pop,

Mulțumesc pentru neuitare. Pliantele sînt sugestive, dense și îți fac o poftă nebună să vezi spectacolele. La *Casa* voastră m-am gîndit acum cîteva seri cînd am văzut *Fin de partie*, după care s-a dat în vînt tot Bucureștiul (cel puțin avant, cînd nu se mai găseau deloc bilete) puteați să mergeți la concurență la Teatrul Națiunilor, fără grijă (*scriitoarea se referă la spectacolul teatrului nostru Emigranții pe care l-a văzut și i-a plăcut foarte mult. Teatrul nostru a fost în turneu la București și a jucat în sala de la Bulandra. A fost un public extraordinar, aplauzele au durat minute în șir. Cei doi interpreți, Radu Vaida și Mircea Constantinescu, deși foarte tineri, au făcut o impresie foarte bună. Micul colectiv de creatori – cei doi și regizorul Alexandru Colpacci și scenografa Tatiana Manolescu-Uleu au dovedit, la toate capitolele, un profesionalism desăvîrșit. De altfel spectacolul a fost premiat – n.n.*).

Aștept cu drag să te și să vă revăd.

Ecaterina Oproiu

București, 8 decembrie 1983

Draga mea Vetuța,

Mă găsesc în situația dezolantă de a-ți răspunde la data de mai sus unei scrisori – very, very „weet“ – primită pe 30 iunie. Iartă-mă și judecă-mă aspru fiindcă așa merit.

Îți mulțumesc mult pentru programe. Ce vrei să-ți spun? Că sînt de nivel bucureștean? Asta n-o să ți-o spun, întrucît, pe cît știi, unele tipărituri de la noi... dar ce mai tura-vura.

Ți-am citit aseară (acum cînd îți scriu e 5 dimineța) articole și mă bucur (dar nu mă mir deloc) că la Oradea sînt oameni (tineri) cărturari (*ei, asta chiar că e o laudă cam prea... n.n.*). Îți mulțumesc pentru cuvintele bune despre piesa mea Can-cannes-istă, dar – să rămînă între noi – de mult nu mai prezintă pentru mine decît un interes de-acum să-i zic – de mărșăluitor. Merg, merg, merg și eu – „trăgînd al său picior“ – cu cinema-ul și fiindcă ăia de acolo au idei fixe mă invită anual sur le Cote. Iată și-un lup mîncat de-o oaie. Asta nu înseamnă că – pardon de expresie – m-am blazat. Dar astă toamnă doamna Melina Mercouri m-a invitat la un festival al teatrului grec. Am stat la Salonic 10 zile, n-am ieșit (aproape) din hotel și, cuprinsă de amoc am produs dintr-o suflare o piesă care zăcea de mult în mine, dar vorba unei

tovarășe care mă orienta acum vreo 20 de ani, „n-am eu timp că ați vedea ce romane aș scrie“. Mie, cum vezi, nu românii, ci grecii mi-au dat timpul necesar. E o piesă cu două personaje (Vali Seciu și Ștefan Iordache, regia Cătălina Buzoianu) și de-abia luându-mă cu vorba, începînd să-ți spun tărășenia asta îmi dau seama că s-ar putea, cine știe, să vă intereseze și pe voi, dacă aveți cei doi triști eroi – căci-căci fără niște, de fapt doi actori first clasa – nu-i posibil, neam, neam. Piesa se petrece la New-York, la o agenție comercială și e vorba de conflictul (24 de ore) între un fel de funcționar internațional și soția lui, fostă mare actriță iar acum...

Da! Poate chiar am să-ți dau un telefon ca să mai vorbim de chestia asta, pentru că în clipa în care m-am apucat să-ți scriu nici prin cap nu-mi trecea. Regretabil! Regretabil! Adică vai de capul meu că nu-mi trecea prin el cea mai firească idee.

Cum îți spun, o să te sun – depistez eu numărul – cu sau fără piesa asta (T. Mic) oricum te-aș fi sunat.

Deocamdată doar te pup cu drag și pentru Dumnezeu, nu mă mai striga cu „stimată doamnă“. Mă cheamă *Catrinel*.

N.n.

Noi am jucat doar piesa Interviu. A fost un spectacol bun, care s-a jucat de peste 50 de ori, cred. Piesa era scrisă de fapt pentru actrițe (la Bulandra jucau Gina Patrichi – singurul bărbat era Octavian Cotescu –, Tamara Buciuceanu, Draga Olteanu Matei, Mariana Mibuț... în regia sigură a Cătălinei Buzoianu. Piesa, despre care s-a scris și bine și rău, era, de fapt, structurată pe cunoscutele și apreciatele interviuri ale autoarei cu diferite personaje, de fapt femei de diverse profesii. Răspunsurile lor, provocate de întrebările pline de franchețe și prospețime ale Ecaterinei Oproiu, erau și ele tulburătoare, dramatice, comice, hilare, uneori tragice chiar. Oricum, concluzia despre condiția femeii românce la ora aceea nu era cîtuși de puțin măgulitoare, cît despre fericire nici nu putea fi vorba. E.O. ar fi putut părea ușor o feministă, dar nu era. Era pur și simplu un om, un scriitor care medita, cu toate cărțile pe masă, la condiția nefericită a femeii din România. Nu știu cum i-a păcălit pe toți – cu farmecul ei, probabil, cu inteligența ei – dar și în piesă și în interviurile publicate se rosteau destule adevăruri dure despre viața noastră cotidiană, indiferent de sex. Publicul o cunoștea bine la vremea aceea pe Ecaterina Oproiu, din revista Cinema, din alte publicații (Contemporanul), din emisiuni TV. De altfel a rămas memorabilă a convorbire transmisă la televiziune, a lui Aristide Buhoiu – cred că în 1976 – cu Ecaterina Oproiu. Ea, aidoma Reporterei din piesă a fost strălucitoare, argumentele ei fiind imbatabile, pe cînd el, Reporterul, părea un tip orgolios și suficient.

În spectacolul de la Oradea actrițele au fost fericite să joace partituri atît de generoase, Cristina Șchiopu, Anca Miere Chirilă, Mariana Neagu, Alla Tăutu, au

fost îndelung aplaudate, la scenă deschisă, pentru replicile lor curajoase și aplombul cu care le „dădeau“.

Piesa despre care îmi scrie Catrinel este Cerul înstelat deasupra noastră (și legea morală din noi). Spectacolul Teatrului Mic a fost bun, dar, așa cum spune autoarea, reușita stătea, evident, în talentul incontestabil al actorilor. Nu vrea să însemne aceasta că piesa nu stătea și singură în picioare, dar, oricum, nu era simplu să poată reține cineva atenția spectatorilor, – fie și un dramaturg inteligent ca Ecaterina Oproiu – vreme de două ore și jumătate cu povestea căsniciei destrămate a celor doi soți cam fără legi morale. Suferințele lor, în parte închipuite, cam sofisticate, ajungeau mai anevoios la public, dacă ele n-ar fi fost transmise cu fiorul acela unic pe care l-au avut – și, har Domnului, îl mai au și astăzi – cei doi mari coloși ai scenei noastre: Valeria Seciu și Ștefan Iordache.

La Oradea, actorii care ar fi putut aborda aceste partituri au cochetat o vreme cu piesa. Catrinel mi-a trimis-o, mi-a trimis și modificările, noi am încercat să-i convingem pe cei doi actori – nu le mai spun acum numele – că ar fi un exercițiu util, dar se vede că s-au speriat de un posibil eșec și au renunțat. Asemenea întâmplări se petrec adesea în teatru. Doamna Oproiu a fost cea dintâi care a înțeles teama actorilor și nu s-a supărat. Am rămas în relații dintre cele mai bune. După 90 ne-am mai văzut o singură dată, la o întâlnire organizată de Paul Everac între dramaturgi și secretarii literari aflați la București, pare-mi-se la un Festival Național. Eram, de toți vreo 20 de oameni, discuțiile au fost foarte aprinse, dar extrem de utile. În fond se schimbaseră niște lucruri în România, nu mai exista cenzură, dar era foarte posibil să intervină o anume bulversare a valorilor autentice. Dramaturgii români (erau acolo Tudor Popescu, Paul Ioachim, D. R. Popescu, Platon Pardău, Marin Sorescu, și Ecaterina Oproiu) se temeau de o anume rezervă a teatrelor față de piesele românești. Dintre secretarii literari erau Mariana Voicu, Zeno Fodor, Dimitrie Roman, Dumitru Velea, Anaid Tavitian, Mircea Marian, Mircea Zaharia, Paul Findrihan și alții, nu mai țin minte exact cine, dar noi am explicat că există o inevitabilă rezervă față de o dramaturgie care devenise oarecum obligatorie, în goana după respectarea grilei impuse de Minister, dar că, desigur, după o vreme, ni se părea firesc să ne întoarcem la dramaturgia românească (și) contemporană, că nu vom putea juca – n-ar fi normal – doar Caragiale sau autori clasici și interbelici. Oricum, teatrele așteaptă piese de valoare, iar Ministerul nostru ar putea găsi soluții de încurajare a opțiunilor pentru piesa românească, susținând, de pildă, cu un buget substanțial montările cu aceste piese.

ANCA VISDEI FREYMOND:
„CHIAR SĂ TRĂIEȘTI E O MARE AVENTURĂ“

Anca Visdei mi-a scris mai multe scrisori, multe din ele, mă rog, câteva, în directă legătură cu piesa la care lucra Emil Gaju, de la Chișinău, la noi, la Oradea (*Dona Juana*). La prima vedere piesa nu părea deosebit de dificilă, dar pe măsură ce înaintai în text și adînceai replică de replică, îți dădeai seama că nu era deloc și nimic simplu acolo. Dimpotrivă. De altfel, n-au fost puține discuțiile pe marginea piesei. Ceea ce, de altfel face și frumusețea repetițiilor. Anca, o perfecționistă în felul ei, știind a mînuî ca orice om de teatru replica și cuvîntul, nu avea balast în text, nimic nu părea de prisos acolo. Scrisorile ei îmi dezveleau puțin cîte puțin chipul autoarei, o femeie tînă, frumoasă, cu o cultură temeinică, cu lecturi serioase de filosofie, literatură, psihologie, sociologie. Foarte sigură pe ea, pîrînd a apăra femeia, dar nu cu arma feministelor, dimpotrivă, cu scrieri profunde, în care femeia își cîștigă locul binemeritat alături de bărbat – sau chiar în locul lui – nu cochetînd, nu dîndu-și ochii și poalele peste cap, ci cucerind prin inteligență și seriozitate, cu argumente din sfera ideilor. Ceea ce nu exclude, Doamne ferește, nevoia de a fi fermecătoare, senzuale, plăcute, feminine. Pe coperta interioară a uneia din tipăriturile primite, după 94, o carte de format mic, elegant, cu coperta de un roșu aprins, i-aș zice chiar revoluționar, poți citi nu doar cît de mult a scris Anca, ci chiar și cît a reușit să publice – în condițiile în care și în Franța, ca peste tot, să publici o carte e o mare aventură!

Iată-le:

Permîteți-mi, sînt o excepție, nuvele, 1980 (epuizată)

Mortel Boniment, nuvele, 1982 (epuizată)

Veșnic îndrăgostită, roman, 1985

Sfîrșitul atroce al unui seducător, teatru, 1985, reeditat în 1994

Jocul dragostei, reprezentată la Teatrul de repertoriu din Metz

Dona Juana, publicată în revista *Avant-Scene*, 1989

Femeia-Subiect, 1990

Toujours ensemble, 1994

Nu găsesc acum o parte din aceste scrisori – le voi găsi cine știe cînd și cine știe unde. Poate au rămas într-un sertar al secretariatului literar. Va fi o plăcere pentru cine le va găsi, să le citească, peste ani, întrebîndu-se cine e expeditoarea și cine destinatarul... Sper să și afe...

Din Montreuil, pe 5 oct. 1995 (*neștiind că pe 4 e ziua mea de naștere, n.n.*)
îmi scrie:

Dragă Elisabeta,

Îți mulțumesc pentru trimiterea fotografiilor și presei (*cronici la spectacolul Dona Juana, n.n.*). Am avut astfel senzația de a fi un moment alături de voi. Dacă spectacolul se va relua, cu cea mai mare plăcere voi încerca să viu. Și poate voi întâlni-o și eu, în sfârșit, pe Paula Romanescu despre care gândesc numai bine. Nu am nici o idee dacă piesa se va fi jucat la Cluj sau nu. În orice caz afișul și programul sînt superbe. Cu cele mai sincere mulțumiri. Imaginea este superbă. Klimt? Gustave Moreau? Splendidă. Bravo. Exact spiritul textului. Aș vrea foarte mult să poți citi *Toujours ensemble*. Oare ți-am trimis-o printre cărțile expediate în ajunul premierei? Nu știu care este Programul teatrului, dar bănuiesc că te va interesa. Scrie-mi dacă nu ai cartea și o voi expedia imediat.

Prin scrisori ne-am atașat, deci ar fi o confirmare spirituală și afectivă dacă am avea plăcerea să ne întâlnim „de visu”.

Încă o dată, mulțumiri și salutări întregii echipe.

Sentimente affectueux,

Anca Visdei

P.S. *Toujours ensemble* se va juca în ianuarie la Paris și în februarie la New-York.

În ianuarie 97 îmi scrie o felicitare:

Dragă Vetuța,

Mulțumire pentru urări! Îți doresc din tot sufletul numai bucurii în priviri și seninătate în anul care vine. Sînt încîntată de alegeri, am acceptat deci să vin în România „oficial”, în decembrie, la Centrul Cultural Francez de la Iași (și cu siguranță voi reveni.)

Amicalement, Anca Visdei

(Prin urmare nici Anca nu se cunoștea cu Doamna Paula Romanescu. Iată-ne așadar trei femei care ne scriam de zor, necunoscîndu-ne personal, legate inițial prin interesul comun: teatrul, dar apoi împrietenindu-ne și constatînd că avem multe în comun. Sau poate nu multe, ci esențialul: dragostea pentru carte, pentru frumos, pentru semeni, pentru teatru. Altfel. – N.n.)

Paris, le 6 june 1995

Dragă Elisabeta Pop,

Am încercat să vă vorbesc la telefon, acum cîteva zile. Spre orele șapte. Fiind plecată din birou, am conversat cu un tînăr foarte simpatic (*nu putea fi decît tînărul referent literar Călin Dimulescu, n.n.*) care s-a oferit să vă transmită mesajul. Deci:

eu cu o imensă plăcere aş veni la Oradea să văd *Dona Juana*. Singura problemă este că nu pot părăsi Parisul înainte de 26 iunie. Am aflat că pe 6 iulie stagiunea se închide. Deci dacă se ştie o dată pentru reprezentare, eu aş fi încântată de a sosi la Oradea. Faxaţi-mi datele reprezentaţiei. Merci d'avance.

Toate „visurile” dvs. din scrisoarea din martie mi se par foarte legitime. Paris? De ce nu? Am trebui doar să văd spectacolul ca să am o idee ce propun aici. Tot ceea ce mi-aţi povestit despre echipă mi s-a părut minunat: oameni simpatici care iubesc piesa şi o vor servi minunat.

Cel mai „étonnant” este că am cunoscut trupa Teatrului *Eugène Ionesco* din Chişinău. Venisem la Braşov, la Festivalul de teatru ca să acompaniez o trupă particulară care juca *Atroce fin d'un séducteur*, una din piesele mele cele mai jucate. La acelaşi Festival era şi trupa din Chişinău cu care am simpatizat enorm şi eu şi regizorul meu. (Cred şi eu, nici nu se putea altfel. Prietenii mei basarabeni sînt artişti absolut fermecători, joacă transfiguraţi, au un talent remarcabil, dar, ca oameni au ştiut să rămînă modeşti, dar nu e o modestie prefăcută, umilă, ci una de mare demnitate, a oamenilor autentici, care ştiu şi iarăşi ştiu că mai e loc pentru învăţătură, oricînd. Aşa e şi Petru Vutcărau şi Mihai Fusu şi Irina Nechit şi Alla Menşikov şi Nelly Cozaru şi Igor Chistol şi Maria şi... *(motiv pentru care continui să-i iubesc, n.n.)*).

Despre Ciulei: am încercat să mă ocup, dar este suferind şi nu mai e tînăr... Sînt sigură că totul se va petrece cu bine şi fără această glorioasă colaborare *(eu am încercat, ştiînd că sînt prieteni, s-o rog să-l convingă ea pe Liviu Ciulei să pună în scenă piesa Dona Juana la noi. Ar fi fost un eveniment cu adevărat important şi cu totul altfel ar fi stat lucrurile în vederea unui posibil turneu în Franţa. Dar... n.n.)*.

Vă felicit pentru sufletul, energia şi consecvenţa pe care aţi depus-o cu acest proiect. Pentru a ajunge la Oradea, care este mijlocul de locomoţie cel mai adecvat? Eu am oroare să conduc, prefer deci trenuri şi avioane. Mă sfătuiţi să iau un avion pînă la Bucureşti, apoi tren sau avion local? Sau Budapesta, avion, tren? Dacă puteţi să-mi indicaţi cel mai scurt traseu în faxul cu reprezentaţiile aş fi încântată.

Păstraţi-mi şi toate cronicile despre spectacol. Şi bune şi rele. Dacă încercăm să „remontăm” spectacolul la Paris, toate îmi vor fi necesare...

Motivul pentru care nu v-am scris de atîta vreme este că am avut enorm de mult de lucru şi numai proiecte neprevăzute. Am făcut o regie la un spectacol al unui actor francez Serge Harlet, toată luna aprilie. S-a jucat în mai şi în acelaşi mai am fost, de la început pînă la sfîrşit la Festivalul de la Cannes cu misiune de comunicaţie pentru Consiliul Europei. Deci: de abia acum, iată-mă disponibilă cîteva zile. Voi veni cu plăcere. Transmiteţi-mi de ce aveţi nevoie de aici: diverse necesare şi de asemenea texte ale piesei, etc. Voi încerca să vin cu un jurnalist sau cu un realizator TV de aici, încît să dăm evenimentului un răsunset geografic mai vast.

De-abia aștept să ne cunoaștem „de visu”. Timpul fiind scurt ca să organizăm acest voiaj expres, vă sărut, vă felicit pentru toată energia depusă și aștept vești, în speranța că ne vom revedea între 26 iunie și 6 iulie. Dacă o conferință de presă, interviuri, vă par necesare, sînt la dispoziția teatrului, pentru promovarea spectacolului. Numai bine întregii trupe.

Anca Visdei

P.S. Prezența mea la București în oct. 95 era ca directoare a Festivalului Internațional al Filmului de arhitectură. Cu Liviu Ciulei în juriu.

PAULA ROMANESCU: „NU-I UITĂM PE CEI DRAGI...”

I-a scris regizorului Cristian Ioan, el fiind atunci directorul teatrului nostru (*unicul, după cîte știu, director la două teatre: Satu Mare și Oradea. Despre cum a fost el „luxat” s-ar putea scrie mult. – n.n.*), oferindu-i traducerea piesei *Dona Juana* de Anca Visdei. Știam, auzisem la o emisiune radio că Anca Visdei era fiica unui cunoscut arhitect, că trăiește în Franța și că urma să meargă, la Iași, parcă, la o întâlnire, o conferință pe teme de arhitectură, ca invitată de onoare, sau ca membră în juriu, tatăl ei nemaifiind în viață. Am reținut aceste lucruri cu totul înfîmplător, altfel nu știam nimic de ea.

I-am scris Doamnei Paula Romanescu, mi-a răspuns îndată. Am continuat să ne scriem. Ne-am dat întâlnire la UNITER, am așteptat-o în curte, poate prin noiembrie '95... poate... Stăteam singură, pe o bancă, în curtea afî de frumoasă a UNITER-ului, unde mă duc de fiecare dată, să-mi salut prietenii care nu sînt alții decît cei care, pe rînd, conduc treburile instituției: Doamna Sanda Manu, Ion Caramitru – cînd se înfîmplă să nu fie prea ocupat, ca ministru, cu dl. Cornel Todea, Elena și Marian Popescu (directorii prestigioasei edituri UNITEXT), Doamnele Margareta Bărbuță, Florica Ichim, Marina Constantinescu, Aura Corbeanu, Anabela Ionescu. Acolo mă simt ca acasă, stăm la o cafea scurtă, lumea e grăbită, eu par a fi – mai ales în ultimii ani – într-o vacanță continuă, ceea ce mi se pare cu totul neobișnuit. Cu Paula Romanescu ne-am recunoscut după descriere, am stat o jumătate de oră de vorbă, aflînd fiecare ce dorea de la cealaltă. Eu știam acum mult mai multe despre Anca Visdei, Doamna Romanescu despre mine, eu despre ea. Eram la curent. Mi-a dat și adresa Ancăi Visdei, am conversat despre piesele Ancăi și despre ceea ce scrie ea însăși, profesoara de franceză și vicepreședinta Ligii Româno-Franceze. Mi-a dăruit o carte foarte frumoasă a ei, apoi s-a grăbit la ore. Relația mea epistolară cu cele două doamne a fost scurtă, eficientă, prietenoasă. I-am scris Ancăi Visdei, ea mi-a răspuns prompt; aveam să mă împrietenesc rapid cu ea, avînd sentimentul că ne cunoaștem de cînd lumea.

Aveam, ne-am mărturisit reciproc, sentimentul că eram vechi cunoștințe – cine poate ști dacă, într-o altă viață nu fusesem prietene și acum ne revedeam doar. Vorba vine ne revedeam, că de văzut nu ne-am văzut niciodată, dar șanse mai avem. L-am rugat pe Florian Chelu s-o caute, când a fost la Paris. A găsit-o, au vorbit, s-au fotografiat împreună. Ce vreți, ea e totuși și actriță. Impresia lui Florian a fost că e o fată caldă, plăcută, nesofisticată, extrem de prietenoasă și din cale afară de comunicativă.

Scrisorile noastre, nu foarte dese – poșta n-a fost niciodată ieftină și eu cam toată corespondența cu străinătatea o făceam înainte de 89, în nume propriu, ca la o adică, să nu implic instituția, dar n-a fost cazul, recunosc, nimeni nu m-a tras de mîneacă, dacă o scrisoare nu convenea, era pur și simplu oprită, confiscată, aruncată la coș sau poate la... dosar. Scrisorile conțineau, în principal, informații legate de interesele profesionale, dar, ca toate femeile, lărgeam aria și ne mai confesam ba de una, ba de alta. Cred că asta și face farmecul corespondenței femeilor.

Voi publica aici fragmente din aceste scrisori, în ideea de mai sus: a nevoii de a devia puțin de la tema principală...

București, 26 octombrie 1995

Dragă și distinsă doamnă Elisabeta Pop,

Ne prind (a cîta oară?) toamnele și mi-e dor, tare dor de o sală de teatru, când luminile scad pentru ca pe scenă să se țeasă povești, cît să uit puțin de cenușii zilelor la fel.

Ce face *Dona Juana* a noastră? Cînd începe stagiunea 95–96? La București, Opera dă semn că (re)învie de pe 4 nov. Fiind mai aproape (cu casa) de Operă mă tot duc să-mi încarc bateriile sufletului cam o dată pe săptămînă. E mult? E puțin?

Între timp scriu, traduc, și... în timpul liber merg la cursuri, pentru că rostul meu dinții (și de pe urmă – amin) este acela de profesor.

Am publicat o antologie de poezie franceză (în limba română), un volumaș format lilipt „Hypocrite, poète, mon semblable, mon frère”...

Traducerea de Haikous a fost premiată în Franța 95, la cel de-al VI-lea Congres de literatură pentru țările francofone; am tradus Blaga – 65 poemes (apariție mai '95 cu ocazia centenarului Blaga), am șantier deschis pentru antologia *Univers liric francofon*, etc.

... Vi l-am oferit? (da, bineînțeles, cu autograf și o dedicație frumoasă și mi-ați oferit și alte superbe cărțițele de poezie, o încîntare pentru ochi și inimă. Desenele, aeriene, parcă avînd aripi, subtil colorate, aparțin, ce încîntare unei pictorițe, unei graficiene foarte tinere care nu este alta decît fiica Doamnei Romanescu, n.n.).

... Am mai tradus *Complot între generații* (poate mai propriu ar fi „*al generațiilor*“?, *n.n.*), tot de Anca Visdei și mă voi ocupa curînd de *L'atroce fin d'un seducteur*. Mă bate gîndul să definitivez o piesă proprie care-mi tot bîntuie gîndurile (e păcat să stea... singură în mintea mea și să se dea cu capul de pereții necuvîntului).

Aștept vești (bune) și poate dau o fugă pînă acolo să văd ce-a ieșit din truda noastră comună. Poate trebuie semnat și un contract? Dacă mă îmbogățesc și nu știu ce să mai fac cu banii?

Cu prietenie, Paula Romanescu

București, 24 iunie 96

Foarte dragă Doamnă Elisabeta Pop,

Nu, nu-i uităm pe cei ce ne sînt dragi...

N-am mai scris, așa e. Dar nu știți oare că, deși ne-am văzut o singură dată, parcă ne știm dintotdeauna? Ce (tot) fac eu de n-am timp nici să mor (mă amăgesc, desigur, fiindcă oroarea asta nu te întrebă nimeni dacă ai sau nu timp: pur și simplu nu MAI ai!)? Ce să fac? Scriu. A propoz, cînd Henri Coandă a fost întrebat, de un magnat (financiar) american cum și-a finanțat proiectul pentru avionul său din 1910, tînrul savant i-a răspuns „Am început prin a scrie...” „Ah, sînteți scriitor?” „Nu, i-am scris tatei...”

... Deci scriu. Am „finit” Eminescu (o culegere minusculă de versuri în franceză). Am aruncat în lumină un pui de HAIGA ilustrat de Adina (*fica Doamnei, n.n.*); aștept să fac același lucru pentru mai vechea mea iubire, Omar Khayyam. Am realizat o antologie de versuri (*Univers poetic francofon*, I–II)... și tot aștept marea iubire...

De la Teatrul din Oradea, nici o veste. De la Anca (Visdei) două, din America și din Australia... Eu aștept să fug la Tușulești de Argeș, unde aștept să fug și să mă ascund în livadă vreo săptămînă. Să nu aud de mașina de scris, de verbul „trebuie”, de ceas, de îndatoriri de adult. La mama sînt copil. Am aflat printr-o prietenă împătimită de V. Voiculescu de un domn general Lazăr Cîrjan, de la Poliția din Oradea (și Poliția e cu noi!) care se implică în manifestări culturale. E lăudabil și reconfortant să știi că oameni cu preocupări sociale diferite se regăsesc pe coordonatele majore ale spiritualității. I-am scris și dumnealui a binevoit să achiziționeze 200 de exemplare din minusculul volum Eminescu.

... Ce mai faceți? Pe la București cînd mai veniți? Ce înseamnă să fii la pensie, în afară de a nu avea bani cît să duci o viață decentă, după una de rob? Ce-ați mai realizat? Cum arată Oradea pe care n-am văzut-o niciodată? Ce ciudățenii: murim de

poftă să vedem lumea, dar lumea de lângă noi ne rămîne neștiută. O vom afla vreodată? Mai vedem...

P.S. Vă trimit ultimul „pui”. M-aș bucura să-l învățați să zboare...

Cu aleasă prietenie,
Paula Romanescu

UNDE EȘTI, ALINA CAMBIR?

A tradus frumoasa, originala piesă a lui Antonio Gala, *Cimitirul păsărilor*. Am citit-o în *Secolul 20*, ne-a plăcut și mie, și Ancuței Bradu, foarte tână regizoare, și am hotărât să ne informăm asupra posibilității de a o reprezenta. Eram în '93, nu mai funcționa nici o cenzură, acum însă ne loveam, ca toată lumea, de interdicții financiare. Nu puteam juca nimic fără acordul autorilor și al traducătorilor. Altfel riscam să fim dați în judecată pentru încălcarea legii drepturilor de autor. Am pornit în căutarea traducătoarei, Alina Cambir. Metodic. Telefon la redacție, telefon la Fondul Literar. Am primit numărul ei de acasă, am sunat, mama ei ne-a dictat adresa, i-am scris, ne-a răspuns, am scris împreună la Uniunea Scriitorilor din Spania, la agentul literar al autorului, ne-a răspuns, ne-a aprobat. Și am jucat piesa. Un spectacol, foarte frumos, lucrarea de diplomă a Ancăi Bradu. De nota zece, dată cu bucurie de Valeriu Moiescu, profesorul ei. Prilej să ne revedem cu Domnul Moiescu a cărui tinerețe și debut regizoral s-a petrecut tot la Oradea. N-a stat mult, dar la fel ca Darie, Colpacci, Savin, Frunză, el și Penciucescu au marcat o epocă, au lăsat urme clare în destinul teatrului din Oradea. Adică spectacole de referință, au modelat actori, au lăsat în urmă ceea ce se cheamă o trupă teatrală. Mă a reușit, împreună cu Vioara Bara care a semnat unul din cele mai inspirate decoruri ale ei (și costume de asemenea) să pună în valoare admirabil temele diverse și incitante ale acestui atât de aparte text dramatic spaniol. Actorii, fără excepție, pasionați de ceea ce creează, au FOST personaje tulburătoare (să nu uit pe cineva: Elvira Platon, Mariana Neagu, Mariana Vasile, Ion Mîinea, Ion Abrudan, Dorin Presecan...

Spectacol vizual, de atmosferă. Mi-am dat seama de asta și în timpul turneului la Debrețin. Spectatorii unguri au umplut sala, cu toate că, din pricini... vama noi am întârziat (camionul cu decorurile, adică) aproape cu o oră începerea reprezentației. La pauză credeam că vor pleca toți, poate neînțelegînd limba și fiind și foarte tîrziu. Ei bine, nu a plecat nimeni, toți au rămas la locurile lor. (E drept că amicul și colegul nostru Miske Laci, acum actor în Ungaria, mi-a spus cînd mi-am manifestat teama că vor pleca, „nici să nu te gîndești că pleacă. Și știi de ce? Pentru că aici, pe aceste scaune au stat și bunicii lor”. Au, adică, tradiție, am dedus eu. Cu toate explicațiile

lui Laci, eu voi continua să cred că și spectacolul a avut un merit de a rămas toți ținuiți pe scaune.

Alina Cambir n-a văzut spectacolul. Nici nu s-a jucat cât ar fi meritat. Dar asta e altă poveste. Tristă, ce-i drept.

P.S. După câțiva ani am văzut spectacolul Teatrului Mic. Cu vedete. Ei bine, fără falsă modestie, al nostru era mult mai bun.

București, octombrie 1993

Stimată Doamnă Elisabeta Pop,

M-a bucurat foarte mult scrisoarea Dvs. prin care îmi comunicați că ați citit cu interes piesa tradusă de mine în revista Secolul 20, *Cimitirul pășărilor* de Antonio Gala. Această piesă le-a plăcut mai multor teatre de profesioniști și de amatori din țară, care m-au căutat, exprimându-și dorința de a o pune în scenă. Un teatru din Iași, de amatori, care a și reprezentat-o în aprilie și Teatrul Național din București, care a încercat să obțină dreptul de reprezentare, din păcate, pînă acum, fără succes.

Eu încerc, la rîndu-mi, să intru în legătură cu Antonio Gala, dar deocamdată nu știu care sînt sorții de izbîndă. Gala are multe piese interesante pe care vi le-aș propune (printre care *De ce fugi, Ulise?*, pe care intenționez să o traduc pentru un număr al revistei Secolul 20 dedicat spațiului mediteranean). Oricum, eu vă urez succes cu acesta. Drepturile de autor, după cum vedeți (*de reprezentare, n.n.*) sînt greu de obținut, dar încasările nefiind mari, cred că nu vor exista probleme dacă o jucați.

Eu am să vă țin la curent cu ce piese interesante mai găsesc, eventual și din alte literaturi și vă mulțumesc pentru încredere. Scrisoarea dvoastră și telegrama mi-au făcut efectiv plăcere.

P.S. Ce fel de materiale vă interesează? Fotografii? Despre Gala? Doriți un articol despre el? Cînd veți reprezenta piesa? Sînt întrebări la care aș fi interesată să aflu răspuns.

Vă mulțumesc,
Alina Cambir

(Materialele i-au fost trimise dar, cine știe de ce, relațiile noastre epistolare au încetat. – n.n.)

CONSTANTIN CUBLEȘAN: „NU NUMAI LA TEATRU E BALAMUC“

Face și el parte dintre scriitorii prieteni nejucați niciodată la Oradea. Generos, bonom, Domnul Cubleşan nu mi-a reproșat niciodată, numai în glumă, că la Oradea, nu i s-a jucat nici o piesă. Ne cunoaștem de mult, dintotdeauna, Dumnealui a venit

întîi la Oradea, în calitate de cronicar dramatic, de la revista *Steaua*, apoi a fost secretar literar la Naționalul din Cluj, apoi director, mulți ani, apoi iar secretar literar, acum nu mai e la teatru, cred că e profesor la Universitate, dar ne vedem rar și ne mai întîlnim în paginile revistei *Unu* unde colaborăm amîndoi. Întîlnirile noastre scurte, întîmplătoare, la Zilele POEZIEI de la Oradea sau la Cluj, nu ocolesc niciodată subiectul TEATRU – cel din Cluj, cel din Oradea, cel din București, cel din lume... Avem mereu ce să vorbim.

Dacă tot a mîncat o pîine (*uneori uscată ca toaca, știm noi, n.n.*) în teatru, Dl. Cubleşan a înțeles cel mai bine ciudatul mecanism al acestuia. I se pare oricui că lucrurile sînt simple, dar în interiorul lui, a ei, mai bine zis, a structurii teatrale totul se complică, se schimbă, se... se... Dar Dl. Cubleşan are cărți multe, proză, eseuri, studii, și dacă nu i se joacă piesele mereu, nu e disperat. E un ardelean absolut tipic: nu se enervează niciodată, nu e supărăcios, ranchiunos. Și dacă nici nu bîrfește, chiar mă întreb ce caută în lumea teatrală. Blîndețea lui îl costă, bănuiesc, fiindcă nu cred eu că n-a avut parte cît a fost director de scene... pirandellienne sau poate chiar... strindbergiene...

La Oradea am intenționat nu o dată să-i jucăm ba o piesă, ba alta. Am ajuns chiar la stadiul așezării ferme a unui titlu în proiectul înaintat la Direcția Teatrelor. Totuși de jucat n-a fost jucat. De ce oare?

În aprilie 1980 eram foarte aproape de a monta ceva. Iată ce-mi scrie:

Cluj, 2 aprilie 1980

Stimată doamnă Vetuța,

Am lăsat anume să treacă o mai lungă bucată de vreme pînă să vă mai scriu, căuțînd să fac puțină... regie în viață, dacă pe scenă tot nu reușesc. În acest timp am așteptat impresii și vești și din altă parte, despre capodopereta (*are umor Dl. Cubleşan, n.n.*) mea și acum, cu o piatră de pe inimă luată, mă văd în plăcuta situație de-a vă scrie.

... De altfel am fost și destul de ocupat... Nu numai la teatru e balamuc. Peste tot (*așa gîndeam toți pe vremea aceea, că trăim un coșmar, într-o casă de nebuni, n.n.*).

... Un anume teatru s-a hotărît s-o joace și încă destul de repede, cerîndu-mi cîteva modificări care se apropie și de sugestiile dvs., așa că o să mă apuc de treabă, pentru că în a doua jumătate a lunii mai intră în lecturi *Zborul de la cuib*. Mi se cere alt titlu, mai cu rezonanță. Nu-mi dați o idee? Plătesc bine. Cel puțin o sticlă de whisky.

E vorba de Teatrul din Baia Mare... Regia o face Aurel Manea, scenografia soția lui... Săptămîna viitoare mergem împreună la Baia Mare cu Manea, să discutăm amănuntele, să facem distribuția, etc.

Rămîn îndatorat pentru vorbele bune de pînă acum. Eu mare nădejde în Oradea nu mi-am pus, dar, acum îndrăznesc să sper.

... Eu oricum, prin toamnă, vă trimit o piesă și mai bună. *Baladă pentru un om singur*, de care v-am mai pomenit. Poate am norocul pentru '81. Ce cumplit e să te gîndești așa, înainte; parcă nu din anii noștri s-ar duce...

... Ce mai faceți? Ce-i nou prin Oradea? Pe la teatru? O să vă trimit o carte de proză, s-o citiți dacă aveți timp. Nu-i cine știe ce, dar dacă a apărut...

În altă ordine de idei, sau tot în asta, eu sînt cam necăjit. Poate v-a spus Mircea Bradu, el știe: ăștia de-aici vor să mă ncalțe cu direcția Naționalului. Nu fac pe nebunul, dar nu mă tentează. E o corvoadă prea mare. Fac tot posibilul să scap. Nu știu dacă o să izbutesc. Dacă nu, să-mi plîngeți de milă.

Mă gîndesc cu nostalgie la serile festivalului orădean. Ce bine era cînd n-aveam nici o treabă (*nu era chiar așa; mi se pare că tocmai atunci a fost membru în Juriul festivalului, ceea ce nu era tocmai o distracție, n.n.*).

Faptul că v-am scris ce e cu Baia Mare nu înseamnă că am încheiat corespondența. Aștept oricum vești și povești din partea dvs., și rămîn același sincer prieten și admirator,
Constantin Cubleșan

Cluj, 9 iunie 1980

Stimată Doamnă Pop,

Aproape că mi se face rușine. A trecut prea multă vreme de cînd nu m-am învrednicit să pun pe hîrtie cîteva rînduri, dar... Întotdeauna este un dar... Cartea promisă prefer să o duc eu sau altcineva. Am trimis în cîteva locuri și din zece, trei n-au ajuns...

În legătură cu teatrul... Ultima este că președintele Culturii de la Baia Mare nu vrea să-mi introducă piesa în repertoriu, deși are aprobarea Consiliului. El a avut acum doi ani la noi (*la Steaua – ia uite cum sună... n.n.*) un manuscris despre mișcarea ilegalistă din Maramureș pe care i l-am dat acasă cu mulțumiri. Așa că, polițele se plătesc. Eu însă nu descurajez. Ca ardeleanul, mă tot duc înainte și de știu că nu ajung nicăieri (*asa, și în conversație, privindu-te fix în ochi, cu privirea lui albastră, bonomul Domn Cubleșan are mereu umor, n.n.*). Acum scriu altă piesă.

De ce dracu, Doamne iartă-mă, tot scriu eu piese, cînd ar fi mult mai ușor să scriu poezii, nu știu.

Ce noutăți pe la Oradea? Am tot tras nădejdea să ajung într-o zi pe-acolo cu treburi tipografice, dar se face că n-apuc.

...

cu multe sărutări de mîini, Constantin Cubleșan

P.S. Spuneți-i și lui Mircea complimente din partea mea.

În 98 cred, Domnul Cubleşan a fost sărbătorit și la Oradea – cred că împlinea o vîrstă rotundă. Îl sărbătorea redacția revistei Unu, amicul Ioan Țepelea în principal. M-a invitat, trebuia să spun și eu cîteva cuvinte despre dramaturg. Sau așa-mi închipui. Eram răcită rău, tușeam și nu m-am putut duce, aici, la doi pași, la Centrul Militar unde se afla redacția. Îmi pare tare rău. Domnul Cubleşan știe însă că n-am ocolit niciodată Teatrul Național, de cîte ori am avut drum prin Cluj, fie că îl găseam la direcțiune, fie la secretariatul literar, cu Roxana Croitoru, care de altfel mi-e foarte bună prietenă. „Scărmănam” puțin teatrele noastre, fără asta nu se poate, apoi ne dădeam cu părerea despre spectacolele văzute în ultima vreme. Un ceas. După care, grijuliu cu timpul său, Dl. Cubleşan se ridica și pleca spunîndu-ne, invariabil: „fetelor, eu trebuie să plec, voi mai rămîneți, că știu că mai aveți de vorbit” (n.n.).

POLIXENIA KARAMBI – O PRIETENĂ FOARTE DRAGĂ, DE MULT PLECATĂ...

Polixenia Karambi a fost, una din cele mai cunoscute și apreciate traducătoare din limbile italiană și greacă. Numeroase piese tipărite sau în manuscris, poartă numele ei. Fiind ani de zile secretar literar – colaborarea cu Radu Beligan, la Teatrul de Comedie a fost extrem de fructuoasă – traducerile ei poartă inconfundabila pricepere a profesionistului exigent, traducerile sale sînt scenice, cuvintele, toate, la locul lor, venind exact și prompt „pe gura actorului”, cum se spune. Nimic de prisos, replică vie, nervoasă, precisă. De departe se cunoaște – asta o știu cel mai bine oamenii care lucrează în teatru – că Polixenia a trăit ani mulți în teatru. De fapt, toată viața, într-un fel sau altul, ea și-a dedicat-o teatrului, cu un devotament și o bucurie rar înînlite la altcineva.

Polixenia a fost un om de o delicatețe sufletească extraordinară. N-am mai cunoscut pe cineva ca ea. Noi ne-am împrietenit de mult, fiind colege. Deși era cu cîțiva ani mai mare ca noi, s-a apropiat cu sfioasă prietenie de noi, dîndu-ne multe sfaturi bune, multe texte și, mai ales, onorîndu-ne cu prietenia ei. Am corespondat cu ea ani de zile, am schimbat păreri despre teatru, despre piese, despre artiști, despre viața noastră. Dacă ar trebui să-mi aduc aminte și să evoc două-trei scene din viața noastră, cea dintîi ar fi, sigur, o mică petrecere pe care a dat-o la ea acasă, la puțină vreme după ce s-a mutat „la bloc”, în Apolodor.

Știam că a trăit ani de zile la comun, cu mai multe familii, suferind de frig, de teama de a nu deranja vecinii, fie și cu țăcănitul mașinii de scris, dar și mereu deranjată de unii dintre ei, mereu fără posibilitatea de a se bucura de intimitatea unui

cămin, neștiind niciodată, în ațiția ani dacă e liberă baia sau bucătăria comună, când avea nevoie de ele. Apartamentul ei din Apolodor era superb: schimbările în interior, coloanele de mare efect „grecești” – am zis noi – spațiul lărgit, totul ne-a încântat. Eram, în seara aceea, printre alții, la ea, Zeno Fodor, Rodica Dianu, Mona Onu, Mariana Voicu, Doina Popa (Pica), Geta Mărtoiu (Pațai cea dragă), Carol Isac, Mircea Filip, Romeo Profit... Ne-a primit cu mare bucurie, a făcut onorurile casei, ne-a arătat câteva piese de mobilier vechi, de o frumusețe aparte, ne-a desfătat apoi cu alune, nuci, stafide, dulciuri aduse din recenta ei călătorie în Grecia, smochine, rahat, vin rozaliu, dulce, aromele toate potrivindu-se perfect cu farfuriile, paharele și vâsutele în care erau servite. Am băut apoi șampanie – românească, adusă de noi, împreună cu multe flori – din cupe mici, de cristal. Totul în acea încăpere respira liniște, cărțile cele multe încălzeau pereții, noi ne lăfăiam în fotolii adânci, moi și pălăvrăgeam în voie. Nu știam atunci, aveam, să aflăm ceva mai târziu, că buna noastră prietenă, Polixenia, ne chemase, într-un fel, pentru a-și lua rămas bun de la noi. Cel puțin așa credea ea atunci: boala ei, cancerul, a fost confirmată... Și noi, care rîdeam fericiți, sănătoși, voioși...

M-a impresionat mai apoi – noi tot conversînd prin scrisori, între timp – un telefon de la ea prin care, cu glas stins, mă ruga să-i dau datele băieților mei, cărora voia să le lase moștenire, drepturile ei de autor „atunci cînd n-oi mai fi”. Am fost atît de șocată de propunere, că am început să plîng, la telefon și să îngăim ceva ce era refuz categoric de a accepta fie și ideea morții ei. A înțeles, m-a rugat s-o iert și am continuat să vorbim despre altceva, ca și cînd nu s-a întîmplat nimic.

Mă aflam în București, locuiam la un hotel de lîngă Teatrul Mic. Era un festival de teatru, stăteam așadar cel puțin cinci șase zile în București. Am sunat-o, cu gînd s-o întîlnesc. Era după mai mulți ani de suferință, slăbită și fără chef de viață. Speranțele ei într-o posibilă însănătoșire se spulberaseră una după alta și acum aștepta, după propriile ei spuse – o moarte cît mai ușoară.

O iubeam mult pe Polixenia – cea atît de delicată, de fină, de fragilă, – încît nu acceptam sub nici o formă dispariția ei. Ea a simțit acest lucru și, dorind să mă cruțe de priveliștea nefavorabilă pe care mi-ar fi putut-o oferi, a ales o altă cale de a mai comunica pentru ultima dată cu mine. Mi-a lăsat la recepția hotelului o scrisoare, un bilet în care se scuza că nici ei nu i-ar face plăcere s-o vîd „așa”. La recepție se afla o trăistută cu modele grecești – pe care o mai am încă și e tot frumoasă, deși, de dragul ei am purtat-o atît eu cît și băieții mei – și o *Monografie Beckett* în limba franceză. (pe care, la rîndul meu, am dăruit-o, peste ani, unui prieten, actor din Chișinău, unul din interpreții de-acum celebrului spectacol *Așteptîndu-l pe Godot*).

București, 11 decembrie 1973

Scumpă Vetuța,

... de luni de zile sînt ruptă de teatru, de munca pe care am iubit-o ca pe lumina ochilor. Sînt într-o lungă, lungă convalescență și doctorul mă îndeamnă să mă pensioneiez de boală. Cuvîntul mi se pare odios, după ce că am trecut printr-o asemenea operație, să mă văd și departe de aproape(!) tot ce constituie viața mea. Noroc că îmi rămîne literatura greacă, cel puțin pentru moment. Cît privește materialul documentar, trebuie să-l parcurgem (*pentru reciclare, n.n.*).

... Am cumplite stări de depresiune. Mereu îmi vine să termin cu toate. Tocmai cînd am rezolvat o problemă vitală, cea a casei, să dea peste mine cea mai cumplită boală...

Îți spun ție necazurile mele, ca unei surori mai tinere. Te implor să mă ierți. Cu prilejul vizitei tale în București, sper să te văd. (...)

Vetuța, scumpa mea, iartă-mi caligrafia și stilul dezordonat, explicabil pentru starea mea. Îți doresc foarte multă sănătate și te îmbrățișez pe tine și pe toți ai tăi, cu deosebită afecțiune și dor,

Polixenia

Scumpa, buna mea Vetuța,

(...) Ca să nu-ți răpesc prea mult timp fără să trec la subiect, află că am suferit o grea operație, am stat în spital și abia acum pot să-mi mișc mîna dreaptă. Tot la spital mi-au trimis de la teatru plicul tău cu invitațiile (*la spectacolul cu care ne aflam în turnei, n.n.*) pe care le-am dat unei surori și a fost încîntată. Era în perioada cînd nu mă puteam mișca deloc și mereu îmi spuneam că ai venit și tu cu teatrul și că îmi vei telefona la secretariat și se va găsi cineva să-ți spună de starea în care mă aflu...

(...) Cînd ai să vii, ai să afli mai multe în legătură cu noi, cu teatrul. Eu mă apucasem să fac o lucrare despre Aristofan dar m-am oprit din pricina durerilor de cap, efect al unei străvechi și rebele astenii. Te rog să mă ierți, draga mea, și-am vorbit numai de mine! M-aș bucura să știi că soțul tău este la fel de îndrăgostit de Grecia, că e sănătos și copiii la fel.

Te rog, dacă vii în București, nu mă ocoli. Telefoanele mele...

Închei, îmbrățișîndu-te cu tot dorul și dragostea,

Polixenia

Buna și draga mea Vetuța,

Mi-e cu neputință să-ți spun cîte remușcări am din pricina ta, adică ce mult mă roade gîndul că nu pot răspunde în nici un fel nenumăratelor tale gentileți, pentru că n-am pic de putere, pentru că n-am chef de nimeni și de nimic. Totul mă obosește, sînt obsedată de suferințele legate de boală, singurele mele bucurii sînt cărțile! Cînd am cîte o perioadă bună încerc să-mi scot pîrleala citind și pentru cei 26 de ani cît am robotit în teatru și cînd în afară de piese de teatru rar mai apucam să-mi arunc ochii și peste vreo carte. Draga mea, odată cu rugămintea fierbinte de a mă ierta, te rog frumos să primești toate urările mele de sănătate și fericire pentru tine și pentru toți ai tăi.

Polixenia

Vetuța dragă, îți mulțumesc pentru rîndurile tale afectuoase și pentru splendida ilustrată (ce rău îmi pare că nu cunosc Oradea!) și totodată te rog să mă ierți că nu-ți răspund din pricina lipsei de putere și a faptului că mă consider ieșită, scoasă din cercul oamenilor, iar sănătatea îmi pune asemenea probleme, încît nu sînt sigură de mine. Cred că pot rezista pasiunii mele pentru Kazantzakis. Îți urez sănătate...

Polixenia

Hristos a înviat, buna mea Vetuța, sărbători fericite și un cît mai reușit turneu în Grecia. Lucrurile mi le va aduce scriitorul Asimankopulos care va veni probabil în mai. Îți mulțumesc pentru frumoasa ta scrisoare și îți doresc tot binele din lume.

Această ilustrată mi-a dăruit-o Dna Kazantzakis – face parte dintr-o colecție a scriitorului.

P.

Vetuța dragă, aseară ți-am primit scrisoarea pentru care îți mulțumesc și, contrar obiceiului meu din ultima vreme, îți răspund îndată, pentru că săptămîna asta mă așteaptă suferințe mari – fac tratamentul lunar (*citostatice, probabil, n.n.*) și prin urmare nu voi fi în stare să-ți scriu. Deci... eu ți-am trimis *Izabelle* eventual pentru spectacolele din Băile Felix, de care îmi spuneai. Cît privește piesa lui Aristofan, ideea ta e grozavă. Eu am telefonat imediat unui prieten, lui Vasilis Kambitzis... specialist în teatru antic și cunoscător excepțional al elinei. A tradus *Pacea*, *Antigona*, acum s-a pensionat, deci are timp berechet, căci traducerea trebuie făcută conform *originalului* desigur folosind un text în greaca modernă, dar verificat după original, lucru pe care astăzi nu-l mai face nimeni la noi.

Deci, dacă tu ai certitudinea că vă interesează textul (*era vorba de Cavalerii, n.n.*) și puteți asigura o comandă (sau prin Consiliu) – tov. Măciucă ne e binevoitor – noi scriem în Grecia (căci nu avem textul) și vă facem traducerea... Poate e bine să-i scrii

tu lui Kambitzis. Îți mulțumesc pentru toate veștile... Dumnezeu să vă aibă întotdeauna în paza sa.

Cu tot dragul și recunoștința te îmbrățișează
Polixenia

Buna mea Vetuța,

Sînt sigură că, generoasă cum ești, n-ai să-mi iei în nume de rău dacă am să-ți spun că am uitat data cînd plecați în Grecia. Poate că acum ești deja acolo? Îți spun acest lucru pentru că de abia acum mi-a „căzut fisa” în următoarea chestiune – acum 3 ani cînd am fost în Grecia, ba chiar 4, mă gîndeam că peste un an voi reveni și în acest scop mi-am lăsat niște lucruri de îmbrăcăminte de care am nevoie, în plus nu știu dacă voi mai merge vreodată, dat fiind situația mea. Voi, mergînd cu autobuzul, mi le-ai fi putut aduce?

Așadar, dacă scrisoarea mea te mai găsește la Oradea, te rog frumos cînd vii în București, dă-mi un semn de viață, firește dacă nu abuzez de gentilețea ta. Îți urez din adîncul inimii multă sănătate și te îmbrățișez cu tot dragul

Polixenia

Vetuța scumpă, îți răspund pe loc, căci altfel, dacă las mă iau cu altele. Vreau să nu uit să-ți spun un lucru: nu te angaja să scrii *nimămui*, din Grecia. Mie în nici un caz. E păcat. Timbrele costă mult, viața e – *fantastic* de scumpă, sigur cei rămași așteaptă o atenție de la cei plecați, pentru a nu mai pomeni de copiii tăi. Ia-ți ce poți de mîncare/ness – a propos, aici a apărut, îți pot trimite (zahăr, biscuiți, un chec de casă, conserve, dacă suportî.)

... Plecați în Grecia prin Iugoslavia?

Kambitzis e un om f. serios, acum e pensionar, va obține textele din Grecia, lucru greu pentru mine, căci verișoarele mele au prea multe probleme proprii – una nu m-a întrebat dacă vreau un medicament, dar de fapt ele știu că la noi îngrijirea medicală e gratuită.

Scuză-mi stilul telegrafic dezordonat.

Un timbru în Grecia costă 16 drahme! Cam cît o cafea cu un corn. Îți doresc multă sănătate și reușită în toate, ție și familiei tale.

Cu mult drag și mulțumiri pentru frumoasele scrisori. Te îmbrățișez, Polixenia

1979, iarna

Draga mea,

... ție îți doresc un voiaj de neuitat în Grecia. Și acum o rugăminte. Mi se pare că veți pleca în turneu cu o piesă de Psatas (a propos știai că a murit acum o lună?). Te rog foarte frumos, fii bună și spune-mi titlul piesei și dacă nu ți-e greu și cu un

program. Știi cumva întâmplător ce alte piese s-au mai jucat la noi afară de *Se caută un mincinos*? Dar numai dacă ai timp.

Te îmbrățișez, dorindu-ți ca anul 1980 mai ales datorită turneului, să fie cel mai bun an din viața ta, de pînă acum.

Polixenia

Scumpă Vetuța,

Azi e 24 iunie, Ziua de naștere a Sf. Ioan Botezătorul. Iartă-mă că nu ți-am răspuns imediat la generoasa ta scrisoare (în care îmi puneai articolul din *Flacăra*, pe care mi l-au mai trimis și alți oameni din același aluat ca tine), din lipsă de putere, din cauza tratamentelor care mă epuizează, pentru a nu pomeni de durerile pe care le am foarte adeseori. În plus în București e o căldură ucigătoare! Te implor să mă ierți și să mă înțelegi. Îți mulțumesc pentru tot ce-mi scrii relativ la familia ta și care-mi dă sentimentul că sînt lîngă voi toți, în noua voastră casă!

Scumpa mea, eu mă lupt să mă detașez de tot, ca să suport cît mai ușor ce mă așteaptă! Nu e ușor. Acum nu mai stau la comun, lucrez la cea mai pasionantă lucrare din cîte am făcut, *Kazantzakis par lui mème* dar... Tu însă, purtîndu-te aînt de uman și de cald cu mine, mă împiedici, mă faci să regret viața, în timp ce eu nu fac altceva decît să-mi amintesc zi de zi toate necazurile prin care am trecut. Am uitat care mare împărat consuma zilnic o infimă cantitate de arsenic de teamă să nu fie otrăvit.

Eu... te rog să mă ierți, te îmbrățișez cu tot dragul,

Polixenia

Scumpa mea, e 29 august, 1982, ziua Tăierii capului Sf. Ion.

Iartă-mă că a trecut atîta vreme fără să-ți răspund la afectuoasa ta scrisoare și nu știu cum să-ți mulțumesc pentru timpul pe care-l pierzi pentru mine... Deie Domnul să capeți o casă mai spațioasă și mai cu seamă să fiți toți sănătoși. Draga mea, probabil ți-ai terminat concediul și ai început noua stagiune 81/82. Din toată inima îți urez succes și cît mai puține necazuri la teatru și acasă.

În ceea ce mă privește, dacă voi obține pașaport voi pleca în Grecia – deși acesta e un efort enorm din toate punctele de vedere. Dar dacă nu plec acum nu voi pleca niciodată căci din zi în zi mă simt mai neputincioasă, mai ales că mama mea s-a îmbolnăvit grav.

...Am terminat de tradus piesa lui Kazantzakis pentru 1983, cînd se împlinesc 100 de ani de la nașterea lui. Piesa este foarte complicată și costisitoare, dacă ar lua-o un Național ar fi bine.

Îți doresc...
Polixenia

Vetuța scumpă,

Îți mulțumesc mult pentru scrisoare... am remușcări pentru că-ți răpesc din timp, după câte ai tu de făcut. Te rog însă să mă crezi ca pe un om care a trecut foarte dramatic prin viață (pentru că acum mă consider mai mult decît un om sfîrșit), că fără treburi gospodărești, fără familie, ești un amputat. Cine nu știe ce e singurătatea – și încă o singurătate de totdeauna, de copil, mă invidiază, mai ales de cînd am scăpat de comun (după 23 de ani!), dar nimeni nu se gîndește în ce hal de demoralizare am intrat în casa asta splendidă, pe care eu am creat-o așa! Să mai pomenesc de boala mea? Îți spun toate astea ca să înțelegi că dacă nu ai toate aceste treburi pe cap ești o infirmă. Nimic nu poate suplini Familia. Scumpa mea, tov. Zogas are dreptate în privința datei turneului. În iunie lumea în Grecia nu mai merge la teatru. Deie Domnul să fii sănătoasă și să te bucuri la maxim de această călătorie!”

Îți mulțumesc din suflet pentru documentarul Psatas. Am vrut să fac un mic medalion – el a murit de curînd – dar n-am putere. Mă concentrez extrem de greu, obosesc din te miri ce. Il y a quelque chose qui cloche.

Piesa pe care o ai scrisă de mîină, fără numele traducătorului, nu am tradus-o eu, eu n-am tradus nimic de Psatas. Cînd ai să te întorci din Grecia am pregătită *Mîna celui ucis*. Au multe piese într-un act traduse din dragoste, din pasiune, din disperare, ca să-mi uit cît de cît de singurătate. Cînd te vei întoarce din Grecia îți voi trimite mai multe asemenea texte, toate foarte bune după părerea mea. Întîi îți voi face un mic rezumat al fiecăreia – și încă o piesă în trei acte de care ți-am vorbit, achiziționată de Consiliul Culturii.

...

O fierbinte îmbrățișare din partea admiratoarei tale

Polixenia

Buna mea Vetuța,

Desigur că ai avut multă treabă în București și n-ai prididit să-mi dai un telefon. Poate e mai bine, pentru că am atît de puține momente bune – și atunci profit ca să lucrez – iar dacă vorbesc cu cineva aduc inevitabil vorba despre boală și asta în primul rînd mie îmi face rău. Dacă îmi telefonai te-aș fi întrebat dacă mai organizezi festivalurile de piesă într-un act, pentru că atunci ți-aș fi trimis un monolog al lui Iakovos Kambanellis, autorul unei foarte frumoase piese grecești și anume *Curtea minunilor* (a miracolelor, n.n.) de care desigur ai auzit dacă nu ai și văzut-o. El e acum, în noul regim, directorul Radioteleviziunii elene.

Țin din nou să-ți mulțumesc pentru lunga și emoționanta scrisoare pe care mi-ai trimis-o după moartea mamei. De fapt de atunci, recunosc, starea sănătății mele s-a înrăutățit enorm.

Și încă o întrebare: ai monografia BECKETT de Pierre Melose în colecția *Théâtre de tous les temps*? Ți-o pot da – uitasem că o am – pentru că un an mi-a ținut-o Eugen Simion. I-aș fi lăsat-o de tot, dar m-am gândit că poate îți folosește ție.

Vreau să sper că ești sănătoasă și că poți face față vieții „multilaterale” sau diversificate pe care o duci – și încă cu mult succes. Te admir mult și îmi îngădui să te îmbrățișez și să-ți mulțumesc pentru tot timpul pe care-l cheltuiești scriindu-mi. Din adâncul sufletului îți mulțumesc.

P.
Polixenia

Scumpa mea. Cu toate că scrisorile tale mă bucură nespuse, ele îmi creează curent remușcări (*ce greșit ne judeca, mă judeca, eu nu aveam decât de câștigat din această relație epistolară și telefonică, cu un om de sensibilitate și cultura ei!, n.n.*) pentru că pierzi vremea cu mine. Acum remușcărilor sînt și mai cumplite din pricina celui biet monolog! te apreciez mult și de aceea nu vreau să existe nimic material între noi. Dar Oradea organizează festivalul piesei scurte, nu? TE IMPLOR, Vetuța dragă, nu te da peste cap ca s-o „plasezi”. Fiecare piesă, oricît de mică, își are destinul ei. Sigur că m-aș bucura, dacă nu găsește amator la voi (*și n-a găsit, n.n.*) s-o dai D-lui Vișan (*Dorel Vișan – n.n.*). Vrea o piesă cu doi bărbați? *Paznicii de noapte* a lui Stratis Karras! desigur aș fi fericită dacă mi-ai înapoia textul meu, un exemplar, după ce l-ai multiplicat, firește, dacă e cazul.

Mulțumindu-ți din adâncul sufletului pentru tot ce faci (*ce puțin am reușit să fac, nu știu dacă i-am jucat în toți acești ani una sau două traduceri!, n.n.*) pentru mine, îngăduie-mi să te îmbrățișez pe tine și pe toți ai tăi.

Aș vrea să insist asupra unui lucru! Dacă vreodată vei cheltui un singur leu pentru mine, mă voi supăra foc. Viața e nespuse de grea și orice ban contează, mai ales pentru cine are copii. (*Ceea ce nu știa ea, era faptul că tocmai cine are copii se gîndește mai puțin să nu irosească banii. Cel puțin eu nu m-am gîndit niciodată să renunț la toate, numai ca să aibă copiii mei mai mult. Acum, că sînt mari și mă ajută ei pe mine, viața mi-a dat dreptate. Dar Polixenia, ca toți oamenii fără copii, se gîndea cu spaimă la bătrînețe, n.n.*)

Cu toată afecțiunea,
P. (grecesc, firește)

Îți mulțumesc, Vetuța dragă, pentru toată osteneala ta de a-mi scrie atît de iute. Tu mai ai timp? Eu nu mai am putere, dar nici timp. Gospodărie, tîrguieli, cozi, tratamentele medicale mă epuizează! Mă bucur nespuse de schimbul de experiență cu Grecia și doresc din tot sufletul să te duci și tu în turneu. Lia Crișan mi se pare

(secretar literar de la Bulandra, n.n.) că a fost acum în turneu în Germania și mai toți foștii noștri colegi călătoresc mereu. Eu n-am avut noroc, la noi...

... Îți mulțumesc pentru bilete. Mă voi duce negreșit, mai ales că nu va trebui să stau la coadă ca să mi le procur, altfel m-aș fi dus la repetiție, aș fi rugat să mi se spună când repetă... dar bineînțeles e cu totul altceva să vezi spectacolul cu public! Pe tov. Zogas nu-l cunosc, știu că are un post foarte mare, că e prieten cu dl. Brad (Ioan) et aussi de suite... Îți mulțumesc din nou și îți urez din suflet să însoțești turneul în Grecia. Te îmbrățișez cu drag, dorindu-ți să ți se îndeplinească toate dorințele.
cu drag
Polixenia

Scrisoarea ta a făcut 7 zile...

Iartă-mă că îți scriu într-o viteză nebună. Nu am decît 24 de ore de cînd am primit pașaportul și mă încumet să plec, deși nu mă simt deloc bine. La înapoiere îți voi scrie mult. Dacă nu mă prăpădesc pe drum.

Cu toată afecțiunea, mult noroc în casa nouă

P.

Buna și draga mea Vetuța,

Iartă-mă că nu ți-am răspuns de atîta amar de vreme, pentru că mă simt foarte foarte prost și cred că se apropie momentul cînd mă voi odihni, în sfîrșit.

Îți doresc multă sănătate și iartă-mă că nu-ți pot scrie mai mult.

Polixenia

A fost ULTIMA SCRISOARE... Acum harnica, buna, înțeleapta și draga Polixenia se odihnește...

DESPRE „FENOMENUL“ BULGAKOV CU IZOLDA VÎRSTA ȘI GALINA CERNICOVA

Mihail Bulgakov este unul din marii scriitori ai lumii. Oricînd sînt gata să afirm că e un geniu, dar cred că sînt ridicolă spunînd asta, pentru că el a fost, desigur decretat astfel cu mult înainte de a încerca eu măcar să citesc un rînd din opera lui...

Eu îl citesc mereu, fără să mă plictisesc vreodată, îl tot recitesc cu aerul că nu voi ști niciodată să-l citesc bine pînă la capăt și, mai ales să înțeleg exact ce a vrut să spună în fiecare rînd. Proza și teatrul lui sînt dense, bogate, generoase, mustoase, deștepte din cale afară, subtile, îmbietoare. A fost, înainte de orice, „un Profet“. Nu

știu de unde a preluat Doamna Izolda Vîrsta, Doamna conf. dr. Vîrsta ideea asta, sau poate îi aparține, dar e foarte potrivită. Cînd am descoperit eu un „doctor în BULGAKOV” – chiar pe Doamna aceasta, după ce multe ceasuri de taină am petrecut vorbind despre el cu împătimita de literatură rusă, profesoara mea, Galina Cernicova Bucă – am mai scris despre relațiile noastre speciale – m-am apropiat de ea cu sfială, de parcă era o rudă apropiată a scriitorului. Și cînd mi-a mai spus că a stat de vorbă, cu mulți ani în urmă, cu ultima soție a lui Bulgakov, m-a dat gata. Și nu numai că a scris frumos – și fără minime pretenții materiale – în caietul nostru program, la *Tarul Ivan*, dar mi-a mai trimis fotografii și tot felul de articole, plus *Monografia Bulgakov*; era solidară, precum mi-a spus, cu cei care-l iubesc pe scriitorul ei preferat. Așa se nasc mereu și pretutindeni Cluburile fanilor...

Aș dori să spicuiesc dintr-o lungă scrisoare pe care mi-a trimis-o Izolda Vîrsta despre Bulgakov. Și încă în limba rusă, aflînd că mă descurc. Asta ca să poată exprima exact ce vrea, să nu-i scape nuanțele. Ehei, dacă i-am putea noi citi în limbile lor pe toți marii scriitori ai lumii, ce cîștig am avea!

„M. Bulgakov era un om politicos, manierat cu femeile, dar în același timp interiorizat și închis, fără a-și pune sufletul „pe tavă” protejîndu-și cu sfințenie universul intim. A trăit și a creat într-o perioadă grea – epoca stalinistă – a avut o viață tragică, un destin tragic, dar drumul ales a fost drept, limpede. Avea un dezvoltat simț al umorului și o clarviziune profetică. „El ura carierismul și minciuna” – îl citează Doamna Vîrsta pe P. S. Popov, unul din biografii săi. Critica vulgar-sociologică s-a „năpustit” asupra lui, după primele apariții, deoarece nu întrezărea în operele sale „muzica revoluției”. Scriitorul nu era „un luptător”. Operele lui au început să fie interzise. Ceea ce triumfă la el într-adevăr este opoziția curajoasă față de tot ce împiedică dreptul artistului de a avea, în legătură cu orice, o opinie proprie.

Deși aprecia valoarea marelui Stanislavski, autoritatea acestuia, a respins tentativele acestuia de a interveni în piesele sale, neacceptînd modificări. A fost primul care a îndrăznit să vorbească despre „anchilozarea” concepțiilor despre teatru ale marelui regizor.

... Scriitorul a primit nu puține manifestări de ostilitate din partea „tovarășilor de condei” (*ce potrivită mi se pare în acest context expresia aceasta „de lemn” – n.n.*).

Toate scrierile lui Bulgakov sînt muzicale, deosebit de armonioase.

El însuși cunoștea multă muzică, era de altfel prieten cu Prokofiev, cu Șostakovici, cu mari artiști de operă. Eroii lui cîntă la pian și chitară, au voci frumoase, iubesc și înțeleg muzica.

Partener de discuții strălucit, mare amator de glume și farse, cu aptitudini regizorale și actricești, el a dus o viață intensă, deschisă, dînd petreceri, mergînd la vernisaje, la spectacole.

... Hărțuiala permanentă, apoi arestul n-au rămas fără urmări: devine ipohondru, neurastenic, bîntuit de crize și migrene, chiar de claustrofobie. Începea să orbească... Ultimul său roman *Maestrul și Margareta* l-a dictat, nemaiputînd să scrie...

Interesîndu-ne noi, cu Ducu Darie, de *Apartamentul Zoikăi*, doamna Vîrsta ne scrie, între altele:

„Trebuie să vă atrag atenția asupra unor lucruri. Zoika Denisovna este o femeie-luptătoare de genul lui Ostap Bender, cel din *Douăsprezece scaune* (de Ilf și Petrov, n.n.). Oboleninov nu e un tip rău, e un „fost“, trăiește ca în ceață... în urechile sale sună ca o ironie frazeologia politică a anilor 20“. Sugestiile regizorale ale Doamnei mergeau spre Brecht, spre *Opera de trei parale*, comparațiile cu Aristofan și Molière arată cam pe unde situa dumneaei comicul bulgakovian.

Iată o înțimplare pe care o relatează:

„În anul 1922 gazeta emigrată *În ajun*, avîndu-l în frunte pe A. Tolstoi s-a întors în Rusia Sovietică, de la Berlin. La Casa Scriitorilor s-a organizat o serată. Una din doamnele din redacție, întoarsă și ea de la Berlin i s-a adresat astfel: „Noi sîntem entuziasmați de talentul Dv. Domnule, tovarășe Bulgakov, de foiletoanele Dv., dar, vă rog să mă scuzați, pantofii dv. galbeni nu merg sub nici o formă la costumul dv. de culoare închisă. Bulgakov i s-a adresat politicos, răspunzînd că știe el asta foarte bine, dar el trebuie să poarte ce găsește în magazine, nu „ce merge“ sau „nu merge“. Întîmplarea a folosit-o în finalul comediei. Familia de personaje au ceva din spiritul, din aerul scrierilor lui Gogol, Saltîkov Scedrin, Cehov, din tradiția acestora...”

Doamna Vîrsta descrie, pe rînd, personajele, îmbrăcămintea lor, cum calcă Ametistov, cum e îmbrăcat Portupeiia, cum vorbesc, cum privesc...

„Aproape întreaga dramaturgie a lui Bulgakov este „de public“, în sensul bun. Nu întîmplător el spunea că, dacă vrei să știi dacă un spectacol, o piesă e bună, nu citești cronicile, ci te duci la casa de bilete a teatrului și întrebi dacă biletele sînt vîndute...”

În legătură cu ce mi-ați scris, cu diversele păreri, nu vă faceți probleme, eu sînt un om cu vederi largi, știu să respect părerile celorlalți.

... în acest sens sînt în deplin acord cu vorbele lui Voltaire: „Chiar dacă nu sînt de acord cu părerile dv., eu voi lupta toată viața pentru ca Dv. să aveți dreptul să vă exprimați părerile... „Principii democratice... Dacă reușim cu *Zoika*, vom conversa mai departe despre *Jourdain* și despre *Don Quijote*. Piese extraordinare...”

București, 13 martie 1986

Dragă Doamnă Vetură!

Care supărare? Nici gînd! Exemplarul *Apartamentului Zoikăi* este un adevărat cadou de 8 martie. Foarte mulțumesc (ogromnoe spasibo). Cel care zice că telepatia nu există să tacă în prezența mea: exact ieri mergînd pe jos de la ASE m-am gîndit:

Ce-o fi făcînd Doamna Pop și *Apartamentul Z.*? Probabil a fost respinsă... deci speranțe încă sînt.

Trăim și noi într-un ritm delirant și nu știm cînd și unde ne vom opri. Problema cea mai grea – aprovizionarea cu alimente. Capitala în general nu arată bine, murdărie, frig, transportul arhiplin și peste tot probleme.

Muncesc mult în ASE, îmi iubesc profesia și studenții...

Ați văzut probabil în Suplimentul *Scînteii tineretului*, în zece numere (5 nov.–25 dec. 85) *Ouăle fatale* de Bulgakov în traducerea mea.

A avut succes și acum traduc o parte din *Diavoliadă*. Pentru Ed. Minerva, m-am angajat să traduc ceva din clasicii români, la alegerea mea. Am ales *Adela* de Ibrăileanu. Este simplă numai la prima vedere.

Dar important este cititul, sute de pagini pe lună din toate domeniile. Vă recomand recent tradusă în română de fostul meu student N. Iliescu, *Călătoria diletanților* de B. Okudjava care pînă acum a fost cunoscut ca un cîntăreț, eventual – poet, dar prozator?!

În viața social-economică a URSS se pare că vin schimbări spre bine, vom număra bobocii peste cinci ani (*ce previziune, într-adevăr ceva boboci nu prea mulți, ce-i drept, s-au numărat peste cinci ani, n.n.*).

... Dacă veniți în București sunați-mă vă rog, dacă vine Darie, îl poftim la noi. Cît despre paginile din teză (*se referă la paginile din Monografia Mihail Bulgakov care se afla în curs de tipărire și era teza de doctorat a doamnei, n.n.*) le voi copia și vi le trimit.

Cu cele mai bune urări prietenești, a dvs.

Vîrsta Izolda

Notă: Doamna îmi mulțumește pentru că i-am trimis un exemplar bătut la mașină din piesa tradusă de dumneaei (Apartamentul Zoikăi) și trimisă nouă, la cerere. Piesa n-a primit aprobarea, nu s-a jucat la Oradea. În schimb am jucat Țarul Ivan își schimbă meseria în regia lui Al. Colpacci – un spectacol fermecător (scenograf a fost regretatul Dan Jitianu), ultimul spectacol pus de... Pussi Colpacci la Oradea...

O ÎNȚIMPLARE NOSTIMĂ

Iată cum ne-am cunoscut cu Domnul I. Igiroșianu. Mai bine zis cum ne-am înîlnit prima oară, după ce corespondasem o vreme.

Invitat la Oradea, la primele lecturi ale piesei *Schimbul* de Claudel, în calitate de traducător și excelent cunoscător al teatrului claudelian, Domnul Igiroșianu a sosit cu acceleratul de București, într-o dimineață, așa precum ne-am înțeles. Ca de multe

ori, dintre toți cei care ar fi putut să se afle la gară la ora aceea matinală (artiștii nu se prea pot trezi la vreme) am rămas singură. Convenisem cu Domnul Igiroșianu că îl voi aștepta la ieșirea din gară și, cum nu ne cunoșteam, i-am spus că voi fi îmbrăcată într-un palton bej, descriindu-mă cam așa: „micuță, slăbuță, ștearsă, etc.“ „Las' că vă voi recunoaște eu“, i-am spus la telefon, cu toate că nu-i văzusem nici o fotografie. Dar și el, cu umor, mi-a spus că o să văd un moșneag adus de spate, cu mers calm și cu privirea vie. Cam așa. Dar cum, cu o zi înainte am intrat în posesia unui palton nou, dintr-o stofă foarte bună, verde închis, nu m-am îndurat să nu-l îmbrac, uitînd cu totul de consemn. Domnul Igiroșianu s-a dat jos din tren, a trecut pe lângă mine, cu pași mult mai vioi decît credeam eu, l-am lăsat să treacă, uitîndu-mă după... moșneagul cu pricina. În fine, cînd toți călătorii s-au împrăștiat și nu mai era aproape nimeni pe peronul gării, l-am văzut plimbîndu-se agale și privind cu tristețe, doar-doar o apărea doamna cu palton bej. M-am îndreptat spre el și am întrebat: „Sînteți cumva domnul Igiroșianu?“ „O, da, mi-a răspuns, dv. trebuie să fiți doamna Pop? Dar unde este paltonul bej?“ „L-am dat la lucruri vechi, i-am răspuns, rîzînd. Or poate, poate nu vă bucurați că am primit unul nou?“ M-a îmbrățișat și mi-a spus: acum vă recunosc, aveți umorul din scrisori... Mă bucur, desigur, dar m-ați indus în eroare, eu mă uitam după un palton bej. Dar ia să văd cum arată paltonul dv. cel nou!“ M-am învîrtit de două trei ori și am văzut că-i place. Era frumos lucrat, o croială reușită și o culoare foarte elegantă. Ne-am dus la teatru, am avut, toată dimineața înfîlniri cu trupa, cu regizorul Sergiu Savin – pe care tot atunci l-a cunoscut (și l-a plăcut foarte mult), cu directorul teatrului, Mircea Bradu, cu toți din conducere. Înfîlnirea cu el a fost fermecătoare. Ne povestea atîtea lucruri despre Claudel, despre teatrul francez din anii 40 și pînă la ultima premieră mai importantă a Comediei Franceze, despre teatrul interbelic de la noi, încît nu ne mai săturam ascultîndu-l. Era trecut de ora 16 cînd, în sfîrșit, ne-am îndurat să ne despărțim. L-am invitat la noi acasă, la masă. S-a mirat că, venind împreună, am încropit rapid ceva de mîncare și am mîncat un fel de prînz-cină, care a durat, cu plăcute conversații, pe cele mai diverse teme cu putință, pînă pe la 9 seara. Știu că s-a întreținut foarte plăcut și cu soțul meu, interesîndu-se (și știind foarte multe) de Alchimie, impresionîndu-l cunoștințele bogate în domeniu, ale unui inginer. Nu avea păreri foarte bune despre inginerii de azi, așa că discuțiile cu Alexandru Pop au mai reabilitat breasla. Copiilor, băieților noștri le-a spus o grămadă de lucruri interesante despre revista PIF, cu desenele și benzile ei – a descris un castel de pe valea Loirei, în fine, i-a cucerit, ne-a cucerit pe toți. Povestea foarte frumos, cu o voce caldă și plăcută, spunea numai lucruri interesante. Cavalier desăvîrșit, nu a acceptat să vină la noi decît după ce a trecut pe la o florărie să-mi cumpere un buchet mare de flori. Cutia de ciocolată o adusese de la București... Mă rog, om de modă veche... Seara l-am condus cu soțul meu la hotel, iar a doua zi am continuat să discutăm amănunțit piesa lui Claudel,

care a avut un destin cel puțin ciudat – ca unii oameni. N-a avut NICIODATĂ, la Oradea, mult visata premieră. (Iarăși ingratitudine...)

În prima parte a pregătirii au apărut neînțelegeri între parteneri, apoi între ei și regizor, mai apoi au plecat definitiv din țară doi dintre interpreți, apoi au fost înlocuiți și s-a dovedit că nici noua distribuție nu este ideală. Eu una cred că regizorul acestui spectacol nenăscut, poartă o mare vină. El n-a găsit, fie tăria să schimbe rapid distribuția, fie puterea să-și impună voința, invitând actori din alte teatre. Cu toate că eram acolo și aveam, teoretic, un cuvânt destul de important de spus, acum, după atîția ani, sînt și eu la fel de nedumerită și de revoltată că nu am găsit o cale rezonabilă de ieșire din criză. E posibil că atunci, cînd conducerea de partid era cea care ne dirija, ar fi fost destul de greu să impunem o piesă cel puțin ciudată, după părerea celor care ne conduceau. De fapt chiar introducerea ei în repertoriu s-a făcut cu destulă dificultate, încercînd să-i păcălim cu argumente dintr-o sferă culturală care le-a fost și le va rămîne în veci străină. Acum nu mai putem schimba nimic.

La Oradea, am fost de mai multe ori foarte aproape de o posibilă premieră. Cu toate acestea ea nu a mai avut loc, deși toți păream să fi făcut totul pentru asta. De aici – și din alte multe exemple – părerea mea neclintită e că și piesele, ca și cărțile, ca și oamenii, au destinul lor...

În privința comediei Dlui Igiroșianu, *Încurcă-i, drace!* lucrurile sînt ceva mai complicate. Noi am multiplicat piesa, i-am dat și domnului Igiroșianu unul sau două exemplare, am fi pus-o poate în scenă, dar ne-am temut de reacțiile de respingere ale autorului care nu voia să taie nici o replică. Or, nu se putea juca așa cum era, de peste 70 de pagini. De altfel orice regizor intervine de obicei în text, ceea ce mi se pare normal.

Modificările, de orice fel, l-ar fi supărat pe autor și nu ne-am mai încumetat să insistăm. Dar a fost păcat. Comedia este savuroasă, de un haz nebun și, oricînd, poate face succes sigur de casă.

Altă dată, pentru că aveam puțin timp la dispoziție și nu voiam să-i deranjez acasă, ne-am dat întâlnire cu Domnul Igiroșianu la Biblioteca franceză, unde, se vede, domnia sa era de-al casei. Eu mergeam destul de des acolo (da, chiar acolo am avut norocul s-o cunosc pe Sorana Țopa), luam cu împrumut piese, cărți. La sală citeam reviste, cel puțin două ore pe zi, cînd stăteam mai mult la București.

De data aceasta, Domnul Igiroșianu mă aștepta pe canapea, în hol, cu un delicat buchetel de vioarele în mînă. Am conversat un ceas și ceva, despre toate cele. După care ne-am văzut fiecare de drumul nostru. A fost o întâlnire foarte plăcută, ca de altfel toate – nu multe – întîlnirile cu acest domn adevărat, născut, nu făcut peste noapte, precum atîția așa ziși domni...

Iată cum ar fi arătat interviul pentru caietul-program:

E.P. Mai ales în piesele din tinerețe, epocă la care vădit înrîurit nu numai de structura muzicală ci și de dramaturgia wagneriană...

I.I. ... despre care, parafrazîndu-l pe Baudelaire, s-ar putea spune: „L'homme y passe a travers des forets de symboles...”

E.P. ... Claudel folosește, fie în mod deliberat, fie silit pe parcurs de complexitatea propriilor sale personaje – și ele, de multe ori, simbolice – o pluralitate tematică uneori tulburător ambiguă, trezind câteodată nedumeriri. În Schimbul, de pildă, s-ar părea că, printre altele, autorul și-a propus, nu chiar să glorifice, dar să reabiliteze valoarea banului și a puterii lui. Valoare atât socială cît – dacă se poate spune astfel – morală. O asemenea luare de poziție din partea unui poet socotit pe bună dreptate, chiar de pe atunci, că reprezenta prin excelență o spiritualitate în același timp profundă și plină de elevație, nu risca să pară cel puțin neașteptată și să trezească și dezamăgiri? Mai ales într-o vreme în care poezia era socotită, oarecum prin definiție, total antinomică cu prozaismul lumesc?

I.I. Întrebarea dumneavoastră este cu atât mai îndreptățită cu cît Claudel însuși și-a pus-o la un anumit moment. După șaizeci de ani de la scrierea piesei (1893–94), cînd noile generații nu își mai puteau da exact seama de stările de spirit și de lucruri care îl determinaseră să o scrie, s-a hotărît, cu prilejul publicării, în 1952, a celei de a doua versiuni (folosită de Barrault și, tradusă de mine, preferată și de Teatrul din Oradea) să adauge textului acea scurtă dar pertinentă prefață binecunoscută.

E.P. Ca o justificare?

I.I. Claudel iubea oamenii și, prin scrisul său, dorea să-i ajute să vadă – spre binele lor – mai limpede în cețurile în care mulți dintre ei bîjbîiau sau se rătăceau fără măcar să bănuie. De aceea, înainte de a-l așterne pe hîrtie, el își cîntărea lucid și cu conștiința marii răspunderi asumate, fiecare cuvînt. Pentru ce să se justifice cînd era adînc încredințat că ceea ce spusese era adevărat și trebuia neapărat spus? Dimpotrivă, departe de a retracta ceva, pentru a înlătura orice ambiguitate, Claudel a întărit cele afirmate și demonstrate în piesă, subliniind și mai categoric, în prefață, ceea ce, în momentul în care a socotit necesar să scrie *Schimbul*, fusese pentru el o fundamentală revelație și constituise, într-un sens, o a doua descoperire a Americii.

E.P. Și ce a reprezentat acea descoperire?

I.I. Pentru o restituire cît mai fidelă a gîndului lui Claudel, o precizare prealabilă mi se pare necesară. Dumneavoastră ați rostit adineaori cu multă perspicacitate cuvîntul *reabilitare*. Într-adevăr, în această piesă, poetul o *reabilitare* a dorit. Dar nu a banului, în sine. Amintiți-vă fraza exactă din prefață: *Catalizatorii se află și între suflete. Unul din ei este banul. Banul ca posibilitate de altceva; mijlocul aproape mistic de a-ți procura altceva*. Adevărata *reabilitare* nu era a banului, ci a noțiunii

de *altceva*. Fiindcă numai în raport cu ceea ce reprezintă și trebuie să reprezinte, pentru fiecare dintre noi, acest *altceva*, banul poate deveni un mijloc (*mijloc*, nu *scop* în sine) *aproape mistic*. În mediul îngust conformist și filistin în care fusese obligat să trăiască într-o anumită Franță din acea vreme...

E.P. În ampla prefată a volumul dvs. de traduceri și analize din Claudel apărute în colecția Biblioteca pentru toți precum și în documentatul studiu apărut în Secolul 20 (nr. 2 din 1969) ați arătat cât de apăsător și demoralizant era acel mediu și motivele pentru care poetul îl socotea astfel.

I.I. De aceea, acum, nu fac decât să-l reamintesc în treacăt. În acel mediu, pînă și conceptul de *altceva* era corupt, hipocrit falsificat, considerat într-o lumină echivocă. Firește, și în concepția tînărului poet, *altceva* reprezenta o treaptă. Dar treaptă nu înseamnă numai înălțare ci și coborîre. Iar unele înălțări sînt și ele doar aparente, pe un anumit plan ele fiind, dimpotrivă, decăderi. Pentru Claudel, *altceva* nu însemna o trecere frivolă și egoistă de la greu la ușor, o schimbare cu orice preț, din simplă curiozitate sau din sărăcie de resurse personale sufletești și intelectuale; ci o treaptă de la mediocritate spre elevație, de la îngustime spre largă deschidere, de la urîtenie la frumusețe. În mediul rural apoi provincial și în mica burghezie, în care își petrecuse copilăria și adolescența, banul era venerat pentru valoarea lui în sine și cu înfrigurare păstrat în faimosul „ciorap de lînă”. (Claudel mi-a povestit că de timpuriu fusese foarte impresionat de parabola talanților; nedumerit era însă chiar din acei ani ai lui, încă destul de puțini, că deși în jurul lui se făcea mare caz de această parabolă, nimeni nu renunța la „ciorapul de lînă”). Marea burghezie practica ostentativ un distins dispreț pentru ban dar locul ciorapului de lînă fusese luat de conturile secrete în bănci. Pentru a se îndepărta cît mai mult de acest mediu, Claudel a obținut postul, modest dar totuși promițător, de vice-consul la New York. În acea vreme, America mai putea fi încă socotită drept o *lume nouă*. Acolo, Claudel a descoperit că banul însemna cu totul altceva decît în lumea pe care o părăsise. Pe întreaga scară socială, banul era cîștigat, de cele mai multe ori, cu multă trudă și cu mult zbucium, nu odată chiar cu sălbăticie. Dar cu egală frenezie, pentru a fi de îndată cheltuit sau, mai bine zis, pentru a se obține datorită lui, un *altceva* desigur foarte divers dar la fel de himeric, aproape romantic rîvnit. Și, de cele mai multe ori, în mod obscur, primar, poate chiar numai subconștient, acel *altceva* însemna o imensă nevoie de căldură umană, fie și iluzorie, și de frumusețe nu neapărat exterioară.

E.P. Thomas Pollock este deci un fel de întruchipare subtilă, viu grăitoare a acestei dorințe perpetue de altceva...

I.I. ... care, la el, sfîrșește însă prin a se cristaliza pe cîtă vreme la Louis Laine este încă în plină efervescentă juvenilă, inconsistentă. Thomas Pollock nu este un personaj negativ – așa cum unii regizori au comis greșeala să-l înfățișeze, falsificînd piesa și intențiile autorului. Ca mai toți americanii de atunci – într-o măsură, ca și

bună parte din cei de azi – el este un copil mare pentru care strădania, poate chiar arta, de a face avere, este aproape o joacă. În căutarea, în nevoia lui de frumusețe, de înnobilitare sufletească, o căutare la început, desigur, încă nepricepută, bijbiitoare, era explicabil ca Lechy să-l atragă – cum ea singură recunoaște în piesă – ca un *Acherontia Atropus*, fluture cu aripi fascinant colorate dar, ca toți fluturii de acest soi, cu ochi și căutătoare vorace. Neconținută și neliniștitoare ei pendulare între realitatea vieții și irealitatea scenei precum și excentricitățile ei găunoase, îl obosesc însă curînd, semn că, în fond, el nu așa ceva căuta. În ciuda a tot ce continua să fie, în el, încă destul de rudimentar. Thomas Pollock înțelege de la prima vedere valoarea umană reprezentată de puritatea, fragilitatea și, totuși, imensa tărie sufletească a Marthei deși ea era atît de simplu îmbrăcată, atît de puțin spectaculară și comunicativă. Și pentru a obține acest *efectiv* rar *altceva*, folosește în chipul cel mai firesc, atotputernicul *mijloc aproape mistic*. Nu pentru a o cumpăra pe Marthe fiindcă își dă seama că așa ceva nu se cumpără. Ci pentru a îndepărta tot ce-l putea împiedica să ajungă pînă la ea. Pentru a întregi imaginea morală a personajului și a-și încheia demonstrația, Claudel ne arată, în final, că lui Pollock, aparent tipic *om al banului*, pentru care s-ar fi putut crede că nimic altceva nu mai există, puțin îi pasă cînd Lechy îi dă pradă focului toată averea. Din moment ce a izbutit să obțină tot ce reprezenta Marthe, nimic nu mai interesează. Se subînțelege că un om ca el va face din nou avere. Dar numai pentru a-i putea oferi, la rîndul lui, Marthei, un *altceva* pe care ea poate că nici nu-l bănuia încă.

...

În prima versiune a piesei, mult mai amplă, Lechy este înfățișată și mai complex, Claudel insistînd mai stăruitor asupra dramei provenită din dualitatea chinuitoare femeie-artistă și din lupta dureros permanentă dintre aceste două componente ale aceluiași personaj. În această primă înfățișare a ei, Lechy are un caracter aproape demoniac. Reducerea amplexului personajului în cea de a doua versiune, este datorită bine înțeles și stringențelor remanierii severe a piesei. Dar și faptului că, de-a lungul anilor, imaginea obsedantă a modelului care inspirase pe autor în crearea personajului, începuse, nu să se șteargă, dar să se îndepărteze. Lechy nu corespunde unei părți constitutive a personalității lui Claudel, ci unei fapte reale, atît de intens și permanent prezentă în mintea lui, încît sfîrșise prin a face parte aproape integrantă din el însuși. Este vorba de sora sa mai mare, Camille, care a exercitat asupra lui o imensă și tiranică înrîurire, aproape o fascinație morbidă. Plină de energie, înșuflețită de elanuri și de speranțe de realizare grandioasă, ea a izbutit să smulgă întreaga familie din provincie și s-o determine să se instaleze la Paris. Dotată cu posibilități artistice aproape geniale, repede recunoscute, a devenit eleva marelui Rodin, de care a legat-o apoi a tumultoasă pasiune. Cînd Rodin a început să-și dea seama că prezența și exaltarea ei permanentă riscă să-i înăbușe și să-i primejduiască libertatea și munca

de creație și a încercat să se îndepărteze de ea, Camille a înnebunit și a trebuit să fie internată într-o casă de sănătate unde a mai trăit mulți ani fără să se mai vindece. Voi încheia cu un episod oarecum anecdotic, dar strict autentic și nelipsit de un strop de amar umor. În ziua de 27 mai 1917, Claudel a făcut, la Florența, o vizită Eleonorei Duse, încă profund zdruncinată de despărțirea ei de Gabriele d'Annunzio cu care avusese o celebră și lungă legătură. Vizita a făcut-o la îndemnul romancierei Camille Maupassant – descendentă a marelui poet simbolist, stabilită la Roma – și a contelui Joseph Primoli, strănepot al lui Joseph Bonaparte, frate mai mare al lui Napoleon I și rege al Neapolului, apoi al Spaniei. Stabilit și el la Roma, într-un prestigios palat-muzeu, Primoli nutrea o prietenie la fel de caldă pentru Eleonora Duse și pentru Claudel.

Marea artistă care – poate și sub influența lui d'Annunzio – devenise o pasionată de literatură și poezie, l-a primit pe Claudel ca pe o veche cunoștință. S-ar putea ca solitudinea emoționată, manifestată și de poet, să fi fost datorită și unei dureroase similitudini: Eleonora nu primise oare o lovitură asemănătoare celei primite de Camille de la Rodin? Aproape în tot cursul vizitei, divina Duse (care depășise cam de mult ceea ce Dante numea nel mezzo del camino di nostra vita), i-a vorbit cu înflăcărat entuziasm despre uluitor de complexa Lechya Elbernon (din prima versiune, firește, fiindcă cea de a doua nu exista încă), asigurându-l că s-a regăsit în cele mai mici amănunte ale reacțiilor psihologice ale personajului. Tragediana a mai adăugat că socotește pe dramaturg și poet drept un excepțional cunoscător al femeilor. Pe bună dreptate uimit (fiindcă, așa cum bine ați spus, la epoca la care scrisese *Schimbul*, experiența dramaturgului în această materie era inexistentă), dar, firește și măgulit, Claudel relatează în detaliu, în *Jurnalul* său, cum a decurs toată vizita, insistând din nou asupra dramei dualității femeie-artistă: Eleonora Duse are dreptate: nu numai mamă, ci și bacantă, ea nu poate să renunțe la exaltarea pasionată, dar nici să i se dăruie în întregime. După această vizită o strînsă și trainică prietenie s-a înfiripat între ei. Fiica cea mai mică a poetului – căreia i-a fost nașă – îi poartă numele: Eleonora Renata. Într-o scrisoare abia recent descoperită, contele Primoli, cu perspicace umor, dar și cu discretă înduioșare, nu-și poate ascunde presupunerea, comentînd această întrevedere, că Eleonora Duse se dovedise mai Lechya decît se pretindea. Marele ei entuziasm exprimat lui Claudel pentru arta acestuia de a cunoaște femeile și de a le întruchipa atît de autentic în personajele sale, era numai pe sfert real. Trei sferturi – cel puțin, trei sferturi – trebuia să se fi datorat incorigibilei dorințe a oricărei artiste, oricît de mare, de a-și cîștiga cu toată îndemînarea publicul. Și în acea memorabilă seară de mai, Claudel fusese pentru ea cel mai strălucit public.

București, 20 noiembrie 1978

Mult stimată doamnă Pop,

Înainte de orice, trebuie să vă mulțumesc încă o dată, pentru toată osteneala pe care, cu atîta amabilitate și înțelegere, v-ați dat-o ca să mă simt cît mai bine (și atît de bine) printre dumneavoastră toți. Am păstrat, mai ales, o impresie deosebit de plăcută despre frumoasa seară petrecută la dumneavoastră acasă, cald și reconfortant cuib familial, organizat cu atîta pricepere și gust. Am fost bucuros pentru dumneavoastră că aveți un soț, distins intelectual, inspirînd din prima clipă simpatie și considerație. Vă felicit și pentru frumoșii copii, cărora ați reușit, împreună cu domnul Pop, să le dați – lucru tot mai rar – o creștere atît de aleasă.

Șederea mea la Oradea a fost, din toate punctele de vedere, și plăcută și interesantă și nădăjduiesc să mă mai întorc cu prilejul premierei *Schimbului* (de Paul Claudel – *n.n.*). V-aș fi foarte recunoscător să-mi anunțați mai din vreme data repetiției generale și a primului spectacol.

...

Cu repetate și călduroase mulțumiri, vă rog mult stimată doamnă, să primiți asigurarea sentimentelor mele respectuos deosebite.

I. Igiroșianu

București, 23 ianuarie 1979

Mult stimată doamnă Pop,

Înainte chiar de a vă mulțumi călduros pentru frumoasa felicitare trimisă spontan, de anul nou și care, desigur, s-a încrucișat cu a mea, țin să vă asigur de deosebita mea părere de rău că abia am putut să vă întrezăresc cu prilejul prea fulgurantei dvs. treceri prin București. Din pricina capriciilor poștei, amabila dvs. invitație la spectacol mi-a parvenit abia în ajunul sosirii dvs., mai exact duminică dimineața. Imediat am chemat la telefon (tulburîndu-i desigur bine meritatul repaus duminical) pe soțul dvs. rugîndu-l să-mi spună unde v-aș putea găsi în București. Speram să aveți măcar un ceas liber în timpul prînzului ca să luați masa cu nevastă-mea (*Lida Igiroșianu* – *n.n.*) și cu mine. Ca să vă evităm pierderea de timp cu deplasarea pînă la noi acasă și înapoi, mai ales că vremea era destul de rea, am oprit o masă la Capșa, la cîțiva pași numai, de teatru. Domnul Pop neștiind însă la ce hotel veți fi găzduiți, mi-a spus doar că spectacolul la București a fost oarecum organizat sub egida Teatrului Giulești. Am telefonat deci acasă doamnei Deleanu (*directoarea Teatrului*, *n.n.*) dar nici ea nu cunoștea prea multe detalii și m-a sfătuit să telefonez a doua zi dimineața secretarei ei de la teatru. Nici aceasta nu era la curent, dar mi-a dat un număr de telefon de

la Comedie, la care am găsit pe domnul Rozorea (*Liviu, actor la Oradea, n.n.*) care, foarte îndatoritor, m-a asigurat că de îndată ce veniți la teatru o să vă spună că vă rog mult să îmi telefonați fiindcă aş vrea să dejunăm împreună.

Am aşteptat zadarnic telefonul pînă la ora 13 cînd m-am dus la masă fiindcă nevastă-mea, care avea o şedinţă la *Secolul 20*, urma să vină direct la Capşa. Într-un fel tot ați fost prezentă fiindcă am vorbit mult despre dvs. şi simpatica dvs. familie.

Vă scriu acum din nou nu fiindcă aş fi pisălog din fire, ci fiindcă ați avut bunăvoinţa să-mi cereţi unele sugestii pentru caietul program...

Cum (sper cel puţin) că momentul reprezentării *Schimbului* se apropie, m-am gîndit mai precis la alcătuirea logică şi pertinentă a acestui program. Cele precedente pe care mi le-ați dat spre informare, mi-au dovedit că sînteți îndeajuns de competentă şi dinamică pentru a nu mai avea nevoie de sfaturi în această privinţă. Nu aş vrea însă să credeți că aş fi surd la rugămintea dvs.

Chibzuind bine şi lucrul în sine şi posibilitățile materiale ale teatrului dvs. (adică tipărire, clişee, hîrtie, etc.), m-am gîndit să vă propun următorul cuprins care mi se pare cel mai indicat şi calitativ şi informativ pentru public. Ca prim text, de deschidere (oarecum ca articol de fond) vă propun admirabila (din toate punctele de vedere) evocare a marelui poet Saint-John Perse, apărută, în traducerea mea, (tot un fel de cuvînt de deschidere), în *Secolul 20*, nr. 2 din 1969) pe care mi-ați spus că l-ați găsit la o bibliotecă din Oradea), intitulată *Tăcere pentru Claudel*. Cred însă că din paragraful al treilea care începe cu cuvintele „Bogăție a omului“ ar fi mai bine să se suprimе aliniatul 2 şi 3 şi să se treacă la aliniatul 4 care începe cu fraza „A zidit pe raţiune“, etc.

Aş recomanda apoi, ca al doilea material din cuprins, cel mai bun articol apărut în România despre Claudel (în *România Literară* no. 24 din 14 iunie 1973, de asemenea găşibil în orice bibliotecă publică) semnat de Nicolae Balotă care este, astăzi, după dispariția lui Vianu, specialistul de literatură universală cu cea mai mare competență şi autoritate.

Vă semnalez însă două greşeli de tipar, grave, strecurate în articol, în coloana a 3-a: la rîndul 21 (numărat de sus în jos), trebuie scris Simon Agnel şi nu Simon Aquil, iar la rîndul 28 (numărat din josul coloanei) în loc de *n-au păstrat*, trebuie scris *s-au păstrat*.

Ar urma interview-ul cu mine, semnat de dvs. şi pe care-l voi trimite peste cîteva zile. Această contribuție a mea, sub formă de interview, sugerată de dvs. a fost foarte bine gîndită fiindcă modalitatea de convorbire este întotdeauna mai vie. Chiar în aceste zile, am primit un volum care cuprinde corespondența dintre Barres şi Mauras, purtată la acea epocă între aceşti doi mari scriitori, contemporani de tinerețe cu Claudel care mi-au confirmat convingerile mele asupra stării de spirit care a determinat pe Claudel să scrie *Schimbul*, stare de spirit despre care mi-a vorbit însuşi Claudel,

personal. Totodată, am primit de la d-na Claudel..... unele amănunte extrem de revelatoare și interesante privind ciudatul personaj al lui Lechy Elbernon.

Ar fi bine venit și un punct de vedere al lui Sergiu (*Sergiu Savin, regizorul spectacolului, n.n.*). Chiar și al unuia din interpreți. În câteva scrisori, Radu Vaida mi-a spus lucruri foarte frumoase și interesante despre misiunea actorului în general și despre complexul personaj claudelian al cărui rol i-a fost încredințat.

Dacă nu aveți fotografii satisfăcătoare, vă mai pot trimite și eu. Am și o fotografie inedită a lui Barrault cu Dna Claudel, făcută de mine la Brangues.

Dacă este mai simplu pentru dvs. și mai practic, v-aș ruga să-mi telefonați. Cu taxă inversă, bine înțeles. Cel mai potrivit moment ar fi pentru mine, dimineața între 9 și 11 și seara după ora zece, cât de târziu. În speranța că la dvs. acasă totul este bine, că nu ați avut prea mult de suferit de pe urma rigorilor iernii venite tocmai când credeam că greul a trecut, vă trimit cele mai călduroase și respectuoase amicale salutări.

I. Igiroșianu

7 februarie 1979

Mult stimată doamnă Pop,

Am primit astăzi cu multă plăcere prietenească dvs. scrisoare și m-am bucurat, cum bine trebuie să vă închipuiți, să aflu și de succesele teatrului din Oradea (succese datorate, desigur, în bună parte, și neobositei și eficacei energii a dvs. personal) și de faptul că desfășurați o activitate interesantă ce vă aduce meritate satisfacții și, mai ales, că la dvs. acasă totul e bine, în primul rând că sînteți cu toții sănătoși. Mărturisesc, însă, că în același timp, m-a mîhnit și m-a îngrijorat povestea dezacordului dintre Elisabeta Jar și regizor, dezacord care riscă să compromită grav echilibrul spiritului de echipă (care mă entuziasmase la început) și chiar și posibilitățile inițiale de succes adică de efectivă calitate a spectacolului, succes de care nu mă mai îndoiam după scurta (poate prea scurta mea vizită la Oradea). Firește, de la distanță este greu să-mi dau seama de reala explicație a dezacordului. Apreciez foarte mult delicata dvs. neutralitate, nedînd dreptate nici uneia din părțile intrate în conflict. Apreciez, de asemenea, odată mai mult, extrema discreție și eleganță a lui Sergiu care a ținut sub tăcere convorbirea îngrijorată avută de noi doi, la București, în liniște, în foyer-ul Teatrului Comedia în tot timpul actului doi. Mie îmi este foarte teamă că dezacordul nu se va putea rezolva, convingerea mea fiind că adevărata lui cauză nu este de ordin artistic. Cu toată stima și simpatia deosebită pe care le am pentru Elisabeta Jar, am fost puțin speriat de o anumită dîrzenie agresivă pe care am simțit-o în ea. În cursul unei repetiții, Sergiu mi-a cerut să mă învoiesc la renunțarea unui pasaj din piesă care i s-a părut că era inutil și derutant. Eu am acceptat. Elisabeta i-a răspuns destul de

tăios... Dvs. spuneți în scrisoare, că în tot cazul cineva va trebui sacrificat. Și spectacolul va avea loc cu orice preț. De data aceasta nu mai pot fi de părerea Dvs. Dacă cumva ar fi sacrificat Sergiu, atunci eu retrag piesa. Am acest drept în dubla calitate de traducător și reprezentant legal în România al familiei Claudel. Am comis odată greșeala, înduplecat de Lovinescu și de argumentul lui că era totuși prima dată, de la război, că se joacă Claudel în România, să accept stupiditatea unui oltean. A doua oară nu mai pot repeta greșeala. Nu pot nici interveni, prin foruri superioare, ca pe cale disciplinară, Elisabeta să fie obligată să accepte indicațiile regizorului. Fiindcă, într-o atmosferă încrâncenată și cu de-a sila nu se poate face artă adevărată. Aș vrea să vorbesc și cu Sergiu. L-am chemat azi dimineață de două ori la telefon. Dar mi s-a spus că este într-o lungă ședință de producție. Îl voi chema și mâine. Păcat că nu are telefon acasă fiindcă de la teatru ar putea fi stînjnit să spună lucruri care e firesc să rămînă confidențiale.

Deși, precum vedeți, totul este încă problematic, fiindcă tot era gata, vă trimit alăturat textul convorbirii noastre pentru caietul-program. Sper să nu vă sperie, din capul locului, lungimea lui. Pe care mă grăbesc să o justific, arătînd totodată și pentru ce prezența lui în program mi s-a părut neapărat necesară. Am constatat, și la noi dar și în străinătate că tema centrală a piesei a trezit (în public și chiar în unele cronici) cîteva nedumeriri. Datorate ignoranței multor spectatori și chiar a unor critici improvizati. Pentru a preîntîmpina limpede orice obiecții de acest fel am stăruit așa cum se cuvenea (de aceea a trebuit să lungesc oarecum textul) asupra adevăratelor intenții ale autorului și semnificațiilor majore care dau o actualitate nouă piesei. Fără îndoială scriitorii, chiar cei mai lucizi, își fac uneori iluzii. De ce aș face eu excepție de la această tristă regulă? Poate fiindcă l-am chibzuit foarte amănunțit, textul meu mi se pare interesant și prin informațiile pe care le aduce, direct și indirect și asupra vieții și epocii lui Claudel, la noi totuși încă destul de puțin cunoscute.

În orice caz, țin ca un lucru să rămînă bine înțeles: ori textul meu poate apare așa cum l-am conceput și scris eu, ori nu apare deloc. Dacă nu aveți în caiet destul spațiu disponibil, aș sugera să dați numai cîteva extrase, la alegerea dvs. din articolul lui Balotă recomandat de mine. V-aș fi recunoscător dacă, după citirea textului, îmi veți scrie părerea dvs. Și eu am fost impresionat de moartea neașteptată a lui Rappi (*Nicolae Rappaport sau Radu Nichita, secretar literar la Teatrul Mic – n.n.*). Necruțătoarea lui boală a evoluat atît de repede! Fiindcă am aflat, astfel, că vă interesau materialele privind pe Tennessee, vă informez că persoana cea mai în măsură să vă furnizeze astfel de materiale este Anda Boldur, în traducerea (excelentă) a căreia se joacă acum la Cluj și a fost reluată la București *Menajeria de sticlă*. (*Regretata Anda Boldur a fost prima soție a domnului Igiroșianu și mama Manuelei Gheorghiu-Cernat, cunoscut și apreciat critic de film. – N.n.*)

Cu toate mulțumirile pentru interesanta scrisoare și pentru toată osteneala ce vă dați, precum și cu cele mai călduroase salutări (pe care vă rog să le transmiteți și domnului Pop), vă urez în continuare multă sănătate și același tineresc elan.

I. Igiroșianu

București, 14 decembrie 1981

Scumpă Doamnă și prietenă,

Nu îmi cer banale și convenționale scuze ci îmi exprim sincere păreri de rău că răspund cu atîta întârziere celor două scrisori consecutive ale dvs. care mi-au făcut o plăcere deosebită.

... de altfel sperasem că, așa cum spuneți, o să vă văd la București. Mă grăbesc, în primul rînd să vă mulțumesc de buna primire făcută ginerelui meu Răzvan Cernat care a rămas încîntat de această primire și de convorbirile avute cu dvs. Vreau să vă mulțumesc apoi pentru stăruințele depuse cu Claudelul „nostru” să fie totuși jucat la Oradea, în condiții cred chiar mai bune ca cele inițiale. Cu titlu absolut confidențial – pentru a nu descuraja nici o bunăvoință – trebuie să vă mărturisesc o oarecare îndoială în privința, nu a inteligenței, a priceperii, talentului efectiv și al inteligenței Cristinei Șchiopu, ci a potrivirii fizicului ei cu ceea ce trebuie să fie Lechy. În fond, acest rol nu cere nici prea mult talent, nici prea mare subtilitate. Ci o prezență fizică izbitor contrastantă și oarecum primitivă, aproape vulgară, feroce. Mai înaltă, mai în vîrstă ca Marta, mai carnală, hai să zicem mai „vampă”. Personal (în locul Elisabetei Jar) care avea în figură și în privire ceva... rătăcit și de o duritate tăioasă) eu aș fi văzut-o mai potrivită pe doamna Alla Tăutu. Firește acum nu se mai poate face nici o schimbare (cu efect moral primejdios) dar sper că dl. Savin, cu autoritatea, experiența și luciditatea sa de excelent regizor, va ști să modeleze pe Cristina ca un iscusit sculptor. Vă rog să-i transmiteți din partea mea toată emoția cu care am luat act de constanța fidelității lui pentru Claudel. Văd că a renunțat la scenografia lui Bortnovschi. Eu am foarte multă simpatie și prețuire pentru el, dar... m-am cutremurat cînd, cu lux amabil de amănunte, mi-a explicat cum „vede” el și a început să schițeze decorul pentru *Schimbul*. O adevărată catastrofă. Care m-a făcut apoi să mă bucur aproape că nu s-a mai jucat piesa. Scrisă cu o simplitate, spontaneitate și căldură care nu dărimă și nu coboară întru nimic înaltul nivel al ideilor și al umanului, piesa cere un decor la fel de nesofisticat și firesc. Mai ales aerat și însorit. Chiar și noaptea, luminează datorită lunii. Un fundal sau cel puțin într-o parte a lui, prezența mării, explicînd, făcînd și vizual prezența în spectacol a chemării largului, a libertății, care și ea mărește nestatornicia, chemările spre mereu altceva, din Louis Laine.

Vă felicit pentru caietul program alcătuit pentru spectacolul *Casa evantai*. Foarte inteligent și frumos alcătuit. Interesante și convorbirile cu actorii.

...
M-am bucurat mult aflînd că s-ar putea să am plăcerea să vă revăd la București. Dar decembrie a ajuns la jumătate și nu ați sosit încă, ceea ce nu mă miră prea mult. Deplasările au ajuns și ele anevoioase. Mai ales că și vremea este rea. Și cu toții – chiar cei tineri ca dvs. – sîntem foarte obosiți. Totul a devenit atît de complicat. Dar trebuie să continuăm. Mai sînt încă atît de multe lucruri frumoase pentru cei ce știu să le prețuiască.

Cu cele mai vii mulțumiri pentru frumoasele și prieteneștile scrisori, vă asigur încă odată de cele mai bune sentimente ale mele. Vă urez sărbători tihnite și un an nou cu sănătate și bună voie.

I. Igiroșianu

În august îmi trimite o ilustrată de pe Valea Loirei. Ulterior avea să-mi furnizeze o serie de amănunte despre cîteva emoționante întîlniri cu personalități din Franța.

În august 1982, o altă ilustrată din Paris, în care îmi comunică, nu fără tristețe că se află de două luni în Franța, că a stat și în Elveția, sub supraveghere medicală, avînd serioase probleme cu inima. Vara teatrală nu i-a oferit nimic, dar, scrie domnia sa, „am întîlnit oameni de teatru interesați“.

București, 13 decembrie 1984

Mult prețuită prietenă,

Cu cea mai amicală spontaneitate... scriu acest răspuns îndată ce am citit adresa teatrului... precum și frumoasele cuvinte adăugate de mîna dumitale, în chip de completare. Care însă, m-au consternat.

... Încep să cred că, cel puțin în România, piesa aceasta a lui Claudel este urmărită de un fel de blestem.

La Nottara... (nu voi reproduce, din motive lesne de înțeles, reproșurile, poate subiective, aduse spectacolului – n.n.).

... La Oradea eram fericit că am găsit (adică dumneata ai găsit) un excelent regizor, talentat, instruit și inteligent care a înțeles admirabil piesa, a trebuit ca distribuția... să se destrame așa cum desigur îți amintești. Tocmai cînd mă bucurasem anticipat, iar, această schimbare.

Actrița la care v-ați gîndit este lipsită de feminitate... și nu trece rampa... are ceva sofisticat, rigid. Lechy este și trebuie să fie o femeie încă tînără, frumoasă, fascinantă, chiar sexy. Nu pot înțelege cum v-ați gîndit la ea... Va fi o catastrofă.

Întotdeauna ai avut cele mai bune și frumoase intenții... dar așa cum se înfățișează lucrurile, mărturisesc că spectacolul nu mă mai interesează deloc.

... În ce privește problema drepturilor de autor, gândindu-mă mai bine după convorbirea noastră telefonică, lucrurile mi s-au înfățișat deodată mai puțin simple. Dar nu fără soluție.

...Cu toate că au trecut câțiva ani, îmi amintesc că, după ce m-am întors de la Oradea... i-am scris fiicei lui Claudel și, ca să-i fac plăcere, i-am vorbit de proiectul dumitale, despre Savin și despre interpreți. I-am trimis și o ilustrată cu imaginea teatrului (care este foarte arătos și nu un mic teatru de provincie cum și-ar fi putut închipui). Dar nu a fost vorba nici un moment de eventuale drepturi de autor. În vara următoare, la Paris, când nu căzuse încă proiectul, de asemenea, nimeni nu mi-a pomenit nimic despre așa ceva. În vara aceasta am fost iar la familia Claudel, la castelul din Brangues unde, în fiecare an se ține un important colocviu internațional. În timpul unei mese, a venit vorba despre asemenea drepturi, fiindcă eu tradusesem o carte a ginerelui lui Claudel, care a apărut la Editura Univers și pentru care a trebuit o renunțare a Editurii Fayard din Paris, la drepturile de autor. Cu acest prilej, amintindu-și de *Schimbul*. Renée Nantet (fiica lui Claudel, măritată cu scriitorul Jacques Nantet) m-a întrebat dacă proiectul de la Oradea a rămas înmormântat. I-am răspuns că, pentru moment și ținând seama de o întreagă serie de lucruri, cred că da. Dar nu se știe niciodată. Și din nou nu s-a pus nici un moment problema drepturilor de autor, fiindcă, desigur, cei de acolo credeau că nici nu se mai pune asemenea problemă, ea fiind rezolvată odată pentru totdeauna. Părerea mea este că teatrul dvs. ar putea afirma, pe bună dreptate, că Teatrul *Nottara* nefiind un teatru particular, ci un teatru de stat ca și cel din Oradea, are autorizația dată și ea este valabilă și pentru Teatrul din Oradea care este tot un teatru aparținând statului. Și dacă Statul a fost scutit de a plăti drepturi pentru reprezentarea *Schimbului* pe o scenă a sa, nu are pentru ce plăti pentru trecerea piesei pe o altă scenă, tot a sa. De altfel, precizez că nici nu se putea pune problema de valută, fiindcă în cazul *Nottara* s-a renunțat total la drepturile de autor. La fel a făcut și Editura Fayard (ce să facă ea cu lei și încă în România?) Dacă directorul dvs. nu acceptă interpretarea sugerată de mine, am să scriu anume prietenei Renée Claudel-Nantet. Dificultatea este că, așa cum se procedează în Franța, Claudel și-a vândut anticipat pe o mare sumă forfetară drepturile de autor, Editurii Gallimard. Care e singură în măsură să dea asemenea autorizări.

Cu siguranță, că pentru Teatrul *Nottara*, pentru a mă ajuta, Renée Claudel a intervenit pe lângă Gallimard pentru renunțare. Nu mai știu însă acum care sînt raporturile familiei Claudel cu Gallimard și dacă ar mai fi dispusă să întreprindă un astfel de demers cu riscul a fi refuzată. În orice caz schimbul de scrisori cu Parisul va lua destul de mult timp. Mai ales acum cu aglomerarea de felicitări de sărbători și anul nou, scrisoarea mea va face cel puțin două săptămîni pînă la Paris. S-ar putea ca familia Claudel să fie plecată din Paris, la castelul din Brangues, fie în străinătate. În cel mai bun caz, nu aş avea un răspuns înainte de sfîrșitul lui ianuarie sau mijlocul

lui februarie. Ceea ce, desigur, pe dvs. v-ar încurca foarte mult. Voi căuta însă să încerc să rezolv altfel lucrurile aici. Trebuie să văd în ce termeni a fost dată autorizația Teatrului *Nottara*. Dacă redactarea autorizației nu poate fi interpretată mai larg. Dacă nu o găsesc în arhivele Teatrului *Nottara*, sper să o găsesc, în copie sau chiar în original, la Consiliul Culturii. Căutarea aceasta și diferite discuții ce vor urma vor dura câteva zile. Dacă ar fi vorba numai de teatrul dvs. sper că m-ar crede pe cuvânt, dacă aș da o asigurare personală că se poate juca piesa fără debursări de valută. Dar dacă este amestecat și Consiliul Culturii, sigur că totul se complică. Eu vă trimit totuși această scrisoare pentru ca o prea lungă tăcere a mea să nu fie luată drept neglijență sau lipsă de considerație. Aș vrea să aflu și părerea tov. director Bradu asupra interpretării pe care o socotesc eu firească, a primei autorizări. Ar fi bine dacă ai putea să-mi comunici și părerea dumitale personală prin telefon peste câteva zile. Dimineața pînă la ora 10. În așteptarea telefonului, te rog să nu-mi iei în nume de rău excesul de sinceritate, dar față de o prietenă inteligentă și înțelegătoare, nu puteam să nu-mi deschid sufletul. Cu același prilej, îți trimit și eu și nevastă-mea, dumitale și tuturor celor dragi, cele mai călduroase urări de bine și de sănătate, pentru noul an ce vine.

I. Igiroșianu

P.S. Cu riscul să mă găsiți un pisălog cusurgiu vă mai fac o mărturisire. Cînd am primit scrisoarea, tocmai mă gîndeam să vă spun că sper că, între timp, veți fi renunțat la scenografia lui Bortnovski. Am pentru el și prietenie și deosebită considerație. Dar cînd mi-a descris decorul pe care îl pregătea pentru *Schimbul* m-am înfricoșat. Nimic mai primejdios decît creatorii deveniți sclavii unei anumite estetici. Am admirat foarte mult decorurile făcute de el pentru *Opera de trei parale* tocmai fiindcă erau perfect adecvate genului, spiritului și nevoilor scenice ale piesei. Pentru *Schimbul* plănuia o scenografie cu orice preț extravagantă și, credea el, plină de simboluri. *Schimbul* cere decorul cel mai simplu, mai puțin intelectualizat. Un luminii la marginea mării, mereu prezentă, ca o îmbătătoare chemare spre mereu altceva. În mai multe convorbiri avute cu Claudel, acesta mărturisise greșeala lui de neiertat de a se fi lăsat, prima dată, în Germania, furat de falsele prestigii ale expresionismului. Datorită decorului și costumelor ce nu mai aveau nici o legătură cu puritatea simplității piesei în care Claudel a vrut ca totul să fie firesc omenesc, aceasta a căzut răsunător. Decorul trebuie să semene cu Marthe. Scenograful a făcut la Theatre des Arts un asemenea decor și un costum la fel pentru Ludmilla (*Pitoeff – 1897–1951, actriță, soția lui George Pitoeff – n.n.*) cea rămasă de neuitat.

I. I.

Scumpă prietenă, deși vreau să-ți scutesc ochii și răbdarea de descifrarea scrisului meu atît de puțin citeț, de data asta trebuie să scriu cu mîna fiindcă mașina mea de scris a binevoit să se strice... În ziua de 14 decembrie ți-am trimis o (poate) prea lungă scrisoare în legătură cu drepturile de autor, pentru *Schimbul*.

... Fiindcă am găsit, între timp, aici, întregul dosar, am eu ce să-ți comunic, lucruri mai precise.

... Iată care este situația. De loc simplă. Consiliul Culturii nu se mai ocupă de drepturile de autor sub nici o formă. Toată competența și dosarele au fost transmise Fondului Literar. El și-a păstrat doar dreptul de a da autorizație de reprezentare a unor piese străine numai după ce a primit un avis favorabil de la Fondul Literar, unde este o doamnă foarte amabilă, Cecilia Popescu, care se ocupă exclusiv de această problemă.

... Din dosarul Teatrului *Nottara* am aflat următoarele: printr-o prietenă a noastră comună... care lucra la Ministerul Francez al Artelor, Horia Lovinescu ceruse încă din 1969 o renunțare la drepturile de autor pentru *Schimbul*. Dintr-o adresă a Societății Autorilor Dramatici din Franța către Lovinescu, rezultă că doamna în chestiune nu a putut obține decît o reducere a cotei: în loc de procentul legal de 5% Societatea Autorilor Dramatici se mulțumește cu 3%. Lovinescu mi s-a adresat atunci mie și eu m-am adresat Doamnei Claudel Nantet. În urma acestei asigurări Lovinescu a pus în repetiții piesa... După o lună de cînd se juca a primit Consiliul Culturii o altă adresă de la Societatea Autorilor Dramatici din Franța, prin care aceasta îi aducea la cunoștință că își menține punctul de vedere cerînd 3% din drepturile legale de autor. Și Consiliul le-a plătit în valută. Atunci se putea. Doamna Claudel renunțase, editorul Gallimard de asemenea, dar Societatea Autorilor, care are un cuvînt greu de spus și tantieme de încasat, a refuzat. Înțelegînd situația, Lovinescu, care era un domn, nu a vrut să mă pună într-o situație delicată, să mă necăjesc sau să mă facă să mă cert cu Doamna Claudel Nantet și nu mi-a suflat un cuvînt, spunînd doar că totul este în regulă. Consiliul Culturii s-a declarat și el satisfăcut cu reducerea de 2%... Dar în situația actuală Consiliul Culturii și Fondul Literar nu au ce face cu o reducere, devreme ce nu se poate plăti nici cea mai mică sumă în valută. Deși sînt sceptic că Societatea Autorilor ar putea fi interesată de LEI, se poate face totuși o încercare.

...

Inconvenientul este întîrzierea... Eu nu am nici o posibilitate de a telefona la Paris. Un particular, pentru o convorbire cu Parisul, trebuie să plătească anticipat, în afară de costul convorbirii, suma de 500 de lei. Și s-ar putea să nu o găsesc acasă pe Doamna Claudel și să revin de mai multe ori.

Deci, dacă aveți timp să așteptați o lună, o lună și jumătate răspunsul, eu le scriu imediat ce voi primi un telefon de la dumneata. Cam atât a durat pînă să vină și acceptul de a primi LEI, al Editurii Fayard pentru traducerea volumului lui Jacques Nantet *Literatura neagră de expresie franceză*.

... vă asigur de cele mai afectuoase sentimente ale mele,

I. Igiroșianu

17 ianuarie 1985

Scumpă și stimată prietenă,

Nu îți poți închipui cu cîtă plăcere am primit frumoasa și binevenita, documentata duminică scrisoare care mi-a parvenit cu destulă întârziere. Care acum nu m-a mai mirat, ținînd seama de dezastruoasele efecte ale acestei bruște și catastrofale avalanșe de frig polar... În acest moment afară sînt 11 grade, în casă – 13. De aceea îți scriu aceste rînduri cu mănuși (la propriu, nu la figurat). Și pe jumătate în întuneric. Fiindcă lumina de afară este destul de săracă și în acest moment curentul electric este întrerupt. (două ore, între 12 și 2). Greutățile și absurditățile de care cu atîta luciditate mi-ai vorbit, m-au întristat desigur, dar nu m-au surprins fiindcă aproape pretutindeni sînt la fel. Ceea ce nu cred să poată fi o consolare. M-am bucurat foarte mult însă că dumneata și toată familia puteți rezista vitejește, în primul rînd frigului. Pînă acum și noi am reușit această performanță – și facem eforturi să continuăm. Am scris fără întârziere Doamnei Claudel Nantet și aștept cu nerăbdare răspunsul.

Sper că voi primi, cu același curier și un al doilea plic, mai mare, cu un manuscris. Acum cîteva zile, avînd nevoie pentru un volum de *Memorii* la care lucrez, de niște vechi însemnări, m-am înarmat cu tot curajul și am coborît în pivniță să răscolesc prin niște lăzi ale mele pline de hîrtoage. Și am descoperit un mic dosar al meu de care uitasem cu desăvîrșire. Pe scurt – rezervîndu-mi plăcerea de a-ți explica mai pe larg, cînd ne vom revedea, detaliul împrejurărilor – acum aproape treizeci de ani, Sică Alexandrescu, care a fost un bun și vechi prieten al meu, care mai avea încă teatrul lui și mare nevoie de bani, adică de „marele public“, mi-a cerut să scriu sau să „mitocosesc“ o piesă în acest scop. Întîi nu am vrut. Eram încă descumpănit că piesa mea care se jucase la teatrul lui de atunci, cu foarte mare succes, cu Mihai Popescu, Tanți Cocea și Sandina Stan fusese interzisă după trei săptămîni, nefiind „pe linie“, ci „diversionistă“.

La stăruințele lui Sică Alexandrescu, care mi-a spus să urmez pilda lui Paul Gusti (adevăratul mare om de teatru al nostru și stîlpul de nădejde al Teatrului Național) care făcea niște admirabile „localizări“ după comedii obscure (cu care Sică a făcut avere) m-am hotărît să fac și eu un fel de localizare, în fapt scriind (cu multă plăcere

și amuzament) o comedie nu „după” o piesă, ci după unele motive din mai multe comedii ale lui Georges Feydeau, Sică a fost încântat. Mai ales că piesa era pe linie, prezentînd într-o lumină destul de „pe linie”, dar totuși decentă, „lumea veche”. Piesa nu s-a jucat fiindcă eu nu am mai avut drept de semnătură, din pricina originii nesănătoase și a faptului că fusesem diplomat, deci forțamente trădător (cum însuși Titulescu era socotit atunci). Ar fi trebuit (așa cum i se întîmplase lui Sebastian) piesa să fie semnată de altcineva. Eu am refuzat și manuscrisul a rămas îngropat într-o ladă. Spun sincer că, recitindu-l m-am amuzat grozav. Dialogul este viu, plin de haz, construcția foarte echilibrată și bine chibzuită, pentru maximum de efect hazliu. De aceea m-am gîndit să îi-o trimit și dumitale. Mai ales că mi-ai spus că puteți invita artiști de la București. Pentru rolul principal al lui Elefterescu ar fi ideal Dem Rădulescu și pentru Miranda, nevasta lui, a lui Dem, care este foarte frumoasă și rolul i se potrivește de minune. Pentru Adela aveți o actriță (al cărei nume îmi scapă acum) pe care eu o sugerasem în locul doamnei Jar, după plecarea acesteia în Germania (*e vorba de Alla Tăutu care-i plăcea foarte mult domnului Igiroșianu – n.n.*). Nu se pune nici o problemă valutară... oricum opera lui Feydeau aparține de domeniul public, dar eu n-am folosit nici o singură replică, ci numai niște puncte de plecare.

Atrag atenția asupra faptului că, pentru a cîștiga timp și neavînd la îndemîină nici o dactilografă, nu am făcut nici o copie și este UNICUL exemplar pe care îl mai posed. Cred că tot Sergiu ar fi cel mai potrivit regizor, fiindcă și această piesă are haz numai dacă nuanțele sînt bine înțelese... și mai ales dacă nu se face nici o șarjă. De aceea îl și prefer pe Dem pentru că știe să fie comic cu toată seriozitatea. Ceea ce este o mare artă. Așa cum, de cele mai multe ori știa să fie... Toma Caragiu. Bine înțeles, personal, eu nu consider această piesă decît ceea ce este: o glumă hazlie, dar scrisă totuși cu o anumită finețe. Sînt curios să aflu și părerea dumitale care ești o atît de bună cunoscătoare.

...

Cu cele mai bune sentimente și caldă afecțiune,

I. Igiroșianu

București, 3 februarie 1985

Stimată și scumpă prietenă,

Scrisoarea dumitale primită azi dimineață mi-a făcut o întreită plăcere. În primul rînd fiindcă orice veste de la dumneata îmi face întotdeauna plăcere și chiar bine. Fiindcă oricare ar fi greutățile și osteneala firească a muncii fără răgaz pe care o duci, tonalitatea rămîne majoră (pentru a mă exprima muzical) adică însuflețită, plină de curaj și de voie bună. În al doilea rînd fiindcă începeam să fiu muncit de o îndoită

neliniște. Nu înțelegeam de ce nu vine nici un răspuns de la Renée Claudel Nantet care, oricât de ocupată ar fi (și este neconținut) nu se cufundă niciodată în tăcere sau în uitare. Mă întrebam, nu cumva lipsește din Paris sau este foarte bolnavă. Scrisoarea dumitale a lămurit totul. Doamna Claudel a întreprins imediat demersul necesar și a cerut celor în drept să răspundă direct teatrului (i-am dat chiar eu adresa). În speranța că răspunsul este pozitiv, și nu face nici măcar reducerea care o făcuse Teatrului *Nottara*, de 3%. I-am scris imediat lui Renée să intervină din nou. I-am trimis și textul telegrammei care este stupid și neinteligibil. Noi nu am cerut acordul să se joace piesa. Fiindcă nici nu era nevoie de un asemenea acord. Ci să accepte să fie plătite drepturile de autor în lei, la București. Pe de altă parte nu am înțeles nici eu ce este cu „blocarea” integrală a încasării timp de 12 luni începând din momentul trimerii telegrammei, deoarece nu vor fi încasări decât din momentul în care va începe să se reprezinte piesa. I-am cerut acum prietenei mele să încerce să-i facă pe cei de la Societatea Autorilor să înțeleagă că mai important este să se joace o piesă de Claudel în România decât încasarea unei sume ce va fi foarte mică, ținând seama că la noi teatrul fiind socotit un instrument de culturalizare, prețul билетelor este foarte modest, nu extrem de ridicat cum este în Franța, între 50-100 de franci. Cum însă Societatea Autorilor este foarte hrăpăreată, mă îndoiesc de succes. Am început să mă gândesc să găsesc o piesă franțuzească interesantă și cu puține personaje și fără schimbări de decor... (cu autor mort de peste 50 de ani) care să fie trecută în domeniul public și... cât de cât „pe linie”.

În sfârșit, în al treilea rînd mi-a făcut plăcere să aflu că te-a distrat gluma mea dramatizată (*titlul ei*, Încurcă-i, drace!, *n.n.*). Îmi era teamă că pachetul s-a pierdut fiindcă nu primeam nici o confirmare de primire. Aș fi foarte fericit, dacă, prin amicala dumitale bunăvoință ar fi multiplicat textul (a fost, *n.n.*). Îți mulțumesc călduros dinainte. Mă bucură posibila plecare a lui Sergiu în Australia... transmite-i din partea mea călduroase felicitări (*n-a mai plecat, pînă la urmă* – *n.n.*).

Află că de cîte ori se dă la televizor buletinul meteo și vedeam că în nord temperatura e și mai scăzută, mă gîndeam cu îngrijorare la voi, toți. Poate că, într-un fel, circulația este mai ușoară, acolo, unde oamenii au mai mult spirit civic și de ordine, rămasă din veacul trecut. Bucureștiul este într-un fel de neîngrijire, de mizerie și de murdărie de neînchipuit. Munți de zăpadă plină de gunoaie rău mirositoare și neagră și mașinile particulare nu circulă sub pretext că nu au loc să se încrucișeze pe străzi, dar în fapt pentru economie de benzină. La noi intervin tăieturi de curent electric și în timpul zilei. Încă odată toate mulțumirile pentru calda scrisoare și multă sănătate.

I. Igiroșianu

Scumpă doamnă Pop, cu foarte, foarte mare întârziere (totuși involuntar) răspund la atât de frumoasa și mișcătoarea dumitale scrisoare de la sfârșitul lui noiembrie... Ca să fiu sincer, ca și noi, toți, încep și eu să „nu mai pot“... Am lipsit mai mult de trei luni din țară. La întoarcere nu știam de ce să mă apuc mai întâi. Am sub tipar un roman de aproape 800 de pagini pe care vreau să-l mai piepten. Am avut mari dificultăți din pricina penuriei de hârtie de tipar. Sînt pe cale de a scrie și al doilea volum al *Clepsidrei Amurgului*, apărută acum doi ani. Am și de tradus în românește o grandioasă *Istorie a muzicii* (1000 de pagini) scrisă de unul din frații soției mele de la Paris, Antoine Golea, muzicolog de reputație mondială, mort, din păcate, anul trecut. Cartea trebuie să apară la începutul acestui an. Dar am avut enorme dificultăți cu editorul din Paris, fiindcă, potrivit noilor dispoziții de aici, nu se mai pot plăti drepturile de autor în valută. Din această pricină am stopat astă primăvară lucrarea. După tratative personale duse la Paris, s-a ajuns la un aranjament și am început să lucrăm din nou. Eu fac un volum și nevastă-mea celălalt. Dar și noi avem complicații alimentare și culinare. E drept că, din egoistă fericire, pentru că, capitala este totuși privilegiată. Cu oarecare pierdere de vreme și folosind și... obiceiul pămîntului, nu se suferă prea mult. Dar totuși se pierde timp. Îmi închipui ce trebuie să fie pe capul dumitale care pe lîngă tot programul ultra încărcat de la teatru, mai ești și o perfectă (?) gospodină. Sper că te ajută și domnul Pop. Eu o ajut serios pe nevastă-mea. E drept că eu nu am slujbă și ore fixe.

Sînt fericit că Ion Cojar nu a vrut *Schimbul*. Foarte bun regizor și animator, dar nu are nimic comun cu Claudel... Nu înțeleg de ce nu reușește nimic Savin care pricepe așa de bine totul? ... Fusesem așa de fericit că reușiseși să o pui pe tapet.

În vara aceasta, nu era nici un spectacol demn de a fi văzut la Paris. Totul era concentrat la marile festivaluri din provincie. În schimb am văzut foarte bune filme și am stat de vorbă cu mulți oameni de teatru. Nu am avut curajul să-l văd, dar am auzit că Dinu Cernescu a făcut o grozăvie din piesa *Amadeus* și din Mozart o caricatură.

Copiii trebuie să fi crescut atât de mari! Cu cele mai bune gânduri...

I. Igiroșianu

București, 23 decembrie 1987

Scumpă doamnă și prietenă,

Nu îți poți închipui ce bucurie mi-a făcut scrisoarea dumitale din 8 noiembrie, la care răspund cu nepermisă întârziere... Bucuria mea a fost dublă. În primul rînd fiindcă tăcerea dumitale mai lungă ca de obicei m-a făcut să mă tem că te-a indispus (sau chiar supărat) severitatea cu care am judecat minimagazinul editat de teatru.

Acum, când știu cum stau lucrurile mă grăbesc chiar să te felicit că ai putut mijloci teatrului o resursă bănească aproape providențială.

În al doilea rînd m-am bucurat de cum ți-am recunoscut scrisul pe plic fiindcă scrisorile duminicale sînt foarte tonice, pline de umor, de culoare și însuflețire. Te admir, cum ținînd seama de tot ce ai pe cap, îți păstrezi această însuflețire și un dinamism demn și de admirație și de invidie. Datorită acestui dinamism și resurselor personale de filozofică înțelegere a realității, corabia duminicală personală (adică familia, copiii, casa) își urmează neabătut – cum se spune – calea. Și teatrul la fel.

Firește și ei (și toți din familia mea) am avut de suferit din pricina timpului pierdut cu nevoile casnice și, în primul rînd a datoriei de a asigura o hrană îndeajuns de substanțială pentru a îngădui organismului să reziste la toate stresurile la care este supus. Datorită acestui timp irosit, posibilitățile de a ne consacra adevăratelor noastre chemări sînt și ele reduse. Pe apucate, scurtînd ceasurile de somn, mai izbutim să mai lucrăm și să citim, ca să fim la curent cu ceea ce este firesc să fie orice om de cultură autentică. După multe zbuciumări, demersuri și amărăciuni, am izbutit să vedem apărută traducerea făcută de noi, a monumentalei *Istorie a muzicii* (două volume) o mie de pagini, a lui Antoine Golea (fratele mai mare al nevastei mele). Editura ceruse un tiraj de 25.000 exemplare. Din lipsă de hîrtie (dar mai ales din incompetență) nu au putut fi tipărite decît 5.000 de exemplare. Și acestea obținute cu multă stăruință, fiindcă se aprobaseră numai 1.300. cartea de mult așteptată s-a vîndut în două zile. Voisem să cumpărăm, pentru prieteni și presă o sută de exemplare. Nouă ne-au dat doar opt! Cînd ne-am dat seama că ajunsese în librării... nu am mai găsit nimic. Sîntem asaltați de telefoane de la oameni care vor să aibă cartea și care cred că noi mai avem vreo rezervă. Dar nu mai avem nici pentru noi un exemplar. Dacă cumva mai găsești în librăriile din Oradea, măcar cinci-șase exemplare te rog stăruitor, cumpără-le și trimite-mi-le într-un pachet. Vă restitui telegrafic suma. Titlul exact al cărții este *Muzica din noaptea timpurilor pînă în zorile noi*. Antoine Golea.

Îți mulțumesc că ai grijă de piesuța mea *Încurcă-i, drace!*. Dar sînt foarte sceptic. În primul rînd mă îndoiesc că organele tutelare o vor aproba... Modificări *nu accept nici una*. Să fim bine înțeleși. Prefer să nu se joace (o voi publica într-un volum de *Teatru* pe care-l pregătesc) decît să fie ciuntită. Eu cînd scriu un lucru, este matur gîndit, construcția, fiecare cuvînt al replicii sînt sever cîntărite. Ori se respectă în total manuscrisul și indicațiile mele scenice, ori nu intră în repetiții.

Pentru aceeași intransigență a mea, cînd a vrut să intervină cenzura mi-am retras două volume (o urmare a Clepsidrei și un roman de 900 de pagini). Vor apare poate postum.

Aici s-a petrecut ceva tragi-comic cu *Schimbul*. O regizoare (în care nu am prea mare încredere fiindcă și ea se crede genială) a ținut morțiș să monteze la Național *Schimbul*. Eu nu m-am împotrivit, fiindcă oricum, în aceste zile, e bine să fie și un

Claudel în repertoriul Naționalului. După șovăiri, Beligan a fost și el de acord. Vrînd să joace și el în spectacol. Dar mai înainte trebuia să fie gata o altă piesă (un alt spectacol, n.n.). O prelucrare a lui Goethe după o tragedie antică. Pusă în scenă tot de această doamnă Anca Ovanetz. Repetițiile au durat peste șase luni. . . La prezentarea oficială, piesa, (adică spectacolul în care regizoarea își permisesese diverse genialități) a fost respinsă. Îți închipui consecințele. Actorii (numeroși) și scena ocupată timp de șase luni. Plus alte cheltuieli. După un asemenea eșec, Beligan nu a mai avut curajul să aducă pe scenă Claudel regizat tot de ea. Așa că *Schimbul* s-a volatilizat iarăși. Mărturisesc sincer că nu sînt deloc supărat. Dimpotrivă. După catastrofalul *Schimb* de la Nottara masacrat de, . . . nu era deloc necesar un al doilea masacru la Național. Eu nu cunosc personal pe numita Ovanetz. Dar persoane în care am toată încrederea mi-au spus care sînt convingerile ei, mai bine zis ambițiile ei. Setea de un modernism îndrăzneț și cu orice preț, care numai la noi mai este la modă. În Occident e cu totul depășit. Admirabilul *Avarul* (care m-a entuziasmat anul trecut la Paris), unde l-am văzut de două ori (cu același entuziasm) al lui Planchon a dovedit-o din plin. Planchon a desfășurat o încadrare excepțională a piesei, dar nu a schimbat nici măcar o virgulă din text și marele actor care este Serault a făcut o mare creație, eliminînd orice urmă de comic din interpretarea lui și făcînd, cu multă subtilitate și discreție un personaj dramatic, tocmai prin aparențele lui înșelător grotești. Spectacolul a fost un adevărat triumf. A fost una din marile bucurii ale șederii mele de data aceasta, la Paris.

Mă opresc aici. Scrisoarea e și așa prea lungă și nu vreau să abuzez nici de timpul, nici de răbdarea dumitale (mai ales că scrisul meu a devenit destul de necitet) și nu pot suferi să scriu scrisori la mașină.

Mulțumindu-ți pentru spontana naturalețe și vivacitate a scrisorii dumitale, îți trimit dumitale (și celor dragi dumitale) cele mai calde urări de bine și de tot mai bine cu prilejul noului an.

I. Igiroșianu

București, 28 ianuarie 1986

Cu o întîrziere de necrezut a poștei (de care nu mă mir însă, fiindcă m-am hotărît cu toată înțelepciunea ca nimic să nu mă mai mire), am primit ieri frumoasele și inimoasele urări ale dvs. care m-au emoționat dovedindu-ne că nu ne-ați uitat.

Cu cele mai vii mulțumiri, vă trimitem și noi urările noastre la fel de călduroase care sper să nu fie făcute de poștă urări de Paști. Ne întrebăm de multe ori cît de mari vor fi crescut copiii dvs.

Cu cele mai bune gânduri,
Lida și I. Igiroșianu

Stimată și scumpă prietenă, încep prin a-ți cere iertare pentru întârzierea cu care răspund frumoasei și atât de cald amicalei scrisori. Am avut și eu necazuri mărunte dar care trebuiesc rezolvate – măcar într-oarecare măsură, de care nici nu merită să vorbești, dar ușor de închipuit de dumneata, după scurta dar edificatoarea ședere a dumatile în București. Frigul de care am suferit mai mult ca niciodată m-a cufundat într-un fel de hibernare larvară din care cu mare și obositor efort mă smulgeam.

Așteptam cu atîta nerăbdare primăvara, dar și ea se arată neprielnică și descurajantă.

Ca întotdeauna, dar poate mai mult ca de obicei, mi-a făcut o mare plăcere dovada că te-ai mai gîndit și la mine. Eu sînt în mare admirație că teatrul dvs. a mai putut continua să viețuiască, cu toate piedicile pe care le știm cu toții. Mă mir că oamenilor le mai arde să iasă din casă și să stea la spectacol cu palton și cu căciulă așa cum fac aici și cum desigur ai văzut. Mă întreb ce făceau actorii pe scenă fără cojoace. Sugestiile dumatile sînt judicioase și interesante și mă bucur fiindcă dovedesc că inventivitatea și elanul profesional și inteligent pe care le-am prețuit întotdeauna, nu s-au știrbit deși s-au lovit de atîtea vitregii. Dar (fiindcă se ivește *un dar*) mi se par cam greu de realizat. În primul rînd eu nu pot face NIMIC incorect față de Obaldia. Sînt destul de penibile (și cusute cu ață albă procedeele televiziunii) care dă filme străine cu titlu neschimbat și cu generic suprimat. (*Este vorba, probabil de propunerea mea de a adapta cumva, să „treacă” fără cheltuieli valutare, piesa lui Obaldia, Vijelie în crengile de sasafraș – n.n.*)

Cît despre „adaptarea” mea nu prea văd bine de ce titlul n-ar merge. A pomeni de existența diavolului este o manifestare indirect mistică fiindcă, logic, dacă există draci, există și Dumnezeu?

Titlul mi s-a părut foarte atractiv pentru public. Se și potrivește cu acțiunea. S-ar putea spune *Unde dai și unde crapă* dar e cam vulgar. Poate mai bine *Încurcă-lume* (*acesta e titlul unei comedii de A. de Herz – n.n.*). Mai frumos ar fi *Ucenicul vrăjitor*, dar cred că nici de vrăjitori nu se poate vorbi.

Mai este însă o condiție și mai buclucașă, de data asta personală: nu accept nici o tăietură sau modificare a textului. Și nici o interpretare, adică bufonă. Oare Sergiu (*Savin, n.n.*) a plecat într-adevăr în Australia?

Am însă o recomandare: v-am trimis prin Radu Enescu o foarte interesantă piesă și de mare actualitate, fiind pacifistă și de o factură foarte originală pentru care nu trebuie plătite drepturi de autor. De ce nu o jucați? E drept că are cam multe personaje dar (așa cum se practică curent la Paris și chiar cu această piesă) același actor (inteligent grimat) poate juca mai multe roluri succesive.

...

Înțeleg foarte bine supărarea soțului dumitale. (*E vorba de manuscrisul Alchimiei – n.n.*) Și eu mi-am retras de la editură o carte care era așteptată cu mult interes și s-ar fi vândut ca pîinea caldă, fiindcă, din lipsă de hîrtie, nu putea depăși 500 de pagini și cartea avea 750. Am preferat să nu apară deloc. Și să aștepte într-un fund de sertar. Mă bucur însă că sînteți cu toții sănătoși și copiii sînt pe calea cea bună. Nici nu se putea altfel cu asemenea părinți.

Cu cele mai bune sentimente și gînduri dintotdeauna

I. Igiroșianu

București, 28 iunie 1987

Stimată și scumpă prietenă,

Îți scriu cu vinovată întîrziere fiindcă aceste călduri copleșitoare din ultima vreme – care, din multe puncte de vedere, fac și mai complicată existența și, mai ales capriciile... atmosferice nu ne lenevesc, ci ne dau unele primejdioase tendințe de apatie. Dar nu din această pricină nu am fost să văd *Amadeus*-ul dvs. – spre marea mea părere de rău, mai ales că aș fi avut prilejul astfel să te reîntîlnesc pe dumneata – ci din motive mult mai prozaic, pe care era prea lung să le povestesc și să te rețin prea mult la telefon cînd ai avut atît de afectuosul gînd să mă chemi de la Oradea. De mai bine de un an, nu am mai fost la nici un spectacol. De cînd s-au întreprins toate aceste mari lucrări urbanistice, circulația (mai ales în anumite puncte spre centru) e total dată peste cap. Noi nu avem altă posibilitate de a ajunge în oraș, decît pe jos. Sau cu un taxi care este tot mai greu de găsit. Cu deosebire la anumite ore. Seara, după un spectacol este foarte greu de ajuns acasă, pe străzile prost sau deloc luminate, cu asfaltul plin de gropi. Așa că am renunțat. Îmi promisese de data aceasta, fiica mea, Manuela Cernat să mă ducă cu mașina, fiindcă și pe ea o interesa spectacolul, dar, în ultimul moment a descoperit că i se descărcase bateria. Și un taxi nu am putut găsi. Aș fi vrut să te găsesc măcar la telefon și să ne putem întîlni la o oră mai lesnicioasă. Dar nu știam unde să te caut.

Nu mai îmi amintesc dacă ți-am mulțumit pentru Caietul/rebus trimis. Un filosof antic grec spunea: Sînt eu amicul lui Platon, dar mai prieten îmi este adevărul... Cunoscut perfect situația teatrelor care se luptă... dar revista e un fel de Rebus cu un sos oarecum pseudo-intelectualizat... Articolul dumitale – reportaj despre șederea în Grecia, foarte interesant, viu, colorat și frumos scris părea, în contextul caietului, ca o floare rară printre bălării. (*E vorba de caietele rebus pe care teatrul le-a scos în acei ani în colaborare cu Dl. prof. Constantin Butișcă, în ideea de a aduce venituri teatrului, caiete care nu aveau mari pretenții literare – n.n.*)

...

Te rog să nu-mi iei în nume de rău sinceritatea. Și încă severitatea... dar îți prețuiesc prea mult calitățile intelectuale, ca să nu-mi spun că, desigur, o să înțelegi, foarte bine reacția mea. Cum înțeleg eu foarte bine supărarea dlui Pop. (*Editura i-a tăiat masiv din ALCHIMIE, ciuntind cartea care de fapt nici nu a mai apărut decât după 1990, n.n.*)

Eu, nefiind legat de nimic mi-am putut retrace un manuscris de 1000 de pagini când mi s-au cerut tăieturi și... atenuări sau... adăugiri. Am renunțat, desigur, nu fără tristețe să mai scriu ca să mai public. Poate *postume*, scrierile mele vor putea mai ușor apare fără mutilări.

Probabil că în aceste zile de examene pentru școlari și dv., amîndoi trebuie să fiți preocupați de copii.

Dar cum sînt buni...

Presupun că veți avea și o vacanță binemeritată. V-o doresc cît mai plăcută și evident mai liniștită. În primul rînd multă sănătate. Nevastă-mea se alătură urărilor mele.

I. Igiroșianu

București, 13 aprilie 1988

Scumpă Doamnă și prietenă, iar răspund cu mare întârziere!

Frumoasa și interesanta dumitale scrisoare din 3 martie ne-a făcut mare plăcere și mie și nevestei mele, și voiam să dau cît de repede răspuns și la unele întrebări pe care mi le puneai. Dar mai bine de o lună am avut neajunsuri cu sănătatea. Mai bine zis cu nesănătatea. Fără să fi răcit și fără să comitem nici o imprudență, am fost amîndoi bolnavi cam în același timp, ceea ce a complicat și mai mult lucrurile. Un pîrdalnic și încă misterios virus (față de care, în toată Europa, medicii încă nu știu precis ce pot să facă și bîjbîie fiecare cum se pricepe sau nu se pricepe), care atacă, mai ales căile respiratorii, și s-a legat și de noi. Eu am făcut o congestie pulmonară, primejdioasă, fiindcă nu suport antibioticele, totuși suverane în acest caz. În cele din urmă, după diferite probe, s-a constatat că biseptolul (care nu este decît o sulfamidă, deci mai blînd, mai netoxic) putea să-mi fie prescris, în doze mari, care în cîteva zile au îndepărtat primejdia. Dar virusul a continuat să-și facă mendrele, dînd o stare generală foarte proastă, mai ales o senzație de oboseală. Din acest punct de vedere, nevasta mea a suferit mai mult ca mine, trebuind, din pricina nevoilor casnice și alimentare să facă efortul de a nu lua în seamă oboseala. Acum am revenit la o stare oarecum normală (în raport cu vremurile).

Continui să fiu uimit și plin de admirație pentru energia dumitale și activitatea rodnică pe care o desfășori pe toate planurile. Și sînt mulțumit pentru dumneata că izbutești în tot ceea ce întreprinzi. Îmi pare însă rău că, în ciuda eforturilor dumitale

de a găsi o soluție pentru reprezentarea comedioarei mele, trebuie să îți pun și eu bețe în roate. Dar nu văd nici o posibilitate și, de altfel, nici nu vreau să mai scurtez și să sărăcesc textul nou. De aceea, înțelegînd foarte bine dificultățile, prefer să renunț la acest proiect. Adevărul este că niciodată nu am ținut cu orice preț să fiu jucat și publicat. Decît atunci cînd nu mi se impune nici o modificare. Cum acum așa ceva nu mai este posibil, am hotărît ca scrierile mele să apară postum. La cei plecați, care nu mai sînt primejdioși, cenzura este mai îngăduitoare. Am să includ textul comediei într-un volum, intitulat *Teatru și despre teatru*, care va cuprinde piesa mea, jucată în 1947 (apoi interzisă) de Sică Alexandrescu cu o strălucită distribuție la Teatrul său COMEDIA, piesa aceasta după Feydeau, unele articole și studii despre teatru și un scenariu de film.

Fiindcă mi-ai pomenit de mai multe ori de Sergiu (care mi-a fost foarte simpatic și pentru care am multă prețuire), mă bucur că este încă la Oradea. Eu îl credeam de mult în Australia... Mi-e teamă că nu a mai putut pleca și, deci, că va fi avut o mare decepție.

Îmi pare bine că, în ciuda greutăților de tot felul, copiii (care nu mai sînt acum copii) merg bine cu școala și că domnul Pop are răgazul și tragerea de inimă să continue prețioasa lui muncă intelectuală. Îi urez tot succesul meritat.

Cu toate mulțumirile pentru bunele dumitale gînduri și intenții îți urez, de asemenea, mai departe, succes și te asigur de călduroasele mele sentimente de prietenie și considerație.

I. Igiroșianu

Și, ultimul semn...

București, 10 decembrie 1990

Dragi prieteni, cu toate aceste împrejurări, mereu tulburi și atît de deconcertant oscilante, de suspiciuni veninoase... de intenții adesea greșit interpretate, care au otrăvit atît de mult marea și pura bucurie, nu am mai apucat nici să vă dau un semn de afecțiune (poșta funcționează atît de capricios)... Convins că știți că nu v-am uitat, vă trimit cele mai calde urări de Crăciun, în sfîrșit liber, și de un An Nou pe care îl sperăm mai vesel și mai puțin plin de tot felul de amenințări și incertitudini.

Cele mai calde urări și pentru copii, acum, desigur, mari.

Cu toată dragostea,
Lida și I. Igiroșianu

După această dată am încercat să mai comunic cu bunul domn Igiroșianu, dar scrisorile au rămas fără răspuns. Oriunde te-ai afla, iubite Domn, de-aici merg spre Domnia Ta numai gînduri frumoase...

Traducea, vai, din nou vorbesc la timpul trecut –, din limba franceză. Am ajuns, nu mai știu cum, prin ce filieră, la o comedie foarte bună, a lui Marc Sauvajon *Week-end de adio*: am hotărât s-o montăm – aveam mare nevoie să mai descurețim frunțile spectatorilor noștri, adesea invitați la teatru excesiv la drame – mult mai pe gustul și în atenția regizorilor tineri, care, surprinzător, aveau rezerve serioase și neînțelese, după părerea mea, la comedii. Adevărul este că e mult mai dificil să pui în scenă o comedie. Încet-încet, cu puține excepții – tinerii regizori veneau mereu cu propuneri din zona GRI sau chiar NEAGRĂ – asta însemnând drame sau chiar tragedii. Asemenea texte li se păreau mai ofertante, e posibil, dar nu e mai puțin adevărat că, într-o stagiune cu Strindberg, Cehov sau Euripide, era binevenite și numele unor Caragiale, Mazilu, Tudor Popescu, Mușatescu sau comedii din dramaturgia universală, texte capabile să aducă, dacă nu râsul în hohote, măcar zîmbetul pe chipurile obosite și îngîndurate ale românilor care ne făceau onoarea și bucuria să vină la teatru, chiar să se aboneze cu încredere la toate cele cinci sau șase premiere.

În seara premierei – de altfel ne-a ieșit un spectacol foarte plăcut, vioi, vesel (în regia lui Szombati Gille Otto – dintr-o generație care știa ce nevoie au teatrele de comedii) au venit, anunțați din timp și Doamna și Domnul Plati. (Se aflau de câteva zile în Oradea, la Băile Felix) ce bune a fost – și ar mai fi! – aceste Băi, dacă nu s-ar fi prăpădit interesul pentru teatru al celor care le-au preluat. Dar acest interes a murit și nimeni nu mai vrea să vadă de ce sălile de teatru frumos amenajate, în care Teatrul din Oradea juca de trei și de patru ori pe săptămână, s-au transformat în săli de Bingo, de disco sau ce-o mai fi. Parcă anume s-au făcut toate acestea, pentru ca oamenii să regrete iar și iar vremurile trecute. Să le regrete cine vrea, eu una socotesc că NOILE PERSONALITĂȚI ale orașului, noii lui conducători sînt mai răi decît activiștii plecați, sper, pentru totdeauna, pentru că, lipsiți de un minim bagaj cultural – cu toate că toți au diplome, mai ales de ingineri, ce-i drept, – au permis celor interesați exclusiv de bani, să dea o altă destinație, nefericită, acelor săli de spectacole).

Pe Doamna Plati și pe soțul dumneai i-am cunoscut în seara premierei. Doamna Plati ne-a apărut tuturor o distinsă și prietenoasă Doamnă din lumea bună, o aristocrată. Așa arăta. Avea alături un domn, soțul domniei sale, de statură mijlocie, athletică, un om cu privire bună, albastră, zîbind deschis, prietenos. Am aflat că e general în rezervă, drept care i-am oferit brațul să-l conduc într-o lojă de sus, de la etaj. Același lucru l-a făcut un coleg actor cu Doamna Plati. Eu i-am adresat, cu șăgălnicie vorbele „mon général”, el a rîs și gata, gheața s-a topit. Premiera a fost un succes. Jucau actori buni, cu un dezvoltat simț al comediei: Alla Tăutu, Cristina Șchiopu, Mariana Vasile, Ion Abrudan, Tiberiu Covaci. Succes mare, aplauze multe. După premieră, ca de obicei, ne-am dus cu toții la restaurant. Familia Plati – cu toate că un traducător

primea cu înfîrziere destul de puțini bani ca drepturi de traducător (*în plus mai avea și bătaie de cap, cum am văzut, să insiste pe lângă dramaturgul tradus, să accepte tantiemele în lei, ceea ce nu era deloc plăcut, n.n.*) a plătit o parte din consumație, dacă nu chiar tot ce s-a mîncat și s-a băut în seara aceea... A fost o seară foarte plăcută, s-a rîs și s-a glumit mult. Eram fericiți că vom avea un spectacol de „serie lungă”, atît pentru sediu, cît, mai ales pentru Băile Felix unde se impuneau mai ales comedii, oamenii de la Băi, pacienții avînd nevoie de destindere, că doar se aflau la tratament și în vacanță! Chiar așa a și fost, spectacolul a avut un număr mare de reprezentații.

Cert este că noi am devenit buni prieteni cu familia Plati, am corespondat mult (aproape cincizeci de scrisori de la... Bombonica și Puiu Plati – deși noi am rămas cu dv. și cu dumneata pînă la moartea lor). Ce mult îi regret!

Am primit, de-a lungul anilor, numeroase piese traduse din franceză, i-am făcut și cîteva comenzi, relațiile noastre au devenit excelente. Nu exista să fac un drum la București, să nu trec pe la ei, măcar pentru o oră. Casa lor, apartamentul dintr-o vilă din Cotroceni, a fost primitor și cald. Mă așteptau întotdeauna cu masa pusă, eu îi făceam o mare plăcere Domnului Plati, ducîndu-i, negreșit, o sticlută de pălincă. În casa lor fără copii – cei doi trăiau într-o armonie desăvîrșită –, erau de multe ori prezente nepoatele Doamnei, două fete frumoase, Dana și Nora, eleve, apoi studente la Arhitectură și la Drept și Gabriela, sora Doamnei. Masa era servită ca la case mari, dar atmosfera era plăcută, destinsă și plină de căldură. După ce vorbeam despre teatru, epuizînd tot ce era de epuizat (ei frecventau regulat teatrele din București), treceam, cu cafeluțele în față, la politică: Nu cred că se temeau că au microfoane în casă. Îmi povestea de Ceaușescu care i-a fost student la Academia Militară. Domnul general i-a predat Tactica și Strategeia. Rîdeam în hohote. Îl învinuiam, iar Doamna Plati mă susținea – că „rea tactică” l-a mai învățat „pe nemernicul” ăsta care ne ținea flămînzi, în frig și în întuneric, dar, mai ales, lipsiți de liberate. Le povesteam cum am tot încercat să călătorim și noi, în Italia și în Franța, unde am fost invitați și nu ne-ar fi costat nimic și cum, constant ne erau respinse cererile, de parcă noi am fi fost cei mai mari dușmani ai României sau trădători de țară. Știa și el totul foarte bine, era dezamăgit, spunea că Dictatorul e înconjurat de lingăi și de interesați, cît despre Coana Leana, vai, ce de glume au auzit pereții casei lor atît de primitoare...

ÎN COTROCENI, LA PRIETENI...

Oare ce s-ar fi întîmplat, mă întrebam uneori, dacă, prin absurd – sau poate nu de tot prin absurd – m-ar fi urmărit cineva. De la familia Plati, aflîndu-mă în zona Cotroceni, mergeam la familia P., profesori universitari, nașii unui foarte cunoscut

om politic, prieten al lor din tinerețe (mă rog, mai degrabă fostul șef al prietenei mele care a lucrat o vreme la UTC. Fiica unui activist de partid din Timișoara, prietena mea G. a fost studentă eminentă și un om de o delicatețe rară. Cu o mamă nemțoaică și un tată român, ceferist din Lipova, G. era una din fetele (trei la număr), unei familii obișnuite din Banat. Noi două eram prietene din anii de școală, ea venind vara în vacanță la bunica ei. Bunica ei locuia la Lipova (orașul meu natal) într-un apartament modest din cea mai pitorească clădire a orașului, (SUB DUGHENE) clădită de turci. O casă ciudată și misterioasă prin care ne plimbam ca prin labirinturile istoriei. Am fost apoi colege de facultate, de an, ea făcând germana-română, eu rusă-română, – din dragoste pentru Doamna Bivol, vecina noastră, rusoaică – o profesoară de o mare blîndețe.

Cu G. am rămas prietene pe viață. Rar am văzut oameni mai autentici ca ei. Și familia ei, dintotdeauna, prețuia munca și modestia, tatăl ei, bărbat foarte frumos, era modest și deloc încrezut sau afișînd superioritate. Mama ei, nemțoaica, o blondă subțire, era harnică și o gospodină foarte pricepută. Mîncam uneori duminica la ei, bunătați, prăjituri de casă foarte bune. După care, împreună cu cele trei surori, una mai frumoasă ca alta (toate profesoare universitare, azi) ne retrăgeam în camera fetelor să povestim și să rîdem în voie).

Dar unde am rămas? Ei bine, de cîte ori mergeam la această dragă familie, Doamne, ce și cum puteam vorbi de regimul Ceaușescu, netemîndu-mă niciodată că s-ar putea să ne înregistreze cineva. Surpriza cea mai mare mi-a făcut-o M., soțul prietenei mele, specialist important, apreciat profesor universitar – cînd mi-a scos un album și mi l-a pus pe genunchi. Din paginile lui mi-au răsărit fotografii cu Nichita Stănescu. El și Nichita, foarte tineri, Nichita și sora lui (prima soție a lui Nichita, o căsnicie, am înțeles nu foarte reușită), în fine, scrisori și amintiri. M-am bucurat mult să găsesc toate aceste minunății în casa lor. Băieții lor, cam de vîrsta alor noștri, mă iubeau. Le povesteam uneori ce înseamnă o prietenie veche și adevărată, iar ei mă ascultau fermecați. Cel mai mic s-a strecurat odată în mașina care mă ducea la Teatrul de Comedie; în ciorapi, voia să vină neapărat la teatru. Ne-am trezit cu el în fața teatrului, în ciorăpei. Iubea și el mult teatrul, era mereu înnebunit să-l duc la spectacole.

Împreună cu prietenii mei din Cotroceni îi făceam zob, la figurat, pe guvernanți, plîngîndu-ne mereu de viața mizerabilă pe care o duceam. Ne mai răcoream și noi, pentru că, în esență, trebuia să recunoaștem că așa cum arăta la noi comunismul, era o imensă păcăleală: n-aveam de nici unele, eram mințiți cu sloganuri demagogice, iar în vremea asta guvernării noștri conduși de cei doi analfabeți trăiau ca în basme.

Dar să mă întorc la Familia Plati. Cu ei discutam la fel de deschis despre toate și nu pierdeam nici o ocazie să-i spun Domnului general: „Rea strategie și tactică l-ați mai învățat pe nea Nicu“. Și dă-i și critică-l.

9 ian. 1984

Draga mea,

Azi am aflat ce frământări grozave sînt în teatrele din toată țara. Toți sînt foarte afectați (*da, era vorba de autofinanțare. Teatrele își restrîngeau schemele, începeau să facă tot felul de servicii, unele ateliere făceau chiar sicrie... bătea un vînt potrivit. Puterea care ura cultura, strîngea șuruburile, doar-doar o băga spaima în artiști!, n.n.*). Asta zic și eu surpriză de sărbători! Îmi închipui ce e și pe dumneata care și în vremuri normale vibrezi la coarda cea mai înaltă! Greu și dureros.

Cred că deocamdată nici nu mai putem vorbi de proiecte... Cînd o să ai un pic de timp după ce se mai liniștesc apele – să-mi trimiți și mie observațiile duminale critice – pentru a mă orienta în ceea ce privește modificările...

Miercuri, 11 ian. se dă scenariul la Radio... Nu știu cum a ieșit, redacția și regizorul sînt mulțumiți (foarte).

... Nu aștept răspuns fulger, nici măcar rapid sau accelerat. Cînd s-o putea.

Pînă atunci toată dragostea și cele convenite Domnului Pop și copiilor,

Angela Plati

20 decembrie 1985

Draga mea Vetuța Pop,

... Azi a nins, e o atmosferă de Crăciun adevărat. Sîntem, sănătoși. Ce ne-am mai putea dori?

Am fost la *Variațiuni* (*Variațiuni pe tema dragostei* de S. Alioșin în traducerea mea, se juca la Teatrul *Nottara*, cu succes, n.n.) Se joacă cu succes și m-am bucurat.

... Te rog, dacă poți să-mi trimiți piesele (*Viața personală, Telefonul, În fiecare sîmbătă, Se numea Ventura*). Am rămas fără texte.

Ce faceți toți cei cărora le-am păstrat o amintire atît de frumoasă? Familia dv. e bine? Copiii fără probleme? Domnul Pop tot cu același zîmbet fermecător?... Vă dorim tot ce e mai bun și mai frumos. Să nu vă schimbați și să vă meargă totul din plin!

... Căna verde de la dumneata o am în ochi tot timpul.

Vă îmbrățișez cu multă dragoste,

Angela Plati

1996, iunie

Draga mea Vetuța, am primit scrisoarea duminale care ne-a făcut mare, mare plăcere... Spui că ajungi foarte curînd la București. Te așteptăm... Vă așteptăm, împreună cu Mihnea.

... Draga mea, după cum știi am tradus pentru Sergiu Savin piesa lui Bernard Marie Koltés, *Dans la solitude des champs de cotton*. Pentru acordul francezilor, pentru traducere, aş avea nevoie de o adresă a Teatrului către Fondul Literar al Uniunii Scriitorilor. N-are importanță că teatrul o va juca sau nu, au fost zeci de cazuri că nu s-au jucat. Numai la *Nottara* vreo 6. Dacă poți face ceva, te rog foarte mult (*am trimis într-adevăr acea adresă, cu toate că la ora aceea nu mai lucram în teatru, n.n.*).

Vă îmbrățișăm cu drag, Bombonica și Puiu

În iulie 1997 Domnul Plati nu mai era...

În 2000 a plecat și Angela (n.n.)

ACTORII ÎN CĂUTAREA... IDENTITĂȚII

Arta comediei nu este numai o piesă. Este, mai ales un eseu pe tema destinului teatrului și a condiției actorului DE AZI, DE ORIUNDE DE PRETUTINDENI. Scris, nu împlător, de un autor-actor și regizor, piesa, pentru că totuși este o piesă de teatru, se dorește o meditație gravă și emoționantă, închinată scenei. Autorul pune o seamă de întrebări tulburătoare în legătură cu autorul. Cine este el? De unde vine? Cum trăiește? Încotro se îndreaptă? Cum moare el? Câtă stimă, câtă iubire sinceră, câtă falsă adorație și lingușire îi acordă semenii, ce loc ocupă el în structurile sociale, cât e de cunoscută, de recunoscută și de stimată profesia sa în cetate? Care este relația actorului cu publicul? Cît efort, cît sînge, cîtă frămîntare, muncă și voință, cît anume din viața lui lasă, la urma urmelor, în fiecare seară actorul pe scenă? Ne gîndim, desigur, la actorul adevărat, dăruit cu talent și dragoste de profesie, nu la cel nimerit din greșeală pe scenă. Dar oare merită publicul să te irosești, să-ți dai viața pentru el? Crede el, acest public, adesea nepăsător și ingrât, în bătaia inimii actorului, crede el, în cele rostite și trăite de acești măscărici acolo pe scîndura scenei? Crede în adevărurile și minciunile teatrului?

Ca să poată vorbi în voie despre toate acestea (și încă despre multe altele) domnul Eduardo de Filippo a ales calea care-i este cea mai la îndemînă. Acea a textului dramatic. Așadar, *Arta comediei* este arta jocului pe scenă, este arta teatrului, cum ar veni, de pildă, pentru un chirurg Arta chirurgiei sau pentru un dascăl Arta predării la clasă.

Subiectul pe care ni-l propune autorul este pasionant; o trupă ambulantă de actori, actori din tată-n fiu, de fapt, o familie de actori (soț, soție, fiu, noră, ginere, fiică, nepot etc.), opt măscărici la număr, aflați într-un mic orașel de provincie, trec

printr-un moment dificil al existenței lor: un incendiu le-a mistuit totul (iată conflictul, veți spune!) salvându-se doar costumele și cutiile de machiaj. Șeful companiei teatrale, actorul Oreste Campese, solicită o audiență la noul prefect al orașului, care tocmai se instalase la sediul prefecturii. El nu a venit să ceară pomană, (foi de drum, subvenții, bani), nu, el solicită o favoare: trupa vrea să joace, să dea un spectacol („Privind prin gaura cheii”) și în felul acesta să-și câștige, onorabil, sumele trebuitoare plecării spre o altă localitate. Așadar ei solicită mai degrabă protecție, sprijin moral, fiindcă prezența noului prefect la reprezentație ar face vîlvă, atrăgînd un public numeros, deci și un venit material onorabil. „Cu alte cuvinte, vreți ca eu să fiu momeala pentru neghiobi!” – strigă supărat prefectul. Afît a înțeles el din solicitarea artistului. Dintotdeauna și pretutindeni oamenii puterii și ai administrației publice, prefăcîndu-se că apreciază, ba chiar că iubesc teatrul și că-i stimează sincer pe slujitorii lui (jucînd adesea și farsa de a fi jucat ei înșiși teatru în tinerețe) expediază cu neglijență, cu indiferență și de ce nu, cu dispreț problemele, uneori vitale, cu care se confruntă teatrul și artiștii. Și nu numai teatrul, ci toate artele și literatura în general. Strugurii sînt acri, acești mărunți și trecători posesori de putere, deci, cu drept de decizie îi tratează cu dispreț pe cine?! Pe cei care de fapt înseamnă adevăratul progres, simbol al eternității, al spiritului, al culturii care va rămîne și va dăinui. Singura, de fapt, care înseamnă ceva, în viața unui popor. Da, strugurii sînt acri.

Așadar, prefectul refuză, plictisit, invitația. Interesîndu-l mult mai mult hîrtoagele lui, protocolul, audiențele, accidentul feroviar care tocmai s-a produs. N-o să-și rupă el din prețiosul său timp să-i vadă pe măscăricii de actori. Dar! Lovitură de teatru! Actorul pleacă din biroul prefectului, luînd, ca din greșeală, și lista celor înscriși pentru audiență. Spaima prefectului de abia acum începe. Dar dacă actorii trupei lui Campese (opt și ei cîți erau pe lista audiențelor) talentați, capabili de orice travesti, vor veni să joace aici în birou, comedia?? Tîmpita lor de comedie! Vezi bine, cutia cu machiaj a fost salvată. Și obrăznicia măscăricilor, se știe, n-are seamăn. Dar dacă nu sînt actori, ci chiar locuitorii urbei? În lungile lor plîngeri, cereri, solicitări, chiar și denunțuri, oamenii folosesc, iată, destule cuvinte din dicționarul teatral: scenă, aplauze, culise, spectatori, cortină, costum, prefăcătorie, măscărici, bufoni, rol, farsă, reluire... Ehei, își zice prefectul, uite-i, actorii, cabotinii („patru draci acolo”) vin să-mi joace teatru. Și, iată-i, intrînd pe rînd, actori sau civili, medici, preoți, învățători, învățătoare, farmaciști, munteni etc. Sînt oare personaje sau sînt oameni adevărați? Sînt autentici sau se prefac? Deh, iată, farmacistul moare chiar acolo, în mijlocul biroului. E viu? E mort? Are barba falsă? Mustața lipită? Nu, nu, uite: nici barba, nici mustața nu sînt false. Omul e mort de-adevărat. („Cînd într-o parte a lumii moare cineva ca ficțiune scenică, înseamnă că într-un colț al lumii s-a întîmplat sau se va întîmpla o moarte adevărată“.)

Dacă au fost totuși personaje, de ces-au strecurat printre vorbele lor atâtea cuvinte dure din viața noastră de toate zilele, toate exprimând tragedii și suferințe adevărate? Sărăcie, corupție, minciună, nedreptate, durere, rău, boală, șicane, ură, batjocură, blestem. Cine să fie oamenii aceștia care au jucat cu furie, cu patimă scene adevărate din presupusa lor viață? Dacă sînt mășcărici și l-au deranjat cu prostiile lor, o să-i pedepsească aspru, îi va da pe mîna jandarmului. Dar dacă și jandarmul e tot un actor îi strecoară diabolic în suflet îndoiala, Campese? Doar garderoba unui teatru are și costume de jandarm. Unde se termină teatrul și unde începe viața, cîtă viață adevărată conține un spectacol teatral și cît teatru, cîtă prefăcătorie viața noastră de toate zilele?

Ei bine, pentru o clipă, biroul prefectului a devenit o scenă pe care artiștii au jucat cu măiestrie, transfigurîndu-le, cîteva din scenele vieții civile. Sau poate, cine știe, civilii au exagerat, teatralizînd chestiuni mai mult sau mai puțin arzătoare, din destinele lor.

Campese vorbește despre criza teatrului. Adevărata criză rezidă în indiferența, în slaba susținere a diriguitorilor puterii, incapabili să înțeleagă cu adevărat cît de extraordinar este impactul artei în viața cetății. Flacăra teatrului nu trebuie să se stingă, ne lasă cei vicleni să înțelegem. Dar ea nici nu trebuie prea intens alimentată pentru că va putea mistui totul. Cu alte cuvinte, să ținem flacăra mică, să nu moară de tot, dar nici să trăiască, deci să ardă la cotele ei adevărate.

Ce este arta teatrului? Dar ce este viața omului? Teatrul este viață, și mult mai mult decît atît. Iar viața noastră este, a spus-o un scriitor celebru, o scenă, și noi, oamenii, actori. Trecători actori prin scena vieții. Cine ne manevrează destinele și cine hotărăște asupra lor? Cine scrie scenariile, cine se erijează în regizorii vieților noastre? Cînd ne travestim și cînd nu? Dacă teatrul oglindește viața, așa cum este ea, și refuză să mintă și să cosmetizeze, să pună grime și culoare, peruci, mustăți și bărbi false, pe cine supără oare teatrul? Cine are oare interesul ca teatrul să lîncezească, să agonizeze, să fie într-o continuă criză?

Cînd oamenii vor să afle dacă au mai îmbătrînit, dacă au mai slăbit ori s-au mai îng rășat, dacă au cearcăne, au încăr unțit sau au chelit, se privesc în oglindă. Dacă vor să afle cum trăiesc, cum mor, de ce trăiesc așa și nu altfel, care este rostul lor pe lume, de ce există suferință, și viciu, și virtute, de ce există pururi oameni care dictează și oameni care sînt siliți să asculte, de ce se plimbă încă nestingherită nedreptatea pe pămînt, oamenii trebuie să vină în sala de teatru! Dacă nu vor găsi acolo răspunsuri la chinuitoarele lor întrebări, vor găsi cu siguranță alte întrebări, la răspunsuri știute, răsuflete, răs... răs... Dacă nu iubiți teatrul, domnilor, teamă mi-e că nu mai iubiți nici viața. Teatrul nu este o glumă, așa cum nu e glumă nici ceea ce trăim noi zi de zi. Așadar, oameni buni, veniți spre viață, veniți spre teatru, nu vă mai prefaceți că trăiți, vă somează patetic, între alții, și secretarul literar.

(Din caietul-program al spectacolului *Arta comediei* de Eduardo de Filippo, traducerea: Angela Ioan; premiera: 22 sept.1994. Un spectacol frumos, semnat de Mihai Lungeanu.)

Îmi scrie domnul Constantin Paraschivescu:

Stimată doamnă Vetuța,

Sînt dator cu o explicație.

Am ținut mult să înregistrăm *Jurnalul unui nebun*. Pentru asta, trebuia să-l vadă și un regizor. M-am adresat unui coleg, care de obicei lucrează serios cu actorii – Eugen Todoran. I-am arătat secvențele filmate, i-au plăcut. Dar mi-a spus că nu pleacă singur la Oradea. I-am cerut să se ducă, totuși, pentru că eu aveam de lucru cu alte emisiuni, iar operatorul era plecat în Franța pentru o lună.

La primul spectacol programat în octombrie, n-a plecat pentru că i s-a dat o tură de montaj în ultimul moment. La a doua programare, din 21 nov., i-am găsit un șef de producție cu care să facă deplasarea, au întocmit formele de drum, urmau să plece.

Pentru anul care începe, încerc o altă variantă. Cred că mă adresez unui alt regizor. Iar înregistrarea nu pune probleme de deplasare, pentru că ne-am gândit să filmăm acolo spectacolul.

Mulțumesc pentru revistă. De acord cu dv. că a fost o ediție reușită a „Săptămîinii teatrului scurt” și mă mîndresc nițel că am făcut parte din „cel mai simpatic și mai cald juriu de pînă acum”. Dar teatrul scurt trebuie să rămînă teatru scurt – orice discuții pentru lungirea lui ies din obiect și devin sofisticări. De ce au scris Caragiale, Cehov, O'Neill, Cocteau, Beckett, Mazilu, Vișniec piese scurte? O splendidă piesă scurtă a scris D. R. Popescu cu ani în urmă – două pagini de revistă – *Niște fluturi frumos colorați*. Cîte sugestii moderne nu i-ar da unui regizor!... Iar eu vă recomand o frumoasă piesă într-un act, bine cotate la concursul de dramaturgie *Camil Petrescu* de acum doi ani (știu asta, pentru că am fost în juriu), *Oameni de zăpadă* de Tina Ionescu (*o știu, am citit-o și am văzut spectacolul lui Savin, de la Baia Mare – cu Dana Ilie, f. bună! – n.n.*). N-a luat premiu, pentru că a fost doar unul, care i s-a acordat lui Răzvan Petrescu. Iar alte două premii au fost date de sponsori (lui D. R. Popescu și Iosif Naghiu). Am vrut s-o facem noi, dar s-a împotmolit...

Ei – an bun!

Vă doresc sănătate, spor în treburile, hărnicie în condei (cînd publicați „amintirile unui secretar literar(?)” și viociune spirituală ...

LA MULȚI ANI!
Constantin Paraschivescu
20/2/95

Am terminat Facultatea în 1962, la Timișoara, și am ales, la repartitie, o școală din Orășoara, aproape și de Arad, și de Timișoara. Am stat acolo trei ani. Colega și prietena mea din facultate, Stăncuța, mi-a scris acolo într-o bună zi. Iată scrisoarea, Doamne, cum am păstrat-o atîta ani și cîte altele le-am rătăcit sau le-am pierdut de tot... Stanca Ponta era secretară literară la Teatrul din Arad. La facultate – ea era cu un an mai mare. La cămin, însă, locuiam în camere vecine. Am păstrat prietenia toată viața. Împătimită de teatru, eu făceam un drum cel puțin o dată pe lună la Arad sau la Timișoara (la Orășoara, aveam buni prieteni nemți, absolvenți de Matematică și Muzică – soții Slavik Meinhardt și Leni, de fapt ei m-au convins să aleg, la repartitie, comuna lor, și n-aveam să regret niciodată; azi ei sînt la Nürnberg), să mă plimb, să dau o raită prin librării și să văd spectacole.

Impresionată de pasiunea mea pentru teatru, Stăncuța, care tocmai se mutase de la Arad la Oradea, la teatru, m-a invitat să vin și eu, pe postul de referent literar, liber și el la data aceea.

Nu știam prea multe despre munca într-un secretariat literar, știam doar ce aflasem de la Floricuța, colega mea de grupă de la facultate. Ea se căsătorise cu actorul Gheorghe Leahu – mult mai în vîrstă ca ea, ca noi, dar artist emerit, om cu mult șarm de altfel. Ea era cea care ne invita mereu la spectacole, cu bilete „cu reducere” sau chiar cu invitații, ne prezentase secretarelor și casieritelor... tuturor celor care ne puteau ajuta într-un fel sau altul să intrăm în sala de spectacole. Apoi erau întîlnirile cu actorii, la teatru sau la facultate. Atunci i-am cunoscut, așa, cum îi poți cunoaște pe actori (dar asta aveam s-o aflu de abia peste cîțiva ani) pe Marina Bașta, pe Vasile Cosma, pe Geta Angheluță, pe Cristea Avram, pe Gilda Marinescu, Ștefan Iordănescu, Geta Iancu.

Din Oradea, unde de abia se instalase, Stăncuța îmi scria, pe 30 septembrie 1965:

Draga mea,

Telefonul e, totuși, un mijloc de comunicare imbecil! Motivul? O mie! Așa că, deși detest scrisul (ah, actul ăsta mecanic al scrijelării pe hîrtie mă omoară!!) sînt nevoită să recurg la el pentru a-ți face o largă expunere de motivare. Deci:

1. Postul de referent literar de la noi e liber!
2. Căutăm: un om consistent sufletește și intelectual, bun coleg, pasionat și gata de unele (mici sau mari) sacrificii, în numele unor idealuri pe care am dori să le realizăm!
3. Promitem: o atmosferă de încordată și permanent studiu, obiectivitatea maximă de care e capabil un colectiv de actori, plus sentimentul meu de dreptate, camaraderie (și e, precum bine știi, chiar mai mult!), continue dureri de cap și permanent

zbućium pe teme mai mult sau mai pućin serioase, mai mult sau mai pućin ținpíte dar, în orice caz, o continuă frămîntare. Cu privire la încadrare, nu te pot informa, voi face-o însă, în viitor.

Întrebările sînt: vrei și poți să vii?

I. Ce e bine: nu lîncezești, ești obligată permanent să fii la curent cu totul! Ești într-un oraș cu o viață culturală destul de intensă, unde...

La anul ai putea găsi și ore în învățămînt (nu-ți pot spune nimic în legătură cu definitivatul, căci nu știu...)

Vetuța! Cunosć categoria de oameni care – ca Dankó – pot să-și ia inima în palmă ca să lumineze drumul celorlalți. Sau, poate, doar să-l ușureze! Să nu-ți pară deplasată comparația: aici cam asta e de făcut. Orgoliul meu prietenesc îmi spune că tu ești capabilă de asta. Și apoi, în afară de acest fapt esențial, *m-ai putea ajuta și pe mine*. Am obosit la Arad să alerg singură! Vreau să am alături pe cineva care trăiește și gîndește credincios acelorași principii ca și mine, care are mai multă viață și energie decît subsemnata, care are doza de poezie necesară pentru a suplini uscăciunea mea (poate aparentă!) de la care – fără să mă rușinez –, aș împrumuta vitalitate atunci cînd mă clatin și căreia să-i dau tot ceea ce am mai bun, fără să regret. Nu-mi imaginez o colaborare rozalie. Vor fi, – sper – divergente de păreri, idei, scînteii poate, dar nici nu-mi doresc altceva. Sînt sătulă de călduț și de ținpenia blajină.

Condițiile de muncă: nota bene! Prin comparație cu Aradul, f.b. Poate prinzi o ocazie să vezi cu ochii tăi. Sper (a cîta oară în două pagini?) că nu te îndoiești de faptul că magazia mea de experiență va deveni comună din prima clipă, și că, uneori – prea des mi se pare mie, prea rar, zic ceilalți – mă mai dăruiesc și eu unor oameni care mi se pare mie că merită. Alăt.

II. Ce e rău: n-ai perspective de locuință și nici de fantastice avansări. Ești oare orgolioasă profesional? Dar, ca referent literar, ai putea activa în presă, ceea ce nu e de fel de neglijat, și e bine și pentru tine, și pentru ei.

Altceva nu-mi vine în minte! Nu te uita că scrisoarea e amețită. Niciodată nu m-am putut lăuda că am scris o scrisoare caldă atunci cînd am dorit-o cu tot dinadinsul! Așa că iartă-mă și înțelege-mă. Și, mai ales, gîndește-te ce ar putea însemna schimbarea asta pentru tine. Nu-ți fie frică de plecare. Tu vii aici avînd pe cineva înainte, nu așa, în gol. Probleme să nu-ți faci din nimic!

Deci?

Dacă vei considera că poți veni și bănuiești că vei avea greutăți, anunță-mă! Îl voi întreba și pe Eugen Țugulea, directorul, de chestiunea cu demisia ta. Înainte de a ști dacă te gîndești măcar să vii, nu vreau să-l bat la cap. Sau poate preferi să fii prima-n sat (director la Orțișoara) decît a doua la Roma (referent la Oradea)?

Deci? Deci?

Aștept epistola promisă la telefon și lămuririle pe care ți le voi mai cere, probabil.
Te rog să fii promptă, pentru că problema e de mare actualitate!

Deci, deci, deci... aștept!

Te sărut. Și îți doresc să dorești și tu atât de mult să lucrezi cu mine cât îmi doresc eu să te am aici. La revedere,

Stăncuța

P.S. Trimite-mi urgent adresa Nunucăi (Mereu).

Prima carte achiziționată la Oradea: *Studii de stilistică eminesciană* de ...
G. Tohăneanu. Vinovat de flacăra care (poate) pîlpîie în mine este (sigur!) și Dl.
Tohăneanu (Tohi). Poate chiar *mai ales* TOHI. Ciudată coincidență! Semnificativă,
îmi place mie s-o gîndesc! Este ca și cum, la acest început de drum nou al meu, Tohi
m-ar fi așteptat ca să nu fiu și să nu mă simt singură! Ciudată e uneori viața!

AUTOINTERVIU	7
NICIODATĂ, ADIO!	9
DACĂ PRIVESC ÎN URMĂ...	10
TREI ZILE (ȘI VESELE, ȘI TRISTE, DAR NEFANTEZISTE) DIN VIAȚA UNUI SECRETAR LITERAR, ÎNAINTE DE '89 ȘI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	16
DIN CORESPONDENȚĂ (COMENTATĂ) CU DRAMATURGI, TRADUCĂTORI, CRITICI, SECRETARI LITERARI, REGIZORI, SCENOGRAFI, ACTORI, PRIETENI...	21
O POVESTE CU PRICOMIGDALE ȘI INCENDII	21
SCRISORI PUBLICATE ÎN REVISTA APOSTROF ȘI ÎN VOLUMUL SCRISORI CĂTRE BUNUL DUMNEZEU	39
GARY SÎRBU ȘI SCÎNTEIA	40
MINERII, GARY ȘI MĂ, Garii...	42
CASA EVANTAI SAU EXTRAORDINARA CĂLĂTORIE A OMULUI SPRE SINE ÎNSUȘI	44
CASA EVANTAI DE MARIN SORESCU – O PREMIERĂ ABSOLUTĂ	48
NOI, MELCI GRĂBIȚI CU CASA (EVANTAI) ÎN SPINARE...	51
MARIN SORESCU – „DUMINICA OAMENII N-AU PORECLE”	53
D. R. POPESCU, PRECUM MONTAIGNE, BEA (LA BĂILE FELIX) APĂ MINERALĂ – amintiri despre cenzura teatrală –	55
TEODOR MAZILU ȘI INVITAȚIA LA ... FLORIO	59
HUBAY MIKLÓS ȘI CELE TREI NOPTI ALE UNEI IUBIRI	67
NEVESTELE DRAMATURGILOR...	70
DOAMNA MARIE-CLAIRE ȘTEFĂNESCU	70
DOAMNA KITTY MUȘATESCU	76
SCRISORILE UNUI... TACLAGIU CĂTRE O... VORBĂREAȚĂ	78
UN FINLANDEZ LA ORADEA: TAUNO YLIRUUSI	101
ORA DE... TEATRU GERMAN ȘI O SCRISOARE DE LA SIEGFRIED LENZ	104
EXTRASE DIN ARTICOLUL LUI MILAN LUKES DESPRE SECRETARIATUL LITERAR, ȘI SECRETARUL LITERAR	106
ECOU LA ARTICOLUL SEMNAT DE MILAN LUKES	109
FERICITUL VIOREL... ȘI AL SĂU „VALS DE LA MIEZUL NOPTII”	114
CU NICOLETA TOIA, CA ÎNTR-UN FILM SOVIETIC...	114
CÎND ÎNNEBUNESC ACTORII	117
„NOI NU TRĂIM NICI O BUCURIE PÎNĂ LA CAPĂT”	119
UN INTERVIU CU ACTRIȚA VALERIA SECIU	119
„LA O CAFEA” CU VAL BUTNARU ȘI MIHAI FUSU	124
„CE FACEM CU VIOLONCELUL, DOMNULE VUTCĂRĂU?”	130
DE VORBĂ CU PETRU VUTCĂRĂU, ACTOR ȘI REGIZOR, DIRECTOR AL TEATRULUI EUGÈNE IONESCO DIN CHIȘINĂU	130
IRINA NECHIT FAȚĂ-N FAȚĂ CU TEATRUL ȘI CU PERESTROIKA	135
ION LUCIAN: „AM SENZAȚIA CĂ AM RĂMAS TÎNĂR, CA ȘI MINUNATUL MEU PUBLIC”	137

PUȚINĂ ISTORIE (TEATRALĂ)... NU STRICĂ	140
OCCISIO GREGORII ÎN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA	140
TEATRUL, FILMUL ȘI MUZICA ÎN VIAȚA DE ZI CU ZI A SCRITORULUI MIRCEA ZACIU	158
AVENTURI CU MARIA TÂNASE – ADRIANA TRANDAFIR	175
ȘI SE FĂCU LUMINĂ	179
UMOR INVOLUNTAR. DOAMNA LETERATURĂ	181
CE BINE ARĂTAȚI, DOAMNĂ...	182
CE ȚARĂ, CE POPOR!	182
DOMNUL CONTE	183
CU BIRLIC DINCOLO DE SCÎNDURA SCENEI	183
SCURTĂ ÎNTÎLNIRE CU SORANA ȚOPA	186
TODY CONSTANTINESCU – DRAGUL NOSTRU TODY	190
MARJETTA SADOVA – UN PEDAGOG EXEMPLAR	197
GRECIA – ÎN TURNEU CU SCRISOAREA PIERDUTĂ	203
DOUĂ ORE ACTRIȚĂ DE TEATRU ... PRIMELE ȘI ULTIMELE	204
O NOAPTE ÎN PLAKA	208
DOCTORATE CU VANILIE. REȚETE HAZLII	212
CAIETUL CU REȚETE... DULCI	216
DISCUȚII DUPĂ VIZIONAREA CU „FORURILE DE PARTID” A SPECTACOLULUI JOLLY-JOKER DE TUDOR POPESCU. „DEZASTRUL E PERFECT”	218
SCRISOARE (ÎNTRE)DESCHISĂ CĂTRE PRIETENII MEI CLUJENI DOINA (MODOLA) ȘI DORU (VARTIC)	220
CUM AM AJUNS ACTRIȚĂ DE FILM. IOSIF DEMIAN ȘI BALOANELE LUI DE CURCUBEU	221
COPIII PARADISULUI NUMIT TEATRU	227
ACOLO, DEPARTE...	231
DE VORBĂ CU CRISTINA ȘCHIOPU DESPRE TEATRU, OLANDA ȘI TEATRUL DE POEZIE...	231
HEIDELBERGUL DE ALTĂ DATĂ, CU FLORIN PIERȘIC HEIDELBERGUL DE AZI... CU GABRIEL LIICEANU	236
UN „OM FRUMOS”: OCTAVIAN COTESCU	238
CE MULT V-AM IUBIT... NEA’ TITI ȘI MUTTI	241
CONSTANTIN ȘI DALMA SIMIONESCU	241
AȚI TIPĂRIT DOLARI, TOVARĂȘA?	244
DELICATA PRIETENIE A ANEI BLANDIANA ȘI A LUI ROMULUS RUSAN	247
HAMLET	250
GONG	251
DOAMNA POLDI!	252
O FLOARE PENTRU IOANA MĂRGINEANU	252
SCRISORI DE LA DL. ION OLTEANU	255
REGIZORUL SPECTACOLULUI OCCISIO GREGORII ÎN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA	255
DOMNUL PROFESOR ION ZAMFIRESCU – „UN OM DE MODĂ VECHÉ?”	260
VALENTIN SILVESTRU – UN CRITIC SOBRU, CHIAZ RIGID, ÎNTR-UN MOMENT SENTIMENTAL	266
FOȘTII... DE LA ORADEA:	270

RADU PENCIULESCU, VALERIU MOISESCU	270
ION MARINESCU, VALERIU GRAMA	270
„CRED CĂ ERA PRIN 1955...”	278
PAUL CARAVIA PROFESORUL	279
SCRISORI DE LA COLEGI ȘI PRIETENI	280
SORA MEA, TEATRALISTĂ?	284
KELEMEN ISTVÁN – UN DESTIN TRAGIC	286
MIRA IOSIF – SECOLUL SE APROPIE DE SFÎRȘIT ȘI MI-E TOT MAI DOR DE VOI... ..	294
ÎNTREBAȚI-L PE BACIU	297
STRÎNGÎND A VREMII TRUDĂ ÎNTR-UN CEAS... ..	298
CINE ESTE TÎNĂRUL ACESTA ATÎT DE TALENTAT?	300
SANDU COLPACCI – ZIS PUSSI	301
TIPOGRAFII MEI, DRAGII DE EI... ..	303
DESPRE MORȚI NUMAI DE BINE... ..	304
AH, TEATRUL! ZECE HOHOTE DE RÎS... ..	307
TOTUS MUNDUS AGIT HISTRIONEM	310
TEXTE PRIMITE ÎN DAR DE LA PRIETENI (FĂRĂ TANTIEME)	312
RADU REISEL	312
ÎMI SCRIE ZOE ANGHEL STANCA	314
SECRETARI LITERARI	315
TEATRUL NAȚIONAL DIN CLUJ	315
SECRETARUL LITERAR – CEL MAI PERICULOS SECTOR DIN TEATRU	317
CAROL ISAC – TEATRUL G. BACOVIA, BACĂU	317
DIMITRIE ROMAN – BRAȘOV	321
PROFESOR ȘI REGIZOR – MIHAI DIMIU	325
RADU VAIDA – UN ARTIST FERICIT?	326
SPICUIRI DIN JURNALUL SECRETARULUI LITERAR	331
SERGIU SAVIN „ÎMPINGÎND PEREȚII MAI ÎNCOLO...”	333
DESPRE POEZIE ȘI TEATRU CU RADU ENESCU	338
MARI ARTIȘTI ÎN BIHOR: ARISTIDE DEMETRIADE	341
ION MÂINEA – PROSPERO	345
VĂICĂRELI TEATRALE	348
ÎN CENTRU E ACTORUL... ..	348
VREMEA CONTRACTELOR DE MUNCĂ SAU TOȚI AU DREPTATE!	349
COEFICIENTE INEFICIENTE	351
AȘTEPTÎNDU-L PE PURCĂRETE	353
GLOSE LA „IBSEN ȘI TEATRUL INVIZIBIL” DE ION VARTIC	354
O VIAȚĂ ÎNTR-O CARTE	359
SILVIA GHELAN, DE IUSTIN CEUCA	359
ȘTEFAN ZICHER: MINUNI COTIDIENE	361
ȘI TOTUȘI... ..	364
MIRCEA BRADU – LA DEBUTUL SCENIC	365
BUNĂ, BIM! BUNĂ, BOM!	369

O VIZIONARE DE POMINĂ.....	371
LIVADA DE VIȘINI. JURNAL DE REPETIȚII	374
MARIE-JEANNE LECCA – O FATĂ DE AUR	381
MEREU IMPREVIZIBILUL SOLOMON	383
ÎNTÎLNIRI (RARE) CU ISTORICII TEATRULUI. OLGA FLEGONT ȘI MIHAI FLOREA.....	386
NELU IONESCU: PREFERAM SĂ MOR DE RÎS	397
DRAMATURGI RUȘI. SAMUIL ALIOȘIN, LEV USTINOV, V. IVANOV I TAK DALE... ..	404
AVEȚI UMOR, RADU IFTIMOVICI!	410
VICTOR FRUNZĂ – UN DRAMATURG DIZIDENT AUTENTIC	422
MĂ CHEAMĂ CATRINEL... ..	426
ANCA VISDEI FREYMOND: „CHIAȚ SĂ TRĂIEȘȚI E O MARE AVENTURĂ“	429
PAULA ROMANESCU: „NU-I UITĂȚ PE CEI DRAGI... “	432
UNDE EȘȚI, ALINA CAMBIR?	435
CONSTANTIN CUBLEȘAN: „NU NUMAI LA TEATRU E BALAMUC“	436
POLIXENIA KARAMBI – O PRIETENĂ FOARTE DRAGĂ, DE MULT PLECATĂ... ..	439
DESPRE „FENOMENUL“ BULGAKOV CU IZOLDA VÎRSTA ȘI GALINA CERNICOVA	447
O ÎNTÎȚPLARE NOSTIMĂ	450
DE VORBĂ CU I. IGIROȘIANU	453
UN PRIETEN NEPREȚUIT: I. IGIROȘIANU	457
UN WEEK-END CU ANGELA PLATI	476
ÎN COTROCENI, LA PRIETENI... ..	477
ACTORII ÎN CĂUTAREA... IDENTITĂȚII	480
S T A N C A – UN MESAGER AL DESTINULUI	484

1. În secretariatul literar,
în 1960:
Maud Mary, Corneliu Zdreghuș,
Doina Urlățeanu,
Dorel Urlățeanu-artist emerit,
Alina, Stelian Vasilescu-secretarul
literar, Anca Roșu, François Pamfil.

2. După o repetiție la
NICNIC (1968),
cu:
Dalma Simionescu,
Ben Dumitrescu,
Radu Voicescu,
Ana Popa,
Ariana Stoica
(regizoare artistică),
Mircea Olariu.

3. Pe scenă, după repetiția la
VLAD ȚEPEȘ ÎN IANUARIE.
Colegii mei m-au așezat
pe "scaunul domnesc".
Părem (?), sîntem foarte veseli:
Ion Martin, Nicolae Barosan,
Grig Dristaru, Ștefan Sileanu,
Eugen Harizomenov,
Ion Abrudan, Grig Schitcu
(1972).

4. Cu Teodor Mazilu,
în biroul directorului
(1979).

5. Trupa spectacolului **ACEȘTI ÎNGERI TRIȘTI**, într-un moment de odihnă:
Marcel Segărceanu cu Nicușor, Ana Popa, Ion Martin, Grig Dristaru, Ion Abrudan,
Alexandru Colpacci, Dorina Păunescu, Eugen Harizomenov (1973).

6. După succesul cu premiera
CASA EVANTAI:
Mircea Bradu, Mariana Neagu,
Marin Sorescu, Maria Goina,
Emil Sauciuc, Ion Abrudan,
Aurora Leonte, Sergiu Savin
(regizorul spectacolului),
Anca Miere-Chirilă, Alla Tăutu,
Ion Măinea, Csaki J.
(1981).

7. Cu Doamna Marietta Sadova, după premiera spectacolului TARTUFFE: Gina Nicolae, Simona Constantinescu, Maud Mary, Anca Miere-Chirilă, Viorica Cernucan, Doamna Magda, Eugen Țugulea, Nicolae Toma, Ben Dumitrescu, Valeriu Grama, Vladimir Jurăscu, Nicolae Barosan (1967).

8. Pe scenă, după o repetiție la CAPACANĂ PENTRU UN OM SINGUR. Cu: Eugen Țugulea, Dan Bădărău, Daniel Vulcu, Horia Hulban, Sergiu Savin, Cristina Șchiopu, tatăl ei, Domnul Șchiopu, soțul ei Alexandru Fazecaș, micuța Maria, fiica lor, Iuliana Chelu, Jeny Popa, Milian, Luca, Mărioara, Csaky, Teodora și eleva Ioana Molnar (1985).

10. În fața teatrului după repetiții, cu: Sandu Colpacci, Dalma Simionescu și Mircea Constantinescu. (prin 1976).

Câțiva din artiștii care au fost pe afișele TEATRULUI DE POEZIE:
Valeria Seciu, Ion Caramitru, Cristina Șchiopu, Dana Borșan, Leopoldina Bălănuță.

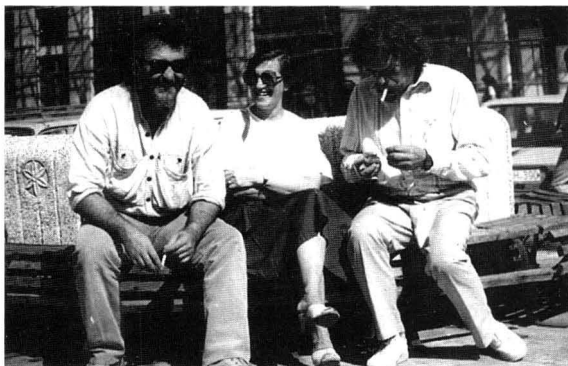

Valentin Avrigeanu,
decanul de vârstă al teatrului.
Baciul...are azi aproape 90 de ani.

12. Prin 1985, spre primăvară, cu:
George Voinese, Mariana Neagu, Alla Tăutu,
Victor Ioan Frunză, Anca Miere-Chirilă,
Eugen Țugulea, Cristian Șofron, Mariana Vasile,
Marcel Popa.

13. Pauză de-o țigară, la repetiția
LIVEZII DE VIȘINI
cu: Laurian Oniga
(regizorul spectacolului)
și Eugen Harizomenov
(1990).

14. Cu Dumitru Chirilă,
Viorel Horj,
D.R. Popescu,
Kiss Tőrek Ildiko și...
Margareta.
Cu spatele și...
cu damigeana, Mircea Bradu.
După premiera spectacolului
MOARA DE PULBERE
(1989).

15. La nunta Monei
cu Tudor Chirilă.
Vasile Spoială, Radu Enescu,
Mariana, Stelian Vasilescu,
Liana Cozea, Floriana,
Dana, Sandu Pop,
Crăciun Bejan
(1985 ?).

16a+b. Se filmează BALOANE DE CURCUBEU.
Regizorul Iosif Demian ne supraveghează atent.
Noi, "jucăm". Dorel Vișan și Magda Catone nu se văd...
Agy Kakassi mă iubește... (cred că era prin 1984...)

17. Familia mea.
O parte, cel puțin:
a. sora mea
Maria Ardelean,
mare iubitoare de teatru

b. cu Flaviu, Mihnea
și Alexandru Pop,

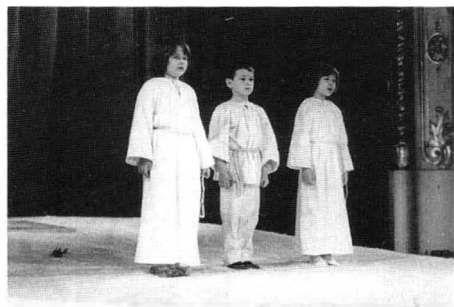
c. fam. Pop senior,
Dr. Alexandru Pop,
Maria Pop,
Didona, Dana,
Dănuț Mihelea împreună
cu prof. Teodor Neș,
unchiul nostru,
distins om de cultură
din Bihor, autor al cărții
OAMENI DIN BIHOR,
prof. Maria Neș.

b.

a.

c.

19. Cei trei copii - "artiști" în spectacolul
OCCISIO GREGORII ÎN MOLDAVIA VODAE
TRAGEDICE EXPRESSA : Anca Bradu (azi regizoare),
Mihnea Pop (informatician), Lioara Bradu (actriță)
(1978).

18. Maria Ardelean, MAMA,
neprețuita mea mamă,
regretata mea mamă,
ajutorul meu
în toate anotimpurile...

20. Instantanee vesele cu Dan Jitianu și TOCA (Alexandru Tocilescu).
Voiau să-mi demonstreze că sînt mică...

21. Cu Doru (Ion) Vartic, firește, într-o sală de spectacol (1997).

22. În 1995 (anul pensionării!) cu Sergiu Savin, Mariana Presecan și Petru Vutcărau.
În biroul meu. Pozăm...se vede, nu?

23. Turneul în Grecia, zile și nopți de neuitat (1981). Sus: trupa SCRISORII PIERDUTE

24. Cu Dumitru Chirilă și Anca Miere-Chirilă, la Cap Sunion...

25. Cu Dan Jitianu și Nikos,
actor al trupei Teatrului Poreia

26. Cu Alexandru Colpacci,
Mariana Neagu
și Mircea Constantinescu

27.

Două din numeroasele noastre
întâlniri cu elevii.

a. La Liceul Industrial nr. 1
din Oradea,
cu regizorul Dan Alecsandrescu,
Ileana Iurciuc, Eugen Țugulea
și profesorii Ica Bodor
și regretatul Ioan Kohn.

b. la Liceul "Em. Gojdu"
cu profesorul Dorel Tifor
și actorii Mircea Constantinescu,
regretatul Radu Vaida
și Mariana Neagu.

28. In tipografie,
cu simpaticele
și dragele mele
colaboratoare:
Ing. șef Rozsi Farkas,
cu Magda,
Erika și Ițu...
(1986).

29.
În anul
de grație 2002,
cu colegii,
în tradiționala
fotografie
la început
de stagiune...

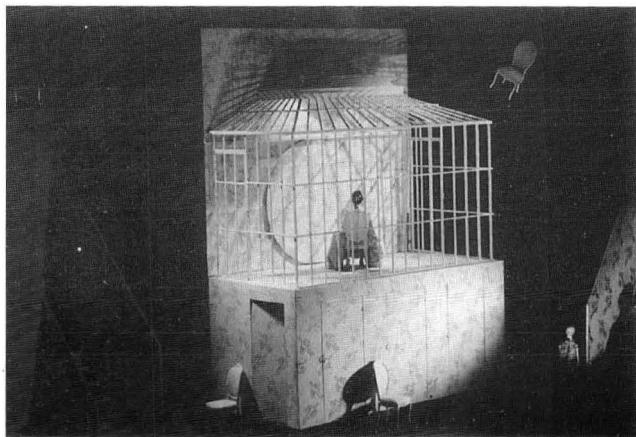

30.
O pagină pentru
Marie-Jeanne
Lecca: Ea cu soțul ei,
arhitectul Dan Șandru,
la Pollock House,
lângă Glasgow
(1989).

a.

31 a+b.
Scene
din spectacolul
englez cu opera
"BĂRBIERUL
DIN SEVILLA",
în scenografia ei.
Fără comentarii.

b.

32.
La nunta
colegilor noștri
Iuliana și Florian Chelu
- nași, împreună cu
Constantin Noica
(nașul mare) -
(1980).

33.
La Păltiniș:
Constantin Noica,
Natalia Stănculescu,
Alexandru Pop și
Mihnea Pop
(1985).

34.
Se lansează
volumul de teatru
al lui Pașcu Balaci
"Muntele osîndiților".
Cu Ion Simuț,
Mircea Morariu
și autorul.
(1999)

35.
La Sighet,
la "Memorialul durerii".
Cu Ana Blandiana, Romulus Rusan,
Georgeta și Dumitru Fiterău,
Lucia Vechiu și Cornel Onaca
(2001).

Österreich. Die Museen
Die Museen
Deutscher Museen

Dragii nostri,
 Într-o zi, ne
 de gust, întorc
 cit vine sepele, s
 Pentru m-a primit
 are atâtea! (desca
 primit și lucruri
 năvălit "în trâm"
 cu bătrân. Ne
 care stăruie, dar
 m-a pus, merge
 din, de scrie u
 de bătrân. "

GRADE

lui - ai raspuns, refer
 la monologul
 lui. Nam. Carnelli
 autorul Cartii de
 lor & directorul T.
 pe care l. E recom
 pentru a le da
 la anal. realo. f
 spre el. Carti. cu
 de nou. d. ang.
 COUL LOCALITATEA
 la Kersa
 ara de destinatie
 april 82/

[illegible]

Strana 2, stopa Esmu Veliu,
 Tu te o multumom avellet
 padre lacrima fe care ai-a
 fad-o urmasi Dr. Sot nital
 cu o-at gindit la mine, cind
 gindis-vei tine, ac curagios
 apoge de otiati & tustitau
 lui multum in placere de hi
 vire & corab-vei ampti
 Au putut & incheia
 mod deacti activitate so
 timentu corupe a Teahu
 Odras, cet tupe va. duchi
 va, ut tupe

La mine, cind m
ne creșterem
și înțelegem
țările de lăst
a noastră.
netruce în
pe st. de
Februari din
va. ducă în țară

1981 cyp.
CARTES POSTALA
glui
Elsabeta Pop
Bila Orzici 28
Nr 6 ap 44
Oradea
Cod 3700
[Stamp: 1981, 1000, with a portrait of a man]

8 Januare 1809

Stimată și dragă soție a mea,

Am să vă scriu din nou câteva
linii, întrucât pe mine mi-au
făcut plăcere să vă scriu și
să vă aflu din nou, când al
tăria mea, de cunoaștere

[illegible]

Fax : 48 57 83 21

In cazul întâlnirii care nu a avut
loc pe un teren al societăţii de la 11.00.00
dar şi un arest la domiciliu reţinut de la 12.00.00
de 105, cu preluarea a două maşinute de la
Singapore (tranzit) (baza în judeţ)
Inchisura pentru transmiterea
celor două a celor două maşinute.
Cu preluarea şi pe care, la 12.00.00
Inchisura de la 12.00.00

Drago Blizhko Pop,
 dinuocorocistii a fost o faza
 Tutti, to felicit si de arhives pe
 pentru proiectul de teatre in
 29 Aug 1982

Paris 29 Aug 1992

[illegible]

leja o império fabro-
termonut "seu" teatro
do car. in Occident
das cigar. In corol
de monstrosos

Paris 29 Aug 1982

[illegible]

Hotel
 Draga Veluta,
 N-au mai stat de
 Stau pe loc, mai d
 lumina slonda de
 se rade murelei cu
 Sinteau aici pentru
 din jurul, cu pre
 In fura din fru
 rita vedea a devin
 din alt noru - p
 meru alle locu
 timp pentru m
 In, nu au v
 In lout' notu' cu

HOTEL EUROPE

Dragi Vetuto,

Zürich, 1 Juli 1900

N-am mai stat de mult de vorba.
Stau pe loc, mai degrabă pe malul lacului. În
lumina strălucitoare de seară, ați săi. În depă-
rte văd munții cu creste întoarse pe zăpadă.
Sintem aici pentru producția lui "Hodetti" la 9
din punct, cu breșea pe 7 Iulie.

On fise din printru caprio - nati poti suaga
ritu netau a deviat neta neta in ultima v
am am neta - proiecti multe, catotari multe
neta alle locuri - neta paca din neta neta
neta pentru neta altceva!

Do, nămăntat - în End-Stud laudat - dăru
 și laudat "nostru" cum av vezi (de) cu glumesc și - di

"Fericit om
secretarul (literar),
el oricum iese bine:
dacă păcatul îi reușește,
e bine, are voluptatea,
dacă nu, e bine,
are virtutea"

Constantin Noica

Lei 110.000

ISBN 973-99246-0-3

<https://biblioteca-digitala.ro>